MORALIS CHRISTIANA

E

SCRIPTURA SACRA,

TRADITIONIBUS, CONCILIIS, PATRIBUS, & INSIGNIORIBUS THEOLOGIS

EXCERPTA,

IN QUA POSITIS & STATUTIS PRINCIPIIS DEDUCUNTUR CONSECTARIA, QUIBUS CASUS CONSCIENTIÆ SIGILLATIM EXPLICANTUR.

AUCTORE

R. P. JACOBO BESOMBES D. T.

Editio omnium recentissima.

Cui adduntur Epitome plurium Bullarum, & Doctrinæ moralis & canonicæ ex Operibus Benedicti XIV. desumptæ, nec non Monita S. Caroli Borromæi ad Confessarios, Canones pœnitentiales, Propositiones damnatæ, Casus reservati, aliaque multa ad Sacramentum Pœnitentiæ spectantia.

IN

QUATUOR TOMOS DISTINCTA.

TOMUS II.

SUPERIORUM PERMISSU.

AUGUSTÆ

In Officina JOSEPH-WOLFFIANA.

1785.

INDEX
TRACTATUUM ET CAPITUM,
QUÆ
IN HOC SECUNDO TOMO
CONTINENTUR.

TRACTATUS XI. De quarto Decalogi Præcepto.

Con-

Quid

TRACTATUS XIII.

De sexto & nono Præcepto.

Quid

TRAC-

INDEX
TRACTATUS XV.

Jus

Peccat

Con-

TRACTATUS XVI.

TRACTATUS XVII.

Qui

TRACTATUS UNDECIMUS.

DE QUARTO DECALOGI PRÆCECTO.

CAPUT I.

Quisnam sit finis quarti Præcepti: quos respiciat: quæ merces observantibus illud præceptum destinetur: quæ vero pæna illius infractoribus reservetur.

ARTICULUS I.

De fine quarti Præcepti.

Quartum præceptum Decalogi his verbis exprimitur: *Honora patrem tuum, & matrem tuam, ut sis longævus super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi:* Exod. 20. v. 12. Finis hujus præcepti est, ut conservetur ordo politicus, qui est ordo sancitus a Deo in officiis mutuis superiorum, & inferiorum. Superiores sunt omnes, quos Deus aliis regendis & defendendis præfecit: inferiores sunt hi, quos Deus regendos & defendendos aliis subjecit. Superiores in Decalogo vocantur patres: inferiores vocantur filii.

Quaenam sint mutua superiorum, et inferiorum officia, hic explicandum est.

ARTICULUS II.

Quosnam quartum præceptum respiciat.

Prop. 1. Tenemur sub peccato honorare parentes, & eos qui loco parentum sunt.

Prob. 1. Ex Script. *Honora patrem tuum & matrem tuam:* Exod. 20. v. 12. Ergo tenemur honorare parentes, & eos qui loco parentum sunt.

2. Ex libro de duodecim abusionum gradibus inter opera Aug. *Quatuor modis per Scripturas divinas patres vocantur, hoc est, natura, gente, admonitione, & ætate,* & his omnibus, inquit idem liber, *Obedientia præbenda erit,* exemplo Christi, qui obediens fuit usque ad mortem.

3. *Rat.* Parentes, & qui loco parentum sunt, quodammodo vices Dei gerunt, cum suo modo nos producant, conservent, & nobis provideant: Ergo sunt specialiter honorandi, utpote gerentes vices Dei: & sicuti amor erga proximum, quem videmus, est signum amoris erga Deum, quem non videmus; ita honor erga parentes, quos cernimus, est signum honoris erga Deum, quem non cernimus.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Tenemur parentes carnales honorare; quia illi vere sunt parentes, qui nos genuerunt, & proinde merentur specialem observantiam juxta illud: *Qui timet Dominum honorat parentes, & quasi Dominis serviet his, qui se genuerunt:* Ecclesiastici 3. v. 8. Unde ait Aug. lib. de decem chordis cap. 6. *Quisquis autem suis parentibus non defert honorem; quibus parere poterit?* indicans nemini obedientem fore qui parentibus, a quibus vitam accepit, inobediens fuerit.

Consect. 2. Tenemur honorare Ecclesiæ Pastores; quia sunt parentes spirituales, juxta illud: *In Christo Jesu per Evangelium ego vos genui:* 1. ad Cor. 4. v. 15.

San-

Sanctam illam ſubjectionem his verbis præcepit Ignatius epiſt. 1. ad Smirnenſes: *Laici Diaconis ſubjiciantur, Diaconi Presbyteris, Presbyteri Epiſcopo, Epiſcopus Chriſto, ut ipſe* Chriſtus, dum viveret, *Patri* ſubjiciebatur.

Conſect. 3. Tenemur honorare Reges, Principes, Magiſtratus politicos, dominos, &c. quia ſunt quaſi patres. Sic Naaman a famulis pater vocabatur: *Pater, & ſi rem grandem dixiſſet tibi Propheta, certe facere debueras:* 4. Reg. 5. v. 13. Quod cum a gentilibus fuerit factum; a fortiori debet a Chriſtianis fieri, quibus dicitur a Paulo ſcribente ad Titum c. 3. 1. *Admone illos*, id eſt, fideles, *Principibus & poteſtatibus ſubditos eſſe, dicto obedire:* & rurſus ad Rom. c. 13. v. 7. *Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem.*

Conſect. 4. Tenemur magiſtros & pædagogos, quamcumque artem edoceant, tamquam parentes honorare; quia vices parentum agunt: nam Elias & Eliſæus a ſuis diſcipulis Patres vocabantur, juxta illud: *Pater mi, pater mi, currus Iſrael & auriga ejus:* 4. Reg. c. 2. v. 12.

Conſect. 5. Tenemur ſenes tanquam parentes honorare; quia ratione ætatis quaſi loco parentum ſunt, iuxta illud: *Coram cano capite conſurge, & honora perſonam ſenis:* Lev. 19. v. 32. & Eccl. 8. v. 7. *Ne ſpernas hominem in ſenectute ſua.*

Conſect. 6. Demum debemus eos omnes venerari, qui nobis aliquo titulo ſuperiores ſunt, ut monet Cathechiſmus Trid. par. 3. de 4. Decal. præcept. his verbis: *Præter eos, qui nos genuerunt, multi præterea ſunt, quos in parentum locum colere debemus, vel poteſtatis, vel utilitatis, vel præſtantis alicujus muneris, & officii nomine.* Tales ſunt, v. g. Tutores, Curatores, pædagogi, &c.

Prop. 2. Hi, qui ſuperiores ſunt, debent eos, qui ſunt ſibi inferiores, tanquam filios habere.

Prob. 1. Ex Script. Paulus ad Epheſ. 6. v. 4. alloquens & parentes carnales, & eos, qui ſunt nobis loco parentum ait: *Et vos Patres nolite ad iracundiam provocare*

vocare filios vestros; sed educate illos in disciplina & correctione Domini: indicans superiorum munus esse, ut sibi subditis dominentur non tyrannice, sed suaviter, & ad instar patrum educationem sanctam, & disciplinam salutarem communicent, & numquam correctionem nisi in Domino exerceant.

2. Ex lib. de duodecim abusionum gradibus, qui inter Augustinianos ponitur tom. 6. ubi sic habetur cap. 5. *Tria necessaria hos, qui dominantur, habere oportet, terrorem scilicet, ordinationem, & amorem:* terrorem, inquam, quo suis inferioribus dominentur: ordinationem, qua suos dirigant inferiores: & amorem, quo eos sibi tamquam filios devinciant: Ergo superiores debent suos inferiores tanquam filios habere.

3. *Rat.* Hoc præceptum, *honora patrem tuum, & matrem tuam,* obligat inferiores, ut superiores tamquam parentes venerentur: ergo & præcepit, ut superiores inferiores suos loco filiorum habeant; in eo enim sita est hujus præcepti vis, ut inferiores erga superiores filialem exerceant reverentiam, superiores vero erga sibi subditos paternum amorem concipiant.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Superiores omnes quales sunt, 1. Parentes carnales, 2. Pastores, 3. Reges, Principes, Magistratus, Domini, Pædagogi, 5. Senes, 6. Tutores, &c. debent sibi subditos loco filiorum habere: cum enim ex Scriptura vocentur Patres eorum, qui eis subjiciuntur, consequens est, ut eos tanquam filios habeant.

Consect. 2. Prædicti superiores & inferiores eadem sibi mutuo debent, quæ sibi debent parentes & filii; quia juxta Scripturam, superiores vocantur patres, inferiores vero nuncupantur filii. Quæ autem sint illa, in subsequentibus capitibus demonstrabimus. Sed prius sit.

ARTI-

ARTICULUS III.

Quæ merces obſervantibus illud præceptum deſtinetur: quæ vero pæna illius infractoribus reſervetur.

Prop. unica. Filiis obedientibus multiplex præparatur merces a Domino; filiis vero inobedientibus multiplex punitio deſtinatur.

Prob. Hac inductione deſumpta ex Scriptura.

1. Filiis obedientibus benedictio deſtinatur, juxta illud: *Honora patrem tuum, ut ſuperveniat tibi benedictio a Domino:* Eccli. 3. v. 18. inobedientibus vero maledictio reſervatur, juxta illud: *Maledictus a Deo, qui exaſperat matrem:* Eccl. 3. v. 18.

2. Filiis obedientibus vita longior promittitur his verbis: *Qui honorat patrem ſuum, vita vivet longiore:* Eccli. 3. v. 7. inobedientibus vero mors præceps & accelerata præparatur: *Qui maledicit patri, aut matri*, inquit Sapiens, *extinguetur lucerna ejus in mediis tenebris:* Prov. 20. v. 20.

3. Filiis obedientibus naſcetur proles obediens. *Qui honorat patrem ſuum, jucundabitur in filiis*, inquit Scriptura: Eccl. 3. v. 6. inobedientibus vero proles inobediens ſuſcitabitur, juxta illud Chriſti: *Eadem menſura qua menſi fueritis, remetietur vobis.*

4. Filiis obedientibus gloria & honor promittitur, juxta illud: *Gloria enim hominis ex honore patris ſui:* Eccl. 3. v. 13. inobedientes vero peſſima fama inficiet, juxta illud: *Quam malæ famæ eſt qui derelinquit patrem:* Eccl. 3. v. 8.

5. Filiis obedientibus reſervantur divitiæ, ut præmonet Scriptura his verbis: *Sicut qui theſaurizat, ita & qui honorificat matrem ſuam:* Eccl. 3. v. 5. filiis vero inobedientibus paupertas, ut teſtatur eadem Scriptura his verbis: *Qui affligit patrem, & fugat matrem, ignominioſus eſt, & infelix:* Prov. 29. v. 26.

Monit. Licet ſint multi filii inobedientes, quales fuerunt Eſau, Iudas &c. qui vitam iſtam temporalem & fauſtam habuerunt: & ad longiſſimos annos produxe-

duxerunt: & econtra, licet fuerint filii parentibus obſeqnentiſſimi, quos mors accelerata abſumpſit; non tamen ſequitur veracem non eſſe Deum in promiſſis. In omnibus quippe promiſſionibus terreſtribus intelligitur latere ſupernæ felicitatis promiſſio. *Pietas enim*, inquit Paulus ad Timotheum 4. v. 8. *promiſſionem habet vitæ, quæ nunc eſt, & futuræ*; ſed eo diſcrimine, quod felicitas æterna *abſolute* promittatur; felicitas vero temporalis *conditione* ſolum, ſcilicet, ſi ita ſaluti noſtræ congruat: unde ſi filii obedientes diu non vivant in hoc ſæculo; vivunt in æternum in futuro. Rapiuntur, ut dicit Scriptura, *ne malitia mutet intellectum* eorum; rapiuntur, *ne videant mala populi ſui*: demum vita temporalis contrahitur, ut citius æterna obtineatur.

CAPUT II.

De mutuis filiorum & parentum carnalium officiis.

ARTICULUS I.

Quid debeant filii parentibus ſuis carnalibus.

Prop. unica. Filii debentparentibus carnalibus amorem, reverentiam, obedientiam, & ſubſidium.

Prob. 1. Ex Script. *Honora patrem tuum, & matrem tuam.*

Huic autem honori hæc omnia conjuncta ſunt, inquit Catechiſmus Trid. *Amor, obſervantia, obedientia, & cultus.* Ergo filii debent parentibus carnalibus amorem, reverentiam, & ſubſidium. Et quidem expreſſius Scriptura illud idem officium inculcat in diverſis locis. 1. Debemus amorem non qualemcunque, ſed cum reverentia & timore conjunctum, juxta illud Lev. 19. v. 3. *Unusquisque patrem ſuum & matrem ſuam timeat.* 2. Debemus obedientiam, juxta illud Pauli ad Eph. 6. v. 1. *Filii obedite parentibus veſtris in Domino; hoc enim juſtum eſt.* 3. Debemus parentibus noſtris ſubſidium, juxta illud Eccli, 3. v. 15. *Eleemo-*

ſyna

fyna patris, id eft fubfidium, patri exhibitum, *non erit in oblivione*. Demum illa omnia officia iftis verbis videtur expreffiffe Ecclefiafticus 3. v. 9. *In opere, & fermone, & omni patientia honora patrem tuum, ut fuperveniat tibi benedictio.* Primo *in opere*, fcilicet opera quæ pater injungit, exequendo pro ejus familiæque fuftentatione. Secundo in *fermone*, fcilicet, patrem honorifice alloquendo, afflictum confolando, &c. Tertio in *patientia*, fcilicet, tolerando patienter quæcumque a patre vel duro, vel difficili, vel morofo eveniunt.

2. Ex fermone 276. inter opera Aug. Tom. 5. *Monente nos Domino per Prophetam*, inquit ille Autor, *parentibus noftris & honorem femper, & amorem* debemus *impendere: & fi forte evenerit, ut aliqua paupertate laborent, neceffitates eorum, fecundum quod poffumus* debemus *fublevare.*

3. *Rat.* Amor debetur parentibus ex gratitudine ob vitam acceptam ab illis: Reverentia, ob dignitatem, quam habent, utpote vices Dei gerentes: Obedientia, ob authoritatem, quam a Deo acceperunt: Subfidium, ex juftitia; fumus enim parentum noftrorum poffeffio: & ideo ficut terra domino fuo fructificat; ita filius debet patri fervire & indigenti fuccurrere.

Dixi, non tantum exterius, fed etiam interius; quia damnatæ funt fequentes propofitiones ab Innocent. XI. & a Clero Gallic. art. 5. *Non tenemur proximum diligere actu interno & formali.*

Præcepto proximum diligendi fatisfacere poffumus per folos actus externos.

Confectaria hujus doctrinæ.

§. I.

Amor fpecialis, & internus debetur parentibus.

Confect. 1. Peccant graviter qui interius non amant parentes fuos, qui numquam eis optant bona fpiritualia; vel fi eis optent temporalia, non ea optant in

in ordine ad æternam salutem: quia amare generatim est velle bonum; amare vero ex charitate est velle bonum in ordine ad beatitudinem: de quo ita Aug. serm. 344. de amore Dei: *Ama uxorem, ama filios, ama parentes, &c. secundum Deum, ut consulas eis ad Deum colendum tecum; cui junctus cum fueris nullam separationem timebis. Ideo non debes illos plus Deo diligere; quos omnino male diligis, si neglexeris tecum ad Deum ducere.*

Consect. 2. Peccant graviter qui interius odio habent parentes suos, qui eis optant mala, v. g. morbos, ut liberius vivant, mortem, ut hæreditatem celerius consequantur. *Hæreditas*, inquit Scriptura, *ad quam festinatur in principio, in novissimo benedictione carebit:* Prov. 2. v. 21. indicans perversum illud desiderium punitum iri. Ideo sequentes propositiones damnatæ sunt ab Innoc. XI. & a Clero Gallic. art. 5. & 7. *Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris; non quidem, ut malum patris, sed ut bonum cupientis; quia nimirum ei obventura est pinguis hæreditas.*

Licitum est filio gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex hæreditate consecutas.

Consenct. 3. Peccant graviter, qui dant exterius signa latentis odii erga parentes, v. g. eos aspere habent, torvis aspiciunt oculis, duris loquuntur vocibus, minantur, percutiunt, mutilant, occidunt. *Qui maledixerit patri suo, aut matri*, inquit Scriptura, *morte morietur:* Lev. 2. v. 9. Et ne tantum crimen impunitum maneat, en quid Deus parentibus præcipiat: *Si genuerit homo filium contumacem & protervum, qui non audiat patris aut matris imperium, & coercitus obedire contempserit, apprehendent eum, & ducent ad Seniores civitatis illius, & ad portam judicii, dicentque ad eos: Filius noster iste protervus est, contumax est, monita nostra audire contemnit, commessationibus vacat, & luxuriæ atque conviviis: lapidibus eum obruet populus civitatis, & morietur, ut auferatis malum de medio vestri, & universus Israel audiens pertimescat:* Deut 21. v. 18.

§. II.

§ II.

Reverentia specialis interna & externa debetur parentibus.

Confect. 1. Graviter peccant, qui interius non honorant parentes: v. g. non fatis alte sentiunt de illis vel ob ignobilitatem, vel ob tarditatem ingenii, vel ob senectutem; quia defectus illi non eripiunt dignitatem patris, juxta illud: *Fili, suscipe senectam patris tui, & non contristes eum in vita illius: etsi defecerit sensu, veniam da, & ne spernas eum in virtute tua:* Eccl. 3. v. 14.

Confect. 2. Peccant graviter, qui interius spernunt parentes, & intra semetipsos deprimunt vel ob defectus, vel ob quamcumque aliam causam. *Ne glorieris*, inquit Scriptura, *in contumelia patris tui: non enim est tibi gloria ejus confusio:* Eccl. 3. v. 12.

Confect. 3. Peccant graviter, qui in certis circumstantiis non honorifice tractant parentes. Contrarium fecit Ioseph honorifice recipiens Iacob: & Salomon matri assurgens, & ad dexteram solii sui ei Thronum statuens. De Ioseph sic loquitur Scriptura. *Iuncto Joseph curru suo ascendit obviam patri suo ad eumdem locum, vidensque eum, irruit super collum ejus, & inter amplexus flevit:* Gen. 46. v. 19. De Salomone vero sic habetur: *Surrexit Rex in occursum ejus, adoravit eam, & sedit super Thronum suum: positusque est Thronus matri Regis, quæ sedit ad dexteram ejus;* 3. Reg. c. 2. v. 19.

§. III.

Obedientia specialis interna & externa debetur parentibus.

Confect. 1. Peccant graviter filii, qui non obediunt parentibus circa ea, quæ pertinent ad gubernationem domus, & ea quæ spectant ad salutem, & bonos mores; quia, ut ait D. Thom. quodlib. 2. q. 5. a. 10. *Pater est in domo, sicut Rex in regno: unde*

ſicuti ſubditi tenentur obedire Regi in his, quæ pertinent ad gubernium regni; ita filii & alii domeſtici tenentur obedire patrifamilias, 1. *in ordine ad regimen domus,* 2. *in ordine ad bonos mores.* Ideo ait Script. Prov. 1. v. 8. *Audi, fili mi, diſciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ, ut addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo,* id eſt, ut coroneris.

Conſect. 2. Peccant graviter filii, qui moniti a parentibus, non emendant vitia, non exercent actus virtutum, quos parentes juſte præcipiunt; quia ea omnia ſpectant ad bonos mores, & ducunt ad ſalutem. *Filii obedite,* inquit Paulus, *parentibus veſtris in Domino: hoc enim juſtum eſt:* ad Eph. 6. v. 1. Sic paruit Iſaac Abrahæ vincienti, & volenti eum Domino immolare.

Sic Rechabitæ vino in perpetuum abſtinuerunt, ut ſervarent præceptum patris.

Sic Chriſtus ipſe fuit Patri æterno obediens usque ad mortem; Mariæ vero & Joſeph fideliter morem geſſit, juxta illud: *Et erat ſubditus illis.*

Conſect. 3. Peccant graviter, qui parentes ſanctos non imitantur in his, quæ ad ſalutem ſunt neceſſaria. *Si,* inquit Scriptura, *filii eſtis Abrahæ, opera Abrahæ facite:* Joan. 8. v. 39. *Attendite ad Abraham patrem veſtrum, & ad Saram, quæ peperit vos:* Iſai. 51. v. 2. Inſignis eſt hiſtoria Rechabitarum exemplum patris imitantium.

Conſect. 4. Peccant graviter, qui ſine cauſa nubunt contra voluntatem patris; quia nubere eſt aliquid pertinens maxime ad gubernium domus: ideoque maledictus fuit Eſau, quia duxit uxorem contra voluntatem parentum; & benedictus econtra Jacob, quia in hoc obſecutus eſt parentibus. Ideo multiplici Regum edicto cautum eſt, ne filiifamilias invitis parentibus matrimonium ineant: quod ſi contra fecerint, eorum matrimonia quoad effectus civiles invalida habebuntur, ut dicetur ubi de matrimonio. *Nec enim,* inquit Tertul. *in terris filii ſine conſenſu patrum rite & jure nubunt:* lib. 2. ad uxorem cap. 9.

Monit

Monit. 1. Dixi, ſine cauſa: nam ſi pater irrationabiliter vellet in tali materia liberorum cogere voluntatem, graviter peccaret, & filii non tenerentur obedire.

1. Parentes peccant; quia non debent irrationabiliter filiorum cogere voluntatem, quando agitur de matrimonio, aut religione: unde Rebeccæ parentes dicebant: *Vocemus puellam, & quæramus ipſius voluntatem:* Gen. 24. v. 57. Et de filiabus Salphaad dicitur: *Nubant quibus volunt, tantum ut ſuæ Tribus hominibus:* Num. ult. v. 6. Et Paul. 1. ad Cor. 7. v. 39. ait, loquens de vidua: *cui vult nubat, tantum in Domino.*

2. Filii non tenentur in hoc caſu parentibus obedire. Ita docet Clemens III. cap. *Cum virum* de regularib. ubi loquens de filia, *quæ in ætate nubili noſcitur conſtituta*, ſic expreſſe definit. *Nunc enim quia liberum habet arbitrium in electione propoſiti* ſtatus tum religioſi, tum matrimonialis, *ſequi parentum non cogitur voluntatem:* Et D. Thom. 2. 2. q. 104. art. 5. in corp. *In his, quæ ad naturam corporis pertinent, homo homini obedire non tenentur, ſed ſolum Deo; quia omnes homines natura ſunt pares, puta, in his quæ pertinent ad corporis ſuſtentationem & prolis generationem: unde non tenentur nec ſervi dominis, nec filii parentibus obedire de matrimonio contrahendo, vel virginitate ſervanda, aut aliquo alio hujusmodi.*

Monit. 2. Filii non peccant, licet non obediant parentibus præcipientibus aliquid vel contra Dei mandata, vel contra Conſilia Evangelica; melius eſt enim, *obedire Deo magis, quam hominibus:* Act. 5. 2. Et Bernard. epiſt. 3. *Sola cauſa, qua non licet obedire parentibus, Deus ipſe eſt, cum dicit: qui amat patrem aut matrem plus quam me, non eſt me dignus.* Et Greg. hom. 37. in Evang. *Parentes, quos in via Dei adverſarios patimur, odiendo & fugiendo neſcimus.* Auguſt. quomodo honorandi ſint parentes, paucis complexus eſt. *Honorandus eſt*, inquit *pater, ſed obediendum eſt Deo: amandus eſt generator, ſed præponendus eſt Creator:* Serm. 100. de verbis Evangelii Luc.

§. IV.

§. IV.

Filii debent parentibus subsidium speciale tum in corpore, tum in anima.

Consect. 1. Peccant filii, qui parentibus egenis non dant subsidium; quia tenentur ex justitia eis, a quibus vitam acceperunt, succurrere: de quo Scriptura ait *Eleemosyna enim patris non erit in oblivione:* Eccli 3. v. 15. Et Ambros. lib. 8. in Evang. Luc. *O fili, quantum tibi sumis judicium, si non pascas parentem: illi debes quod habes, cui debes quod es.* Et August. Serm. de decem plagis c. 4. *Caninum est parentes non agnoscere; nihil tam caninum, quam cum illis qui genuerunt, non subvenitur. Merito ergo & catuli canum cæci nascuntur.*

Consect. 2. Peccant, qui deserunt parentes egenos, ut ingrediantur Religionem, si parentes nutrire valeant: quia magis ligat præceptum naturale succurrendi parentibus, quam consilium Evangelicum ingrediendi Religionem. Ita D. Thom. *Parentibus in necessitate existentibus, ita quod eis commode aliter quam per obsequium filiorum subveniri non possit, non licet filiis, prætermisso parentum obsequio, Religionem intrare:* 2. 2. q. 189. a. 6. in C. Idem Concil. Gangrense cap. 16. *Si qui,* inquit, *filii parentes, maxime fideles, deseruerint occasione cultus Dei, hoc justum judicantes esse, & non potius debitum honorem parentibus reddiderint, ut hoc ipsum in eis venerentur quod fideles sunt, anathema sint.*

Consect. 3. Religiosis professis non licet passim monasterio egredi, ut parentibus egenis opitulentur, sed distinctione opus est.

Si patre vel matre existente in extrema necessitate, scienter monasterium acceptet professionem Novitii, monasterium tunc tenetur parentes egenos nutrire; tunc enim est loco hæredis & filii; hæredes autem etiam extranei tenentur præstare alimenta. Leg. *Si quis e liberis.*

Si monasterium necessitatem parentis ignoravit, filius potest e monasterio egredi, & ministrare parenti egeno: quia obligatio ministrandi parentibus egenis non

non poteſt tolli per ingreſſum in Religionem. Et ſi parentes juxta leges antiquas poſſint vendere liberos, ut ſibi in extrema neceſſitate ſuccurrant; a fortiori poſſunt eos a Religione extrahere, modo evidens periculum damnationis filiorum e tali egreſſu non ſequatur.

Si pater vel mater poſt profeſſionem filii, a quo adjuvari poſſunt, labantur in extremam neceſſitatem, filius religioſus non poteſt ſubvenire parentibus egenis, contradicente Prælato, quia jam eſt ei per votum obligatus, per votum, inquam, fortius ligans, quam præceptum de honorandis parentibus: quia obſervatio voti eſt præceptum primæ Tabulæ, honor parentum eſt ſecundæ Tabulæ: primum eſt negativum, ſecundum affirmativum. Deinde ſemel Deo dicata non poſſunt contra Dei voluntatem uſurpari: et ſicut ſi filius diſpenſaſſet bona pauperibus, patre non indigente, non poſſet ea repetere; ita non poteſt oblatam Deo voluntatem per votum, contradicente Prælato, retrahere; poteſt tamen & debet patri exhibere ea miniſteria, quæ exhiberi poſſunt ſine detrimento regularis obſervantiæ, v. g. orare Deum pro illo, eum conſolari: ita docet D. Thom. *Secus autem eſt de illo, qui jam Religionem intravit: quia cum jam ſit mortuus mundo per profeſſionem, ſolutus eſt a lege, qua in mundanis obſequiis parentibus tenebatur; in aliis autem ſpiritualibus, puta, orationibus, & hujusmodi, ei tenetur ſervire:* quodl. 10. q. 5. a. 1.

Conſect. 4. Peccant filii hæredes qui non exequuntur teſtamenta & legata patris; quia unam & eamdem perſonam cum patre quoad hoc conſtituunt. *Qui oblationes defunctorum aut negant Eccleſiis, aut cum difficultate reddunt, tamquam egentium necatores excommunicatur*, inquit Concil. Carthagin. 4. Can. 59. Crimen falſi committit, & pæne legis Corneliæ de falſis ſubjacet quicumque teſtamentum celat, occultat, retinet, vel impedit, ne ad executionem perducatur, præcipue quoad legata pia.

Conſect. 5. Peccant filii, qui parentibus ægrotantibus non curant adhiberi Sacramenta, vetant ab eis fieri reſtitutiones, ad quas ex conſcientia tenentur, & qui poſt eorum mortem pro eis non orant; quia ſubſi-

dium

dium filiorum erga parentes magis debet ſpiritualia, quam ſtemporalia reſpicere: ille enim, juxta Aug. de civit. Dei lib. 21. cap. 26. ædificium aureum argenteum, gemmeum, deputabitur, *qui patrem, matrem, filios, filias, ſecundum Chriſtum dilexerit, & ad ejus regnum obtinendum, eique cohærendum illis conſulat, vel hoc in eis diligat quod membra ſunt Chriſti.*

ARTICULUS II.

Quid parentes filiis debeant quoad corpus.

Prop. unica. Parentes tenentur providere filiis victum & veſtitum, & congruentem hæreditatem.

Prob. 1. Ex Script. *Nec enim debent filii parentibus theſaurizare, ſed parentes filiis:* 2. ad Corinth. cap. 12. v. 14. Ergo tenentur filiis neceſſaria providere.

2. Ex Chryſoſt. qui explicans prædictum textum Apoſt. ait: *Parentes quidem filiis ſuis theſaurizare lex naturæ præcipit:* Ergo parentes tanentur jure naturæ eis providere cuncta neceſſaria, v. g. victum, veſtitum, &c.

3. *Rat.* Qui dat eſſe, tenetur dare conſequentia ad eſſe, ut dicunt, id eſt, qui vitam dat, debet ea, quæ ad conſervandam vitam requiruntur, miniſtrare: ergo parentes tenentur filiis cuncta neceſſaria miniſtrare.

Adde, quod parentes ſunt filiis loco Dei: Ergo ſicuti Deus creaturis providet neceſſaria; ita & parentes debent filiis ſuis providere neceſſaria.

Conſectaria hujus doctrinæ.

§. I.

Parentes debent filiis victum.

Conſect. 1. Peccant graviter parentes, qui ſine cauſa filios ſuos publice exponunt, ut ab aliis nutriantur;

tur; quia, ſi poſſunt, debent eos nutrire. *Si quis*, inquit Concilium Gangrenſe can. 15. *liberos ſuos relinquit, nec eos nutrit, & quod ad ſe pertinet non ad pietatem divini cultus informat, ſed per occaſionem continentiæ, id eſt, parſimoniæ, negligit, anathema ſit*: plerumque enim, ut monet Gregor. Paſtoral. 2. P. c. 9. vitia virtutes ſe eſſe mentiuntur, nam ſub parſimoniæ nomine ſæpe ſe tenacitas palliat.

Confect. 2. Peccant graviter parentes, qui filios ſuos ita negligenter nutriunt, ut vel parum curent de eorum vita, vel valetudine: eo tendit iſtud, quod dicit Chriſtus: *Quis eſt ex vobis homo, quem ſi petierit filius ſuus panem, numquid lapidem porriget ei? aut ſi piſcem petierit, numquid ſerpentem porriget ei?* Matth. 7. v. 9. indicans, nullum eſſe parentem; etiam malum, qui filiis ſuis victum & veſtitum non ſoleat tribuere; ideoque graviſſime peccant, qui tali deſunt muneri.

Confect. 3. Peccant graviter parentes, ex quorum negligentia contingit, ut filii vel ſuffocentur in lecto, vel alio quovis caſu pereant; quia non provident filiis, ut debent. Contra crudelem hanc incuriam parentibus imponitur publica pœnitentia in pluribus Diœceſibus.

Confect. 4. Peccant graviter parentes, qui ad ſecundas nuptias properantes, filiorum e primo thoro ſuſceptorum curam negligunt; in hoc enim ſunt brutis ipſis nequiores: nam, ut ait Ambroſ. lib. 6. in Examer. cap. 4. *Natura hoc beſtiis infudit, ut catulos proprios ament, fœtus ſuos diligant.*

Confect. 5. Peccant matres, quæ ſine cauſa non lactant pueros; quia non provident filiis, ut debent, nocet enim multum infantibus nutriri diverſo lacte ab eo, quo in utero nutriti ſunt. Quæ ab hoc officio ſe diſpenſant, dimidiatæ matres etiam a Gentilibus vocantur. Hoc nocet non ſolum corpori, ſed animæ; quia minuit amorem inter matrem & filios: mutuus quippe amor matrum & filiorum eſt longe conſtantior, ſi filii nutriantur a matribus. Ad hanc curam maxime excitat exemplum Sacræ, Rebeccæ, Annæ, & beatiſſimæ Virginis: Sara licet

fœmina princeps & nonagenaria, tamen filium Isaac lactavit: Rebecca filium Jacob: Anna filium Samuelem; & Virgo Christum lactavit, de qua proinde canit Ecclesia; *Sola Virgo lactabat, ubere de cælo pleno:* eo facit illud Thren. 43. *Lamiæ nudaverunt mammam, lactaverunt catulos suos; filia autem populi mei crudelis ut struthio.*

Consect. 6. Peccant graviter matres, quæ, si filium lactare nequeant, non quærunt sedulo nutricem corpore sanam, & moribus non depravatam, quæ lacte suo proli non noceat, & vitia cum lacte non infundat.

§. II.

Parentes debent filiis vestitum.

Consect. 1. Peccant parentes, qui filios suos juxta conditionis statum non vestiunt, sed vel superbius ornant vel vilius induunt; utrumque enim malum est. De nimio ornatu sic loquitur Chrysost. in epist. ad Coloss. c. 4. Homil. 10. *Per se magnum malum est nimius ornamentorum appetitus, & desiderium, etiam si nullum aliud inde enasceretur, sed citra periculum id liceret habere; nam ad inanem gloriam fastumque parat & instruit.* Reipsa si superbus ille vestium ornatus malo vacaret, Scriptura non diceret, quod dives, qui in inferno torquetur, induebatur purpura & bysso. Si laceris autem, aut squallidis vestibus aliquando ex avaritia parentes vestiant filios, vitiosum: vituperandus enim est & defectus, & excessus in vestibus, & christiana modestia observanda: vestiendum est corpus, non ornandum: tutandum est ab injuria tempestatum, minime vero vanitati & libidini exponendum: quod utique semper evenit quoties superbius quam par est adornatur.

§. III.

Parentes debent filiis congruam hæreditatem.

Consect. 1. Peccant graviter parentes, qui filiis congruam non provident hæreditatem, qui filiis vel filiabus

liabus denegant legitimam dotem vel ut nubant in Domino, vel ut ingrediantur religionem, si ad eam divinitus vocentur, vel ut sacros Ordines suscipiant, si ad statum Clericalem divina gratia eos invitat; quia hæc omnia ad paternam curam pertinent. *Debetur namque liberis*, ait Basilius in Psal. 7. *a parentibus secundum naturalis amoris affectum sustentandæ vitæ providentia, sive proventus. Parentum enim est colligere, sive thesaurum recondere liberis, ut præter hoc, quod illos genuerunt ad vitam, etiam vivendi subsidia subministrent.* Apud paganos puniebantur parentes, qui liberos aliquam artem non docuerant: ob id a fortiori punientur Christiani a Domino.

Consect. 2. Peccant parentes, qui in dividenda hæreditate non sequuntur id quod justa lege & æqua consuetudine præscriptum est; quia iniqua illa bonorum portio seminarium est rixarum & litium. *Jungat ergo*, inquit Ambr. lib. de Joseph. Patriarch. c. 2. *liberos æqualis gratia, quos junxit æqualis natura. Lucrum pietas nescit pecuniæ, in quo pietatis dispendium est. Quid miraris, si propter fundum aut domum oriuntur inter fratres jurgia, quando propter tunicam inter Jacob sancti filios exarsit invidia?* Sic Josaphat primogenito regnum dedit; munera vero aliis filiis. *Deditque eis*, inquit Scriptura, *pater suus multa munera argenti, & auri, & pensitationes cum civitatibus munitissimis in Juda: Regnum autem tradidit Joram, eo quod esset primogenitus:* 2. Paral. 21. 3.

Consect. 3. Peccant parentes, qui filios suos sine causa privant hæreditate debita; secus, si cum causa id faciant. Exemplum paternæ illius sollicitudinis habemus in Abrahamo: Gen. 25. 5. *Deditque Abraham cuncta, quæ possidebat, Isaac; filiis autem concubinarum largitus est munera, & seperavit eos ab Isaac filio suo.*

Causa justa exhæredandi filios, juxta Juristas, est paterni thori violatio, machinatio paternæ necis, animus insigniter erga patrem ingratus, v. g. oblivio patris detenti in carcere, ignominia toti familiæ illata.

ARTICULUS III.

Quid parentes filiis debeant quoad animam.

Prop. unica. Parentes tenentur providere filiis 1. Instructionem. 2. Correctionem. 3. Bonum exemplum. 4. Demum ea omnia, quæ ad cælestem Patriam possunt perducere. . .

Prob. 1. Ex Script. Parentes debent primo filiis suis doctrinam, juxta illud Deut. 11. v. 18. *Ponite hæc verba mea in cordibus, & in animis vestris. . . docete filios vestros, ut illi meditentur.* Secundo debent filiis suis correctionem, juxta illud Paul. ad Eph. 6. v. 4. *Educate filios in disciplina, & correctione Domini.* 3. Debent filiis bonum exemplum: quippe sicuti Pastoribus dictum est: *vos estis lux mundi;* ita Patribus-familias dictum est: *vos estis lux familiæ.* 4. Demum debent eis procurare media ad salutem æternam necessaria quantum in ipsis est; quia Patrifamilias, sicuti & Pastori dictum est Ezech. 33. v. 8. *Speculatorem dedi domui Israel. . . Si ovis tibi commissa* tua culpa pereat, *sanguinem autem ejus de manu tua requiram.*

2. Ex Aug. in Psal. 50 in fine. Idem parentes debent filiis suis quoad animam, quod Episcopi debent ovibus suis. *Quomodo*, inquit, *ad nos pertinet in Ecclesia loqui vobis, sic ad vos pertinet in domibus vestris agere, ut bonam rationem reddatis de his qui vobis sunt subditi:* Atqui Episcopi debent ovibus suis instructionem, correctionem, bonum exemplum, & sollicitudinem, ut patet: Ergo & eadem debent parentes filiis.

3. Parentes non minus debent vitam spiritualem filiorum curare, quam vitam corporalem, immo magis; quia ideo sanctum matrimonium contraxerunt, ut filios Cœlo gignerent potius quam Mundo: Atqui vita spiritualis non aliter conservatur in filiis quam per instructionem, correctionem, bonum exemplum, & sanctam parentum sollicitudinem: Ergo isthæc omnia debent parentes filiis.

Con-

Confectaria hujus Doctrinæ.

§. I.

Parentes debent filiis doctrinam.

Confect. 1. Peccant graviter parentes, qui negligunt media, quibus filiis ſancta educatio adhiberi debet, & poteſt; qui v. g. ſtatim ac nati ſunt, non curant conferri eis Baptiſmum, ſed propter ſæculares vanitates differunt tantum Sacramentum; quod ne faciant, Eccleſia legibus ſanctiſſimis ſub gravibus pœnis præſcripſit, ne ultra octo dies differatur: & pœnitentiale Rom. cap. 31. ait: *Cujus parvulus ſine Baptiſmo per negligentiam morietur, tres annos pæniteat, unum in pane & aqua.*

Confect. 2. Peccant parentes, qui primo rationis uſu non iuſtruunt filios de his, quæ ſunt ad ſalutem neceſſaria, v. g. de Doctrina Chriſtiana, de præceptis Dei, & Eccleſiæ: exemplo Tobiæ, qui *cum factus eſſet vir, accepit Uxorem Annam de Tribu ſua, genuitque ex ea filium; nomen ſuum imponens ei, quem ab infantia timere Deum docuit, & abſtinere ab omni peccato:* Tob. 1. v. 9. Exemplo Job. qui ſancte educatus eſt; ait enim de ſe: *Ab infantia mea mecum crevit miſeratio:* Job. 31. v. 18.

Confect. 3. Debent parentes per ſe ipſos, quantum fieri poteſt, filios ſuos inſtruere; quia hæc cura pertinet ad patrem: uti enim matres, quantum fieri poteſt, debent per ſe, & non per nutrices lactare filios; ita parentes debent, quantum fieri poteſt, erudire filios ſuos: *Erudi filium tuum, & refrigerabit te, & dabit delicias animæ tuæ:* Prov. c. 29. v. 17. Et Deut. 11. v. 19. omnibus parentibus præcipitur: *Docete filios veſtros.* Exemplum habemus in Davide ſic erudiente filium: *Tu autem Salomon fili mi, ſcito Deum patris tui, & ſervito ei corde perfecto, & animo voluntario:* 1. Paralip. 28. v. 9.

Confect. 4. Quando parentes non poſſunt per ſe ipſos erudire filios, debent providere eis pædagogos ad tantum munus idoneos, litteratos, & præcipue bonis moribus inſtructos: quia ſi non exigua cura eligendæ

ſunt nutrices alendis infantium corporibus deſtinatæ, a fortiori pædagogi inſtituendis animis occupandi. Hoc egregie docuit magnus Theodoſius. Arſenium virum, eo tempore eruditionis & eloquentiæ nomine florentiſſimum accerſervit Roma, ut filios ſuos Honorium & Arcadium Imperii ſucceſſores omnibus optimis artibus atque diſciplinis erudiret. Unde merito Cyprii filios a parentibus male inſtructos contra eosdem parentes ſic querentes inducit: *Nos nihil fecimus. . . perdidit nos aliena perfidia. Parentes ſenſimus parricidas:* lib. de lapſis.

Conſect. 5. Neceſſarium eſt eos, qui inſtituendis filiis occupantur, nec mitiores eſſe, nec ſæviores, nec nimis familiares cum illis, nec pariter nimis difficiles. Hanc regulam videtur ſtatuiſſe Eccleſiaſt. cap. 30. v. 9. *Lacta filium, & paventem te faciet: lude cum eo, & contriſtabit te*, id eſt, ſi mollius agas cum illo, efficies ut tibi & illi male metuas: *non corrideas illi, ne doleas & in noviſſimo obſtupeſcent dentes tui. Non des illi poteſtatem in juventute & ne deſpicias cogitatus illius. Curva cervicem ejus in juventute, & tunde latera ejus, dum infans eſt, ne forte induret, & non credat tibi, & erit tibi dolor animæ. Doce filium tuum et operare in illo, ne in turpitudine illius offendas.*

Conſect. 6. Neceſſarium eſt, ut hi, qui inſtituendis filiis præponuntur, eis ſæpius inculcent monita, quæ Tobias moriturus dedit filio ſuo: Tob. 4. 6. *Omnibus autem diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum: & cave ne aliquando peccato conſentias, & prætermittas præcepta Domini Dei noſtri. Ex ſubſtantia tua fac eleemoſynam, & noli avertere faciem tuam ab ullo paupere: ita enim fiet; ut nec a te avertatur facies Domini. Quomodo potueris, ita eſto miſericors: ſi multum tibi fuerit, abundanter tribue: ſi exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri ſtude. Præmium enim bonum tibi theſaurizas in die neceſſitatis: quoniam eleemoſyna ab omni peccato & a morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras. Fiducia magna erit coram ſummo Deo eleemoſyna omnibus facientibus eam. Attende tibi fili mi, ab omni fornicatione, & præter uxorem tuam nunquam patiaris crimen ſcire. Superbiam*

biam numquam in tuo ſenſu, aut in tuo verbo dominari permittas; in ipſa enim initium ſumpſit omnis perditio. Quicumque tibi operatus fuerit, ſtatim ei mercedem reſtitue, & merces mercenarii tui apud te omnino non remaneat. Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias. Panem tuum cum eſurentibus & egenis comede, & de veſtimentis tuis nudos tege. Panem tuum & vinum tuum ſuper ſepulturam juſti conſtitue, & noli ex eo manducare & bibere cum peccatoribus. Conſilium ſemper a ſapiente perquire. Omni tempore benedic Deum & pete ab eo, ut vias tuas dirigat, & omnia conſilia tua in ipſo permaneant. Monet poſtea ipſum de talento, quod Gabelo dederat; deinde ſic concludit: *Noli timere, fili mi: pauperem vitam quidem gerimus, ſed multa bona habebimus, ſi timuerimus Deum, & receſſerimus ab omni peccato, & fecerimus bene.*

§ II.

Parentes debent filiis ſuis correctionem.

Confect. 1. Peccant parentes, qui filios vitioſos non emendant, & corrigunt: ita monet Script. *Qui parcit virgæ, odit filium ſuum: qui autem diligit illum, inſtanter erudit:* Prov. c. 13. v. 24. *Stultitia colligata eſt in collo pueri, & virga diſciplinæ fugabit eam:* Prov. c. 22. v. 15. *Qui diligit filium ſuum, aſſiduat illi flagella, ut lætetur in noviſſimo die;* Eccli. 3. v. 1. Semperque in animo habeant juſtam, quam Deus contra Heli exercuit punitionem: lib. 1. Reg. cap. 4. quippe, ut ait Chryſoſt. quia non omnia, quæ fuerant agenda, ut ea reſecarentur vitia, molitus eſt, & ipſe una cum illis periit: etenim, ut monet Theodoretus q. 7. ad hunc locum: *Oportebat, cum poſt primam & ſecundam monitionem perſeveraſſent in nequitia, eos a templi ambitu expellere, &c.* Unde in Scriptura 1. Reg. 4. v. 13. conqueritur Deus de Heli: *Eo quod noverat indigne agere filios ſuos, & non corripuerit eos.* Quare iu pœnam omiſſæ ſeveræ correctionis cecidit de ſella retrorſum juxta oſtium, & fractis cervicibus mortuus eſt: 1. Reg. c. 4. v. 18. Cecidit de ſella, inquit Greg.

 quia

quia Cathedra magisterii nimia erga filios lenitate indignus factus est: cecidit juxta ostium tabernaculi, in quo filios suos sacrilegia committere permiserat: & ita, inquit Sanctus Doctor, *ibi occidit, ubi deliquit.*

Consect. 2. Peccant pariter parentes, qui dum corripiunt filios, modum Christianæ correctionis excedunt, semper torvis inspiciunt oculis, diris imprecationibus insectantur, tyrannos potius se exhibent quam parentes. In eo, inquit Aug. serm. 52. de temp. belluis ipsis ferociores; nulla enim bestia est, quæ non filiis suis blande murmuret, & cum terreat homines, parvulos fovet. *Fremit leo in sylvis, ut nemo transeat: intrat in speluncam ubi habet filios suos, omnem rabiem feritatis deponit.* Hi vero parentes statim ac domum subeunt, iratos animos suscipiunt. Eos ita commonet Paulus ad Coloff. 3. v. 21. *Patres nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant.* Correctio paterna non ab ira, sed a charitate procedat oportet. *Charitas autem* inquit Bernard. epist. ad Fulcon. *cum te arguit mitis est, cum blanditur simplex est, pie solet sævire, sine dolo mulcere. patienter novit irasci, humiliter indignari.* Duriores illos filiorum correctores ita instruit Greg. Past. part. 3. admonit. 14. *Nonnumquam qui inter flagellorum duritiem remanent incorrecti, dulci sunt admonitione mulcendi: nam plerumque quos cruciamenta non corrigunt, ab iniquis actibus lenia blandimenta compescunt; quia & ægros, quos fortis pigmentorum potio curare non valuit, ad salutem pristinam tepens aqua revocavit; & nonnulla vulnera, quæ curari incisione nequeunt, fomentis olei sanantur; & durus adamas incisionem ferri minime recipit, sed leni hircorum sanguine mollescit.*

§. III.

Parentes debent filiis bonum exemplum.

Consect. 1. Peccant parentes, qui filiis sunt scandalo. Christus enim omnibus, sed præcipue parentibus dicit: *Qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris:* Matth.

c. 8.

c. 8. v. 6. Quocirca idem omnibus parentibus dixerim quod dicit Hier. ſcribens ad Lætam: *Nihil in te & in patre ſuo videat filia veſtra, quod ſi fecerit peccet. Mementote vos parentes virginis, magis eam exemplis doceri poſſe, quam voce.* Quippe, ut ait Cypr. lib. de duplici martyr. *Efficacius eſt vitæ, quam linguæ teſtimonium: habent & opera ſuam linguam, habent ſuam facundiam tacente lingua.* Filii ergo longe promptius factis parentum credunt, quam verbis; ſunt enim inſtar molliſſimæ ceræ, in qua altiſſime imprimuntur parentum imagines; ſunt & inſtar ſpeculi, non enim alios exhibent colores, quam eos, qui eis a parentibus imprimuntur; ut enim umbræ figuras corporum, ita filii parentum mores imitantur; ac veluti ſimiæ, quæcumque in iis bona, aut mala vident, in ſe exprimunt. *Quid enim*, inquit Aug. in Pſal. 136. ſub finem, *facturus eſt adhuc infans, anima tenera, niſi ut quod eos*, id eſt parentes, *viderit agere, hoc ſequatur? Scire ergo pates debent*, inquit Greg. part. 3. Paſtor. admon. 5. *quia, ſi perverſa unquam perpetrant, tot mortibus digni ſunt, quot ad ſubditos ſuos perditionis exempla transmittunt.*

Conſect. 2. Peccant parentes, qui filios ab exercitio pietatis avertunt, quo pacto id faciant, ſive verbo, ſive exemplo ſive negligentia. Sic peccant parentes, qui in colloquiis ſuis, aut cum filiis, aut coram filiis, ita languide de rebus divinis loquuntur, ita vero ardenter de rebus mundanis, ut in filiorum animis ſæculi amorem accendant, nunquam vero divinam charitatem inſpirent. Coram filiis divites hujus ſæculi magnifice extollunt, pauperes vero parvifaciunt: raro, immo nunquam, filiorum animis illud Chriſti infigunt: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum Cælorum.* Coram filiis eos homines laudant, qui prompte, qui fortiter acceptas ulciſcuntur injurias: & nunquam illud Chriſti exprimunt: *Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram.* Coram filiis eos dolent, quos vel mundus ſpernit, vel infortunia premunt, vel morbi male afficiunt; numquam vero teneros infantium animos iſta imbuunt veritate: *Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur.* Filios ad artes liberales, ad ſcientias, ad armorum exercitium adhortantur &

accendunt ſpe divitiarum, & bonorum: temporalia commoda, quæ præſtantes in hujusmodi exercitiis viros comitari ſolent, ſæpiſſime recenſent; numquam vero filiorum animis inculcant unam ſalutis æternæ famem eſſe neceſſariam, juxta illud Chriſti: *Beati qui eſuriunt & ſitiunt juſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur.* Si quid rudes pueri, & adhuc teneri infantes contra ſæculi urbanitatem, contra mundanum decorem forte peccaverint, ſtatim ita excandeſcunt parentes: ſi quid vero contra cultum Dei, contra charitatem proximi fecerint, nihil curant; immo ſi iis prave factis aliquid appareat induſtriæ, vel ſolertiæ, laudant, blandiuntur; & ita, uti dicit Chryſoſtomos, materiam vitiorum omnium docent, in filiorum animis accendunt concupiſcentiam carnis, concupiſcentiam oculorum & ſuperbiam vitæ.

Sic peccant parentes, qui coram filiis texunt ſuæ anteactæ vitæ, etiam vitioſæ, hiſtoriam, aut laudant prave facta, in quibus deberent erubeſcere; & tot habent imitatores vitiorum, quot habent filios auditores: quippe, ut optime ait Leo ferm. de jejun. *validiora ſunt exempla quam verba & plenius docetur opere quam voce.*

Sic peccant parentes, qui de ſalute filiorum parum ſolliciti, ea ſolum curant, quæ ad corpus pertinent: hinc ait Chryſoſt. lib. 3. adverſus vituperatores vitæ monaſticæ: *Nulla alia ratione perverſi ut fiant filii contingit, niſi quod eorum patres circa vitæ præſentis commoda æquo plus incumbunt, & fere dixerim, inſaniunt; cum enim illa ſolummodo inquirunt, nihilque illis præferendum cenſent, & ſuam pariter & liberorum animam negligere coguntur.*

§. IV.

Parentes debent filiis quaſi Epiſcopalem ſollicitudinem.

Conſect. 1. Peccant parentes, qui filios ſuos non ſeparant quam diligentiſſime ab improborum conſortio; quia nihil eſt quod magis puerorum educationi noceat. *Non adhæſit mihi cor pravum*, inquit David, quare? *declinantem a me malignum non cognoſcebam: ſuperbo*

verbo oculo & insatiabili corde cum hoc non edebam Psal. 100. v. 4. & rursus: *Fili mi, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis, prohibe pedem tuum a semitis eorum; pedes enim illorum ad malum currunt:* ibid. v. 15.

Consect. 2. Peccant parentes, qui quam diligentissime non invigilant filiarum pudicitiæ. *Filiæ tibi sunt,* inquit Scriptura, *serva corpus earum, & ne ostendas hilarem faciem tuam ad illas*; Eccli. c. 6. v. 26. Et c. 42. v. 9. *Filia patri abscondita est, vigilia, & sollicitudo ejus aufert somnum. . . ne quando polluatur in virginitate sua, & in paternis suis gravida inveniatur. . . Super filiam luxuriosam confirma custodiam, ne quando faciat te in approbrium venire inimicis, a detractione in civitate, & abjectione plebis, & confundat te in multitudine populi.* Et Hieron. ep. 70. ad Lætam: *Sollicita provides, ne filia percutiatur a vipera: cur non eadem cura provideas, ne feriatur a malleo universæ terræ, ne bibat de aureo calice Babilonis, ne egrediatur cum Dina, & velit videre filias alienæ religionis, ne ludat pedibus, ne trahat tunicas. . . cito violas & lilium & crocum pestilens aura corrumpit. Nusquam absque te procedat in publicum; Basilicas Martyrum & Ecclesias sine matre non adeat; nullus ei juvenis & cincinnatus arrideat. . . ne transversum quidem unguem a matre discedat.*

Consect. 3. Peccant parentes, qui filiis suis non prohibent, quam diligentissime usum earum rerum, quæ ad vitium sensim incitant: talia sunt cantilenæ sæculares, libri amatorii, saltationes & theatra: & quia hæc omnia ad luxuriam impellunt, ita loquitur Trullana Synodus an. 692. can. 52. *Omnino prohibet hæc sancta Synodus eos qui dicuntur mimos, & eorum spectacula, deinde venationem quoque, spectationes, atque in scena saltationes fieri;* & proinde periculosissimum est adolescentibus his comœdiis interesse.

Consect. 4. Peccant parentes, qui cum agitur de eligendo statu pro filiis, ducti rationibus omnino temporalibus eos vel ad statum religiosum, vel ad statum clericalem invitos detrudunt, modo minis, modo blanditiis fraudulentis, modo occulta, modo aperta vi. Quam culpanda sit hæc parentum coactio, di-

cemus ubi de vocatione, quando agemus de variis hominum ſtatibus. Id unum ſufficiat, ſcilicet, quod dicit Trident. ſeſſ. 25. c. 18. *Anathemati ſanĉta ſubjicit Synodus omnes... Si quocumque modo coegerint aliquam virginem vel viduam ad ingrediendum monaſterium.*

Conſeĉt. 5. Peccant parentes, qui filios ſuos a ſtatu Clericiali vel a ſtatu Monachali avertunt. *Simili quoque anathemati Synodus Trid. ſubjicit eos qui ſanĉtam Virginem, vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi, vel voti emittendi quoquomodo ſine cauſa impedierint:* ſeſſ. 25. c. 18. Et can. *Statuimus*, dicitur: *Si vero in fortiori ætate adoleſcentula, vel adoleſcens ſervire Deo elegerit, non eſt poteſtas parentibus prohibendi.* Unde Chryſoſt. eos parentes, qui filios a ſanĉto propoſito ſeſe conſecrandi Deo nituntur avertere, ſic inſectatur lib. 3. cont. impugnatores vitæ Monaſticæ. *Eos*, inquit, *Patres parricidis ipſis immaniores ſceleratioresque dixerim: illi enim corpus ab anima ſeparant; iſti animam & corpus æternis ignibus tradunt... neque ſuorum tantum peccatorum pœnas dabunt, ſed eorum quæ filii peccarint, ſi in ſæculo remanſerint.* Unde ſæpius contingit, ut in pœnam temporalem parentes multa patiantur ab iisdem filiis, quos a ſtatu clericali vel religioſo avertunt.

§. V.

Quinam munus parentum vere Chriſtianorum impleant.

Conſeĉt. unicum. Hi officio Chriſtianorum parentum vere ſatisfaciunt.

1. Qui filios ſuos legem Domini edocent exemplo Tobiæ, de quo ſcriptum eſt: *Filium genuit.. quem ab infantia timere Deum docuit, & abſtinere ab omni peccato.*

2. Qui bonum exemplum filiis præbent: v. g. qui coram filiis, & una cum filiis veſpere & mane preces Deo effundunt, qui Eccleſias cum filiis frequentant, qui divinis inſtructionibus & ſacris officiis interſunt; exemplo Mariæ & Joſeph, qui una cum

Chri-

Chriſto in templum ibant. Item illi, qui teneram illam ætatem moribus informandis aptiſſimam ſancte inſtituunt, memores illius: *Fili, a juventute tua excipe doctrinam, & usque ad canos invenies ſapientiam:* Eccl. c. 6. v. 18. & rurſus: *Adoleſcens juxta viam ſuam etiam cum ſenuerit, non recedet ab ea:* Prov. 22. v. 6. *Oſſa ejus implebuntur vitiis adoleſcentiæ ejus, & cum eo in pulvere dormient:* Job. c. 20. v. 11. Ideo faciendum putant quod jubet Eccleſ. 13. v. 81. *Equus indomitus evadit durus, & filius remiſſus evadit præceps . . . curva cervicem ejus in juventute, & tunde latera ejus dum infans eſt, ne forte induret, & non credat tibi.* Quippe, ut ait Jerem. Thren. c. 3. v. 27. *Bonum eſt viro, cum portaverit jugum ab adoleſcentia ſua.*

CAPUT III.

De curatoribus & Tutoribus erga pupillos & minores, & vice verſa.

Tutor eſt ille, qui datur impuberibus. . . 1. Ut tutetur eorum perſonam, & provideat eorum educationi & inſtructioni. . . 2. Ut curet eorum bona. Poteſt dari invitis pupillis. Curator eſt ille, qui datur minoribus poſt annos expletos pubertatis usque ad annum vigeſimum quintum, ut provideat, 1. Eorum bonis. 2. Eorum perſonæ & educationi.

ARTICULUS UNICUS.

De his, quæ ſibi mutuo debent Tutores & pupilli.

Prop. unica. Tutores & Curatores eadem debent pupillis & minoribus, quæ parentes filiis; & vice verſa pupilli & minores eadem debent Tutoribus & Curatoribus, quæ filii debent parentibus, excepto hoc, quod Tutor non debet nutrire, & veſtire pupillos & minores propriis expenſis, ſed ſolum ex bonis pertinentibus ad pupillos & minores: pupilli pariter vel minores non tenentur ex juſtitia dare ſubſidium Curatoribus & Tutoribus, ſed ſolum ex charitate.

Illa concluſio probatur iisdem rationibus, quibus duæ ſuperiores probatæ ſunt: ratio utriusque eſt; quia

quia Tutores & Curatores gerunt vices parentum relative ad pupillos & minores.

De his agetur uberius, ubi de contractibus.

CAPUT IV.

De servis erga dominos, & de dominis erga servos.

ARTICULUS I.

Quid famuli debeant heris suis.

Prop. unica. Famuli debent heris suis amorem, obedientiam, reverentiam, & fidelitatem eo ferme modo, quo filii parentibus.

Prob. 1. Ex Script. Debent 1. Amorem, juxta illud: *Cum bona voluntate servientes sicut Domino, & non hominibus:* ad Eph. c. 6. v. 7.

2. Obedientiam, juxta illud: *Servi OBEDITE dominis carnalibus cum timore, & tremore, in simplicitate cordis vestri sicut Christo:* ad Eph. c. 6. v. 5.

3. Debent reverentiam, juxta illud 1. ad Timoth. c. 6. v. 1. *Quicunque sunt sub jugo servi dominos suos omni HONORE dignos arbitrentur.*

4. Fidelitatem; juxta illud Pauli ad Titum c. 2. v. 9. Doceas, *servos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, sed in omnibus FIDEM bonam ostendentes:* Ergo servi debent dominis amorem, obedientiam, reverentiam, & fidelitatem.

2. Ex serm. 117. inter opera Aug. in append. tom. 5. alias de temp. 7. ubi sic habetur: *Sermo mihi ad vos, servi, quicumque dominos carnales habetis... Obedite dominis vestris, diligite ex corde, non ad oculum servientes, sed ministerium ex amore facientes: quia & illos Deus constituit ut vobis dominentur, & vos ut serviatis. Bene servite propter Deum, quia de bono servitio mercedem habebitis:* Ergo ex illo auctore servi debent dominis amorem obedientiam, reverentiam, & fidelitatem.

3. *Rat.* Servi christiani debent heros tamquam parentes intueri; heri enim in Scriptura in parentum numero collocantur: Ergo servi debent heris suis, 1. Amorem ut parentibus. 2. Obedientiam ut dominis;

3. Re-

3. Reverentiam ut ſuperioribus. 4. Fidelitatem ut his, qui eos ad ſuam quaſi familiam adſcripſerunt.

Conſectaria hujus doctrinæ.

Conſect. 1. Peccant famuli, qui dominis etiam diſcolis, duris, & aſperis, charitatis affectu non ſerviunt, quique interius odium contra illos, aut exterius manifeſtant; quia non obſervant primum & præcipuum, quod debent heris ſuis officium. Audiant illud Aug. lib. 1. de moribus Eccleſ. Cath. cap. 30. *Tu dominis ſervos*, inquit, *non tam conditionis neceſſitate, quam officii delectatione doces adhærere.* Attendant ad exemplum famuli Abrahæ, qui domino ſerviebat, ductus non ſpe lucri, ſed amore erga dominum; ut patet ex eo ardore, quo Iſaac uxorem accerſivit: Gen. c. 44.

Conſect. 2. Peccant famuli, qui heris ſuis in his, quæ non ſunt prohibita, prompte non obediunt; quia non obſervant, ſecundum quod debent, heris ſuis officium. *Servi*, inquit Paul. ad Coloſſ. cap. 3. v. 22. *obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum ſervientes, quaſi hominibus placentes: ſed in ſimplicitate cordis, timentes Deum.* Attendant ad ſervos David, qui in rebellione Abſalonis, cum omnes deficerent a Rege, ei fideliter adhæſerunt, & mandata etſi difficillima exequebantur. *Dixeruntque*, inquit Scriptura 2. Reg. c. 15. v. 15. *ſervi Regis ad eum: omnia quæcumque præceperit Dominus noſter Rex, libenter exequemur ſervi tui.*

Sic graviter peccant ſervi, qui non obediunt in his quæ ſpectant commodum temporale dominorum ſuorum; quia ob eum finem operas ſuas dominis ſuis locaverunt: ſed longe gravius peccant famuli, cum obedientiam renuunt in his, quæ ſpectant ſuam ſalutem æternam, v. g. cum domini præcipiunt ſervis ut obſervent mandata Dei & Eccleſiæ; quia tunc inobedientia cum propriæ ſalutis negligentia conjungitur.

Monit. Peccant famuli, qui morem gerunt dominis aliquid contra legem Dei, vel Eccleſiæ præcipientibus; oportet enim ſemper Deo potius obedire quam hominibus. Sic peccaverunt ſervi Saulis, qui indicarunt

carunt ei mulierem Pythonissam: 1. Reg. cap. 28. Sic peccarunt etiam servi Davidis, qui uxorem Uriæ ad Regem adduxerunt, ut eam carnaliter cognosceret: 2. Reg. 11. Sic peccarunt quoque servi Absalonis, qui eo jubente Ammonem in Convivio interfecerunt. Ita pariter peccant servi omnes, qui vel odio, vel libidini &c. dominorum suorum famulantur: satius quippe est ab his heris recedere, quam cum salutis tum suæ, tum dominorum periculo eis obtemperare. Unde damnata est sequens propositio a summo Pontifice, & a Clero Gallic. art. 14. *Famulus, qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam virginem, & multoties eidem subservit deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando; non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, puta, ne a domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.* Hæc enim propositio, inquiunt Patres Gallicani, scandalosa est, perniciosa, verbis dominicis & apostolicis aperte contraria & hæretica. *Quam enim dabit homo commutationem pro anima sua? Digni sunt morte non solum qui faciunt, sed qui consentiunt facientibus.*

Consect. 3. Peccant graviter servi, qui commissa ab heris suis secreta sine causa aperiunt, qui quæcumque geruntur in familia extraneis patefaciunt, & ea quæ silere oporteret, imprudenter divulgant. Attendant ad exemplum Chusai, qui licet esset a consiliis Absalonis rebellantis contra Davidem, tamen secreta sibi a Davide commissa non prodidit, sed ea prudenter tacuit; jus enim naturale postulat, ut servi sint arcanorum sibi ab heris commissorum observantissimi: ipsi enim pagani hoc pessimum in servis vitium esse agnoverunt. Unde Terentius servum secreti sibi commissi non tenacem sic inducit loquentem: *Plenus rimarum sum, hac & illac perfluo.* Et Scriptura omnes secreti naturalis proditores sic vituperat: *Qui ambulat fraudulenter, revelat arcana: qui autem fidelis est, celat amici commissum;* Prov. 11. v. 13. A fortiori gravius peccat qui heri sui revelat arcanum: *quia amicis* secretum debemus ex legibus amicitiæ; heris vero nostris ex legibus æquitatis & justitiæ.

Con-

Confect. 4. Peccant famuli, qui quando habent heros aut nimium faciles, aut non ſatis ſeveros, debitam eis non impendunt reverentiam; v. g. heros, qui ſunt aut Sacerdotes, aut Religioſi, aut pii, non ut par eſt venerantur. Nam verum eſt quod vulgari dicitur Proverbio: *Miles habet ſervum, Clericus Monachusque ſodalem.* Tunc, inquam, ſervi debitam non impendendo reverentiam, tanto gravius peccant, quanto mitius in eos agitur. Unde ait Paul. 1. ad Tim. 6. v. 2. *Qui autem fideles habent dominos non contemnant, quia fratres ſunt*, id eſt, quia dominorum auctoritate non utuntur; *ſed magis ſerviant, quia fratres ſunt & dilecti*, id eſt, quia ſuaviter erga ſervos ſe gerunt. Forte hic textus hanc poteſt pati expoſitionem. *Si enim*, inquit Hieron. *ſerviebant infidelibus timore odioſo; quanto magis ſervire debent fidelibus, quorum charitatis participes eſſe merentur?* in cap. 6. 1. epiſt. ad Tim. Attendat ad exemplum Agar, quam reprehendit Angelus eo quod dominæ Sarai facili & blandienti non morem geſſerit, eamque remittit ad Sarai, ut ei etiam ſeverius agenti ſe ſubjiciat.

Confect. 5. Peccant graviter famuli, qui res ſibi a dominis commiſſas non ſatis fideliter cuſtodiunt; tenentur enim ex juſtitia rem domeſticam dominorum ſuorum non ſecus ac propriam conſervare. Attendant ſemper ad exemplum Jacob, qui fideliſſime ſervivit Laban ſocero ſuo: Gen. c. 29. Attendant pariter ad exemplum Joſeph, qui fideliſſime credita ſibi a Putiphare adminiſtrabat. Attendant Ethai ſervum Davidis. *Vivit Dominus*, inquit, *& vivit Dominus meus Rex, quoniam in quocunque loco fueris, domine mi Rex, ſive in morte, ſive in vita, ibi erit ſervus tuus:* 2. Reg. c. 15. v. 22.

Confect. 6. Peccant graviter famuli, ſi permittant grave damnum inferri heris ſuis, & tenentur ad reſtitutionem. Eo tendit dictum illud Chriſti: *Quis putas eſt fidelis ſervus & prudens - - Amen dico vobis, quoniam ſuper omnia bona ſua conſtituet eum:* indicans eum graviſſime puniendum qui ſecus fecerit: Matth. c. 24. v. 45.

Confect. 7. Peccant graviter famuli, ſi non laborent juxta conventionem, & tenentur ad reſtitutionem

Item

Item si heros suos deserant ante condictum tempus; quare ita servos commonet Paulus: *Servi obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum servientes:* ad Col. c. 3. v. 22.

ARTICULUS II.

Quid debeant heri servis suis.

Prop. unica. Domini idem debent servis quoad animam & quoad corpus, quod parentes liberis, excepto quod domini non debent providere hæreditatem servis, sed solum solvere pactam mercedem.

Prob. 1. Ex Scriptura. Si quis suorum & maxime *domesticorum curam non habet, fidem negavit, & est infideli deterior:* 1. ad Tim. c. 6. v. 6. Ergo eadem domini debent servis quoad corpus, & quoad animam, quod parentes filiis; cum Paulus filiorum curam cum cura erga famulos conjungat; immo asserat, quod heri, qui servos negligerent, forent infideli deteriores; siquidem infidelis, *etsi aliquos despicit propinquos, tamen nequaquam aspernatur,* inquit Chrysost. hom. 14. in c. 5. 1. Epist. ad Timoth.

2. Ex Aug. Qui optime funguntur patrisfamilias officio, eadem impendunt famulis quæ parentes filiis. *Qui autem,* inquit lib. 19. de civit. c. 16. *veri patresfamilias sunt, omnibus in familia sua, tamquam filiis, ad colendum & promerendum Deum consulunt, desiderantes atque optantes venire ad cælestem domum:* Ergo domini idem debent servis quoad corpus & animam, quod parentes filiis.

3. *Rat.* Domini sunt servorum suorum patres, ut agnovit Centurio, qui loquens de servo suo ajebat: *Puer meus jacet in domo paraliticus, & male torquetur:* Matth. c. 8. Ergo domini eadem debent servis quoad corpus & animam, quod parentes liberis. Dixi, quod domini non debent servis hæreditatem procurare: quia loco hæreditatis tenentur solum justam famulatus mercedem rependere, juxta illud Pauli ad Coloss. c. 4. v. 1. *Domini, quod justum est & æquum, servis præstate, scientes quod & vos Dominum habetis in cælo.*

Con-

Confectaria hujus doctrinæ.

Confect. 1. Peccant heri, qui non habent christianam charitatem erga famulos. *Servus sensatus sit tibi*, inquit Scriptura, *dilectus quasi anima tua*: Eccli. c. 7. v. 23. Et Aug. lib. 10. de Civ. c. 14. docens quales debeant esse domini erga servos, tales eos depingit. Neque, inquit *dominandi cupiditate imperant, sed officio consulendi, nec principandi superbia.*

Confect. 2. Peccant heri, 1. qui Christianam instructionem non procurant famulis. *Qui misericordiam habet*, inquit Scriptura, *docet, & erudit quasi Pastor gregem suum*: Eccli. c. 18. v. 13. 2. Qui negligunt eos convenienti exercitio occupare, ne otiosi sint. *Mitte illum*, id est servum tuum, *in operationem, ne vacet; multam enim malitiam docuit otiositas*: Eccli. c. 33. v. 3. Qui permittunt eos aut prava loqui, aut obscœnum aliquid agere: *Peccant enim non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Officium illud ad patrem familias pertinere expresse docet Concil. Mediolan. de his, quæ pertinent ad matrem. *Curet pater familias, ut nemo quisquam de familia sua sit qui christianæ fidei rudimentis non sit instructus, sive filii filiæque sint, sive servi & ancillæ, sive alii in famulatu - - - Nec patiatur in familia sua esse quemquam qui blasphemus sit, perjurus, qui item corruptis moribus utatur, &c.*

Confect. 3. Peccant heri, qui impediunt, ne famuli diebus festis Missam audiant, vel dies festos sanctificent: sic enim Scriptura servos ab omni labore eximit die festo. *Non facies*, inquit, *omne opus in eo, tu & filius tuus, & filia tua, servus tuus & ancilla tua*: Exod. cap. 20. v. 10.

Confect. 4. Peccant heri, qui justam servis mercedem subripiunt, juxta illud: *Non morabitur opus mercenarii tui apud te usque mane*: Lev. c. 9. v. 13. *Domini, quod justum est & æquum, servis præstate, scientes quod & vos Dominum habetis in cælo*: ad Coloss. c. 4. v. 1.

Confect. 5. Peccant domini, qui servos suos gravibus injuriis afficiunt. Sic dominos Paulus admonet: *Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas: scientes quia illorum, & vester Dominus est in cælis: & personarum acceptio non est apud eum*: ad Ephes. c. 6. v. 9.

Confect. 6. Peccant domini, qui servos sine causa ante statutum terminum e domo ejiciunt, & tenentur damnum emergens resarcire: ita jubet Scriptura. *Non lædas*, ait, *servum in veritatate operantem, neque mercenarium dantem animam suam:* Eccli. c. 7. vers. 23.

CAPUT V.

De mutuis conjugatorum Officiis.

Maritus & uxor in aliquo sunt æquales, in aliquo inæquales: pares sunt in mutuo corporum dominio, in mutua animarum unione; dispares in familiæ regimine, ut docet Aug. lib. 22. contra Faustum c. 21. *Cum in cæteris actibus mulier viro debeat servitutem, hujus unius rei, qua sexus utriusque carnali sorte discernitur, & carnali commixtione conseritur, similem in se habeant potestatem, vir in uxorem, & uxor in virum.* Ideo agemus primo de his, in quibus vir & uxor sunt inæquales: postea agemus de his, in quibus sunt æquales.

§. I.

De his, in quibus maritus & uxor sunt inæquales.

ARTICULUS I.

De officio uxoris erga virum.

Prop. unica. In his, quæ spectant mutuum convictum & regimen rei domesticæ, uxor tenetur subesse viro suo, eique obedire.

Prob. 1. Ex Scriptura. *Mulieres viris suis subditæ sint, sicut domino: quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ:* ad Ephes. c. 5. 22. Et apud Tobiam: *Et apprehendentes parentes filiam suam osculati sunt eam, & dimiserunt ire: monentes eam honorare soceros, diligere maritum, regere familiam, gubernare domum, & se ipsam irreprehensibilem exhibere.*

2. Ex Chrysostomo Homil. 10. in epist. ad Coloss. *Diligere quidem*, inquit, *virorum est, illarum*, id est uxorum *cedere; hoc quoque a natura sic comparatum est, ut vir quidem diligat, mulier autem obediat.* Sed id pressius determinat Aug. lib. 22. contra Faust. c. 21. *Quis enim nescit*, inquit, *uxorem marito tamquam domino debere ser-*

ſervire, ſervitute, quæ dominium ſupponat, non deſpoticum, ſed civile; non tyranicum, ſed ſuave, ut ipſemet explicat Aug.

3. *Rat.* Maritus caput eſt uxoris: ergo debet uxorem diligere & ei præeſſe, & uxor debet ſubeſſe, juxta illud: *Sub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur:* Geneſ. 3. v. 16.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Peccat uxor, quæ in mutuo convictu, mutuisque colloquiis, marito ſubeſſe renuit, eique dominari affectat: quæ etiam verbis imperioſis rixaque affectata maritum ad iram provocat, ad juramenta, ad blaſphemias, imprecationesve concitat; id enim eſt contra obſequium quod marito debet. Unde Paulus ad Epheſ. cap. 5. v. 33. ſic uxores commonet: *Uxor autem timea virum ſuum.* Et Auguſt. lib. 50. Homiliarum veter. edit. ait. *In omnibus ancillæ eſtote virorum veſtrorum ſubditæ ad obſequium: nulla ſit in vobis protervia, nulla ſuperbia, non contumelioſa cervix, non aliqua inobedientia; prorſus tamquam ancillæ ſervite:* quod debet ſemper intelligi de ea ſervitute, quæ excludat deſpoticum dominium.

Conſect. 2. Peccat uxor, quæ neglecta omni erga maritum reverentia eum etiam vitioſum durius tractat, aut intempeſtive admonet; ſemper enim firmum ſtare debet illud Petri: *Mulieres ſubditæ ſint viris:* 1 Petr. 31. v. 1. Si quando ergo uxores maritorum vitia carpere velint, gerant ſe erga ſponſos ſuos ad inſtar Abigail: hæc enim, non dure, nec intempeſtive virum ſuum ebrium vel iratum arguebat, ſed quoties opportuna occurrebat occaſio, gerens ſe, ut ſe geſſit Monica erga Patritium maritum ſuum. *Hæc*, teſte Aug. lib. 9. confeſſ. c. 9. *noverat non reſiſtere irato viro, non tantum facto, ſed ne verbo quidem; jam vero refractum & quietum, cum opportunum videret, rationem facti ſui reddebat, ſi forte ille inconſideratus commotus fuerat:* atque ita factum eſt, ut maritum Patritium patiens Monica Deo lucrata fuerit, ut ait Aug. ibid.

Conſect. 3. Peccat graviter uxor, ſi ſpreto viro ſibi imperium vindicet; quia uxoris eſt ſubeſſe. *Mulieres,*

inquit Paulus, *subditæ estote viris sicut oportet in Domino*: ad Coloss. 3. v. 18. Et in libro Esther non improbatur generalis hæc constitutio: *Cunctæ uxores tam majorum, quam minorum deferant maritis honorem.*

Confect. 4. Peccat uxor, si se ingerat in administrationem domus sine justa causa, qualis esset, si maritus prodigus bona familiæ dilapidaret; quia mulier non est caput viri; sed e contra, vir caput est mulieris.

Confect. 5. Peccat graviter uxor, si quid notabile expendat contra viri voluntatem, & justam consuetudinem mulierum ejusdem status vel in ludos, vel in delicias, immo in eleemosynas, nisi hæ fierent ex bonis paraphernalibus si habeat: quia uxor non est domina bonorum familiæ. *Nihil ergo de sua veste*, inquit August. *nihil de suo auro, vel argento, vel quacumque pecunia, aut rebus ullis terrenis suis sine arbitrio mariti facere debuisti*: epist. ad Epicidiam 262. & ibidem, non licet uxori dicere: *facio quod volo de meo, cum & ipsa non sit sua, sed capitis sui, hoc est viri sui.*

Confect. 6. Peccat graviter uxor, si ex quodam amore independentiæ sine ulla causa nolit sequi virum domicilium mutantem; decet enim uxorem a marito non divelli, sicuti decet membrum capiti adhærere. Exemplum egregium hujus adhæsionis est Sacra, quæ Abraham peregrinantem semper comitata est.

ARTICULUS II.

De Officiis mariti erga uxorem.

Prop. unica. Maritus debet uxorem, non ut servam, sed ut sociam habere in mutuo convictu, immo in his, quæ ad regimen familiæ pertinent.

Prob. 1. Ex Scriptura Petrus Apostolus epist. 1. c. 3. v. 7. sic viros alloquitur: *Viri similiter cohabitantes secundum scientiam quasi infirmiori vasculo muliebri impartientes HONOREM, tamquam cohæredibus gratiæ vitæ, ut non impediantur orationes vestræ*: Ergo mariti debent uxoribus honorem aliquem impendere: ergo non debent eas habere ut servas sive in mutuo convictu, sive in domus regimine.

2. Chrysost. in c. 3. epist. ad Ephes. homil. 2. ubi sic ha-

habet: *Vitæ autem ſociam, liberorum matrem, & quæ eſt cauſa & occaſio omnis lætitiæ, non oportet metu, & minis ligare, ſed dilectione & affectione; quænam enim eſt conjunctio, quando uxor exhorreſcit maritum? quanam autem voluptate fruetur ipſe maritus cum uxore habitans tamquam cum ancilla, & non tamquam cum libera?* unde ibidem alloquens maritum, ſic eum præmonet: Exige *timorem, qui convenit liberæ, non tamquam ab ancilla, eſt enim corpus tuum; nam ſi hoc feceris, te ipſum probro afficis, tuum corpus afficiens ignominia:* Ergo maritus debet uxorem ſuam, non ut ancillam, ſed ut ſociam habere.

3. *Rat.* Ita debent ſe gerere viri erga uxores, ſicu Chriſtus erga Eccleſiam; & uxores erga viros, ſicuti Eccleſia erga Chriſtum: quia, ut docet Aug. lib. de continentia c. 9. in unione Chriſti cum Eccleſia *Vir, & uxor quales ſecum eſſe debeant, præceptum accipiunt & exemplum:* Atqui Chriſtus Eccleſiam non habet ut ſervam, ſed diligit ut liberam: Ergo & mariti uxores ſuas, non ut ſervas, ſed ut ſocias habere debent.

Conſectaria hujus doctrinæ.

Conſect. 1. Peccat maritus, ſi verbis contumelioſis, vel infamatoriis afficiat uxorem. *Viri, diligite uxores veſtras, & nolite amari eſſe ad illas,* ait Paulus ad Coloſſ. c. 3. v. 19. *Vis,* inquit Chryſoſtomus ibidem, *tibi obedire uxorem ſicut Chriſto Eccleſiam, ipſe quoque ejus curam gere ſicut Chriſtus Eccleſiæ - - Quomodo Chriſtus eam, quæ ipſum adverſabatur, oderatque, & deſpicatui habebat, ac conſpuebat, & per laſciviam ei inſultabat, magna ſua cura ſuis ſubjecit pedibus, non minis, nec contumeliis, neque metu, neque ullo alio hujuſmodi; ita tu quoque te gere in tuam uxorem, etiamſi eam videris deſpicientem, &c.*

Conſect. 2. Peccat maritus, ſi uxorem tamquam ſervam habeat; non enim dominus eſt uxoris, ſed ſolum caput. *Tu viros conjugibus,* inquit Aug. *non ad illudendum imbecilliorem ſexum, ſed ſinceris amoris legibus præficis:* lib. 1. de Morib. Eccleſ. c. 30. *Quia viro nec domina, nec ancilla,* inquit Aug. *parabatur, ſed ſocia; non de capite, nec de pedibus, ſed de latere erat producenda:* epiſt. 99.

Confect. 3. Peccat maritus, ſi ſine gravi cauſa uxorem a domus regimine omnio removeat, ſi negotiorum familiæ omnem ei notitiam, quaſi foret extranea, penitus eripiat, maritus enim debet uxorem ut ſociam, non ut extraneam in rebus domeſticis habere, niſi ſibi certo conſtaret, uxorem rem familiarem dilapidare potius quam augere; nihil enim eſt quod magis noceat rebus domeſticis, quam vel minima inter virum & uxorem diſſenſio: quippe, ut ait Chryſoſt. in cap. 5. epiſt. ad Eph. Hom. 22. *Si hi*, id eſt conjugati, *in concordia ſint, & recte aluntur filii, modeſtique ſunt famuli, & ordinem non deſerunt, & bonorum odore fruuntur vicini amicique & cognati; ſin autem contra, confunduntur omnia: & quomodo cum duces exercitus inter ſe pacem agunt, omnia ſuam ſervant conſequentiam, & ſi rurſus illi turbentur, ſurſum & deorſum aguntur omnia; ita & nunc quoque ſe habent res in familia*, quando conjugati diſſentiunt.

Confect. 4. Peccat maritus ſi ex negligentia regimen domus, & curam omnem rei familiaris abjiciat; quia vir caput eſt mulieris, & ita ejus eſt providere familiæ; de quo ita Catech. Trid. part. 2. Tit. de matrimonii Sacramento: *Decet virum in alicujus rei honeſtæ ſtudio ſemper occupatum eſſe, tum ut ſuppeditet, quæ ad familiam ſuſtentandam neceſſaria ſunt, tum ne inerti otio torpeſcat, a quo vitia fere omnia fluxerunt.*

§. II.

De his, in quibus conjugati ſunt ſibi æqualiter debitores.

Non loquimur hic de uſu matrimonii, quia hoc agemus ubi de luxuria.

ARTICULUS I.

De ſubſidio, quod ſibi mutuo debent conjugati, ut ſocietatem conjugalem foveant.

Prop. unica. Conjugati debent ſibi mutuo ea ſubſidia, quæ individuam vitæ ſocietatem, quam inierunt, fovere poſſunt.

Prob. 1. Ex Script. Conjugati ſunt ad minus æque uniti ac membra ejusdem corporis, juxta illud Gen. 2. v. 24. *Erunt duo in carne una*: Atqui membra ejusdem

dem corporis ea ſibi ſubſidia conferunt, quæ conſiſtentiam corporis fovere poſſunt: Ergo & conjugati debent ſibi mutuo ea conferre ſubſidia, quæ individuam ſocietatem, quam inierunt, fovere poſſunt.

2. *Rat*, Matrimonium eſt maris & fœmine legitima conjunctio, individuam vitæ ſocietatem retinens: Atqui individua, ſeu inſeparabilis illa ſocietas ſtare non poteſt, niſi conjugati mutuo ſibi neceſſaria ſubſidia conferant, ut patet: Ergo conjugati debent ſibi mutuo ea ſubſidia conferre, quæ ſocietatem, quam inierunt. fovere poſſunt.

Conſectaria hujus Doctrinæ

Conſect. 1. Conjugati debent mutuos tum animi, tum corporis defectus patienter ſuſtinere: dicitur quippe omnibus, ſed præcipue conjugatis: *Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti:* ad Galat. 6. Sic *prudentiſſima* Abigail, ut loquitur Scriptura, Nabal virum ſuum, *durum, peſſimum & malitioſum* patienter ſuſtinebat. Sic Elcana Annam, licet ſterilem, patienter ſuſtinebat, triſtemque conſolabatur, dicens: *Anna cur fles? & quare non comedis? & quam ob rem affligitur cor tuum? numquid non ego melior tibi ſum, quam decem filii?* Unde S. Greg. p. 3. admon. 27. ait. *Admonendi ſunt conjuges, ut ea, in quibus ſibi aliquando diſplicent, & patientes invicem tolerent, & exhortantes invicem ſalvent.*

Conſect. 2. Conjugati in morbis, aliisque corporis infirmitatibus debent ſibi mutuo miniſterium; hoc enim exigit amor conjugalis: ideo vituperatur in Scriptura uxor Job, quæ maritum a planta pedis usque ad verticem peſſimo vulnere percuſſum affligebat potius quam ſublevabat: Job. cap. 2.

Conſect. 3. Conjugati debent comparti neceſſitatem patienti, prout poſſunt, ſuccurrere, ſive bonis fortunæ ſi habeant, ſive opera manuum ſi laborare poſſunt. Unde laudatur in Scriptura uxor Tobiæ, quæ opera manuum ſuarum marito indigenti opitulabatur: *Anna vero uxor ejus ibat ad opus textrinum quotidie; & de labore manuum ſuarum victum, quem conſequi poterat deferebat*: in hoc laudanda; vituperanda vero in eo quod

ſponſo ſuo ſpem, quam habebat in Deo, exprobrabat. Unde Aug. lib. 5. Hom. Homilia 49. veteris editionis, uxorem ſic commonet: *Aurum tuum vendit maritus pro neceſſitate ſua, ferto fœmina, noli contradicere, contemptus auri tui, dilectio eſt viri tui. Si villam tuam pro neceſſitate ſua vendat, quæ eſt tua, non enim poteſt eſſe ejus, quæ non ſit tua, ſi eſt charitas in te, quæ debet eſſe in uxore, ferto patienter: & ſi dubitat, tu offer, contemne omnia propter amorem viri tui.* Quod Auguſtinus dicit de uxore erga virum, idem dicendum de viro erga uxorem.

Conſect. 4. Conjugati debent ſibi mutuo & in proſperis gaudium & in adverſis ſolatium: debent ſimul & in afflictione contriſtari, & in lætitia congaudere; comparantur enim ad invicem ſicut membra unius & ejusdem corporis. Ut autem non ſit *ſchiſma in corpore,* inquit Paulus 1. ad Corinth. 12. v. 25. *in idipſum pro invicem ſollicita ſunt membra: & ſi quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra; ſive gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra.*

ARTICULUS II.

De ſubſidio, quod ſibi debent conjugati in ordine ad ſalutem æternam.

Prop. unica. Conjugati debent ſibi mutuo ea ſubſidia, quæ ad æternam utriusque ſalutem ſunt neceſſaria.

Prob. 1. Ex Script. Is eſt finis præcipuus matrimonii, ut conjugati ſeſe mutuo adjuvent in ordine ad ſalutem æternam conſequendam, juxta illud Pauli, 1. ad Corinth. 7. v. 14. *Sanctificatus eſt vir infidelis per mulierem fidelem; & ſanctificata eſt mulier infidelis per virum fidelem:* Ergo conjugati debent ſibi mutuo ea ſubſidia, quæ ad æternam utriusque ſalutem ſunt neceſſaria.

2. *Rat.* Matrimonium in lege Evangelica eſt non ſolum contractus civilis, ſed etiam verum Sacramentum: Ergo obligat conjugatos ut non ſolum ſibi ea ſubſidia conferant, quæ ſocietatem civilem fovere poſſunt; ſed etiam ea, quæ ad æternam ſalutem inſervire poſſunt.

Con-

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Conjugati debent sibi amorem sanctum & pudicum, qualis reperitur inter Christum & Ecclesiam, ut mouet Paulus ad Ephes. 5. v. 22. *Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut eam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitæ; ut exhiberet ipse gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid ejusmodi, sed ut sit sancta & immaculata.* Idem officium incumbit uxoribus: ergo conjugati debent eo amore mutuo se diligere, quo possint sine macula, sine ruga coram Deo se sistere. Tales erant Zacharias & Elisabeth, de quibus dicitur; *Erant autem justi ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, & justificationibus Domini sine querela;* Luc. 1. v. 6.

Consect. 2. Conjugati debent sibi mutuo admonitionem & instructionem circa ea, quæ pertinent ad salutem æternam: & quidem vir utpote caput uxoris debet instruere mulierem; & aliquando uxor debet instruere virum. Sic Tobias uxorem Annam commonebat his verbis: *Tunc hortatus est Virginem Tobias, dixitque ei: Sara, exurge, & deprecemur Deum hodie & cras & secundum cras; quia his tribus noctibus Deo jungimur. Tertia autem transacta nocte in nostro erimus conjugio. Filii sanctorum sumus, non possumus ita conjungi, sicut gentes quæ ignorant Deum:* Tob. 8. v. 4. Sic Abigail virum Nabal interdum admonebat, & Monica virum suum Patritium.

Consect. 3. Conjugati debent sese mutuis exemplis ad pietatem inflammare, v. g. simul Sacramenta frequentare, &c. Id docet Chrysost. Hom. 20. in Epist. ad Ephes. *Sint preces vobis communes,* inquit, *unusquisque eat ad Ecclesiam, & eorum quæ illic dicuntur, & leguntur & maritus ab uxore partem domi exigat, & illa a marito.*

Consect. 4. Conjugati ita debent sancte conversari, ut ex eorum exemplo cæteri tum fideles tum infideles sanctitatem addiscant, ita docet Petrus 1 cap. 3. *Similiter,* inquit, *& mulieres subditæ sint viris suis; ut & si qui non credunt verbo, per mulierum conversationem sine verbo lucri fiant, considerantes in timore castam conversationem vestram.*

CAPUT VI.

De mutuo Paſtorum oviumque officio.

ARTICULU I

De officio ovium erga Paſtores.

Prop. unica. Paſtoribus debemus amorem, reverentiam, obedientiam & ſubſidium.

Prob. 1. Ex Script. Debemus primo amorem Paſtoribus noſtris, juxta illud Pauli: *Rogamus autem vos, fratres, ut noveritis eos, qui laborant inter vos, & præſunt vobis in Domino, & monent vos, ut habeatis illos abundantius in CHARITATE. Propter opus illorum pacem habete cum eis*; 1. ad Theſſ. c. 5. v. 12. Secundo reverentiam eis debemus, juxta illud: *Honora Deum ex tota anima tua, & HONORIFICA Sacerdotes*: Eccleſ. c. 7. v. 33. Tertio debemus eis ſubſidium, juxta illud: *Honorifica Sacerdotes, & propurga te cum brachiis, da illis partem PRIMITIARUM, ſicut mandatum eſt tibi*: Eccleſ. c. 7. v. 33. Et juxta illud Pauli: *Quis militat ſuis ſtipendiis umquam? quis plantat vineam, & de fructu ejus non edit? quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat? -- Si nos vobis ſpiritualia ſeminavimus, magnum eſt, ſi nos carnalia veſtra metamus?* Quarto eisdem debemus obedientiam, juxta illud: *Qui autem ſuperbierit, nolens OBEDIRE Sacerdotis imperio, morietur homo ille*: Deut. 17. v. 22. Et juxta illud Pauli; *OBEDITE præpoſitis veſtris, & ſubjacete eis; ipſi enim pervigilant, quaſi rationem pro animabus veſtris reddituri*: ad Hebr. c. 13. v. 17. Ergo Paſtoribus debemus amorem, reverentiam, obedientiam, & ſubſidium.

2. Ex lib. 2. Conſtitut. Apoſtolicæ, qui liber, licet verus non ſit fœtus Apoſtolorum, granis eſt tamen authoritatis: ſic ergo habetur c. 20. *At vero bonum Paſtorem Laicus honoret, diligat, metuat ut patrem, ut Dominum, ut herum, ut Dei Pontificem, ut magiſtrum pietatis: qui enim odit eum, Chriſtum odit, & qui ei non obtemperat, non obtemperat Chriſto, & qui Chriſtum non recipit, non recipit patrem ejus.* Qui enim vos odit, me odit, & qui vos ſpernit, me ſpernit, & qui me ſpernit, ſpernit eum, qui miſit me.

3. Ex Conc. Cariſiacenſi an. 858. c. 7. *Rectores ac Pa-*

Pastores Ecclesiarum, ut Patres, & Christi Vicarios colite, sicut sancta Scriptura præcipit, dicens: Sacerdotes Dei sanctifica, & Magnati humilia caput tuum: *Eorumque spiritualia consilia obaudite, iterum dicente Scriptura* - Labia Sacerdotis custodient scientiam.

4. *Rat.* Pastores sunt spirituales patres fidelium juxta illud: *In Christo per Evangelium ego vos genui:* Ergo eadem eis debemus officia, quæ parentibus carnalibus: ergo debemus eis amorem, reverentiam, obedientiam & subsidium.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Peccant fideles, qui interius non amant Pastores suos spirituales, & qui in circumstantiis debitis non dant signa externa amoris erga illos: quo circa Paulus reprehendit Galatas, quod amor ille, quo eum deperibant, paululum tepesceret. *Ubi ergo,* inquit, *beatitudo vestra? Testimonium enim perhibeo vobis, quia si fieri potuisset, oculos vestros eruissetis & dedissetis mihi: ergo inimicus vobis factus sum, verum dices:* ad Galat. 4. v. 15.

Peccant gravius, qui interius odio habent Pastores suos, aut qui exterius proferunt signa latentis odii; illud enim odium non tam in Pastores quam in ipsum Deum refunditur, ut monet Greg. Regis. lib. 12. Indic. 7. Epist. 7. *Cum in Præpositos delinquimus, ejus ordinationi, qui eos nobis prætulit, obviamus. Unde Moyses, dum contra se & Aaron conqueri populum cognovisset, ait: Nos enim quid sumus? Nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Deum.*

Consect. 2. Peccant fideles, qui Pastoribus debitam non exhibent reverentiam, v. g. non alte sentiunt de illis, non eos alloquuntur verbis honorificis; quippe, ut ait Chrysost. Homil. 17. in Matth. *Sacerdotes Christi Vicarii sunt: qui honorat Sacerdotes Christi, Christum honorat.* Et lib. 3. de dignitate Sacerdotali ait: *Per ipsos* Sacerdotes *Christum induimus; per ipsos Dei Filio conjungimur: per ipsos membra beati ipsius capitis efficimur. Quomodo ergo nobis isti non solum reverendi magis quam Reges, aut judices, sed etiam nobis magis erunt honorabiles, quam parentes?* Exemplum habemus tremendum de iis,

iis, qui non honorant Sacerdotes, in pueris illis, qui Prophetam quasi calvum irridebant: egressi enim duo ursi de saltu laceraverunt ex eis quadraginta duos pueros, qui Prophetam verbis injuriosis irriserant. Unde Aug. serm. 102. de verbis Evangel. Luc. ait: *Videte ne spernatis nos, ne ad illum perveniat injuria quam nobis feceritis. Si enim non timetis nos, illum timete, qui dixit:* Qui vos spernit, me spernit.

Conject. 3. Peccant fideles, qui Pastoribus non obediunt in his, quæ salutem nostram spectant: dicitur enim Matth. cap. 23. v. 2. *Super Cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi: omnia ergo quæcumque dixerint vobis servate & facite, secundum opera vero eorum nolite facere.* Legitur insuper in epist. quæ tribuitur Clementi: *Quicumque Episcopis non obediunt, indubitanter rei, & reprobi existunt.* Et Aug. serm. 147. de verbis Evangelii Joannis, alias 62. de verbis Domini ait: *Pertineat ergo ad nos* Episcopos *cura, ad vos* fideles *obedientia; ad nos vigilantia pastoralis, ad vos humilitas gregis.*

Conject. 4. Peccant fideles, qui debitum non conferunt Pastoribus suis subsidium, v. g. decimas, oblationes &c. scriptum est enim in lege Moysi: *Non alligabis os bovi trituranti: ita & Dominus ordinavit his, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere:* 1. ad Corinth. c. 9. v. 9. Et rursus: *Qui bene præsunt Presbyteri duplici honore digni habeantur; maxime qui laborant in verbo & doctrina.* Unde ait Chrysost. in epist. 1. ad Tim. c. 15. hom. 15. *Oportet Doctoribus necessarium victum affatim ministrari, ne deficiant, atque solvantur, ne minimis occupati, magnis seipsos atque alios privent, ut spiritualia operentur.* Sunt enim, ut dicit Christus, operarii in vinea Domini operantes, quibus propterea denarius diurnus lubenter impendendus est.

ARTICULUS II.

De Officio Pastorum erga oves suas.

Prop. unica. Pastores debent ovibus suis amorem, bonum exemplum, instructionem, & Sacramentorum administrationem.

Prob. 1. Ex Script. Primo Pastores debent ovibus

suis

ſuis amorem juxta illud Pauli ad Corinth. 2. c. 6. v. 11. *Os noſtrum patet ad vos, o Corinthii: cor noſtrum dilatatum eſt: non anguſtiamini in vobis*, ut eſt amor noſter, qui in vos omnes diffuſus eſt, juxta illud Ioan. epiſt. 3. v. 1. *Senior Gajo chariſſimo, quem ego diligo in veritate.* Secundo bonum exemplum, juxta illud Pauli: *EXEMPLUM eſto fidelium, in verbo, in converſatione, in charitate, in fide, in caſtitate*: 1. ad Tim. c. 14. v. 1. Ita ſe geſſit caput omnium Paſtorum Chriſtus, de quo dicitur: *Cœpit Jeſus facere & docere.* Et rurſus: *Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis*: Joan. cap. 13. v. 15. Tertio inſtructionem debent Paſtores ovibus ſuis juxta illud Pauli ad Tim. 4. v. 2. *ARGUE, OBSECRA, INCREPA in omni patientia, & doctrina.* Et rurſus: *Attende tibi, & doctrinæ: inſta in iſtis. Hoc enim faciens, & te ipſum ſalvum facies, & eos qui te audiunt*: ibid. v. 16. Hoc docuit nos Chriſtus, qui vicos & pagos evangelizando peragravit. Quarto, Paſtores debent ovibus ſuis cum doctrina conjunctam Sacramentorum adminiſtrationem, juxta illud Matth. 28. v. 19 *Euntes DOCETE omnes gentes BAPTIZANTES eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti*, id eſt, docete, Baptismum & alia Sacramenta conferte: Ergo paſtores debent fidelibus amorem, inſtructionem, bonum exemplum & Sacramentorum adminiſtrationem.

2. Ex lib. 2. Conſtitut. Apoſtolic. 20. ubi ſic habetur: *Similiter Epiſcopus tamquam filios diligat laicos, proſequens eos ſtudio charitatis, & fovens tamquam ova ad acquirendos pullos, aut tamquam pullos ſinu eos complectens ad acquirendum gallinas: omnes monens, omnes increpans acerbe, quicumque increpatione acerba indigent, ſed non feriens; premens ut revereantur, non ut evertantur; monens ut convertat, increpans ut corrigat, &c.* Ergo.

3. Ex concilio Colonienſi primo ann. 1536. part 5. c. 1. ubi explicans illud dictum Petro. *Paſce agnos meos*, ſic loquitur. *Id fecerimus, ſi gregem Chriſti poſt Chriſtum unice diligamus, atque eumdem tam verbi doctrina, quam operis exemplo paſcamus, divinorumque Sacramentorum diſpenſationem tueamur defendamusque,*

4. Rat.

4. *Rat.* Paſtores ſunt Patres ſpirituales fidelium, duces, Doctores & nutritii: ut Patres debent amorem filiis, ut Doctores inſtructionem; ut duces bonum exemplum, ut nutritii pabulum Sacramentorum. Ideo ait S. Carolus in oratione habita in Concilio primo Mediolanenſi ann. 1566. *Hoc munus Paſtoris, hoc ducis officium, hæ gubernatoris partes ſunt, ut gregi, militibus, navi potiſſimum proſpiciant: nam in ſubditorum ſalute præfecti incolumitas continetur.*

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Peccant Paſtores, qui oves ſuas in ordine ad ſalutem æternam non diligunt: quod officium ita explicat Aug. ſerm. 296. in natali Apoſt. Petri & Pauli, alias de diverſis. 106. ubi ſic interpretatur hæc verba: *Paſce oves meas. Commendo tibi oves meas,* inquit: *Quas oves? Quas emi ſanguine meo. Mortuus ſum pro eis. Amas me? Morere pro eis - - Det nobis Deus vires ſic amandi vos, ut poſſimus mori pro vobis aut effectu, aut affectu.* Et Leo VII. epiſt. 2. ad Gerardum Laurealenſem Archiepiſcopum, ſic Paſtoris amorem erga oves deſcribit *paſtores ovium ſolis ardorem, geluque pro gregis ſui cuſtodia die ac nocte ferre contenti ſunt; & ne qua ex eis aut errando pereat, aut ferinis laniata morſibus rapiatur, oculis ſemper vigilantibus circumſpectant: quanto ſudore, quantaque cura debeamus eſſe pervigiles nos, qui paſtores animarum dicimur, attendamus.*

Conſect. 2. Peccant Paſtores, qui ovibus ſuis non prælucent bono exemplo. Paſtor enim ut habetur Matth. c. 5. *eſt ſal terræ, & lux mundi, ut luceat omnibus qui in domo ſunt:* Ergo debet bono ſuo exemplo fidelibus prælucere. Ideo Aug. in Pſal. 39. explicans illud: *videbunt juſti & timebunt,* ait. *In eccleſia iſte ordo eſt, alii præcedunt, alii ſequuntur: & qui præcedunt, exemplo ſe præbent ſequentibus: & qui ſequuntur, imitantur præcedentes - - Ergo qui jam directos greſſus habent in petra,* id eſt Paſtores, *forma ſint fidelibus,* inſtar Pauli, qui dicebat: *Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti.*

Conſect. 3. Peccant Paſtores, qui non iuſtruunt plebem ſibi commiſſam juxta regulas ab Eccleſia præſcrip-

Sed

tas: de quibus ſpeciatim, ubi de ſtatu Clericorum, Sed generatim omnibus Paſtoribus in perſona Iſaiæ dicitur: *Quaſi tuba exalta vocem tuam.* Paſtores enim, qui tacent, iram Dei incurrunt, ut fatetur Iſaias: *Væ mihi, quia tacui:* Iſai. c. 60. Quippe teſte Baſilio in regul. Brev. reg. 48. *Cui docendi munus commiſſum eſt, ſi annuntiare negligat, perinde ut homicida judicatur.* Terribile quidem, & tamen verum quod ait Proſper lib. 1. vitæ contemplativæ c. 20. *Ille autem, cui diſpenſatio verbi commiſſa eſt, etiamſi ſanćte vivat, & tamen perdite viventes arguere erubeſcat, aut metuat, cum omnibus, qui, eo tacente, perierunt, perit: & quid ei proderit, non puniri ſuo, qui puniendus eſt alieno peccato?*

Conſect. 4. Peccant Paſtores, qui fidelibus, quoties opus eſt, Sacramenta non adminiſtrant. Epiſcopi, v. g. qui Confirmationem non adminiſtrant: Parochi, qui non anminiſtrant Pœnitentiam & Euchariſtiam: qui non viſitant infirmos, nec eos conſolantur. Conc. Narb. de Parochis agens, ſic habet: *Invigilent Parochi ſuper gregem, & parati ſemper ſint, ne per illorum negligentiam aut parvuli ſine Baptiſmo, aut adulti ſine Sacramentis Pœnitentiæ, Communionis, & Extremæ Unćtionis moriantur.*

Vid. Conſtitution. XIII. & XV. ad Calcem. Tom.

CAPUT VII.

Quæ ſit mutua obligatio pædagogorum, & diſcipulorum.

ARTICULUS I.

De officio diſcipulorum erga pædagogos.

Prop. unica. Diſcipuli eadem debent pædagogis quæ filii Parentibus, ſcilicet, amorem, obedientiam, reverentiam, & ſubſidium honorarium præſcriptum. Probatur eisdem rationibus, & authoritatibus, quibus ſuperior propoſitio probata eſt.

Conſectaria hujus doctrinæ.

Conſect. 1. Peccant diſcipuli quoties pædagogis ſuis tum privatis, tum publicis non exhibent amorem, obedientiam, reverentiam interius & exterius; quia eadem fere debent pædagogis quæ patribus: quod

adeo

adeo verum eſt, ut iſtud nec ipſis paganis fuerit incognitum; ſic enim Quintilianus inſtruit pædagogum, eique qualem animum habere debeat erga diſcipulos præſcribit, lib. 2. cap. *Sumat igitur ante omnia parentis erga diſcipulos animum, ac ſuccedere ſe in eorum locum, a quibus liberi traduntur, exiſtimet*: & pari ratione diſcipuli animum filiorum erga pædagogum ſuum concipiant.

Conſect. 2. Peccant parentes, qui puerorum ſuorum pædagogis, tum privatis, tum publicis debitum non conferunt honorarium: dignus eſt enim operarius mercede ſua. Honorarium religioſiſſime impendendum eſſe denotant privilegia ab Imperatoribus pædagogis publicis conceſſa. Cod. Theodoſ. lib. 3. tit. 3. leg. 16. *Grammaticos, Oratores, atque Philoſophiæ Præceptores, nec non etiam Medicos, præter hæc quæ retro latarum ſanctionum auctoritate conſecuti ſunt privilegia immunitatesque, frui hac prærogativa præcipimus, ut nulla municipali, nulla curialium collatione, nulla ſenatoria, vel glebali deſcriptione vexentur: ſeu indepta adminiſtratione, ſeu accepta teſtimoniali meruerint miſſionem, ſint ab omni functione omnibusque muneribus publicis immunes: nec eorum domus, ubicumque poſitæ, militem, ſeu judicem ſuſcipiant hoſpitandum. Quæ omnia filiis etiam eorum & conjugibus illibata præcipimus cuſtodiri; ita ut nec ad militiam liberi memoratorum trahantur inviti. Hæc autem & profeſſoribus memoratis eorumque liberis deferenda mandamus.* Ergo, ut ſequamur mentem Imperatorum, juſtum ſtipendium pædagogis impendendum eſt.

Conſect. 3. Culpandi ſunt maxime parentes, qui in eo, quo par eſt, honore non habent (præcipue coram pueris) pædagogos tum privatos, tum publicos. Ex illo enim pædagogorum contemptu fit, ut pueri magiſtros ſuos parvi faciant, monita eorum aſpernentur, & ea, quæ ab ipſis edocentur, oſcitanter addiſcant. Diverſa omnino fuit Antiquorum erga pædagogos filiorum ſuorum reverentia. Philippus Macedo vetuit, ne coram Ariſtotele præceptore Alexander diſcipulus ſederet, ut modeſtius & docilius magiſtri documenta ſuſciperet. Theodoſius Magnus juſſit, ut ejus filii

Arcadius & Honorius Imperatoris inſignia deponerent, quamdiu eis lectio ab Arſenio præceptore fieret: & quidem merito; quia, ut bene notat Ariſtoteles, Deo, parentibus, magiſtris numquam ſatis magna reverentia exhiberi poteſt; cujus pulchra eſt illa ſententia: *Qui interrogat: an Deus, parentes, & magiſtri colendi ſunt? pœna indiget, inſtructione non indiget.*

ARTICULUS II.

De officio pædagogorum erga diſcipulos.

Prop. unica. Pædagogi, ſive privati, ſive publici, id eſt, ſive hi, qui publice in ſcholis docent, ſive hi, qui in domibus privatim inſtruunt pueros, duobus debent præcipue inſiſtere, ſcilicet, moribus efformandis, & ſcientiis edocendis.

Prob. 1. Ex ſcriptura. Paulus ſcribens ad Tim. epiſt. 2. c. 2. v. 15. ſic eum inſtruit, & in ejus perſona omnes Epiſcopos cunctosque præceptores, qui ſunt quaſi domeſtici Epiſcopi: *Sollicite*, inquit, *cura te ipſum probabilem exhibere*, id eſt, exhibe te probum, ſeu probatum Deo: *Operarium inconfuſibilem*, cui non ſint pudori pravi mores vel ignorantia: *recte tractantem ſeu ſecantem verbum veritatis*, id eſt, qui inſtar nutricis cibum animarum, ſcilicet, verbum Dei, in particulas ſecet, ut commodius glutiatur. Ergo præceptores duobus debent præcipue inſiſtere, ſcilicet, moribus efformandis, & ſcientiis edocendis.

2. Ex ſtatutis Facultatis Pariſienſis art. 1. *Ad docendam & regendam juventutem, magiſtros probatæ vitæ, & doctrinæ recipiant, qui ſuo munere recte fungi noverint: quorum mores inprimis ſpectandi, ut pueri ab his & litteras ſimul diſcant, & bonis moribus imbuantur.* Ergo præceptores & moribus efformandis, & ſcientiis edocendis debent inſiſtere.

3. *Rat.* Duo præcipue mala a peccato originali oriuntur. Primum eſt proclivitas ad peccandum: ſecundum eſt ignorantia; ergo pædagogi duobus his malis medeantur neceſſum eſt: oportet ergo, ut proclivitatem peccandi a malo inflectant, bonos mores inſpirando: & ignorantiam expellant, mentem bonis artibus inſtituendo.

§ I.

De his, quæ in formandis puerorum moribus inservire possunt.

Confect. 1. Oportet pædagogi sint ipsimet optimis moribus imbuti; quia alias probitatem pueris inspirare non possunt. Scriptura enim loquens de Episcopo epist. 1. ad Timoth. c. 3. v. 2. ait: *Oportet ergo Episcopum irreprehensibilem esse*: ergo & pædagogum, qui est quasi Episcopus, id est speculator. Unde dicitur Cod. Iust. lib. 10. tit. 52. l. 105. *Magistros studiorum Doctoresque excellere oportet moribus primum, deinde facundia.* Et concil. Burdig. an. 1624. ait: *Ne quis hujusmodi Præceptorum, quod non raro accidit, sit vinosus, blasphemus, maledicus, scurra, aut aliquo vitio ita inquinatus, quod inde tenera juventus semina vitiorum exsugere queat.*

Confect. 2. Oportet, ut pædagogi discipulis suis bono exemplo præluceant; quia alias virtutem ipsis inspirare non possunt: ait enim Paulus scribens ad Timoth. 1. 4. vers. 12. *Exemplum esto fidelium*; Ergo pari ratione idem pædagogis dici potest. Unde Aug. loquens de omnibus, qui prælucere debent exemplo, ait: *Quantiscunque exemplum malæ conversationis, etiam si non illud illi sequantur, præbuerint, pro tantis se malis rationem noverint reddituros.* Et ipse Quintilianus licet paganus, id necessarium in præceptore agnovit; ait enim lib. 2. c. 1. *Ipse nec habeat vitia, nec ferat:* & cap. 2. *Magistrorum primum inspici mores oportebit.*

Conf. 3. Oportet, ut Pædagogi in omnibus probitatem prius inspirent pueris, quam scientiam; probitas quippe via est ad scientiam. Dicit enim scriptura Sap. 1. v. 4. *In malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis*: & c. 4. 12. *Fascinatio nugacitatis obscurat bona*, illudendo scilicet, & impediendo, ne verum a falso secernamus. Unde Concil. Burdig. an. 1583. c. 8. ait: *Omnes autem præceptores, sive publici, sive privati Catechismum, sive doctrinam Christianam ea forma dumtaxat, quæ ab Ordinario loci præscribitur, juventutem docere, lectiones prævia oratione incipere, itemque finire, & singulis Dominicis & festis solemnibus discipulos ad Eccle-

clesiam pro officiis Divinis & concionibus verbi Dei audiendis, deducere teneantur.

Consect. 4. Oportet, ut pædagogi severius puniant peccata contra mores, quam contra scientiam, ostendentes scilicet scientias sæculares fallaces esse, tædio & indignatione plenas, juxta illud Eccles. c. 1. v. 17. *Dedique cor meum, ut scirem prudentiam atque doctrinam, erroresque & stultitiam: & agnovi, quod in his quoque esset labor & afflictio spiritus: eo quod in multa sapientia multa sit indignatio; & qui addit scientiam, addit laborem.* Ostendat pueris, quod unum sit maxime necessarium, scilicet, probitas, juxta illud Eccles. c. 22. v. 13. *Finem loquendi pariter omnes audiamus:* Deum *time, & mandata ejus observa: hoc est enim omnis homo.* Unde queritur Aug. lib. Confess. 18. quod pædagogi severius punirent solœcismos, quam vitia, magisque vituperarent pronuntiationem contra grammaticam, quam contra divinas leges prævaricationem.

Consect. 5. Oportet, ut pædagogi ita auctores profanos discipulis explicent, ut maxime caveant ab his locis, quæ vel fidei obesse possunt, vel moribus. Si enim *corrumpunt bonos mores colloquia mala*, ut dicit Scriptura; quanto magis nocebit attenta & sæpius repetita lascivi, aut irreligiosi auctoris lectio? Id prohibet Concil. Turon. an. 1581. c. 3. ubi sic habetur: *Prohibet Synodus, ne libri ad lasciviam & luxus provocantes legantur, aut retineantur sub anathematis pœna.* Et Concil. Burdig. an. 1583. ait: *A scholis Christianorum libri non solum impii, verum etiam impuri longe arceantur.* Ipsemet Quintil. lib. 1. c. 8. quantum ea lectio noceret pueris agnovit; ait enim: *Non auctores modo, sed etiam partes operis elegeris: nam & Græci licenter multa; & Horatium in quibusdam nolumus interpretari.* Quantum id sibi nocuerit fatetur Aug. Confess. lib. 1. c. 16. & 17.

Immo si quid in Auctoribus profanis aut pie dictum, aut sapienter excogitatum inveniatur, illud omne prudentes pædagogi in Deum verum, qui est Pater luminum, refundendum esse puerorum animis inculcent: sæpius fundamentum illud Religionis nostræ

 stabi-

ſtabilant, ſcilicet, quod homo corruptus longe proclivior ſit ad errorem, quam ad veritatem, etiam in rebus naturalibus, & quod in ſupernaturalibus omnino cæcutiat. *Divini muneris eſt*, inquit Concil. Arauſ. can. 9. *cum recte cogitamus, & pedes noſtros a facilitate & juſtitia tenemus. Quoties enim bona agimus, Deus in nobis, atque nobiscum, ut operemur, operatur.*

Conſect. 6. Si pueros vel cantu, vel declamationibus exerceant pædagogi, curent, ut pueri ea canant, ea recitent, quæ pietatem inſpirent, non impietatem; probitatem, non libidinem. Eas ſæculi vanitates ſic deſpicit Propheta: *Narraverunt mihi iniqui fabulationes; ſed non ut lex tua.* Et Aug. defiet. 1. Confeſſ. cap. 17. ingenium ſuum occupatum fuiſſe fabulis paganorum, Authorum profanorum ſcriptis diutius, quam par erat, fuiſſe detentum. *Nonne*, inquit, *ecce illa omnia fumus & ventus? Itane aliud non erat, ubi exerceretur ingenium, & lingua mea? Laudes tuæ, Domine, laudes tuæ per Scripturas tuas ſuſpenderent palmitem cordis mei, & non raperetur per inania nugarum, turpis præda voluptatis.*

Conſect. 7. Oportet demum ut Pædagogi a diſcipulis quantum poterunt, amoveant ea omnia, quæ mores labefactare poſſunt: commercium, v. g. cum famulis vulgo vitioſis interdicant, omnem cum aliis pueris petulantibus ſocietatem penitus diſſolvant; quia nihil eſt quod magis probitati noceat, quam malorum ſocietas, ut dicitur Prov. c. 4. v. 14. *Nec delecteris in ſemitis impiorum, nec tibi placeat malorum via: fuge ab ea, nec tranſeas per illam, declina, & deſere eam.*

Conſect. 8. Præceptores illum dumtaxat permittant diſcipulis ſuis ſenſuum externorum uſum, qui vel tutando corpori, ſcientiis acquirendis, vel moribus informandis inſervire queat. 1. Moneant diſcipulum, ut cor ab omni pravo affectu temperet: *Omni cuſtodia ſerva cor tuum*, inquit Sapiens, Prov. c. 4. v. 23. *quia ex ipſo vita procedit.* 2. *Auditum* diſcipuli permittant quidem vel muſicis concentibus demulceri, vel utilibus narrationibus & inſtrui & delectari, ſed nihil ſinant coram diſcipulo enarrari quod vel turpe ſit vel

vel malignum. *Corrumpunt bonos mores colloquia mala* inquit Paulus: & rurſus: *Fornicatio nec nominetur in vobis ſicut decet ſanctos.* Et Sapiens prov. c. 4. 24. *Remove a te os pravum & detrahentia labia ſint procul a te.* 3. *Viſum* diſcipuli ita occupent, ut diſcat contemplari cœlorum ornatum, terræ divitem proventum, fontium ſcatebras, fluminum lapſus, maria vaſta, animantium varias ſpecies: & hæc omnia, ut ſerviant uſibus hominum, tantum ut homo ſerviat Conditori ſuo. Picturis, ſtatuisve non impediat paſci diſcipulorum oculos; ſed ea cautela, ut nihil turpe videant, nihil obſcœnum. *Oculi tui recta videant*, inquit Sapiens: Prov. c. 4. v. 25. David vero ita Deum precatur: *Averte oculos meos ne videant vanitatem.* 4. Ita invigilent *odoratui* diſcipulorum; ut eos odores ultro concedant, qui cerebro poſſunt eſſe robori, minime eos, qui libidini queant eſſe incitamento; odorum enim molles amatores non erunt impuniti, inquit. Iſaias cap. 3. v. 24. *Et erit pro ſuavi odore fætor:* 5. *Guſtum* ita moderentur, ut cibos tantum permittant ad vitam ſuſtentandam, non ad fovendam intemperantiam. *Optimum enim eſt*, inquit Paulus, *gratia ſtabilire cor, non eſcis, quæ non profuerunt ambulantibus in eis:* ad Hebr. 13. v. 9. 6. *Tactum* ita refrænent, ut ſciant diſcipuli, nefas eſſe extra neceſſitatem aliquas partes tum ſui, tum aliorum tangere.

§. II.

De his, quæ neceſſaria ſunt pædagogis, ut pueros ſcientiam edoceant.

Conſect. 1. Oportet ut pædagogi ea optime calleant, quæ pueros docturi ſunt; alias ea diſcipulos docere non poſſent. Deinde, ut optime ait D. Tho. 1. 2. q. 76. a. 2. in cor. *Singuli* tenentur ea ſcire, *quæ ad eorum ſtatum vel officium ſpectant:* Ergo pædagogi tenentur ea optime noſſe, circa quæ diſcipulos inſtituere ſatagunt. Ideo Codice Theod. lib. 3. tit. 3. leg. 5. *Cavetur, ut quisque docere vult, non repente, nec temere proſiliat ad hoc munus, ſed judicio ordinis probatus decretum Curialium mereatur, Optimatum con-*

ſpirante conſenſu: & quidem merito; ſi enim naucleri munus nemo ſuſcipiat niſi eam artem didicerit; quanto potiori jure artem dirigendi pueros debet prius didiciſſe, qui eam exercere voluerit?

Conſect. 2. Oportet ut pædagogi probe norint puerorum ingenium: ut enim non omnis fert omnia tellus, ita non ad omnes artes idonea eſt omnis puerorum mens. Legantur quæ de dignoſcendis ingeniis ſcripſit Ioannes Huartus Hiſpanus Medicus, aut quicunque alius, qui mentis humanæ dignoſcendæ præcepta tradiderit. Poſtea vero diligenter incumbendum, ut dignoſcatur, qualis ſit puer qui inſtituendus nobis committitur; apparebit enim alius iracundior, alius lenior, alius præfractior, alius benignior, alius tenacior, alius ſimplicior, alius fucacior & callidior: hic ſtatim ſumme vigilandum, ut quod eſt virtutis provehatur, quod vitii corrigatur. Habet teneram ac quovis flexilem virgulam pædagogus, habet ceram moliſſimam, habet udam argillam; agat ergo, ut bonus plaſtes. Teneram virgulam in virtutem inflectat, ceræ molliſſimæ virtutis characteres imprimat, & udam argillam in vas honorificum efformet: & ut diligens agricola conatur primo fundum, quem culturus eſt, dignoſcere, poſtea exſiccat limoſa, rigat arentia, liberat opaca, æquat aſpera, exſecat frutices, extirpat radices, invehit lætamen, macerat glebas, poſtea vero injicit ſemen in novale; idem faciat pædagogus in commiſſo ſibi fundo.

Conſect. 3. Oportet ut pædagogi recta cum methodo ea tractent, quæ docturi ſunt; nihil enim eſt, quod magis ab ſtudio deterreat, quam indigeſta documentorum farrago. Qui vitium illud fugere voluerit, legat quæ ſcripſit Dominus de *Fleury* in eo opere, quod inſcribitur: *Traité du choix des etudes:* conſulat eos, qui artem docendi profitentur.

Conſect. 4. Oportet ut pædagogi ita ſtudium ſuave & dulce diſcipulis ſuis efficiant, ut nihil in eo aſperum, nihil amarum diſcipuli inveniant. *Amet*, inquit Hieronymus ad Gaudentium, *quod cogitur diſcere; ut non opus ſit, ſed delectatio; non neceſſitas, ſed voluntas.* Et epiſt. ad

ad Lætam: *Non objurganda eſt virgo ſi tardior ſit; ſed laudibus excitandum eſt ingenium, ut & viciſſe gaudeat, & victa doleat: cavendum inprimis ne oderit ſtudium.*

Et Quintil. lib. 1. c. 1. ſic pædagogum puerorum inſtruit: *Id imprimis cavere oportebit, ne ſtudia, qui amare nondum poteſt, oderit, & amaritudinem ſemel perceptam etiam ultra rudes annos reformidet.*

Legantur, quæ inſtituendis pueris ſcripſit Eraſmus: non enim hujus loci eſt ea omnia percurrere, quæ ad inſtitutionem puerorum neceſſaria eſſe poſſunt.

Confect. 5. Oportet ut Pædagogi in docendo ſeveritatem omnem, ſalva tamen præceptoria dignitate, procul amoveant. Dicam hic quod dicit Gerſonius de audiendis Confeſſionibus parvulorum, in opere de parvulis ad Chriſtum trahendis. *Quid proderit*, inquit, *inſtructio, dum pueri nec libenter audient, nec dictis credent, nec imperatis obedient? Quare majeſtatem oportet omnem exuere & pro parvulis parvulum ſe facere, ſeclufis tamen vitiis, & projecta longe omnis impudicitiæ nota. Adde quod naturam eſſe contumacem teſtatur Seneca: magis ducitur quam trahitur. Habet præterea hoc proprium generoſa indoles... ut blanditiis quam terroribus magis capiatur, deflectaturque.* Et inferius id probat exemplo Pauli & Chriſti. Paulus quippe 1. ad Theſſal. cap. 2. verſ. 7. *Facti ſumus parvuli in medio veſtrum, tamquam ſi nutrix foveat filios ſuos.* Et Chriſtus Matth. c. 11. v. 28. *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis:* & verſ. 29. *diſcite a me quia mitis ſum & humilis corde.*

Confect. 6. Pædagogi, quantum puerorum ætas patitur, prius debent diſcipulorum mentem efformare quam vocem, prius intelligentiam dirigere quam linguam: cum enim non loquamur, niſi ut mentis cogitata promamus aliis, debitus ordo poſtulat, ut prius artem cogitandi, quam loquendi doceamur. Ideo prudens pædagogus, dum aliquid proponit diſcipulis, oſtendat primo, quo pacto debeant rem propoſitam apprehendere, de ea judicare, circa eam diſcurrere, & quo pacto poſſint apprehenſiones, judicia & diſcurſus certa methodo ordinare: poſtea vero demonſtret, quo pacto de his, quæ jam mente aſſecuti ſunt, cum aliis poterint collo-

qui. Artem autem cogitandi & loquendi discet pædagogus si istos libros legat. *L'arte de penser. L'arte de parler. La grammaire raisonnèe &c.* Quid vero de rebus sentire debeat, non aliunde potest certo addiscere, quam ex Scriptura sacra, ex traditione &c. est enim Deus verax, omnis homo vero mendax.

Consect. 7. Sciant pædagogi sui muneris esse discipulorum mentibus erga sacros Codices profundam inspirare reverentiam; quod quidem facient, si identidem inculcent discipulis, nullum priscæ vetustatis exstare monumentum, in quo gravior, augustior, atque sublimior eluceat vel doctrina, vel eloquentia quam in sacris Bibliis. Hic liber est, inquient, quem scripsit, non fabulosus Homerus, non credulus Plato, non incredulus Aristoteles, non verbosus Cicero, non demum homo mendacio obnoxius; sed Deus ipse, & falli & fallere nescius. Liber est inquient, ex quo hauritur quod ad aures dicunt Confessarii, quod publice prædicant Concionatores, quod in bonum Reipublicæ statuunt Magistratus & Reges, quod demum in bonum Ecclesiæ ordinant Episcopi, constituunt Papæ, & decernunt Concilia. Liber est, inquient, quem Scriptores Canonici, Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, immo & ipse Christus divinitus inspirati a Deo acceperunt, tradideruntque hominibus: quique continua totius Ecclesiæ tum vigilia, tum cura, ad nos illibatus pervenit. Post ultimam totius Orbis conflagrationem, Cœlorum immutationem, elementorum dissolutionem, sacri illi Codices remanebunt integri, aperientur illi libri, & sermo, quem continent, judicabit nos in novissimo die.

Comparabunt identidem prudentes Præceptores sacra Biblia cum Scriptoribus profanis. Hic liber est, inquient, Ægyptiis sapientibus, v. g. Mercurio Trismegisto multo antiquior: Græcis Philosophis Homero, Socrate, Platone, Aristotole longe vetustior: Latinis authoribus Plauto, Terentio, Cicerone multis sæculis annosior: ex quo eductum est quidquid habent Antiqui facundiæ, delitiarum Poetæ, veritatis Historici, sapientiæ Philosophi, Legislatores æquitatis: & identidem illud exemplis demonstrabunt, quid v. g. sublimius, dicentes, quid excelsius vel cogitari, vel dici potuit,

tuit, quam iſtud, quo Moyſes initio *Geneſis* proſecutus eſt naſcentis naturæ, atque ipſius humani generis exordium: *Fiat lux, & facta eſt lux?* Id omnes ſtupuerunt, & admirati ſunt Rhetores facundiſſimi, ex quorum numero Longinus Græcus ille, qui tam naſute authorum ſolet ſcripta diſtringere, ob illum quem præ ſe ferunt hæc verba ſublimatis ſplendorem, ac ſtuporis imaginem, exclamando, dixit: Judæorum Legislator ſui Numinis virtutem pro dignitate cognovit & pro dignitate expreſſit. Quid clarius & eloquentius ſimul occurrere legentibus poteſt, quam hiſtoria Joſeph a fratribus agniti? *Joſeph*, inquit ſacer Hiſtoricus, Gen. 45. *non ſe potuit ultra cohibere multis coram adſtantibus. . . . Elevavitque vocem ſuam cum fletu. .. Ego ſum*, ait, *Joſeph: adhuc pater meus vivit? Non poterant reſpondere fratres nimio terrore perterriti. Ad quos ille clementer: Accedite*, inquit: *& cum acceſſiſſent prope - Ego ſum*, ait, *frater veſter, quem vendidiſtis.* Oſtendent pædagogi ſuis diſcipulis, tot & tam varios affectus paucioribus verbis non potuiſſe includi, puta, ſigna pietatis Joſeph erga parentem, amoris erga fratres, & ſtuporis ſimul & gaudii in fratribus, qui fratrem vendiderant. Quid pariter eloquentius, quid conciſius ſimul & ſublimius iſta phraſi, qua impii exaltatio & repentina illius diſturbatio deſcribitur: *Vidi impium ſuperexaltatum & elevatum ſuper cedros Libani; tranſivi, & ecce non erat.* Infinita alia ſeſe offerent exempla in libro Job, Prophetarum &c.

Exhibeant pædagogi diſcipulis ſuis dulciorem nullibi inveniri poeſim quam in ſacris paginis. Ubi Eclogæ magis nativæ, quam in Canticis Canticorum, ubi deſcribitur ſacer & pudicus omnino inter Chriſtum & Eccleſiam amor. Ubi carmen generoſius, quam canticum Moyſis, ubi deſcribitur ſepultus in Mari Rubro Pharaonis Exercitus, & per medias undas ſicco tranſiens veſtigio Hebræus populus. *Stetit*, inquit, *unda fluens, congregatæ ſunt abyſſi in medio mari. Dixit inimicus: perſequar & comprehendam, dividam ſpolia, implebitur anima mea. Evaginabo gladium, interficiet eos manus mea. Flavit ſpiritus tuus, & operuit eos*

 ma-

mare: ſubmerſi ſunt quaſi plumbum in aquis vehementibus. Ubi carmen lugubrius, quam apud Jeremiam Civitatis ſanctæ, civiumque ſuorum calamitatem flebilibus modis ob oculos ponentem. *Quomodo ſedet*, inquit, *ſola civitas plena olim populo. . . omnes ejus portæ deſtructæ. Sacerdotes ejus gementes, virgines ejus ſqualidæ. . . defecerunt præ lacrymis oculi mei, effuſum eſt in terra jecur meum. O vos omnes qui tranſitis, videte, ſi eſt dolor ſicut dolor meus. . .* Ubi demum Poeta ſuavior, quam David, ſive plena alacritatis oratione Deum laudet, ſive in ſummis ſuis anguſtiis auxilium a Deo imploret, ſive Chriſtum perſonet ab inferis reſurgentem, ſive futura tum de Chriſto, tum de Eccleſia prophetando præſagiat.

Oſtendant pædagogi diſcipulis, nec antiquiorem, nec veriorem, nec magis ſtupentem alibi reperiri hiſtoriam, quam in ſacris Libris. Hic naſcentis deſcribitur Mundi exordium: hic cunctarum nationum primordia jaciuntur. Indicent, non ibi legi fabuloſas Amazonas, ſed prudentes in domibus ſuis Saram & Abigail, fortem in bello Deboram, fidentem in deſperatis rebus Eſther, & generoſam Judith uno ictu debellantem integras Holophernis copias. Dicant diſcipulis ſuis Præceptores, narrari in Bibliis, non dubios Herculis labores, ſed certiſſima & fortiſſima geſta Sampſonis; non Phætontem e ſolis curru decidentem, ſed Joſue Solem & lunam in medio curſu ſiſtentem. Hic deſcribi non Apollinem oblique reſpondentem, vel Giaſſo in Medos, vel Pyrrho in Romanos expeditionem paranti: ſed Deum aperte, perſpicue, & infallibiliter reſpondentem vel Moyſi ad Pharaonem, vel Samueli in Amalecitas, vel Joſue in Chananeos proficiſcenti.

Diſcipulis ſuis certo aſſerant Præceptores, non alibi quam in Bibliis ſolidam inveniri Philoſophiam. Non hic naſcitur Mundus, quo nihil ordinatius, ex temerario atomorum concurſu, ut voluit Epicurus: ſed ſumma Dei potentia e nihilo educitur, & ſumma ejusdem ſapientia gubernatur. *Ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandavit & creata ſunt.* Non hic homo vel ex maris ſpuma,

vel

vel elementorum pugna, ut quidam fomniarunt, originem trahit: fed corpus, utpote terreftre, ex limo formatur; anima vero, utpote mens cogitans, a Deo, qui fpiritus eft, immediate oritur. F*ormavit igitur*, inquit, Scriptura, *Dominus Deus hominem de limo terræ, & infpiravit in faciem ejus fpiraculum vitæ, & factus eft homo in animam viventem:* Gen. 2. v. 7. Proponitur hic adorandus Deus, non latro ut Mercurius, non fcurra ut Momus, non vorator filiorum utSaturnus, non luxuriofus ut Jupiter, non vinofus ut Bacchus; fed proponitur Deus, quem venereris ut Dominum, quem diligas ut patrem, cui fidas ut Redemptori, quem fequaris ut exemplar, & ad quem tamquam ad veræ beatitudinis fontem inceffanter tendas.

Oftendant demum Præceptores difcipulis, nullibi æquiores leges conftitui, quam in facris Bibliis. Ideo legant ipfis libros legales tum veteris, tum novi Teftamenti, libros fapientiales; & oftendant nihil fimile reperiri in libris Paganorum. Et ut hic paucis multa complectar, oftendant pueris, quomodo defcribat Job Dei potentiam: cap. 26. hominum miferiam: cap. 14. Leviathan fortitudinem: cap. 40. & 41.

Ut autem pædagogus ad manum habeat exempla facræ Eloquentiæ, quæ fuis difcipulis proponat, indicabo hic aliqua.

Exordium habes defumptum ex parte perfonæ ad quam fermo dirigitur: Act. 26. v. 2. Exordium habes in qualibet Epift. quam fcribit Paulus, præcipue in ea, quam fcribit ad Philemonem.

Narrationem fimplicem habes in fervo Abrahæ petente Rebeccam a parentibus in uxorem Ifaac: Gen. cap. 24. Narrationem affectibus plenam habes in hiftoria Jofeph, cum venditur a fratribus, cum detruditur in carcerem, cum liberatur a carcere, cum agnofcit fratres & agnofcitur a fratribus: Gen. cap. 38. usque ad cap. 46. Narrationem ftupentibus prodigiis plenam habes Exodi a cap. 7. usque ad cap. 12. ubi defcribuntur plagæ contra Ægyptum.

Defcriptiones habes in Bibliis, cunctis numeris abfolutas.

Templum describitur lib. 3. Reg. cap. 6. & Palatium Salomonis c. 7. Dei magnitudo describitur apud Job. c. 12. a. v. 3. usque ad 25. & cap. 4. v. 17. & apud Jerem. c. 32. v. 17. & Psal. 88. v. 7. Dei cognitio describitur Psal. 38. v. 1. & Eccli. c. 16. v. 16. Miseria hominis describitur exacte apud Job. c. 10. Vanitas idolorum in Psal. 133. v. 4. Sap. 15. v. 7. & v. 15. Constructio idoli ironice describitur Sap. c. 13. v. 11. Isai. c. 44. v. 12. Jerem. c. 10. v. 3. Vanitas filiarum Sion in ignominiam vertenda quasi ob oculos ponitur apud Isaiam. c. 3. v. 17.

Figuræ ita sunt in Scriptura frequentes, ut supervacaneum sit eas indicare; ubique enim occurrunt.

Antithesim habes: Isai. c. 3. v. 18. *Erit pro suavi odore fætor:* 1. ad Corinth. c. 4. v. 13. Maledicimur & benedicimus &c.

Apostrophen habes 2. Reg. c. 1. v. 21. *Montes Gelboe:* apud Isai. 1. *Audite Cœli quæ loquor &c.* apud Matth. *Stulti & tardi corde ad credendum &c.*

Exclamationes habes ad Rom. c. 7. v. 24. *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus &c?*

Imprecationem habes in Psalm. 68. *Fiat mensa eorum in laqueum.*

Repetitionem habes aqud Nahum, c. 1. v. 2. *Ulciscens Dominus, & habens furorem, ulciscens Dominus in hostes suos.*

Interrogationem habes ad Rom. 3. v. 27. *Ubi est ergo gloriatio tua? exclusa est &c.*

Communicationem habes apud Michæam; c. 6. v. 3. *Popule meus quid feci tibi &c.*

Enumerationem habes ad Rom. 12. v. 1. *Qui exhortatur in exhortando.*

Quadrationem habes ad Rom. 8. v. 30. *Quos prædestinavit, hos & vocavit: quos vocavit, hos & justificavit, &c.*

Suspensionem habes apud Joan. c. 4. v. 10. *Mulier si scires donum Dei.*

Interrogationem habes ad Corinth. 2. c. 11. *Quis infirmatur, & ego non infirmor? &c.*

Optationem habes apud Jer. 9. *Quis dabit capiti meo fontem lacrymarum.*

Ironiam habes Gen. 3. *Ecce Adam, quasi unus ex nobis factus est.* Et 3. Reg. c. 18. ubi Propheta sic irridet Sacer-

cerdotes Baal. : *Clamate voce majore &c.* Et apud Joan. 3. *Tu es Magister in Israel, & hæc ignoras.*

Obsecrationem habes ad Rom. 10. *Obsecro vos fratres per misericordiam Dei.*

Exhortationem habes apud Isaiam 1. v. 16. *Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum &c.*

Admirationem habes apud Isaiam 14. *Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, &c.*

Tot sententias habes, quot sunt phrases in libris sapientialibus.

Si discipuli capaces sint solidioris ratiocinii, bonum erit interdum eis proponere explicationem analyticam alicujus epistolæ.

§. III.

Monitum utile pædagogis.

Unum est quod eos pædagogos, qui vel ob indocilitatem, aut levitatem puerorum, vel ob ingratum aliquando erga eos parentum animum, tædium in docendis pueris concipiunt, præmonitos velim. Sciant, institutione puerorum nihil esse vel Deo acceptius, vel Ecclesiæ utilius, vel etiam coram sensatis hominibus gloriosius.

1. Nihil eo exercitio potest esse Deo acceptius: vult enim Deus Religionem suam omnibus hominibus explicari, juxta illud, *Docete omnes gentes;* sed vult præcipue eam parvulis diligenter exponi: increata enim Sapientia sic habet Prov. c. 1. v. 20. *Sapientia foris prædicat. . . usque quo parvuli diligitis infantiam. . . convertimini ad correctionem meam* Et c. 8. v. 5. *Intelligite parvuli astutiam & insipientes animadvertite.* Et Christus Sapientia incarnata, Matth. cap. 19. v. 14. ait: *Sinite parvulos venire ad me, & nolite prohibere: talium enim est regnum Cælorum:* Et Marc. c. 10. v. 13. sic habetur: *Discipuli autem comminabantur offerentibus: quod cum vidisset Jesus, indigne tulit, & complexans eos parvulos, & imponens manus super illos, benedicebat eos.* Quæ verba, inquit Gersonius, *si cum suo pondere sententiam consideremus, ingentem prorsus acerbæ, mordacisque invectionis materiam habebimus in eos, qui parvulorum salutem & accessum ad Christum præpediunt,* & puerorum institutionem, quasi Deo parum acceptam, dedignantur.

2.

2. Nihil eo exercitio Ecclesiæ utilius, ut notat idem Gersonius ibidem, ubi asserit: *Reparationem morum Ecclesiasticorum inchoandam esse a parvulis: quia enim*, inquit, *pueri minus corrupti minusque tenaciter infecti sunt, capaciores inveniuntur doctrinarum salubrium. . apti sunt ad accipienda bonorum studiorum exordia, quando nondum falsas opiniones altius imbiberunt, quando nondum radicitus hærent perniciosæ adinventiones in eis. Vites sunt recentes pro liquoribus optimis. Novellæ præterea plantationes, quæ sequuntur leviter quo ducentis manus deflexerit. . . Pueri sic vere instituti esse quoque poterunt aliorum Doctores, instructoresque commodissimi maxime domesticorum.* Unde patet, institutione puerorum nihil esse Ecclesiæ utilius.

3. Nihil eo exercitio coram sensatis hominibus potest esse gloriosius: quod quidem invictissime probat Gersonius his verbis: *O! piissime Jesu quis ultro post te verecundabitur esse humilis ad parvulos! Quis tumescens & elatus de sua vel magnitudine, vel scientia pravitatem deinceps parvulorum, ignorantiam, vel imbecillitatem audebit aspernari! quando tu qui es Deus benedictus in sæcula, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, usque ad castissimos parvulorum amplexus beata brachia mansuetus inclinas, atque circumligas? Procul ergo, procul ex hinc omnis elatio, scorsim sit indignabunda quælibet parvulorum effugatio.* Perhonorificum ergo arbitremur pueros instituere, etsi sint male sensati quidam homines, qui munus illud frigidis lacessant dicteriis, & arroganti supercilio aspernentur. Sed in tam arduo exercitio sufficiat christiano pædagogo apud Deum approbatio: quo quidem sicut nihil est difficilius, juxta illud Hieron. dial. adver. Lucif. *Difficile est Deo tantum judice esse contentum;* ita nihil jucundius quam apud Deum approbari, juxta illud Pauli 1. ad Corinth. 4. v. 3. *Mihi autem pro minimo est ut a vobis judicer, aut ab humano die.* Et juxta illud Davidis: *Maledicent illi, & tu benedices:* Psal. 108. v. 28.

§. IV.

Quæ monita dare possint pædagogi parentibus.

Multa sunt, quæ pædagogi tum privati, tum publici per se ipsos impedire non possunt: qualia sunt, verbi gratia,

tia, victus delicatior, vestitus mollior, aut luxuriosior, nimia fratrum sororumque societas, periculosa plurium puerorum jam pubescentium in eodem lecto cubatio, & alia hujusmodi, quæ penes pædagogum non est semper dirigere, sed ejus solum est prudenter parentes commonere. Quod ut præstet faciliús, subjiciam hic quædam præcepta de nutriendis & educandis liberis e diversis auctoribus excerpta, quæ prudens pædagogus poterit suo loco & tempore proponere.

In primo septennio, id est, ab ortu usque ad septimum annum, infantes nutriendi sunt primo lacte, deinde cibo molli, qui facile digeri valeat: quod innuit Paulus 1. ad Cor. 3. *Tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam.* Vino omnino abstineant infantes dum lactantur: vinum enim admixtum lacti corruptionem ingenerat. Corpus ea ætate magis assuefieri debet frigori quam calori, ut robustus infans evadat: cujus rei signum est, quod populi frigidæ regionis sunt robustiores, ut patet ex Germanis & Anglis. . . Infantes ablactati temperatis motibus sunt assuefaciendi: sicut enim frigus temperatum nativum calorem concentrat; ita motus temperatus eumdem calorem acuit, & humores noxios fugat. Ubi infantium notitia vim suam exercere incipit, recreandi sunt ludis, cantibus: cavendum maxime ne quid triste vel audiant, vel videant; alias redduntur toto tempore vitæ formidolosi. Cohibendi sunt a ploratu vociferativo; per ploratus enim & ejulatus emittuntur spiritus & debilitatur corpus: nec minis, nec verberibus prohibendi sunt a ploratu, sed blanditiis quantum potest fieri.

Prima illa ætate, cum nondum ratio munus suum exerceat, ducaturque infans magis sensibus, quam mente, occupandus est infans picturis videndis, characteribus inspiciendis, exiguisque computationibus numerandis.

In secundo septennio ab anno septimo usque ad decimum quartum, cum corpus est robustius, & ratio paulo vegetior, sic & nutriri & educari possunt infantes. Primo, quoad corpus, nutriendi sunt cibo crassiori potius, quam molli; quia cibus mollior redit puerorum ingenium iners & stupidum, corpus vero debile & flaccidum. Cibus ita debet esse temperatus, ut nec copia fepe-

lia-

liatur ingenii vigor, nec inopia corpus reddatur infirmum. Vino abſtineant, aut ſi concedatur uſus vini, non niſi lymphato utantur: vinum enim, juxta Script. multum potatum & iras concitat, & ruinas multas facit, & a ſtudiis mentem amovet.

Exercendum eſt corpus ea in ætate curſu, ludo pilari, ut robuſtiores evadant pueri.

Quoad mentem, debent poſt elapſum ſeptimum annum facilioribus rebus addiſcendis applicari, verbi gr. characteres dignoſcant legendo, efforment ſcribendo. Poſtea vero in his exerceantur, quibus in publicis ſcholis exercentur juvenes. Utrum utilius ſit domi, an in ſcholis erudiatur adoleſcens, vide Quintilianum lib. 1. cap. 2. eruditionem publicam domeſticæ & umbratili præferentem.

Decimo quarto anno usque ad vigeſimum primum, corpus nutriendum eſt cibis adhuc ſolidioribus: exercendum eſt curſu, venatione, paleſtra, ut robuſtius fiat; animus vero difficilioribus diſciplinis eſt inſtituendus.

Dicant identidem pædagogi parentibus, nihil eſſe quod pueris magis noceat, quam victus ætati puerili parum conveniens, tum quoad qualitatem, tum quoad quantitatem.

Exponant pædagogi parentibus, nihil magis officere puerorum corpori & menti quam veſtitus, qui vel mollitiem in carne ingeneret, vel ſuperbiam in animo foveat. *Qui mollibus veſtiuntur, in domibus Regum ſunt*, inquit Chriſtus: & proinde longe diſtant a via, quæ ducit ad vitam: & qui ſuperbe veſtiuntur, eam ſubibunt pœnam, quam patitur dives in inferno ſepultus, qui induebatur purpura & byſſo.

Non abſcondant patribus, quam periculoſa ſit fratrum ſocietas, ſi ſit aliquis inter illos vitioſus, aut parum docilis. Dicant juſſu Dei ſeparatum eſſe Iſmaelem ab Iſaco, eo quod ille cum iſto laſciviret, inquit verſio Tugur. Oſtendant, longe periculoſiorem eſſe inter Germanos diverſi ſexus familiaritatem: cujus rei exemplum eſt Ammonis & Thamar inceſtuoſum commercium.

Non ſileant patribus, quam timenda pubeſcentium puerorum, etiam ejusdem ſexus, eodem lecto cubatio; hinc ſequi vulgo infanda illa crimina, quæ Paulus enumerat epiſt. ad Rom. c. 1. quæque cæleſtem ignem in ſceleratas urbes invexerunt.

CAPUT

CAPUT VIII.

De mutua obligatione inter ſupremos Dominos & ſubditos.

Supremi Domini ſunt illi, qui non agnoſcunt ſuperiorem temporalem. Tales ſunt Reges, Imperatores &c. Subditi ſunt hi, qui poteſtatibus ſupremis ſubjiciuntur.

ARTICULUS I.

De debito ſubditorum erga Reges.

Prop. unica. Subditi debent Regibus amorem, reverentiam, obedientiam, ſubſidium temporale & ſpirituale.

Prob. 1. Ex Script. Subditi debent Regibus 1. Amorem, juxta illud: *Diliges proximum tuum ſicut te ipſum:* ad Rom. 13. v. 9. Ergo a fortiori debent Regem diligere, qui nobiscum tot modis conjungitur: eſt enim pater, dominus, legislator, defenſor &c.

2. Debent honorem, juxta illud: *Deum timete. Regem honorificate:* 1. Petr. c. 2. v. 17.

3. Debent obedientiam. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit,* inquit Paulus ad Romanos c. 13. v. 1.

4. Subditi debent Regibus ſubſidium temporale, ut docet idem Apoſtolus: *Cui tributum, tributum:* ad Romanos c. 13. v. 7.

5. Debent ſubſidium ſpirituale, juxta illud: *Orate pro invicem ut ſalvemini:* Jacob. 5. v. 16. Si enim aliis ſubſidia ſpiritualia debeamus, a fortiori Regibus, qui nobis tot titulis uniuntur.

2. Ex Tertull. ad Scapulam c. 2. Edit. Pamel. *Chriſtianus,* inquit, *nullius eſt hoſtis, nedum Imperatoris, quem ſciens a Deo ſuo conſtitui, neceſſe eſt ut & ipſum diligat, & revereatur, & honoret, & ſalvum velit - - Colimus ergo & Imperatorem ſic, quomodo & licet nobis, & ipſi expedit, ut hominem Deo ſecundum. Et quidquid eſt a Deo conſecutum, & ſolo Deo minorem, hoc & ipſe volet. Sic enim omnibus major eſt, dum ſolo vero Deo minor eſt.* Ergo ex Tertull. debemus Regi amorem, reverentiam &c.

3. *Rat.* Reges ſunt parentes, ſunt domini, ſunt legislatores, ſunt boni publici defenſores, ut patet ex titulis, quibus Scriptura eos inſigniri vult: Ergo quatenus pa-

rentes merentur amorem, quatenus domini merentur reverentiam, quatenus legislatores obedientiam, quatenus defenſores boni publici, ſubſidium & temporale & ſpirituale.

Conſectaria hujus doctrinæ.

Conſect. 1. Peccant qui contra Regem internum fovent odium, aut ſigna dant externa odii contra ipſum: uti fecit Semei contra David inſultans ipſi, dum fugeret a facie Abſalon.

Debent ergo populi ob amorem Regi debitum,

1. Optare Regi ſuo benedictionem: uti fecit Jacob Pharaoni; Gen. c. 47. v. 7. Indroductus enim coram Rege: *Benedixit illi - - Et benedicto Rege abiit:* uti fecit Daniel Nabuchodonoſor, dicens: *Rex, in æternum vive:* Dan. c. 6. v. 21. uti fecit univerſus populus Sauli, dicens: *Vivat Rex.*

2. Debent Regem periclitantem tueri: uti fecit Abiſai erga David. *Præſidioque fuit,* inquit Scriptura, *Abiſai filius Serviæ, & percuſſum Philiſthæum interfecit,* qui proceſſerat, ut occideret David.

3. Debent Regi etiam in rebus non proſperis immobiliter adhærere: ut fecit Cuſai in rebellione Abſalonis.

4. Debent inſidias, ſi quas norint contra Regem parari, ſtatim prodere: uti fecit Mardochæus: Eſther c. 2.

Conſect. 2. Peccant populi, qui juſtas Principum leges infringunt. *Subjecti igitur eſtote,* inquit Petrus 1. c. 2. v. 13. *omni humanæ creaturæ propter Deum, ſive Regi quaſi præcellenti.* Et Hilarius in Pſal. 13. approbat, quod præcepta Regis *cum honore, ac religione & relegantur, & audiantur.*

Debent ergo ſubditi alacri animo Regis juſſa perficere: uti fecit omnis populus erga Joſue, dicens: *Omnia, quæ præcepiſti nobis, faciemus: & quocumque miſeris, ibimus. Sicut obedivimus in cunctis Moyſi, ita obediemus & tibi:* Joſue c. 1. v. 16. uti fecit exercitus Saulis, qui alacri animo votum de non edendo (niſi poſt relatam victoriam) fideliter obſervavit.

Conſect. 3. Peccant, qui Principibus debitam denegant reverentiam, juxta illud Rom. c. 13. v. 7. *Cui honorem, honorem.* Quod officium ita ſemper cordi habue-

buerunt Christiani, ut ipsi Episcopi Imperatores etiam paganos sanctissimos nuncuparent, quia, ut ait Tertullianus. *Secundi erant a Deo.*

Debent ergo populi, cum sese occasio offert, externis gestibus Regi, & his qui sunt a Rege, suam declarare reverentiam, uti fecerunt filii Jacob erga fratrem Joseph. Gen. 50. *Proni adorantes in terra dixerunt Joseph: servi tui sumus:* uti fecit Bersabee erga Davidem. *Inclinavit se Bersabee & adoravit Regem:* Reg. c. 1. v. 16.

Consect. 4. Peccant populi, qui Principibus denegant sumptus temporales ad Regimen Reipublicæ necessarios, v. g. tributum, vectigal, census, decimas, demum quæ Regi debentur pro diversa politiæ ratione, juxta illud: *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo:* Matth. c. 22. v. 21. De quo sic legitur in appendice operum Ambr. in hæc verba: *cui tributum. Primum ea, quæ sunt potestati Regiæ debita, exsolvi jubet Paulus; quia major in his causa aut necessitas est.*

Peccant ergo subditi, qui non impendunt ea, quæ Rex exigit vel religionis amplificandæ causa, vel Reipublicæ defendendæ gratia. Id fieri oportere docuerunt Judæi suo exemplo, pendentes Salomoni quæ fuerunt necessaria & pro ædificando templo, & pro struendis munitissimis civitatibus: 3. Reg. cap. 9.

Consect. 5. Peccant populi, qui Regibus spiritualia subsidia non conferunt, v. g. qui non orant specialiter pro illis: hæc enim fuit continua praxis Christianorum, ut constat ex Paul. 1. ad Timoth. c. 2. v. 1. *Obsecro igitur, primum omnium fieri observationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus,* ut patet ex Tertull. Apol. c. 30. *Precantes sumus semper pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietum, quæcumque hominis & Cæsaris vota sunt.*

Debent ergo specialiter orare pro Regibus, & quidem ut diversas a Deo pro Rege consequantur gratias.

1. Ut Rex veram Religionem defendat, Dei gloriam, & hominum salutem, quantum est in se, promoveat: uti fecerunt Josue, David, Ezechias, &c. pugnando pro sola causa Domini.

2. Ut aboleat falsas sectas, & ritus omnes veræ Religioni adversantes: uti fecit Asa, *Qui abstulit effeminatos de terra, purgavitque omnes sordes idolorum, quæ fecerant patres ejus.* 3. Reg. c. 15. v. 12. uti fecit Jehu delens progeniem impii Achab, & omnes Sacerdotes Baal: uti fecit Ezechias, qui dissipavit idola, & confregit serpentem æreum, qui Judæis erat occasio idololatriæ: 4. Reg. cap. 18. v. 4.

3. Ut sublatis & deletis falsis ritibus curet sinceram doctrinam tradi, & propagari: uti fecit Josaphat, qui misit Doctores legis per universam Judæam: 2. Paralip. c. 17. uti fecit Nabuchodonosor, qui gloriam veri Dei prædicavit & blasphemari prohibuit. *Placuit ergo mihi*, inquit, *prædicare signa ejus quæ magna sunt:* Dan. c. 3. v. 100.

4. Ut omnibus subditis pietatis exemplo præluceat: uti fecit David, qui non curans irrisiones uxoris suæ, lætatus est & exultavit coram arca Domini: 2. Reg. c. 6. v. 16. uti fecit Rex Ninivitarum, qui primus in sacco & cinere pœnitentiam amplexus est: Jonas c. 3. v. 6.

5. Ut in omnibus sive in bello, sive in pace Dominum consulat, & purum hauriat de sacro fonte consilium: uti fecerunt pii Reges. Josue Eleazarum consulebat: Num. cap. 27. v. 20. David nihil agebat inconsulto Domino: 2. Reg. cap. 2. Josaphat, Achab, Edon, Eliseum Prophetam accerserunt: Lib. 4. Reg. c. 3. Et Ezechias Isaiam, ut eum audirent: 4 Reg. c. 19. Sedecias Jeremiam consuluit: Jerem. c. 38. v. 14.

6. Ut viros pios ac bonos, & ad regimen idoneos præfectos ordinet, ac constituat: uti fecit Moyses ex consilio Jetro. *Qui providit de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus erat veritas & qui oderant avaritiam, & constituit ex eis Tribunos, &c.* Exod. c. 18. v. 21.

AR-

ARTICULUS II.

De officio Regum.

Prop. unica. Qualis debeat esse Rex tum erga Deum, tum erga se ipsum, tum erga populum, habetur Sap. c. 6. cuius hæc sunt verba: *Audite ergo Reges, & intelligite: discite Judices finium terræ, præbete aures vos qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum: quoniam data est a Domino potestas vobis, & virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur; quoniam cum essetis ministri regni illius, non recte judicastis, nec custodistis legem justitiæ, neque secundum voluntatem Dei ambulastis. Horrende & cito apparebit vobis: quoniam judicium durissimum his, qui præsunt, fiet. Exiguo enim conceditur misericordia: potentes autem potenter tormenta patientur. Non enim subtrahet personam cujusquam Deus, nec verebitur magnitudinem cujusquam; quoniam pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter cura est illi de omnibus. Fortioribus autem fortior instat cruciatio. Ad vos ergo Reges sunt hi sermones mei, ut discatis sapientiam & non excidatis. &c.* Alia passim reperiuntur in Scriptura Sacra, ad quam remittimus eum, qui Regis voluerit cognoscere officium.

TRACTATUS DUODECIMUS. DE QUINTO DECALOGI PRÆCEPTO.

CAPUT I.

Quid prohibeatur jubeaturve illo præcepto: Non occides.

ARTICULUS I.

De fine hujus præcepti, & quibus actionibus violetur.

Quintum præceptum Decalogi ita habet. *Non occides:* Exod. 20. v. 13. Et Exod. 21. v. 12. *Qui* per-

percusserit hominem volens occidere, morte moriatur. Et gen. 9. *Quicunque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius.* Cui respondet illud Christi apud Matth. *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Finis hujus præcepti est conservatio vitæ corporalis tum nostræ, tum aliorum. Præcipiuntur igitur omnia, quæ ad incolumitatem vitæ nostræ, & aliorum pertinent; contra vero prohibentur omnia, quæ ad illicitam destructionem vitæ tum nostræ, tum aliorum vergere possunt directe, vel indirecte.

Destructionem autem corporis tum nostri, tum proximi, causare possunt illicita percussio, mutilatio, & occisio directa, vel indirecta, ut loquuntur.

Percussio, mutilatio, occisio est directa, quando fit per actionem ad hoc directe ordinatam, v. g. cum quis fuste percutit, gladio mutilat, veneno occidit.

Percussio, mutilatio, occisio est indirecta, quando aliquid omittitur, ad cujus omissionem sequitur percussio, mutilatio, occisio.

Directa percussio, mutilatio, occisio hominis potest esse illicita tripliciter.

1. Ex parte agentis defectu auctoritatis: v. g. si ille, qui agit, auctoritatem non habeat supra eum, qui vel percutitur, vel mutilatur, vel occiditur.

2. Ex parte patientis defectu reatus: scilicet, si ille, qui percutitur, mutilatur, occiditur, sit innocens; numquam enim licet innocenti nocere.

3. Ex parte modi defectu debiti ordinis: scilicet, si illi, qui habent auctoritatem publicam, vel propriam ut Rex, vel delegatam ut judex, miles, carnifex, &c. non servent debitum ordinem juris contra reum.

Indirecta percussio, mutilatio, occisio potest esse illicita dupliciter.

1. Ex immoderata actione: ut cum ex actione aliunde licita sequitur mors præter intentionem agentis ex eo quod actio sit excedens: v. g. ex defensione immoderata sequitur mors aggressoris, ex immoderata medicina sequitur mors ægroti.

2. Ex culpabili negligentia: ut cum omittitur id, quod quis & potest, & debet facere; ad quam omissionem, præter intentionem omittentis, sequitur vel occisio,

cifio, vel mutilatio, vel percuffio illicita hominis: quæ omnia magis patebunt ex mox dicendis.

ARTICULUS II.

Quinam fint illi, qui peccant peccato homicidii, vel pertinente ad homicidium.

Prop. unica. Peccat peccato homicidii, vel pertinente ad homicidium, quicumque privata auctoritate nocet, vel nocere cupit proximo in bonis corporis - - Peccato ex fuo genere mortali, fi adfit gravitas materiæ, & plena diliberatio.

Prob. 1. Ex Script. *Non vosmetipfos defendentes, chariffimi, fed date locum iræ. Scriptum eft enim: mihi vindicta, & ego retribuam, dicit Dominus:* ad Rom. 12. v. 19. Ergo peccat quicumque nocere cupit proximo in bonis corporis; & cum hoc ad homicidium fenfim difponat, homicidii reus cenfendus eft.

2. Ex Auguft. can. *homicidium* 28. de pœnitent. dift. 1. ubi fic habetur. *Homicidium lege vetitum putabatur non aliud effe, nifi corporis peremptio: aperuit ergo Dominus, omnem iniquum motum ad nocendum fratri in homicidii genere deputari.* Ergo homicidii reus coram Deo cenfendus eft, quicunque nocere cupit proximo in bonis corporis.

3. *Rat.* Quicumque nocere cupit proximo in bonis corporis, agit 1. Contra illud, *quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* 2. Agit contra charitatem, quæ jubet primo, ut Deum fuper omnia diligamus, nos deinde & proximum propter Deum; quod utique non facimus, fi vitæ corporalis tum noftræ, tum proximi deftructionem moliamur. 3. Agit contra juftitiam, quæ jubet, ut cunctis benefaciamus, nemini vero noceamus. 4. Qui ultionis ardet defiderio, non vult fibi ignofci, & propriæ condemnationi vertit iftud orationis dominicæ: *Dimitte nobis debita noftra ficut & nos dimittimus debitoribus noftris.* 5. Qui non parcit inimicis, non imitatur Deum: *Qui folem fuum oriri facit fuper bonos & malos:* non imitatur Chriftum, qui pro crucifigentibus oravit: non imitatur fanctos Job, Jofeph, Stephanum, Paulum, &c. qui lubenter inimicis fuis pepercerunt: Ergo peccat: &

& cum hæc prava cordis diſpoſitio ad homicidium inclinet, homicidii reus coram Deo cenſendus eſt.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Peccat peccato pertinente ad homicidium, qui interius contra proximum odium concipit & fovet; quia odium ſenſim diſponit ad homicidium, juxta illud: *Omnis, qui odit fratrem ſuum, homicida eſt:* Joan. 1. c. 3. v. 15. quia, ut ait Hier. epiſt. 36. *Cum homicidium ex odio ſæpe naſcatur, quicumque, etiamſi necdum gladio percuſſerit, animo tamen homicida eſt.*

Conſect. 2. Ejusdem criminis reus eſt qui exterius iraſcendo, verbis & nutibus internum odium manifeſtat; quia ira eſt diſpoſitio ad homicidium: ita docet Chriſtus: *Audiſtis, quia dictum eſt antiquis: non occides - - Ego autem dico vobis: quia omnis, qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit judicio; qui autem dixerit fratri ſuo, raca, reus erit Concilio: qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis:* Matth. 5. v. 22.

Conſect. 3. Peccato pertinente ad homicidium inquinatur, qui acceptam injuriam motivo odii ulciſcitur; quia ſic ſe excitat ad injuſtam proximi læſionem: illud idem docet Chriſtus: *Audiſtis, quia dictum eſt: oculum pro oculo, dentem pro dente. Ego autem dico vobis, non reſiſtere malo:* Matth. 5. v. 38. & Paulus: *Nulli malum pro malo reddentes,* ad Rom. 12. 17. Et rurſus Scriptura clamat: *Qui vindicari vult, a Domino inveniet vindictam, & peccata illius ſervans ſervabit:* Ecclef. 18. v. 1.

Conſect. 4. Peccat contra iſtud præceptum: *non occides,* qui proximum injuſte percutit; percuſſio enim viam parat ad homicidium: de hac læſione ſic loquitur Deus: *Qui percuſſerit hominem volens occidere, morte moriatur;* Exod. 21. v. 12.

Conſect. 5. Homicidii proprie reus eſt, qui proximum privata auctoritate interficit: quod peccatum his verbis prohibet Deus: *Quicumque effuderit humanum ſanguinem, fundetur ſanguis illius; ad imaginem quippe Dei factus eſt homo:* Gen. 9. v. 6. Quod peccatum ita exhorret Deus, ut homicidæ etiam involuntarii in lege Moſaica exilio plecterentur, & ad civitates refugii ſe recipere cogerentur: in lege vero Eccleſiaſtica publi-

eæ pœnitentiæ per ſeptem annos addicerentur. Hoc innuit Trid. ſeſſ. 14. de reform. c. 7. Jubens, ut qui id fecerit, ad ſacros Ordines ſine diſpenſatione non promoveatur.

CAPUT II.

De injuſta læſione corporali proximo illata.

ARTICULUS I.

De his qui peccant peccato homicidii, vel reducto ad homicidium, cauſando directe vel percuſſionem, vel mutilationem, vel occiſionem corporalem.

Prop. unica. Peccant peccato homicidii vel pertinente ad homicidium, quicumque corpus proximi injuſte lædunt, injuſte - Vel ex defectu authoritatis, quando ſcilicet, qui agit, non habet authoritatem publicam - - Vel ex defectu reatus, quando ſcilicet, qui patitur, eſt innocens - - Vel ex defectu debiti modi, quando ſcilicet in læſione contra reum non ſervatur ordo debitus.

Prob. 1. ex Script. Ut excludatur læſio facta authoritate privata, dicitur: *Vindicta mihi, & ego retribuam.* Ut excludatur omnis læſio contra innocentem, dicitur: *Inſontem & juſtum non occides:* Exod. 23. Ut excludatur immoderata læſio contra reum, dicitur: *Quod juſtum eſt, juſte exequeris:* Deut. 16. Ergo peccant qui quocumque modo injuſte lædunt corpus proximi.

2. Ex Auguſt. *Qui ſine publica adminiſtratione maleficum occiderit, velut homicida judicabitur:* Lib. 1. de civit. Dei cap. 26. Ergo peccat, qui injuſte proximum corporaliter lædit.

3. *Rat.* Ut aliqua actio ſit licita, debet eſſe bona ex objecto, & ex circumſtantiis; quia bonum ex integra cauſa: ergo ut læſio corporalis inflicta proximo ſit licita, debet fieri, 1. Contra reum & non contra innocentem; quia innocens non meretur pœnam. 2. Debet fieri authoritate Principis, cujus eſt gladium portare in vindictam malorum. 3. Debet fieri ſervato ordine juris: quia quod fit contra ordinem juris, injuſtum eſt.

Consectaria hujus doctrinae.

Consect. 1. Ad homicidium positive influunt, qui privata authoritate occidunt, mutilant, vulnerant alium hominem, quantumvis infimae sortis; quia omni privato homini dicitur: *Non occides.* Ideo August: ait Epist. ad Publicolam de occidendis hominibus. *Ne ab eis quisquam occidatur mihi placet consilium, nisi forte sit miles, aut publica functione teneatur; ut non pro se hoc faciat, sed pro aliis.* Ideo damnata est haec propositio a Papa, & a Clero Gallicano art. 27. *Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam.*

Consect. 2. Ad homicidium positive influunt, qui tyrannum quemlibet privata auctoritate occidunt; quia subditis dictum est: *Deum timete, Regem honorificate.* Et Concil. Constantiense sess. 15. damnat hanc propositionem tamquam erroneam, haereticam, & scandalosam: *Quilibet tyrannus potest & debet licite & meritorie occidi per quemcumque vasallum suum vel subditum, etiam per clanculares insidias, & subtiles blanditias, adulationes, non obstante quocumque praestito juramento, seu confaederatione factis cum eo, non expectata sententia vel mandato judicis cujuscumque.*

Consect. 3. Ad homicidium pariter positive censentur influere, quicumque malitiose vel in se, vel in altero procurant abortum; quia, ut optime ait Tertull. Apolog. 1. c. 9. *Homicidii festinatio est prohibere nasciturum; nec refert natam qui eripiat animam, an nascentem disturbet.* Et Basilius ad Amphil. can. 8. *Itaque & quae abortum cientia praebent medicamenta, sunt homicidae; sicut & quae faetum necantia venena accipiunt.* Et ita peccant peccato homicidii, 1. Qui conceptum foetum abigunt, ne virgo deflorata infamiam contrahat. Hanc enim propositionem damnavit summus Pontifex, & Clerus Gallicanus art. 7. *Licet procurare abortum antè animationem faetus, ne puella deprehensa gravida occidatur, aut infametur.* 2. Medici, qui mulieri praegnanti potionem ad procurandum abortum praebent, etiamsi saluti corporali matris aliter subveniri non possit; quia satius est ut pereat corpus matris, quam quod salus aeterna pueri periclitetur.

3. Qui-

3. Quicumque dant proximam occaſionem abortui; quod ita explicat Antoninus: *Si mulier gravida præter intentionem abortetur, ſi commiſiſſet ibi notabilem negligentiam, puta, quia nimis ſaltavit, vel nimis inordinate laboravit, vel propter innatas laſcivias, non eſſet absque peccato mortali. Idem in viro vel alio percutiente eam, unde abortus ſequitur.*

4. Qui prægnantibus venam præcipue pedis, inconſulto Medico, aperiunt, unde ſolet ſequi abortus.

Confect. 4. In peccatum ad homicidium pertinens poſitive influunt parentes, aut alii, qui juvenes etiam conſentientes caſtrant, ut ſint utiles cantui: ita fuſe D. Thom. 2. 2. q. 65. a. 1. in corp. Membrum licite præſcindi non poteſt niſi in duobus caſibus inquit, 1. Authoritate judicis in facinoroſum hominem puniendum. 2. Conſilio Medici, quod aliter ſaluti totius corporis ſubveniri non poteſt. Non licet membrum ſibi mutilare ad vincendas tentationes carnis: ergo a fortiori non licebit ob temporale lucrum.

Confect. 5. In peccatum ad homicidium pertinens poſitive influunt, qui non ſibi ſubditos verberant; immo qui verberant ſibi ſubditos, ſi modum correctionis excedant: ita docet D. Thom. *Verberare aliquem non licet, niſi habenti poteſtatem aliquam ſuper illum qui verberatur; & quia filius ſubditur poteſtati patris, & ſervus poteſtati Domini, licite poteſt pater verberare filium, & Dominus ſervum cauſa correctionis & diſciplinæ.* Unde Prov. 15. ſcriptum eſt: *Qui parcit virgæ, odit filium ſuum:* & Eccleſ. 33. v. 28. *Servo malevolo tortura & compedes.* Audiant utrique verba Pauli. *Patres: Nolite ad iracundiam provocare filios veſtros - - Et vos Domini eadem facite illis, remittentes minas; ſcientes quia & illorum & veſter Dominus eſt in cælis:* ad Epheſ. 6. v. 9.

Confect. 6. Speciem quamdam homicidii poſitive cenſentur committere privati, qui contra ordinem juris proximum diu in carcere detinent; quia illud ſolum pertinet ad judices: de quo ita D. Thom. *Detinere hominem ad horam ab aliquo opere illicito ſtatim perpetrando cuilibet licet, ſicuti cum aliquis detinet aliquem, ne ſe præcipitet, vel ne alium feriat: ſed ſimpliciter aliquem*

quem includere, vel ligare, ad eum solum pertinet, qui habet disponere universaliter de actibus, & vita alterius: quia per hoc impeditur non solum a malis faciendis, sed etiam a bonis agendis: 2. 2. q. 65. a. 1. ad 3.

Consect. 7. Ad homicidium positive concurrunt privati omnes, qui contra ordinem justitiæ ad cædes, injuriasque se accingunt mediis ad homicidium tendentibus; quales sunt conjurata armorum gestatio, gladii eductio. Hoc ita determinat D. Thom. 2. 2. q. 40. a. 1. in corp. *Non pertinet ad personam privatam bellum movere, quia potest jus suum in judicio superioris prosequi; similiter etiam, quia convocare multitudinem, quod in bellis oportet fieri, non pertinet ad privatam personam.*

Consect. 8. Homicidium dicuntur positive committere judices omnes, qui aliquid attentant contra homines, quantumvis reos, non servato ordine juris; quia inique agit Judex hoc ipso quod ordinem juris violat. De quo infra, ubi de homicidio per Judicem commisso.

Consect. 9. Homicidium dicuntur positive committere omnes, qui ita cooperantur homicidio, ut ex eorum actione sequatur homicidium: v. g. qui jubent, uti fecit David, qui jussit Uriam occidi: qui consulunt, uti Caiphas, qui suasit Christi mortem: qui consentiunt, ut Paulus, qui erat consentiens morti Stephani: qui hortantur ad mortem inferendam, uti fecit Jesabel, quæ Achab ad occisionem Naboth hortata est, uti fecit & filia Herodiadis, quæ petiit caput Ioan. Baptistæ.

ARTICULUS II.

De his, qui peccant peccato homicidii, vel reducto ad homicidium, causando indirecte, ut dicunt, vel percussionem, mutilationem, vel occisionem corporalem.

Prop. 1. Peccant peccato homicidii, vel pertinente ad homicidium, quicumque præter intentionem, vel ex illicita actione, vel ex culpabli negligentia, in causa sunt, ut sequatur homicidium, aut læsio aliqua corporalis contra proximum.

Prob. 1. Ex Script. *Non occides*: quæ vox generaliter sumpta vetat omnem læsionem injustam proximi, sive directe, sive indirecte, ut dicunt, causatam.

2.

2. Ex D. Thom. Homicidium causale imputatur ad culpam dupliciter: cum quis non vitat quod *vitare debebat*, *homicidium incurrit: alio modo*, *quando non adhibet debitam sollicitudinem*: 2. 2. q. 64. a. 8. in corp.

3. *Rat.* Toties voluntarium indirecte commissum imputatur ad culpam, quoties vacatur rei illicitæ, vel non adhibetur debita diligentia; quia tunc effectus censetur voluntarius in causa: Ergo in duobus illis casibus, læsio corporalis proximi, vel occisio illius imputabitur ad culpam.

Confectaria hujus Doctrinæ.

Confect. 1. Toties læsio corporalis, mutilatio, occisio &c. imputabitur ad culpam, quoties actio ex qua sequitur, etiam contra intentionem agentis, est illicita quoad substantiam; agens enim tunc debet sibi imputare quod sequitur ex illa. Sic si quis percusserit mulierem prægnantem, & abortus sequatur ex tali percussione, percutiens erit reus homicidii; quia vacat rei illicitæ.

Sic si quis dederit gladium furioso, aut ebrio, & furiosus, aut ebrius eo gladio occidat hominem, qui dedit gladium reus erit homicidii; quia vacabat rei secundum se illicitæ.

Confect. 2. Toties læsio corporalis, mutilatio, occisio &c. imputabitur ad culpam, quoties actio, ex qua sequitur etiam contra intentionem agentis, est illicita quoad modum; agens enim tunc debet sibi imputare quod sequitur ex illa.

Sic immoderata defensio sui, aut amicorum, aut rerum, illicitam reddit injusti aggressoris occisionem, aut læsionem corporalem; quia defensio illa est illicita ex modo.

Sic immoderata venatio, incauta sagittæ immissio, incauta equitatio, imprudens equorum calcitrantium relaxatio, imprudens animalium malignantium, & quorumcumque lædere valentium emissio, culpabilem reddit aut læsionem, aut occisionem proximi; quia actio est illicita ex modo.

Sic oppressio infantium in lecto parentum dormientium contra vetitum Ecclesiæ, imputatur ad culpam; quia

quia actio est illicita ex modo: nam etsi licitum sit ponere infantes in lecto propter frigus arcendum, non tamen cum obstat Ecclesiæ vetitum; quia non sunt facienda mala, ut evitetur aliud malum.

Consect. 3. Toties læsio corporalis, mutilatio, occisio &c. imputantur ad culpam, quoties omissio, ex qua sequitur læsio, est culpabilis ob negligentiam; tunc enim omittens debet sibi imputare id, quod sequitur ex ejus omissione. Ut autem omissio sit culpabilis, tria debent concurrere, inquit Cajetanus, *posse, debere, & non facere.* 1. Oportet ut omittens possit non omittere; etenim ad impossibile nemo tenetur: Deus enim, inquit Tridentinum, *impossibilia non jubet.*

2. Oportet ut omittens ex præcepto, & non solum ex consilio, teneatur agere; etenim ex Paulo: *Ubi non est lex, ibi non est prævaricatio.*

3. Oportet ut qui ligatur lege, omittat quod præceptum est; quia ubi non est prævaricatio legis, ibi non est peccatum.

Nota ex dicendis ubi de restitutione: quod si omittens peccat contra justitiam, negligens id, ad quod ex officio tenetur, obligabitur ad restitutionem; si vero peccet præcise contra aliam virtutem diversam a justitia, non obligabitur ad restitutionem, sed solum ad pœnitentiam.

Sic mors naturalis imputatur ad culpam ei, qui denegat eleemosynam pauperi in extremis constituto. *Si non pavisti,* inquit Ambros. *occidisti:* & hic peccat contra charitatem; quia ex charitate tenetur dare eleemosynam, & proinde non obligatur ad restitutionem.

Sic mors violenta, & manifesta, imputatur ad culpam ei, qui proximum injuste lacessitum non tuetur contra aggressorem. *Qui enim,* ait Ambros. *non repellit a proximo injuriam, si potest, tam est in vitio, quam ille, qui facit:* Lib. I. de officiis c. 36. hic autem peccat contra solam charitatem, quia ex charitate solum tenemur proximo periclitanti pro virili opitulari, & proinde non obligatur ad restitutionem.

Si mors violenta, aut percussio occulte imminens ex injusto proposito aut consilio iniquorum, imputatur ad culpam ei, qui injustum illud consilium novit, & non im-

impedit vel manifeſtando, vel obſtando; quia non obſtat, cum obſtare tenetur; non revelat, cum tenetur revelare: & hic peccat contra charitatem, ſi ſolum ex charitate teneatur vel obſtare, ne fiat illud malum, vel revelare poſtquam factum eſt.

Conſect. 4. Omnes, quibus ex officio incumbit tueri vitam hominum, & non tuentur, peccant contra juſtitiam.

1. Peccant; quia ex eorum negligentia culpabili ſequitur, ut ſupponitur, mors, aut mutilatio hominum.

2. Peccant contra juſtitiam; quia, ut ſupponitur, tenentur ex officio vitam aliorum tueri. Unde omnes, qui hic ſubjiciuntur, & peccant non tuendo vitam aliorum, & tenentur ad reſtituenda damna, quæ ex eorum negligentia oriuntur.

1. Principes, & Magiſtratus, qui homicidas, latrones, & graſſatores comprehendi, in vincula conjici, & ſecundum leges puniri non curant; quia malos puniri jubet Deus. *Noli quærere*, inquit, *fieri judex, niſi valeas virtute irrumpere iniquitates:* Eccleſ. 8. v. 6. & rurſus: *Auferes malum de medio tui:* Deut. 13. v. 5. Judicibus illis mollibus dici poteſt, quod dictum fuit Achab, 3. Regum c. 20. v. 42. *Hæc dicit Dominus: quia dimiſiſti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima ejus.*

2. Teſtes, qui adverſus illos maleficos juſtum ferre teſtimonium recuſant; quia teſtari veritatem præcipit Deus. *Si peccaverit anima, & audierit vocem jurantis, teſtisque fuerit, quod aut ipſe vidit, aut conſcius eſt, niſi indicaverit, portabit iniquitatem ſuam:* Lev. 5. v. 1. quia ut ait Aug. lib. 19. de Civ. Dei. *Pertinet ad innocentis officium, non ſolum nemini malum inferre, verum etiam cohibere a peccato, vel punire peccatum, ut vel ipſe, qui plectitur, corrigatur experimento, aut alii terreantur exemplo.*

3. Judices qui damnationem, & occiſionem innocentium non impediunt cum poſſunt, vel injuſte damnatos ad mortem non liberant ſi poſſint, juxta illud: *Erue eos, qui ducuntur ad mortem: & qui trahuntur ad interitum, liberare ne ceſſes:* Prov. 14. v. 11. Ideo Judex, quamvis ſolus eſſet, debet injuſtæ aliorum ſententiæ, quantum poteſt, adverſari; ſic enim judicem præmonet Deus: *Non ſequeris turbam ad faciendum malum: nec in judicio plurimorum acquieſces ſententiæ, ut a vero devies:* Ex. 23.

4. Me-

4. Medici, Chirurgi, Pharmacopolæ, si ægroti sibi commissi eorum negligentia, vel imperitia moriantur: ita S. Anton. P. 3. tit. c. 11. *Ubi negligentia notabili in curis suis nocent infirmis, semper peccant mortaliter, facientes contra illud:* Non occides. *Non excusantur ex hoc, quod illud non intendant; quia voluntarie dant operam, unde hoc sequitur: immo etiamsi sequatur sanitas, non excusantur a peccato; quia exponunt se periculo peccati mortalis.*

Prop. 2. Non peccant peccato homicidii, vel pertinente ad homicidium, quicumque vacant rei licitæ, & debitam adhibent diligentiam, licet ex tali actione, præter illorum intentionem, sequatur homicidium.

Prob. 1. Ex Script. *Si homicidium factum fuerit fortuito, & absque odio — liberabitur innocens de ultoris manu:* Num. 35. v. 22.

2. Ex D. Th. *Si quis det operam rei licitæ, & debitam diligentiam adhibeat, & ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidii reatum:* 2. 2. q. 64. a. 8 in corp.

3. *Rat.* Nemo jure suo utens alteri censetur injuriam facere: ergo in illis circumstantiis homicidium non potest imputari ad culpam.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Milites in bello justo possunt occidere innocentes cum hostibus permixtos, quando non possunt innocentes ab hostibus discernere; quia vacant rei licitæ, & debitam, ut supponitur, adhibuerunt diligentiam ad separandos innocentes ab hostibus.

Consect. 2. Lacessitus injuste, potest juxta aliquos authores occidere infantem, quo injustus aggressor se tamquam clypeo præmunit, quando non est alia via evadendi ictus injusti aggressoris; quia, ut supponitur, omnem adhibet diligentiam, ne lædatur infans.

Consect. 3. Mater prægnans periculose ægrotans, quando timetur mors & matris & prolis, potest sumere potionem ordinatam ad sanandam matrem, & expulsivam fœtus nondum animati; quia res est licita, ad quam per accidens solum sequitur expulsio fœtus nondum animati; si tamen fœtus sit animatus, via licita debet conservari, ut baptizetur.

Confect. 4. Respulica paſſura ab injuſto Tyranno integram deletionem, niſi deſerat tutelam innocentis, quem tyrannus injuſte poſtulat, ut morti tradatur, poteſt omittere tutelam illius innocentis; quia talis omiſſio non eſt illicita: non enim jubetur defenſio privati innocentis cum certo periculo omninm civium Reipublicæ.

Confect. 5. Judex, qui omnibus tentatis non poteſt eum dimittere, quem ſcit privata ſcientia innocentem, qui tamen ſecundum teſtimonia allegata & probata publice habetur nocens, poteſt illum innocentem damnare morte; quia ut perſona publica vacat rei licitæ, debitamque adhibet diligentiam: ita D. Thom. 2. 2. q. 64. a. 6. ad 3. Quomodo in eo caſu debeat Judex ſe gerere, vide infra.

CAPUT III.

De occiſione, & mutilatone ſui ipſius, tum poſitiva, tum negativa, ut dicunt.

ARTICULUS I.

An licita ſit directa ſui ipſius occiſio, vel proprii membri mutilatio.

Prop. unica. Peccat peccato homicidii, vel pertinente ad homicidium, qui actione poſitiva, vel negativa intendit ſui ipſius occiſionem, vel mutilationem, faciendo aliquid prohibitum, vel omittendo aliquod imperatum, ad quod neceſſario ſequatur vel occiſio, vel mutilatio.

Prob. 1. Ex Script. Qui ita ſe gerit, agit contra illud: *Non occides.* Ergo peccat peccato vel homicidii, vel ad homicidium pertinente.

2. Ex Aug. *Quisquis hominem, vel ſeipſum, vel quemlibet occiderit, homicidii crimine tenebitur:* lib. 1. de civit. Dei c. 21.

3. *Rat.* Qui proprio nocet corpori, diverſimode peccat. 1. Agit contra inclinationem naturalem; res enim quælibet amat ſui ipſius conſervationem. 2. Agit contra juſtitiam; homo enim non eſt vitæ ſuæ dominus, ſed tantum cuſtos; ideo non poteſt pro libitu eam prodigere, ſed debet eam conſervare. 3. Qui nocet proprio corpori, nocet Reipublicæ, cujus eſt membrum.

Confectaria hujus Doctrinae.

Confect. 1. Sui ipsius cædis rei sunt, qui per actionem positivam seipsos occidunt pugione, veneno, inedia, quocumque motivo illud faciant: ita docet Aug. *Hoc dicimus, hoc asserimus, hoc modis omnibus approbamus: neminem spontaneam mortem sibi inferre debere, vel ut fugiendo molestias temporales, uti fecit Achitophel:* 2. Reg. 18. *& Saul, & Razias, ne incidat in perpetuas: neminem propter aliena peccata, uti fecit nupta impetita a Diocletiano, quæ se ipsam occidit, ut copiam sui corporis Diocletiano eriperet, ne hoc ipso incipiat habere peccatum gravissimum proprium, quem non polluebat alienum: neminem propter sua peccata præterita, uti fecit Judas, propter quod magis hac vita opus est, ut possit pœnitendo sanari: neminem velut desiderio vitæ melioris, quæ post mortem speratur, uti fecit Cleombrotus; quia reum suæ mortis melior post mortem vita non suscipit*: lib. 1. de Civit. Dei c. 26. Ideo jussu Ecclesiæ privantur sepultura Ecclesiastica qui seipsos occidunt. Samson vero, & alii Sancti, qui dicuntur seipsos occidisse, id fecerunt ducti speciali inspiratione: unde in eo mirandi potius, quam imitandi, ut ait August. ibidem. Unde etiam non excusantur infirmi, qui respuunt medicamina vulgaria, quando spes salutis adest.

Confect. 2. Sui ipsius mutilationis rei sunt, qui seipsos mutilant, v. g. amputant manus, pedes, &c. non enim licet mutilare se, nisi quando abscissio membri est ad salutem totius corporis necessaria, ut dicit D. Thom. his verbis 2. 2. quæst. 65. a. 1. in corp. *Mutilare autem non est licitum alicui privatæ personæ, etiam volente illo, cujus est membrum; quia per hoc fit injuria Communitati, cujus est ipse homo, & omnes partes ejus. Si vero membrum propter putredinem sit totius corporis corruptivum, tunc licitum est de voluntate ejus, cujus est membrum, præscindere propter salutem totius corporis; quia unicuique commissa est cura propriæ salutis.*

Confect. 3. Sui ipsius mutilationis rei sunt, qui seipsos castrant ad vitandam incontinentiam: de quo ita D. Thom. 2. 2. q. 65. a. 1. ad 3. *Saluti spirituali semper potest aliter subveniri, quam per membri præcisionem; quia peccatum*

catum subjacet voluntati. Sancti autem Patres abscissionem illam reprobant: quia, ut ait Chrysost. concupis. centia non fit per eam mansuetior, sed ardentior. Et Basil. *Juvat nos esse castos, & non infirmos.* Improbatumque semper fuit ab Ecclesia factum Origenis se ipsum castrantis indiscreto amore castitatis. Et canon primus Nicænus a Clero rejicit qui se ipsos absciderunt; admittit solum eos, qui vel inviti a barbaris, vel ad vitandum morbum a Medicis abscissi sunt.

*Consect.*4. Cujusdam quasi mutilationis & occisionis rei sunt qui passionibus se reddunt impotentes ad generationem; quia privare se hac via exercitio potentiæ generativæ, est quædam occisio & mutilatio: de quo ita Cæsärius Arelat. *Mulier autem quæcumque fecerit hoc, per quod jam non possit concipere, quantoscumque poterat parere, tantorum homicidiorum se ream esse cognoscat.*

Consect. 5. Sui ipsius cædis rei sunt, qui per crapulam, ebrietatem, libidinem, aliasque passiones vitam sibi vel minuunt, vel eripiunt: quos ita præmonet Script. *In multis escis erit infirmitas. . . propter crapulam multi obierunt: qui autem abstinens est, adjiciet vitam:* Eccl. 17. v. 33.

Consect. 6. Præmaturæ sui ipsius cædis rei etiam sunt qui nimia abstinentia, longioribus vigiliis ex indiscreto zelo sibi vel mortem accelerant, vel valetudinem minuunt; quia debilitandum est corpus, ne rebellet; sed non destruendum, ne pereat: cuilibet enim dictum est: *Noli destruere opus Dei.* Ideo ait D. Th. quodl. 5. a. 18. Vigiliæ, jejunia, carnis maceratio adhibenda sunt *cum quadam censura rationis: ut scilicet concupiscentia devitetur, & natura non extinquatur, secundum illud ad Romanos:* Exhibeatis corpora vestra hostiam viventem: *& postea subdit,* rationabile obsequium vestrum. *Si vero aliquis in tantum virtutem naturæ debilitet per jejunia, & vigilas, & & alia hujusmodi, quod non sufficiat debita opera exequi, puta, Prædicator prædicare, Doctor docere, cantor cantare, & sic de aliis, absque dubio peccat: sicut etiam peccaret vir, qui nimia abstinentia se impotentem redderet ad debitum uxori reddendum.*

Confect. 7. Sui ipsius cædis rei etiam sunt, 1. Qui se exponunt probabili mortis periculo: quales sunt illi qui exercent hastiludium, torneamentum, taurorum agitationes. Hastiludium fit, cum armati equites duo contra incedunt. Torneamentum, cum milites ad virium ostentationem inter se concurrunt. Taurorum agitatio est, cum homines contra tauros decertant. Illa ut plurimum fiunt cum probabili mortis periculo: prohibentur Jure Canonico sub gravibus pœnis; & qui in tali exercitio moriuntur, licet pœniteant, privantur Ecclesiastica sepultura. Ita enim legitur cap. *Felicis*, de torneamentis. *Si quis eorum ibi mortuus fuerit, quamvis ei poscenti pænitentia non negetur, Ecclesiastica tamen careat sepultura*, si accessit animo pugnandi; minime vero si accessit alia causa, puta, ut debita sibi exigeret, ut explicat caput *Ad audientiam*, ibid.

ARTICULUS II.

De indirecta occisione sui ipsius, & proprii membri mutilatione.

Certum est, illicitum esse intendere directe sui ipsius mutilationem, vel occisionem: sed videamus, an licitum sit, immo aliquando necessarium, sui ipsius occisionem, vel mutilationem permittere.

Prop. 1. Homo potest, nedum citra peccatum, immo laudabiliter exercere aliquos virtutis actus, ex quibus prævidet secuturam sui ipsius mortem, aut mutilationem vel ex causis naturalibus, vel ex causis liberis.

Prob. 1. Ex Script. Licet Paulus videret imminere sibi vincula, immo mortem, si adiret Jerusalem ait: *Nihil horum vereor, nec facio animam meam pretiosiorem quam me, dummodo consummem cursum meum:* Act. 20. v. 24. Ergo licet vitam exponere in laudabili virtutis exercitio.

2. Ex D. Th. *Ad fortitudinem pertinet, quod aliquis ab alio mortem pati non refugiat propter bonum virtutis, & ut vitet peccatum*: 2. 2. qu. 64. a. 5. Patet hoc ex Eleazaro, qui dedit se, ut liberaret populum suum, & acquireret sibi nomen æternum, quando scilicet ab Elephante oppressus, suo sepultus est sub triumpho.

3. *Rat.* Quilibet potest citra peccatum, immo maxima cum laude, virtutem exercere, licet per accidens

ex

ex tali exercitio ſequatur mors, aut mutilatio; quia quilibet poteſt uti jure ſuo, & quia præſens vita temporalis parvi facienda eſt, ut obtineatur futura vita in æternum duratura.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Ut homo exerceat charitatem, poteſt ſe ſequentibus periculis prudenter exponere, licet ex his ejus occiſio, aut mutilatio prævideatur forte futura: v. g. Medicus poteſt tempore peſtis peſtiferos curare. Privatus quilibet poteſt eisdem ægrotis ſervire. Sacerdos poteſt eisdem Sacramenta miniſtrare. Concionator poteſt in fidelibus fidem prædicare, etiam cum vitæ diſpendio. Quilibet homo poteſt flammis ſe exponere, ut baptizet puerum ſine baptiſmo moriturum; quia in his omnibus caſibus charitas exercetur: quæ, ut ait Apoſt. *non quærit quæ ſua ſunt.* Item homo privatus, nec Reip. nec familiæ ſuæ neceſſarius, ab ipſo aggreſſore laceſſitus, poteſt ſui ipſius occiſionem permittere, ſi probabiliter putet ſe eſſe in ſtatu gratiæ, potius quam occidere aggreſſorem, ut ſic vitam ſuam Deo offerat, & impio aggreſſori tempus pœnitendi non adimat. Item mater prægnans, periculoſiſſime ægrotans, ſi ſpes affulgeat conſervandi prolem, ut baptizetur, poteſt ſui ipſius occiſionem corporalem permittere, ut æterna ſalus ipſi proli naſcituræ procuretur.

Conſect. 2. Homo reus, ex amore juſtitiæ poteſt vel ſe judici offerre, vel detentus in carcere in eo permanere, cum etiam offert ſe occaſio exeundi, etſi prævideat hinc ſecuturam ejus mortem; quia virtutem exercet qui non refugit mortem, quam ſuis ſceleribus promeruit.

Conſect. 3. Homo ex amore temperantiæ poteſt ſe temperare a cibis delicatioribus ad tuendum corpus infirmum neceſſariis, modo utatur communibus: & ita fecerunt plures Sancti. Carthuſianus poteſt abſtinere ab eſu carnium, licet judicio Medicorum judicentur ad vitam conſervandam neceſſariæ; primus enim exercceret virtutem temperantiæ: ſecundus vero mavult perdere vitam quam obedientiam.

Confect. 4. Ex amore caſtitatis poteſt homo omnino a matrimonio abſtinere, etſi ad ſanitatem corporalem conduceret. Ita fecerunt plures Sancti, qui vitam brevi perituram parvi fecerunt, ut caſtitatem conſervarent. Item & ex pudore rationali poteſt virgo non permittere inſpectionem membrorum genitalium Chirurgo, licet forte eſſet neceſſaria ad curationem; ſed in hoc ſequendum judicium prudentis Confeſſarii.

Confect. 5. Poteſt quis ex amore pœnitentiæ, aut majoris perfectionis cauſa, religioſum ſtatum, aut auſterum vitæ genus amplecti, quamvis ſciat vitam ipſius inde fore breviandam: ideo enim nedum vituperantur, immo laudantur antiqui pœnitentes, de quibus loquitur Climacus, licet ſtupentibus pœnitentiis corpus affligerent; quia virtutis motivo ducebantur.

Confect. 6. Poteſt religioſus ex amore paupertatis negligere remedia, quæ ſine ingenti pecunia haberi non poſſunt, modo utatur communibus, quamvis hæc ingentis pretii remedia ſanitatem eſſent allatura; quia id præſtat amore veræ virtutis. Item paterfamilias, qui non eſt Reipublicæ neceſſarius, poteſt ea remedia negligere, quæ habere non poteſt niſi familiam ad extremam paupertatem redigendo; quia agit tunc motivo virtutis, ſcilicet ex amore erga familiam.

Prop. 2. Homo non poteſt agere, aut omittere aliquid, ex quo etiam præter intentionem agentis prævidetur ſecutura occiſio, aut mutilatio, ſi talis actio, aut omiſſio non conjungatur cum veræ virtutis exercitio.

Prob. 1. Ex Script. Ad ſolum Deum pertinet judicium mortis & vitæ. *Ego occidam, & ego vivere faciam:* Deut. 32. Ergo homo non poteſt extra veræ virtutis exercitium vitam ſuam vel poſitive, vel negative, ut dicunt, exponere.

2. Ex D. Thom. *Quod aliquis ſibi ipſi inferat mortem, ut vitet mala pœnalia, habet quidem quamdam ſpeciem fortitudinis . . . non tamen eſt vera fortitudo, ſed magis mollities animi, non valentis mala pœnalia ſuſtinere* 2. 2. q. 64. a. 5. ad 5. Idem docet Aug. de civit. Dei lib. 1. c. 13. Ergo non licet extra veræ virtutis exercitium aliquid moliri quod mortem inferat.

3. *Rat.*

3. *Rat.* Homo nullum jus habet agendi contra propriam vitam, aut illius curam omittendi, in his casibus, in quibus non vera sed falsa virtus exercetur.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Homo ad ostendendam falsam constantiam non potest mortem sibi conciscere vel ferro, vel veneno, vel præceps ruendo in aquam, in ignem, vel ultro exponendo se ferocibus bestiis, aut furiosis hominibus, aut ignem in pulverem tormentarium immittendo, ex quo sine ulla evasionis spe ruitura sit aut arx, in qua ipse est cum aliis, aut comburenda navis, in qua ille vehitur cum aliis; quia ibi furor est, non constantia.

Consect. 2. Homo etiam juste damnatus, aut morte, aut inedia non potest aut sibi mortem inferre, aut oblatum cibum non sumere; quia non prudens, sed imprudens esset hæc obedientia: ita D. Thom. *Nullus ita condemnatur, quod ipse sibi inferat mortem, sed quod ipse mortem patiatur; & ideo non tenetur facere id, unde mors sequatur. . . sicut etiamsi aliquis condemnatus sit, ut fame pereat, non peccat, si cibum sibi occulte ministratum sumat; quia non sumere, esset se ipsum occidere:* 2. 2. q. 60. a. 4. ad 2.

Consect. 3. Homo non potest ad experiendam virtutem theriacæ toxicum epotare; quia experimentum illud circa aliquod brutum & prudentius, & tutius potest fieri; & experimentum illud factum circa homines, insania est & non prudentia.

Consect. 4. Nullum est motivum, quo liceat personæ vel privatæ, vel publicæ se ipsam interficere, puta v. g. ne occidatur ab hostibus, vel ne cedat in eorum manus, vel ut vitet captivitatem, aut ignominiam; quia, ut ait Poeta etiam Ethnicus:

Dic rogo, num furor est ne moriare, mori?

ARTICULUS III.

Quandonam ex præcepto permittenda est sui ipsius occisio.

Prop. Toties permittenda est ex præcepto sui ipsius occisio, quoties illud exigit bonum universale vel Religionis, vel Reipublicæ.

Prob. 1. Ex Script. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus; sed potius timete eum, qui potest animam perdere in gehennam.*

Id est, lubenter mortem corporis potius patimini quam damnationem animæ subeatis; *Quia, qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.*

2. Quando violatio legis conjungitur cum dispendio boni universalis vel Religionis, vel Reipublicæ, tunc oportet legem observare, etiam cum propriæ, vitæ dispendio; quia satius est bonum particulare perire, quam universale.

Consectaria hujus Doctrinæ

Consect. Quoties causa Religionis postulat, ut vitam nostram offeramus, debemus sponte pati nos occidi. Ita fecerunt illi, de quibus Paulus loquitur: *Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt, &c.* ad Hebr. 11. v. 37. *Non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem.* Ita & fecerunt omnes Martyres.

Consect. 2. Quoties bonum publicum postulat, ut vitam nostram offeramus, tenemur eam offerre: ita fecit Eleazarus, cum pro patria gloriosam mortem oppetiit: ita fecit & Samson, cum Philistæos una cum semetipso, concutiendo columnam, oppressit: Iud. 16.

Sic milites debent pro salute totius Reipublicæ periculosas stationes tueri, etiam cum vitæ dispendio.

Sic, si bonum Reipublicæ postulet, debent, etiamsi spes salvandi seipsos non affulgeat, turres pulvere tormentario eruere, naves, quibus vehuntur, inflammare, ut impediant, ne aut arces, aut naves hostibus serviant.

Consect. 3. Damnatus juste a judice, debet sustinere patienter, & non renitendo, quidquid judex præscripserit: quia bonum universale exigit, ut malefici puniantur. *Aliquis*, inquit D. Thom. *damnatur ad mortem dupliciter. Uno modo juste, & sic non licet condemnato se defendere: unde relinquitur, quod ex parte ejus sit bellum injustum, unde indubitanter peccat. Alio modo*

do injuste, & tali judicio licet resistere sicuti latronibus: 2. 2. q. 62. a. 4.

Consect. 4. Juxta multos, si quis etiam innocens postuletur injuste a Tyranno minitante totius Reipublicæ excidium, nisi tradatur innocens; tunc qui petitur, debet permittere so tradi, immo offerre se: satius enim est, ut privatus homo, licet innocens, pereat, quam tota Respublica destruatur; tunc enim esset maxime nocens, si pro totius Reipublicæ conservatione nollet vitam suam exponere: exemplo enim Jonæ debet dicere: *Tollite me, & mittite in mare, & cessabit mare a vobis; scio enim ego quoniam propter me tempestas hæc grandis venit super vos:* Jonas 1. cap. v. 12.

ARTICULUS IV.

Quandonam ex præcepto tenemur mutilationem in nobis permittere.

Prop. Toties debemus mutilationem, id est, membri abscissionem permittere, quoties id exigit aut ordo justitiæ, aut bonum universale Reipublicæ, vel Religionis.

Prob. 1. Ex Script. *Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede:* Exod. 21. v. 24. Ergo judex potest aliquando damnare reum pœna mutilationis: ergo tunc reus debet huic pœnæ se subjicere.

2. Ex D. Thom. *Sicut per publicam potestatem aliquis licite privatur totaliter vita propter aliquas majores culpas, ita etiam privatur membro propter aliquas culpas minores:* 2. 2. q. 65. a. 1. in corp.

3. *Rat.* Homo juste damnatus debet mortem subire: ergo & mutilationem. Homo pariter tenetur mortem pati, cum id exigit bonum universale Reipublicæ, aut Religionis: ergo & mutilationem.

Consectaria hujus doctrinæ.

Consect. 1. Homo tenetur toties pati mutilationem in suo corpore, quoties authoritate judicis ea pœna damnatur, sive damnetur juste a legitimo judice in pœnam alicujus delicti, sive injuste a Tyranno in odium Religionis; quia in primo casu id exigit ordo justitiæ, in secundo bonum Religionis,

Confect. 2. Homo debet pati mutilationem in suo corpore, quoties hæc judicio prudentum existimatur absolute necessaria ad totius corporis conservationem; quia homo non ita est dominus vitæ, ut possit citra peccatum permittere totum corpus per membrum putridum corrumpi.

CAPUT IV.

De occisione, mutilatione, & percussione factis authoritate publica.

ARTICULUS I.

De occisione facta expresso Dei jussu.

Prop. Occisio hominis facta jussu Dei non est peccatum.

Prob. 1. Ex Script. *Ego occidam, ego vivere faciam:* Ergo cum Deus sit Dominus vitæ nostræ, potest pro libitu occidere, vel conservare hominem.

2. Ex Aug. lib. 1. de civit. Dei cap. 21. *Nequaquam contra hoc præceptum egerunt, quo dictum est,* non occides, *qui Deo authore bella gesserunt, aut personam gerentes publicæ potestatis, secundum ejus leges, hoc est, justissimæ rationis imperium, sceleratos morte punierunt.*

3. *Rat.* Quia cum Deus vitæ ac necis omnium dominus sit, potest morti addicere quos libuerit: & hoc vel præcise ratione supremæ authoritatis, quam habet supra omnia, vel in pœnam peccati vel originalis, vel actualis. Ideo Abraham paratus filium suum occidere, nedum vituperatur, quin immo laudatur a Deo. *Nunc,* inquit Angelus, *cognosco, quod timeas Dominum.* Ideo etiam laudatur Tribus Levi, quod Judæos fornicantes jussu Dei occiderat. *Consecrastis manus vestras hodie Domino, unusquisque in filio, & in fratre suo, ut detur vobis benedictio:* Exod. 32. Sic Moyses ex inspiratione Dei licite occidit Ægyptium, & Phinees filium Zambri: Num. 25. Samuel Agag. Elias Sacerdotes Baal.

Monit. Hæc propositio inservit ad excusandos eos, qui jussu Dei occiderunt. Sed nulli potest esse regula operandi; quia post stabilitam, ut jam est, Christi Religionem, privatæ revelationes, contrariæ expresso Dei præcepto, censeri debent illusiones.

AR-

ARTICULUS II.

De occisione facta authoritate judicis.

Prop. Judex non intrusus, sed legitimus, potest & debet, non motivo vindictæ, sed amore justitiæ, damnare justo supplicio, non innocentem, sed reum accusatum, & convictum.

Prob. 1. Ex Script. Qui enim dixit privato homini: *Non occides*, dixit judici: *Maleficos non patieris vivere*: Exod. 11. *Est enim minister Dei, vindex in iram ei, qui malum agit*, ut docet Paulus ad Rom. 13. 4. Ergo debet malos juxta mandatum Dei punire.

2. Ex Aug. epist. ad Macedonium 153. alias 54. *Si non liceat judici malefactores occidere, frustra instituta sunt potestas Regis, jus gladii, cognitores, ungulæ carnificis, arma militis, disciplina dominantis, severitas etiam boni patris. Habent ista omnia modos suos, causas, rationes, utilitates. Hæc cum timentur, & coercentur mali, & quietius inter malos vivunt boni.*

3. *Rat.* Magistratus debent imitari Davidem, qui de se ipso ait: *In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, ut disperderem de civitate Dei omnes operantes iniquitatem*: Psalm. 100.

4. Bonum commune, nimirum tranquillitas Reipublicæ, debet longe præponderare vitæ nocentium; & ita bonum est, ut per mortem abscindantur, qui nos conturbant, & tamquam membra pestifera a judicibus, quasi totidem prudentibus Medicis, resecentur, ut patet ex multis sanctorum virorum exemplis. . . Moyses jussit Judæos idololatras occidi: Exod. 22. & Principes Judæorum cum fœminis Madianitis fornicatos patibulo suspendit. Phinees Sacerdos virum cum scorto Madianitide commixtum interfecit, zeloque suo Sacerdotium familiæ suæ in perpetuum promeritus est. Quibus exemplis patet, bonum esse occidi maleficos, ut mali formidine pœnæ a peccato deterreantur.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. De judice intruso. Judex intrusus peccat, qui hominem quantumvis reum damnat; quia non

non servat ordinem juris: etenim injustum est, quod aliquis judicetur ab eo, qui publicam authoritatem non habet: ita Concil. Later. sub Inn. III. can. 44. & D. Thom. dicit, peccat: *Quando homo judicat in his, in quibus non habet authoritatem: & sic dicitur judicium usurpatum*: 2. 2. q. 60. a. 2. in C.

Confect. 2. De judice legitimo reum absolvente. Peccat judex etiam legitimus, qui vel flexus precibus, vel territus minis, vel corruptus muneribus, non damnat hominem reum: teneturque restituere damna omnia, quæ ex impunito scelere nascentur: ita docere videtur Script. 3. Reg. cap. 20. *Hæc dicit Dominus, quia dimisisti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima ejus.*

Confect. 3. De judice, qui non agit amore justitiæ. Peccaret judex etiam legitimus, qui hominem reum damnaret, ut iræ vel propriæ, vel alienæ serviret, vel ut pecuniam facilius obtineret: ita docet D. Th. *Ad hoc autem, quod judicium sit actus justitiæ, tria requiruntur.* 1. *Quod procedat ex inclinatione justitiæ, &c. quando autem est contra rectitudinem justitiæ, dicitur judicium perversum vel injustum*; 2.2. q.60.art. 2. in C.

Confect. 4. De judice, qui damnat innocentem. Peccat judex legitimus, qui innocentem damnat; quia, quatenus homo, habet jus universale ad vitam, & quatenus innocens, habet jus speciale; quia vir probus bonum Reipublicæ promovet. Quomodo vero debeat se gerere judex, & carnifex erga innocentem falso accusatum, accipe a D. Thom. 2. 2. q. 64. art. 6. ad 3. *Dicendum, quod judex, si scit aliquem innocentem esse, qui falsis testibus convincitur, debet diligentius eximinare testes, ut inveniat occasionem liberandi innoxium, sicut Daniel fecit: si autem hoc non potest, debet eum superiori relinquere judicandum. Si autem nec hoc potest, non peccat, secundum allegata ferens sententiam: quia ipse non occidit innocentem: sed illi qui eum asserunt nocentem. Minister autem judicis condemnantis innocentem, si sententia intolerabilem errorem contineat, non debet obedire; alias excusarentur carnifices, qui Martyres occiderunt: si vero non contineat manifestam injustitiam non peccat præceptum exequendo; quia ipse non ha-*

bet

bet *discutere superioris sententiam; nec ipse occidit innocentem, sed judex, cui ministerium exhibet.*

Confect. 5. De judice, qui damnat reum ante legitimam accusationem. Peccaret judex etiam legitimus, qui hominem, etsi reum, damnaret ante legitimam accusationem; quia non servaret ordinem juris: ita D. Th. 2. 2. q. 6. art. 3. in C. *Judex est interpres justitiæ: homines enim,* ait Phil. *ad judicem confugiunt, sicut ad quamdam justitiam animatam. Justitia autem non est ad seipsum, sed ad alterum: & ideo oportet, quod judex inter aliquos duos dijudicet; quod quidem fit, cum unus est actor, & alius reus: & ideo in criminibus non potest aliquem judicio condemnare, nisi habeat accusatorem, ut dicitur* Act. 25.

Nota tamen, ut addit D. Thom. ibidem ad 2. *Quod evidentia patrati sceleris non indiget clamore accusatoris, ut dicitur* cap. *Evidentia,* de accusatoribus. Ideo licite aliquando rei in flagranti crimine suspenduntur, & bannitos aliquando ex jussu Principis licet cuilibet privato occidere; quia notorium facti vices supplet accusatoris, testium, & juridicæ condemnationis.

Confect. 6. De judice reum damnante ante convictionem juridicam. Peccaret judex, qui hominem, etsi reum, condemnaret ante juridicam criminis objecti convictionem; quia non servaret ordinem juris: ita jubet Script. Paralipom. 19. 6. *Videte quid faciatis; non enim hominis exercetis judicium, sed Domini: & quodcumque judicaveritis, in vos redundabit. Sit timor Domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite.* Eo spectat etiam, inquit D. Thomas, illud Pauli Act. 25. *Non est consuetudo Romanis damnare aliquem hominem, priusquam is, qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina,* quæ ei objiciuntur: 2. 2. q. 67. art. 3. in C. Hinc docet Cajetan. *V. homicidium,* reos esse homicidii eos, qui, nullo servato juris ordine, *jussu* Principis aut Magnatis aliquem secreto occiderent vel gladio, vel vene-

veneno, etiamsi esset læsæ majestatis reus: quia, inquit, hoc jubere non potest Rex absque scientia publica; scientia autem publica non est nisi tripliciter, scilicet, vel ex propria confessione judiciali, vel ex notorio facto, vel ex probatione judiciali. Si tamen processus judicialis occasio esset rebellioni, tunc reus posset sine illo processu licite occidi.

CAPUT V.

De percussione, mutilatione, & occisione factis authoritate privata.

ARTICULUS I.

An & quando liceat privata authoritate pro defendenda vita iniquum aggressorem occidere.

Prop. unica. Homo privatus, cui injuste infertur violentia ad mortem usque, si non sit alia via conservandi propriam vitam, potest in actuali conflictu, secluso affectu vindictæ, cum moderamine inculpatæ tutelæ iniquum aggressorem occidere, non intendendo mortem aggressoris, sed sui defensionem.

Prob. 1. Ex Script. Exod. cap. 22. v. 2. *Si effringens fur domum, sive suffodiens fuerit inventus, & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis.* Ubi notant interpretes, quod eo textu non destruitur, sed astruitur lex illa hominibus naturaliter insita, qua licitum credimus vim vi repellere cum moderamine inculpatæ tutelæ.

2. Ex Cyrill. lib. 1. in Joannem c. 33. ubi satis aperte indicat, quibuscumque hominibus licitum esse vitæ aggressorem interimere; sic enim habet: *An undenam Petro gladius? Respondebimus vero, cum juxta legem vim vi repellere liceret, ferro quoque uti per legem licuisse. Quid enim ferro quispiam invadat immerentes, quomodo ulcisci poterunt injuriam ferro destituti?* Ergo licet ferro uti contra injustum aggressorem: ergo & eum occidere si mortem nostram moliatur.

3. Ex

3. Ex jure civili lib. 1. tit. 1. ff. l. 3. *Jure hoc venit, ut quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, jure fecisse existimetur.* Et in l. 3. cap. ad legem Corn. de Sic. Gordianus dicit: *Si quis percussorem ad se venientem gladio repulerit, non ut homicida tenetur; quia defensor propriæ salutis in nullo peccasse videtur.* Et l. 2. idem ait: *Si quis aggressorem vel quemcumque alium in dubio vitæ discrimine constitutus occiderit, nullam ob id factum calumniam metuere debet.*

4. Ex jure Canon. ubi sic loquitur Innocen. III. cap. *Vim vi repellere omnes leges, & omnia jura permittunt,* modo tamen fiat *cum moderamine inculpatæ tutelæ, & non ad sumendam vindictam, sed ad injuriam propulsandam.* Tunc enim Respublica censetur privato contulisse authoritatem occidendi iniquum invasorem. Ergo licet occidere iniquum invasorem, servato moderamine inculpatæ tutelæ.

5. Ex Catechismo Triden. *Si quis,* inquit, *defendendæ salutis suæ causa, omni adhibita cautione, alterum interemerit, hac lege, non occides, non teneri satis apparet.*

6. Ex Catechismo Concilii Coloniensis de 3. Decalogi præcepto, ubi sic habetur: *Vertunt etiam quidam in quæstionem, num lex civilis, quæ homini privato vim vi repellere concedit, pugnet cum Evangelio. Nos putamus non pugnare, sed licere capitis periculum intentantis exitio depellere; si tamen certa mors intenditur, nec est aliud effugium. Nam cum eo casu certo quodam ordine & modo, quem lex præscribit, magistratus vim vi repellere concedat, videbitur invadens hoc ordine & modo occisus, magis ipsius magistratus quam privata auctoritate occisus.... Oportet autem, ut omnis affectus lædendi invasorem penitus absit.*

7. *Rat.* Actio defendentis se, etiam occidendo aggressorem, ex nullo capite est mala. 1. Non est mala ex fine; quia, ut supponimus, non intendit occidere aggressorem, sed propriam vitam conservare, quo nihil æquius: peccaret quippe mortaliter, si mortem inimici intenderet, ut docet D. Thom. 2. 2. quæst. 64. a. 7. *Illicitum est, quod homo intendat occidere*

dere hominem, ut ſe ipſum defendat, niſi ei, qui habet publicam authoritatem. 2. Non eſt mala ex morte aggreſſoris; quia mors aggreſſoris contingit vel contra, vel præter intentionem defendentis, ex ſola malitia aggreſſoris irruentis in arma defendentis ſe. 3. Non eſt mala ex circumſtantiis; quia defenſio fit moderate.. Tunc vero ſervatur moderamen inculpatæ tutelæ, cum vim ſimilem ſimili vi repellimus, arma armis, fuſtes fuſtibus, pugnos pugnis opponentes, ut ait Bartolus. Præterea nihil magis quieti & humanæ paci adverſaretur, quam ſi ſcelerati poſſent quoslibet absque ulla reſiſtentia occidere. Ergo licet injuſtum aggreſſorem, ſervatis prædictis circumſtantiis, occidere.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Contra eos, qui licitum putant occidere quemcunque injuſtum aggreſſorem, etiamſi non inferat violentiam vitæ noſtræ. Non licet occidere eum, qui non infert veram violentiam vitæ noſtræ, v. g. eum, qui minatur ſolum, eum, qui leviter percutit, &c. quia in his omnibus caſibus non infertur violentia vitæ noſtræ: lex enim civilis & canonica non excuſant occiſionem aggreſſoris, niſi cum violentia infertur usque ad mortem. *Si metu mortis quis occiderit*, inquit Ulpianus Lib. 6 ff. ad legem Aquiliam. *Si tamen certa noſtri mors intenditur, nec aliud eſt effugium*, inquit Catechiſ. Colon.

Conſect. 2. Contra eos, qui putant licitum eſſe occidere injuſtum accuſatorem, falſos teſtes, &c. Non licet occidere falſum accuſatorem falſos teſtes, iniquos Judices nobis mortem machinantes; quia talis violentia non ita urget, ut aliter quam per mortem aggreſſoris vitari nequeat, v. g. fuga, & appellatione ad ſuperiores judices, firma in Deum protectorem innocentiæ fiducia. Ideo damnata eſt hæc propoſito ab Alexandro VII. & a Clero Gallicano art. 7. *Licet interficere falſum accuſatorem, falſos teſtes, aut etiam iniquum judicem, a quo iniqua certo imminet ſententia, ſi alia via innocens damnum evitare non poteſt.*

Con-

Confect. 3. Contra eos, qui licitum putant occidere justos aggressores. Non licet occidere eos, qui juste vim inferunt, v. g. ministros justitiæ, qui nitunturr hominem vel accusatum, vel damnatum detrudere in carcerem, aut pœnas determinatas infligere: *qui* enim, inquit Paulus, *resistit potestati, Dei ordinationi resistit; qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* Ideo damnata est a Clero Gallicano art. 4. sequens propositio: *Ubi est scripta expressa permissio a Deo, ut Reges & Respublicæ possint interficere reos? an est in Scriptura? an in traditione? estne fidei articulus? si solo lumine naturali eo ducimur, patet, ut ex eodem lumine naturali judicemus, quod cuique privato liceat in occidendo aggressore non solum vitæ, verum etiam honoris, & rei.*

Confect. 4. Contra eos, qui licitum putant occidere eos, qui non sunt accincti ad occidendum, sed solum mortem nostram meditantur; quia nondum infertur nobis violentia. Ideo damnatæ sunt a summo Pontifice, & a Clero Gallicano art. 7. sequentes propositiones. *Quando quis decrevit te occidere, & hoc alicui manifestaverit, sed nondum cœpit id exequi, potes eum prævenire, occidendo, si aliter non potes effugere: ut si maritus pugionem habeat sub cervicali ad occidendum noctu conjugem: si quis venenum tibi propinandum paraverit: si Rex unus adversus alium classem adornarit: si arma quidem necdum paravit, sed tantum habet decretum firmum & efficax te occidendi, quod tibi vel revelatione divina vel manifestatione confidenter amicis facta innotescat, potes prævenire quia per istud decretum, etsi pure internum, sufficienter censetur aggressor.*

Quod adeo rectæ rationi adversatur, ut Pagani ipsi id defensionis genus damnaverint. Insignis est apud Gellium hæc sententia: *Hominum autem vita, non tam iniquis, neque tam indomitis necessitatibus circumscripta est, ut idcirco prior injuriam facere debeas, quam nisi feceris pati possis.* Et apud Ciceronem citatum a Quintil. lib. 5. de refutatione hæc leguntur: *Quis hoc statuit umquam, aut cui concedi sine summo omnium periculo potest, ut cum jure potuerit*

cidere, a quo metuisse se dicat, ne ipse posterius occideretur: ita apud Grotium lib. 2. de jure belli & pacis cap. 1. numer. 5.

Confect. 5. Contra eos, qui volunt, licitum esse occidere injustum aggressorem; non solum in actuali aggressione, sed etiam post aggressionem. Non licet occidere eum, qui olim voluit nos occidere, sed jam non aggreditur; quia hæc actio non esset defensio, sed vindicta a Christo damnata.

Item non licet repercutere eum, qui nos percussit, & jam cessat a percussione; quia hæc actio non esset defensio, sed injusta vindicta.

Confect. 6. Contra eos, qui volunt, licitum esse occidere aggressorem, cum vitæ nostræ possumus aliter consulere, v. g. per fugam, &c. Non licet occidere aggressorem, si aliter possis conservare vitam, v. g. fugiendo, eludendo ictus, debilitando invasorem, vulnerando, ligando: quia non licet occidere, nisi cum alia non suppetit via. *Si aliquis*, inquit D. Thom. *ad defendendam propriam vitam utatur majori violentia, quam oporteat, erit illicitum; si vero moderate violentiam repellat, erit licita defensio:* 2. 2. q. 64. a. 7.

Confect. 7. Contra eos, qui volunt, illicitum esse occidere injustum aggressorem, servato etiam moderamine inculpatæ tutelæ. Licet occidere injustum aggressorem, qui nititur nos occidere; quia, ut ait D. Thom. *Non est necessarium ad salutem, ut homo actum moderatæ tutelæ prætermittat ad evitandam occisionem alterius; quia potius tenetur vitæ suæ providere, quam alienæ:* D. Thom. 2. 2. q. 64. a. 7. in corp.

Verum cum sint plurima, inquiunt Patres Concilii Coloniensis, *ad observandum hunc ordinem & modum*, inculpatæ tutelæ. . . *Idcirco nos homini Christiano suaserimus, ut in ea angustia ante omnia Dei auxilium imploret, quod sæpe propinquius est quam credimus, quando legimus & draconem ejus, cujus fuerat olim alumnus, clamore excitatum accurrisse, & a latronibus liberasse: quod si interim Deo visum non sit invaso præsens afferre præsidium, & malit is occidi quam*

occidere; certe existimamus talem Christiani hominis officio functum, nimirum Christi Domini sui exemplum secutum esse. Quamvis interim secus facientem, ordineque & modo legitimo se defendentem non damnemus. Neque enim Evangelium tollit jus naturale, nec legis naturalis ordinationem; sed tantum format affectus ac animum, quem Christus vult ab omnis vindictæ cupiditate alienissimum esse. Ergo non est contra legem Evangelicam occidere invasorem, modo absit omnis animus vindictæ: & hoc est quod intendit August. epist. ad Publicol. ut notat D. Thom.

Confect. 8. Contra eos, qui nolunt licitum esse occidere furem, qui actu & vitam & bona temporalia tentat eripere. Licet occidere furem, qui vitæ simulque rerum nostrarum actuali aggressione injusta direptionem molitur; quia in his circumstantiis instat periculum vitæ: ita Fagnanus cap. *Interfecisti*, de homicidio. Hoc autem, inquit, debet intelligi in casu, in quo suberat periculum rerum & personæ simul.

Confect. 9. Liceatne furem occidere in dubio, an vitam simul & bona temporalia intendat eripere. Licet occidere furem, cum prudenter dubitatur, accedatne vel animo solum furandi, vel animo occidendi. Talis est fur nocturnus, vel fur diurnus, qui se telo, aut aliis armis mortiferis defendit; quia tunc vita nostra periclitatur: ita videtur docere cap. *Interfecisti*, de homicidio -- *Interfecisti furem, aut latronem, ubi comprehendi poterat absque occisione, per quadraginta dies non intres in Ecclesiam, &c. Si autem sine odii meditatione te tuaque liberando interfecisti -- Si aliquid jejunare volueris, bonum est tibi.* Ergo supponit licitum esse occidere furem, ut & te & tua defendas, id est, ut tuearis vitam simul & bona.

Confect. 10. Liceatne injustum aggressorem proximi occidere. Licet occidere invasorem, qui proximum nostrum injuste nititur occidere; quia jus habemus conservandi vitam proximi: ideo ait Script. *Erue eos, qui ducuntur ad mortem.* Et Moyses, inquit Ambros. *cum vidisset Hebræum ab Ægyptio injuriam patientem, defendit, ita ut Ægyptium prosterneret, atque in arena absconderet:* lib. 1. offic. cap. 36. Quod exem-

plum proponit ſanctus Doctor, non mirandum ſolum, ſed etiam imitandum; dicit enim ibidem: *Non in inferenda, ſed in depellenda injuria lex virtutis eſt*: Ergo ſi lex ſit virtutis, factum illud imitari poſſumus.

Nota tamen, quod qui alium occidit, etiam defendendo ſe cum moderamine inculpatæ tutelæ, ſi Laicus, debet ſubjici pœnitentiæ; ſi Clericus, arcendus eſt ab altaris miniſterio, donec a ſummo Pontifice diſpenſetur: qui cum incertum ſit, utrum legitimum defenſionis modum exceſſerit, ideo Laico vel ad exemplum, vel ad cautelam imponenda eſt pœnitentia, & Clericus ab altari eſt arcendus; quia homicidium illud eget diſpenſatione: Trid. Seſſ. 14. de reform. cap. 7.

Et in collectione Iſaaci Epiſcopi Lingonenſis ſic habetur cap. 13. *Si quis quiete gradiens per viam, aut ſi etiam in domo ſua fuerit, aut in platea civitatis, aut in villa, ſubito ab alio ſit ſuperventus, aut litis commotione, volens ſe defendere, non habens contra illum ante odium, interfecerit hominem, ſeptem annis ſecundum Canonicam inſtitutionem pœnitat: tres vero a communione privetur: quatuor autem in communione orationum & oblationum ſuſceptus in Sacerdotis pendeat arbitrio, utrum dignus ſit corpus Chriſti accipere, aut usque ad plenitudinem pœnitentiæ ab eo ſeparari: abſtinentia ciborum in providentia Sacerdotis erit, ſecundum poſſibilitatem pœnitentis & devotionem, & affectum.* Quamvis autem hæc ſeveritas non ſit literaliter obſervanda, eſt tamen pœnitenti proponenda, ut videat quantum Eccleſia homicidium voluntarium horreat, quæ ita regide involuntarium puniebat.

Monit. Nota, quod juxta leges humanas licitum eſt, cum non alia ſuppetat via, occidere violentum pudicitiæ aggreſſorem; quia non tantum communi æſtimatione, ſed etiam lege divina, pudicitia vita præſtantior eſt: ita docet Aug. lib. 1. de lib. Arb. c. 1.

Cicero probat juſte Marium occiſum eſſe a milite, quem volebat corrumpere. Et Greg. Turonenſis lib. 9. Hiſt. cap. 27. hiſtoriam refert cujusdam puellæ, quæ velut altera Judith aggreſſorem pudicitiæ occidit. Res ad Regem delata eſt: Rex non modo vitam donavit, ſed præceptionem tribui juſſit. Sed non puto id licitum

tum coram Deo; quia juxta Aug. ibid. *Pudicitia cum in animo sit, a violento stupratore eripi nec ipsa potest - - Legem non reprehendo, quæ tales permittit interfici; sed quo pacto istos defendam, qui interficiunt, non invenio.*

ARTICULUS II.

An & quando liceat privata auctoritate pro defendendis bonis fortunæ iniquum aggressorem occidere.

Prop. 1. Peccant peccato homicidii, qui secluso omni periculo propriæ vitæ furem inermen occidunt pro conservandis dumtaxat bonis fortunæ, quando bona illa sunt levis momenti, nec sunt ad vitæ, vel status conservationem absolute necessaria.

Prob. 1. Ex Script. *Perde pecuniam propter fratrem, & amicum tuum*: Ecclef. 29. v. 13. Ergo debemus bona temporalia potius perdere, quam vitam proximo eripere. Et Ioannis 1. c. 3. v. 16. *Christus animam suam pro nobis posuit; & nos debemus pro fratribus animas ponere;* a fortiori res exigui momenti perdere, potius quam eos pro conservandis rebus tam caducis occidere.

2. Ex Aug. lib. 1. de lib. Arb. c. 5. *Quomodo apud divinam Providentiam a peccato liberi sunt qui pro his rebus, quas contemni oportet, humana cæde polluti sunt.* Ideo ista propositio damnata est. *Regulariter possum occidere furem pro conservatione unius aurei.* Cler. Gal. art. 7.

3. *Rat.* Bonum temporale, quod aufertur per furem, non potest comparari cum vita proximi, cujus mors interdum cum damnatione æterna conjungitur: ergo satius est nos perdere bonum illud temporale, quam furem occidere; nam si debeamus esse in ea animi præparatione, ut volenti tunicam tollere, debeamus dimmittere pallium, Matth. 5. a fortiori debemus vitam proximi bonis exigui momenti præferre.

Consectaria hujus doctrinæ.

Consect. 1. Rei sunt homicidii Laici, qui sunt parati ad occidendum quemcumque temporalium invasorem, eo quod bona temporalia, vita & sanguis hominum appellantur.

Confect. 2. Rei quoque homicidii sunt a fortiori Clerici, qui vellent armis bona temporalia tueri; quia, ut ait Alexander III. cap. *Suscepimus* extra de homicidio. *Expedit potius post tunicam relinquere pallium, & rerum sustinere jacturam, quam pro conservandis vilibus rebus & transitoriis tam acriter in alios exardescere.*

Confect. 3. Reus est homicidii Religiosus, qui armis ea quæ possidet in communi, vellet defendere; quia si id non liceat Clericis, neque Laicis, a fortiori Religiosis; nam in dicto capite *Suscepimus*, ab altaris ministerio arcetur frater, qui fures eosdem fugere nitentes occiderat, ne ab ipsis occideretur. Ubi glossa ait: ex hoc §. colligitur aperte, non licere Clericis, vel Religiosis occidere latrones pro rebus conservandis.

Confect. 4. Rei essent homicidii, qui vellent nedum res proprias, sed etiam res proximi tueri cum dispendio vitæ furis subripientis; quia si occidere non liceat pro suis bonis temporalibus: ergo neque pro bonis temporalibus proximi.

Prop. 2. Peccat peccato homicidii, qui res, quas nondum possidet, sed ad quas jus tantum habet, vellet defendere cum dispendio vitæ proximi, qualiscumque valoris sint res illæ.

Prob. 1. Iisdem authoritatibus, quibus superior conclusio.

2. Si res actu possessas non liceat tanta vi tueri; a fortiori res, quas nondum possidemus. Ideo damnatæ sunt sequentes propositiones ab Innocentio XI. & a Clero Gallican. art. 7. *Non solum licitum est defendere defensione occisiva quæ actu possidemus, sed etiam ea, ad quæ jus inchoatum habemus, & quæ nos possessuros speramus. Licitum est tam hæredi, quam legatario contra injuste impedientem vel ne hæreditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere defensione occisiva, sicut & jus habenti in cathedram vel præbendam contra eorum possessionem injuste impedientem.*

Prop. 3. Raros admodum puto esse casus in praxi, immo fere nullos, in quibus liceat hominem occidere pro conservandis solis bonis temporalibus, etiamsi sint ingentis valoris.

Prob. 1.

Prob. 1. Ex Script. Exod. c. 22. v. 2. *Si effringens fur domum, sive suffodiens fuerit inventus, & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis. Quod si orto sole hoc fecerit, homicidium perpetravit, & ipse morietur.* Ex quo loco concludit Aug. quod liceat nocturnum furem occidere, minime vero diurnum, nisi iste armis vitam nostram impetat. Nocturnum vero furem tantum licite occidi posse, quia vim infert suffodiendo domum & incertum est, veniatne vel ad furandum solum, vel ad occidendum: Ergo ex Scriptura, juxta explicationem August. non est licitum furem occidere, nisi quando vel apertam vim infert vitæ nostræ, armis adoriendo & defendendo se, vel quando incertum est, an veniat ad occidendum: Ergo in praxi nunquam licet occidere furem, qui præcise fur est, & non sicarius, raptor fortunæ, & non aggressor vitæ. Hactenus lex Mosaica. Quid jubeat lex Evangelica videamus.

Christus jubet deseri tunicam & pallium his verbis: *Qui vult tecum judicio contendere, & tunicam tuam tollere: dimitte ei & pallium:* Matth. 5. v. 4. Paulus vero vult damnum aliquod injustum tolerari potius quam litigare, quæ incruenta est contentio: Ergo & Christus & Paulus volunt res istas temporales deseri, potius quam interfici a nobis hominem ad Dei effigiem efformatum, & ex eodem nobiscum sanguine ortum.

2. Ex D. Raymundo lib. 2. tit. 1. §. 3. de homicidio, ubi ostendit, furem licite occidi non posse nisi ad liberandum se suaque, his verbis: *Qui percutit necessitate,* estne homicida? - - *Distingue, quia, aut illa necessitas fuit evitabilis, poterat enim evadere absque occisione, & tunc est reus homicidii, & tamquam pro mortali debet agere pænitentiam: aut fuit inevitabilis, quia occidit hominem sine odii meditatione, immo cum dolore animi ET SE ET SUA liberando, cum aliter non posset evadere, dicitur non peccare, nec astringuntur ad pænitentiam nisi ad cautelam, & propter ambiguum duplicitatis, quia scilicet potest timere ne in aliquo excesserit; interiorem tamen pænitentiam debet semper habere, & quasi suis peccatis ascribere, quia in tantam potuit venire necessitatem; bonarum enim mentium est ibi culpam agnoscere, ubi culpa non est.*

 3. Ex

3. Ex Alexand. Alensi, 3. part. q. 34. a. 2. §. 2. in fine, ubi sic habet: *Ad ultimum vero argumentum dicendum, quod in necessitate pro tuendis temporalibus, quamvis concedatur lege humana interficere furem, non tamen lege divina, quæ distinguit inter diurnum furem & nocturnum: nocturnus vero, quia non potest discerni utrum causa furandi, vel occidendi venerit, permittitur occidi a quolibet; diurnus vero non.*

4. Ex Alexandro Papa III. cap. *Suscepimus* de homicidio, ubi sic habet: *Verum quoniam expediebat potius post tunicam relinquere pallium & rerum sustinere jacturam, quam pro conservandis vilibus rebus & transitoriis, tam acriter in alios exardescere, abstineat humiliter ab altaris ministerio: & uterque,* scilicet & ille qui ligaverat, & ille qui interfecerat latrones nocturnos, qui volebant ipsi vestes eripere; *uterque,* inquam, *peccatum suum ad arbitrium tuum studeat expiare.* Et ne quis existimaret fortes voces istas: *expediebat*, *studeat*, importare merum consilium, non rigidum præceptum, ideo Glossa addit ibidem: *Pro amissione rerum temporalium nullus debet homicidium incurrere.*

5. Ex Innocent. Papa IV. in C. *Si vero*, de sententia excommunicationis, ubi sic habet. *Si hic timore ne occidatur, alium occidat, non incidit in Canonem, licet sit irregularis: sed si pro REBUS occideret, secus; quia tunc excederet modum.* Ergo qui pro conservandis rebus suis occidit, incidit in excommunicationem: ergo peccat mortaliter; quia excommunicatio sine peccato mortali non incurritur.

6. Ex Doctoribus Canonicis in C. *Interfecisti*, de homicidio voluntario, ubi passim advertunt, non excusari ab homicidio eum, qui præcise pro rebus suis defendendis occiderit; quia textus habet: TE TUAQUE LIBERANDO. Panormitanus enim sic habet: *Singulariter textus ibi: te tuaque liberando: quod tunc quis excusatur ab occisione furis etiam nocturni, quando fecit ut liberaret se & sua: ergo pro rebus tantum liberandis non licet occidere furem etiam nocturnum: nam ista ponuntur hic copulative; non sufficit ergo altera pars.* Fagnanus in eumdem textum sic habet: *Hæc verba, TE*

TUA

TUQUE, *accipienda sunt conjunctive, ita ut pro salvandis rebus tantum non liceat occidere.*

7. Ex Doctoribus juris civilis, qui passim homicidium prohibent pro defendendis solis rebus; permittunt vero pro defendenda vita: sic enim habetur lib. ff. 48. tit. 8. l. 9. *Furem nocturnum si quis occiderit, ita demum impune feret, si parcere ei sine periculo suo non potuit.* Quam legem sic interpretatur Cujaicus ad l. 3. de just. & jure. *Nominatim*, inquit, *ea lege ait, furem nocturnum non posse occidi: nisi extremo vitæ periculo, id est, cum quis eum servare non potest quin perdat se.* Et ibidem: *Licet repellere eum, qui venit feriendi, non occidendi causa, quod ex genere teli cognoscitur;* SED NON LICET OCCIDERE. *Et eodem modo licet repellere eum, qui venit eripiendæ possessionis gratia;* SED NON LICET OCCIDERE.

8. Ex Clero Gallicano art. 7. ubi damnatur sequens propositio: *Non solum vitam, sed etiam bona temporalia, quorum jactura esset damnum gravissimum, licitum est defensione occisiva defendere - Fatemur rarius esse licitum Ecclesiasticis - - Si tamen aliquando futurum contingat tale malum, id est, gravissimum damnum, etiam ipsis licitum erit bona ista cum occisione furis defendere.*

Rat. Non licet occidere nisi cum moderamine inculpatæ tutelæ: Atqui qui occidit pro conservandis tantum bonis temporalibus, non servat moderamen inculpatæ tutelæ, quia pro solo bono temporali aufert vitam quibuscumque bonis temporalibus præstantiorem: Ergo, &c.

Confectaria hujus doctrinæ.

Confect. 1. Rei sunt homicidii, qui occidunt furem vel nocturnum, vel diurnum, cum capi potest, & detineri; quia tunc non est periculum vitæ, immo neque rerum.

Confect. 2. Rei sunt homicidii, qui occidunt furem fugientem cum rebus ablatis; etsi nulla affulgeat spes recuperandi res ablatas; quia tunc vita erepta proximo ad nihil inservit bonis temporalibus aut conservandis, aut recuperandis.

Confect. 3. Rei sunt quoque homicidii, qui occidunt furem cum rebus ablatis fugientem; tunc quidem du-

bium est, an per mortem furis res ablatæ possint recuperari; sed in tali dubio stare debemus potius pro conservanda vita, quam pro conservandis bonis.

Monit. Nota tamen, quod juxta graves auctores occidere liceat injustum bonorum nostrorum raptorem, quando illa bona talia sunt, ut ex ipsis vitæ, statusve conservatio & sustentatio pendeat, & quando servatur moderamen inculpatæ tutelæ.

Sed non video quo pacto hæc cohæreant. 1. Cum lege naturali, quæ horrorem sanctum inspirat contra eos omnes, qui privata authoritate humanum sanguinem effundunt. 2. Cum lege civili, quæ licet homicidium pro defendenda propria vita, non sine certis conditionibus permittat, numquam vero pro defendendis solis bonis temporalibus licitam habet hominum cædem. 3. Cum lege divina Mosaica, quæ jubet, ut homines non modo ut homines nobis similes inspiciamus, sed tamquam veras Dei, quem colimus, imagines, adeoque cædem hominis sine jussu, aut permissu divino perempti, non ut homicidium modo, sed ut sacrilegium deputemus. 4. Cum lege divina Evangelica, quæ jubet, ut caduca istius mundi bona, non modo non tueamur cum periculo vitæ proximi; sed etiam ea ultro deseramus, si aliter quam cum contentione & animi amaritudine defendi nequeant. Demum cum lege Ecclesiæ; casta enim illa divini Filii sponsa, ex quo Deus hominibus factus est homo, tanti habet hominum vitam, ut homicidium quo perimitur, uti maximum in Deum scelus maximis semper pœnis affecerit, ut cerni potest apud Basilium, Gregorium Nissenum, & in summorum Pontificum decretis.

ARTICULUS III.

An & quando liceat privata auctoritate pro defendendo honore iniquum honoris nostri aggressorem occidere.

Peccant peccato homicidii, qui pro defendendo honore hominem occidunt.

Prop. 1. Scriptura dicit generaliter: *Non occides*, exceptis his, quos vel lex justa generaliter, vel ipse fons justitiæ Deus specialiter occidi jubet, inquit August. lib. 1. de civit. Dei cap. 21. Eadem Scriptura dicit: *Dili-*

gi-

gite inimicos vestros: benefacite his, qui oderunt vos: orate pro persequentibus & calumniantibus vos: Matth. 5. *Ego autem dico vobis non resistere malo &c.* Quæ certe nullatenus possunt concordare cum ea vindicandi se libidine, qua vitam proximis pro futili honore eripimus.

2. Ex Hieron. contra Rufin. lib. 3. *Magis accusari volo, quam accusare, & pati injuriam, quam facere, sciens præceptum ab Apostolo: non vosmetipsos ulciscentes, charissimi, sed date locum iræ; scriptum est enim: mihi vindicta, & ego retribuam.* Ergo si Hieronymus injustis calumniis lacessitus illicitum credidit accusare accusatorem, a fortiori credidit illicitum eum occidere.

3. *Rat.* Nullus est casus, in quo, qui lædit honorem, talem vim inferat, ut liceat eum per vim mortem inferentem repellere, excedittur enim moderamen inculpatæ tutelæ, si vitam eripiamus, dum vita non impetitur.

Adde, quod honor potest aliter defendi, quam per occisionem inhonorantis: nam juxta Script. non vitio, sed virtute vera gloria obtinetur. *Gloriam sapientes possidebunt: stultorum exaltatio ignominia:* Prov. 3. v. 35. *Posside sapientiam -- Et glorificaberis ab ea:* Prov. 4. Demum juxta Paulum ad Rom. 2. v. 10. *Gloria, & honor, & pax omni operanti bonum.*

Demum per occisionem inhonorantis non recuperatur honor, nisi forte apud carnales & mundanos, qui nesciunt, in quo verus honor consistat, apud quos satius est vituperari, quam laudari, juxta illud Pauli; *Mihi autem pro minimo est, ut a vobis judicer, aut ab humano die.* Et juxta illud Aug. *Qui laudari vult ab hominibus vituperante te, non defendetur ab hominibus te judicante, nec eripietur damnante te:* lib. 10. Confess. cap. 36.

6. Ex propositionibus damnatis sunt sequentes propositiones & a summis Pontificibus, & a Clero Gallicano. 1. *Est licitum Religioso, vel Clerico calumniatorem gravia crimina de se, vel de sua Religione spargere minitantem, occidere, quando alius modus defendendi non suppetit, uti suppetere non videtur, si calumniator sit paratus vel ipsi Religioso, vel ejus Religioni publice, & coram gravissimis viris prædicta crimina impingere, nisi occidatur.*

Fas

Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari nequit. Idem quoque dicendum, si quis impingat alapam, vel fuste percutiat, & post impactam alapam, vel ictum fustis, fugiat.

Confectaria hujusDoctrinæ.

Confect. 1. Non licet occidere eum, qui te verbis contumeliosis afficeret, qui tibi contumeliose diceret: mentiris.

Confect. 2. Non licet occidere eum, qui vel verum crimen tuum occultum panderet, vel falsum tibi imponeret.

Confect. 3. Non licet neque in se, neque in alio abortum procurare sive ante fœtus animationem, sive post, ad vitandam infamiam. De restitutione ob homicidium dicemus ubi de restitutione.

Confect. 4. Videtur non licitum esse occidere violentum stupratorem; quia pudicitia, utpote virtus mentis potest etiam violato corpore integra permanere; & quia honor pudicitiæ ex violenta oppressione apud eruditos homines non eripitur, sed intemeratus manet.

CAPUT VI.

De duello.

ARTICULUS UNICUS.

Quid sit, & an licitum sit duellum.

Duellum, ut vox sonat, est pugna duorum; sed ex usu duellum est pugna duorum, vel plurium.

Duellum aliud fit authoritate publica, aliud authoritate privata. Duellum authoritate publica est pugna duorum, vel plurium inita authoritate Regis, vel Reipublicæ jus habentis bellum gerere: tale fuit duellum inter David & Goliath. Duellum authoritate privata est pugna inter privatas personas ex condicto inita, altera indicante, altera acceptante.

Duellum authoritatate privata aliud est initium sine armis, aliud cum armis.

Duel-

Duellum initum ſine armis eſt quidem peccatum; quia nulli licet privata authoritate pugnare; ſed illud duellum non ſubjicitur excommunicationi.

Duellum initum cum armis eſt peccatum mortale & excommunicationi ſubjectum, & de hoc duello hic agitur.

Prop. 1. Duellum privata authoritate initum, eſt de ſe peccatum mortale, & excommunicationi ſubjicit 1. Duellantes. 2. Patrinos. 3. Inſpectores. 4. Suadentes. 5. Principes non prohibentes.

Prob. 1. Scriptura dicit generaliter: *Non occides*, quo loco omnino interdicitur quidquid vel ad propriam, vel ad proximi necem poteſt conducere, uti facit duellum.

2. Ex Trid. ſeſſ. 25. c. 19. *Deteſtabilis duellorum uſus fabricante diabolo introductus, ut cruenta corporum morte animarum etiam perniciem lucretur, ex Chriſtiano orbe penitus exterminetur* - - Et ibidem prædicti omnes excommunicantur, & morientes in actuali conflictu ſepultura privantur: quæ omnia probant duellum eſſe peccatum mortale.

3. In duello ſemper adeſt intentio occidendi, aut graviter vulnerandi: quæ intentio eſt de ſe peccatum mortale: ergo & duellum.

4. Quia ſequens propoſitio damnata eſt ab Alexandr. VII. prop. 2. Vir equeſtris ad duellum provocatus poteſt illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Illicitum eſt duellum initum ulciſcendæ injuriæ cauſa; quia privatus homo, quantumvis injuſte laceſſitus, non debet ſumere vindictam, ſed eam coram ſuperiore exigere: *Vindicta mihi, & ego retribuam*, ſcilicet, per me, vel per magiſtratus.

Conſect. 2. Illicitum eſt duellum initum propulſandæ calumniæ cauſa: quia aliæ ſunt viæ, quibus calumnia repelli poteſt.

Conſect. 3. Illicitum eſt duellum initum vel ad oſtendendas vires, vel ad declarandam ſuam in armis tractandis induſtriam, vel ad determinandam litem ſive civilem, ſive

five capitalem. Sunt enim alia adminicula, quibus & vires, & in armis solertia declarari potest: & suppetunt aliæ rationes, quibus lites, qualescumque sint, terminari valeant.

Confect. 4. Illicitum est duellum initum ad declarandam veritatem: quia hac in re continetur aperta tentatio Dei, ut respondit Nicolaus I. Can. *Monomachiam.*

Confect. 5. Illicitum est duellum, quo milites in bello hostes ad singulare certamen provocant, si id faciant vel sine jussu Regis, vel cum id faciant permissu Ducum, si privatas simultates causæ publicæ intermisceant; quia non licet in bello occidere, nisi secundum justa præscripta Imperatoris.

Ad dissuadendum a duello juvat afferre verba Hieron. Osorii Episcopi Silvensis, lib. 4. de gloria. *Duellantes non fortes, sed furiosi, non honesti, sed ignavi, non illustres & ampli, sed humiles & obscuri æstimandi sunt. Quid enim habet turbulentum illud dissidium? cum sit illud ipsum, quod impuris, & bestiis immanioribus concedi potest: sed vesanam illam mundani honoris libidinem uno verbo Scriptura extinguit*: Dilexerunt gloriam hominum magis, quam gloriam Dei.

CAPUT VII.

De bello.

ARTICULUS I.

Quid sit, & an licitum sit bellum.

Bellum est certamen initum inter personas, nullum agnoscentes superiorem temporalem: qualis est Imperator, Rex, Princeps, Respublica.

Bellum potest considerari prout indicitur ab Imperatore, a Rege, a Principe, & prout exercetur a ducibus & militibus: & examinari potest, utrum bellum ex se licitum, vel illicitum sit.

Prop. unica. Bellum non est illicitum nec in Rege, qui indicit, nec in ducibus vel militibus qui illud exercent; sed potest esse sanctum, si fiat cum debitis circumstantiis.

Prob. 1. Ex Script. Deus nedum permisit, sed etiam jussit Judæos bellum contra hostes suos gerere; ideoque sæpius se Dominum exercituum nuncupat. Abraham jussu Dei bellum gessit, & Loth ab hostibus liberavit.

Moy-

Moyfes, Jofue, Gedeon bella gefferunt: de quibus Paulus ita loquitur: *Sancti per fidem vicerunt regna, fortes facti funt in bello, caftra verterunt exterorum*: ad Hebr. 11. Et Ioannes Baptifta prædicans non præcipit militibus belli exercitium abjicere, fed folum ait: *Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti eftote ftipendiis veftris*: Matth. 2. Ergo bellum non eft illicitum ex fe.

2. Ex Bafilio. Can. 13. *Cœdes in bellis factas Patres pro cædibus non reputant.* Et Aug. epift. ad Marcellin. *Chriftiana difciplina, quibus proprium ftipendium fufficere debere præcipit, militare utique non prohibuit.*

3. *Rat.* Supremi Principes, quales funt Reges & Respublicæ, nullum habentes temporalem Judicem, non poffunt jus fuum coram aliquo fibi fuperiore profequi; ergo reftat, ut jus fuum armis & bello dirimant: & quia non poffunt per femetipfos bellum gerere: ergo debent uti ducibus & militibus: ergo bellum ex fe non eft illicitum nec in eo qui indicit, nec in eo qui exercet.

Confectaria hujus Doctrinæ.

Confect. 1. Quicumque nullum agnofcit fuperiorem temporalem, qualis eft Imperator, Rex, Princeps, quædam Respublicæ, v. g. Venetorum, Genuenfium, &c. licite poteft bellum gerere, ut jus debitum exigat, cum illud nequeat coram fibi fuperiore profequi; non enim, inquit Paulus ad Rom. 13. *Sine caufa gladium portant.* Sicuti enim gladio juftitiæ tuentur licite Rempublicam contra interiores perturbatores, dum malefactores puniunt; ita etiam gladio bellico licite eam tuentur ab exterioribus hoftibus. Unde Principibus dicitur Pfal. 81. *Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate.* Ideo Aug. contra Fauftum lib. 22. c. 75 dicit: *Ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc pofcit, ut fufcipiendi belli authoritas atque confilium penes Principes fit.* Ergo qui nullum agnofcit fuperiorem, habet jus bellum indicendi.

Confect. 2. Privatus quilibet, cui ex ftatu fuo non interdicitur armorum exercitium, poteft licite fub fuo Principe bellum exercere, modo bellum injuftitiam manifeftam non contineat; eft enim minifter Regis bello jura fibi debita exigentis. Immo in dubio, an bellum fit juftum, po-

poteſt licet ſubditus ſub ſuo Principe bellare, ut docet Aug. lib. contra Fauſtum.cap. 74. & 75. *Ergo vir juſtus, ſi fortè ſub Rege homine etiam ſacrilego militet, rectè poteſt illo jubente bellare, ſi vice pacis ordinem ſervans, quod ſibi jubetur vel non eſſe contra Dei præceptum certum eſt; vel utrum ſit, certum non eſt: ita ut fortaſſe reum faciat Regem iniquitas imperandi; innocentem autem militem oſtendat ordo ſerviendi.* Excuſatur enim ſubditus in bello, de quo neſcit, an ſit juſtum, ratione obedientiæ: ſicut etiam excuſatur miniſter judicis occidens damnatum per ſententiam, ſi non contineat errorem manifeſtum.

Sic ſubditi in dubio, an bellum ſit juſtum, nec ne, non tenentur examinare jura ſui Principis, ſed tenentur obedire.

Sic etiam milites mercenarii, qui ſub continuis ſtipendiis Regis alicujus degunt, tam pacis quam belli tempore non tenentur pariter examinare jus belli: quia tamquam ſubditi habendi ſunt. Alii vero conducti milites, qui audito belli nomine locant ſe, tenentur examinare juſtitiam belli, ne exponant ſe periculo cooperandi actioni injuſtæ.

Conſtat ergo ex dictis, quod in eo, qui bellum indicit, debeat eſſe legitima authoritas, in eo qui exequitur rationalis obedientia: ſed plura adhuc requiruntur, de quibus modo.

ARTICULUS II.

Quæ cauſæ requirantur in eo, qui bellum indicit.

Prop. unica. Toties qui habent authoritatem ſupremam poſſunt bellum indicere, quoties eis denegatur, quod eis ex jure debitum eſt.

Prob. 1. Ex Script. Si civitas, in quam ex jure bellare poteris, *Fœdus inire noluerit, & cœperit contra te bellum, oppugnabis eam:* Deut. c. 20. v. 12. Ergo quoties hoſtes denegant quod ab eis jure exigitur, poſſunt Principes in eos juſte bella gerere.

2. Ex Aug. *Bella juſta definiri ſolent, quæ ulciſcuntur injurias. Si qua gens, vel civitas, quæ bello petenda eſt, vel vindicare neglexerit, quod a ſuis improbe factum eſt,*

vel

vel reddere quod per injuriam ablatum est: lib. 6. quæst. in Jos. q. 10. & habetur Can. Dominus noster.

3. *Rat.* Sicuti homo privatus potest jure coram judice litigare, cum ei denegatur quod ei debitum est; ita & Princeps bellum potest gerere, cum ei denegatur quod debitum est.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Licitum est bellum gerere ob ulciscendam injuriam injuste illatam: quia injuriarum ultio est actus justitiæ vindicativæ. Tale fuit bellum omnium Tribuum contra Tribum Benjamin, eo quod Tribus Benjamin renuisset debitis pœnis afficere incolas Gabaa, qui uxorem Levitæ violenter oppresserant, & nefanda libidine occiderant: Jud. c. 19.

Consect. 2. Bellare licet ad recuperanda jura debita vel Regi vel Reipublicæ; nihil enim æquius, quam ut quilibet exigat quod ei debitum est. Tale fuit bellum initum a Judæis, ut terram sibi promissam a Deo ingrederentur.

Consect. 3. Licitum potest esse bellum ob ulciscendam injuriam Legatis injuste illatam; Rex enim offenditur cum ejus Legati injuriose tractantur. Tale fuit bellum initum contra Ammonitas, qui Legatos David injuriose exceperant, radendo scilicet dimidiam partem barbæ, & præscindendo vestes eorum medias usque ad nates: lib. 2. *Reg.* c. 10.

Consect. 4. Justum est bellum initum ob reprimendam seditionem; justum enim est rebellantes puniri. Tale fuit bellum David contra Absalonem: 2 Reg. c. 18.

Consect. 5. Permittitur bellum ob negatum injuste tributum; promissa quippe tributa etiam hostibus solvenda sunt. Tale fuit belum Salmanasar contra Oseam: 4. Reg. c. 17.

Consect. 6. Legitimum est bellum susceptum ob defensionem fœderatorum: debemus enim ex justitia fœderatos populos contra eorum hostes tueri. Tale fuit bellum susceptum a Josue pro Gabaonitis: Jos. 10.

Consect. 7. Juste suscipitur bellum contra eos, qui transitum denegant copiis, quando ex illo transitu nullum timetur detrimentum; quia tunc denegatur inju-

riose innoxius tranſitus. Tale fuit bellum ſuſceptum juſſu Domini contra Amalec, qui funditus deletus eſt, eo quod reſtitiſſet Iſraeli, cum aſcenderet de Ægypto: 1 Reg. 15.

ARTICULUS III.

Quæ requirantur, ut bellum ſit licitum.

Prop. unica. Ut bellum ſit licitum, debet eſſe juſtum non modo ex cauſa, ſed etiam ex circumſtantiis.

Prob. 1. Ex Script. Abraham, Moyſes, Joſue, David multa bella geſſerunt, ſed ſemper vel ad obediendum Deo, vel ad recuperandam terram ſibi a Deo promiſſam, vel ad defendendos ſocios, vel repellendas injurias publicas, & alia hujusmodi. Ergo ſignum eſt, bellum non cenſeri juſtum apud Deum, niſi fiat ex juſta cauſa, & legitimis circumſtantiis veſtiatur.

2. Ex D. Raymundo lib. 1. de raptoribus §. 17. ubi ſic habet:. *Nota, quod quinque exiguntur ad hoc, ut bellum ſit juſtum; ſcilicet, perſona, res, cauſa, animus, & authoritas.* Perſona, *ut ſit ſæcularis, cui licet fundere ſanguinem, non autem Eccleſiaſtica, cui eſt prohibitum.* Res, *ut ſit pro rebus repetendis & pro defenſione patriæ.* Cauſa, *ſi propter neceſſitatem pugnatur, ut per pugnam pax acquiratur.* Animus, *ut non fiat propter odium, vel ultionem, vel cupiditatem, ſed propter pietatem, juſtitiam, & obedientiam.* Authoritas, *ut ſit authoritate Eccleſiæ, præſertim cum pugnatur pro fide; vel authoritate Principis,* cum pugnatur pro rebus temporalibus; tunc enim ſufficit ſola authoritas Principis. *Si aliquid iſtorum defuerit, bellum dicitur injuſtum.* Ergo bellum debet eſſe juſtum ex cauſa, & ex circumſtantiis.

3. *Rat.* Bonum morale ex integra cauſa exſurgit: ergo, ut bellum ſit licitum debet eſſe juſtum, non tantum excauſa, ſed eti am ex circumſtantiis.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Bellum eſt injuſtum ex *perſona*, quoties Clerici extra inevitabilem neceſſitatem coguntur arma movere, vel ipſi ſponte arma ſuſcipiunt, ut patet Cauſ. 23. q. 8. Petro enim, & ſimul omni Clerico dictum eſt: *Converte gladium tuum in vaginam: omnis enim qui gla-*

gladium acceperit, gladio peribit: Matth. 26. ut enim optime monet Amb. Can. Pila, *Dolor, fletus, lacryma munimenta sunt Sacerdotis.* In necessitate tamen potest Clericus pro salute tum sua, tum populi bellum gerere.

Consect. 2. Bellum est injustum ex *rebus*, si suscipiatur, non pro jure suo conservando, sed pro usurpando alieno: ita habetur c. 23. q. 2. *Justum est bellum, quod ex edicto geritur de rebus repetendis, aut propulsandorum hostium causa.* Et Ambros. lib. 1. de officiis p. 27. *Fortitudo, quæ vel in bello tuetur a barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel a latronibus socios, plena justitiæ est.*

Consect. 3. Bellum est injustum ex *causa*, quando fit extra necessitatem & sine pacis desiderio: de quo ita Aug. epist. ad Bonif. 207. quem ad sancte bellandum his verbis instituit: *Pacem habere debet voluntas, bellum necessitas, ut liberet Deus a necessitate, & conservet in pace: non enim pax quæritur, ut bellum excitetur; sed bellum geritur, ut pax acquiratur.*

Consect. 4. Bellum est injustum ex *animo*, quando fit alio motivo quam justitiæ: de quo ita Aug. contra Faustum lib. 22. c. 74. & 75. *Quid culpatur in bello? An quia moriuntur quandoque morituri, ut dominentur in pace victuri? Hoc reprehendere timidorum est, non Religiosorum. Nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, impacatus atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si quæ alia similia, hæc sunt quæ in bellis jure culpantur.*

Consect. 5. Injustum est bellum ex defectu *authoritatis*, quando scilicet privati homines bellum inter se gerunt; possunt enim jus suum coram superiore persequi, & quia ad eos non pertinet convocare multitudinem, quæ ad bellum necessaria est: ita D. Th. 2. 2. q. 40. art. 1.

Consect. 6. Injustum est etiam bellum ex variis *circumstantiis*.

1. Ex personis: ut si Rex cogat ad bellum personas non sibi subditas.

2. Ex loco: ut si bellum fiat in terris populorum innocentium, qui nullam causam bello dederunt: de quo ita Aug. Inferre bella finitimis, & inde in cætera

 pro-

procedere, ac populos sibi non molestos sola Regni cupiditate conterere, & subdere, quid aliud est quam grande latrocinium nominandum? lib. 4. de civ.

3. Ex tempore: ut si bellum fiat diebus festis citra necessitatem: de quo ita D. Th. 2. 2. q. 40. art. 6. *Pro tuitione Reipublicæ fidelium licitum est justa bella exercere diebus festis, si tamen hoc necessitas exposcat: hoc enim esset tentare Deum, si quis imminente tali necessitate vellet a bello abstinere; sed necessitate cessante, non est licitum bellare diebus festis.*

4. Ex mediis jure belli prohibitis: v. g. si non modo occultentur insidiæ, sed etiam fœdera non serventur, & jura gentium pervertantur; fides enim, quando promittitur, etiam hosti servanda est, contra quem bellum geritur, inquit Aug. epist. ad Bonif. 207.

5. Ex pertinacia: ut si oblatæ satisfactiones repudientur: siquidem, ut optime monet Cajet. sicuti privati homines litigantes non possunt recusare oblatam satisfactionem; ita nec Principes bellum inter se gerentes: circa quod ita monet Aug. Bonifacium epist. 207. *Esto ergo etiam bellando pacificus, ut eos quos expugnas, ad pacis utilitatem vincendo perducas.*

6. Ex stragibus excedentibus: ut si parta jam victoria occidantur indiscriminatim & rei & innocentes, etiam cum nullum subest periculum rebellionis; tunc enim parcendum est multitudini, & ad summum sæviendum in capita. Ideo Ambr. Theodosio Imperatori ingressum Ecclesiæ interdixit, quia in bello absque periculo rebellionis integram gentem deleverat. Innocentes autem sunt in duplici differentia: alii sunt innocentes ex jure naturæ, ut pueri, senes, mulieres demum omnes, qui nec manu, nec consilio bello gerendo possunt cooperari: alii ex præsumptione, ut rustici, Clerici, Religiosi, qui ex eorum statu præsumuntur bello non cooperari: æquitas postulat, ut hi omnes eximantur a cæde, nisi certo sciatur eos ad bellum concurrisse, vel timeatur futurum ut concurrant; quod confirmat Aug. epist. ad Bonif. 207. *Itaque hostem pugnantem necessitas perimat, non voluntas. Sicut rebellanti, & resistenti violentia redditur; ita victo vel capto misericordia jam debetur, maxime in quo pacis perturbatio non timetur.*

CAPUT

CAPUT VIII.

De spirituali homicidio, seu de scandalo.

ARTICULUS I.

Quid & quotuplex scandalum.

Scandalum est dictum, vel factum, vel omissum, minus rectum, præbens alicui occasionem peccandi & ruinæ spiritualis. Quippe sicut in via corporali obex, cui impingimus & præbens occasionem lapsus, dicitur scandalum; ita in via spirituali actio minus recta, præbens occasionem ruinæ, dicitur scandalum: ex quo patet, quod peccata mere interna non possint habere rationem scandali: patet etiam, quod actio minus recta, habens speciem mali, potest esse scandalum. Ideo dicit Paulus 1 Thess.c. 5. v. 22. *Ab omni specie mali abstinete vos.* Sed ut actio minus recta sit scandalum, non est necesse quod sit publica coram omnibus facta; sed sufficit, quod sit externa coram aliquibus facta.

Scandalum aliud est activum, aliud passivum. Activum est actio minus recta, qua inducimus proximum ad peccandum; talis est injusta rapina facta coram proximo.

Passivum est occasio, quam quis sumit ex actione alterius: tale est peccatum, in quod labitur persona scandalum pariens.

Activum scandalum aliud est per se, aliud per accidens.

Scandalum activum per se est, ut loquitur D. Th. 2. 2. q. 43. art. 1. ad 4. quando aliquis suo inordinato dicto vel facto intendit alium trahere ad peccandum, scilicet, intentione vel expressa, vel interpretativa. . . expressa, ut quando quis sollicitat alium ad peccatum. . . . interpretativa, ut quando facit aliquid, quod potest per se trahere ad peccatum, v. g. furatur, mœchatur, & blasphemat coram proximo.

Scandalum activum per accidens est, quando non intenditur ruina proximi, sed tantum quæritur delectatio in dicto, vel facto minus recto: v. g. cum quis facit aliquid, quod vel est malum, vel habet speciem mali, quærens non ruinam proximi, sed delectationem quam reperit in eo, quod operatur.

ARTICULUS II.

Quale peccatum sit scandalum, & quibus in casibus interveniat scandalum.

Prop. unica. Scandalum activum est peccatum mortale, tanto gravius, quanto gravius est peccatum, in quod cadunt scandalizati.

Prob. 1. Ex Script. *Væ mundo a scandalis:* Matth. 18. v. 7. Maledictio autem non datur, nisi peccato mortali.

Prob. 2. Ex D. Thom. *Si vero scandalum activum sit per se, puta, cum intendit inducere alium ad peccandum mortaliter, est peccatum mortale: & similiter si intendat inducere proximum ad peccandum venialiter per actum peccati venialis, est peccatum veniale:* 2. 2. q. 43. a. 4.

3. Ex D. Bernard. *Num tibi videtur graviorem Christus sustinere persecutionem, qui suggestione mala, exemplo pernicioso, scandali occasione ab eo pervertit animas, quas redemit, quam a Judæo, qui sanguinem illum fudit,* Serm. 1. in convers. Pauli: Ergo cum scandalum sit in aliquo majus peccatum, quam actio crucifigentium Christum, scandalum debet esse peccatum mortale.

4. *Rat.* Prima ratio. Per scandalum datur fratri occasio ruinæ; cum tamen fratris salutem debeamus maxime curare: ergo, &c.

Secunda ratio. Peccat mortaliter, qui omittit correctionem fraternam in certis casibus: ergo a fortiori peccat mortaliter qui est fratri occasio peccandi mortaliter.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Omnis actio vel omissio minus recta, quæ vere est, vel probabiliter censetur esse occasio ruinæ proximi, est peccatum scandali, etiamsi agens non

non expreſſe intendat illam ruinam, modo intendat interpretative; quia talis actio, vel omiſſio habet omnia requiſita ad ſcandalum: ita D. Thom. 2. 2. q. 43. a. 1. ad 4. *Dictum vel factum alterius poteſt eſſe alteri cauſa peccandi uno modo per ſe, alio modo per accidens: per ſe quidem, quando aliquis ſuo malo verbo, vel facto intendit alium ad peccandum inducere; vel etiam ſi ipſe hoc non intendat, & ipſum factum eſt tale, quod de ſui ratione habet quod ſit inductivum ad peccatum, puta, cum aliquis publice facit peccatum, vel quod habet ſimilitudinem peccati.*

Sic juxta S. Antoninum: *Si mulier ſciens certe, vel probabiliter dubitans aliquem trahi ad concupiſcentiam ſui extra matrimonium, nihil hoc curans, ſe videndam exponeret, ut laudaretur de pulchritudine, mortale eſſet. Secus autem, ſi hoc non æſtimaret, vel non poſſet commode dimittere ea loca, in quibus videtur ab his, qui contra ejus voluntatem eam concupiſcunt.*

Sic juxta eumdem Sanctum: *Peccat mortaliter ille, qui habet nimiam familiaritatem cum aliqua perſona ſuſpecta, & ſentit homines ſcandalizari, nefaria judicando, & loquendo, nec vult dimittere, non curans quod alii ſcandalizentur.*

Sic juxta eumdem: Peccaret mortaliter *qui verba proferret luxurioſa vel blaſphematoria*, juxta illud Eccli. 23. v. 8. *Superbus & maledicus ſcandalizabitur in illis.* Quibus omnibus optime convenit illud Pauli 1. Cor. 10. v. 32. *Sine offenſione eſtote Judæis & Gentibus, & Eccleſiæ Dei.*

Conſect. 2. Facere coram aliis aliquid, quod non eſt, malum, ſed habet tantum ſpeciem mali eſt peccatum ſcandali. Quod ſi urgeat neceſſitas rem talem faciendi, debent adſtantes præmoneri de bonitate rei faciendæ, & de motivo propter quod fit, *quia omnia licent, ſed non omnia expediunt.* Sic quamvis licitum eſſet edere idolothyta, *Videte tamen*, inquiebat Paulus 1. Cor. 8. v. 9. *ne forte hæc licentia veſtra offendiculum fiat infirmis.* Et D. Thom. 2. 2. qu. 43. *Activum ſcandalum ſemper peccatum eſt in eo, qui ſcandalizat; quia vel ipſum opus, quod facit, eſt peccatum, vel etiam,*

ſi habet ſpeciem peccati, dimittendum eſt ſemper propter proximi charitatem, ex qua unusquisque tenetur ſaluti proximi providere. Sic manducans carnes die prohibita, etiam cum licentia, palam id faciens, peccat, ſi non præmoneat adſtantes, ut non ſcandalizentur, juxta illud Pauli 1.Cor. 8. v. 13. *Si eſca ſcandalizat fratrem meum non manducabo carnem in æternum.*

Conſect. 3. Peccant peccato ſcandali, qui absque neceſſitate utuntur veſtibus alterius ſexus juxta illud Deut 22. v. 5. *Non induetur mulier veſte virili, nec vir utetur veſte fœminea: abominabilis enim apud Deum eſt qui facit hoc.* Et Ambroſ. epiſt. 69 ad Irenæum dicit, quod illud peccatum abhorret natura: *Cur mentiris fœminam, vel tu fœmina virum? ſuis unumquemque ſexum induit natura indumentis. Mendacium & in verbo eſt, & in habitu.* Et D. Thom. 2. 2. q. 169. a 2. ad 3. ait: *Cultus exterior debet competere conditioni perſonæ ſecundum communem conſuetudinem; & ideo de ſe vitioſum eſt, quod mulier utatur veſte virili, aut e converſo, & hoc præcipue, quia hoc poteſt eſſe cauſa laſciviæ, & hoc ſpecialiter prohibetur in lege:* Deut. 22. *Quia gentiles tali mutatione habitus utebantur ad idololatriæ ſuperſtitionem. Poteſt tamen quandoque id fieri ſine peccato propter aliquam neceſſitatem, vel cauſa ſe occultandi ab hoſtibus propter defectum alterius veſtimenti, vel propter aliquid hujusmodi.*

Conſect. 4. Rei ſcandali ſunt qui larvati incedunt, etiamſi non utantur veſte alterius ſexus. Illud colligitur ex iſtis Joannis Chryſoſt. verbis hom. 38. in Matth. *Quis eſt ille theatralium hominum adeo magnus ſonitus? quis tantus tumultus? qui diabolici clamores? quis veſtitus ſatanicus? alius cum adoleſcens ſit, comam pone reductam habet, & naturam aſpectu, veſtitu, cæterisque hujusmodi effeminando ad teneriuſculæ imaginem puellæ deducere contendit; alius e contra cum ſit ſenex, novacula pilos, & pudorem omnem abraſus, cinctus aſſiſtens ad dicendum & faciendum omnia paratus eſt.*

Con-

Confect. 5. Peccant peccato ſcandali mulieres, quæ ornant ſe ea intentione, ut alios ad amorem excitent; quia ex prava ſua intentione ſunt aliis occaſio peccandi, juxta illud Script. Prov. 7. v, 10. *Ecce mulier occurrit illi ornatu meretricio præparata ad capiendas animas.* Quod peccatum quam grave ſit, docet Petrus his verbis: *Quarum non ſit extrinſecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti veſtimentorum cultus:* 1. Pet. 3. v. 3. Et Paulus: *Mulieres in habitu ornato, cum verecundia & ſobrietate ornantes ſe non intortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veſte pretioſa:* 1. Tim. 2. v. 9. Et Chryſoſt. *Si qua vero mulier ideo ornatur & comitur, ut in ſe oculos omnium irritet; etiamſi nullum pulchritudine ſua potuerit vulnerare, dabit tamen extrema ſupplicia. Paravit quippe virus, temperavit venenum, porrexit poculum, etiamſi nullus, qui biberet, inventus eſt:* Hom. 17. in Matth. Docet idem Tertullianus lib. de cultu fæminarum c. 2. *Chriſtianæ pudicæ*, inquit, *appetitionem ſui, non tantum appetendam, ſed etiam execrandam vobis ſciatis. Primo quod non de integra conſcientia venit ſtudium placendi per decorem, quem naturaliter ſcimus invitatorem libidinis. Quid igitur excitas in te malum iſtud? quid invitas? cujus te profiteris extraneam? Tum quod tentationibus viam aperire non debemus, quæ nonnumquam inſtando peccatum perficiunt, certe vel ſpritum ſcandalo permovent.*

Confect. 6. Peccant peccato ſcandali mulieres, quæ collum, pectus, brachiave nudant, & ita compoſitæ in publicum prodeunt; hujusmodi enim nuditate præbent viris occaſionem peccandi. Ideo ait Tertul. lib. de velandis Virg. c. 16. *Oro te, ſive mater, ſive ſoror, ſive filia virgo .... Vela caput; ſi mater, propter filios; ſi ſoror, propter fratres; ſi filia, propter patres. Omnes in te ætates periclitantur. Indue armaturam pudoris, circumduc vallum verecundiæ, murum ſexui tuo ſtrue, quin nec tuos emittat oculos, nec admittat alienos.* Ex Clemente Alex. lib. 2. Pædag. c. 2. *Neque vero permittendum eſt mulieribus, ut coram viris appareant aliquid corporis denudantes, ne ambo prolabantur; hi quidem, ut qui ad videndum in-*

incitentur; illæ vero, ut quæ in se virorum intuitum attrahant. Unde plures Synodi jubent tales mulieres privari abſolutione Sacramentali, donec reſipuerint.

Conſect. 7. Peccant peccato ſcandali mulieres, quæ fucis vultum adulterant, capillos tingunt &c. quia per hoc ſunt occaſio peccandi aliis; &, ut diſerte probat Tertul. diabolum imitantur, cujus eſt ſe transfigurare in diverſas formas: de quo ita ait D. Thom. 2. 2. q. 169. a. 2. *Mulierum fucatio eſt quædam ſpecies fictionis, quæ non poteſt eſſe ſine peccato. Non ſemper tamen talis fucatio eſt cum peccato mortali; ſed ſolum quando fit propter laſciviam, vel in Dei contemptum, in quibus caſibus loquitur S. Cyprian. Sciendum tamen, quod aliud eſt fingere pulchritudinem non habitam, & aliud occultare turpitudinem ex aliqua cauſa provenientem, puta, ægritudine, vel aliquo hujusmodi; hoc enim eſt licitum:* 1. Cor. cap. 12. *Quia ſecundum Apoſt. quæ putamus ignobiliora membra eſſe corporis, his honorem abundantiorem circumdamus; fucari autem pigmentis, quo vel rubicundior, vel candidior appareat, adulterina fallacia eſt; qua non dubito etiam ipſos maritos ſe nolle decipi*, ait Aug. epiſt. 245. alias 73. Etenim ut optime ait Cyprian. tr. 2. de diſciplina & habitu Virginum: *Manus Deo inferunt, quando id, quod ille formavit, reformare & transfigurare contendunt, neſcientes, quia opus Dei eſt omne quod naſcitur, Diaboli quodcunque mutatur* . . . & ibidem ait, *Ornamentorum ac veſtium inſignia, & lenocinia fucorum, nonniſi proſtitutis & impudicis fœminis congruunt, & nullarum fert pretioſior cultus quam quarum pudor vilis eſt. Sic in Scripturis Sanctis . . . deſcribitur civitas meretrix compta pulchrius, & ornata, & cum ornamentis ſuis, ac propter ipſa potius ornamenta peritura.*

Conſect. 8. Peccant peccato ſcandali mulieres alienos capillos ad ornandam caput ſine cauſa adhibentes; quia mutata illa capillatura eſt aliis occaſio peccandi. Ideo dicit Apoſtolus: *Non intortis crinibus:* Tim. c. 2. v. 9. Et D. Petrus: *Quarum non ſit extrinſecus capillatura:* 1. Pet. cap. 3. v. 3. Ex Clem. Alex. Alienorum capillorum appoſitiones ſunt omnino rejiciendæ: lib. 3. Pædagogi c. 2.

Conſect.

Confect. 9. Peccant peccato ſcandali viri, qui tum in corporis cultu, tum capillatura modum excedunt, ſicuti enim mulieres nimio ornatu ſunt occaſio peccandi viris; ita & viri ſunt occaſio peccandi mulieribus. Ideo Tiburtius Martyr interrogatus, an Torquatus apoſtata, qui ſolebat ſe ſuperbius ornare, eſſet Chriſtianus, reſpondit, numquam tales peſtes dignatus eſt Chriſtus habere ſervos ſuos, ut refert Baronius ad an. 286.

Confect. 10. Peccant peccato ſcandali, qui novas illiciti ornatus veſtimentorum formas excogitant; quia per hoc ſunt occaſio peccandi aliis.

Confect. 11. Peccant peccato ſcandali, qui exercent artes aliquas, quarum operibus homines ſine peccato uti nequeunt, v. g. qui vendunt picturas laſcivas, libros amatorios. Unde ait D. Thom. 2. 2. q. 169. art. 2. ad 4. *Si quæ ars eſt ad faciendum aliqua opera, quibus homines uti non poſſunt absque peccato, per conſequens artifices talia faciendo peccarent, utpote directe præbentes aliis occaſionem peccandi.*

Confect. 12. Peccant peccato ſcandali, qui ædes ſuas locant ad ludos aleatorios; quia per hoc ſunt occaſio peccandi aliis: eas enim academias vetant & jus Eccleſiaſticum, & jus Civile: de quibus ſic loquitur Bernardinus, Serm. 33. in Dominicam 5. quadrageſimæ parte 1. *Dans domum, ut intus ludatur, fit particeps tot peccatorum, quot ibi fiunt: dans tabulam & præſtans taxillos, toties peccat mortaliter, quoties præſtat: nullus confeſſor poterit eum abſolvere, donec removerit domum a tali peſſimo uſu ludendi: impoſſibile eſt illum ſalvari, niſi relinquat illas ſuas artes maledictas.*

Confect. 13. Peccant peccato ſcandali, qui publicis concubinariis, meretricibus, lenonibus, aut lenis ædes locant; quia ſunt per hoc aliis occaſio peccandi. Jus Civile & Eccleſiaſticum illud prohibent: *Qui id faciunt ſciant ſe & decem librarum auri ſuſtinere pœnam, & circa ipſam perdituros habitationem.* Juſtin. Novella 14. tit. de Lenonibus.

Monit. 1. Quicumque peccato ſcandali peccat, præter peccatum perſonale, inficitur peccato aliorum: quia hic eſt effectus ſcandali.

Monit. 2. Quicumque peccat peccato ſcandali, tenetur in confeſſione aperire non tantum peccatum perſonale, ſed circumſtantias ſcandali, & numerum perſonarum, quæ tali ſcandalo ceciderunt, vel potuerunt cadere; quia ſcandalum eſt circumſtantia varians peccatum ſpecifice.

Monit. 3. Qui peccat peccato ſcandali, tanto gravius peccat, quanto eminentiorem habet dignitatem; quia dignitas perſonæ multum facit ad perſuadendum peccatum; & ita peccatum ſcandali gravius eſt. 1. In Clerico, quam in Laico, juxta illud Bernardi: *Nugæ in ore ſæcularium nugæ, in ore Sacerdotum blaſphemiæ.* 2. In magiſtratu quam in privato, & in Rege quam in ſubdito: *Quia deſinunt reprobari hoc ipſo quod fiunt purpurata delicta.* 3. In patre quam in filio; quia propter exemplum parentum filiis fiunt religioſa delicta. 4. In Magiſtro quam in diſcipulo; quia diſperdet Dominus qui fecerit hæc, magiſtrum & diſcipulum. 5. In paſtoribus quam in ovibus; quia paſtores *ſunt ſal terræ, lux mundi & Chriſti bonus odor, & ſpectaculum facti ſunt mundo & hominibus.*

ARTICULUS III.

An res præcepta ſit omittenda propter ſcandalum paſſivum proximi.

Prop. unica. Non tenemur vitare rem præceptam ob ſcandalum paſſivum proximi; immo debemus illam exequi, licet multi hinc ex propria malitia ſcandalum patiantur.

Prob. 1. Ex Script. *Non ſunt facienda mala, ut inde veniant bona:* Rom. 3. v. 8. & proinde nemo debet negligere ſuum officium, quod malum eſſet ob ſpem, quod negligendo ea quæ ſunt ſui officii, id ſaltem aſſequetur quod proximus non ſuſcipiet ſcandalum.

2. Ex Greg. hom. 7. in 2. c. Ezech. *Quantum ſine peccato poſſumus vitare proximorum ſcandalum debemus; ſi autem de veritate ſcandalum ſumitur, utilius naſci ſcandalum permittitur, quam ut veritas relinquatur.* Sic Chriſtus injunctum a Patre officium Redemptoris exequebatur, quamvis eſſet Scribis & Phariſæis ſcandalo; immo cum aliquando acceſſiſſent ad eum diſcipuli dicen-

dicentes: *Scis quia Pharifæi audito verbo hoc,* fcilicet, *non quod intrat in os coinquinat hominem, fcandalizati funt; at ille refpondens ait: omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus, eradicabitur; finite illos, cæci funt & duces cæcorum:* Matth. 15. v. 12.

3. Ex Raym. lib. 3. de fcandalo, ubi hæc affertur regula.

Scandala pro vita, doctrina, juftitiaque,
Tu non effugies, funt in reliquis fugienda.

Pro vita; quia pro nullo fcandalo debet quis mortaliter peccare. Doctrina; quia doctor, vel prædicator non debet falfum docere vel prædicare, pro aliquo fcandalo vitando . . . . *Juftitia; quia nec judex falfam fententiam, nec teftis falfum teftimonium debet ferre pro aliquo fcandalo* vitando.

4. *Rat.* Ordo charitatis poftulat, ut quisque faluti fuæ magis quam alienæ invigilet. Ergo cum ad propriam falutem pertineat rem præceptam exequi, non debemus ab ea defiftere, licet fcandalizetur proximus.

Confectária hujus Doctrinæ.

Confect. 1. Nulla unquam licet violare præcepta negativa juris naturalis ad vitandum fcandalum; quia illa præcepta obligant *ad femper & pro femper.* Sic numquam ob fcandali metum licebit mentiri, innocentem interficere &c.

Monit. Præcepta affirmativa, quia non obligant *ad femper & pro femper*, fed folum tempore & loco, non funt eo tempore obfervanda, quo ex intempeftiva eorum obfervatione fcandalum oriretur. Sic licet teneat corrigere proximum, non tamen eo tempore hanc debeo correctionem adhibere, quo video ex illa correctione nafciturum fcandalum.

Confect. 2. Quoties tenemur ex præcepto adminiftrare vel tueri bona temporalia, non poffumus ea dimittere propter fcandalum, ut docet D. Th. Talia funt bona Ecclefiæ, Reipublicæ, vel ea quæ depofito & tutelæ habemus . . . En verba D. Th. *Dicendum, quod circa bona temporalia, aut enim funt noftra, aut funt nobis ad confervandum pro aliis commiffa, ficut bona Ecclefiæ committuntur Prælatis, & bona communia quibuscumque*

Rei-

Reipublicæ Rectoribus. Et talium conservatio, sicut & depositorum imminet his, quibus commissa sunt ex necessitate; & ideo non sunt propter scandalum dimittenda, sicut nec alia, quæ sunt de necessitate salutis: 2. 2. q. 43. art. 8.

Sic bona, quorum non sumus Domini, non sunt dimittenda ob scandalum; quia hoc noceret bono communi: daretur enim malis occasio rapiendi, & noceremus ipsis, qui raperent; quia in peccato rapinæ perseverarent.

Consect. 3. Nullus ob metum scandali potest falsa docere; potest tamen secundum congruentiam temporis veritatem reticere. Ita D. Th. 2. 2. q. 43. a. 7. ad 2. *Propter nullum scandalum, quod sequi videatur, debet homo prætermissa veritate falsitatem docere. Sed ipse actus docendi inter spirituales eleemosynas computatur; & ideo eadem ratio est de doctrina, & de aliis misericordiæ operibus:* Et proinde juxta mentem D. Thom. sicut non tenemur dare eleemosynam, nisi cum illud postulant & necessitas proximi, & nostrum officium; ita docere veritatem non tenemur, nisi quando id exigit vel nostrum officium, vel proximi necessitas. Et D. Raymundus loco supra citato ait, quod prædicator, doctorve *Tacere potest & debet, si omnes ita obstinati sunt, quod deteriores efficiantur doctrina.*

Consect. 4. Ob vitandum scandalum, quod interdum nascitur ex veritate intempestive prædicata, Concionatores debent abstinere ab iis omnibus tractandis coram populo, quæ non inserviunt *ad docendum, arguendum, corripiendum, & erudiendum in justitia, ut perfecte sit homo Dei ad omne opus bonum instructus*, ut loquitur Paulus; sed omissis his quæstionibus, quæ tumultum potius excitant, quam pietatem foveant, debent insistere eradicandis vitiis ex hominum mentibus, & inserendis virtutibus: ideo legant quæ pro Concionatoribus scripsit sanctus Carolus Borromæus.

Consect. 5. Ad vitandum scandalum, ut docet passim August. nulla compensatio criminum est admittenda: & ita ne putemus, ait, nobis licitum esse minora peccata committere, ut vitentur majora: uti fecit Loth, offerendo filias virgines Sodomitis, ut vitaret crimen con-

contra naturam: Gen. 18. uti fecit ſenex Gabaonita in cauſa Levitæ: Judic. 9. v. 14.

ARTICULUS IV.

Quæ omittenda ſunt ad vitandum ſcandalum puſillorum.

Prop. 1. Opus ex objecto indifferens decet omitti ad vitandum ſcandalum puſillorum, id eſt, eorum qui non ex malitia cordis, ſed ex infirmitate mentis ſcandalum patiuntur.

Prob. 1. Exemplo Pauli, qui dicit, quod non manducaret carnem in æternum, ſi ſciret naſciturum hinc fratri ſuo infirmo ſcandalum. Si *eſca*, inquit, *ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum ſcandalizem*: 1. ad Corinth. 8. v. 13.

2. Ex D. Raymundo, ibidem: *Cum opus eſt indifferens, videtur ſecundum prædicta omnino ceſſandum eſſe propter ſcandalum.*

3. *Rat.* Ordo charitatis exigit; ut ab indifferentibus abſtineamus, ne ſimus ſcandalo fratribus noſtris.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Si ambulare, ſi loqui, ſi cum fratribus converſari, ſcandalum infirmis pariat, debemus illud omittere. *Videte autem*, inquit Paulus, *ne forte hæc licentia veſtra offendiculum fiat infirmis*: 1. Corinth. c. 8. v. 9.

Conſect. 2. Propter ſcandalum puſillorum vel totaliter dimittenda ſunt temporalia, quorum ſumus domini, vel aliter ſcandalum eſt ſedandum per aliquam admonitionem, ut docet Auguſtinus. Et D. Thom. 2. 2. q. 43. art. 8. in corp. *Temporalia vero bona, quorum nos ſumus Domini, dimittere, ea tribuendo, ſi penes nos ea habeamus, vel non repetendo, ſi apud alios ſint propter ſcandalum quandoque quidem debemus, quandoque autem non: ſi enim ſcandalum ex hoc oriatur propter ignorantiam, vel infirmitatem aliorum, quod eſt ſcandalum puſillorum, tunc vel totaliter dimittenda ſunt temporalia, vel aliter ſcandalum ſedandum, ſcilicet, per aliquam admonitionem*, ut ait Aug. *Dandum eſt quod nec tibi, nec alteri noceat* ... *& cum negaveris*

quod

quod petit, indicanda est ei justitia; & melius aliquid dabis cum petentem injuste correxeris.

Prop. 2. Bona spiritualia, quæ ad salutem non sunt necessario facienda, id est, quæ non sunt de præcepto, sed tantum de consilio, quandoque differenda, vel occultanda, vel in perpetuum dimittenda ad vitandum scandalum pusillorum.

Prob. Ex D. Thom. 2. 2. q. 43. art. 7. in corp. *In spiritualibus bonis, quæ non sunt de necessitate salutis, videtur distinguendum: quia scandalum, quod ex eis oritur, quodque ex malitia procedit, cum scilicet aliqui volunt impedire hujusmodi spiritualia bona, scandala concitando, & hoc est scandalum Pharisæorum, qui de Doctrina Domini scandalizabantur, contemnendum Dominus docet: quandoque vero scandalum procedit ex ignorantia, vel infirmitate, & hujusmodi est scandalum pusillorum, propter quod sunt spiritualia bona*, scilicet Consilii, vel occultanda, vel *etiam interdum differenda, ubi periculum non imminet, quousque reddita ratione hujusmodi scandalum cesset; si autem post redditam rationem hujusmodi scandalum duret, jam videtur ex malitia esse; & sic propter ipsum non sunt hujusmodi spiritualia opera dimittenda.*

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Filius familias vocatus ad statum Religiosum, vel Ecclesiasticum, si prævideat, quod suscipiens illum statum perturbationem familiæ suæ sit illaturus, debet propositi executionem ad congruum tempus differre; & fusis precibus ad Deum, expectare consensum parentum, aut saltem efficere, ut instruantur quomodo hac in parte se gerere debeant.

Consect. 2. Mulieres conjugatæ debent dimittere bona spiritualia, quæ sunt de consilio, & non de præcepto, v. g. audire Missam quotidie, adesse horis canonicis diebus festis, recipere Eucharistiam quolibet die aut qualibet hebdomada, si hinc nascatur perturbatio domestica . . . . & melius est, ut omittant hæc exercitia spiritualia, aliaque istorum loco substituant de consilio & consensu Confessarii sui.

AR-

ARTICULUS V.

Quæ omittenda sunt ad vitandum scandalum, etiam malignorum.

Prop. unica. Videtur quod ex lege charitatis aliquando abstinendum sit ab operibus ex objecto indifferentibus, si parum sint nobis necessaria, quando scilicet proximus ex propria etiam malitia ex illis operibus occasionem ruinæ suscepturus est: omissio vero operis indifferentis præsumitur proximo profutura. Sed ab his operibus indifferentibus non abstinendum est, si tam omissio, quam non omissio prævideatur futura proximis scandalo ex eorum malitia.

Prob. 1. Ex Scriptura. *Sine offensione estote Judæis & Gentibus, & Ecclesiæ Dei: sicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod utile est mihi, sed quod multis, ut salvi fiant*: 1. ad Corinth. 10. v. 36. Ergo exemplo Pauli debemus abstinere ab indifferentibus, non solum cum proximus patitur scandalum ex infirmitate, sed etiam aliquando, cum patitur scandalum ex propria malitia; quia inter eos omnes, quibus placere conabatur Apostolus, erant non solum qui ex infirmitate, sed etiam qui ex malitia scandalum sumebant ex actionibus Pauli.

2. Ex D. Raymundo lib. 3. de scandalo §. 2. ubi sic habet: *In tertio casu, scilicet, cum objectum est indifferens, videtur secundum prædicta omnino cessandum esse propter scandalum.*

3. *Rat.* Ordo charitatis exigit, ut nemo quod suum est quærat, sed quod est alterius, præcipue cum æterna salus proximi agitur; salus enim æterna proximi debet commodis nostris temporalibus præponderare: Ergo ex lege charitatis, quæ non quærit quæ sua sunt, sed quæ JEsu Christi, debemus opera ex objecto indifferentia nobis non admodum necessaria interdum omittere, ut vitetur scandalum, etiam ex malitia proximi nasciturum.

Dixi: *res indifferentes;* quia res necessariæ non sunt omittendæ; nobis enim præcipitur ea agere, quæ nobis sunt necessaria.

Dixi, quod res indifferentes sunt omittendæ aliquando ob scandalum, etiam malitiose acceptum; quia durius esset semper se rebus indifferentibus privare ob scandalum malitiose acceptum.

Consectaria hujus doctrinæ.

Consect. 1. Non omittenda sunt ea, quæ sunt necessaria vel ad victum, vel ad vestitum, licet maligni hinc sumant occasionem scandali.

Sic Christus non a cibo & potu abstinuit, licet Pharisæi malitiose dicerent: *ecce homo vorax, potator vini.*

Sic Discipuli Christi non abstinuerunt a cibo & potu necessario, quamvis Pharisæi malitiose inquirerent a Christo: *quare discipuli tui non jejunant?*

Consect. 2. Non omittenda sunt ea, quæ sunt necessaria ad honestam recreationem, licet maligni hinc sumant occasionem scandali: sic Joannes Evangelista, ut refertur in collationibus Patrum, honeste recreabat animum. *Et cum quidam scandalizarentur*, inquit D. Th. *quod eum cum discipulis suis ludentem invenirent, dicitur mandasse uni eorum, qui arcum gerebat, ut sagittam traheret. Quod cum pluries fecisset, quæsivit utrum hoc continue facere posset: qui respondit, quod si hoc continue faceret, arcus frangeretur. Unde beatus Joannes subintulit, quod similiter animus hominis frangeretur, si numquam a sua intentione relaxaretur*: 2. 2. q. 168. a. 2. in Cor.

Consect. 3. Ea quæ vel ad victum, vel ad vestitum, vel ad honestam recreationem necessaria non sunt, sed conducunt solum vel ad victum immoderatiorem, vel ad vestitum luxuriosiorem, vel ad recreationem parum honestam, ea inquam omittenda sunt, tum quia ibi non reperitur Christiana mediocritas, tum quia hi excessus sunt occasio, cur proximus in majores excessus prolabatur.

Sic dato, quod convivia lautiora, quod splendidiores vestes, quod recreationes parum decentes, quales sunt choreæ, comœdiæ, &c. essent res indifferentes, ut volunt homines mundani, deberent tamen evitari ob scandalum, quod semper adjunctum habent.

ARTI-

ARTICULUS VI.

De his, qui videntur esse scandalo, & non sunt: qui videntur cooperari peccato, & non cooperantur.

Prop. 1. Ille non peccat peccato scandali, nec peccato proximi cooperatur, qui justa de causa, pioque motivo præstat aliquid vel sanctum, vel honestum, quo posito, proximus malitiose elicit aliquid cum peccato, quod si vellet, posset omittere, vel elicere sine peccato; modo ille qui elicit opus vel sanctum, vel honestum, ad quod ex malitia alterius sequitur peccatum, nec ex justitia, nec ex charitate, v. g. ex officio superioris, vel ex lege correctionis fraternæ, teneatur peccatum proximi impedire.

Prob. 1. Ex Script. Cum Judæi scandalizati fuissent, quod Christus dixisset, non quod in os intrat, coinquinat hominem, monitus de illo scandalo a Judæis malitiose suscepto, ait: *Sinite illos, cæci sunt & duces cæcorum:* Matth. c. 15. v. 14. Ergo possumus opus sanctum, vel honestum elicere, licet proximus ex propria malitia sumat præter intentionem nostram occasionem peccandi.

2. Ex August. epist. 47, ad Publicolam, ubi sic habet: *Absit ut ea, quæ propter bonum ac licitum facimus, aut habemus, si quid per hæc præter nostram voluntatem cuiquam mali acciderit, nobis imputetur. Alioquin nec ferramenta domestica & agrestia sunt habenda, ne quis eis se, vel alterum interimat: nec arbor, aut restis, ne quis se inde suspendat: nec fenestra facienda est, ne per hanc se quisque præcipitet. Quid plura commemorem, cum ea commemorando finire non possim? quid enim est in usu hominum bono ac licito, unde non possit etiam pernicies irrogari?* Ergo quæ sunt bona & honesta agere possumus, licet hinc pravi homines peccandi occasionem suscipiant.

3. Ex D. Thom. 2. 2. q. 43. a. 1. ad 4. ubi sic habet: *Per accidens autem aliquod verbum, aut factum unius est alteri causa peccandi, quando etiam præter intentionem operantis, & præter conditionem operis aliquis male dispositus ex hujusmodi opere inducitur ad peccandum; puta, cum aliquis invidet bonis aliorum, & tunc ille qui facit hujusmodi actum rectum, non dat occasionem, quantum in se est, sed alius sumit occasionem secundum*

illud ad Rom. 7. v. 8. Occasione autem accepta, &c. Ergo quod est rectum agere possumus, licet hinc alii malitiose sumant occasionem peccandi.

4. *Rat.* Prima ratio. Quilibet potest absque peccato justa ex causa pioque motivo uti jure suo, ut patet: Atqui quilibet jus habet eliciendi actum vel sanctum, vel honestum, cum neutrum illorum sit prohibitum: Ergo quilibet potest elicere actum vel sanctum, vel honestum, sine peccato, licet alius sumat inde ex propria malitia occasionem peccandi.

Secunda ratio. Actio scandalosa ea est, quæ vel mala, vel minus recta præbet alteri occasionem ruinæ: opus autem vel sanctum, vel honestum, nec est actio mala, nec minus recta, nec præbet alteri occasionem ruinæ, sed proximus sumit malitiose ex eo quod bonum est, vel honestum occasionem peccandi: ergo opus sanctum, vel honestum potest sine peccato a nobis exerceri, licet alii hinc ex propria malitia sumant occasionem peccandi.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Non peccat persona publica, quæ justa de causa, & ex necessitate exigit juramentum ab eo, qui falso juraturus præsumitur; quia exigens juramentum utitur jure suo.

Sic judex carens testimonio, servato ordine juris, potest exigere juramentum ab eo, qui præsumitur pejeraturus. Sic Princeps, dum init pacem cum hostibus, potest exigere juramentum ab illis, licet sint juraturi per falsos deos: ita D. Thom. 2. 2. q. 98. a 4. in corp. *Si autem aliquis exigat juramentum tamquam persona publica, quod exigit ordo juris ad petitionem alterius, non videtur esse in culpa, si ipse juramentum exigat, sive sciat eum falsum jurare, sive verum; quia non videtur ille exigere, sed ille, ad cujus instantiam exigit.* Judex tamen debet omnia tentare, ut quantum est in se, non fiat perjurium.

Sic pariter non peccat homo privatus, qui controversiam habens cum alio, exigit juramentum ab illo, modo dubitet de facto, vel nesciat, an juraturus sit verum, vel falsum, credatve eum pro vero juraturum; tunc enim ut dicit D. Thom. 2. 2. q. 98. a. 4. ad 1. *Ad majorem certitudinem exigit juramentum*, & rem ex se sanctam postulat.

Sic

Sic, licet tam personæ privatæ, quam publicæ recipere juramentum illius, qui verum per falsos deos juraturus est; minime vero illius, qui falsum per verum Deum juraturus est: quia in primo juramento est veritas, qua uti licet: in secundo est falsitas, qua numquam uti licet: ita D. Thom. in eadem q. a. 4. ad 4. *Licet ejus, qui per falsos deos jurare paratus est, juramentum recipere: non tamen licet eum adducere ad hoc, quod per falsos deos juret. Alia tamen ratio videtur esse in eo, qui per verum Deum falsum jurat; quia in tali juramento deest bonum fidei, qua utitur aliquis in juramento illius, qui per falsos deos verum jurat.*

Monit. Peccat econtra qui sine causa & necessitate exigit juramentum ab eo, qui illicite juraturus præsumitur; quia inducens ad jurandum frustra, est causa illiciti juramenti: tunc enim, ut utar verbis D. Thom. 2. 2. q. 98. a. 4. ad 2. *Propria sponte ad jurandum cogit eum, quem scit falsa juraturum:* & juramentum exigit, quod ad nihil inservire valeat nisi ut Deus perjurio offendatur, & pejerans vitio perjurii commaculetur.

Sic peccat persona tum publica, tum privata intra litis contestationem, quæ, dum aliunde habet sufficientia testimonia ad eruendam veritatem, exigit juramentum ab eo, qui pejeraturus præsumitur. Id docet D. Thom. his verbis 2. 2. q. 98. a. 4. in corp. *Si autem scit, eum fecisse, scilicet, contrarium ejus, quod jurat, & cogit eum jurare, homicida est; ille enim suo perjurio se interimit; sed iste manum interficientis impressit.* Et peccatum est multo gravius, quando illud fit eo fine, ut proximus perjurii convincatur per instrumenta manifestantia veritatem, quæ malitiose occultantur. Habes circa hoc egregium factum Domini Duharlay primi præsidis Parisiensis, qui pœna mulctavit debitorem, qui munitus instrumentis, quibus debitum suum probaret, juramentum debitori detulerat, ut eum post juramentum perjurii argueret. *Proces verbal des conferances de l'Ordonnance criminelle.* Titre 13. art. 3. Et Aug. refert exemplum cujusdam civis Hyponensis, alioquin boni, extraordinarie a Deo puniti, quod ne rem debitam perderet, juramentum a pejeraturo exegisset. Serm. de decollatione S. Joan.

Confect. 2. Non peccat qui justa de causa & ex necessitate recipit, imo exigit Sacramenta a ministris qui tenentur ea conferre, licet illi ministri ob indignitatem suam peccent, conferendo Sacramenta; tunc enim fidelis rem sanctam postulat, scilicet Sacramenta, & cum ea exigit a suo Parocho vel Prælato, utitur jure suo. Cum enim Sacramenta sint propter homines, homo jus habet ea exigendi a ministris, quibus illorum dispensatio ex officio incumbit, & penes eosdem ministros est per gratiam Christi conferre Sacramenta cum debitis dispositionibus.

Sic in extrema necessitate, v. g. in mortis articulo, licet recipere, immo exigere Sacramenta necessitatis, nimirum Sacramentum Baptismi, Pœnitentiæ a malis ministris, immo a ministris excommunicatis, suspensis & ab Ecclesia non toleratis, si non sint alii ministri; quia in talibus circumstantiis, quilibet Sacerdos est quasi proprius Parochus, cessatque omnis reservatio in Ecclesia Dei, inquit Trid. sess. 14. c. 7. *In Ecclesia Dei custoditum semper fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis; atque ideo omnes sacerdotes quoslibet pœnitentes a quibusvis casibus & censuris absolvere possunt.*

Monit. Si tamen ex tali communione cum hæreticis, & schismaticis oriretur multorum fidelium scandalum, diminutio Catholicæ Religionis, incrementum hæreseos, vel schismatis, tunc adultus posset sine actuali Sacramentorum receptione per votum Sacramenti saluti suæ consulere.

Sic, urgente vulgari necessitate, etiam extra mortis articulum, potest quilibet fidelis, non solum recipere, sed etiam exigere Sacramenta a Parocho, quantumvis malo, si sit ab Ecclesia toleratus; quia utitur jure suo.

Monit. Si tamen sit alius minister dignior, ad quem commode possit accedere, tenetur non ex justitia, cum ad id jus habeat, sed ex charitate, a digniori ministro Sacramenta recipere, etenim sic peccatum proprii Parochi impediet.

Sic, stante vulgari necessitate, fidelis non potest exigere Sacramentum a malo ministro, qui nec Parochus est, nec paratus ea administrare; quia non habet jus exigendi, nec proinde inducendi ad conferendum Sacramenta; si tamen paratus esset conferre Sacramenta quibus-

quibuscumque obviis fidelibus, tunc oblata Sacramenta recipere liceret cuilibet fideli; tunc enim Sacramentum recipiens, ministrum non induceret ad illicitam administrationem Sacramenti, sed ad bonum uteretur prava ejus voluntate Sacramenta obviis quibuscumque fidelibus offerente.

Consect. 2. Quando persona publica, vel politica, ut Notarius, vel Ecclesiastica, ut Parochus, tenetur ex officio cooperari quibusdam actionibus sanctis, vel honestis a proximo eliciendis, potest persona publica eis actionibus cooperari absque peccato, licet proximus hanc actionem ex objecto vel sanctam, vel honestam vitiet prava aliqua circumstantia occulta; quia tunc persona publica jure suo utitur, & officio suo satisfacit; & proximus id, quod est ex objecto licitum, efficit prava sua intentione vitiosum.

Sic Sacerdos potest, immo debet Eucharistiam ministrare peccatori, & excommunicato, & hæretico occulto, si petat publice; quia peccatum, utpote occultum, non dat jus denegandi Eucharistiam, si eam publice petierit: ita docet D. Thom. post Aug. 3. P. q. 80. a. 6. *Manifestis*, inquit, *ergo peccatoribus non debet etiam petentibus sacra Communio dari. Ut Cyprianus docet de histrionibus - - Si vero non sint manifesti peccatores, sed occulti, non potest eis petentibus sacra Communio denegari: cum enim quilibet Christianus ex hoc ipso quod est baptizatus, sit admissus ad dominicam cænæ mensam, non potest ei jus suum tolli, nisi pro aliqua causa manifesta: unde super illud* 1. Corinth. 5. *Si is, qui frater nominatur inter vos*, dicit Glossa Augustini, *Nos a communione quemquam prohibere non possumus, nisi aut sponte confessum, aut in aliquo judicio ecclesiastico, vel sæculari nominatum, atque convictum.*

Sic Parochus juridice requisitus potest, immo debet matrimonio Parochianorum tamquam testis interesse, quamvis ex confessione, vel alia via occulta sciat contrahentes esse vel in statu peccati, vel cum aliquo occulto impedimento contrahere; quia vitium occultum non dat jus denegandi Parochianis sui præsentiam, post decretum Tridentini ad valorem matrimonii absolute necessariam.

Sic pars desponsata requisita, ut sponsalibus satisfaciat, & matrimonium contrahat, potest sine peccato matrimonium inire, licet sciat ejus compartem matrimonii Sacramentum in statu peccati recepturam (*); quia peccatum occultum non dat jus denegandi sponsalium executionem, quando hæc aut juridice, aut quasi juridice requiruntur.

Sic Notarius requisitus a partibus contrahentibus potest sine peccato licitas ex objecto contrahentium voluntates suscipere, licet illi contractus ex occulta contrahentium intentione sint illiciti; quia occultum peccatum non dat jus Notario denegandi sui præsentiam ad contractum civilem absolute necessariam. Notarius potest, v. g. testamentum transcribere, modo testamentum illud sit per leges permissum, in quo tamen testator perperam bona sua subtrahit consanguineis, ut ea det extraneis. Item potest transcribere contractum usurarium, modo non sit manifeste per leges tamquam usurarium reprobatum; quia occulta usura non dat Notario jus denegandi sui præsentiam ad contractum absolute necessariam.

Sic privatus quilibet, cui non interdicitur ex conditione sui status armorum exercitium, potest licite, immo jussus debet sub suo Principe bellum exercere, licet bellum occultam contineret injustitiam; est enim subditus Regi, cui in omnibus manifestam injustitiam non continentibus obtemperandum est.

Monit. In prædictis casibus Sacerdos Sacramenta conferens, sponsus, vel sponsa contrahens, Notarius contractum recipiens, &c. debent quantum in ipsis est juxta regulas prudentiæ præmonere eos, qui actionem sanctam aut honestam ex objecto prava aliqua circumstantia vitiant; debent, inquam, præmonere eos, ut a prava illa circumstantia abstineant: ita D. Thom. loquens de Sacerdote Eucharistiam ministrante: *Potest tamen Sacerdos, qui est conscius criminis, occulte monere peccatorem occultum, vel etiam in publico generaliter omnes, ne ad mensam Domini accedant antequam de peccatis pœniteant*; ibidem loco supra citato.

Con-

(*) Nisi alias vitare possit: charitas enim postulat, ut & correctione fraterna utamur erga proximum, & ut peccatum ejus, quantum possumus, impediamus.

Conſect. 3. Non peccat qui ad ſubveniendum vel neceſſitati propriæ, vel alienæ, accipit mutuum ſub uſuris; etenim utitur jure, quod habet ſubveniendi ſibi per alienam pecuniam, nec inducit hominem ad peccatum, ſed peccato uſurarii utitur ad bonum: ita hanc regulam confirmat D. Thom. 2. 2. q. 78. art. 4. in corp. *Dicendum, quod nullo modo licet aliquem ad mutuandum ſub uſuris inducere; licet tamen ab eo, qui hoc paratus eſt facere, & uſuras exercet, mutuum accipere ſub uſuris propter aliquod bonum, quod eſt ſubventio neceſſitatis ſuæ, vel alterius; ſicut etiam licet ei, qui incidit in latrones, manifeſtare bona, quæ habet (quæ latrones peccant diripiendo) ad hoc, quod non occidatur, exemplo decem virorum, qui dixerunt ad Iſmael: noli occidere nos, quia theſauros habemus in agro:* Jer. 41. v. 8.

Conſect. 4. Non peccat beneficii Eccleſiaſtici legitimus poſſeſſor, qui dat aliquid temporale, ut injuſta impedimenta removeat; quia utitur jure ſuo: ita docet D. Thom. *Dicendum quod antequam alicui acquiratur jus in Epiſcopatu, vel quacumque dignitate, vel præbenda per electionem, vel proviſionem ſeu collationem,* ſimoniacum eſſet *adverſantium obſtacula pecunia redimere; ſic enim per pecuniam pararet ſibi viam ad rem ſpiritualem obtinendam: ſed poſtquam jus alicui acquiſitum eſt, licet per pecuniam injuſta impedimenta revocare:* D. Thom. 2. 2. q. 100. a. 2. ad 5.

TRACTATUS DECIMUS TERTIUS.

DE SEXTO ET NONO DECALOGI PRÆCEPTO.

Duo hæc præcepta: *Non mœchaberis - - Non deſiderabis uxorem proximi tui:* Exod. 20. juvat hic ſimul explicare; quia ad eumdem finem tendunt. Deus quippe his duobus præceptis idem fere a nobis exigit; præcipit enim utroque præcepto caſtitatem; vetat vero om-

nem extra legitimum conjugium luxuriæ libidinem, ut docet Canon *Meretrices*. Hic ergo est explicanda luxuriæ natura; sed quia periculosa est tam obscœni vitii tractatio, antequam subjiciam distinctam hujus criminis ideam, & varias ejus percurram species, prius exhibebo, quam grave sit illud vitium, ut sic & legentium, & audientium animus sit quodam quasi clypeo præmunitus.

CAPUT I.

De quibusdam præambulis necessario pertractandis antequam agatur de vitio luxuriæ.

ARTICULUS I.

Quam grave peccatum sit luxuria.

Prop. 1. Crimen gravissimum est omne peccatum luxuriæ, id est, usus inordinatus venereorum extra legitimum matrimonium.

Prob. 1. Luxuria est peccatum contra Deum, quatenus polluit templum Dei, quod est corpus nostrum: de quo ita Paulus: *Nescitis, quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet eum Deus. Templum enim sanctum est, quod estis vos*: 1. ad Corinth. 3. v. 16.

2. Est peccatum contra Christum, quatenus membra Christi, nos scilicet, facit membra meretricis. *Nescitis*, inquit idem Apostolus, *quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis! absit; an nescitis, quoniam qui adhæret meretrici unum corpus efficitur? Erunt enim*, inquit, *duo in carne una; qui autem adhæret Domino, unus spiritus est*: 1. ad Cor. 6. v. 15.

3. Est peccatum contra nosmetipsos, quatenus corpus nostrum polluit. *Fugite fornicationem*, inquit Paulus, *omne enim peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus suum peccat*: 1. ad Corinth. 6. v. 18.

4. Est peccatum contra proximum, quatenus est contra bonum prolis generandæ, & educandæ, & quatenus complici est occasio ruinæ. *Omnes corruptiones luxuriæ*, inquit D. Thomas, *quæ sunt præter legitimum*

mum matrimonii usum, sunt peccata in proximum, in quantum sunt contra bonum prolis generandæ & educandæ; q. 15. de malo a. 11. ad 4.

5. Est peccatum contra statum Christianorum, quibus specialiter jubetur sanctitas. *Fornicatio autem & omnis immunditia, aut avaritia nec nominetur in vobis, sicut decet Sanctos*, inquit Paulus Ephes. 5. v. 3.

6. Est peccatum aliis longe gravius: est furto fœdius, juxta Scripturam: *Non grandis est culpa, cum quis furatus fuerit; furatur enim, ut esurientem impleat animam -- Qui autem adulter est, propter cordis inopiam perdet animam suam*: Prov. 6. v. 30. Et juxta Tertull. lib. de pudicitia c. 22. Luxuria gravior est idololatria, non ex objecto, sed ex eo, quod magis libere committatur. *Nemo volens*, inquit *negare compellitur; nemo nolens fornicatur. Nulla ad libidinem vis est, nisi ipsa; negationem vero quanta compellunt ingenia carnificis & genera pœnarum. Reipsa quis scelestior, an idololatra, qui Deum amisisse doluit, an fornicator, qui cum amitteret, lusit. Ille bovem mactat idolo; iste hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, & debitam mactat diabolo.*

ARTICULUS II.

Quæ pœnæ contra luxuriam a Deo destinentur.

Deus multis modis punit luxuriem. 1. Temporaliter, immittendo pœnas corporales, 2. Spiritualiter; denegando gratiam. 3. Pœna æterna, addicendo inferno luxuriosos. Percurro breviter illas pœnas.

§. I.

Pœnæ temporales contra luxuriem.

1. In pœnam tanti criminis Deus immisit diluvium, dissipans omnem terram. *Corrupta est autem terra coram Deo, & repleta est iniquitate*, inquit Textus Sacer, Gen. 6. v. 11. *Cumque vidisset Deus terram esse corruptam, omnis quippe caro corruperat viam suam super terram, dixit ad Noe: Finis universæ carnis venit coram me, & ego disperdam eos cum terra.* Quali autem crimine corrupta erat terra, quod tantam demereretur

reretur punitionem, non aliud innuitur nisi luxuries. *Videntes*, inquit Scriptura Gen. 6. v. 2. *Filii Dei*, id est posteri Seth, *Filias hominum*, id est, ortas ex Caini prosapia, *quod essent pulchræ*, *acceperunt sibi uxores ex omnibus*, *quas elegerant*, Solam spectantes libidinem in conjugio, quanto graviori pœna puniendi, qui extra matrimonium fœdis polluuntur scortationibus?

2. *Dominus pluit super Sodomam & Gomorrham sulphur & ignem - - Et subvertit civitates has*, *& omnem circa regionem, universos habitatores urbium*, *& cuncta terræ viventia*: Gen. 19. v. 24. ut infandam illorum libidinem puniret.

3. Onan inordinate agens in matrimonio, occisus est a Domino. *Percussit eum Dominus*, inquit Scriptura, *eo quod rem detestabilem faceret*: Gen. 38. v. 10.

4. Filii Jacob, Simon & Levi fratres Dinæ omnes masculos Sichimitas interfecerunt, ut stuprum illatum Dinæ ulciscerentur: Gen. 34. Laudatque Judith factum illud c. 9. v. 2. non quidem mendacium perfidiamque fratrum Dinæ approbans, sed justitiam Dei exaltans, inquit Menochius, qua Sichimitarum impuritas & violentia vindicata est.

5. *Fornicatus est populus cum filiabus Moab - - Et occisi sunt viginti quatuor millia hominum*: Num. 25. 9.

6. Tribus Benjamin fere omnino deleta est in pœnam, eo quod vis illata fuerat uxori cujusdam Levitæ transeuntis Gabaa; Judic. 2.

§. II.

Pœnæ spirituales contra luxuriam.

1. Deus recedit ab homine impuro. *Non permanebit*, inquit Deus, *spiritus meus in homine*, *quia caro est*: Gen. 6. 3.

2. Permittit Deus impurum hominem labi in reprobum sensum; de quo ita Paulus: *Tradidit illos Deus in reprobum sensum*, *ut faciant ea*, *quæ non conveniunt*, *repletos omni iniquitate*, *malitia*, *fornicatione*: ad Rom. 1. vers. 28.

3. Reji-

3. Rejicit oblationes impuri hominis, *Non offeres*, inquit Moyses, *mercedem prostibuli, nec pretium carnis in domo Domini, quidquid illud est, quod voveris; quia abominatio est utrumque apud Dominum Deum tuum:* Deut. 23. v. 18.

§. III.

Pœnæ æternæ contra luxuriam.

1. Deus declarat se futurum judicem, & testem contra impuros homines. *Pro eo, quod fecerint stultitiam in Israel, & mæchati sunt in uxores amicorum suorum - - Ego sum Judex & testis, dicit Dominus:* Jer. 29. v. 23.

2. Excluduntur a cœlis. *Neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, regnum Dei possidebunt:* 1. ad Cor. 6. v. 9.

3. Addicuntur igni perpetuo. De hoc ita Joannes: *Fornicatoribus, veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda:* Apoc. 21. v. 8. Et ut sciamus specialem pœnam luxuriosis reservatam, ita nos admonet Petrus epist. 2. c. 2. *Novit Dominus pios de tentatione eripere: iniquos vero in diem judicii reservare cruciandos; magis autem eos, qui post carnem in concupiscentia immunditiæ ambulant.*

Hæc proloqui necessarium visum est mihi, ne quis tam obscœna, quæ dicturus sum, cum *morosa*, ut dicunt, delectatione retineret, sed cum sancto horrore rejiceret. *Si quis vero*, inquit Aug. *impudice aut legat, aut audiat, facta denotet suæ turpitudinis, non verba nostræ necessitatis, in quibus mihi facillime pudicus & religiosus lector vel auditor ignoscit:* lib. 14. de Civit. c. 23.

CAPUT II.

Explicatur, quid sit luxuria, & quotuplex ejus species.

ARTICULUS I.

De natura luxuriæ.

Luxuria est inordinatus vel usus, vel appetitus delectationis venereæ. Dixi, inordinatus; quia usus ve-

venereorum perceptus debito modo in legitimo matrimonio non est illicitus, sed sancte exerceri potest.

Actus luxuriæ alii sunt externi, alii interni.

Actus interni sunt actus animæ, qui ordinantur ad actus externos: tales sunt isti actus, desiderium absolutum, vel conditionatum rei venereæ, delectatio morosa in cogitatione venerea.

Actus externi sunt actus corporis ordinati ad decisionem seminis: hujusmodi sunt, verba lasciva, tactus lascivi, oscula &c.

Actus externi venerei alii sunt completi in hac linea, alii incompleti.

Actus externi completi sunt illi, in quibus intervenit ultimus terminus venereorum, scilicet decisio seminis.

Actus externi incompleti sunt illi, in quibus non intervenit decisio seminis.

Actus externi tam completi, quam incompleti, alii sunt naturales, alii innaturales.

Actus luxuriosi naturales sunt illi, ex quibus sequi potest generatio, v. g. concubitus viri cum fœmina solito more.

Actus luxuriosi innaturales sunt illi, ex quibus sequi nequit humana generatio: tales sunt mollities, sodomia, bestialitas.

ARTICULUS II.

De variis speciebus luxuriæ secundum naturam.

Species luxuriæ secundum naturam sunt actus illi venerei inordinati, ex quibus sequi potest generatio.

Species luxuriæ secundum naturam sunt istæ; fornicatio, stuprum, raptus, adulterium, incestus, sacrilegium.

Fornicatio est concubitus naturalis *soluti* cum *soluta*: per illud *soluti* cum *soluta* intelligitur solutio seu libertas a vinculo *matrimonii*, *voti*, *ordinis sacri*, *cognationis*, vel *affinitatis*; alias si concumbentium uterque, vel alteruter foret innexus vinculo *matrimonii*, esset *adulterium*, si *voti*, *ordinisve sacri*, esset *sacrilegium*, si *cognationis* aut *affinitatis*, esset *incestus*.

Stu-

Stuprum est concubitus cum persona virgine invita, & non consentiente; vel si ipsa consentiat, dissentientibus parentibus, dum est sub cura parentum.

Stuprum datur etiam, dum virgo, & virginis parentes in illicitam consentiunt deflorationem; sicut verum est adulterium quamvis uterque conjux consentiat.

Adulterium est concubitus cum persona per matrimonium ligata.

Raptus est concubitus cum persona vi abducta, causa libidinis explendæ.

Incestus est concubitus cum persona, vel consanguinea, vel affine usque ad quartum gradum: qui concubitus tanto gravior est, quanto persona est proximior.

Sacrilegium est peccatum luxuriæ, quo fœdatur vel persona Dei sacrata per votum castitatis, vel locus sacer profanatur per actum venereum.

Sacrilegium potest fieri quatuor modis. 1. Si persona Deo sacra sola consentiat, vel delectetur deliberate de re venerea. 2. Si persona non sacra in actum venereum cum persona sacra consentiat. 3. Si utraque persona luxurians sit Deo sacrata. 4. Si venereus actus fiat in loco sacro, verb. gr. in Ecclesia, in Cæmeterio, illicite inter non conjugatos, vel licite inter conjugatos, absque necessitate.

Quando dixi, quod luxuria, fornicatio, &c. sint concubitus, locutus sum de actibus completis, & non de actibus incompletis, qui ad eamdem speciem pertinent.

ARTICULUS III.

De variis speciebus luxuriæ contra naturam.

Species luxuriæ contra naturam sunt actus illi venerei inordinati, ex quibus sequi non potest generatio.

Species luxuriæ contra naturam sunt istæ, Mollities, Sodomia imperfecta, Sodomia perfecta, Bestialitas.

Mollities est voluntaria effusio seminis absque congressu, seu copula viri cum muliere.

Sodomia imperfecta est congressus duorum diversi sexus, v. g. maris cum fæmina, sed indebito modo, v. g. extra vas debitum: & cum Sodomia reservetur, aut ei imponatur censura canonica, hoc debet intelligi de sodomia non imperfecta, sed perfecta.

So-

Sodomia perfecta est congressus ejusdem sexus, v. g. maris cum mare, fœminæ cum fœmina.

Bestialitas est congressus duorum diversæ speciei, v. g. viri cum bestia, vel bestiæ cum muliere, hominis cum dœmone succubo, vel incubo, id est, dœmone gerente vices viri, vel mulieris.

ARTICULUS IV.

De permixtione diversarum specierum luxuriæ.

Species illæ luxuriæ tam secundum naturam, quam contra naturam, possunt ad invicem permisceri, & secundum actum externum, & secundum affectum: v. g. si Titius conjugatus habeat rem cum Berta consanguinea, virgine, Religiosa & indebito modo, actus ille erit simul Adulterium, Stuprum, Incestus, Sacrilegium, & Sodomia imperfecta, ut patet - - 1. Adulterium; quia Titius est conjugatus - - 2. Stuprum; quia Berta est virgo. 3. Incestus; quia est consanguinea. 4. Sacrilegium; quia est Religiosa. 5. Sodomia imperfecta, quia indebito modo congreditur; immo posset esse Raptus, si violenter abducta fuisset e Claustro.

Ut permixtio secundum actum exteriorem cognoscatur, debet attendi circumstantia personarum, vel suppositorum, cum quibus fit congressus; an personæ sint solutæ; an sint conjugatæ; an sint religiosæ; an sint affines; an sint ejusdem sexus; an sint ejusdem speciei.

Ut permixtio secundum affectum interiorem cognoscatur, attendi debet intentio & affectus peccantis, v. g. intentio polluentis se: an polluens concupiverit virginem Religiosam; quia tunc pollutio in actu habet malitiam mollitiei, in affectu habet malitiam stupri, & sacrilegii: an congrediens in actuali copula cum una persona, habuerit in affectu aliam; quia tunc congressus in actu habet malitiam illius concubitus, qui exercetur, & in affectu habet malitiam congressus, qui desideratur: v. g. qui congreditur cum meretrice concupiscens matrem suam conjugatam, elicit actum, qui habet ma-

malitiam fornicationis in re, & in affectu malitiam adulterii & incestus.

ARTICULUS V.

De diversis actibus imperfectis luxuriæ.

Actus imperfecti luxuriæ sunt colloquia obscœna, tactus lascivi, oscula lasciva, amplexus lascivi, aspectus obscœnorum; quia illa omnia ordinantur ad luxuriem.

Illi actus imperfecti exterius considerati sunt in eadem specie, in qua sunt personæ, a quibus & circa quas exercentur: v. g. si fiant a personis solutis, pertinent ad fornicationem; si fiant ab una persona conjugata, & altera soluta, pertinent ad simplex adulterium; si fiant a duobus personis, non ad invicem conjugatis, pertinent ad duplex adulterium: & sic inductive.

Illi actus imperfecti considerati secundum affectum, habent malitiam luxuriæ, quæ intenditur - - Sic tactus, oscula, &c. facta a duabus personis solutis, intendentibus & desiderantibus personam Religiosam, habent in se malitiam reductam ad fornicationem, & malitiam reductam ad sacrilegium.

CAPUT III.

Quod & quale peccatum sit luxuries in genere, & quælibet species luxuriæ.

ARTICULUS I.

An actus venereus sit licitus in legitimo matrimonio: & quale peccatum sit extra legitimum matrimonium.

Prop. 1. Usus matrimonii, si fiat ordinate, non est illicitus; quin immo potest esse sanctus & meritorius.

Prob. 1. Ex Script. *His autem*, inquit Paulus, *qui matrimonio juncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere - - Si acceperis uxorem, non peccasti, & si nupserit virgo, non peccavit:* 1. ad Cor. 7. Rursus. *Honorabile connubium in omnibus, & thorus immaculatus:* ad Hebr. 13. Ergo usus matrimonii, si fiat ordinate, non est peccatum.

2. Ex Synodo Gangrensi can. 1. *Si quis vituperat nuptias, & dormientem cum viro suo fidelem ac religiosam detestatur, aut culpabilem æstimat, velut quæ in regnum Dei introire non possit, anathema sit.*

3. Ex Aug. *Conjugalis concubitus generandi gratia non habet culpam: concupiscentiæ vero satiandæ, sed tamen cum conjuge propter thori fidem, venialem habet culpam: adulterium vero sive fornicatio, lethalem habet culpam:* lib. de bono conjugali c. 6. Ergo usus matrimonii non est ex se illicitus.

4. Ex D. Thom. *Si ad actum matrimonialem virtus inducat vel justitiæ, ut debitum reddat, vel religionis, ut proles ad cultum Dei procreetur, est meritorius:* in 4. Sentent. dist. 26. q. 1. a. 4.

5. *Rat.* Prima ratio. Matrimonium, ut est officium naturæ, a Deo institutum est, juxta illud: *Masculum & fœminam creavit eos, benedixitque illis Deus, dicens: Crescite & multiplicamini:* Genes. 2. In lege vero Evangelica Christus matrimonium erexit ad perfectionem sacramenti, ut fides docet: Ergo usus sacramenti factus juxta regulas rationis, non potest esse illicitus. Ideo tum in lege Evangelica, tum Mosaica multi fuerunt sanctissimi conjugati.

Secunda ratio. Sicut ad conservationem vitæ unius hominis ordinatur usus ciborum; ita ad conservationem totius humani generis ordinatur usus venereorum: Ergo sicuti uti cibis juxta regulas rationis non est peccatum; ita nec uti matrimonio - - De hoc agemus infra, ubi de usu matrimonii.

Prop. 2. Omnis actus completus luxuriæ extra legitimum matrimonium est peccatum mortale, tanto gravius, quanto species luxuriæ est deformior.

In hoc enim genere peccati non datur parvitas materiæ, ut diximus; ob effrænem quippe concupiscentiæ impetum actus libidinosi imperfecti ad perfectos trahunt, & certo periculo exponunt; exponere autem se periculo peccandi mortaliter, est peccatum mortale.

Prob. 1. Ex Script. *Neque fornicarii, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, Regnum Dei possidebunt:* 1. ad Cor. cap. 6. Ergo cum luxuries excludat a regno Cœlorum, est peccatum mortale.

2. Ex

2. Ex Aug. *Nomine mœchiæ omnis illicitus concubitus, atque illorum membrorum non legitimus usus, prohibitus debet intelligi:* lib.2. quæst.in Exodum, quæst. 71. Ergo si mœchia sit peccatum mortale, mortale erit pariter peccatum omnis actus luxuriæ completus, cum juxta phrasim Scripturæ, mœchia nuncupetur.

3. Ex. D. Thom. *Inordinatio circa emissionem seminis est circa vitam hominis in potentia propinqua; unde manifestum est, quod omnis actus luxuriæ inordinatus est peccatum mortale ex suo genere:* q. 15. de malo art. 11.

4. *Rat.* Omnis inordinata seminis humani effusio, etiamsi fiat modo naturali, qualis est fornicatio, adulterium, bono naturæ officit: officit enim proli nasciturae, quatenus sanctæ ejus educationi non sufficienter providetur. Si repugnet bono naturæ; ergo repugnat bono universali. Si repugnat bono universali, est peccatum mortale: quia quod est contra bonum universale, non potest esse leve peccatum.

Prop. 3. Luxuria est tanto gravior, quanto persona exercens actum luxuriæ, debet esse a peccato remotior.

Prob. 1. Ex Script. Daniel 13. ostendit gravitatem luxuriæ duorum senum concupiscentium Susannam, modo ex ætate, modo ex conditione judicum. Dixit enim primo: *Inveterate dierum malorum - - Judicans judicia injusta & innocentes opprimens*: Secundo vero: *semen Chanaan & non Juda.* Ergo gravior est luxuria, quo persona debet esse a peccato remotior.

2. Ex Conc. Ancyrano can. 16. In quo pœnitentiæ publicæ addicuntur omnes peccantes luxuriose: sed gravioribus pœnitentiis subjiciuntur senes, quam juvenes; conjugati, quam non conjugati: Ergo censet Concilium peccatum eo esse gravius, quo persona debet esse ab eo peccato remotior.

3. *Rat.* Circumstantia personæ multum facit ad cognoscendam naturam peccati; quippe luxuries in sene enormior est, quam in juvene: in illo enim ratio est vegetior, concupiscentia debilior: in isto ratio infirmior, concupiscentia ardentior. Luxuries in conjugato est enormior, quam in soluto; quippe conjugatus remedium habet, quo extinguat libidinem, non

vero ſolutus. Luxuries gravior eſt in perſona ſacra, quam in laico; quia in illa eſt ſacrilegium, minime vero in alio. Ergo eo eſt gravior luxuria, quo perſona peccans debet eſſe ab illo peccato remotior.

Conſectaria hujus doctrinæ.

Conſect. 1. Uſus matrimonii inter conjugatos poteſt fieri nedum licite, ſed etiam ſancte, modo ſiſtant intra limites matrimonii. Quinam ſint illi limites dicetur infra.

Conſect. 2. Omnis actus completus luxuriæ eſt peccatum mortale, tanto gravius, quanto perſona debet eſſe a peccato remotior; & ita attente conſiderandæ ſunt perſonæ & a quibus, & circa quas peccata carnalia committuntur.

Conſect. 3. Omnis actus completus luxuriæ eſt peccatum mortale, etiam ſi fiat modo naturali, gravior tamen quanto ſpecies luxuriæ eſt deformior: & ita examinandæ ſunt omnes illæ ſpecies.

Conſect. 4. Fornicatio, ſtuprum, raptus, adulterium, inceſtus, ſacrilegium ſunt peccata mortalia, quia ſunt ſpecies luxuriæ - - De quibus ſigillatim.

ARTICULUS II.

De Fornicatione.

Prop. unica. Fornicatio, ſeu concubitus naturalis ſoluti cum ſoluta, eſt peccatum mortale. Propoſitio pertinet ad fidem: definita eſt in Clement. *ad noſtras* de hæreticis.

Prob. 1. Ex Script. Hoc vitium in novo Teſtamento prohibetur ſimul cum idololatria. Act. 15. v. 29. *Abſtineatis vos ab immolatis ſimulacrorum, & ſanguine, & ſuffocato, & fornicatione*: Ergo cum idololatria ſit peccatum mortale; ergo & fornicatio. Et eadem Scriptura ait: *Fornicatio & immunditia nec nominetur in vobis:* ad Epheſ. 5. v. 3. *Omnis fornicator aut immundus non habebit hæreditatem in regno Chriſti & Dei:* ad Epheſ. 5. v. 4. Immo in veteri lege fornicatio prohibita eſt. *Non erit meretrix de filiabus Iſrael*: Deut. c. 23. v. 17. *Attende tibi ab omni fornicatione:* Tob. 4. v. 13. Ergo.

2. Ex

2. Ex Concilio Viennensi, ubi damnata est hæc propositio: *Mulieris osculum, cum ad hoc non inclinet natura, est mortale peccatum; actus autem carnalis, cum ad hoc natura inclinet, peccatum non est, maxime cum tentatur exercens.*

3. Ex Aug. *Adulterium vero sive fornicatio lethalem habet culpam:* Lib. de bono conjug, cap. 6.

4. Ex D. Th. *Cum fornicatio sit concubitus vagus, utpote præter matrimonium existens, est contra bonum prolis educandæ, & ideo est peccatum mortale:* 2. 2. q. 154. a. 2. Nec obstat, quod per accidens contingat aliquando prolem ex fornicaria copula propagatam bene educari, quin & ditari; quia de rebus judicandum est secundum ea, quæ eis conveniunt *per se*, & non secundum ea, quæ eis contingunt *per accidens.*

5. *Rat.* Fornicatio est contra vitam hominis nascituri, cum sanctæ ejus educationi non sufficienter provideatur: ergo est peccatum mortale; quia peccatum contra vitam tum nostram, tum alterius est peccatum mortale: ideo Ecclesiastici 15. v. 3. dicitur: *Qui se jungit fornicariis, erit nequam.*

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Gravior est fornicatio promiscua, quam furtiva .... quia promiscue se offerens cuilibet venienti, magis impedit generationem, quam si uni soli se subjiceret; quia, dum plures coeunt, unus destruit, quod alius fecerat; & proinde hæc species fornicationis, utpote magis opposita generationi, est gravior.

Consect. 2. Gravior est concubinatus, quam simplex fornicatio; quia addit supra simplicem fornicationem consuetudinem fornicationis, & retentionem concubinæ, quasi uxor esset. Concubinarii, si sint Laici, excommunicandi sunt; si sint Clerici, nisi resipiscant, suis sunt beneficiis privandi: Trident. sess. 24. de reform. cap. 8.

Consect. 3. Concubinarii non sunt absolvendi, nisi prius concubinas rejecerint; quia sunt in proxima occasione peccandi; ita jubet Trid. statuens eos, *Si concubinas non ejecerint, seque ab earum consuetudine*

non sejunxerint, excommunicatione feriendos esse, a qua non absolvantur, donec reipsa admonitioni factæ paruerint: Conc. Trid. sess. 24. cap. 8.

ARTICULUS III.

De Stupro.

Prop. unica. Stuprum, seu illicita defloratio virginis, est peccatum mortale gravius simplici fornicatione.

Prob. 1. Ex Script. Deut. 22. v. 28. dicitur: *Si invenerit vir puellam virginem, quæ non habet sponsum, & apprehendens concuberit cum illa, & res ad judicium venerit, dabit qui dormivit cum ea patri puellæ quinquaginta siclos argenti, & habebit eam uxorem, quia humiliavit illam, & non poterit dimittere cunctis diebus vitæ suæ.* Si vero virgo stuprum patiens invita fuerit desponsata, *ipse* stuprator *morietur solus*: ibidem v. 25. Ergo signum est stuprum gravius esse fornicatione simplici.

2. Comparatione stupri cum fornicatione. Stuprum est peccatum mortale. 1. Quia involvit malitiam fornicationis. 2. Est peccatum gravius fornicatione, quia supra fornicationem addit injuriam factam virgini; corrumpit enim ejus integritatem virginalem. 3. Impedit virginem a legitimo matrimonio consequendo, eamque exponit periculo meretricii. 4. Injuria fit insuper parentibus, qui ejus curam gerunt; patri enim dicitur: *Super luxuriosam filiam confirma custodiam, ne quando faciat te in opprobrium venire inimicis:* Eccli. 42. v. 11. Ergo stuprum est peccatum mortale longe gravius fornicatione.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Stuprator gravius peccat quam simplex fornicator. *Stuprum enim*, inquit D. Th. 2. 2. q. 154. art. 6. *superaddit simplici fornicationi specialem deformitatem in specie luxuriæ.*

An vero hæc circumstantia sit necessario confitenda, non ita certum est. Multi graves authores putant, non esse necessario confitendam, si nulla in stupro intervenerit violentia, nec ex stupro nascatur obligatio restitutionis, quia, inquiunt, hæc deformitas

stupri

stupri non addit semper supra fornicationem circumstantiam mortaliter culpabilem; tum etiam quia difficillime sciri potest, an adolescentulæ, quæ corporis sui copiam faciunt, sint virgines nec ne: maxime autem, inquiunt, molestum esset Confessariis interrogare adolescentes, an ea, quæ fuit objectum morosæ delectationis, sit virgo.

Consect. 2. Qui violenter stuprum infert, gravius peccat eo, qui consentientem commaculat; quia stupro addit violentiam.

Consect. 3. Qui fictis promissis, importunis precibus, longo temporis intervallo virginem pellicit ad peccatum, gravissime peccat: & hæc circumstantia pertinacis tentationis aperienda est in confessione, quia denotat perseverantem, in peccando voluntatem.

ARTICULUS IV.

De Adulterio.

Prop. unica. Adulterium, seu accessus ad alienum thorum, seu concubitus cum persona non comparte, est peccatum mortale.

Prob. 1. Ex Scriptura: Job. 31. v. 11. ait: Adulterium *nefas est, & iniquitas maxima.* Paulus vero declarat quod, *Fornicatores & adulteros judicabit Dominus*: ad Hebræos 13. v. 4. Ergo adulterium est peccatum mortale.

2. Ex multiplici pœna contra adulterium destinata. Adulterium omnis lex tamquam scelus gravissimum prohibet. Adulterium vetat lex naturalis, ut patet exemplo Abimelech, sic Isaac alloquentis: *Perspicuum est, quod uxor tua sit: cur mentitus es eam sororem tuam esse? quare imposuisti nobis? potuit coire quispiam de populo cum uxore tua, & induxeras super nos grande peccatum. Præcepitque omni populo, dicens: qui tetigerit hominis hujus uxorem, morte morietur*: Gen. 26. v. 9. Lex Mosaica sic habet: Lev. 20. v. 10. *Si mœchatus quis fuerit cum uxore alterius, & adulterium perpetraverit cum conjuge proximi sui, morte moriantur & mœchus & adultera.* Lex Evangelica non mortem temporalem, sed æternam minitatur: *Fornicatores & adul-*

teri Regnum Dei non possidebunt. Lex canonica adulteris in totum pœnitentiæ locum clausit, juxta Cypr. epist. 52. vel tantum in fine vitæ dandam communionem decrevit. Lex civilis pari similique ratione sacrilegos nuptiarum, tamquam manifestos parricidas, insuere culeo vivos, vel exurere judicavit, ut dicit Codex Theod. Ergo adulterium vetatur gravibus pœnis: ergo est peccatum mortale.

3. *Rat.* Gravitas adulterii sumi potest ex variis circumstantiis, quas percurrit Ecclef. 23. v. 33. Adulter vel adultera, *Primo in lege Altissimi incredibilis fuit: Secundo in virum suum deliquit: Tertio in adulterio fornicata est: & ex alio viro filios statuit sibi.* Addamus nos, quod in lege christiana Sacramentum matrimonii, quod est figura unionis Christi cum Ecclesia, suo peccato violavit.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Adulterium committitur, cum conjugati habent copulam cum alio, quam cum comparte, etiam ante matrimonium consummatum; quia matrimonium ratum non potest solvi, nisi per ingressum in Religionem.

Consect. 2. Adulterium est peccatum gravius specifice, quam simplex fornicatio: & ita hæc circumstantia, utpote varians speciem, debet necessario declarari in confessione.

Consect. 3. Adulterium est gravius, quando utraque persona peccans est ligata matrimonio, quam si altera esset soluta; quia tunc adulterium est duplex ex parte utriusque personæ.

Consect. 4. Adulterium committit, qui tradit corpus alteri a comparte, licet compars consentiat: quia adulterium est accessus ad alienum thorum: vinculum enim Sacramenti non tollitur, nisi per mortem, juxta illud Pauli: *Quæ sub viro est mulier, vivente viro, alligata est legi: si autem mortuus fuerit vir ejus, soluta est a lege viri. Igitur, vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro:* ad Rom. 7. v. 2. Quapropter damnata est hæc propositio: *Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium; ideoque sufficit in confessione dicere,*

se esse fornicatum. Idem docet Aug. lib. 22. cont. Faust. cap. 3.

Confect. 5. Quando desponsati copulam habent, non cum parte, cui desponsati sunt, sed cum altera, non proprie adulterium committunt, sed peccatum committunt, quod videtur ad adulterium pertinere; quia violant fidem in sponsalibus promissam.

Monit. Si attendatur prolis incertitudo, quia adulterium uxoris reddit prolem incertam, gravius est adulterium in muliere quam in viro; sed absolute loquendo adulterium est gravius in viro, quam in muliere; quia vir caput est mulieris, debetque vir uxori exemplo prælucere; & uti est mente fortior, ita debet esse a libidine remotior: ideo ait Aug. *Tanto gravius eos*, id est viros, *puniri oportet, quanto magis ad eos pertinet & virtute vincere, & exemplo regere fœminas:* Lib. de adult. conjug. c. 3. 88.

ARTICULUS V.

De Sacrilegio.

Prop. unica. Sacrilegium carnale, seu luxuria, qua vel persona Deo sacra, vel locus sacer per actum venereum fœdatur, est peccatum mortale, tanto gravius, quanto persona est Deo solemnius consecrata, & locus est Sanctuario propinquior.

Prob. 1. Ex comparatione sacrilegii cum fornicatione. Sacrilegium habet deformitatem fornicationis, & insuper violationem rei sacræ: ergo est peccatum mortale.

2. Ex pœnis contra illud vitium destinatis. Sacrilegium carnale gravibus pœnis Deus in veteri lege punivit, ut patet exemplo Ophni & Phinees, Heli filiorum: de quibus dicitur: *Dormiebant cum mulieribus, quæ observabant ad ostium tabernaculi:* 1. Reg. 2. v. 22. Quod scelus ita arguit Heli: *Si peccavit vir in virum, placari ei potest Deus: si autem in Dominum peccaverit vir, quis orabit pro eo? Et non audierunt vocem patris; quia voluit Dominus occidere eos:* Ibid. v. 25.

Gentiles ipsi sacrilegium carnale sæva morte punitum voluerunt; ut patet exemplo filiæ Vestalis corruptæ, quæ viva sepulta est.

Jus vero Canonicum Clericos lapfos in peccatum carnale a fuo gradu dejicit; Monachos & Moniales e monafterio eliminat, & carceri addicit. *Clericus, qui poft acceptum facrum Ordinem in peccatum carnis lapfus fuerit, facro Ordine ita careat, ut ad Altaris minifterium ulterius non accedat*: Greg. lib. 3. epift. 26. ad Januarium. Et Canon *Impudicas*, ita habet: *Impudicas, deteftabilesque perfonas Monachorum, & Monacharum, quæ abjecto propofito fanctitatis, illicita & facrilega contagione fe mifcuerunt, a Monafteriorum cœtu, Ecclefiarumque conventibus eliminandas effe mandamus.* Quæ omnia denotant, facrilegium peccatum effe graviffimum.

Quod idem peccatum crefcat vel ratione perfonæ, vel ratione loci, patet; quia quo perfona eft Deo magis facra, & locus eft Sanctuario propinquior, eo major irrogatur injuria Deo totius fanctitatis fonti.

Confectaria hujus Doctrinæ.

Confect. 1. In uno facrilegio poffunt effe diverfæ fpecies luxuriæ ob diverfas deformitates, quæ in uno & eodem actu concurrunt: ita docet D. Thom. 2. 2. q. 154. a. 10. ad 2. *Sacrilegium eft fpecies luxuriæ fecundum quod ordinatur ad alterius vitii finem, & poteft concurrere cum diverfis luxuriæ fpeciebus. Si enim aliquis abutatur perfona conjuncta fibi fecundum fpiritualem cognationem* in Baptifmo & Confirmatione, *committit facrilegium ad modum inceftus: fi autem abutatur virgine Deo facrata, in quantum eft fponfa Chrifti, eft facrilegium per modum adulterii: in quantum vero eft fub fpiritualis Patris cura conftituta, erit quoddam fpirituale ftuprum: & fi violentia inferatur, erit fpiritualis raptus: qui etiam fecundum Leges civiles gravius punitur, quam alius raptus*, fcilicet, pœna capitali.

Confect. 2. Sacrilegium gravius eft, cum utraque perfona eft Deo facra, quam fi altera effet tantum Deo confecrata; quia in priori cafu duplex confecratio violatur, in fecundo unica.

Confect. 3. Gravius eft facrilegium commiffum per perfonam ligatam voto folemni, quam ligatam voto fimplici: quia *votum folemne habet fortiorem obligationem apud Deum, quam votum fimplex; & gravius peccat, qui illud*

illud transgreditur: D. Th. 2. 2. q. 88. a. 7. ad 2. Quamvis tamen *utriusque voti transgressor peccet mortaliter*, ut docet ibid. D. Thom.

Confect. 4. Gravius est sacrilegium Sacerdotis, Diaconi, Subdiaconi, & Monachi, quam Sacerdotis, Diaconi, vel Subdiaconi præcise sæcularis; quia votum solemne Monachi est essentialiter annexum statui Monachatus, minime vero statui Ecclesiastico. Et ideo dicunt, quod per Ecclesiam potest dispensari in voto continentiæ solemnizato per susceptionem sacri Ordinis, & non potest dispensari in voto solemnizato per professionem Religionis: ita D. Thom. 2. 2. q. 88. ad 11. in corp.

Confect. 5. Gravissimum est sacrilegium Sacerdotis cum filia spirituali, seu cum sua pœnitente commissum, cum utitur sacramento pœnitentiæ ad illam provocandam ad libidinem; quia, ut ait Gregorius XV. *Cum Sacerdos tunc sacrosancto Pœnitentiæ sacramento abutatur, ac pro Medicina venenum, pro pane aspidem porrigat, & ex cœlesti medico infernalis veneficus, ex Patre spirituali proditor execrabilis animarum reddatur.*

Hujusmodi Confessarii sollicitantes pœnitentes, vi Decretorum & Bullarum Clementis VIII. & Pauli V. & Pii IV. & Gregor. XV. ubi hujusmodi Decreta recepta sunt & vigent, *denuntiandi sunt a pœnitentibus* Inquisitoribus, ubi viget inquisitio, vel Episcopis, ubi non viget Inquisitio; adeo ut fæmina sollicitata ad luxuriam, masculus sollicitatus ad Sodomiam per suum Confessarium, vi illarum Constitutionum absolvi non possint sacramentaliter, nisi prius Confessarium sollicitantem denuntiaverint; nec tollitur illa obligatio per hoc quod tradatur charta sollicitans extra confessionem, vel per hoc quod mulier ad peccatum pellecta ipsi Confessario pellicienti confiteatur, ut determinavit Alexander VII. Ast ubi hæ Constitutiones aut non vigent, aut non receptæ sunt, manet semper obligatio naturalis, qua quilibet tenetur damna Reipublicæ impedire, & malefactores, si non destiterint, denuntiare per media, quæ viris prudentibus judicabuntur aptiora. Ita evincunt sequentes propositiones damnatæ ab Alexandro septimo. *Confessarius, qui in sacramentali Confessione tribuit pœnitenti chartam postea legendam, in*

qua ad venerem incitat, non censetur sollicitasse in Confessione, ac proinde non denuntiandus est.

Modus evadendi obligationem denuntiandæ sollicitationis est, si sollicitatus confiteatur cum sollicitante, hic potest ipsum absolvere absque onere denuntiationis.

Hinc patet, merito per sanctum Carolum prohibitum esse Confessariis, ne confessiones audiant illarum personarum, cum quibus peccaverunt; nam jus commune id non prohibet, ut dicetur fusius ubi de Sacramento Confessionis.

ARTICULUS VI.

De incestu.

Prop. unica. Incestus, seu luxuriæ peccatum cum consanguinea, vel affini intra gradus prohibitos, est peccatum mortale gravius fornicatione.

Prob. 1. Comparatione incestus cum fornicatione. Incestus præter deformitatem fornicationis importat violationem honoris, qui parentelæ debetur: unde Aug. lib. 15. de Civit. c. 16. *Nescio quomodo inest humanæ verecundiæ quiddam naturale, atque laudabile, ut cui debet causa propinquitatis verecundum honorem ab ea contineat:* Et Levit. 18. v. 6. dicitur: *Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedat, ut revelet turpitudinem ejus, Ego Dominus* . . . . Ergo est peccatum mortale.

2. Ex pœnis incestui destinatis. Deus maledictionem incestuosis minitatur: *Maledictus qui dormit cum uxore patris sui, & revelat operimentum lectuli ejus: & dicet omnis populus, Amen:* Deut. 27. v. 20. & D. Paulus Corinthium incestuosum excommunicavit: 1. ad Corinth. & jam incestus ut plurimnm est casus reservatus. Quæ omnia denotant quam grave sit crimen incestus.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. In confessione aperiendus est gradus consanguinitatis, vel affinitatis; quo enim propinquior est persona consanguinea, vel affinis, eo gravius luxuriæ peccatum, quod cum ea committitur.

Sic gravius est peccatum luxuriæ cum matre, quam cum sorore; major enim debetur honorificentia matri, quam sorori: item majus est peccatum cum sorore, quam cum consobrina, &c. Quamvis enim omnes incestus sint ejusdem speciei, ut videtur docere D. Th. tamen notabiliter gravior incestus cum consanguinea quam cum affini, & cum consanguinea vel affini in primo gradu quam in secundo: Ergo id explicandum est in confessione; etenim circumstantiæ notabiliter aggravantes confitendæ sunt.

Consect. 2. In confessione aperiendus est gradus consanguinitatis, vel affinitatis, quo inducitur impedimentum matrimonio, ne, qui incestuose peccaverunt, ob illud silentium invalide contrahant. Consanguinitas autem prohibens matrimonium inter consanguineos, & affinitas orta ex copula licita prohibens matrimonium inter affines, olim usque ad septimum, jam vero usque ad quartum gradum solum extenditur. Ita cap. *Non debet*, de consanguinitate, & affinitate, ubi sic habetur: *Prohibitio quoque copulæ conjugalis quartum consanguinitatis & affinitatis gradum de cætero non excedat: quoniam in ulterioribus gradibus jam non potest absque gravi dispendio hujusmodi prohibitio generaliter observari.* Affinitas vero orta ex copula illicita ex Trid. sess. 24. de reform. c. 4. usque ad secundum gradum solum extenditur, ubi sic habetur: *Synodus impedimentum, quod propter affinitatem ex fornicatione contractam inducitur, & matrimonium postea factum dirimit, ad eos tantum, qui in primo & secundo gradu conjunguntur, restringit.*

ARTICULUS VII.

De Raptu.

Prop. unica. Raptus, seu peccatum luxuriæ, quo persona aliqua abducitur cum violentia ad turpem actum cum ea exercendum, est peccatum luxuriæ longe gravius fornicatione.

Prob. 1. Comparando raptum cum simplici fornicatione. Raptus præter deformitatem fornicationis, habet deformitatem violentiæ, quæ procedit ex magnitudi-

tudine concupiſcentiæ, ex qua aliquis non refugit periculo ſe injicere violentiæ inferendæ : D. Thom. 2.q.154. a. 7. ad 2. Ergo raptus eſt peccatum mortale longe gravius fornicatione.

2. Ex pœnis contra raptum deſtinatis. Raptores puellarum in lege etiam naturæ non impuniti relicti ſunt, ut patet exemplo Sichimitarum, qui ob vim illatam Dinæ a filiis Jacob omnino deleti ſunt. In lege Moſaica: *Vir, qui deſponſatam puellam apprehendens concubuerit cum ea, morti addicebatur :* Deut. c. 22. v. 23. a fortiori, ſi rapiens abduxiſſet. Jure Canonico, raptores mulierum, ſi ſint Clerici, deponuntur, ſi Laici, excommunicantur : *Qui rapiunt mulieres prætextu conjugii, & adjutores, ac conſentientes, ſi Clerici ſunt, decidant a gradu ſuo : ſi Laici, anathematizentur.* Chalcedonenſe Concil. Can. 27. idem Trid. ſeſſ. 24. de reformatione c. 6. Jus civile raptorem infuſione liquentis plumbi plecti edicit, ſive invitam rapuerit, ſive volentem abduxerit : ita Codex Theodoſianus. Et Juſtinianus raptores capite plectendos decernit, eorumque adjutores, & fautores. Quæ omnia denotant, quam grave ſit crimen raptus.

Conſectaria hujus doctrinæ.

Conſect. 1. Qui fæminam, aut virum invitos explendæ libidinis deſiderio abducunt, rei ſunt raptus.

Conſect. 2. Pœnas latas contra raptores incurrunt etiam, qui puellam ſeductam, quamvis conſentientem, inſciis aut diſſentientibus parentibus, vel iis, qui loco parentum ſunt, abducunt; leges enim contra raptum non ſolum ſunt in favorem puellarum, ſed etiam parentum : ita tenent Conc. Aurelianenſe 1. Can. 2. & Cod. Theod. lib. 9. titul. 24. de Raptu.

Conſect. 3. Ejusdem criminis reus pariter habendus eſt deſponſatus, qui poſt celebrata ſponſalia vellet ſponſam etiam volentem e paterna domo abducere vel ut libidinem compleret, vel ut ad perficiendum matrimonium nolentem cogeret; ſed non eſſet raptor, ſi nullo ex his motivis ſponſam etiam nolentem abduceret, quamvis graviter peccaret : ita D. Thom. 2. 2. q. 154. a. 7. ad 4. *Sponſus ex ipſa deſponſatione habet aliquod jus in ſua ſponſa; ideo quamvis peccet, violentiam inferendo,* ex-

excusatur tamen a crimine raptus. Idem tenet Gelasius Papa caus. 36. q. 1. Can. *Lex illa.* . .

CAPUT IV.

De speciebus luxuriæ contra naturam.

ARTICULUS I.

An & quale peccatum sit actus luxuriosus contra naturam.

Prop. unica. Omnis actus completus luxuriæ, quæ est contra naturam, est peccatum mortale gravius & turpius quocumque peccato luxuriæ, quæ non est contra naturam.

Prob. 1. Ex Script. Luxuria contra naturam peccatum est, quod nominari non licet: *Quæ enim in occulto fiunt ab ipsis, turpe est & dicere:* ad Ephes. 5. v. 12. Ergo est peccatum mortale.

2. Ex Patribus. Tertullianus lib. de pudicitia vocat peccata illa: *Libidinum furias impias:* quia non sunt *delicta, sed monstra.* Et Aug. lib. 3. Confess. cap. 8. ait: *Flagitia, quæ sunt contra naturam, ubique ac semper detestanda, atque punienda sunt.*

3. Ex D. Thom. 2. 2. q. 154. art. 12. ad 2. *Vitia contra naturam tanto sunt graviora sacrilegii corruptela, quanto ordo naturæ humanæ inditus est prior & stabilior, quam quilibet alius ordo superadditus.*

4. Ex rat. D. Thom. *In quolibet genere pessima est principii corruptio, ex quo alia descendent . . . . Et ideo sicuti in speculativis error circa prima principia est gravissimus, & turpissimus, ita & in practicis; & ideo vitium contra naturam est gravissimum & turpissimum:* ibid. in corp.

5. *Rat.* D. Augustini, quæ his verbis exprimitur: *Violatur quippe ipsa societas, quæ cum Deo nobis est: cum eadem natura, cujus ille auctor est, libidinis perversitate polluitur:* Confess. lib. 3. cap. 8.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. unicum. Ex dictis sequitur, quod mollities, sodomia imperfecta, & sodomia perfecta, bestialitas, sint

ſint peccata graviora aliis peccatis luxuriæ, quæ ſunt ſecundum naturam: de quibus ſigillatim agendum.

ARTICULUS II.

De Mollitie.

Prop. unica. Mollities plane voluntaria vel in ſe, vel in cauſa, eſt peccatum mortale; imperfecte vero volita vel in ſe, vel in cauſa, eſt peccatum veniale.

Prob. 1. Ex Script. *Neque fornicarii, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum concubitores Regnum Dei poſſidebunt:* 1. Cor. 6. v. 9. Deinde Onan polluebat ſe, ſciens non ſibi naſci filios. *Et idcirco percuſſit eum Dominus, eo quod rem deteſtabilem faceret:* Gen. 38. v. 9. Ergo mollities eſt peccatum mortale, cum excludat a regno cælorum.

2. *Rat.* D. Thom. Actus genitalium membrorum, ex quo numquam poteſt ſequi generatio, eſt vitium contra naturam: actus autem prædictorum membrorum factus extra commixtionem maris & fæminæ eſt talis, ut ex eo ſequi nequeat generatio prolis: ergo eſt peccatum mortale graviſſimum: ita q. 15. de malo art. 3.

3. *Rat.* Aug. Per mollitiem fit, ut *momento ipſo temporis, quo ad ejus pervenitur extremum, pene omnis acies, & quaſi vigilia cogitationis obruatur:* Lib. 14. de civit. Dei c. 16. Ergo cum rationem obruat, qua homo debet ſe dirigere, eſt peccatum mortale.

4. Damnata eſt hæc propoſitio a Papa & Clero Gallicano: *Mollities jure naturæ prohibita non eſt: unde ſi Deus eam non interdixiſſet, ſæpe eſſet bona, & aliquando obligatoria ſub mortali:* Ergo, cum pollutio jure naturæ prohibeatur, & ſit in eo genere peccati, in quo non eſt parvitas materiæ, pollutio debet eſſe peccatum mortale.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Peccatum mortale eſt mollities Quietiſtarum, apud quos nihil refert, quid ſenſus agat, quid patiatur, modo animus Deo conjungatur; quia ficta illa cum Deo adhæſio mollitiem ab intrinſeco malam, licitam reddere non poteſt; & qui adhæret Deo, tales ſpurcitias non fovet, ſed perhorreſcit, juxta illud Pauli: *Spiri-*

Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis .... Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt immunditia, impudicitia, luxuria .... Qui talia agunt, Regnum Dei non consequentur : Gal. 5. v. 16.

Consect. 2. Peccatum mortale est mollities, quam sibi quis procurat, putans erronee eam esse licitam; quia lex naturæ non potest ab adulto quoad hanc prohibitionem invincibiliter ignorari. Exemplum habemus hujus veritatis in Petro Damiano, lib. Gomorrhiano cap. 20. ubi dicitur, quod *Eremitæ cuidam suggestum est per diabolum, ut quandocumque libidine titillaretur, sic semen detritu genitalis membri egerere deberet, & tamquam phlegma de naribus projiceret, quia ob id dæmonibus moriens, vidente socio, traditus est.*

Consect. 3. Peccatum mortale est mollities eveniens vigilanti cum deliberato consensu illius, etiamsi intenderetur sola sanitatis causa; quia tunc, utpote libera, est peccatum. *Cum autem fit ista consensio, tunc exit ex ore cordis quod coinquinat hominem :* Aug. lib. de continentia c. 2. Et Antoninus 2. Parte tit. 6. cap. 5. *Si in vigilia quis voluntarie se pollueret ob sanitatem solum, non excusaretur a mortali, quia facit directe contra finem intentum a natura, qui non est alius in emissione seminis voluntaria, nisi generatio, quæ per illum motum sequi non potest.*

Consect. 4. Peccatum mortale est mollities eveniens dormienti plane voluntaria vel antecedenter in causa, vel concomitanter in actu, vel consequenter in effectu : ita D. Th. *Quandoque vero præcedentes cogitationes sunt cum concupiscentia & delectatione; & si adsit consensus, erit peccatum mortale in pollutione nocturna; si autem desit, erit veniale :* 3. Part. q. 80. art. 7. in corp.

Potest tamen contingere, quod in ipsa evigilatione peccatum oriatur : si quidem pollutio propter delectationem placeat : quod quidem erit veniale peccatum, si sit ex surreptione talis placentia; mortale autem, si sit cum deliberante consensu, & præcipue cum appetitu futuri. Ista autem placentia non facit præteritam pollutionem peccatum; quia ipsius causa non est, sed ipsa in se peccatum : In 4. Dist. 9. q. 1. art. 4. Quæstiuncula 1. ad 1.

Et ita pollutio veniens ex causa mortaliter culpabili, v. g. veniens ex ebrietate, ex colloquio valde inhonesto, ex aspectu turpium, ex lectione lascivorum, ex valde inhonesta corporis compositione, est peccatum mortale.

Pollutio vero veniens ex causa venialiter culpabili, v. g. ex levi excessu, vel in cibo, vel in potu, ex colloquio venialiter inhonesto, ex negligentia veniali præparationis ad devotionem, est peccatum veniale, ut docet D. Thom. 3. Par. ib.

Confect. 5. Pollutio omnino involita vel in se, vel in causa, nullatenus est peccatum: ita D. Th. *Corporales motus non pertinent ad meritum, vel demeritum, nisi secundum quod a voluntate quasi a principio causantur; & ideo si illi motus sint omnino involuntarii, non est peccatum.* Iterum idem D. Th. 2. 2. q. 154. art. 5. *In dormiendo ratio non habet liberum judicium; unde id, quod agit homo dormiens, non imputatur ei ad culpam, sicut nec illud quod agit furiosus, aut amens:* & ita in sequentibus casibus pollutio nullatenus est peccatum.

1. Quando causatur ex malitia dæmonis tum per vigiliam, tum per somnum, commoventis imaginationem, & excitantis spiritus venereos.

2. Quando causatur ex debilitate naturæ non valentis efformatum semen retinere.

3. Quando causatur ex robore naturæ corruptum & superfluum semen expellentis.

4. Quando causatur ex cogitatione speculativa & necessaria; puta cum aliquis causa lectionis vel disputationis cogitur de talibus cogitare, qualis est Doctor & Confessarius, idque facit adhibitis prius precibus.

In illis casibus, si nulla sit in nobis complacentia, sed displicentia, nullum est peccatum, ut docet D. Thom. ib. loc. cit. 3. parte & in 4.

Monit. Au licitum sit appetere pollutionem involuntariam, & gaudere de illa, prout est alleviatio naturæ, res est maxime dubia; nam hoc licet orare, quod licet desiderare: tamen Ecclesia non permittit, quod Deum oremus, ut pollutio in somnis eveniat, sed econtra dicimus; *Hostemque nostrum comprime, ne polluantur corpora.* Itaque juxta Gersonium

nium salubrius est *Cogitationes circa rem divertere, quam habere.*

ARTICULUS III.

De sodomia imperfecta.

Prop. unica. Sodomia imperfecta, seu inordinatus concubitus, seu extra matrimonium, sive in matrimonio, quoties generatio prolis impeditur, est peccatum mortale gravius pollutione.

Prob. 1. Ex comparatione Sodomiæ cum simplici pollutione. Sodomia præter pollutionis deformitatem habet & compartis scandalum, & inordinati concubitus defectum: ergo est peccatum mortale.

2. Ex Aug. lib. 2. de adulterinis conjugiis cap. 12. *Illicite & turpiter etiam cum legitima concumbitur, ubi prolis conceptio devitatur; quod faciebat Onan filius Judæ, & occidit illum propter hoc Deus.* Ergo sodomia etiam imperfecta est peccatum mortale.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Inordinatus concubitus inter conjugatos est turpior, quam inter non conjugatos ob injuriam factam Sacramento. *Cum vir membro mulieris non ad hoc concesso uti voluerit, turpior est uxor, si in se, quam si in alia fieri permiserit.* Aug. de bono conjug. c. 11.

Consect. 2. Sodomia imperfecta, etsi gravissimum crimen sit, non tamen videtur esse casus reservatus ubi sodomia reservatur.

ARTICULUS IV.

De Sodomia perfecta.

Prop. unica. Sodomia perfecta, seu concubitus cum persona ejusdem sexus, est peccatum mortale gravius pollutione, & inordinato concubitu.

Prob. 1. Ex comparatione sodomiæ cum simplici pollutione. Sodomia præter deformitatem pollutionis, habet inordinatum amorem ad personam ejusdem sexus.

2. Ex pœnis contra sodomiam destinatis. Lex naturalis damnat illud vitium, ut patet ex Paulo sic loquente: *Fœminæ eorum immutaverunt naturalem usum, in eum usum, qui est contra naturam. Similiter autem*

& masculi, relicto naturali usu fœminæ, exarserunt in desideriis suis in invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, & mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes: ad Rom. cap. 1. v. 26. ubi Apostolus vitium, quasi naturali lege damnatum, exhibet: & Deus in lege naturæ crimen illud igne & sulphure punivit: *Dominus pluit super Sodomam & Gomorrham sulphur & ignem*: Genesеos 19. v. 34.

Lex Mosaica morti addixit Sodomitas. *Qui dormierit cum masculo coitu fœmineo, uterque operatus est nefas, morte moriatur: sit sanguis eorum super eos:* Levit. 20. v. 13.

Lex Evangelica impuros illos homines Cælorum Regno privat: *Masculorum concubitores Regnum Dei non possidebunt*: 1. Corinth. 6. v. 10.

Lex civilis eos flammis addicit. *Hujusmodi scelus spectante populo flammis vindicibus expiabunt*: Lib. 9. Codicis Theodosiani.

Lex Canonica Clericos dejicit e Clero, & in Monasterium detrudit; laicos vero excommunicatione plectit: ita Lateran. III. cap. *Clerici*, de excessibus Prælatorum. Ergo signum est, Sodomiam perfectam gravissimum esse peccatum.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Gravius peccat qui turpiter agit, quam qui turpiter patitur, ut vulgo docetur ab omnibus; sed quidquid sit de hoc

Consect. 2. Sodomia est peccatum gravius adulterio, incestu, &c. ut docet Aug. lib. 1. de adulterinis conjugiis, ubi sic habet: *Omnium horum vitiorum est pessimum quod contra naturam fit.*

CAPUT V.

De actibus imperfectis luxuriæ.

ARTICULUS I.

An peccatum sit, & quale actus imperfectus luxuriæ.

Prop. unica. Actus imperfecti luxuriæ, v. g. morosa delectatio de rebus obscœnis, aspectus libidinosi, ver-

verba & colloquia lasciva, oscula lasciva, amplexus, tactus lascivi extra matrimonium, si hæc omnia fiant cum plena deliberatione, sunt peccatum mortale ejusdem speciei, in qua est actus exterior completus.

Prob. 1. Ex Script. *Omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam in corde suo:* Matth. 5. v. 28. Ergo cum actus illi libidinosi comparentur cum mœchia, & mœchia sit peccatum mortale, illi actus sunt peccata mortalia.

2. *Rat.* Hujusmodi actus ex natura sua ordinantur ad delectationem veneream, quæ de se est peccatum mortale: Ergo sunt peccata mortalia.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Illi actus involvunt malitiam unius duntaxat speciei, si ad unam tantum speciem ordinentur; multiplicis vero, si ad speciem multiplicem ordinentur.

Sic habent malitiam fornicationis, si tendant ad peccatum fornicationis; malitiam stupri, si tendant ad stuprum; malitiam mollitiei, si tendant ad mollitiem; malitiam sodomiæ, si tendant ad sodomiam; bestialitatis, si tendant ad bestialitatem.

ARTICULUS II.

De visu libidinoso.

Prop. unica. Aspectus libidinosi sunt peccata mortalia.

Prob. 1. Ex Script. Jerem. Thren. 3. v. 51. ait: *Oculus meus deprædatus est animam meam;* quia, ut explicat Greg. lib. 21. Mor. cap. 2. concupiscendo visibilia invisibiles virtutes amisit. D. vero Petrus sic arguit visus impudicos. *Oculos,* inquit, *habentes plenos adulterii, & incessabilis delicti:* 2. Petri v. 14. Ergo cum visus impudici perdant animam, & delictum incessabile attrahant, visus impudici sunt peccata mortalia.

2. Ex Patribus. Chrysost. sic habet: *Qui studet elegantes facie inspicere, ipse præcipue fornacem sibi istius passionis accendit, & captivam faciens animam, ad opus quoque celeriter adducit:* Homil. 17. in Matth. Tertull. Apolog. c. 46. describens, qualis esset Christianus sui temporis, sic loquitur: *Christianus salvis oculis fœminam*

nam videt, animo adversus libidinem cæcus est. Ergo censet Christianum non esse, qui in aspectu libidinoso delectatur. Augustin. veritatem hanc firmat exemplo Davidis: *De longe vidit illam*, inquit, *in qua captus est, mulier longe, libido prope*: in Psal. 40. Ideo audiendus est Job. cap. 31. *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine.* Audiendus est David Psal. 118. v. 37. *Averte oculos meos, ne videant vanitatem.* Audiendus Sapiens: *Virginem ne conspicias, ne forte scandalizeris in decore illius*: Ecclesiast. 9. v. 5.

3. *Rat.* Aspectus libidinosi ad libidinem illicitam provocant, juxta illud Eccli. 9. v. 9. *Propter speciem mulieris multi perierunt: & ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit.* Ergo aspectus libidinosi plene deliberati, sunt peccata ex suo genere mortalia.

Consectaria hujus doctrinæ.

Consect. 1. Peccant mortaliter qui absque necessitate & rationabili causa, v. g. medendi, &c. libidinose intuentur eas alterius sexus partes, quæ ad libidinem excitant: tales sunt partes secretæ, quas pudor jubet operiri: de quo Chrys. in sermone de Joseph: *Job diabolum quidem videns non fugit, sed mansit sicut leo viribus fidens: virgine autem visa non stetit, neque moratus est in contuendo, sed statim secessit.* Si virginis faciem intueri non liceat, a fortiori eas partes, quæ ardentius ad libidinem excitant.

Consect. 2. Peccant qui citra necessitatem se ipsos in partibus secretioribus aspiciunt; hoc enim indecorum & turpe esse natura ipsa suggerit: idque constat ex primis parentibus, qui cum cognovissent se esse nudos consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata: Gen. 3.

Consect. 3. Peccant qui affectu libidinoso curiose inspiciunt vel animalia coeuntia, vel personas diversi sexus, aut indecore nudantes se, aut aliquid turpe operantes; hæc enim solent ad libidinem provocare: & juxta Hieron. *Intueri non debet* homo *quod concupisci non licet; & ut munda mens servetur, deprimendi sunt oculi, quasi quidam raptores ad culpam.*

Consect. 4. Peccant qui imagines turpia repræsentantes aspiciunt, retinent, vendunt, &c. hæc enim urgens est tentatio, & præsens periculum peccati: ut patet exemplo illius adolescentis, de quo Terentius ait, quod concitavit se ad libidinem videns imaginem, in qua Jovis adulterium delineabatur.

Monit. Dixi aspectus libidinosos esse peccata mortalia: nam juxta D. Anton. 2. P. tit. 5. c. 1. §. 7. Aspectus faciei & partium honestarum pulchræ fæminæ in viro potest multipliciter contingere absque peccato: scilicet vel ex causa sine præmeditatione, vel ex causa rationabili, puta, ut eam noscat, & ab aliis discernat, aut ut de utilibus cum ipsa loquens attentionem reddat, aut ut fucos & vanitates illius melius arguere valeat, &c. Idem cum quadam proportione potest contingere in fæmina virum aspiciente. In illis casibus observanda est ista D. Aug. regula. *Oculi vestri etsi jaciantur in aliquam fæminarum, in nullam figantur; quia scriptum est: abominatio est Domino defigens oculum.*

ARTICULUS III.

De verbis obscœnis.

Prop. unica. Verba impudica cum affectu libidinoso proferre, vel audire, cantica lasciva edere, aut canere, aut audire, vel legere, est peccatum mortale.

Prob. 1. Ex Script. *Fornicatio, aut omnis avaritia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos:* ad Ephes. 5. v. 3. Ergo, cum colloquia lasciva sint contra sanctitatem Christianam, sunt peccata mortalia.

2. Ex Pœnitentiali Romano. *Qui per turpiloquium, vel aspectum coinquinatus est, tamen non voluit peccare corporaliter, viginti dies pœniteat:* c. 13. Ergo cum verba obscœna mereantur pœnitentiam canonicam, debent esse peccata mortalia.

3. Ex Antonino parte 2. tit. 5. cap. 10. §. 8. *Nulli dubium est, quod qui dicit verba turpia, & lasciva hac intentione, ut se, vel alium provocet ad luxuriam, vel mente se delectandi in locutione, & cogitatione turpium, mortaliter peccet.*

4. *Rat. Corrumpunt bonos mores colloquia prava,* ut dicit

dicit Paulus I. ad Corinth. cap. 15. Lascivia colloquia ad luxuriem trahunt, & ita sunt peccata mortalia.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Peccant graviter omnes, qui verba lasciva proferunt, audiunt, tum ut se, tum ut alios sollicitent ad peccandum: quod prohibet Apostolus his verbis: *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat:* ad Ephes. 4. v. 29.

Consect. 2. Peccant vulgo mortaliter qui lasciva cantica edunt, canunt, audiunt, &c. Circa quod ita monet Clemens Alexandrinus: *Amatoria quidem absint cantica; sint autem cantica, Dei laudes:* Lib. 2. pædagogi c. 4.

Consect. 3. Peccant vulgo mortaliter qui lascivos libros edunt, audiunt, retinent. 1. Quia libros de rebus obscœnis, turpibus, impudicis tractantes, inflammandos jubent Concilia Mediolanense, Turonense, Burdigalense: Ergo peccant mortaliter qui eos edunt, retinent, legunt contra vetitum Conciliorum. 2. Quia hi omnes exponunt se, & exponunt alios peccandi periculo.

Consect. 4. Peccant mortaliter qui loquuntur de peccatis lasciviæ vel a se, vel ab aliis commissis, aut committendis; loquuntur, inquam non vituperando, sed laudando, vel excusando: in quo faciunt illud, quod execrandum dicit Scriptura: *Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur:* Psal. 10. v. 3.

Consect. 5. Peccant mortaliter & peccato lasciviæ, & peccato scandali, qui coram infirmis & ad illud peccatum propensis, de rebus lascivis sermonem habent; tunc enim licet non sit prava intentio in proferente, tamen juxta Antoninum per accidens potest esse peccatum mortale ratione scandali, seu ruinæ inde sequentis alicujus.

Consect. 6. Si contingat præter intentionem talia audiri, audientes eos sermones obscœnos vitare debent, vel saltem displicentiam mentis habere: quo spectat illud Ecclesiastici 28. v. 28. *Sæpi aures tuas spinis, linguam nequam noli audire, & ori tuo facito ostia & seras.* Ut enim optime monet Ambros. lib. de pœnit. cap. 14. *Libido pascitur conviviis, ebrietate inflammatur*, & postea subjungit: *graviora sunt fomenta verborum.*

AR-

ARTICULUS IV.

De tactibus, & osculis libidinosis.

Prop. unica. Tactus impudici, oscula libidinosa inter non conjugatos sunt peccata mortalia.

Prob. 1. Ex Script. *Fornicatio, & omnis immunditia nec nominetur in vobis, sicut decet Sanctos:* ad Ephes. 5. v. 3. Ergo cum oscula & tactus impudici ad immunditiam pertineant, debent censeri peccata mortalia.

2. Ex Cypr. *Ipse concubitus, ipse complexus, ipsa confabulatio, & osculatio, & conjacentium duorum turpis, & fœda dormitio, quantum dedecoris & criminis confitetur!* ep. 62. ad Pomponium: Ergo si ibi crimen sit, ibi est peccatum mortale.

3. Ex Hieronym. in vita Hilarionis, ubi ait: quod *Tactus, joci, nutus, & cætera hujusmodi sunt morituræ virginitatis principia:* Ergo

4. Ex D. Thom. *Oscula & tactus, quamvis secundum se non impediant bonum prolis humanæ, procedunt tamen ex libidine, quæ est radix hujusmodi impedimenti, & ex hoc habent rationem peccati mortalis:* 2. 2. quæst. 154. art. 4. ad 2.

5. *Rat.* D. Thom. ibid. *Minus est aspectus libidinosus, quam tactus, amplexus, vel osculum: sed aspectus libidinosus est peccatum mortale secundum illud Matthæi* 5. qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo: *Ergo multo magis osculum libidinosum, & alia hujusmodi sunt peccata mortalia.*

6. Sequens propositio damnata est a summo Pontifice: *Est probabilis opinio, quæ dicit esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem & sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris, & pollutionis.*

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Tactus, oscula extra matrimonium sunt peccata mortalia, licet non fiant cum ea delectatione, quæ contingit in seminis effusione; quia ordinantur ad delectationem illam veneream.

Consect. 2. Tales actus sunt ejusdem naturæ cum perfectis & consummatis; ideoque exprimendæ sunt in

 con-

confeſſione circumſtantiæ vel aggravantes, vel mutantes ſpeciem, v. g. an tales tactus facti fuerint cum perſona ejusdem ſexus, vel diverſi ſexus, cum virgine vel cum corrupta, cum ſoluta vel cum conjugata.

Confect. 3. Oſcula, tactus, amplexus; compreſſiones manuum, & ſimilia, quæ ſolent fieri ex levitate & petulantia, & amoris fovendi cauſa, eamdem videntur habere malitiam propter periculum proximum incidendi in peccatum conſummatum.

Confect. 4. Tactus, oſcula, amplexus pertinent reductive ad eam ſpeciem, in qua eſt actus completus.

Sic actus illi, quibus perſonæ ejusdem ſexus ſupercubantes, oſculantes ſe, tangentes ſe, polluuntur, ſunt actus ſodomitici; & ubi ſodomia eſt caſus reſervatus, juxta Sayrum ille caſus eſt reſervatus, juxta alios non eſt reſervatus. In illo dubio interrogandi ſunt Epiſcopi, & ſciendum, quæ fuerit eorum mens; juxta enim regulam generalem, actus quantumvis obſcœnus non cenſetur reſervatus, niſi ſit completus.

Sic tactus, oſcula, amplexus erga virginem, reducuntur ad ſtuprum, erga perſonam ſolutam ad fornicationem pertinent, erga perſonam conjugatam ad adulterium ſpectant &c.

Monit. 1. Dixi, oſcula libidinoſa hoc præcepto prohiberi: multiplex enim eſt oſculum.

1. Eſt oſculum adulatorium. Tale fuit oſculum, quo Abſalon deoſculabatur populum, ut eum contra patrem Davidem concitaret: 2. Reg. c. 15. & hoc oſculum ad illud peccatum reducitur, quod ſibi proponit ille qui operatur.

2. Eſt oſculum ſimulatorium. Tale fuit oſculum, quo Judas deoſculatus eſt Chriſtum, ut eum Judæis traderet: Matth. 26. v. 49. & tale oſculum pertinet ad proditionem.

3. Eſt oſculum urbanitatis. Tale fuit oſculum, quo Jacob Rachelem ſalutavit: Geneſ. 29. v. 11. *Adaquato grege, oſculatus eſt eam, & elevata voce flevit, & indicavit ei, quod frater eſſet patris ſui:* & tale oſculum eſt ſignum amicitiæ, nullumque peccatum includit.

4. Eſt oſculum ſanctum. Tale erat oſculum, quo antiqui Chriſtiani oſculabantur ſe, ut pares ſe profiteren-

rentur: de quo Paulus ad Rom. 16. v. 16. *Salutate*, inquit, *invicem in oſculo ſancto.* Oſtendebant enim eo modo Chriſtiani, inquit Grotius poſt Juſtinum & Origenem, omnes inter ſe pares eſſe: nam apud Perſas & apud Orientales populos, pares os inter ſe jungebant; ſuperiores vero dabant manum oſculandam inferioribus.

5. Eſt oſculum impudicum: de quo Prov. 7. v. 6. *Apprehenſumve deoſculabatur juvenem.* Iſtud autem oſculum iſto præcepto prohibetur, eo quod afferat ſecum non delectationem mere ſenſualem ſitam in proportione, & conformitate rei tactæ cum organo tactus; ſed habeat inſuper adjunctam commotionem ſpirituum generationi inſervientium, ſi non in utroque deoſculantium ſe, ſaltem in altero; adeo ut vix ſine conſenſu in ulteriorem libidinem exerceatur.

CAPUT VI.

De variis fomentis laſciviæ.

ARTICULUS UNICUS.

De Comœdiis & Choreis.

Prop. unica. Comœdiæ publicæ, in quibus ſunt Actores, Cantores & Cantatrices, Saltantes & Saltatrices, ſunt prohibitæ, eisque intereſſe prohibitum eſt - - Choreæ pariter, in quibus viri cum mulieribus choros ducunt, ſunt prohibitæ.

Prob. 1. Ex Script. *Cum Saltatrice ne aſſiduus ſis: nec audias illam, ne forte pereas in efficacia illius:* Eccli. c. 9. v. 4. Utrumque autem contingit in Comœdia & Chorea, ubi auditur, & videtur mulier pelliciens ad peccandum. Et rurſus. *Egrediuntur quaſi greges parvuli eorum, & infantes eorum exultant luſibus, tenent tympanum & cytharam, gaudent ad ſonitum organi: ducunt in bonis dies ſuos.* Quæ omnia fiunt in Comœdiis & Choreis. Sed audi pœnam: *Et in puncto ad inferna deſcendunt:* Job. 21. v. 7. Ergo cum in Comœdiis & Choreis idem & pejora fiant, Choreæ, & Comœdiæ ſunt illicitæ. Adde quod vaticinatus eſt Iſaias: *Et dixit Dominus: pro eo quod elevatæ ſunt filiæ Sion,*

& ambulaverunt extento collo, & nutibus oculorum ibant, & plaudebant, ambulabant pedibus ſuis, & compoſito gradu incedebant: quod utique exacte in Comœdiis obſervatur: propter hoc *decalvabit Dominus verticem filiarum Sion, & Dominus earum crimen nudabit*: Iſaias c. 3. v. 16. Ergo ex Scriptura Choreæ & Comœdiæ ſunt illicitæ.

2. Ex Conciliis. Concilium Laodicenum an. 320. damnat Choreas. *Non oportet*, ait, *Chriſtianos ad nuptias euntes, vel ballare, vel ſaltare, ſed caſte cœnare, vel prandere, ſicut competit Chriſtianis.* Conc. Afric. c. 27. *vocat ſaltationes ſceleratiſſimas.* Idem dicunt Concilium Toletanum III. cap. 22. Carthaginenſe c. 61. Cabellion. c. 19. Comœdias etiam damnat Concilium Illiberitanum can. 62. ubi ita habet: *Si pantomimi credere voluerint, placuit prius artibus ſuis renuntient, & tunc demum ſuſcipiantur, ita ut ulterius ad ea non revertantur; quod ſi facere contra interdictum tentaverint, rejiciantur ab Eccleſia.* Et Conc. in relat. can. 5. ait: *De theatricis & ipſos placuit, quamdiu agunt, a communione ſeparari.* Et Conc. Carthagin. III. can. 2. ait: *Ab ſpectaculis & omnes laici prohibeantur; ſemper enim Chriſtianis omnibus hoc interdictum eſt, ut ubi blaſphemi ſunt, non accedant.* Jus etiam civile idem vetat: Cod. Theodoſ. lib. 15. tit. 7.

3. Ex Patribus. Tertullianus libro de ſpectaculis, multis probat argumentis, Choreas & Comœdias illicitas eſſe.

1. Quia Comœdi ſunt infames tam jure civili, quam canonico: *Cujus rei authores, cum acceptiſſimi ſint, ſine nota non ſunt.*

2. Quia Deus vetuit; ait enim: *Non amat falſum amor veritatis: adulterium eſt apud illum omne, quod fingitur. Et proinde vocem, ſexus, ætates mentientem; amores, iras, gemitus, lacrymas aſſeverantem; quod utique fit in theatris, non probabit.*

3. Quia in Baptiſmate renuntiavimus diabolo & Pompis ejus: quæ utique in Comœdiis & Choreis ſplendide patent.

5. Quia Comœdiæ & Choreæ ſpiritum Chriſti extinguunt.

guunt. *An ille recogitabit eo tempore de Deo, positus illic, ubi nihil est de Deo?*

5. Quia Comœdiæ & Choreæ injustos motus cient in anima, v. g. amorem impudicum, injustum odium &c. Prædictas rationes, & plures alias disertis verbis prosequitur Tertullianus lib. de spectaculis: & c. 33. sic concludit: *Nihil est nobis dictu, visu, auditu cum insania circi, cum impudicitia theatri, cum atrocitate arenæ, cum Xysti vanitate.*

Cyprianus epist. 61. histriones excommunicat. *Pro dilectione tua*, inquit, *& verecundia mutua consulendum me existimastis quid mihi videtur de histrione - - An talis debeat communicare nobiscum. Puto nec majestati divinæ, nec Evangelicæ disciplinæ congruere, ut honor Ecclesiæ tam turpi, & infami contagione fœdetur.*

Lactantius vero lib. 6. de Div. instit. c. 20. *Histrionum quoque impudicissimi motus, quid aliud, nisi libidines docent, & instigant - - Quid de mimis loquar corruptelarum proferentibus disciplinam, qui docent adulteria, dum fingunt, & simulatis erudiunt ad vera?*

Chrysostomus hom. 48. in Matth. *Multæ Choreæ & saltationes homicidæ peraguntur, in quibus non jam sanctissimus Præcursor interficitur, sed ipsa Christi Jesu membra jugulantur.* Sed quia forte dices, hæc hyperbolice dicta ab antiquis Patribus, audi recentiores etiam Scholasticos, immo ipsos Paganos Philosophos.

Alex. Alensis p. 4. q. 48. sic habet: *Ad illud quod dicitur, quod cantus chorearum non est malus in se; est tamen malus ratione concurrentium, quæ sunt excitatio ad lasciviam, provocatio ad libidinem, impedimentum cultus Dei, & alia hujusmodi.* Hæc ille.

Gerson parte 4. operum, sermone Dominicæ 3. Adventus ait: *Choreas ob fragilitatem difficile sine diversis peccatis agitari, & omnia peccata cadere, & concurrere in Choreas.*

Franciscus Petrarcha loquens proprio experimento, Dialogo 24. ait: *Choreas veneris præludium esse: Liberæ*, inquit, *ibi manus, liberi oculi, liberæ voces volant, pedum strepitus, multarum cantus dissoni, & tubarum clangor, concursatio & pulvis, & quæ sæpe ludis additur, hostis pudicitiæ, & amica scelerum, nox ipsa: hæc sunt, quæ timo-*

timorem ac pudorem pellunt, hi sunt libidinum stimuli, hæc laxamenta licentiæ.

Ipsi pagani choreas & theatra reprobarunt: unde Cicero pro Muræna: *Nemo sobrius saltat, nisi forte insanit.* Et Seneca Epist. 7. *Nihil est tam damnosum honestis moribus, quam in aliquo spectaculo residere; hæc enim per voluptatem facilius vitia subrepunt.*

Ex Aug. præstat arare, vel fodere die Dominico, quam choreas ducere. Ergo ex Patribus, ex Theologis, ex ipsis Paganis Philosophis choreæ & comœdiæ sunt illicitæ.

3. *Rat.* Prima ratio. Mundana illa oblectamenta chorearum & comœdiarum a diabolo processerunt; nam choreæ, in quibus viri cum mulieribus saltant, numquam in usu fuerunt apud populum Dei, sed solum apud idololatras, apud quos is erat mos, ut in sacrificiis viri cum mulieribus choros ducerent, & sic se ad libidinem provocarent. Judæi vero ita choros agebant, ut viri cum viris, mulieres cum mulieribus, & hoc solum in solemnioribus Festis, religionis officio potius, quam delectationis studio, choros agerent: quod constat ex eo, quod Maria prophetissa Aaronis soror, una cum mulieribus cum tympanis & choris laudes Dei cecinerit ob Pharaonem projectum in mare: Exodi 15. Item tempore David: *Præcinebant mulieres, saltantes, atque dicentes: Percussit Saul mille, & David decem millia*: 1. Regum 18. Idem patet ex filia Jephte, quæ venit obvia patri, choros puellarum ducens, & non virorum: lib. Jud. cap. 11. Item filiæ Silo saltantes & choros ducentes, non erant viris promiscuæ, quando raptæ sunt a Benjamitis, sed solæ procedebant, ut patet ex lib. Judicum c. 21.

Comœdiæ pariter a diabolo processerunt, qui primus hominibus inspiravit, ut in theatris deorum vitia coram populo exhiberent, ut sic homines non erubescerent ea vitia committere, quæ a diis ipsis commissa palam exhibebantur.

Secunda ratio. Non legitur, sanctos viros, tum Judæos, tum Christianos, mundanis hujusmodi delectationibus indulsisse; non enim vidimus choreas in Cana Galileæ, quinimmo Judæi impudica illa tripudia quasi idololatriam execrati sunt: quod innuit locus Exodi 33.

Sedit

Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Christiani vero mundanis illis pompis in Baptismate renuntiant.

Tertia ratio. Comœdiæ & choreæ sunt proximæ occasiones ad libidinem accendendam; quippe vix fieri potest, quin ibi non sint aspectus inter viros & mulieres, quos tamen ita Scriptura prohibet: *Virginem ne conspicias, ne forte scandalizeris in decore illius. Propter speciem mulieris multi perierunt:* Eccli. 9. v. 5. Vix fieri potest quin ibi sint mutua hominum & virorum colloquia: de quibus ita Scriptura; *Speciem mulieris alienæ multi admirati, reprobi facti sunt; colloquium enim illius quasi ignis exardescit:* Eccli. ibid. Sunt ibi pariter cantilenæ, & instrumenta musica ad libidinem provocantia, juxta illud: *Cum saltatrice ne assiduus sis, nec audias illam, ne forte pereas in efficacia illius.* Sunt insuper ibi propinquiores inter viros & mulieres accessus, qui magis contagiosi sunt, quam morsus rabidissimi canis, ut ait Hier. quem accessum ita reprobat Scriptura: *Cum aliena muliere ne sedeas omnino, nec accumbas cum ea super cubitum:* Eccli 1. 12.

Quarta ratio. Choreæ & comœdiæ omnem spiritum Christianæ Religionis extinguunt - - Christiana Religio luctum, fletum inspirat. *Beati, qui lugent, &c. Mundus gaudebit, vos vero contristabimini* - - Choreæ vero & comœdiæ nihil nisi risus & cachinnos inspirant. Christiana Religio modestiam & gravitatem præcipit: *Modestia vestra nota sit omnibus hominibus.* In comœdiis vero, & choreis nihil est, quod gravem illam modestiam sapiat.

Quinta ratio. Nemo negat comœdias & choreas mundanos homines habere fautores; & ideo Christianis sunt fugiendæ, juxta Scripturæ effata: *Nolite diligere mundum, neque omnia, quæ in eo sunt. Tradidit semetipsum pro nobis, ut nos liberaret ab hoc sæculo nequam. Totus mundus in maligno positus est.* Et rursus: *Omne, quod in mundo est, concupiscentia est carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.*

Nec obstat, quod vulgo dicitur, comœdias non ab omnibus reprobari, immo contrarium a sancto Thoma doceri; quia officium histrionum, quod licitum esset, fatetur

fatetur D. Th. 2. 2. q. 168. a. 3. ad 3. tale debet esse, ut repræsentet *Spectacula*, *quæ sint de rebus utilibus, & ad vitam necessariis, sicut sunt venationes, & cætera hujusmodi, quæ animum honeste distrahunt, & quibus sine peccato potest intendi, servata distinctione debita, quantum ad conditiones personæ, & aliarum circumstantiarum*, ut ipsemet dicit D. Th. in 4. dist. 16. q. 4. a. 2. q. 2. Demum illustrissimus Dominus de Bossuet elegantissimum hac de re scripsit librum, in quo æque eleganter ac solide refutat Anonimum Doctorem, qui comœdiam, choreas, theatrica spectacula, qualia exercentur nunc, licita contendebat. Tanti viri authoritas litem omnem dirimit, & damnando hanc artem, damnandam esse sufficienter convincit.

Nec est pariter quod dicas, in Collegiis Comœdias a junioribus Scholasticis exhiberi, videntibus, immo dirigentibus Sacerdotibus.

Si quæ lascivæ & obscœnæ Comœdiæ in Collegiis exhibeantur, eas damnamus, easque scandalo esse audacter pronuntiamus; futurumque asserimus severum judicium contra illos Professores, qui christianam gravitatem non sunt æmulati in illis Gymnasticis exercitationibus. Sed multum est discriminis inter Comicorum, & Collegiorum theatra. Hic juvenes videntur, qui ætate juvenili & modestia nativa nihil nisi pudicum ingerunt; illic vero viri & mulieres simul permixti, qui & gestu, & vestitu, cantu, saltu libidinem inspirant. Hic juvenes theatrum conscendunt, ut sese ad declamationem efforment, & ad loquendum publice se disponant; illic vero nihil aliud intenditur, quam ut vitiosi affectus foveantur, & ardentiores fiant.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Licitæ sunt exercitationes scenicæ, quibus adolescentes in Collegiis exerceantur ad declamationem, modo nihil permisceatur obscœnum; quia experientia docet, isthæc exercitia non parum inservire, ut idonei fiant juvenes ad palam & publice aliquando perorandum.

Consect. 2. Licitæ pariter sunt Choreæ illæ, in quibus concurrentibus causis publici gaudii, viri cum viris, mulie-

mulieres cum mulieribus choros modeste ducerent, quia non est illicitum signa dare gaudii, cum subest causa publica lætandi.

Consect. 3. Illicitæ sunt omnino Comœdiæ illæ publicæ, in quibus actores & actrices in theatris exhibent res obscœnas; & licet res repræsentatæ non sint obscœnæ, tamen illicitæ essent; quia permixtio illa virorum & mulierum declamantium, aut canentium, libidinem excitat, & fovet, ut monet Conc. Colon. 1549. *Quæ spectacula, etiamsi de rebus piis exhiberentur, parum tamen boni, mali vero plurimum relinquere in sanctimonialium mentibus possunt*, *gestus externos spectantibus, & mirantibus.*

CAPUT VII.

De usu Matrimonii.

ARTICULUS I.

De his, quæ in usu Matrimonii nullatenus sunt peccata.

Prop. unica. Actus conjugalis est licitus, immo & meritorius, quoties fit vel causa procreandi filios, vel motivo reddendi debitum conjugale comparti exigenti.

Prob. 1. Ex Script. *Uxori vir debitum reddat, similiter & uxor viro: nolite fraudare ad invicem, nisi forte ex consensu, ut vacetis orationi - - iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos Satanas*: Ergo cum reddere debitum conjugale sit actus justitiæ, est licitus, immo meritorius, si fiat in statu gratiæ.

2. Ex D. Thom. *Quando conjuges conveniunt causa prolis procreandæ, vel ut sibi debitum reddant, quod ad finem matrimonii pertinet, totaliter excusantur a peccato:* D. Thom. in 4. dist. 31. q. 2. a. 2.

3. *Rat.* Quia tunc actus conjugalis fit propter illum finem, ad quem ordinatus est: ergo non est peccatum, sed actus bonus. Ideo erroneum est dicere, ut ait D. Thom. esse peccatum mortale, quærere delectationem in tali actu, veniale acceptare, & perfectionis odisse; quapropter damnati sunt hæretici, qui actum conjugalem vetitum voluerunt.

Confectaria hujus doctrinæ.

Confect. 1. Non eſt peccatum actum conjugalem exercere, quando ſperatur generatio prolis, licet per accidens non ſequatur; quia tunc non itur contra finem matrimonii.

Confect. 2. Non eſt peccatum, actum conjugalem exercere cauſa vitandæ fornicationis in comparte; quia ut inquit D. Thom. hoc eſt quædam redditio debiti, quæ ad bonum fidei pertinet.

Confect. 3. Tactus venerei ad generationem vel neceſſarii, vel conducentes, non ſunt peccata inter conjuges; quia ſunt media ad generationem.

ARTICULUS II.

De his, quæ inter conjugatos ſunt peccata tantum venialia.

Prop. unica. Actus conjugalis, qui fit ob alium finem, quam cauſa generandi prolem vel reddendi debitum, etiamſi fiat ordinario concubitu, eſt peccatum veniale: poteſt fieri mortale per accidens, ut ſi in eo ſiſtatur tamquam ultimo fine.

Prob. 1. Ex Script. Paulus Apoſtolus ibidem ait: *Secundum indulgentiam dico, & non ſecundum imperium:* quæ verba ita Aug. exponit; *Quis autem jam eſſe peccatum neget, cum dari veniam facientibus apoſtolica authoritate fateatur?* Enchirid. c. 68. Ergo uſus matrimonii eſt aliquando peccatum veniale: non utique cum fit cum debitis omnibus circumſtantiis; quia tunc eſt actus virtutis: non etiam cum fit contra finem matrimonii; quia tunc eſt peccatum mortale: ergo eſt peccatum veniale, cum fit præter finem matrimonii, intra tamen limites matrimonii.

2. Ex Aug. Qui ponit illud peccatum inter peccata quotidiana & venialia. Peccat, inquit, conjugatus venialiter, *Quoties excepto deſiderio filiorum, uxorem ſuam cognoverit:* Serm. 3. de animabus fidelium defunctorum.

3. Ex D. Thom. *Duobus ſolis modis conjuges absque omni peccato conveniunt, ſcilicet, cauſa prolis procreandæ, & debiti reddendi; alias autem ſemper eſt ibi peccatum ad minus veniale:* in 4. diſt. 31. art. 2.

4. *Rat.*

4. *Rat.* Sicuti manducare ob solam delectationem non est peccatum mortale, sed veniale, nisi adsit alia prava circumstantia; ita actus conjugalis factus propter alium finem, quam prolis generationem, vel reddendi debitum, est peccatum veniale; quia, ut arguit Aug. *Sicut homines sibi provident manducando & bibendo; ita successioni provident uxores ducendo:* Serm. 63. de diversis c. 14.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Tactus, & oscula extra actum conjugalem, etiam citra periculum pollutionis, sunt peccata, si fiant propter delectationem veneream extra usum matrimonii percipiendam; sunt, inquam, peccata, quia nec ad generationem, nec ad remedium concupiscentiæ ordinantur: peccata tamen illa sunt tantum venialia; quia non pervertunt usum matrimonii.

Consect. 2. Actus conjugalis exercitus a vetulis est peccatum; quia fit propter delectationem: sed peccatum illud est solum veniale; quia non pervertit usum matrimonii: *Licet enim non habeant vetuli caliditatem sufficientem ad generandum, habent tamen sufficientem caliditatem ad carnalem copulam; & ideo conceditur eis matrimonium, secundum quod est remedium concupiscentiæ, quamvis non competat eis, secundum quod est officium naturæ:* D. Th. in 4. dist. 34. q. unica a. 2. ad 3.

Consect. 3. Opus conjugale exercitum partim ob delectationem, partim ob generationem est peccatum veniale. *Si quæratur delectatio intra limites matrimonii, ut scilicet talis delectatio alia non quæreretur, quam in conjuge, sic est veniale peccatum:* D. Thom. in 4. disp. 31. q. 2. a. 3.

Consect. 4. Opus conjugale exercitum ob solam sanitatem, est peccatum veniale. *Quia quamvis intendere sanitatis conservationem non sit per se malum, tamen hæc intentio efficitur mala, si ex aliquo sanitas intendatur, quod non est ad hoc de se ordinatum: sicut qui ex Sacramento Baptismi tantum salutem corporalem quæreret, & similiter est in proposito de actu matrimoniali:* D. Thom. ibid. in 4. dist. 31. q. 2. a. 2. ad 2.

Confect. 5. Opus conjugale non tollens omnino, sed pervertens tempora orationis, est peccatum veniale; quia, ut optime ait D. Thom. *Petere debitum in die festivo non est circumstantia trahens ad aliam speciem peccati; unde non potest in infinitum aggravare: & ideo non peccat mortaliter uxor, vel vir, si in die festo debitum petat; sed tamen gravius est peccatum, si sola delectationis causa petatur, quam si propter timorem, quo quis sibi timet de lubrico carnis, debitum petat:* D. Thom. in 4. dist. 32. quæst. 1. art. 5. Quando autem actus conjugalis totaliter avertit ab oratione, tunc videtur peccatum.

Confect. 6. In audiendis confessionibus Confessarius non debet curiosius scrutari casus illos, in quibus solum committitur peccatum veniale; sed sufficit, quod pœnitentes se accusent de tali materia in communi, cum peccatum veniale non sit materia necessaria pœnitentiæ.

ARTICULUS III.

De his, quæ inter conjugatos sunt peccata mortalia.

Prop. unica. Toties usus matrimonialis est peccatum mortale, quoties fit cum insigni nocumento tum corporali, tum spirituali vel prolis, vel partium actum conjugalem exercentium.

Prob. Toties peccatum est mortale in usu matrimonii, quoties itur contra finem matrimonii; peccata enim contra finem virtutis sunt mortalia: Atqui tunc itur contra finem matrimonii; quia finis matrimonii est bonum prolis, & bonum contrahentium: Ergo tunc peccatur mortaliter, cum exercetur actus matrimonialis cum insigni nocumento tum corporali, tum spirituali vel prolis, vel conjugatorum.

Confectaria hujus Doctrinæ.

Confect. 1. Toties actus matrimonialis est peccatum mortale ob nocumentum corporale proli inferendum, quoties fit cum ea inordinatione, qua vel impediatur generatio antequam fiat, v. g. si semen emittatur extra vas, vel disturbetur generatio postquam facta est, v. g. si procuretur abortus, vel proles nata insigniter debilitetur: v. g. si cum lactatur infans, frequentibus coiti-

bus

bus corrumpatur lac, quo nutriuntur; quia in illis casibus infertur insigne nocumentum corporale proli.

Consect. 2. Toties actus matrimonialis est peccatum mortale ob nocumentum spirituale proli inferendum, quoties fit cum ea inordinatione, qua impeditur, ne proles nascitura Baptismum recipiat, ut cum per coitum procuratur abortus fœtus animati; vel proles jam nata ex usu matrimoniali scandalum suscipit, ut cum conjugati debitum sibi reddunt coram filiis, qui ex hoc ad libidinem inflammantur.

Consect. 3. Toties actus conjugalis est peccatum mortale ob nocumentum corporale inferendum conjugatis, quoties fit cum ea intemperantia, qua vel alterius, vel amborum conjugum sanitati notabiliter noceatur; quia, ut optime ait Cajet. v. matrimonium, *Opus generationis ordinatum a natura ad bonum speciei, sine malo individui exerceri debet. Et debitum conjugale intelligitur salva consistentia & sanitate subjecti.*

Consect. 4. Toties actus conjugalis est peccatum mortale, quoties fit cum eo ardore & affectu, ut æque fieret cum alio ac cum comparte; quia tunc contingit quod dicit Tobias 6. v. 17. *Sunt qui conjugium ita suscipiunt, ut Deum a se & a sua mente excludant, & suæ libidini ita vacent, sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus: habet potestatem dæmonium super eos.* Tunc pariter evenit id, de quo queritur Christus: *Qui amat uxorem suam plus quam me, non est me dignus.* Demum in eos conjugatos competit id, quod dicit Hier. lib. 1. contra Jovin. cap. ultimo: *Omnis ardentior amator propriæ uxoris, adulter est.* Et rursus: *Nihil fœdius quam uxorem amare quasi adulteram.*

Consect. 5. Toties actus conjugalis est peccatum mortale, quoties fit cum ea inordinatione, ut nec ad generationem prolis, nec ad remedium concupiscentiæ, nec ad debitum reddendum referatur; quia tunc conjugatus sistit in delectatione venerea tamquam in ultimo fine, seu ut loquitur D. Thom. in 4. dist. 31. a. 3. nullum intendit bonum matrimonii, sed solam delectationem quærit. *Tunc enim,* ut loquitur idem sanctus Doctor, *voluptates meretricias vir in uxore quærit, quando nihil aliud in ea attendit, quam quod in meretrice attenderet:* ibid. ad 1.

Confect. 6. In audiendis confessionibus Confessarius pœnitentibus suis nihil permittat eorum, quæ constat esse peccata mortalia: uti enim decet Confessarios non curiosius scrutari ea, quæ sunt tantum peccata venialia; ita oportet non oscitanter, sed exacte examinare ea, quæ in usu matrimoniali pertingunt usque ad malitiam peccati mortalis; luxuries enim enormior est in matrimonio, quam extra matrimonium: quippe per incontinentiam conjugatorum non sola offenditur castitas, sed sanctitas Sacramenti violatur: & Deus severius punit incontinentes conjugatos, quam non conjugatos, ut docet passim August.

ARTICULUS IV.

De his, quæ inter conjugatos habentur a quibusdam ut peccata mortalia, ab aliis ut venialia.

Nota 1. Quidquid est contra generationem vel impediendo ne fœtus concipiatur, vel suffocando fœtum postquam conceptus est, juxta omnes, est peccatum mortale; quia tunc itur contra finem matrimonii.

Nota 2. Quidquid est per se conducens ad generationem est licitum & in exigente, & in reddente; quia nihil habet inordinatum. Ita pariter omnes sentiunt.

Nota 3. Quidquid est præter generationem, nec conducens ad generationem, nec impediens generationem, sed conducens solum ad majorem voluptatem in matrimonio percipiendam, est peccatum in exigente mortale, juxta aliquos; veniale vero, juxta alios: in reddente aliquando est peccatum, aliquando non: quod ut pateat, sit

Prop. 1. Concumbere in vase ordinario, sed *innaturaliter*, id est, non servato situ a natura instituto, est peccatum mortale, si hoc fiat sine causa, & ex solo motivo majoris voluptatis percipiendæ: v. g. si vir subit in fæminam, & fæmina supergreditur virum; quia talis modus non convenit seminis infusioni quoad virum, nec seminis receptioni quoad mulierem; & sic videtur impediri prolis generatio intenta a natura. Ita Petrus Paludanus, Henricus & alii, ut refert D. Antoninus 3. p. tit. 1. cap. 20. §. 3. quia hoc denotat

plenam

plenam adhæsionem, plenumque affectum erga voluptatem carnalem.

Dixi: quando innaturalis concubitus fit sine causa est peccatum mortale; nam si fiat cum causa, v. g. ob ægritudinem alterius partis, ob vitandum periculum abortus, & tunc nullum erit peccatum, modo absit periculum pollutionis in utroque conjuge.

Prop. 2. Concumbere *innaturaliter* in vase ordinario, sed non servato situ a natura instituto etiam sine causa, sed solo motivo majoris voluptatis percipiendæ, modo non eatur contra finem matrimonii, qui est posse concipere, non est peccatum mortale, sed solum signum mortalis concupiscentiæ. Ita Albertus Magnus relatus a D. Anton. ibid. *Sed Albertus Magnus*, inquit, *in quantum dicit, quod nihil horum, quæ facit vir cum uxore in actu conjugali, servato debito vase, est de se mortale; sed potest esse signum mortalis concupiscentiæ, quando ei non sufficit modus determinatus a natura, sed alium invenit causa delectandi se, cum non subest causa infirmitatis, vel alia rationabilis.*

Consect. unicum. In illa sententiarum diversitate non præcipitandum est judicium; sed in tribunali pœnitentiæ secundum id, quod probabilius videbitur, judicandum est. Non temere pronuntiandum, in usu matrimoniali esse mortale peccatum, ubi forte non est nisi veniale: nec pariter audacter asserendum, ibi solum esse veniale peccatum ubi forte est mortale. Hortandi sunt pœnitentes ad id quod est tutius: judicandum vero secundum id quod est probabilius. Quare sit

ARTICULUS V.

Explicatur sigillatim, quæ peccata committi soleant in usu matrimonii.

Nota, quod omnia peccata, quæ committi solent in usu matrimonii, his duobus versibus continentur.

Sit modus, & finis, sine damno solve, cohære.
Sit locus, & tempus, desit violatio voti.

Singulas illas voces sequentibus paragraphis explicabimus.

§. I.

De fine actus conjugalis, qui est generatio prolis, qui exprimitur his verbis: fit finis.

Prop. unica. Quidquid impedit conceptionem fœtus est peccatum mortale.

Prob. 1. Ex Script. *Onan sciens non sibi nasci filios, introiens ad uxorem fratris sui semen fundebat in terram, ne liberi nascerentur fratris nomine; & idcirco percussit eum Dominus, eo quod rem detestabilem faceret:* Genes. 38. v. 10. Ergo quod impedit generationem prolis est detestabile coram Deo: ergo est peccatum mortale.

2. Ex Aug. *Illicite & turpiter etiam cum legitima uxore concumbitur, ubi prolis conceptio devitatur:* lib. 2. de adult. conj. cap. 20.

3. *Rat.* Ire contra finem principalem matrimonii est peccatum mortale. 1. Quia res sacra violatur, cum matrimonium sit Sacramentum. 2. Quia nocetur proli nasciturae; impeditur enim, ne ejus conceptio fiat, vel disturbatur, postquam facta est. 3. Impeditur bonum universale, scilicet, propagatio generis humani. Ergo est peccatum mortale.

Consectaria hujus Doctrinae.

Consect. 1. Peccatur mortaliter, si fiat effusio seminis ante vel post coitum extra vas ad generationem destinatum; quia pervertitur generatio.

Consect. 2. Peccatur mortaliter, si ita fiat coitus, ut membrum virile non intret vas fæmineum, nec vas fæmineum recipiat membrum virile vel ob disproportionem partium, vel ob aliam causam; quia pervertitur generatio.

Consect. 3. Conatus mulieris, quo receptum semen virile deperditur, vel statim mingendo, vel saltando, vel aliud quid faciendo, est peccatum mortale: quia impeditur generatio, aut saltem fit conatus ut impediatur.

§. II.

De modo concumbendi ordinario, qui exprimitur his verbis: Sit modus.

Prop. unica. Modus concumbendi non ordinarius, sine

ne causa, est semper peccatum vel mortale vel veniale: mortale si sit contra finem matrimonii: veniale si sit præter finem matrimonii.

Prob. 1. Ex D. Th. in 4. dist. 32. in expositione textus. *Usus contra naturam conjugis est*, inquit, *quando debitum vas prætermittit, vel debitum modum institutum a natura quantum ad situm: & in primo semper est peccatum mortale; quia proles sequi non potest; unde totaliter intentio naturæ frustratur: sed in secundo non semper est peccatum mortale, ut quidam dicunt, sed potest esse signum mortalis concupiscentiæ: quandoque etiam sine peccato potest esse, quando dispositio corporis alium modum non patitur; alias tanto est gravius, quanto magis a naturali modo receditur.*

2. *Rat.* Usus matrimonii est licitus quoties fit debito modo: toties mortaliter illicitus, quoties fit contra finem matrimonii: illicitus vero tantum venialiter quoties fit præter finem matrimonii. Ergo.

Si modus concumbendi fit extra vas ordinarium, peccatum erit mortale; quia concubitus est contra finem matrimonii.

Si modus concumbendi in vase ordinario, in tantum sit exorbitans, ut impediat, ne fieri possit conceptio, est peccatum pariter mortale; quia est contra finem principalem matrimonii.

Si modus concumbendi innaturalis non impediat, ne possit fieri conceptio, ita ut posset esse generatio, si aliud non obstaret, si modus ille concumbendi fiat sine causa, est peccatum veniale; quia est delectatio venerea intra fines matrimonii.

Si non impediat, ne possit fieri conceptio, & fiat cum justa causa, v. g. ad vitandum abortum, vel ob aliam causam, v. g. ob indispositionem corporalem conjugatorum, nullum est peccatum, si nihil interveniat vitiosum; quia est usus matrimonii, qualis potest esse. Ergo, &c.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Modus concumbendi, in quo mulier viro superponitur, si adsit probabile impedimentum non concipiendi, *Videtur*, inquit Cajet. *peccatum mortale esse*,

 aut

aut prope: si tamen mulier possit sic concipere, noli damnare. ait idem Cajetan. v. *matrimonium.*

Consect. 2. Modus, in quo conjugati nudos se aspicerent, solo aspectu libidinoso fruentes, sine ullo ordine ad coitum, videtur esse mortale peccatum; quia hoc nec ad generationem inservit, nec ad sedandam concupiscentiam prodest.

Consect. 3. Modus, in quo conjugati tactibus venereis ita insisterent, ut sine ordine ad coitum illa superflua voluptate potirentur, videtur esse peccatum mortale; quia hoc nec ad generationem, nec ad temperandam concupiscentiam inservit, sed periculum pollutionis inducit.

Consect. 4. Modus, in quo conjugati, *fellationem*, ut vocant, exercent, dum alter in alterius os linguam immittit, aut alter alterius artus lingua lambit, ut vehementiorem percipiat libidinem.

Si hoc fiat extra actum conjugalem, vel sine ordine ad actum conjugalem, peccatum est haud dubie mortale; quia tunc ultimato sistitur in illa inordinata voluptate.

Si vero hoc fiat vel in actu conjugali, vel in ordine ad ipsum, quale peccatum sit non ausim determinare: unum scio fœdam illam libidinem ab ipsis paganis vituperari; tales enim vocat Martialis: lib. 11. Epig. 61. *Lingua maritos, & ore mœchos.*

Et Minutius Felix in Octavio vocat *Homines malæ linguæ: etiamsi tacerent, quos prius tædescit impudicitiæ suæ quam pudescit, proh nefas... Qui medios viros lambunt, libidinoso ore inguinibus inhærescunt... Hæc & hujusmodi propudia non licet nec audire.* Ergo si infanda sint scelera in non conjugatis, sunt magis infanda in maritatis propter injuriam illatam Sacramento.

§. III.

De damno inferendo vel proli jam conceptæ seu nondum natæ, vel proli jam natæ, vel conjugatis, quod exprimitur his verbis: Sine damno.

Prop. unica. Quoties usus matrimonii damnum infert notabile vel proli natæ, aut nasciturae, aut ipsis conjugatis, est peccatum mortale.

Prob.

Prob. Ex Script. Violatur illud præceptum : *Non occides.*

2. Violatur amor ille, quem conjugati debent sibi invicem, & proli : *Diliges proximum tuum sicut te ipsum.*

3. *Rat.* Sicut usus ciborum non debet esse cum nocumento nostri, aut aliorum ; ita nec usus matrimonii : & sicut usus ciborum est peccatum mortale, quando notabiliter nocet vel menti, vel corpori ; ita & usus matrimonii.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Peccatum mortale est coitus cum gravida, si fiat cum periculo abortus ; quia nocetur proli conceptæ : *Ut enim terra jam sata aratro non scinditur, ne semen pereat ; ita ad gravidas mulieres non debet fieri accessus, ne fœtus jam conceptus pereat.* Clemens Alexand. lib. 2. Pedag. c. 10. Si tamen exerceatur coitus sine periculo abortus, & in remedium concupiscentiæ, non est peccatum mortale.

Consect. 2. Peccatum mortale est coitus cum lactante, si fiat cum ingenti præjudicio prolis natæ, si ei aliter non provideatur : est peccatum in petente, & non in reddente ; quia debet petens potius continere, quam alteri nocere : si tamen non possit aliter sedare concupiscentiam, debet potius uti congressu, quam uri : *Melius est enim nubere , quam uri ;* & interim oportet infanti lactato providere.

Consect. 3. Peccatum mortale est coitus cum fatua, aut furiosa ; quia tunc imminet periculum proli concipiendæ.

Consect. 4. Peccatum mortale est coitus, in quo conjugati ardentiores, aut frequentiores, quam par est, sibi vitam minuunt, aut ægritudines contrahunt : quia sicut peccat graviter , qui insigniter sanitati nocet per cibum ; ita & mortaliter peccat, qui eidem sanitati maxime nocet per coitum.

Consect. 5. Juxta Scotum, Lyranum, Sotum, Estium, &c. coitus tempore menstrui fluxus videtur esse in exigente peccatum mortale ; quia juxta Scripturam Lev. c. 20. 18. *Qui coierit cum muliere in fluxu menstruo, interficientur ambo de medio populi sui.* Pœna autem mor-

mortis denotat peccatum mortale: quia juxta Hieron. infantes ex illo actu concepti, *nascuntur leprosi & elephantici.* Nullum vero est peccatum in reddente, si nullum nocumentum inferendum sit proli, & vitetur corruptio exigentis debitum conjugale.

Juxta Cajetanum, Navarrum, Alfonsum a Castro &c. coitus tempore fluxus menstrui est solum peccatum veniale propter indecentiam actus; quia præceptum Scripturæ est ceremoniale, si spectetur immunditia; est vero naturale, si spectetur nocumentum prolis. Ego autem consului peritissimos medicos, a quibus didici, coitum tempore menstrui nullatenus nocere proli; & proinde si vera sit hæc Medicorum sententia, coitus tempore menstrui poterit esse absque peccato.

§. IV.

De debito conjugali reddendo, quod exprimitur hac voce: Solve.

Prop. 1. Toties conjugati peccant mortaliter, quoties sibi injuste denegant debitum, præcipue cum periculum adest corruptionis in comparte.

Prob. 1. Ex Scriptura. *Vir uxori debitum reddat, similiter & uxor viro:* 1. ad Cor. 7. Ergo conjugati peccant contra justitiam, quoties sibi denegant debitum conjugale: ergo mortaliter.

2. Ex Aug. *Debent sibi conjugati commiscendi fidem, non solum liberorum procreandorum causa, verum etiam infirmitatis excipiendæ, ad illicitos concubitus evitandos, mutuam quodammodo servitutem:* Lib. de bono conjug. cap. 6. Ergo peccant mortaliter quoties absque causa sibi denegant debitum conjugale.

3. *Rat.* Conjugati denegantes sibi debitum sine causa, peccant, 1. contra secundarium finem Sacramenti, quo fit, ut matrimonium sit remedium concupiscentiæ. 2. Contra charitatem, quam sibi mutuo debent conjugati alter alterius onera ferentes. 3. Peccant contra justitiam: Ergo peccant.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Peccatum mortale est reddere se impoten-

tentem ad debitum conjugale, vel frequentibus pollutionibus in se ipso, vel frequentibus coitibus cum alio quam cum comparte, vel ebrietate, aut indiscreta intemperantia.

Consect. 2. Peccatum mortale est, denegare debitum conjugale, cum petitur juste vel ad prolem generandam, vel ad vitandam incontinentiam, vel etiam ad delectationem veneream intra fines matrimonii percipiendam.

Prop. 2. Toties deneganda est in usu matrimoniali comparti copia sui corporis, quoties id quod exigitur, fieri nequit sine peccato mortali.

Prob. Promissum de re ex se bona, quæ per accidens fit illicita, non ligat quamdiu manet illicita; quia promissio non potest esse vinculum iniquitatis: ergo promissio inter conjugatos, tradendi sibi mutuo corpus suum, non ligat, quando illa traditio fieri nequit sine peccato: ergo deneganda est comparti copia corporis sui quoties exigitur id, quod fieri nequit sine peccato mortali.

Dixi: sine peccato mortali; quia in usu matrimoniali vitanda sunt omnino quæ sunt peccata mortalia; quæ vero sunt tantum peccata venialia, secundum indulgentiam non curiosius examinantur, sed permittuntur, ut evitentur majores corruptiones.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Toties in usu matrimoniali deneganda est comparti copia sui corporis, quoties alter conjugum uti voluerit aliquo ex illis modis, in quibus peccatur mortaliter: quia pars conjugata, quæ in his circumstantiis daret copiam sui corporis, fieret conscia peccati mortalis, quod ab alio committeretur; quia juxta Paulum: *Digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus:* ad Rom. 1.

Consect. 2. Toties in usu matrimoniali deneganda est comparti copia sui corporis, quoties copula carnalis est illicita ratione impedimenti vel supervenientis, vel post matrimonium cogniti, vel ratione dubii de validitate Sacramenti; quia alia pars, quæ in illis circumstantiis faceret copiam sui corporis, fieret particeps peccati mor-

mortalis, quod per illicitam copulam committeretur.

Et ita ex affinitate, & cognatione ſpirituali ſuperveniente negandum eſt debitum conjugale, nec exercendus eſt actus conjugalis ab eo, qui dubitat de validitate matrimonii.

Sic, ſi alter conjugum commiſit inceſtum in primo & ſecundo gradu, quo inceſtu inducitur affinitas, pars rea non poterit petere debitum conjugale; quia ut ait Gloſſa, in Can. *Noſſe* 30. q. 1. *Statim ipſo facto perditum eſt jus exigendi :* pars vero innocens, cognito inceſtu, non poteſt reddere debitum; quia, ut ait Gloſſa ibidem: *Alter non habet jus petendi.* Poterit tamen pars innocens petere debitum: quia, ut ait Innocentius III. cap. *Diſcretionem*, de eo qui cognovit conſanguineam uxoris ſuæ, vel ſponſæ: *Affinitas . . . ei non debet officere, quæ hujusmodi iniquitatis particeps non exiſtit, cum ſuo jure non debeat ſine ſua culpa privari.*

Sic, ſi inter conjugatos ſuperveniat cognatio ſpiritualis, quæ oritur inter conjuges, quando unus ex eis eſt miniſter, vel patrinus in miniſterio Baptiſmi, vel confirmationis filii communis, vel filii alterutrius ex conjugibus; tunc enim, juxta jura, conjuges nequeunt ſibi debitum conjugale reddere.

Si tamen pater baptizat puerum in articulo mortis, tunc non impedit actum matrimonii ex neutra parte, neque pariter ſi fiat ignoranter, ignorantia inculpabili; ſi vero id fiat malitioſe, qui eſt in culpa, perdit jus exigendi debitum, non vero pars innocens: ita D. Thom. in 4. diſ. 42. quæſt. 1. a. 1. in c.

Prop. 3. Toties conjugatus poteſt non reddere debitum conjugale, quoties aut qui petit cecidit a jure exigendi, aut is, a quo petitur, cauſam habet non reddendi.

Prob. Quilibet poteſt absque peccato uti jure ſuo: ergo toties debitum conjugale poteſt negari, quoties is qui petit, cecidit a jure petendi, & quoties is a quo petitur, cauſam habet non reddendi.

Conſectaria hujus doctrinæ.

Conſect. 1. Debitum conjugale poteſt denegari ei, qui

qui lapsus est in adulterium; quia adulter perdit jus exigendi debitum.

Consect. 2. Debitum conjugale potest denegare ea pars, cui insigniter nocet reddere debitum conjugale; quia redditio debiti conjugalis intelligi debet, salva individui consistentia, ut loquitur D. Thom.

Prop. 4. Etsi non sit peccatum denegare debitum conjugale, cum petitur injuste vel ob adulterium commissum a parte quæ exigit debitum, vel ob nocumentum corporale inferendum parti, quæ potest reddere debitum; tamen in praxi debet illud reddi, modo pars rogata illud possit reddere sine peccato, & sine gravi periculo mortis subeundæ, aut ægritudinis contrahendæ, præcipue cum adest periculum corruptionis in parte exigente, & per redditionem debiti speratur conversio partis exigentis.

Prob. 1. Ex Script. *Unusquisque uxorem suam sicut se ipsum diligat: uxor autem timeat virum suum:* ad Ephes. 5. v. 33. Ergo amor conjugalis exigit, ut unaquæque pars conjugata juri suo libenter cedat, ut compartem suam ad meliorem frugem sensim adducat: mulier id faciat ex reverentia, quam debet viro; vir vero ex amore, quem debet uxori.

2. Ex Aug. *Uxor non habet potestatem corporis sui, sed vir: similiter & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier . . . Non sibi alterutrum negent, ne per hoc incidant in damnabiles corruptelas, tentante Satana, propter incontinentiam vel amborum, vel cujusquam eorum,* De bono conjugali cap. 6. Ergo licet alter possit denegare debitum ex justitia, debet concedere ex charitate, ut compartem suam Deo lucri faciat.

3. *Rat.* Conjugati, ex D. Paulo, ita debent saluti æternæ invigilare, ut unusquisque suæ comparti salutem æternam, quantum potest, procuret: Ergo si potest eam procurare reddendo debitum conjugale, debet id facere ex charitate, quamvis non teneatur id facere ex justitia; nam si debeat saluti extraneorum insistere, a fortiori compartis.

Con-

Confectaria hujus Doctrinæ.

Confect. 1. Si mulier lapfa in adulterium det figna pœnitentiæ, debet pars innocens eam recipere, eique culpam condonare, & petenti debitum reddere: fic Chriftus pepercit mulieri adulteræ, & Ecclefiam fponfam numquam deferet. Si vero mulier nolit pœnitere; quia vir caput eft mulieris, tenetur mediis quibus poterit, eam avertere a peccato.

Confect. 2. Si vir labatur in adulterium, & det figna pœnitentiæ, debet mulier ei debitum non denegare.

Confect. 3. Si vir, aut mulier, etiam jus habens denegandi ufum conjugalem, poffit, concedendo debitum, compartem vel ab incontinentia, vel ab ebrietate, aut alio quocumque vitio abftrahere, decet ut debitum conjugale reddat; fic enim Domino lucratur compartem.

Confect. 4. Si mulier ex ufu conjugali non nifi levem aliquam infirmitatem corporalem fubitura fit, decet ut viro reddat debitum conjugale; fic enim compartem fibi magis devincit, & Domino lucratur. *Hortandi funt*, inquit Greg. *conjuges, ut in quibus fibi aliquando difplicent, & patientes invicem tolerent, & exhortantes invicem falvent*: Paftoralis parte 3. admonitione 28.

§. V.

De mutua conjugatorum obligatione cohabitandi fimul, quæ exprimitur hac voce: Cohære.

Prop. unica. Conjugati, exceptis caufis legitimi divortii, debent fimul, quantum poffunt, cohærere, & habitatione, & thoro.

Prob. 1. Ex Script. *Nolite fraudare invicem, nifi forte ex confenfu ad tempus, ut vacetis orationi: & iterum revertimini in idipfum, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam veftram:* ad Corinth. 7. Ergo conjugati tenentur fimul cohærere.

2. Conjugium exigit mutuam illam cohærentiam, ut alter conjux alteri fit adjutorio: Ergo debent fimul quoad thorum & habitationem cohærere.

Confectaria hujus Doctrinæ.

Confect. 1. Si vir alio se transferat ex causa non turpi & ad longum tempus, & velit uxorem secum habere, uxor tenetur eum sequi, nisi gravissimum periculum animæ vel corporis inde manifeste sequeretur: quia *Vir caput est mulieris*, ad eum pertinet statuere de loco & modo habitationis: sic Sara sequebatur Abrahamum peregrinantem.

Confect. 2. Si uxor non possit honeste virum sequi, potest ad tempus ab illo abesse: sic uxores non sequuntur maritos in bello, ut patet exemplo uxoris Uriæ: 2. Reg. c. 1. v. 9.

§. VI.

De loco, in quo debitum conjugale reddendum est, quod exprimitur his verbis: Sit locus.

Prop. unica. Conjugati debent sibi mutuo debitum conjugale reddere juxta regulas honestatis, & proinde in locis abditis.

Prob. 1. Ex Script. *Honorabile connubium in omnibus, & thorus immaculatus:* ad Hebr. 13. v. 4. Ergo oportet, ut in actu conjugali nihil fiat contra honestatem.

2. Ex Clemente Alexand. lib. 2. stromatum, cap. 10. *Non immodeste sese ac intemperanter gerere oportet: sed verecundia tamquam lux rationis in animo includenda.*

3. *Rat.* Oportet reddere debitum, inquit D. Thom. salva debita honestate, quæ in talibus exigitur: ergo non oportet, quod palam & in publico debitum reddatur.

Confectaria hujus Doctrinæ.

Confect. 1. Non licet exigere, immo neque reddere debitum conjugale neque in publico neque coram his, qui possent provocari ad libidinem; quia abstinendum est ab operibus etiam licitis, quæ sunt aliis scandalo, quando uti possumus jure nostro tempore magis convenienti. Talis usus matrimonialis est peccatum mortale, non ratione sui, sed ratione scandali.

Confect. 2. Non licet exigere, immo neque reddere debitum conjugale in loco sacro; quia id repugnat sanctitati loci: de quo ita D. Antoninus 3. P. tit. 1. c. 21. *Sive ergo habeatur alius locus, sive non possit haberi alius*

locus ad hoc, certum est quod non licet petere, sed nec reddere tenetur alter illud quod reddi non potest sine irreverentia loci sacri: nam propter hoc indiget reconciliatione, secundum Joannem Andream, quantum est ex natura facti, licet per accidens, si est occultum, non indigeat reconciliatione: quod etiam ponit Hostiensis. Tunc usus matrimonialis est peccatum mortale, juxta Antoninum, non ratione sui, sed ob irreligionem & irreverentiam erga locum sacrum.

§. VII.

De tempore, in quo debet reddi debitum conjugale, quod exprimitur his verbis: Sit tempus.

Prop. unica. Nullum est tempus, quo in rigore conjugati non debeant sibi reddere debitum conjugale, sicuti nullum est tempus, quo non tenear solvere quod alteri debeo; tamen ex decentia hortandi sunt conjugati, ut ex mutuo consensu contineant se interdum, certisque temporibus.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Bonum est continere tempore jejunii. *Sanctificate jejunium,* inquit Scriptura, *egrediatur sponsus de cubili suo, & sponsa de thalamo suo:* Joel. 1. 15. Ita censet Origenes homilia 10. In Levitic. Chrysost. lib. de Virg. c. 30. 31. Amb. serm. 26. de tempore.

Consect. 2. Bonum est, ut conjugati contineant se temporibus orationi destinatis, quales sunt dies festivi solemniores. *Nolite fraudare invicem,* inquit Scriptura, *nisi forte ex consensu ut vacetis orationi:* 1. ad Cor. 7. Deinde diebus festivis non licet vacare servilibus; quia servilia avertunt mentem a Deo: Opus autem conjugale magis avertit ab oratione, quam opus servile: Ergo decet, ut conjugati diebus festivis ab opere conjugali abstineant.

Demum Hebræi legem recepturi abstinuerunt tribus diebus a mulieribus, & panes propositionis non licebat comedere nisi iis, qui se continuerant: Christianos ergo decet esse continentes & cum legem Dei audituri sunt, & cum Christi corpus debent recipere.

Dixi,

Dixi, decet ut conjugati diebus festivis sese contineant, nam, ut optime ait Cajet. de matrim. *Peccat mortaliter conjugatus negans debitum, etiamsi dies Paschæ fuerit, in quo debeat communicare:* quia communio non dispensat communicantem, ne id efficiat, ad quod tenetur ex justitia.

§. VIII.

De obligatione servandi votum, quæ exprimitur his verbis: Desitve obligatio voti.

Nota, quod ibi non est quæstio de voto solemni castitatis, sed de voto simplici; quia votum solemne castitatis elicitum ante matrimonium reddit matrimonium nullum, elicitum vero post matrimonium nullam obligationem inducit; sed quæstio est de voto simplici, quod ante matrimonium, vel post matrimonium elicitum est.

Prop. unica. Conjugatus tenetur, quantum in eo est, observare votum simplex castitatis, quod elicuit, sive illud ante matrimonium, sive post matrimonium elicuerit.

Prob. Votum etiam simplex obligat, ut diximus, ubi de voto: ergo conjugatus tenetur, quantum in eo est, observare votum simplex, quod elicuit, sive ante, sive post matrimonium illud elicuerit.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Qui ligatus voto simplici castitatis perpetuæ, sine dispensatione, valide quidem, sed illicite contrahit matrimonium, tenetur in eo, in quo potest observare votum: & ita nunquam potest petere debitum, sed solum potest reddere: unde si velit petere, debet a superiore dispensari: sic docet D. Th. in 4. dist. 38. q. 1. a. 3. quæst. 2. ad 4. ubi sic habet: *Quia conjugatus ex matrimonii vinculo non obligatur ad petendum debitum; ideo ligatus voto, non potest petere debitum sine peccato:* quia quoad hoc, est ligatus voto, *quamvis possit sine peccato reddere debitum exigenti, postquam obligatus est ad hoc per copulam præcedentem.* Et si ejus compars moriatur, *tenetur*, inquit D. Bonaventura, *omnino*, id est per totam vitam, *continere:* in 4. dist. 38. art. 2. q. 1.

Confect. 2. Qui post matrimonium consummatum elicit votum simplex perpetuæ castitatis, non potest debitum conjugale petere; quia quoad hoc potuit se ligare, cum in ejus potestate sit abstinere a petendo debito; sed tenetur reddere, quia non est in ejus potestate non reddere. Ita Concil. Lateran. III. cap. *Promisit quis*, inquit Concil. *se non exigere debitum, quod in ejus potestate erat; & ideo quoad hoc votum tenuit; non reddere autem non erat in ejus, sed in mulieris potestate.* Idem habetur cap. *Placuit*, eodem titulo, ubi istud affertur principium: *Quod votum eatenus est obligatorium, quatenus vovens potest se obligare.*

Confect. 3. Qui ligatus aut voto non nubendi, aut voto intrandi Religionem, aut voto suscipiendi Ordinem sacrum, contrahit matrimonium valide quidem, sed illicite contrahit; peccat consummando matrimonium; quia violat votum: sed consummato semel matrimonio, potest & petere, & reddere debitum conjugale; quia inquit Abulensis in c. 27. Lev. q. 6. Si ligatus tali voto. *Contraxerit, & consummaverit per copulam, dissolutum est votum: tamen est imponenda pœnitentia transgressori secundum arbitrium Confessoris.*

Idem docet Cajetanus verbo *matrimonium*, & communiter omnes Theologi. *Ille*, inquit, *qui vovit ingredi & perseverare in Religione*, vel suscipere Ordinem sacrum, vel non nubere, *& postea absque dispensatione uxorem duxit, potest post consummatum matrimonium petere debitum ab uxore; quia votum ejus est de affirmatione, scilicet, de assumendo statu Religionis*, aut Subdiaconatus, aut cælibatus, *& non est de castitate nisi per viam sequelæ.* Id est, qui vovit castitatem ad semper & pro semper tenetur continere se quantum in ipso est: qui vero vovet Religionem, cælibatum & Subdiaconatum, non vovet castitatem, sed vovet statum in quo servatur castitas, tenetur quidem ex vi voti illum statum, quem vovit, ingredi; sed ex vi voti non tenetur servare castitatem: ideo, si fornicetur, peccat quidem peccato luxuriæ, sed non peccato sacrilegii, & si semel votum suum violaverit, potest absque novo peccato & reddere, & petere debitum conjugale.

Confect. 4. Qui post consummatum matrimonium elicit votum simplex intrandi Religionem, vel suscipiendi Ordi-

Ordinem sacrum, vel servandi cælibatum post mortem suæ compartis, potest & reddere & exigere debitum conjugale; quia non tenetur ad castitatem donec statum illum amplexus fuerit; & tenebitur statum illum amplecti cum poterit, scilicet post mortem compartis.

Consect. 5. Qui post matrimonium ratum, & consummatum vovit castitatem cum consensu compartis, non potest nec petere, nec reddere debitum conjugale. Primo non potest petere; quia voto cecidit a jure petendi debitum: non potest reddere; quia compars per consensum cecidit a jure exigendi: ita habetur Can. *Manifestum* 33. qu. 5. ubi sic habetur: *Si quilibet eorum alteram a jure suo absolverit, ad præteritam servitutem ipsam revocare non poterit.*

Consect. 6. Si ambo conjugati post matrimonium ratum, & consummatum ex mutuo consensu perpetuam castitatem voveant, numquam poterunt aut petere, aut reddere debitum conjugale; quia ex vi voti & consensus mutui privantur utroque jure, scilicet, vi voti privantur jure petendi, vi consensus privantur jure reddendi debitum conjugale: id expresse docet Aug. relatus Can. *Quod Deo* 33. q. 5. ubi sic habet: *Quod Deo pari consensu ambo voveratis, perseveranter usque in finem reddere ambo debuistis; a quo proposito si lapsus est ille, tu saltem*, Ecditiam alloquitur, *instantissime persevera, ad quod te non exhortarer, nisi quia tibi ad hoc ipse consenserat.*

Consect. 7. Si ambo conjugati post matrimonium ratum non consummatum voveant Religionem, non possunt consummare matrimonium, sed debent, quam citius poterunt, intrare Religionem, ut adimpleant votum. Si vero consumment, peccant graviter consummando matrimonium; quia ponunt obicem voto exequendo; sed consummato semel matrimonio possunt & petere, & reddere debitum conjugale; quia votum intrandi Religionem non privat jure reddendi, & exigendi debitum conjugale.

Consect. 8. Si ambo conjugati communi consensu pactum ineant de non petendo nec reddendo debito, durante pacto neuter potest petere, vel reddere debitum; quia vi pacti uterque cessit juri suo: sed

si communi consensu rescindant pactum, redeunt ad primæva jura; quia, ut ait Chrysost. *Omnis res per quascumque causas nascitur, per easdem dissolvitur:* Cap. *Omnis*, de regulis juris.

ARTICULUS VI.

Quibus remediis possint conjugati vitare peccata, quæ committi solent in usu matrimonii.

Prop. unica. Ad vitandam incontinentiam, quæ vulgo reperitur in usu matrimonii, conjugati hujusmodi remedia adhibere possunt.

1. Debent pium aliquem finem sibi proponere, v.g. intendere possunt alterum ex istis tribus, scilicet, *vel procreare prolem* in honorem Dei, *vel reddere debitum* comparti exigenti, *vel reperire remedium concupiscentiæ.*

Ex Scriptura. Finis primarius matrimonii est generatio liberorum, juxta illud: *Crescite, & multiplicamini:* Geneseos 1. v. 28. Finis secundarius est remedium concupiscentiæ: *Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat, & unaquæque suum virum habeat.* Et alter finis justitiæ est, ut conjugati sibi invicem debitum reddant: *Nolite fraudare invicem.* Ergo conjugati debent unum ex istis finibus sibi proponere in actu conjugali, si velint vitare peccata, quæ in usu matrimoniali committuntur. Idem docent Patres. *Propagatio liberorum ipsa est prima & naturalis, & legitima causa nuptiarum:* Aug. lib. 2. de adult. conjug. c. 12. *Matrimonium fuit in populo Dei aliquando legis obsequium, nunc est infirmitatis remedium:* Aug. lib. de bono viduit. c. 8.

2. Debent sibi proponere exemplum eorum, qui sancte vixerunt in matrimonio: v. g. possunt sibi proponere exemplum Tobiæ dicentis: *Domine tu scis, quia non luxuriæ causa accipio sororem meam conjugem, sed sola posteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in sæcula sæculorum:* Tob. 8. v. 9.

3. Conjugati debent a Deo precibus petere prolem sanctam, exemplo Annæ, quæ a Deo impetravit Samuelem, exemplo Elisabeth & Zachariæ, qui

qui a Deo impetrarunt Joannem Baptistam; nam sanctorum filiorum procreatio a Deo est, juxta illud Evæ: *Possedi virum per Deum:* Gen. 4. & juxta Davidis: *Ecce hæreditas Domini, filii, merces, fructus ventris:* Psal. 126. v. 4.

4. Demum decet, ut conjugati diebus festis, & diebus jejunii contineant sese, ut vacent orationi. *Abstinete vos*, inquit Paulus ad Corinth. *ut vacetis orationi.* Idem passim docent sancti Patres. Aug. sic habet can. *Quibuscumque* 53. q. 4. *Cum dies natalis Domini, aut reliquæ festivitates adveniunt . . . ante plures dies . . . a propriis uxoribus abstinete.* Quod ita debet intelligi, juxta D. Bonavent. in 4. dist. 32. a. 3. q. 2. in corp. *Debitum conjugale reddi potest illis diebus sine omni culpa, dum tamen reddatur cum displicentia, & dolore; peti autem non potest sine culpa.*

CAPUT VIII.

De excessu tum in cibo, tum in potu.

Excessus tum in cibo, tum in potu ita affinis est luxuriei, ut unum vitium vix sine altero reperias. Ideo Paulus ebrietates, commessationes cum impudicitia semper consociat. Et Christus ipse rememorans ingluviem eorum hominum, qui Noemi temporibus vixerunt & vaticinans vitia eorum hominum, qui in fine mundi victuri sunt, ait: *Sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes & bibentes, nubentes & nuptui tradentes usque ad eum diem, quo intravit Noe in Arcam:* Matth. 24. v. 38. indicans intemperantiam inter & luxuriam fatalem quamdam intercedere necessitudinem. Cum ergo tanta sit inter luxuriam & intemperantiam connexio, congruus ordo postulat, ut qui egimus de luxuria, jam de cibi potusque intemperantia agamus, & statuamus qualis debeat esse apud Christianos & cibi, & potus usus.

ARTICULUS I.

An licitus, vel illicitus sit cibi & potus usus.

Prop. 1. Non illicitus, quin immo imperatus est is ciborum, & potus usus, qui ad vitam sustentandam est necessarius; solusque excessus est culpabilis.

Prob. 1. Ex Script. In ſtatu innocentiæ Adamo interdictus eſt uſus arboris ſcientiæ boni, ac mali: & imperatus uſus arboris vitæ, juxta illud: *Ex omni ligno Paradiſi comede; de ligno autem ſcientiæ boni, & mali ne comedas:* Gen. c. 2. v. 16. Statim poſt peccatum uſus fructuum terræ propriis manibus excultæ permittitur, juxta illud: *In ſudore vultus tui veſceris pane tuo:* Gen. c. 3. v. 19. Statim poſt diluvium permittitur uſus, nedum fructuum, ſed etiam animalium viventium, juxta illud: *Omne quod movetur & vivit, erit vobis in cibum: quaſi olera virentia tradidi vobis omnia:* Gen. c. 9. v. 3. Ergo non illicitus, quinimmo imperatus eſt moderatus ciborum & potus uſus, ſolusque exceſſus eſt vituperabilis.

2. Ex Greg. lib. 30. Moral. c. 13. ubi ſic habetur: *Neque enim cibus, ſed appetitus,* id eſt exceſſus, *in vitio eſt; unde & lautiores cibos plerumque ſine culpa ſumimus, & abjectiores non ſine reatu conſcientiæ deguſtamus. Eſau primatum per lenticulam perdidit: & Elias in eremo per virtutem ſpiritus carnes edendo ſervavit.*

3. Ex D. Thom. 2. 2. q. 148. art. 1. *Gula eſt immoderata in cibo & potu delectatio:* Ergo uſus moderatus tum cibi, tum potus non poteſt eſſe peccatum.

4. *Rat.* Quod neceſſarium eſt ad vitam ſuſtentandam non poteſt eſſe peccatum: Atqui uſus tum cibi, tum potus eſt neceſſarius ad vitam ſuſtentandam, ut quilibet experitur: Ergo uſus tum cibi, tum potus non eſt peccatum, niſi ratione exceſſus.

Conſectaria hujus doctrinæ.

Conſect. 1. Non illicitus, quinimmo religioſus poteſt eſſe tum cibi, tum potus uſus, quem ſoli ſumimus, modo refectio illa fiat juxta regulas virtutis: de quo ita Aug. in Pſal. 46. *Bene agis, ſi quod manducas, & bibis, & ad refectionem corporis ſumis, reparationemque membrorum, gratias agens ei, qui tibi præbuit mortali & fragili iſta ſupplementorum ſolatia, & cibus tuus & potus tuus laudat Deum: ſi vero modum naturæ debitum immoderatione voracitatis excedas, & vinolentia te ingurgitas; quantaslibet laudes Dei lingua tua ſonet, vita blaſphemat.*

Con-

Consect. 2. Non illicitus, sed religiosus potest esse cibi & potus usus, quem cum aliis in honestis conviviis sumimus: videmus enim piissimos viros varia convivia celebrasse. Abraham enim sub forma humana Angelis apparentibus fecit convivium: Gen. c. 28. Isaac *convivium fecit Abimelech & Ochozach & Phicol, & post cibum, & potum surgentes mane juraverunt sibi mutuo:* Gen. 26. v. 30. Et de filiis Job dicitur: *Ibant filii ejus, & faciebant convivia per domos, unusquisque in die suo:* Job. 1. vers. 4. Demum ipsemet Christus pluribus conviviis interesse non dedignatus est.

ARTICULUS II.

Quandonam illicitus sit cibi & potus usus, quem sive privatim, sive cum aliis sumimus.

Prop. 1. Toties illicitus est cibi potusve usus, sive in privatis refectionibus, sive in conviviis sumptus, quoties non servatur ordo rationis vel quoad *substantiam* ciborum, ut cum fercula appetuntur lautiora quam conveniant statui; vel quoad *quantitatem*, ut cum plus cibi sumitur, quam ratio requirit; vel quoad *qualitatem*, ut cum nimia curiositas adhibetur in præparandis cibis ad satisfaciendum cupiditati; vel ratione *modi*, ut quando non habetur ratio decori, quod in sumendo cibo observari debet; vel ratione *temporis*, cum vel sæpius quam par est, vel cum tempore, quo non oportet, cibis sumendis indulgetur.

Prob. 1. Ex D. Greg. lib. 30. Moral. novæ editionis c. 18. ubi sic habetur: *Quinque modis nos gulæ vitium tentat: aliquando namque indigentiæ tempora prævenit: aliquando vero tempus non prævenit, sed lautiores cibos quærit: aliquando quælibet, quæ sumenda sint, præparari accuratius appetit: aliquando autem & qualitati ciborum & tempori congruit, sed in ipsa quantitate sumendi mensuram moderatæ refectionis excedit: nonnumquam vero & abjectius est quod desiderat, & tamen ipso æstu immensi desiderii deterius peccat.* Et hæc continentur in hoc versu.

Præpropere, laute, nimis, ardenter, studiose.

2. *Rat.* Toties peccatur, quoties in usu temporalium non servatur ordo rationis: Atqui in usu ciborum prædictis in casibus non servatur ordo rationis: Ergo tunc peccatur.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Peccant, qui in refectione utuntur cibis, vel potibus prohibitis; quia tunc non servatur ordo rationis quoad *substantiam* ciborum.

Sic peccant, qui utuntur cibo, vel potu, quibus nocetur sanitati; quia jus naturale vetat ea, quibus nocetur sanitati.

Sic peccant, qui utuntur cibo, vel potu interdicto lege positiva; v. g. Catholici qui utuntur cibis ab Ecclesia prohibitis.

Sic peccavit Adamus cibum vetitum manducans: de quo Tertull. lib. de Jejuniis c. 3. *Facilius ventri quam Deo cessit, pabulo potius quam præcepto annuit, salutem gula vendidit, manducavit denique, & periit. Teneo igitur a primordio homicidam gulam.*

Consect. 2. Peccant qui cibo, vel potui plus æquo indulgent; quia tunc non servatur ordo rationis quoad *quantitatem*. Tales fuerunt Sodomitæ excedentes in panis quantitate. *Hæc fuit*, inquit Scriptura, *iniquitas Sodomæ sororis tuæ, saturitas panis, & abundantia.*

Consect. 3. Peccant qui lautiores quam par est quærunt cibos, variaque excogitant ciborum condimenta. Talis fuit intemperantia Hebræorum, qui despecto manna carnes petierunt: Exod. 16. Hæc fuit pariter filiorum Heli ingluvies, quibus cum non placerent carnes coctæ in altari Domini, crudas extorquebant a populo, ut eas juxta concupiscentiam suam condirent: 1. Reg. c. 2.

Consect. 4. Peccant qui ardentius quam par est cibis & potibus inhiant; quia non servant ordinem rationis quoad *modum*. Talis fuit intemperantia Esau, quæ pulmentum lenticulare adeo ardenter expetiit, ut primogenita sua cibi edulio vendiderit.

Consect. 5. Peccant qui vel crebrius quam par est cibos sumunt, vel refectiones protendunt, vel tempus earum præveniunt. Talis fuit culpa eorum, de quibus dicit Isaias: *Væ qui surgitis mane ad ebrietatem sectandam*,

ctandam, & potandum usque ad vesperam, ut vino æstuetis.

Prop. 2. Toties excessus in potu, vel cibo est peccatum mortale, quoties per illum excessum violatur vel charitas erga Deum (ut cum statuitur ultimus finis in tali delectatione) vel cum violatur charitas erga nosmetipsos, ut cum per talem excessum nocetur notabiliter sanitati, vel ratio obruitur, vel cum violatur charitas erga proximum, ut cum per talem excessum scandalum sumus proximo, vel demum cum per illum excessum præceptum aliquod Ecclesiæ violatur.

Prob. Toties peccatum est mortale, quoties læditur virtus ad salutem omnino necessaria, ut diximus ubi de peccato mortali & veniali. Ergo excessus in cibo & potu toties erit peccatum mortale, quoties insigniter lædetur aliqua ex prædictis virtutibus.

Confectaria hujus Doctrinæ.

Confect. 1. Peccant mortaliter qui ita sunt addicti ciborum delectationi, ut in ea ultimato sistant; quia sunt hi, de quibus dicit Paulus: *Quorum Deus venter est.* Hoc autem cognoscitur, inquit Cajetan. *Quod homo ob delectationem in comedendo non curat transgredi præceptum Dei, aut Ecclesiæ . . . . ut si propter hoc futuretur, aut contemnat jejunare, &c.* verb. *Gula.*

Confect. 2. Peccant mortaliter qui ita sunt addicti delectationi in cibo & potu, ut malint potius insigniter nocere sanitati corporis, quam ab ea temperare: de hoc ita Cajetanus V. Gula: *Quandoque gula grande peccatum est: ut cum delectatio cibi allicit ad comedendum usque ad vomitum, aut alia inconvenientia; & similiter cum inducit ad alia peccata, puta, ad nimium sumptum, vel ad nocendum propriæ sanitati, & ad quæcumque alia peccata, quæ secundum se sunt judicanda, quanta sunt.* Ideo merito a pluribus Academiis damnata est sequens propositio: *Non nisi veniale est etiam absque utilitate cibo & potu usque ad vomitum se ingurgitare, nisi ex hujusmodi vomitibus gravia valetudini incommoda oriantur.*

Confect. 3. Peccant mortaliter peccato intemperantiæ simul & inobedientiæ, qui excedentes vel in potu, vel

in

in cibo præcepta infringunt Ecclesiastica v. g. manducant carnes diebus abstinentiæ, pluribus utuntur refectionibus diebus jejunii; quia modum temperantiæ excedunt, & præcepta Ecclesiastica contemnunt: de hoc ita D. Th. 2. 2. q. 148. art. 2. *Si ergo*, inquit, *inordinatio concupiscentiæ accipitur in gula secundum aversionem a fine ultimo, sic gula erit peccatum mortale. Quod quidem contingit quando delectationi gulæ inhæret homo tamquam fini, propter quem Deum contemnit, paratus scilicet contra præcepta Dei agere, ut delectationes hujusmodi assequatur.*

Confect. 4. Peccant mortaliter qui excedentes in potu, vel cibo, aliis sunt scandalo, provocando eos ad potum vel cibum excedentem; quia in causa sunt cur alii excedant: de hoc ita Aug. ser. de tempore, alias 232. jam in appendice 295. *Qui amico suo nimium propinando in anima efficitur inimicus, & corpus ejus debilitare, & animam probatur occidere. Melius erat, ut ex illo quod una die plus eum accipere coegit quam expedit, per duos aut tres dies ipsum amicum ad suum convivium revocaret.... Aut certe, quod est melius, quidquid nimio potu perditura erat gula, pauperibus daretur in eleemosynam: ut & caro rationabiliter bibendo reficeretur, & per misericordiam pauperum animæ redemptio præparetur.*

Confect. 5. De ebrietate in particulari. Ebrietas voluntaria, quoties rationem absorbet est peccatum mortale; secus si sit involuntaria. Scriptura enim dicit: *Cui væ? cujus patri væ? cui rixæ? cui foveæ? cui sine causa vulnera? cui suffossio oculorum? Nonne his qui commorantur in vino, & student calicibus epotandis?* Prov. cap. 23. vers. 29. Et Isaias cap. 5. v. 23. *Væ qui potentes estis ad bibendum.* Et Paulus 1. ad Corinth. cap. 6. vers. 10. *Neque fornicarii .... neque ebriosi Regnum Dei possidebunt.* Et Thom. 2. 2. q. 150. a. 2. *Ebrietas est peccatum mortale; quia homo volens & sciens privat se usu rationis, quo secundum virtutem operatur & peccata decimat.*

Sed ebrietas involuntaria non est peccatum: quia nullum peccatum potest esse involuntarium.

Sic qui semel inebriatur voluntarie, peccat, mortaliter; quia, ut loquitur D. Thom. vult potius ebrietatem incurrere, quam potu abstinere. Sed

Sed gravius peccat, qui ex consuetudine inebriatur; quia peccatum aggravatur ex consuetudine, ut diximus ubi de habitu vitioso voluntario. *Assiduitas*, inquit D. Th. 2.2.q.150.art.2. ad 1. *facit ebrietatem esse peccatum mortale, non propter solam iterationem actus, sed quia non potest esse quod homo assidue inebrietur, quin sciens ac volens ebrietatem incurrat; dum multoties experitur fortitudinem vini, & suam habilitatem ad ebrietatem.*

Sic peccat mortaliter cujuslibet fortis vir qui inebriatur; sed gravius si sit Clericus, quam si sit Laicus, si sit persona publica quam si sit persona privata; peccatum enim crescit ex circumstantia personæ.

Ebrietas Clericis specialiter prohibetur; dicit enim Paulus 1. ad Tim. c. 3. v. 2. *Oportet Episcopum irreprehensibilem esse - - - non vinolentum - - - Diaconos non multo vino deditos.* Et Concilium Agatense can. 41. *Ante omnia a Clericis vitetur ebrietas, quæ omnium vitiorum fomes, ac nutrix est. Quem ebrium fuisse constiterit, ut ordo patitur, aut triginta dierum spatio communione statuimus submovendum, aut corporali subdendum supplicio.* Si enim Levitis Aaronicis dictum est, Levit. c. 10. v. 9. *Vinum & omne quod inebriare potest non bibetis tu & filii tui, quando intrabitis tabernaculum testimonii, ne moriamini;* quanto potiori jure sobrios decet esse Clericos, qui Evangelicum ingrediuntur tabernaculum. Et sic Nazaræi a vino, & omni quod inebriare potest abstinebant, Num. c. 6. & Rechabitæ, teste Jerem. c. 3. ut obedirent Patri Jonadab a vino temperabant; quanto potiori ratione decet Clericos in usu vini non excedere.

Mulieribus, juvenibus, & Magnatibus pariter strictius prohibetur ebrietas; quia ipsis maxime convenit sobrietas, ut docet D. Thom. *Sobrietas*, inquit, *maxime requiritur in juvenibus, & mulieribus; quia in juvenibus viget concupiscentia delectabilis propter fervorem ætatis; in mulieribus autem non est sufficiens robur mentis ad hoc quod concupiscentiis resistant.* Unde Apostolus 1. ad Tim. c. 3. - - - Mulieres similiter pudicas, sobrias: & ad Titum c. 2. ait: Anus similiter - - - non multo vino servientes - - - Juvenes similiter hortare, ut sobrii sint.

Et

Et D. Thom. ibidem ait: *Alio vero modo magis ſobrietas requiritur in aliquibus, utpote magis neceſſaria ad propriam operationem ipſorum. Vinum autem immoderate ſumptum præcipue impedit uſum rationis; & ideo ſenibus, in quibus ratio debet vigere ad aliorum eruditionem; & Epiſcopis, ſeu quibuslibet Eccleſiæ miniſtris, qui mente devota debent ſpiritualibus officiis inſiſtere; & Regibus, qui per ſapientiam debent populum ſubditum gubernare, ſpecialiter ſobrietas indicitur.* Ideo Apoſtolus ad Titum c. 2. ait: hortare ſenes, ut ſobrii ſint: & de Regibus & judicibus dicitur Prov. c. 31. v. 4. *Noli regibus dare vinum; quia nullum ſecretum eſt ubi regnat ebrietas: & ne forte bibant & obliviſcantur judiciorum, & mutent cauſam filiorum pauperis.*

ARTICULUS III.

Quandonam licitus, vel illicitus ſit conviviorum uſus.

Prop. unica. Toties licitus eſt conviviorum uſus, quoties aut ad augendam erga Deum Religionem, aut fovendam inter homines ſocietatem conducit.

Prob. 1. Ex Script. Sacrificia Judæorum non tam erant ſacrificia quam convivia, ut patet ex Agno Paſchali aliisque victimis Deo oblatis. Sacrificium Chriſtianorum non ſolum eſt ſacrificium, ſed etiam convivium, in quo unum corpus omnes efficimur, qui de uno pane participamus: Ergo convivia duplicem habent finem, ſcilicet augere Religionem erga Deum & fovere ſocietatem inter homines: Ergo toties licita convivia, quoties ad unum ex illis finibus conducunt; illicita vero ſi ad neutrum ex illis finibus ordinentur.

2. *Rat.* Homines ad duplicem communitatem ſocietatemque nati ſunt: alteram, quæ ſit hominibus cum Deo; alteram, quæ ſit inter ipſos homines: atqui nihil aptius accommodatiusque eſſe poteſt ad utramque ſocietatem fovendam quam convivia, ſi qua decet ſanctitate fiant, Deo ob cibos acceptos ſimul communes gratias rependendo, & ſocietatem cum iis, quibus conveſcimur, nutriendo. Unde convivia

vivia Christianorum aut Agapes, aut Eucharistia vocantur: Agapes, quia in his mutua fidelium fovetur concordia: Eucharistia vero; quia in his gratiæ Deo redduntur. Ergo toties licitus est conviviorum usus, quoties fiunt vel ad augendam erga Deum Religionem, vel nutriendam cum hominibus societatem.

Confect. unicum. Toties vitiosa sunt hominum convivia, quoties in conviviis aliud intenditur, quam incrementum aut Religionis, aut societatis humanæ; quia hic duplex tantum est conviviorum usus.

Sic vituperanda sunt eorum convivia, qui in conviviis hoc unum quærunt, ut laute comedant, ut liberaliter potent: qui, modo ventrem impleant, palato indulgeant sensibusque placeant, cæterorum omnium obliviscuntur: de quibus Isaias 5. v. 12. *Cithara & Lyra, & Tympanum, & vinum in conviviis vestris, & opus Domini non respicitis nec opera manuum ejus consideratis*: de quibus pariter Petrus 2. epist. c. 1. v. 13. *Deliciis affluentes, in conviviis suis luxuriantes.*

Sic demum vituperanda sunt convivia eorum hominum, qui in epulis suis vel fastum quærunt, ut Assuerus: Esther c. 1. vel vindictam contra inimicos suos: ut Absalon, qui Ammon fratrem in convivio occidendendum jussit; vel irreligionem, ut Balthassar, qui vasis sacris in convivio abusus est &c.

Qui plura & quidem egregia de conviviis scire voluerit, consulat Guillelmum Stuchium in opere, quod edidit de antiquitatibus convivialibus.

DE SEPTIMO DECALOGI PRÆCEPTO.

PROOEMIUM.

Septimum Præceptum sic habet: *Non furtum facies.*

Finis hujus Præcepti est conservare justitiam inter homines, jus suum cuicumque reddere, & rerum dominia unicuique illæsa custodire; ideo totam hujus Præcepti explicationem quatuor Tractatibus absolvemus. In primo agetur de his, quibus competit rerum

rerum dominium : & quomodo etiam vi folius authoritatis Reipublicæ per ufucapiones , & præfcriptiones acquiratur , & deperdatur rerum dominium , etiam absque deperdentium confenfu. In fecundo agetur de Contractibus , Donationibus , & Teftamentis, quibus per voluntariam privatorum conventionem acquiritur vel deperditur rerum dominium. In tertio agetur de variis fpeciebus Furti , & Rapinæ , & Damni , quibus rerum dominium injufte aut læditur, aut aufertur. In quarto agetur de Reftitutione, per quam rerum dominia injufte vel ablata, vel læfa reparantur.

TRACTATUS
DECIMUS QUARTUS.
DE
RERUM DOMINIO.

CAPUT I.

Quid & quotuplex fit Juftitia, Jus, & dominium, & poffeffio.

ARTICULUS I.

Quid & quotuplex fit juftitia.

Juftitia, prout hic fumitur, eft virtus inclinans voluntatem ad reddendum unicuique quod fuum eft : facit quippe juftitia, ut cuique nondum habenti tradamus lubenter quod fuum eft : & vetat, ne jam habenti vel affectu auferamus quod ejus eft. Ideo definitur a Juftiniano : *Perpetua & conftans voluntas jus fuum cuique tribuendi.* Species juftitiæ funt tres. 1. Juftitia univerfalis legalis. 2. Juftitia particularis diftributiva. 3. Juftitia particularis commutativa.

Juftitia univerfalis legalis eft virtus, qua membra Reipublicæ comparantur ad Rempublicam , ejusque legibus fubjiciuntur ; & ita *reddunt Reipublicæ quod illi debetur*, nimirum fubjectionem ; ficuti membra cor-

corporis comparata ad animam ſubjiciuntur animæ. Dicitur juſtitia legalis; quia legem ſtatuit ſingulis hominibus, eosque legibus ſubeſſe præcipit.

Juſtitia particularis diſtributiva eſt virtus, qua Respublica, vel Princeps vices gerens Reipublicæ, comparatur ad membra Reipublicæ, *& reddit unicuique, quod ſuum eſt*, remunerando bonos juxta cujuslibet meritum, puniendo malos juxta cujuslibet demeritum; ſicuti anima comparata ad membra corporis, ſingulis membris præbet quod eis debetur, unicuique juxta ſui exigentiam & meritum. Dicitur juſtitia diſtributiva; quia tota eſt in diſtribuendo vel præmium, vel pœnas.

Juſtitia commutativa eſt virtus, qua membra Reipublicæ, ad invicem comparata, *reddunt ſibi quodlibet quod ſuum eſt*, & membrum unum non aufert ab altero membro quod ei debetur; ſicuti in corpore una pars, v. g. brachium non aufert ab alia parte, v. g. pede, quod ei debetur, ſed ei rependit quod ſuum eſt. Dicitur commutativa; quia maxime verſatur in commutationibus, quæ in contractibus vulgo ſolent intervenire.

ARTICULUS II.

Quid & quotuplex Jus.

Jus, prout hic ſumitur, *eſt titulus, quo res dicitur noſtra, & non alterius.*

Jus aliud eſt jurisdictionis, aliud proprietatis.

§. I.

De Jure jurisdictionis.

Jus jurisdictionis *eſt poteſtas legitima gubernandi ſuos ſubditos liberos, non in commodum proprium, ſed in commodum ſubditorum & communitatis.* Tale eſt jus, quod habet Respublica ſupra ſuos ſubditos, & Eccleſia ſupra Chriſtianos.

1. *Eſt poteſtas legitima;* quia ſi imperium illud ſit legibus contrarium, non eſt jurisdictio, ſed tyrannis.

2. Dicitur *gubernandi:* quia jurisdictio exercetur per præcepta, prohibitiones, permiſſiones, judicia,

præmia, punitiones, &c. non enim aliis mediis ducitur natura rationalis.

3. Dicitur *ſuos ſubditos*: quia auctoritas gubernandi non debet extendi, niſi ad eos, qui ſunt nobis ſubditi.

4. Dicitur *liberos*; quia in ſervos & mancipia habetur jus proprietatis, & non jurisdictionis ſolum.

5. Dicitur *non in bonum proprium, ſed in bonum Communitatis*; quia ſuperior non alium debet ſibi proponere finem, quam bonum ſubditorum & Communitatis.

Jus jurisdictionis aliud eſt Eccleſiaſticum, aliud civile.

Jus Eccleſiaſticum eſt poteſtas legitima gubernandi ſubditos in rebus ſpiritualibus, cultum divinum & ſalutem animarum ſpectantibus.

Jus civile eſt poteſtas legitima gubernandi ſubditos in rebus temporalibus, ſpectantibus externam vivendi rationem, & tranquillitatem publicam.

§. II.

De Jure Proprietatis.

Jus proprietatis *eſt poteſtas legitima diſponendi de re tamquam ſua in omnem uſum lege non prohibitum.*

1. Dicitur *poteſtas legitima*; quia ſi vis illa legibus ſit contraria, non eſt jus, ſed injuſta uſurpatio.

2. Dicitur *diſponendi de re tamquam ſua*; quia ille, qui habet jus proprietatis, poteſt pro libito de rebus ſuis diſponere vel retinendo, vel vendendo, vel donando, vel locando, &c.

3. Dicitur *in omnem uſum lege non prohibitum*; quia diſponere de rebus ſuis contra legem, non eſt uſus, ſed abuſus; ideo poſſeſſor non poteſt v. g. ſegetes ſuas comburere, pecunias ſuas in præjudicium Reipublicæ in mare projicere.

Jus proprietatis aliud eſt altum, aliud infimum.

Jus altum, univerſale, & eminens, eſt illud, quod habet Communitas in bona privatorum, vel ipſemet Princeps, ut eſt perſona publica; de quibus bonis poteſt diſponere in communem Reipublicæ utilitatem in caſu neceſſitatis, & ſolum ea neceſſitate durante.

Jus infimum eſt illud, quod habent privati homines in bona, quæ ipſis peculiariter addicta ſunt.

Jus

Jus aliud eſt ad rem, aliud in re.

Jus ad rem *eſt poteſtas legitima ad rem obtinendam, ſibique obligandam.* Hoc jus tribuit non actionem realem, qua res, quæ dicitur noſtra, vindicari poſſit, ſed actionem perſonalem, qua perſona lædens jus noſtrum cogatur damnum reparare. Tale eſt jus, quod quis habet in rem ſibi venditam, ſed non traditam.

Jus in re *eſt poteſtas legitima, quam quis habet in re ſibi tradita & obligata.* Hoc jus tribuit actionem realem, qua res vindicari poſſit, ubi fuerit. Tale eſt jus, quod quis habet in re ſibi vendita & tradita. Ut aliquis habeat jus in re, tria requiruntur.

1. Juſtus titulus: defectu cujus conditionis fures non habent jus *in re* circa pecunias furto ſubreptas.

2. Exiſtentia rei: defectu cujus conditionis poſſeſſor fundi non habet *jus in re* circa fructus anno proximo percipiendos.

3. Traditio rei: defectu cujus conditionis emptor non habet *jus in re* circa merces ſibi venditas, ſed nondum traditas.

Ut aliquis acquirat *jus ad rem*, ſufficit juſtus titulus, nec requiritur exiſtentia rei, vel traditio.

Sic poſſeſſor fundi habet *jus ad rem* circa fructus in fundo ſuo proximo anno enaſcituros.

Sic Clericus graduatus habet *jus ad rem* circa beneficia menſibus graduatorum vacatura.

Jus aliud importat oppignorationem rei, aliud dominium rei.

Jus importans oppignorationem, eſt poteſtas legitima, qua res aliqua dicitur alicui oppignorata.

Tale eſt jus, quod competit creditori, in res ſibi a debitoribus oppignoratas ad ſecuritatem debiti.

Jus importans dominium, eſt poteſtas legitima, qua res aliqua actualiter poſſidetur.

Tale eſt jus illius, qui equum, agrum, domum juſto titulo poſſidet.

ARTICULUS III.

Quid & quotuplex ſit dominium.

Dominium eſt *jus perfecte diſponendi de re, niſi lege prohibeatur.*

Dominium aliud eſt altum, aliud infimum.

Dominium altum eſt illud, quod habet Respublica in privatorum bona, quibus uti poteſt in bonum Reipublicæ.

Dominium infimum eſt illud, quod privati homines habent in ſua bona.

Dominium infimum aliud eſt perfectum, aliud imperfectum.

Dominium perfectum ſeu plenum eſt illud, quod extenditur ad ſubſtantiam rei ſimul & ad ejus emolumenta: quod complectitur & proprietatem rei, & emolumenta ipſius.

Tale eſt dominium, quod quis habet in vineam ſuam, de cujus proprietate & uſu poteſt, prout libuerit, diſponere.

Dominium imperfectum aliud eſt directum, aliud utile.

Dominium directum eſt jus, quo licet ſolum de ſubſtantia rei diſponere, minime vero de ejus emolumentis.

Tale eſt dominium illius, qui habet ſolum proprietatem rei.

Dominium utile eſt jus utendi, aut etiam fruendi re aliena, ſalva ejus ſubſtantia.

Tale eſt dominium illius, qui percipit fructus fundi, ſed non habet ejus proprietatem.

Dominium utile eſt multiplex: uſus, uſusfructus, habitatio, ſuperficies, emphyteuſis, feudum, libellus, ſervitus. De quibus omnibus ſigillatim agemus in IV. Tomo in compendio juris civilis.

ARTICULUS IV.

Quid & quotuplex ſit poſſeſſio.

Poſſeſſio eſt *apprehenſio, & detentio rei, adminiculo corporis, & animi, & juris.*

1. Dicitur *apprehenſio, & detentio rei;* quia ut res vel corporea vel incorporea dicatur poſſideri, oportet ut aliquo modo apprehendatur & detineatur per poſſidentem: ideo res, quas nec apprehendimus, nec detinemus. v. g. res omnino nobis extraneas, poſſidere non dicimur.

2. Dicitur *adminiculo corporis;* quia ut rem poſſidere dicamur, debemus eam vel manibus tangere, aut oculis vide-

videre; vel in ſe, ut cum tangimus aut cernimus agrum, quo contactu vel intuitu declaramur rei, quam tangimus, aut cernimus, poſſeſſores; vel in aliquo, quod gerat vices rei, ut cum dentur inſtrumenta, quibus res noſtra declaratur, v. g. traditur clavis domus.

3. Dicitur *adminiculo animi;* quia ut rem poſſidere dicamur, debemus eam apprehendere aut tenere animo poſſidendi: ideo depoſitarius non dicitur poſſidere depoſitum; quia non tangit aut conſervat depoſitum animo retinendi, ſed animo reddendi illud deponenti.

4. Dicitur *juris adminiculo;* quia ut dicamur rem poſſidere, non ſufficit, quod apprehendamus rem manu, & cum animo retinendi, ut facit fur, cum rem furtivam accipit; ſed debet juris authoritas intervenire, ut poſſeſſor queat pacifice rem retinere, & ſe defendere ab his, qui eum vellent a poſſeſſione rei, quam poſſidet, deturbare.

Poſſeſſio alia eſt rei propriæ, alia rei alienæ.

Poſſeſſio rei propriæ ea eſt, *qua aliquid, quod noſtrum eſt, juſte detinemus.*

Poſſeſſio rei alienæ ea eſt, *qua aliquid, quod noſtrum non eſt, poſſidemus.*

Poſſeſſio rei alienæ, alia eſt bonæ fidei, alia malæ fidei, alia dubiæ fidei.

Poſſeſſio rei alienæ bonæ fidei ea eſt, *qua poſſidemus aliquid, quod noſtrum non eſt, ſed quod per ignorantiam invincibilem noſtrum putamus.*

Poſſeſſio rei alienæ malæ fidei ea eſt, *qua ſcienter aliquid poſſidemus, quod noſtrum non eſt.*

Poſſeſſio rei alienæ dubiæ fidei ea eſt, *qua revera alienum poſſidemus, ſed cum dubio, an noſtrum ſit, vel alterius.*

Privilegia poſſeſſionis etiam rei alienæ, cum adeſt bona fides, ſunt iſta.

1. Parit præſcriptionem; inde natum illud axioma: *poſſeſſor bonæ fidei debito tempore præſcribit; malæ vero fidei ullo tempore non præſcribit.*

2. In dubio facit conditionem poſſeſſoris meliorem; unde natum illud axioma: *in dubio melior eſt conditio poſſidentis.*

3. Dat præſumptionem dominii; unde natum illud axioma: *poſſeſſor non tenetur probare rem eſſe ſuam.*

4. Dat jus possessori, ne deturbetur a re quam possidet, & ut deturbatus in eam restituatur: unde nata hæc regula: *possessor potest rem, quam possidet, defendere; & expulsus prius restituendus est in possessione, quam de justitia possessionis agatur.*

CAPUT II.

De his, quibus competat rerum dominium.

ARTICULUS I.

Quid & quale dominium competat Deo, Angelis tum bonis, tum malis.

Prop. 1. Deus habet omnium rerum creatarum sive corporearum sive incorporearum absolutissimum & perfectissimum dominium, v. g. circa cœlos, circa elementa, circa mixta, circa Angelos, circa homines.

Prob. 1. Ex Script. *Domini est terra & plenitudo ejus:* Psal. 23. v. 1. Et Salomon ait: *Dominus omnium es:* Sap. 12. v. 16. Et a Judith vocatur *Dominus totius creaturæ:* Judith 9. Et Esther dicit Deo 13. *Dominus omnium es.* Ergo Deus habet omnium rerum creatarum absolutissimum dominium.

2. Ex D. Thom. 2. 2. q. 66. a. 1. ad 1. ubi sic habetur: *Deus habet principale dominium omnium rerum.*

3. *Rat.* Dominium est potestas utendi re pro libito: atqui Deus potest quacumque creatura prout libuerit uti, cum eam possit vel destruere, vel conservare, vel in quam partem voluerit inclinare: Ergo Deus habet supremum & absolutum super res creatas dominium.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Deus posset, si vellet, omnes & singulas creaturas absque injuria destruere. Et ita Deus potuit, ut docet D. Thom. absque ulla injuria præcipere Abrahamo, ut immolaret unicum filium ejus: potuit & præcipere Judæis, ut spoliarent Ægyptios, & ut Chananæos, & Philistæos bello adorirentur, eosque vel interficerent, vel e terris, quas occupabant, ejicerent; quia Deus habet supremum dominium & supra vitam hominum, & supra omnia eorum bona temporalia.

Consect. 2. Dominium in singulas creaturas, præcipue in vitam hominum, ita est Deo proprium, ut nulli alteri

teri conveniat: & ita solus Deus potest de vita hominum disponere, juxta illud Deut. 32. v. 39. *Videte, quod ego sim solus Deus, & non alius præter me: ego occidam, & ego vivere faciam.* Et juxta illud Sap. 16. v. 16. *Tu es Domine, qui vitæ & mortis habes potestatem.*

Sic nullus homo potest se ipsum occidere; quia non est dominus vitæ suæ. Nullus privatus, immo neque Princeps potest alium hominum occidere, nisi id faciat, ut minister Dei; quia nullus homo habet dominium supra vitam alterius. Nullus pariter homo privatus aut Princeps potest se, aut alium mutilare sine causa; quia non est dominus sui vel alieni corporis. Potest tamen cum causa ut minister Dei: v. g. mutilatio alicujus membri potest fieri vel ad conservandam vitam, vel ad puniendum delictum.

Solus Deus habet dominium supra vitam hominis: sed supra libertatis statum quilibet verum habet dominium: atque adeo homo potest fieri servus vel propria voluntate, vel necessitate justa. Propria voluntate, ut si se ipsum vendat, uti permittebatur Judæis egestate compulsis se ad tempus vendere: Exod. 22. & Lev. 25. Necessitate justa, ut si id lex jubeat vel permittat, lex enim jubet reos criminis sententia judicis posse servitute damnari; permittit vero manucaptos in bello, qui occidi poterant, posse fieri servos: item permittit, ut filius, qui ex matre serva nascitur, servus sit, sive pater sit servus, sive non, quia partus sequitur ventrem; immo permittit patri, ut in urgenti necessitate possit filium suum vendere.

Consect. 3. Dominium, quod habet Deus, quantumvis absolutum, non tollit nec dominium altum Reipublicæ, nec dominium infimum privati hominis, sed solum utrumque sibi subjicit: sicuti enim vis efficiendi, quam habet Deus, non tollit vim effectricem a creaturis, sed solum conservat, prævenit, applicat, adjuvat; ita dominium absolutum Dei præcedit omne dominium creatum, illudque conservat, eique robur adjicit.

Prop. 2. Angeli tum boni, tum mali, nullum dominium habent proprie circa creaturas corporeas, vel circa homines.

Prob. rat. Angeli tum boni, tum mali non poſſunt de rebus iſtius mundi diſponere tamquam ſuis: Ergo non habent verum circa res creatas dominium.

Angeli boni vocantur domini; quia mundum iſtum in noſtram utilitatem adminiſtrant: ſicut Joſeph vocabatur dominus univerſæ terræ Ægypti. Angelus vero malus vocatur princeps hujus ſæculi, rector tenebrarum harum; non quod ſit vere dominus alicujus creaturæ, ſed quia peccatores alligatos detinet, non tamquam judex, ſed tamquam tortor, donec per Chriſtum liberentur.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. De bonis Angelis. Bonos Angelos & venerari, & ad eos confugere oportet, uti diximus ubi de cultu Angelorum; quia Angeli boni ſunt in miniſterium miſſi propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis.

Conſect. 2. De dæmonibus. Mali Angeli ſeu dæmones fugiendi ſunt, ſed non pertimeſcendi; quia nullum habent ſupra nos dominium: orandus ſolum eſt Deus, ut non patiatur nos tentari ſupra id, quod poſſumus.

ARTICULUS II.

Quod & quotuplex dominium competat privato.

Prop. 1. Homo etiam privatus, hoc ipſo, quod eſt rationalis & ſui compos, habet jus acquirendi dominium rerum exteriorum corporearum, quæ in mundo ſunt, & de iis pro libito diſponendi - - niſi aliunde a legibus prohibeatur.

Prob. 1. Ex Scriptura. *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, & præſit piſcibus maris, & volatilibus cæli, & beſtiis terræ:* Gen. 1. v. 26. Ergo factus eſt homo, ut rerum exteriorum haberet dominium; quod quidem, licet per peccatum diminutum fuerit, non tamen fuit omnino ſublatum, cum & poſt peccatum Noe, & filiis ejus dictum fuerit: *Creſcite, & multiplicamini, & replete terram, & terror veſter, & pavor ſit ſuper cuncta animalia terræ:* Gen. 9. v. 1.

2. Ex Aug. *Uti aliquo non poteſt animali niſi rationis particeps* lib. 83. q. - - ergo homo particeps rationis poteſt uti rebus exterioribus, & circa illas exercere dominium.

3. *Rat.* Prima ratio. Ille habet jus utendi bonis iſtius Univerſi, propter quem Univerſus iſte factus eſt, ut patet: Atqui propter hominem orbis iſte factus eſt: de homine quippe dictum eſt: *Omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus, oves, & boves univerſas inſuper & pecora campi:* Pſal. 8. v. 8. Ergo homo, hoc ipſo quod eſt rationis compos, habet dominium rerum omnium, quæ ſunt in mundo.

Secunda ratio. Homo multiplex jus habet in omnia, quæ in mundo ſunt. Habet quippe 1. jus naturale; nam quatenus homo eſt corporeus dirigens ſe per rationem, debentur illi omnia bona, quæ ad vitam tum corporalem, tum ſpiritualem ſuſtentandam ſunt neceſſaria, adeo ut injuria ei fiat, ſi ei denegentur. 2. Habet jus poſitivum divinum; dixit enim Deus Noe, & filiis ejus: *Omne quod movetur, & vivit, erit vobis in cibum. Quaſi olera virentia tradidi vobis omnia:* Gen. 9. v. 3. Habet jus poſitivum humanum; jus quippe gentium, jus civile, jus eccleſiaſticum nulli ſubtrahunt rerum dominium, niſi rebus iſtius mundi vel in ſui, vel in Reipublicæ perniciem abutatur.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Siſtendo intra jus naturæ, omnis homo in quocumque ſtatu ſit, vel conditione, eſt capax dominii, modo capax ſit rationis & libertatis; quia ratio & libertas ſunt radix dominii circa corporalia: unde contra juſtitiam peccatur, ſi ei hæc bona auferantur.

Sic amens etſi vere dominus eorum bonorum temporalium, quæ ei jure hæreditario competunt; quia quamvis rationem præpeditam habeat, ea tamen uti poteſt, modo iis, quibus præpeditur obicibus, liberetur.

Sic infans eſt verus dominus earum rerum, quæ ad ipſum ſpectant; qui licet rationis uſum nondum habeat, tamen brevi habiturus eſt, ut loquitur Paulus: *Nihil differt a ſervo, cum ſit Dominus omnium* bonorum paternorum; quia *ſi filius & hæres.*

Sic ſervus eſt verus dominus omnium, quæ ei jure naturali competunt: quia etſi jure gentium & ipſemet, & ſua ſint domini, cujus eſt mancipium; tamen jure naturali, utpote rationis compos, eſt pariter dominus bonorum, quæ ei competunt.

Sic jure naturæ quilibet homo ſive Laicus, ſive Clericus, ſive etiam Religioſus, poteſt eſſe capax dominii rerum temporalium; quia hoc ipſo quod eſt rationalis, habet jus ad bona temporalia.

Sic quilibet homo, etſi paganus, etſi hæreticus, etſi peccator, jure eſt dominus eorum bonorum, quæ ei competunt; quia nec paganiſmus, nec infidelitas, nec peccatum, tollunt omnino rationem, nec proinde capacitatem dominii rerum exteriorum. Sic Pharao a Deo conſtitutus fuit Rex, juxta illud Exod. 9. v. 16. *Poſui te Regem, ut oſtendam in te fortitudinem meam.* Item & Nabuchodonoſor, juxta illud Danielis 2. v. 37. *Deus cæli, regnum, & fortitudinem, & imperium, & gloriam dedit tibi.* Et Conc. Conſtantienſe ſeſſ. 8. & 15. damnavit hanc propoſitionem: *Nullus eſt Dominus civilis, nullus Prælatus, nullus Epiſcopus, dum eſt in peccato mortali.*

Confect. 2. Siſtendo intra jus naturale, quicumque eſt rationis incapax, eſt pariter incapax dominii; quia ratio eſt radix dominii.

Sic bruta ſunt incapacia dominii, unde his homo uti poteſt pro libito.

Prop. 2. Etſi homo, hoc ipſo quod eſt rationalis, & ſui compos, jus habeat acquirendi dominium rerum, quæ in mundo ſunt, & de eis pro libito diſponendi: tamen nec res licite acquirere, nec de rebus licite diſponere poteſt, niſi juxta legitimam legum, quibus ſubeſt, determinationem - - Ita Sotus de juſtitia & jure lib. 4. q. 5. a. 3.

Prob. 1. Ex Script. Idem Deus, qui dedit homini jus circa bona exteriora hujus mundi, juxta illud: *Dominamini piſcibus maris*, idem dedit Reipublicæ jus determinandi in particulari, quibus mediis eadem bona & acquiri, & perdi poſſent, juxta illud: *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit*: Ergo homo non eſt bonorum temporalium dominus, niſi juxta præſcriptum Reipublicæ, cui ſubeſt.

2. Ex Aug. tract. 6. ad cap. 1. Joannis, ubi ſic habet: *Unde quisque poſſidet quod poſſidet, nonne jure humano? nam jure divino Domini eſt terra & plenitudo ejus: pauperes & divites Deus de uno limo fecit: & pau-*

pauperes & divites una terra supportat; jure tamen humano dicitur, hæc villa mea est, hæc domus mea est, hic servus meus est. Tolle jura Imperatorum, quis audet dicere: hæc villa mea est, meus est iste servus, mea est hæc domus? Ergo homo nequit licite res acquirere, nec de rebus licite disponere, nisi juxta legitimam legum determinationem.

3. *Rat.* Prima ratio. Homo eo fine natus est, ut civilem cum aliis hominibus societatem ineat, foveatque: quam societatem nec inire nec fovere poterit, nisi in exteriorum bonorum tum acquisitione, tum dispositione legibus Reipublicæ pareat; leges enim Reipublicæ debent esse civilis societatis ineundæ & fovendæ regula. Ergo homo non potest licite res aut acquirere, aut de eis disponere, nisi juxta leges Reipublicæ.

Ratio secunda. Esto, homo quilibet naturaliter sit rerum temporalium dominus, tamen hanc modo ubique terrarum vigere consuetudinem cernimus, ut quælibet Respublica rerum temporalium acquisitioni, vel dispositioni modum præscribat; qui religiose observatur, nisi fuerit juri primævo naturali contrarius. Unde profluxerit mos ille, incertum est: profluxit forte ab instigante natura, quæ uti jubet partes subesse toti, ita & cives Reipublicæ: forte processit ex speciali jussu Dei, qui uti vult omnia esse ordinata in corpore, ita & in mundo: forte effluxit consuetudo illa ex unanimi privatorum hominum primis temporibus viventium conventione, qua jus illud in Rempublicam translatum est: undequaque processerit, nimis late diffusa est tam sancta consuetudo, nimis antiqua illa præscriptio, quam ut citra peccatum a privatis hominibus violari possit. Ergo tenentur homines in rerum dispositione & acquisitione legibus Reipublicæ subesse: ergo cum leges illæ non fuerint abrogatæ, in conscientia ligant.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Servi tum bello capti, tum vendentes semetipsos, habent quidem jure naturæ dominium, cum sint rationales, sed jure gentium quidquid acquirunt, domino acquirunt; quia jus naturæ determinatur per jus gentium.

Con-

Confect. 2. Liberi, qui sunt sub potestate patris, habent jure naturæ dominium eorum, quæ eis subveniunt independenter a patre, sed dominium illud sic per legem civilem restringitur. Plenum habent dominium in bona Castrensia, aut quasi Castrensia; directum vero & non usumfructum in bona adventitia; nullum vero dominium vel usumfructum in bona profectitia; quia jus naturæ ita determinatur per legem civilem.

Bona autem Castrensia sunt ea, quæ in militia, aut occasione militiæ acquiruntur, ut stipendia militum, dona Ducum, prædæ ex hostibus raptæ, & id omne, quod datum est a patre, vel ab aliis parentibus ad exercendam militiam, ut equi, arma, &c.

Bona quasi Castrensia ea sunt, quæ acquiruntur munere publico, v. g. judicis, causidici, medici, &c. quia litteræ non minus prosunt Reipublicæ, quam arma; immo dona facta ab Imperatore, Rege, Regina, quasi Castrensia censentur: L. *cum multa* C. *de bon.quæ liber* &c. Bona pariter, quæ acquiruntur ministrando sacris, quasi Castrensia censenda sunt, ut habetur Authentica *Presbyteros*, Cod. *de Episcopis & Clericis. Presbyteros, & Diaconos, & Subdiaconos, Cantores & Lectores, quos omnes Clericos appellamus, res quolibet modo ad dominium eorum venientes, habere in sua potestate præcipimus ad similitudinem Castrensium peculiorum, & donare, cui volunt, secundum leges, & in his testari, licet sub parentum potestate sint: sic tamen, ut horum filii, aut his non extantibus, parentes eorum legitimam ferant partem*: Authen. ex novell. 123. c. 19.

Bona adventitia ea sunt, quæ adveniunt filiofamilias, non intuitu patris, sed aliunde, v. g. ex successione materna, & qualia sunt ea, quæ accedunt filiis ex industria eorum, & labore mechanico.

Profectitia sunt ea, quæ veniunt a patre, vel ejus intuitu principaliter dantur.

Confect. 3. Religiosi Professi in Religione approbata non habent dominium rerum temporalium in particulari, bene tamen in communi, exceptis Capucinis & Fratribus de observantia; quia ita determinat jus Canonicum expressum in Trid. Sess. 25. c. 2.& 3. de Regularibus, quamvis jure naturæ statui Monachali non repugnet dominium

rerum

rerum temporalium cum ſubordinatione ad Superiorem, immo neque jure civili, ut habetur L. 56. C. *de Epiſc. & Cler.* Monachus *nullo impedimento ex ſanctimoniali converſatione generando, ſive ſoli, ſive cum aliis, ad ſucceſſionem vocatur.*

ARTICULUS III.

Quod & quale dominium competat Reipublicæ.

Prop. 1. Reſpublica, & is qui gerit vices Reipublicæ, v. g. Rex, Princeps, altum habet dominium ſupra bona temporalia ſubditorum, quo poteſt de his diſponere, prout exigit vel utilitas publica, vel pœna criminibus debita, vel tranquillitas civium, vel fidei publicæ conſervatio.

Prob. 1. Ex Script. *Rex, qui ſedet in ſolio judicii, diſſipat omne malum intuitu ſuo:* Prov. 20. v. 8. Atqui non poteſt illud præſtare, niſi altum habeat dominium, quo de bonis ſubditorum poſſit diſponere, prout utilitas publica exigit: Ergo Reſpublica, vel Rex, qui gerit vices Reipublicæ, altum habet dominium, quo poteſt de bonis ſubditorum etiam contra eorum voluntatem diſponere. Eo forte ſpectat Scriptura dicens: Eccleſ. 17. v. 14. *In unamquamque gentem præpoſuit Rectorem.*

2. Ex Aug. tract. 6. ad cap. 1. in Joan. ubi agens contra Donatiſtas, qui querebantur, legibus Imperatorum villas eſſe ſibi ademptas, & Eccleſiæ Catholicæ attributas, agnoſcit in Imperatoribus altum ſupra bona temporalia dominium. *Ut teneantur*, inquit, *iſta*, id eſt temporalia, *Regum jura fuerunt* - - & inferius ſic urget Donatiſtas: *Nolite dicere, quid mihi & Regi? Quid tibi ergo, & poſſeſſioni? Per jura Regum poſſidentur poſſeſſiones. Dixiſti quid mihi & Regi? Noli dicere poſſeſſiones tuas; quia ad ipſa jura humana renuntiaſti, quibus poſſidentur poſſeſſiones.* Ergo Reſpublica altum habet dominium, quo poteſt de bonis ſubditorum diſponere. Quod adeo certum eſt, ut & ipſis paganis non fuerit incognitum; dicit enim Seneca lib. de Beneficiis: *Omnia Regem poſſidere imperio, ſingulos dominio.*

3. *Rat.* Reſpublica inſtituta ab hominibus habet, vel a populo inſtituente, vel a Deo confirmante inſtitutionem, eam authoritatem, quæ neceſſaria eſt ad decentem po-

populorum gubernationem; quia alias imprudenter institueretur: Atqui altum dominium, quo Respuplica possit de bonis subditorum in certis casibus pro libito disponere, est necessarium ad gubernationem populi; quia sine illo dominio civium utilitati non posset subveniri: Ergo Respublica habet illud altum dominium, quo possit de bonis subditorum, etiam contra eorum voluntatem, in certis casibus pro libito disponere in utilitatem communem.

Consectaria hujus doctrinæ.

Consect. 1. Toties Respublica, vel Rex gerens Reipublicæ vices, potest etiam contra voluntatem subditorum de eorum bonis disponere, quoties id necessarium est ad sustinendum decentem Reipublicæ statum. Sic quovis tempore possunt etiam subditis invitis vectigalia imponi, ut decenter sustineatur dignitas eorum, qui præsunt. Ideo tempore Saul imposita fuerunt Hebræis tributa, ut patet ex eo, quod Saul promiserit immunitatem a tributis ei, qui cum Goliath auderet decertare: & tributa illa Scriptura non improbat, sed approbat; quippe Christus etsi liber, solvit censum Cæsari: Matth. 17. v. 24. & interrogatus, an liceret dare censum Cæsari, dicit: *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari.* Et Paulus ad Rom. 13. v. 7. *reddite omnibus debita, cui tributum, tributum.*

Sic tempore belli imponi possunt tributa extraordinaria, ut repellantur hostes Reipublicæ. Ideo habemus ex Scriptura, quod quoties bellum ingruebat, toties Tribus quælibet certum militum numerum mittebat ad præliandum, eisque annonam, cæteraque ad bellandum necessaria suppeditabat, ut patet ex 1. Reg. c. 17.

Sic tempore pestis & famis imponi possunt, invitis etiam subditis, extraordinaria subsidia, ut succurratur pauperibus; Respublica enim corpus est, in quo oportet, ut alii aliis subveniant: sicuti cernimus, quod in humano corpore unum membrum succurrit alteri.

Sic demum imponi possunt tributa, etiam contra voluntatem subditorum, vel ad reparandas vias publicas, vel ad pontes erigendos, vel ad ædificia publica construenda, quibus vel Respublica muniatur contra hostes, vel quibus ornetur ad commodam subditorum habitationem;

uti

uti factum vidimus sub Salomone, qui plura populo Judaico tributa imposuit tum ut templum construeret, tum ut domos regias, & arces munitissimas ædificaret.

Consect. 2. Toties Respublica, vel Rex gerens vices Reipublicæ, potest etiam contra voluntatem subditorum de eorum bonis disponere, quoties id necessarium est ad punienda crimina eorum, qui male se gerunt in Republica: hoc enim exigit bonum publicum, ut in bonis suis privetur qui eis male utitur.

Sic quoties privatus aliquis peccat contra alium privatum subditum, toties Respublica potest delinquenti, non solum satisfactionem ad æqualitatem præscribere, sed etiam eum aliqua mulcta punire: ideo in lege Mosaica præscribebatur furibus restitutio aliquando in quadruplum, aliquando in quintuplum.

Sic quoties privatus aliquis insurgit in Regem, vel Reipublicæ perniciem molitur, toties bonis suis privari potest, eaque merito fisco addicuntur. Simile quid factum vidimus contra Acham, cujus omnia combusta sunt, & ipse una cum familia lapidatus est; quia in perniciem exercitus sibi retinuerat aliquid de spoliis Jericho, quæ jussu Dei anathemati addicta fuerant.

Consect. 3. Toties Respublica potest de bonis subditorum etiam contra privatam eorum voluntatem disponere, quoties id necessarium est ad subditorum tranquillitatem.

Sic facta est rerum divisio vel ad contentiones vitandas, ut innuitur Gen. 13. v. 2. vel ut diligentius res istius mundi divisæ, a quolibet possessore in partibus, quæ ei contingerent, colerentur; ut innuitur ex divisione Palestinæ facta inter Tribus & Familias populi Judaici.

Sic usucapiones & præscriptiones inductæ sunt, quibus post certum tempus transfertur dominium ab uno possessore ad alium. 1. Ne dominia rerum sint incerta. 2. Ne lites sint infinitæ. 3. Ut puniatur aliquando socordia hominum in bonis suis conservandis.

Consect. 4. Toties Respublica potest de bonis subditorum etiam contra privatam eorum voluntatem disponere, quoties id necessarium est ad tollendas fraudes, dolosque omnes præcavendos.

Sic Respublica declarat, nulla esse testamenta, & invalidos

lidos eos contractus, quibus non apponuntur eæ solemnitates a jure requisitæ. De his omnibus fusius agemus infra.

ARTICULUS IV.

An leges, quibus Respublica disponit de bonis subditorum, etiam contra eorum voluntatem, sint absolutæ, an sint solum conditionatæ, & fundatæ in præsumptione.

Nota. Lex absoluta ea est, quæ facta est ob bonum publicum: talis est, v. g. lex jubens depositum illæsum custodiri, & vetans compensationem etiam justam ad rem deposito acceptam posse extendi; ea enim lex obligat in omni casu. Lex vero conditionata ea est, quæ fundatur in aliqua suppositione, & obligat solum si vera sit suppositio: talis est lex, quæ addicit fisco bona rebellantium contra Regem, & hæc non obligat nisi eos, qui re ipsa sunt rebelles; minime vero eos, qui falso accusati rebellionis, revera innocentes sunt.

Prop. I. Leges, quibus Respublica imponit tributa ad sustinendum Reipublicæ statum, vel infligit pœnas ad punienda delicta, sunt conditionatæ seu fundatæ in præsumptione.

Prob. rat. Leges vectigalium feruntur ad sustinendum decentem Reipublicæ statum: ergo supponunt, Rempublicam vere opus habere hujusmodi vectigalibus. Leges vero infligentes mulctas, vel addicentes fisco bona reorum, supponunt crimen vere esse commissum ab eo, cui hæc pœna infligitur: ergo illæ leges non sunt absolutæ & obligantes in singulis casibus, sed conditionatæ, obligantes supposita veritate præsumptionis, in qua fundatur, juxta vulgare istud dictum: *cedat præsumptio veritati.*

Consect. unicum. Leges de solvendis vectigalibus & mulctis sunt observandæ in conscientia, quoties vera est præsumptio, in qua fundantur; quia tunc sunt ex omni parte justæ: immo etiam sunt observandæ, quando falsa est præsumptio, si ex eorum inobservantia secuturum esset scandalum; quia injuria, juxta Paulum, toleranda est, ut vitetur scandalum; sed hæ leges prudenter & seclufo omni scandalo eludi possunt, si constet, eas fundari in falsa præsumptione.

Sic

Sic tenemur solvere vectigalia statuta a Principe; quia etsi nobis incognita sit Reipublicæ necessitas, debemus supponere imposita per Principes tributa ad sustinendum Reipublicæ statum esse necessaria: ut enim optime monet Dominus de Marca, non subditorum, sed Regum est de his, quæ ad bonum publicum spectant, judicare.

Sic qui vere reus est, debet solvere mulctam inflictam ei a judice; & si bona illius addicantur fisco, non potest in conscientia aliquid de illis retinere.

Prop. 2. Leges, quibus Respublica statuit rerum divisionem, usucapiones, & præscriptiones, sunt absolutæ, & non conditionatæ, ligantque in conscientia in singulis casibus, in quibus observantur conditiones ad usucapionem & præscriptionem requisitæ per Rempublicam.

Prob. rat. Leges statutæ in bonum publicum sunt absolutæ, obligantes in singulis casibus; quia nihil aliud requiritur ad legem absolutam: atqui leges de rerum divisione, de usucapionibus & præscriptionibus sunt propter bonum commune; utilitas enim publica exigit res non esse communes, alias aut a nullo privato custodirentur, aut colerentur; exigit pariter possessionem per legitimam præscriptionem esse ratam & firmam, alias incerta semper essent rerum dominia, ut dicitur lib. 1. ff. *de usucapionibus*, alias nullus esset litium finis, ut dicitur l. *ultima* ff. *pro suo*: Ergo leges, quibus Respublica statuit rerum divisionem, usucapiones, & præscriptiones, sunt absolutæ, & obligantes in singulis casibus.

Nec obstat, reperiri aliquos casus, in quibus per rerum divisionem, præscriptionem, usucapionem, privati aliqui videantur injuriam pati; quia privatum illud incommodum per utilitatem publicam aliunde compensatur; unde natum illud axioma: *Omnis lex habet aliquid de iniquo* seu duro, *quod publica utilitate compensatur.*

Consectaria hujus doctrinæ.

Consect. 1. Statuta rerum divisione, & certa portione cuilibet concessa, nullus privatus alterius portionem occupare potest, & si id faciat, reus furti est; quia aufert quod alterius est. Etsi enim bona ante divisionem

ſint communia, facta tamen diviſione non ſunt communia, ſed quælibet portio ad eum, cui contigit, pertinet. Sicuti enim in convivio bene ordinato fercula omnia in communi proponuntur; portiones tamen ab aliis occupatas nemo debet ad ſe transferre ſine conſenſu eorum, a quibus fuerunt occupatæ.

Conſect. 2. Qui per legitimam præſcriptionem aliquid poſſidet, poteſt illud tuta conſcientia retinere: quia Reſpublica in illum tranſtulit dominium per præſcriptionem, ut fuſius infra dicetur.

Conſect. 3. Transacta legitima præſcriptione, prior dominus non poteſt in conſcientia rem præſcriptam a poſteriore poſſeſſore auferre; quia transacta præſcriptione nullum jus habet ad eam rem, quæ ante præſcriptionem ad illum pertinebat.

Nec obſtat, quod ille, qui falſa præſumptione damnatus eſt ad aliquam mulctam, poſſit occulte & ſine ſcandalo ſententiam judicis eludere; quia lex præſcriptionis non fundatur in præſumptione, ſicuti lex infligens mulctam.

Prop. 3. Leges, quibus Reſpublica ad vitandas fraudes doloſve præcavendos reddit perſonas inhabiles ad contrahendum, ſunt abſolutæ, obligantes in conſcientia, redduntque irritos omnes ſolemnes contractus, qui fiunt a perſonis declaratis inhabilibus ad contrahendum.

Prob. ratione. Leges, quæ fiunt propter bonum publicum, ſunt abſolutæ, & tamdiu obligant, quamdiu id exigit bonum publicum; quia nihil aliud requiritur ad legem abſolutam: Atqui leges, quæ ad vitandas fraudes doloſque præcavendos reddunt aliquas perſonas inhabiles ad contrahendum, fiunt propter bonum publicum; utilitas enim publica exigit, ut privati, quos Reſpublica judicat inhabiles ad contrahendum, re ipſa nec in foro interno, nec in foro externo contrahere valeant: Ergo leges illæ ſunt abſolutæ, & obligant in utroque foro.

Et ſicut, inquit Silvius in 2. 2. q. 67. a. 2. lex Eccleſiaſtica vim habet in matrimonio, ita lex civilis in contractibus civilibus; ſed lege Eccleſiaſtica declarante perſonas eſſe inhabiles ad contrahendum, v. g. quando contrahunt ſine Parocho & teſtibus, ſi tamen Matrimonium attentatum fuerit, nullum eſt in utroque foro matri-

trimonium illud: ergo ſimiliter legibus civilibus irritantibus contractus, declarando perſonas eſſe inhabiles ad contrahendum, ſi ipſi contractus ſic attentati fuerint, nullum in utroque foro vigorem habent.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Vi juris civilis nulli ſunt in utroque foro illi contractus, qui fiunt a perſonis declaratis inhabilibus ad contrahendum; quia nullus eſt major defectus in contractibus, quam inhabilitas ad contrahendum.

Sic nullus eſt contractus, quo pupillus vel aliquid donat, vel vendit; quia pupillus declaratur inhabilis ad transferendum in alios dominium bonorum ſuorum. Sic teſtamentum religioſi eſt nullum; quia perſona religioſa declaratur inhabilis ad teſtamentum condendum.

Conſect. 2. Vi juris canonici nulla eſt in utroque foro ea obligatio, quæ initur ab ea perſona, quæ declarata eſt inhabilis ad ſe obligandum tali modo; quia nullus eſt major defectus obligationis, quam inhabilitas ad ſe obligandum. Sic vota Religionis facta ante decimum quintum annum completum ſunt in utroque foro nulla; quia impubes declaratur inhabilis ad profeſſionem religioſam emittendam.

Prop. 4. Leges, quibus Reſpublica ad vitandas fraudes doloſque præcavendos apponit certas ſolemnitates obligationibus & contractibus, qui fiunt a perſonis etiam habilibus ad contrahendum, videntur eſſe abſolutæ & obligantes in conſcientia, ubicumque leges illæ vigorem habent. Ita tenent inſignes Doctores, Covarruvias, Soto, Solonius, Vasquez, Silvius, &c.

Prob. ratione. Leges, quæ fiunt ob bonum publicum, ſunt abſolutæ, & obligantes in utroque foro; quia nihil aliud requiritur ad legem abſolutam: Atqui leges ſtatuentes certas ſolemnitates ad vitandas fraudes, ſunt ob bonum publicum; publica enim utilitas exigit, ut non ſolum puniantur fraudes, ſed etiam ut præcaveantur: Ergo prædictæ leges videntur eſſa abſolutæ, & obligare in utroque foro; lex enim juſta ex omni parte obligat in utroque foro.

Dixi, quamdiu leges illæ vigorem habent; nam ſi ſint

aliæ leges vel Ecclesiasticæ, vel locales, quibus derogetur juri communi, tunc standum est legi particulari.

Sic licet per jus commune requirantur septem testes in testamento, tamen in favorem causæ piæ sufficiunt tres testes ad legatum pro causa pia.

Sic in territorio patrimonii Divi Petri ex constitutione Alexandri III. sufficiunt ad testamentum tres testes; quia Papa quatenus Princeps civilis voluit illam legem pro civibus sibi subjectis condere nimirum pro Ostiensibus, inquit Cano. Ita eamdem Decretalem explicat Silvius.

Sic in civitate Tolosana sufficiunt tres testes ad verum testamentum; quia talis est consuetudo illius urbis.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Vigore juris civilis nulli sunt illi contractus, qui fiunt a personis etiam habilibus ad contrahendum, si non observentur solemnitates a jure constitutæ; decet enim privatum hominem de rebus suis non disponere, nisi juxta leges Reipublicæ.

Sic solemnis donatio ingentis alicujus summæ, facta etiam a majore sine insinuatione, ut dicunt, est nulla in utroque foro; lex enim jubet donationem ingentis summæ vigorem nullum habere sine insinuatione.

Sic testamentum factum etiam a majore sine septem testibus nullum est; quia lex ita jubet. *Ex imperfecto testamento*, inquit Justinianus, *voluntatem teneri defuncti nisi inter solos liberos non volumus.*

Consect. 2. Vigore juris canonici nullæ sunt eæ obligationes, quæ fiunt a personis etiam habilibus ad se obligandum, si non observentur solemnitates per jus canonicum requisitæ.

Sic professio Religiosa emissa etiam ab eo, qui decimum quintum annum excessit, est nulla, si fiat ante completum integrum annum Novitiatus; quia Tridentinum exigit integrum annum Novitiatus.

Monitum circa prædictas propositiones.

Leges, quibus Respublica irritat contractus vel declarando personas inhabiles ad contrahendum, vel apponendo certas solemnitates contractibus, non eximunt con-

contrahentes ab obligatione naturali, si quam inierint vel in ipso contractu civiliter invalido, vel ante aut post contractum civiliter invalidum.

Prob. rat. Lex positiva sive civilis, sive ecclesiastica legem naturalem non solvit, sed determinat, non irritat, sed explicat, ut patet ex dictis, ubi de lege: Ergo si contrahentes, etiam invalide, aliquam obligationem naturalem ineant, tenentur eam adimplere.

Sic licet filiusfamilias vi Senatus-Consulti Macedoniani non possit cogi a judice ad solvendum debita; tamen, inquit Justinianus, *manet obligatio naturalis solvendi creditori quod debetur.*

Sic licet fœmina conjugata vi Senatus-Consulti Vellejani non possit cogi coram judice ad solvendum quod mutuata est, *tamen manet obligatio naturalis solvendi debita creditori.*

CAPUT III.

De acquirendo & de transferendo rerum dominio.

Nota I. Rerum dominium transferri & acquiri potest vel jure naturali, vel jure gentium, vel jure civili; quia singuli homines triplici illo jure ducuntur: jus enim divinum & ecclesiasticum cum jure naturali gentium, & civili ut plurimum concordant, ubi agitur de acquirendo & transferendo rerum dominio. Quod si discordent, & unum jus per aliud determinetur, vel corrigatur, sistendum est juri, quod fortius ligat, ut dictum est ubi de lege.

Nota 2. Quod rerum dominium transfertur vel voluntate privatorum, vel authoritate Reipublicæ; ideo ostendemus 1. Quomodo privatus homo juxta jus naturale, gentium, & civile, se gerere debeat in transferendo & acquirendo rerum dominio. 2. Explicabimus, quomodo jure gentium & jure civili Respublica transferat rerum dominium contra, vel præter privatorum hominum consensum & conventionem.

ARTICULUS I.

Quomodo juxta jus naturale, explicatum per jus civile & divinum, se gerere debeat privatus homo in transferendo & acquirendo rerum dominio.

 Prop.

Prop. unica. Attendendo ad jus naturale confirmatum per jus civile & divinum, illicita & nulla eſt ea, quæ per dolum & fraudem fit bonorum temporalium vel traditio, vel acquiſitio.

Prob. 1. Ex veteri Teſtamento apud Jer. 5. v. 16. Deus rejicit Judæos; *quia*, inquit, *inventi ſunt in populo meo impii, INSIDIANTES quaſi aucupes, laqueos ponentes & pedicas ad capiendos viros.* Et ex Paulo ad Rom. 1. v. 29. Gentiles tradidit Deus in reprobum ſenſum, *plenos contentione & DOLO:* Ergo nulla & illicita eſt, quæ per dolum habetur bonorum acquiſitio & traditio.

2. Ex novo Teſtamento. *Præcepta noſti, ne adulteres, ne occidas, ne fureris, ne falſum teſtimonium dixeris, ne FRAUDEM FECERIS:* Marc. 10. v. 19. Et Paulus 1. ad Theſſal. 4. v. 6. *Ne quis ſupergrediatur neque CIRCUMVENIAT in negotio fratrem ſuum, quoniam vindex eſt Dominus de iis omnibus.* Et quamvis aliqui textum iſtum Pauli de adulterio intelligant, tamen multi de fraude & dolo in negotiis intelligi volunt. Ergo illicita, & nulla eſt, quæ per fraudem habetur, bonorum acquiſitio & traditio.

3. Ex jure civili. *Pacta, quæ contra leges, conſtitutionesque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere indubitati juris eſt:* L. 6. C. *De Pactis.* Ergo, &c.

4. *Rat.* Prima ratio. Modus acquirendi & transferendi dominium, introduci tantum potuit vel jure naturali, vel jure gentium, vel jure civili, ut patet: Atqui triplex illud jus fraudes & dolos prohibet, & nullos declarat contractus per fraudem initos; apud omnes quippe receptum eſt illud axioma: *nemini ſua fraus patrocinatur.* Ergo & illicita & nulla eſt acquiſitio & traditio bonorum, quæ fit fraudulenter.

Secunda ratio. Illicitum, immo nullum haberi debet quod deſtruit bonos mores, jurique adverſatur, *C. fin. extra de pactis.* Ergo cum dolus & fraus mores corrumpant, & juri adverſentur, illicita & nulla erit, quæ per fraudem fit bonorum acquiſitio & traditio.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Omnis occupatio, omnis acceſſio, quibus jure

jure gentium acquiritur bonorum temporalium possessio; item omnis usucapio, omnis præscriptio, quibus jure civili acquiritur bonorum possessio, est illicita & nulla, si interveniat mala fides; quia ubi fraus & dolus interveniunt, non potest validus esse titulus possidendi. Ideo dicitur, *quod possessor malæ fidei ullo tempore non præscribit*, & quod *titulus falsus est titulus nullus.*

Consect. 2. Illud pactum nullum est, in quo convenit inter contrahentes sese mutuo pro cujuslibet versutia fallere; quia ibi fraus intervenit: L. *Si unus ff. de Pactis.*

Consect. 3. Pactum illud nullum est, in quo pars decipiens non poterit conveniri actione doli, nec similiter furti, vel injuriarum; quia ibi fraus relinquitur impunita.

Consect. 4. Pactum illud nullum est, in quo statuitur, ut filia dote sit contenta, & patris hæreditati renuntiet; quia ibi fraudatur filia: L. *Pactum dotale. C. de pactis conventis.*

Consect. 5. Pactum illud nullum est, in quo liceat marito cum uxore alienare rem dotalem vel donationem propter nuptias; quia præsumitur uxor decipi: L. *unica de rei uxoriæ actione.*

Consect. 6. Irritum est pactum, quo filii accipientes a parentibus infra portionem legitimæ debitæ, renuntiant juri exigendi legitimam sibi debitam; quia in tali renuntiatione semper præsumitur dolus.

Consect. 7. Nullus est contractus inter duos voluntarie consentientes, si sit in præjudicium tertii non consentientis; quia nemo potest de re aliena invito domino disponere.

Sic contractus depositi, quo latro deponit apud alium rem furto ablatam, est nullus; non enim latroni, sed vero domino reddenda est res furto ablata, licet depositum generaliter sit reddendum deponenti: L. 31. ff. de Poss.

Sic conventio inita inter duos hæredes præsumptos circa expectatam hæreditatem sine consensu testatoris, est nulla: L. 30. C. de Pact. alias daretur occasio optandi mortem testatoris.

ARTICULUS II.

Quomodo juxta jus civile explicatum per jus Canonicum se gerere debeat privatus homo in transferendo & acquirendo rerum dominio.

Prop. unica. Attendendo ad jus civile confirmatum per jus canonicum, nulla eſt ea bonorum temporalium ſolemnis traditio & acquiſitio, quæ ſit etiam absque dolo & fraude, ſi fiat per contractum, qui careat ſolemnitatibus a jure civili requiſitis.

Prob. 1. Ex jure Canonico. Cap. *Quia plerique*, de immunitate Eccleſ. dicitur, quod qui per contractum, cui deficit ſolemnitas juris, aliquid poſſidet, tenetur ad reſtitutionem: Ergo per contractum, qui nullus eſt juxta leges, nec acquiri, nec transferri poteſt rerum dominium, juxta jus civile confirmatum per Canones.

2. *Rat.* Prima ratio. Reſpublica utpote ſapiens omnium civium tutrix potuit naturalem civium voluntatem cohibere in ſuis diſpenſandis rebus; atque adeo modum illis præſcribere & providere, ut illi contractus declarentur invalidi, qui his conditionibus præmuniti non fuerint, quas ipſa exigit: ergo per contractum, qui nullus eſt juxta leges, nec acquiri, nec transferri poteſt rerum dominium.

Secunda ratio. Reſpublica, cui naturaliter competit in ſingulos homines authoritas, potuit inſtituere certas formulas & conditiones, ſine quibus vel partes declarentur inhabiles ad contrahendum, vel contractus nullo modo validi habeantur, ut patet ex dictis: Ergo per contractum, qui nullus eſt, nec acquiri, nec transferri poteſt rerum dominium. Etenim ſi privati homines poſſunt certas conditiones ſtatuere, quibus ſecluſis, contractus ipſorum ſint invalidi; a fortiori Reſpublica idem poterit.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Qui contrahunt cum pupillo ſine conſenſu tutoris, cum fæmina maritata ſine conſenſu mariti circa bona dotalia, invalide contrahunt; quia ita leges determinant: & ita nulla eſt illa bonorum temporalium traditio vel acquiſitio, etiam in foro interiori.

Sic

Sic qui facit teſtamentum ſine debitis ſolemnitatibus, idem eſt ac ſi nullum feciſſet teſtamentum; & ſi decedat, quaſi ab inteſtato decedit: L. 21. *Hac conſultiſſima*, *C. de teſtam. Non ſubſcriptum a teſtibus, ac non ſignatum teſtamentum, pro infecto haberi convenit.*

Confect. 2. Qui contrahunt invalide cum pupillo, cum fæmina conjugata, qui ineunt matrimonium nullum, qui condunt teſtamentum irritum, nihil poſſunt acquirere in utroque foro ex vi illius obligationis invalidæ; contractus enim & obligationes in utroque foro invalidæ nec obeſſe poſſunt, nec prodeſſe.

Sic, ſi quid tibi offeratur a pupillo, a fæmina conjugata per contractum invalidum teneris non acceptare, niſi aliunde id tibi debitum eſſet ex obligatione naturali.

Sic, ſi invalide matrimonium incas, nec obligaris comparti, nec compars tibi. Si invalidam profeſſionem emittas, nec obligaris Communitati religioſæ, nec Communitas tibi.

Sic, ſi hæres ſis ab inteſtato, non teneris ſolvere legata ſcripta in teſtamento invalido; quia legatum invalido teſtamento adjunctum, nullum eſt, niſi ſit ob cauſam piam, acceſſorium enim ſequitur naturam principalis.

Sic, ſi tutor ſis pupilli, ad quem ab inteſtato pertineat aliqua hæreditas, etſi conſcius ſis teſtatorem voluiſſe transferre hæreditatem ad alium quam ad pupillum, debes tamen eniti, ut hæreditas ſuccedat in favorem pupilli: tutor enim tenetur ſequi non voluntatem privatam teſtatoris, ſed voluntatem publicam legis.

ARTICULUS III.

De non ſolemni translatione & acquiſitione dominii, quæ fit viva voce, ſive brevi manu, vel aliis hujusmodi rationibus absque inſtrumento publico.

Prop. unica. Quando fit alicujus rei traditio non ſolemnis, ſi fiat ſine dolo, ſine fraude, ille qui accepit, poteſt rem traditam retinere, quamdiu a judice non exturbabitur.

Prob. 1. Jure canon. nam cauſ. 13. q. 2. can. *Ultima* ſic habetur: *Ultima voluntas defuncti modis omnibus ſervari*

vari debet. Et cap. *Indicante*, de teſtam. ſic habetur: *Congnovimus, quod moriens uxor redempti concham argenteam nudis verbis juſſit venumdari, & ſuis dari libertis, & ſcutellam argenteam cuidam Monaſterio reliquiſſe; in quibus voluntatem ejus per omnia volumus adimpleri:* Ergo translatio non ſolemnis, quæ fit brevi manu, ſuum vigorem habere debet.

2. Ex jure civili lib. 2. Inſtitut. tit. 23. §. ult. *Quid ſi is,* inquit Juſtin. *a quo relictum dicitur, poſtquam negaverit, confiteatur quidem aliquid a ſe relictum eſſe, ſed ad legis ſubtilitatem recurrat, omnino ſolvere cogendus eſt:* Ergo donum, quod fit ſine civilis juris ſolemnitate, vigorem juris naturalis habere debet.

3. Ex D. Anton. 3. p. tit. 10. §. ult. c. 3. ubi ſic habetur: *Nota,* inquit, *quod cum quis ſanus, vel infirmus, qui eſt ſanæ mentis, ultimo diſponit de bonis ſuis, de quibus poteſt diſponere per ſimplicem ſcripturam, vel per verba ſolum, non violentatus, vel circumventus, ſed libere ſine notario & teſtibus debitis, ſtandum eſt ejus tali diſpoſitioni in foro conſcientiæ: & hæredes, quibus hoc conſtat certitudinaliter, tenentur ad obſervandum illud, etiamſi prius per ſolemne teſtamentum aliter diſpoſuerat:* Ergo translatio non ſolemnis vigorem ſuum habere debet in foro conſcientiæ.

4. *Rat.* Jure naturæ quilibet ita eſt rerum ſuarum dominus, ut pro libito poſſit eas in alium transferre, adeo ut juris ſolemnitates tantum obſervare teneatur, cum de rebus ſuis diſponit per aliquod publicum inſtrumentum: Atqui in translatione, quæ fit viva voce, non intervenit publicum inſtrumentum: Ergo tunc quilibet poteſt pro libito res ſuas dare absque ſolemnitatibus juris, ſed ſolum brevi manu & viva voce: ergo hæc translatio ſuum debet habere vigorem jure naturæ.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Traditio rerum mobilium, qualia ſunt jocalia, ſupellectilia, argentum &c. quæ ſine ſolemnitatibus juris, absque notario, & teſtibus fieri ſolet, valida eſt, ſiſtendo intra jus naturæ; quia jus civile

non

non poteſt niſi eos contractus irritos declarare, qui fieri ſolent cum ſolemnitatibus juris.

Sic ſiſtendo intra jus naturæ, valida eſt donatio, venditio, permutatio, quæ fit ſine ſolemnitatibus juris: & ita vere mea eſt res mobilis, quæ mihi vel viva voce, vel brevi manu data eſt: juſte pariter quaſi meas poſſum habere res quaſcumque mobiles, quas vel per emptionem, vel permutationem acquiſivi; ſinguli enim illi modi acquirendi res mobiles ſolent fieri absque ſolemnitatibus juris.

Conſect. 2. Traditio rei immobilis, qualis eſt fundus, traditio rei incorporalis, quale eſt jus vel in re, vel ad rem, quæ non fieri ſolet niſi cum certis ſolemnitatibus juris, non videtur valida niſi obſervatæ fuerint eæ ſolemnitates, quæ per leges præſcribuntur; jus enim civile irritos declarat eos contractus, qui juris legibus adverſantur.

Sic teſtamentum, carens debitis ſolemnitatibus, ſolet per judicem nullum declarari.

ARTICULUS IV.

Quid præſtandum eſt ei, qui bona fide poſſidet, quæ ei obvenerunt per contractum ſolo jure civili invalidum.

Prop. unica. Qui bona fide poſſidet aliquid, quod ei obvenerit per contractum ſolo jure civili invalidum, ſi compellatur coram judice, 1. Tenetur fateri veritatem. 2. Tenetur ſubire ſententiam judicis. 3. Si a nullo compellatur coram judice, poteſt licite retinere id, quod ab eo non exigitur, & quod ei bona fide obvenit.

1. Tenetur fateri veritatem; quia numquam mentiri licet, ſemperque illicitum eſt vel falſo, vel æquivoce jurare, ut diximus ubi de juramento.

2. Tenetur ſubire ſententiam judicis; ſententia enim judicis non fundata in falſa præſumptione, ligat in conſcientia.

3. Si non compellatur coram judice, poteſt retinere quod ei bona fide obvenit; quia in dubio melior eſt conditio poſſidentis.

Con-

Confectaria hujus Doctrinæ.

Confect. 1. Qui apud se habet bona, quæ a pupillo, a fæmina conjugata accepit vi contractus, solo civili jure invalidi, si sistat coram judice, tenetur sincere veritatem dicere: & si contractus declaretur nullus, tenetur sententiam subire, & quod acquisivit reddere; quia titulus, quo possidet, declaratur nullus, & proinde tam in foro interno, quam externo tenetur sententiæ judicis obedire.

Item. Qui institutus est hæres per testamentum, quod nullum sit ob solum defectum illarum solemnitatum, quæ a jure requiruntur, si bona testatoris apud se habeat, cum ab hæredibus ab intestato juridice requiritur, non potest mentiri, nec falso vel æquivoce jurare: & postquam testamentum nullum declaratum est, tenetur ea bona hæredibus ab intestato restituere, & nihil eorum bonorum potest occultare; quia, ut supponitur, non possidet illa bona nisi vigore testamenti, quod declaratur nullum a judice: & ita tenetur tam in foro interno, quam externo se subjicere sententiæ judicis.

Confect. 2. Qui habet apud se bona, quæ a pupillo vel a fæmina conjugata accepit per contractum, qui jure civili invalidus est, & nemo sit, qui ea bona juridice requirat.

Item. Qui institutus est hæres per testamentum, quod nullum sit ob solum defectum illarum solemnitatum, quæ a jure requiruntur, si bona testatoris habeat apud se, & nullus sit hæres ab intestato, qui eum juridice requirat, & nullitatem testamenti coram judice persequatur, puto, quod possit illa bona tuta conscientia retinere, & quod non teneatur sponte offerre ea bona accepta vel a pupillo, vel a fæmina conjugata, vel a testatore.

1. Quia sistendo intra jus naturæ, juste possideo quod voluntarie datum est, & sine fraude accepi: & donatio valida jure naturæ, non videtur vigorem suum amittere, donec per sententiam juridicam annulletur.

2. Lex irritans contractus & testamenta, quæ carent solemnitatibus juris, non ligat nisi intimata; non censetur autem intimata, nisi post declarationem juridicam.

ARTI-

ARTICULUS V.

De modo, secundum quem Respublica jure gentium transfert rerum dominium per occupationem & accessionem contra vel præter privatorum hominum conventionem & consensum.

Nota. Occupatio est titulus, quo rem, quæ nullius est, sed alicujus esse potest, occupando, nostram facimus: *Quod enim nullius est, id ratione naturali occupanti conceditur.*

Accessio est titulus; quo res ideo nostra fit, quia rei, quam jam possidebamus, accedit: *Accessorium enim sequitur naturam principalis.*

Prop. unica. Tanta est Reipublicæ authoritas in bona exteriora, ut res, quæ nostra non erat, ordinante Republica, nostra fiat vel per occupationem, vel accessionem; seu quod idem est, occupatio & accessio cum debitis conditionibus sunt sufficiens titulus acquirendi res, nedum coram hominibus, sed etiam coram Deo.

Prob. 1. Ex jure civili, ex lib. 41. ff. ubi toto titulo primo statuitur: Res, quæ nullius sunt, & quæ alicujus esse possunt, acquiri posse pluribus modis, præcipue occupatione & accessione.

2. *Rat.* Ad Rempublicam spectat determinare modum, quo acquiri possunt ea, quæ nullius sunt, sed alicujus esse possunt; quia in hoc situm est altum, quod habet Respublica supra res corporales, dominium: Atqui Respublica determinat, *occupationem & accessionem*, titulos esse legitimos acquirendi, ut patet ex lib. 41. ff. toto titulo primo: Ergo *occupatio & accessio* sunt legitimi tituli acquirendi dominium rerum temporalium.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Occupatio est justus titulus acquirendi, modo præscriptæ observentur conditiones: & ita sequentes modi acquirendi sunt liciti, quia sunt species occupationis.

1. *Captivitas jure belli justi.* Per captivitatem nostros facimus ipsos hostes injuste resistentes, res hostium tum mobi-

mobiles, tum immobiles, tum se moventes; quia si hostes occidere possumus, a fortiori eos mancipare, & bona eorum occupare jure belli: res mobiles & moventes se sunt primi occupantis; res immobiles fiunt Principis.

2. *Venatio & piscatio non prohibitæ.* Per venationem licitam nostra facimus ea animalia, quæ occupamus, modo ea animalia feræ sint: qualia sunt, non præcise quæ habent ferocem naturam, ut leones, ursi, &c. sed etiam ea, quæ talem habent naturam, qua libere vagantur, si sint bestiæ, vel libere volant, si sint aves, nec certa sede se continent: hujusmodi sunt lepores, cervi, &c. aquilæ, perdices, coturnices; & hujusmodi sunt pariter pisces liberis paludibus vagantes. Hæc omnia animalia sunt primi occupantis, vel illius, qui ita ea aut vulnerat, aut coarctat, ut brevi ea occupaturus sit. Ita habes lib. 41. ff. toto titulo 1.

Animalia vero domestica, qualia sunt oves, boves, gallinæ, anseres, anates, cuniculi in garena, columbæ in columbario, apes in alveis, pisces in privato stagno: item animalia ferocia cicurata, ut sunt ursi & leones, immo aliquando cervi mansuefacti, quamdiu sunt sub tutela possessoris, quamdiu solent abire, & ad idem domicilium reverti, tamdiu verum habent dominum; & ita furtum committit, qui ea occupat animo detinendi, & sine animo ea reddendi vero domino. Ita just. lib. 2. inst. tit. 1. §. *Gallinæ.*

Dixi, *piscatio & venatio licitæ*; quia venatio & piscatio possunt esse variis titulis prohibitæ. 1. Titulo alti dominii: sic aliquando Principes & Dinastæ reservant sibi jus venandi & piscandi vel ad delectationem, vel ad utilitatem ex venatione & piscatione provenientem. 2. Titulo publicæ utilitatis: sic venatio & piscatio est interdicta eo tempore quo fœcunda sunt animalia, ut non impediatur eorum multiplicatio; vel prohibetur exerceri venatio & piscatio cum his instrumentis, quibus nimis multa caperentur, ut tandem deficerent. 3. Titulo damni illati vel Reipublicæ vel privatis possessoribus: sic venatio prohibetur in garenis privatorum, piscatio in stagnis privatorum, item & venatio columbarum; etenim hujusmodi venatione

ne & piscatione & Respublica & privati damnum accipiunt non mediocre.

3. *Inventio non prohibita.* Per inventionem nostra facimus, non homines, hominumque possessiones, ut in bello; non animalia, quæ nullius sunt, ut in venatione; sed res inanimes, quæ nullius sunt, ut lapilli, thesauri, & res, quæ pro derelictis habentur a suis possessoribus. Quia vero gravis agitatur quæstio apud Casuistas circa istam materiam, ideo speciali paragrapho eam explicabimus: sed prius agendum de accessione, per quam acquirimus quod accedit rebus, quas jam possidemus.

Confect. 2. Accessio est justus titulus acquirendi, modo observentur leges a Republica præscriptæ. Et ita sequentes modi acquirendi sunt liciti, quia sunt species accessionis vel naturalis vel industrialis.

Accessiones naturaliter factæ sunt hujusmodi:

1. *Alluvio.* Per alluvionem acquiritur id, quod flumen ex uno prædio detrahit, & alteri adjicit, sive id fiat sensim, sive id fiat repente.

2. *Circumluvio.* Per circumluvionem acquiritur ea insula, quæ nascitur in flumine non navigabili; acquiritur, inquam, ab his, qui prope prædia possident, & hæc juxta latitudinem cujuscumque fundi. Insula vero, quæ in mari enata est, fit primi occupantis; quæ vero enascitur in flumine navigabili, est Principis.

3. *Alvei mutatio.* Alveus relictus per mutationem alvei, acquiritur a possidentibus prædia prope ripam pro modo latitudinis suorum prædiorum.

4. *Fœtus.* Per fœtum acquirimus ea, quæ ex nostris animalibus, etiam ab alienis imprægnatis, nascuntur; quia fructus sequitur ventrem. Item acquirimus lapidicinas, arenarias, fodinas ferri; quia sunt quasi fœtus accessorii fundi. Fodinæ vero auri vel argenti sunt Principis; quia æquum non est, inquit Justin. §. *De rerum divisione*, ut res pretiosæ cedant fundo; & utilitas publica postulat, ut Rex Dominus sit illarum fodinarum.

Acceſſiones induſtriales ſunt hujusmodi.

1. *Inædificatio.* Per inædificationem, quod in noſtro fundo ædificatum eſt, noſtrum efficitur; quia ædificium cedit ſolo. Sed attendendum eſt, an in fundo noſtro quis vel bona fide, vel mala fide ædificaverit: ſi ædificaverit bona fide, ſolvendæ ei ſunt impenſæ; minime vero ſi mala fide ædificaverit.

2. *Intextura.* Per quam materia aliena, etſi pretioſa, intexta meo veſtimento cedit veſtimento.

3. *Implantatio.* Per quam planta etiam aliena in meo fundo conſita, & radices agens, cedit fundo.

4. *Satio.* Per quam ſata etiam aliena, ſata in meo fundo, cedunt fundo.

5. *Scriptio.* Per quam litteræ qualescumque ab alio ſcriptæ cedunt cartæ meæ: in favorem tamen picturæ, & propter excellentiam artis, pictura non cedit tabulæ, ſed tabura picturæ. In prædictis caſibus, ſi quis bona fide intexturam, implantationem, ſationem, ſcriptionem in alieno fecerit, debent ei ſolvi impenſæ; minime vero ſi mala fide fecerit.

6. *Specificatio*, id eſt, novæ ſpeciei ſeu corporis eductio, vel ex materia ſolum aliena, vel ex materia mea ſimul & aliena: ut dum ex alieno metallo facio vas, ex alienis uvis facio vinum: ex mea & aliena materia facio vas, ex meis & alienis uvis facio vinum.

Specificatio eſt duplex: confuſio & commixtio.

Confuſio eſt, cum liquida ejusdem vel diverſæ ſpeciei confunduntur, v. g. vinum & vinum, vinum & mel.

Commixtio eſt, cum ſolida ejusdem vel diverſæ ſpeciei, ut frumentum & frumentum, vel frumentum & alia miſcentur.

Si res facta poſſit reduci ad materiam priſtinam, v. g. vas ex metallo ad metallum; materiæ dominus fit dominus ſpeciei factæ; & artifex, qui bona fide id fecit, poteſt operarum ſuarum mercedem exigere: ſi vero ſciret materiam eſſe alienam, perdit & ſpeciem & operas.

Si res facta non poſſit reduci ad priſtinam materiam, v. g. vinum reduci non poteſt ad uvas, tunc artifex bonæ fidei, qui formam induxit, eſt dominus rei factæ;

ctæ; quia forma, inquit lex, quæ dat esse rei, est materia præstantior, & dominus materiæ habet actionem qua pretium materiæ repetat: malæ fidei artifex & speciem & operas debet perdere.

Accessio mixta ex naturali & industriali est hujusmodi: accessio naturalis & industrialis, sive ea, quæ fit efficientia divina operante, industria vero humana cooperante, est unica, scilicet, fructuum *perceptio.*

De fructuum autem perceptione ita jure cautum est: Si possessor bonæ fidei, sive titulo oneroso ut emptionis, sive lucrativo ut donationis, fundum possideat, omnes fructus ob culturam & curam percipit; & re nondum evicta a domino superveniente perceptos retinet; ea evicta consumptos retinet tantum, extantes restituit: ff. L. 48. de acquir. rer. dom.

Si possessor malæ fidei aliquid possideat, nullos fructus facit suos: sed omnes cujuscumque generis perceptos, percipiendos, extantes, consumptos, naturales, industriales, sive locupletior factus, sive non, restituere cogitur, juxta æstimationem, sive titulum habeat, sive non: Leg. 45. ff. de usuris. De his fusius ubi de restitutione. Jam ad paragraphum de rebus inventis.

§.

De peccatis, quæ committi solent circa res inventas.

Prop. I. Res inventas debemus intueri non quasi nostras, sed quasi alienas.

Prob. I. Ex Script. Deut. 22. v. 2. & 3. ubi sic habetur: *Et erunt inventa*, scilicet, *apud te, quamdiu quærat ea frater tuus, & recipiat - - & de omni re fratris tui, quæ perierit, si inveneris eam, ne negligas quasi alienam - - - sed custodias*, scilicet, ut eam reddas. Cujus fidelitatis exemplum egregium dedit nobis Jacob, istud præcipiens filiis suis: *Pecuniam*, inquit, *quoque duplicem ferte vobiscum; & illam, quam invenistis, in sacculis reportate, ne forte errore factum sit:* Gen. 43. v. 12. aperte indicans, res inventas, quasi alienas habendas esse.

2. Ex Aug. sermone olim 19. jam 178. *Estote*, inquit, *fideles inventores, & tunc, iniquos vituperate raptores; nam quod invenistis, & non reddidistis, rapuistis.* Ergo

 rem

rem inventam debemus, non ut noſtram, ſed ut alterius intueri.

3. Jure Civili ff. leg. *Numquam*, de acquirendo rerum dominio, ubi ſic habetur: Donec, id eſt, quamdiu probari poteſt dominus rei inventæ, hæc in alterius poteſtatem tranſire nequit.

4. *Rat.* Res inventa, antequam in manus veniat, nullo jure, nullo titulo noſtra dici poteſt, cum nullum circa eam habeamus dominium: ergo antequam eam invenerimus, debemus ut alienam intueri: ergo etſi per inventionem in manus venerit, non poſſumus eam retinere, niſi vel per Reipublicæ legem, ſi ea res nullius ſit, vel per conſenſum privati domini, ſi ea res alicujus ſit, ejus dominium acquiramus; quia ſine furti crimine de re vel publici vel privati poſſeſſoris invito domino diſponere non poſſumus: de quo ita Cajet. verbo *Furtum. Inter aliena computantur inventa: tenetur enim inventor non ſibi, ſed domino reddendam, accipere rem inventam, ſi bona conſcientia accipere vult illam; alioquin furtum committit.*

Conſect. unicum. Homo Chriſtianus debet rem inventam accipere, non ut retineat, ſed ut de ea juxta intentionem veri domini vel publici vel privati diſponat: cum enim res inventa non ejus ſit, ſed alterius, de ea, juxta veri domini intentionem, debet diſponere, & proinde attente conſiderare & examinare, an res inventa vel ad publicum dominium, id eſt Rempublicam, vel ad privatum aliquem dominum pertineat, & de ea juxta rationalem veri domini intentionem diſponere.

Prop. 2. Quoties res inventa talis eſt, ut ad nullum privatum hominem pertineat, & proinde Reipublicæ ſit, toties inventor debet de ea juxta leges Reipublicæ, cujus eſt membrum, diſponere.

Prob. rat. De re, quæ alterius eſt, non poſſumus, niſi juxta rationalem ejus intentionem diſponere; ſi ſecus faciamus, furtum committimus: quia furtum eſt contrectatio rei alienæ invito domino. Ergo de rebus, quarum Respublica cenſetur habere dominium, qualia ſunt ea, quæ nullius ſunt, non poſſumus diſponere, niſi juxta leges Reipublicæ.

Con-

Confectaria hujus Doctrinæ.

Confect. I. *De rebus inventis, quæ jure Romano sunt solius inventoris* - - - Res inventæ, quæ nullius umquam fuerunt, aut quæ si olim fuerint alicujus, jam in nullius bonis sunt, aut quæ, si sint in bonis alicujus, pro derelictis habentur: hæ singulæ res sunt solius inventoris; quia jure Romano eorum dominium transfertur ad inventorem. Sic gemmæ, lapilli pretiosi in littore maris inventi, fiunt occupantis. Quod enim ante nullius est, inquit Justinianus, id naturali ratione occupanti conceditur: lib. I. inst. tit. I. §. *Item lapilli.*

Sic thesauri, quorum non extat memoria, fiunt occupantis; quia etsi dominum habuerint, jam dominum non habent: & ita cum reperiuntur vel in fundo proprio, vel in loco sacro, vel publico, fiunt inventoris: lib.2.inst. tit.I. §. *Thesaurus.* Sic res, quæ a vero domino est relicta, id est, *quam Dominus ita abjecit, ut in numero rerum suarum esse nolit*, ut loquitur Just.lib.2.instit.tit. de rerum divisione, hæc, inquam, res tota est inventoris.

Confect. 2. *De rebus inventis, quæ jure Romano partim sunt inventoris, partim alterius.* Res, quæ casu inveniuntur in alieno fundo, ita se habent, ut dimidium pertineat ad inventorem, alterum vero dimidium ad dominum fundi.

Sic, si extraneus fodiens in tuo fundo inveniat thesaurum, medietas ad ipsum pertinet, altera vero tui juris est.

Sic, si creditor in domo pignorata, conductor in domo locata, thesaurum inveniat, potest medietatem sibi retinere, & alteram medietatem domino fundi debet reddere. Ita Adrianus naturalem æquitatem secutus determinavit: lib. 2. inst. tit. I. §. *Thesaurus.*

Si quis vero dolo sciens thesaurum esse in alieno fundo, non præmonito domino fundi thesaurum inveniat, totus thesaurus est domini fundi; quia nemini sua fraus patrocinatur.

Si quis per magiam thesaurum in suo fundo inveniat, totus thesaurus addicitur fisco in pœnam criminis. Si vero inveniatur in fundo alieno, medietas addicitur fisco, altera medietas domino fundi.

Sed aliter disponendum est de thesauris inventis juxta Jus Gallorum; cum enim thesauri proprie nullius sint, possunt per leges cujusque Regni his, quibus lex jusserit, appropriari.

In Gallia juxta Dominum de Bignon, thesaurus in alio fundo inventus, in tres partes æquales est dividendus; ita ut altera pars pertineat ad inventorem, altera ad dominum fundi, tertia ad Dynastam, gallice, *Seigneur*, *haut justitieur*, vel ad Regem. Si vero thesaurus in proprio fundo fuerit inventus, media pars est inventoris, alia Dynastæ, seu Regis. Vide L. cui titulus. *Journal des audiances*, ad an. 1633. Demum oportet circa hanc rem consuetudinem cujuslibet Provinciæ observare.

Consect. 3. *De rebus inventis, quæ dominum habent, sive cognitum, sive incognitum.* Res inventæ, quæ dominum habent sive cognitum, sive incognitum, non sunt inventoris, sed reddi debent vero domino, si inveniri potest; vel in pias causas expendi, si inveniri non possit verus dominus.

1. Res illæ inventæ non sunt inventoris; neque per legem, neque per domini voluntatem earum dominium transfertur in inventorem: non per legem; quia nulla est lex, quæ inventori appropriet tales res inventas: non per voluntatem domini; cum domini res perditas sedulo quærant, & gratias agant, si reddantur. Demum quia juxta Aug. sermone olim 19. de verbis Apost. c. 6. *Deus*, inquit, *in lege sua dicit*, *inventionem tamquam alienum esse reddendam.*

2. Quando post sufficientem diligentiam non apparet verus rerum inventarum dominus, res inventæ sunt erogandæ vel pauperibus, vel in pias causas expendendæ; quia, inquit Silvius in 22. q. 67. res illæ revera dominum habent, quamvis ille nequeat inveniri: ergo sunt expendendæ secundum verisimilem domini voluntatem: atqui merito præsumitur eam esse domini voluntatem, ut eæ res convertantur in misericordiæ opera, ut prosint animæ, quæ corpori prodesse nequeunt: ergo in ea opera sunt convertenda. Ita jubet S. Carolus Borromæus, P. 4. actorum Ecclesiæ Mediolanens. *Si Dominus*, inquit, *diu requisitus non appareat*, *res inventa pauperibus*, *aut piis locis erogetur.*

Exem-

Exemplum habes egregium apud Aug. cujusdam Grammatici, qui licet pauper, cum inveniſſet ſummam argenti in crumena, dominum illius argenti ſumma diligentia quæſivit; & cum factis proclamationibus & affixis ſchedulis inveniſſet, noluit oblatam ſibi exiguam ſummam recipere, ſed nihil voluit ſibi dari, ut totum cederet domino: Serm. 21. de verbis Apoſt. & lib. 83. q. *Sed victus tandem ille* Grammaticus, *quod offerebatur accepit, & continuo totum pauperibus erogavit*, nec unum quidem ſolidum ſibi retinuit.

Conſect. 4. *De rebus vel in naufragio vel in incendio projectis.* Bona, quæ in naufragio projiciuntur in aquam, vel in incendio extra incendium aſportantur, non poſſunt ab his, qui eas res inveniunt, ſine furti crimine retineri: etenim verus Dominus non habet eas pro derelictis, ſed ſub ſpe recuperationis exponit; & iſtiusmodi bona non de jure, ſed de facto ſunt extra poteſtatem domini, atque ideo occupatione aut inventione acquiri non poſſunt: ideo Conſtantinus hanc legem ſtatuit; Cod. L. 11.tit.5.de naufragiis: *Si quando naufragio navis expulſa fuerit ad littus, vel ſi quando aliquam terram attigerit, ad dominos pertineat: fiſcus meus ſeſe non interponat; quod enim jus habet fiſcus in aliena calamitate, ut de re tam luctuoſa compendium ſectetur?* Idem dici poteſt de bonis projectis ob incendium.

Si autem fiſcus publicus naufragorum bona ſua non facit, multo minus id fieri debet a privatis hominibus.

CAPUT IV.

De modo, ſecundum quem Respublica contra vel præter privatorum hominum conſenſum transfert dominium per uſucapionem & præſcriptionem.

Nota 1. Uſucapio eſt acquiſitio dominii per continuationem poſſeſſionis temporis lege definiti. Uſucapio eſt de mobilibus.

Præſcriptio eſt exceptio, qua eliditur actio per ſilentium continuum temporis lege definiti. Præſcriptio eſt de immobilibus.

Uſus jam invaluit, ut uſucapio & præſcriptio eodem modo fere accipiantur.

Prop. 1. Tanta eſt Reipublicæ authoritas in bona ſingulorum hominum, ut, invitis veris poſſeſſoribns, uſucapio & præſcriptio cum debitis circumſtantiis ſint verus titulus & ſufficiens acquirendi res, nedum coram hominibus ſed etiam coram Deo.

Prob. 1. Ex jure Civili lib. 2. inſtit. tit. 6. §. 1. ſtatuitur, quod non ſolum in Italia, ſed etiam in omni terra, res mobiles per triennium, immobiles per decennium inter præſentes, & inter abſentes viginti annis uſucapiantur. Et hoc 1. ne rerum dominia in incerto ſint. 2. ut aliquis litium ſit finis.

2. Ex jure Canonico, cap. *placuit*, cap. *Sanctorum*, cap. *de quarta*, & demum toto titulo de præſcriptione in Decretalibus, ubi ſtatuitur, quod præſcriptio legitima ſit verus titulus poſſidendi.

3. Ex D. Thom. quodlibet 12. a. 24. *Si quis præſcribat bona fide, non tenetur ad reſtitutionem, etiamſi ſciat alienum fuiſſe poſt præſcriptionem; quia lex poteſt aliquem pro peccato & negligentia punire in re ſua, & illam alteri dare & concedere.*

4. Ex Scoto diſt. 15. q. 2. *Præſcriptio in immobilibus, uſucapio in mobilibus eſt juſta translatio.*

5. Ex Gerſonio. *Fundatur & jus præſcriptionis punientis, ne ſint incerta dominia, negleꝿores rerum propriarum, ac juſte transferentis, etiam apud Deum & conſcientiam, tale dominium in bonæ fidei poſſeſſorem, & præſcriptorem legitimum:* lib. de poteſt. Eccleſ. conſider. in fine. Et in uno ſerm. ſic pariter habet: *Et hic fundatur rationabilitas præſcriptionis & juſta detentio rei, quæ prius fuit aliena, juſta, inquit, ne dum in foro contentioſo, ſed conſcientiæ.*

6. *Rat.* Reſpublica, utpote habens altum rerum dominium, poteſt uſucapionem & præſcriptionem tamquam legitimum medium acquirendi res exteriores ſtatuere: Ergo cum ſtatuerit, ut conſtat leg. 3. de uſucapionibus, & leg. ult. de præſcriptionibus, debet haberi tamquam verus, & legitimus titulus acquirendi.

Prop. 2. Ad validam præſcriptionem, & uſucapionem requiruntur ſequentes conditiones iſtis verſibus contentæ:

Pura fides, juſtus titulus, res non vitioſa,
Legitimum tempus, poſſeſſio continuata.

§. I.

§. I.

De bona fide requisita ad præscriptionem.

Prop. unica. Ad legitimam præscriptionem requiritur pura fides, id est, credulitas, qua quis sibi prudenter persuadeat, rem eam, quam accipit aut possidet, esse suam.

Prob. 1. Ex Concilio Lateran. IV. ubi sic habetur: *Synodali judicio definimus, ut nulla valeat absque bona fide præscriptio, tam Canonica, quam Civilis* - - Ergo ad præscriptionem requiritur bona fides.

2. Juxta regulas juris in 6. quæ a Doctoribus juris Civilis non rejiciuntur: *Possessor malæ fidei ullo tempore non præscribit:* Ergo ad præscriptionem requiritur bona fides.

3. *Rat.* Quicumque mala fide ducitur, per legem juvari non debet; ideo generalis hæc regula ab omnibus admittitur; *Nemini sua fraus patrocinatur*: Ergo ad incipiendam & consummandam præscriptionem requiritur bona fides.

Consectaria hujus doctrinæ.

Non præscribunt, qui hic subjiciuntur.

1. Qui rem assequuntur mala fide, scientes positive res ad ipsos devenisse contra regulas juris, v. g. per furtum, per rapinam, per contractus manifeste injustos.

Immo si quis id, quod possidet, putet sibi non licere per leges præscribere, etsi erret, non legitime præscribit. 1. Quia non bona fide possidet. 2. Quia in jure erranti non procedit præscriptio. Ita habetur leg. si fur ff. de usucap.

2. Qui rem assequuntur dubia fide, si dubia fides præcedat omnem possessionem; v. g. si incipiant possidere, dubitantes, an res, quæ ad ipsos devenerunt, legitime vel illegitime devenerint; puta, si acceperint ab homine, quem latronem suspicabantur, si acceperint per contractus, quos injustos augurabantur; quia in dubio favendum est reo potius quam actori: qui autem possidere incipit, est veluti actor, & qui ante possidebat est veluti reus: Ergo favendum est illi, qui possidebat antea, non illi, qui de novo possidere incipit. Si vero dubitatio superveniat possessioni, non tollit bonam fidem, nec im-

impedit præscriptionem; quia *in pari causa, melior est conditio possidentis:* regul. 65. de regulis juris in 6. *tamdiu* enim *bonæ fidei possessor dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum:* can. *Si virgo* cap. 34. q. 1.

3. Qui rem assequuntur cum ignorantia etiam inculpabili juris clari, de quo omnes conveniunt: v. g. qui rem assequitur per contractum communiter reprobatum, per contractum initum cum pupillo sine consensu tutoris, per contractum aperte usurarium. Ita habet lex Juris ff. de ignorantia juris & facti. *Juris ignorantia in usucapionibus negatur prodesse, facti vero ignorantiam prodesse constat.* Et leg. 31. ff. de usucapionibus; *Numquam in usucapionibus juris error possessoribus prodest, ignorantia vero juris dubii non impedit præscriptionem.*

4. Qui rem assequitur medio injusto, sed apparenter justo, v. g. per sententiam iniquam judicis, quam ipse vel argento extorsit, vel falsis instrumentis procuravit, vel aperte injustam cognovit: qui rem emit dolose ab homine, cui juridice prohibetur alienatio, qualis est amens.

§. II.

De justo titulo requisito ad præscriptionem.

Prop. unica. Ad legitimam præscriptionem infra quadraginta annos decurrentem, præter bonam fidem requiritur *justus titulus*, id est, justa possidendi quod nostrum non est causa, & non sufficit titulus falsus.

Prob. 1. Ex Bonifacio VIII. cap. 1. de præscript. in 6. ubi sic habetur: *Licet ei, qui rem præscribit Ecclesiasticam, si sibi non est contrarium jus commune, vel contra eum præsumptio non habeatur, sufficiat bona fides; ubi tamen est ei jus commune contrarium, vel habetur præsumptio contra ipsum, bona fides non sufficit, sed est* necessarius titulus, qui possessori causam tribuat præscribendi, nisi tanti temporis *alligetur præscriptio, cujus contrarii memoria non existat.*

2. Ex jure civili leg. *obligationum* 44. ff. *de obligat. & action.* ubi diserte ostenditur, quod sola bona fides non sufficit ad præscriptionem, sed requiritur justus titulus

tulus; quia ficuti ex temporis tractu non tollitur aliquod jus, ita & non conftituitur.

3. *Rat.* Rem fine titulo poffidere licite non poffumus: ergo neque præfcribere.

Confectaria hujus Doctrinæ.

Confect. 1. Legitime præfcribunt qui cum bona fide, & jufto titulo rem determinato tempore poffident, v. g. qui rem habent titulo folutionis, emptionis, transactionis, hæreditatis, occupationis legati, dotis &c. quia hi tituli veri cenfentur, immo qui cum bona fide fine titulo rem poffident a tempore, cujus memoria non extat, v. g. a quadraginta annis & ultra, ut docet Covarr. refol.

Confect. 2. Legitime non præfcribunt qui rem habent per falfum titulum, quantocumque tempore retinuerint; quia titulus falfus magis nocet, quam prodeft.

Sic qui rem affequitur titulo falfo: v. g. latro non præfcribit rem furto ablatam, ufurarius rem ufuris partam, mutuatarius rem mutuo datam, depofitarius rem depofito commiffam: *His enim ufucapio non competit, qui mala fide poffident*: 2. inftit. de ufucap.

Sic qui funt incapaces acquirendi: v. g. Laici poffunt ex conceffione decimas ad tempus accipere, fed non præfcribere jus exigendi decimas; quia non funt capaces talis tituli. Religiofi non poffunt præfcribere dominium temporalium; quia ex Trident. non habent capacitatem talis dominii. Servi non poffunt fibi præfcribere; ex jure enim civili quidquid acquirunt fervi, domino acquirunt.

§. III.

In quo explicatur hæc vox: Res non vitiofa.

Prop. unica. Ad legitimam præfcriptionem requiritur, quod res, quæ præfcribitur, capax fit præfcriptionis.

Prob. rat. Præfcriptio non viget nifi vigore legis: Ergo res, quæ per legem eximitur a præfcriptione, non poteft præfcribi.

Confectaria hujus doctrinæ.

Res, quæ hic fubjiciuntur, non præfcribuntur.

1. Res furto vel rapina ablatæ, etiam bona fide ac-

ceptæ aut acquisitæ; furtum enim nequit esse titulus acquirendi.

2. Publicæ functiones Ecclesiæ, res publicæ, primitiæ, decimationes, cap. *Causam*, de præscriptionibus.

3. Provinciæ, Parochiæ, Diœceses certis limitibus distinctæ: Can. *Licet.* & cap. *Cum causam*, de probat.

4. Immunitas a visitatione, a subjectione, aut procuratione solvenda Prælato, dum ab eo visitantur: cap. *Cum ex officiis*, de præscript.

5. Matrimonium illegitimum, cap. *Non debet*, de consanguin. & affin.

6. Votorum violatio quantumvis diuturna, cap. *Sicut nobis*, de regularibus.

7. Homo liber ut fiat servus, res Religiosa, sacra, præscribi non possunt: leg. *usucapionum* ff. *de usucapionibus.*

§. IV.

De legitimo tempore præscriptionis.

Prop. unica. Ad legitimam præscriptionem requiritur tempus a lege definitum.

Prob. rat. Præscriptio solo jure positivo introducta est: Ergo ad legem pertinet statuere tempus præscriptioni percurrendæ necessarium: quod quidem juxta varietatem rerum, vel brevius, vel diuturnius legibus constitutum est.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Diversæ sunt præscriptionum species, quas hic sigillatim induco.

Prima est triennalis pro rebus mobilibus: l. 2. instit. de usucap.

Secunda est quadriennalis, ut cum res emuntur a fisco: l. 1. & toto titulo C. *de quadr.*

Tertia est decennalis pro rebus immobilibus & corporalibus, uti sunt servitutes, & ea, quæ in jure solo consistunt, & hoc intrr præsentes: toto titulo, C. *de longo tempore præscript.*

Quarta est vicennalis pro rebus immobilibus, & incorporalibus inter absentes: ibid.

Quinta est triginta annorum, & hoc pro rebus immo-

mobilibus ſine titulo : l. 8. C. *de præſcript. triginta ann.*

Sexta eſt quadraginta annorum pro rebus Eccleſiaſticis : Authent. quas actiones, C. *de SS. Eccleſ.* c. 4.

Septima eſt centum annorum pro rebus Eccleſiæ Romanæ, & pro rebus regalibus : cap. *Ad audientiam.*

§. V.
De poſſeſſione continuata.

Prop. unica. Ad præſcriptionem requiritur poſſeſſio continuata, id eſt, ſine interruptione perſeverans.

Prob. Juxta leges civiles ſine poſſeſſione certa non præſcribitur : Ergo poſſeſſio debet eſſe perſeverans & non interrupta. Ideo dicunt Doctores, ſi poſſeſſio interrumpatur, ad nihil reducitur, & priore nihil commodante de novo eſt inchoanda.

Interrumpitur autem poſſeſſio vel naturaliter, quando ſcilicet poſſeſſor realiter poſſidere deſinit, vel civiliter, quando ſcilicet poſſeſſor per citationem ſolemnem & litis denuntiationem inhibetur poſſidere ; & quia interruptio res eſt facti, ut ait D. Thom. debet probari vel per inſtrumenta vel per teſtes ſingulares.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Qui hic ſubjiciuntur non cenſentur præſcribere.

1. Qui durante poſſeſſione non percurrit tempus utile, ſed interrumpitur poſſeſſio, vel quia verus Dominus interpellat poſſidentem, ut reddat rem ſuam, vel quia verus Dominus in iis eſt anguſtiis, ut nullatenus poſſit rem ſuam exigere.

2. Qui durante poſſeſſione certo cognoſcit rem non eſſe ſuam, ſed alienam ; quia juxta jus Canonicum, cap. fin. de præſcript. *oportet, ut qui præſcribit, in nulla temporis parte rei habeat conſcientiam alienæ.*

3. Si inhæreamus juri Canonico, qui bona fide incœpit præſcriptionem, ſed nondum elapſo tempore præſcriptionis ei dubium vel ſuſpicio oboritur, num poſſideat alienum, is inquam legitime non præſcribit, ut colligitur cap. *Vigilanti* de præſcriptionibus, ubi dicitur : *Cavendum eſt, ne malæ fidei poſſeſſores ſimus in prædiis alienis ; quoniam nulla antiqua dierum poſſeſſio juvat aliquem*

quem malæ fidei possessorem, nisi resipuerit postquam se aliena noverit possidere, cum veræ fidei possessor dici possit.

Si adhæreamus soli juri civili prædictus possessor legitime præscribit; quia, ut inquiunt, in pœnam segnitiei Respublica plena authoritate transfert dominium rerum in eos, qui bona fide incipiunt usucapionem & præscriptionem. Dominus de Sainte Beuve censet, quod ubi viget jus Romanum, possumus illud hac in re in foro conscientiæ sequi.

Monit. Restitutio in integrum est unicum remedium pro his, qui bona sua perdiderunt per præscriptionem, conceditur que a judice. 1. Minoribus iis, qui nondum vigesimum quintum annum expleverunt. 2. Ecclesiis & piis locis. 3. Majoribus, si probent præscriptionem cum probabili sua ignorantia & sine sua culpa peractam esse.

TRACTATUS XV.

DE VARIIS PACTIS & CONTRACTIBUS, QUIBUS VOLUNTARIE TRANSFERTUR RERUM DOMINIUM.

PROOEMIUM.

Si consideremus negotiationem, ut vulgo exerceri solet, speciem quamdam mali habere videtur. *Difficile enim* est, inquit Leo, *inter ementis vendentisque commercium non intervenire peccatum :* epist. 92. ad Rustic. c. 9. Ideo dicit Scriptura Eccl. 25. v. 28. *Difficile exuitur negotians a negligentia*, sive, ut Græcus textus habet, *a deceptione ; & non justificabitur caupo a peccatis labiorum.* Verumtamen, si mercaturam consideremus in prima sui institutione, non iniqua, sed licita est quæ pactis & contractibus fovetur negotiatio; immo ars illa fuit naturali necessitate inducta, ut homines arctioribus inter se nexibus vincirentur. Cum enim non omnia quælibet tellus producat, commercio utili efficitur, ut ad extraneos deferamus quæ illi non habent, & ipsi vicissim ad nos referant alia, quibus indigemus; & ita, ut optime ait Justi-

Justinianus, *inutilia utilibus commutamus.* Nobis & aliis prosumus mutuis pactis & conventionibus, sed cavendum maxime, ne dum fovetur civilis societas, dissocietur forte Christiana charitas, semperque menti Christianorum negotiantium obvium esse debet illud Isaiæ: *Et erunt negotiationes ejus & mercedes ejus sanctificatæ Domino:* Isai. 23. v. 18. & illud Pauli ad Thessal. 4. v. 6. *Ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum:* quod quidem, quo pacto fieri valeat, toto isto tractatu explicabimus.

CAPUT PRÆLIMINARE.

De pactis, obligationibus, contractibus, & actionibus.

Vulgare est apud Doctores juris istud dictum, scilicet: *pacta pariunt obligationes, obligationes contractus, contractus vero actiones.* Ideo congruus ordo postulat, ut singula hæc in hoc præliminari capite breviter perstringamus, ut his semel explicatis, mens fiat, ad ea, quæ dicenda sunt, paratior. Quocirca sit

ARTICULUS I.

De Pactis.

Pactum generatim est duorum vel plurium in idem placitum conventio de re aliqua danda vel facienda: L. 1. ff. de Pactis.

Pacta alia sunt publica, alia privata.

Pacta publica ea sunt, quæ Reipublicæ causa fiunt, & fœdera nuncupantur. Hujusmodi sunt conventiones, quas inter se ineunt Principes vel de pace vel de bello.

Pacta privata ea sunt, quæ de rebus privatorum fiunt: & hujusmodi sunt omnes conventiones, quæ fiunt a privatis hominibus.

Pacta alia sunt naturalia, alia civilia.

Pacta naturalia ea sunt, quæ ex æquitate naturali & usu communi gentium ortum, vires, & effectum habent. Hujusmodi sunt conventiones omnes, quibus jus civi-

le

le nullas conditiones apponit, ſed eas libero hominum conſenſui determinandas relinquit: quales ſunt v. g. pactiones circa res exigui valoris & pretii; de minimis enim, ut vulgo dicitur, non curat Prætor.

Pacta civilia ea ſunt, quæ ſpecialiter aliqua lege vel edicto Prætoris, vel conſtitutione Principis confirmantur. Talia ſunt pacta circa dotes conſtituendas, circa cenſum pecuniarum ſtabiliendum, & figendum, & alia hujusmodi quæ non relinquuntur arbitrio hominum, ſed certis legibus determinantur.

Pacta alia ſunt expreſſa, alia tacita.

Pacta expreſſa ea ſunt, quæ conſtant conſenſu expreſſo vel per verba, vel per ſcripta: L. 7. C. de Pactis. Hujusmodi ſunt pacta, quibus vel verbis, vel ſcriptis nos obligamus.

Pacta tacita ea ſunt, quæ conſtant conſenſu, qui nec verbo nec ſcripto exprimitur, ſed ex aliquo facto & conjectura colligitur: L. 2. & 18. C. de Pact. Hujusmodi eſt pactum illius, qui adeundo hæreditatem cenſetur paciſci cum creditoribus ſe velle ſolvere debita hæreditatis.

ARTICULUS II.

De obligationibus.

Obligatio generatim eſt juris vinculum, quo quis facere, vel ſolvere, vel præſtare aliquid tenetur: L. 5. ff. *de obligationibus.*

Obligatio eſt triplex: naturalis, civilis, & mixta ex civili & naturali.

Obligatio naturalis ea eſt, quæ ex naturali ratione cauſam habet, & quæ ſolo æquitatis vinculo unitur. Talis eſt omnis obligatio, quam recta ratio inſpirat; v. g. ut ſtemus pactis promiſſis, contractibus voluntarie initis, etiam jure civili non infirmatis. Ita habetur L. 95. §. *naturalis* ff. *de ſolutionibus & liberationibus.*

Obligatio naturalis obligat in foro conſcientiæ, ſed non dat ſtrictam actionem in foro contentioſo: v. g. reus ſum coram Deo, ſi nudum pactum non obſervem: ſi promiſſis non ſtem; ſed ſi pactum meum nec ſcriptis mu-

munitum sit, nec testibus confirmatum, stricta actione coram judice compelli non possum.

Obligatio civilis ea est, quæ oritur ex jure civili, vel ab eo confirmatur. Hujusmodi est omnis obligatio, quæ vel a lege introducitur, vel authoritate judicis declaratur.

Obligatio civilis ligat in conscientia, sicuti legem civilem ligare diximus, & insuper dat actionem in foro contentioso; v. g. si lex aut judex me ad solvendam certam pecuniæ quantitatem addixerit, teneor in conscientia solvere; & si non solvam, possum compelli coram judice, ut exequar id ad quod teneor ex obligatione civili.

Obligatio mixta ex naturali & civili ea est, quæ oritur ex jure naturali simul & civili. Talis ea est obligatio, quam æquitas naturalis inspirat, & quam jus civile debitum confirmat, v. g. obligatio solvendi creditori. Obligatio mixta ex naturali & civili ligat in foro conscientiæ quatenus naturalis; dat vero actionem in foro externo quatenus civilis: obligatio autem mixta, ut plurimum, cum contractu conjungitur. Ideo sit

ARTICULUS III.

De Contractibus.

§. I.

Explicatur natura contractus in communi & in particulari.

Contractus juxta Ulpianum est ultro citroque obligatio seu conventio reciproca duorum vel plurium, verbis, nutu, aut scripto declarata, in utroque pariens obligationem naturalem & civilem.

Contractus alius est innominatus, alius nominatus.

Contractus nominatus est ille, qui habet proprium nomen, v. g. emptio, venditio, locatio, conductio, mutuum, &c.

Contractus innominatus est ille, qui caret proprio nomine, & hic ad quatuor species omnino reducitur, quæ his verbis communiter exprimuntur: *do*, ut *des*: *do*, ut *facias*: *facio*, ut *des*: *facio*, ut *facias*.

Ut

Ut cognafcatur natura contractuum, debet attendi quot requirantur in contractibus. Tria autem in contractibus folent reperiri. Primo perfonæ contrahentes. Secundo res circa quas fiunt contractus. Tertio confenfus contrahentium: v. g. ego vendo equum Petro decem nummis: ego & Petrus fumus perfonæ contrahentes: equus & nummi funt materia contractus. Confenfus reciprocus eft id, quod proprie facit contractum, puta, in exemplo allato confenfus ex parte mei vendentis, & confenfus ex parte Petri ementis.

Pro rerum, perfonarum, & confenfuum varietate, varii funt contractus, quos hic breviter fubjicio.

§. II.

De Contractibus, quibus transfertur dominium rei.

Contractus, quo gratis transfertur in alium dominium rei, vocatur *fimplex donatio.*: v. g. ego dono gratis Petro meum agrum, meum librum.

Contractus, quo transfertur in alterum dominium rei, non gratis, fed res pro re commutatur, vocatur *commutatio* feu cambium: v. g. ego trado Petro meum agrum, & ille mihi tradit fuam vineam; ille contractus vocatur commutatio vineæ cum agro.

Contractus, quo transfertur in alterum dominium vel poffeffio rei, non gratis, non res pro re, fed res fub certa pecuniæ fumma, vocatur *venditio* ex parte dantis rem, & *emptio* ex parte dantis pecuniam: v. g. ego trado meum agrum Petro ex caufa venditionis, & ille pretii nomine dat mihi centum nummos.

§. III.

De Contractibus, in quibus transfertur non dominium rei, fed ufusfructus rei.

Contractus, quo ufusfructus rei transfertur gratis, vocatur *fimplex donatio fructus*: v. g. ego dono Petro gratis fructus agri mei, quos ipfe percipere poterit fi velit.

Contractus, quo transfertur ufusfructus rei non gratis, fed res pro re, vocatur *commutatio*: v. g. ego trado Petro fructus mei agri, & ille tradit mihi fructus fuæ vineæ.

Con-

Contractus, quo traditur ususfructus rei non gratis, nec res pro re, sed pro pretio traditur certa pecuniæ summa, vocatur *venditio fructus*.

Contractus, quo traditur ususfructus rei sub aliqua conditione, v. g. sub hac conditione, quod exhibebitur mihi obsequium personale, vacatur *feudum*; si vero tradatur sub hac conditione, quod exhibebitur certa pensio, vocatur *emphyteusis*, seu censualis pensio.

Si emphyteuta, vel feudatarius rem illam, quam in feudum vel emphyteusim accipit, simili contractu tradat alteri, vocatur *subfeudum*, *subemphyteusis*.

§. IV.

De contractibus in quibus transfertur solus usus rei.

Contractus, quo solus usus rei traditur gratis, vocatur *commodatum*, vel *precarium*: v. g. ego commodo gratis librum Petro.

Si commodem pro determinato usu, & pro determinato tempore, dicitur commodatum; si vero commodem pro indeterminato usu, & tempore, dicitur precarium.

Contractus, quo usus solus conceditur, non gratis, sed usus alterius rei exigitur, vocatur *reciprocum commodatum*: v. g. ego commodo Petro meum librum, & ille commodat mihi suum equum.

Contractus, quo solus usus conceditur, non gratis, sed pro certa pecuniæ summa, vocatur *locatio* ex parte dantis rem, & *conductio* ex parte dantis pecuniam: v. g. ego trado Petro meum equum utendum, & ille dat mihi pro usu illius quindecim asses quolibet die: ille contractus dicitur locatio ex parte mei, & conductio ex parte Petri.

§. V.

De aliis contractibus.

Depositum est contractus, quo traditur aliquid alteri ad custodiam, ea conditione, ut integrum, & illæsum reddatur, nihilque pretii ex illa cura custodiens exigat.

Mandatum est contractus, quo aliquod negotium alicui gerendum committitur, & gratis suscipitur.

Mutuum eſt contractus, quo traditur res, quæ pondere, numero, & menſura conſtat, v. g. vinum, oleum, frumentum, pecunia numerata, cum onere, ut reſtituatur res ejusdem generis, qualitatis, & quantitatis.

Oppignoratio eſt contractus, quo debitor tradit creditori rem aliquam vel mobilem, vel immobilem, quæ ſit pro debito obligata: v. g. ego debitor Petri trado Petro pro aſſecuratione debiti agrum, ſuppellectilia pretioſa &c.

Antichreſis eſt contractus, quo res immobilis frugifera traditur creditori, ea conventione, ut ejus fructus percipiat, donec ſolvatur debitum.

Fidei-juſſio eſt contractus, quo quis alienam obligationem vel gratis, vel pro pretio ſuſcipit implendam, ſi debitor principalis non ſolverit.

§. VI.

De contractibus, in quibus intervenit aliqua ſors, ſeu periculum.

Societas eſt contractus, quo duo vel plures apponunt res ad lucrandum idoneas: v. g. iſte pecuniam, ille induſtriam, unus animal, alter laborem, eo onere, ut pro rata parte rei appoſitæ dividant lucrum & damnum.

Sponſio eſt contractus, quo duo vel plures de re aliqua dubia certantes, ſibi invicem aliquid ſpondent ceſſurum ei, qui verum dixerit: v. g. certo tecum duodecim nummis, urbem talem obſeſſam captum iri. Si urbs illa veniat in manus obſidentium, ſumma expoſita ad me pertinet; ſi vero non veniat, ad alium pertinebit.

Ludus eſt contractus, quo ludentes paciſcuntur, ut victori cedat quod uterque depoſuit.

Aſſecuratio eſt contractus, quo quis alienæ rei in ſe periculum ſuſcipit, obligando ſe vel gratis, vel pro pretio.

§. VII.

De quaſi contractibus, de maleficio & quaſi maleficio.

Quaſi contractus eſt conventio, per quam obligatio ex juris præſumptione inter ignorantes contrahitur.

Sic negotiorum geſtor obligatur erga eum, cujus negotia geſſit. Tutor obligatur erga pupillos. Adiens hæredi-

reditatem obligatur erga legatarios. Qui rem ad plures pertinentem suscipit, obligatur erga eos, qui jus aliquod in illa re habent.

Maleficium est offensio contra jus scienter illata alteri: qualia sunt, v. g. furtum, rapina, damnum, injuria.

Quasi maleficium est offensio contra jus, non scienter, sed imprudenter illata alteri: quale est omne nocumentum, quod per me vel meos, non ex malitia, sed ex imprudentia infertur alteri.

Ex contractibus aut quasi contractibus omissis, & ex maleficiis aut quasi maleficiis commissis oriuntur actiones. Ideo jam de actionibus agendum.

ARTICULUS IV.

De actionibus.

Actio est jus persequendi in judicio quod sibi debetur.

Actio est multiplex: alia est in rem, alia est in personam: alia in rem, & in personam: alia est juris civilis, alia est juris naturalis.

Actio in rem ea est, qua actor rem ab alio possessam suam esse intendit. Hujusmodi est actio, qua rem corporalem, v. g. agrum ab alio mihi usurpatum peto mihi restitui: vel rem incorporalem, v. g. servitutem persequor vel exigendo servitutem mihi deberi, vel negando servitutem mihi deberi, vel negando me servitutem debere alteri.

Actio in personam ea est, qua auctor intendit, ut adversarius sibi det aut faciat aliquid. Talis est actio, qua quis petit, ut ei detur quod contractu, aut quasi contractu, ex maleficio, aut quasi maleficio, debitum esse contendit.

Actio mixta partim in rem, partim in personam ea est, qua nedum res, sed aliquid a persona præstari exigitur, ut cum quis petit, ut is, qui bona familiæ, aut societatis possidet, permittat res familiæ, aut societatis dividi, ut quilibet pro parte sibi debita quod ejus est accipiat.

Actio juris civilis ea est, quæ nititur vel contractu, vel quasi contractu, vel delicto, vel quasi delicto, & varia est juxta varias juris civilis subtilitates.

Actio juris naturalis solius est ea, quæ nudo pacto nititur, qua petimus, ut nuda etiam pacta observentur. Hæc jure Pontificio introducta est, vigetque & accipitur in omni foro, ubi ex bono & æquo, & ex suprema potestate judicatur, ut docet Bartolus & Baldus in legem 7. ff. *de pactis*.

Patet ergo ex dictis, quod pacta inducant obligationes; obligationes vero contractus; contractus autem actiones. Ideoque videndum quo modo iniri debeant & pacta, & contractus tam jure naturali, quam civili. Ideoque sit

CAPUT II.

De his, quæ requiruntur & sufficiunt, ut pacta sint valida, & contractus sint pariter validi tam jure naturali, quam civili.

Ad hoc ut contractus & pacta valeant in utroque jure, quædam requiruntur ex parte personarum, quædam ex parte rerum, quædam ex parte modi contrahendi. Ex parte personarum requiritur, quod personæ sint habiles ad paciscendum & contrahendum. Ex parte rerum exigitur, quod res, quæ sunt materia conventionis & contractus, certis conditionibus muniantur. Modus vero contrahendi debet esse conformis legi: quæ singula, cum diversa sint juxta diversum jus naturale & positivum, ideo caput istud in tres Sectiones dividemus. In prima agemus de his, quæ requiruntur & sufficiunt ad valorem pacti, & contractus juxta jus solum naturale. In aliis vero expendemus, quæ requirantur & sufficiant, ut pacta & contractus valorem suum habeant in jure civili, & positivo. Cum autem contractus includat semper pactum, & pactum raro a contractu sejungatur; ideo nomine CONTRACTUS & pactum, & promissum, & contractum, & demum cujuscumque generis conventionem exprimemus.

SECTIO I.

De his, quæ requiruntur & sufficiunt, ut contractus sint validi solo jure naturæ.

AR-

ARTICULUS I.

De contractibus solo jure naturæ validis, vel invalidis præcise ex parte personarum contrahentium.

Prop. unica. Ut contractus jure naturæ sit validus ex parte contrahentium, inducatque obligationem in foro conscientiæ, requiritur & sufficit, quod contrahentes libere agant, & consensu reciproco obligentur.

Prob. 1. Ex Script. Matth. cap. 20. 1. Ubi Christus loquens de patrefamilias, conducente operarios in vineam suam, aperte ostendit liberum consensum & requiri, & sufficere ad pactionem, promissionem, & contractum; sic enim habet: *Conventione autem facta cum operariis ex denario diurno, misit eos in vineam suam.* Et ut ostendat partes contrahentes rigore juris ad nihil ultra obligari, nisi ad id quod inter eos reciproco consensu obfirmatum est, obmurmuranti operario, quod ultimis idem daretur denarius cum primis, ita respondet: *Amice, non facio tibi injuriam: nonne ex denario convenisti mecum? Tolle quod tuum est, & vade:* ibid. v. 13. Ergo ad validam conventionem requiritur & sufficit liber consensus.

2. Ex D. Thom. *Obligat autem*, inquit, *homo se homini ad aliquid per modum promissionis, QUÆ EST RATIONIS ACTUS, ad quam pertinet ordinare: sicuti enim homo imperando, vel deprecando ordinat quodammodo quid sibi ab alio fiat; ita promittendo ordinat, quid ipse pro alio facere DEBEAT:* 2. 2. q. 88. a. 1. in corp. ubi S. Doctor duo ostendit. Primum quidem, quod promissio & proinde quæcumque alia pactio obliget in conscientia. Secundum vero, quod ut promissio & conventio sit obligatoria, requiritur & sufficit, quod sit actus rationis, id est, quod fiat deliberate: & ibid. a. 3. ad 1. sic habet: *Dicendum*, inquit, *quod secundum honestatem ex qualibet promissione homo homini obligatur: & hæc est obligatio juris naturalis; sed ad hoc, quod aliquis obligetur ex aliqua promissione, obligatione civili, quædam alia requiruntur*, v. g. confirmatio juris civilis: Ergo ut quis per conventionem, promissionem, & contractum obligetur in foro conscientiæ, requiritur & sufficit, quod libere consentiat.

3. Ex jure Canonico. Ubi ex multis Canonibus colligitur, quod nuda etiam pacta, modo nullum vitium contineant, obligent in conscientia, & quod in utroque foro non modo ad excipiendum, sed etiam ad agendum sint efficacia: sic enim habetur can. 8. *Puellæ* 20. q. 1. *Humana pacta non possunt impune calcari.* Et can. 30. *Eleutherius* 18. q. 2. *Si apud te evidenti ratione constiterit. Quia - - conditiones superius positæ convenerint, servari eas ex nostra authoritate præcipimus.* Et can. 66. *Quicumque* 1. 2. q. 2. *Quodcunque commodum in remunerationem promiserint Episcopi, promissi solutionem eos exsolvere oportebit.* Et cap. *Antigonus*, *de pactis* - - dicitur: *Pax servetur, pacta custodiantur:* Ergo si nuda pacta obligent in conscientia, ad validam conventionem requiritur & sufficit libertas.

4. Ex jure civili l. 52. ff. *de obligationibus*, ubi sic habetur. *Obligantur*, inquit lex, *aut re, aut verbis, aut simul utroque, aut CONSENSU, aut lege, aut jure honorario, aut necessitate, aut ex peccato.* Et §. 4. sic persequitur: *Consentientes in aliquam rem, ex consensu obligari necessario ex voluntate nostra videmur.* Et in lege 2. ejusdem tituli sic habetur: *consensu fiunt obligationes in emptionibus, venditionibus* &c. - - *sufficit* enim *eos, qui negotia gerunt, consentire:* Ergo ex jure civili ad inducendam obligationem naturalem requiritur, & sufficit liber consensus.

5. *Rat.* Ita se habent homines in suis pactis, promissis, & contractibus, quibus ligantur erga alios homines, sicuti se habent in votis, quibus ligantur erga Deum; quia utrobique intervenit obligatio, in voto quidem obligatio Religionis, in pactis vero & contractibus obligatio fidelitatis; Atqui in votis & requiritur, & sufficit deliberatus consensus, votum enim est *promissio deliberata* &c. Ergo & in pactis, promissionibus, & contractibus requiritur, & sufficit consensus deliberatus.

Consectaria hujus Doctrinæ.

§. I.

De contractibus invalidis jure naturæ ex parte personarum contrahentium.

Con-

Confect. 1. Omnis contractus sine libero consensu initus, jure naturæ est nullus & invalidus, & proinde in foro conscientiæ non est observandus. Atque ideo nec illo uti possumus, si nobis sit utilis, nec eo alii uti possunt, si sit nobis onerosus; præcipua enim pactionis cujuscumque conditio est, quod sit libera: sic enim habet jus civile l. 1. ff. *de pactis* §. 2. *Pactio est duorum pluriumve in idem placitum consensus; inde natum illud apud Juristas: Eleganter dicit Pedius, nullum esse contractum, nullam obligationem, quæ non habeat in se consensionem, sive re, sive verbis fiat.*

Sic jure naturæ contrahere non possunt amentes, furiosi, phrenetici, & alii hujusmodi, qui libero consensu se se obligare non possunt; sic enim habet jus civile l. 1. ff. *de obligationibus* §. 12. *Furiosus*, inquit, *sive stipuletur, sive promittat, nihil agere natura manifestum est.*

Sic pariter contrahere non possunt infantes, qui nondum excesserunt primum septennium; *quia nondum intelligunt quid agant*, ut ibidem dicitur; & quia infans non multum a furioso distat, ut dicitur lib. 3. Instit. tit. 20. *& quia hujusmodi ætates nullum habent intellectum*: ibid.

Sic contrahere vulgo nequeunt muti, & surdi a natura, nisi nutu & subscriptione exterius manifestent se intelligere quid agant, ut dicitur l. 4. *de pactis.*

Confect. 2. Omnis contractus violenter extortus, jure naturæ nullus est & invalidus; est enim involuntarius; de quo ita D. Th. 1. 2. q. 6. a. 5. *Quod est*, inquit, *contra voluntatem, dicitur esse involuntarium. Unde violentia involuntarium causat.* Ideo constans est apud omnes Jurisperitos, nullius vigoris esse eas omnes obligationes & conventiones, quas non sponte, sed ex violentia contrahimus aut spondemus: ut habetur l. 22. ff. *quod metus causa. Qui in carcerem quem detrusit, ut aliquid ei extorqueret; quidquid ob hanc causam factum est, nullius momenti est.*

Item *Tutor si invitus retentus sit per vim, non valet quod agitur; neque enim præsentia corporis authoritatem confert, ut si somno aut morbo comitiali occupatus tacuisset*: l. 1. ff. *de authoritate & consensu tutorum.*

Confect. 3. Omnis contractus, qui fit ex metu, ex concupiscentia, & demum ex quocumque affectu absorbente omnino usum rationis, est jure naturæ invalidus; quia ubi non est usus rationis, ibi non potest esse liber consensus - - - de hoc ita D. Th. 1. 2. q. 6. a. 7. ad 3. *Dicendum*, inquit, *quod si concupiscentia totaliter auferret rationem, sicut contingit in illis, qui propter concupiscentiam fiunt amentes, sequeretur, quod concupiscentia, metus, & quilibet alius affectus voluntarium tollerent, & proinde contractus*, in illis casibus elicitus, jure naturæ esset nullus.

Sic in foro conscientiæ non oscitanter, sed attente examinandum est, an pactiones, promissiones & conventiones, quæ fiunt ex affectibus carnalibus, uti plurimum contingit inter amasios, & amasias, examinandum, inquam, an carnales illi affectus rationem penitus absorpserint, quo casu nullatenus ligant, nisi ad damnum illatum, quia non adfuit liber consensus; an vero illi affectus rationis usum reliquerint, potestatemque agendi, quo casu, ut docet D. Th. ibid. *vere adest voluntarium, & proinde obligatio exequendi quod promissum est.*

Confect. 4. Omnis contractus, qui fit errore, dolo, & ignorantia terminatis ad ipsam rei substantiam, est nullus jure naturæ; quia error circa substantiam facit *simpliciter* involuntarium: nihil enim potest esse volitum quin præcognitum; etenim ut ait jus civile, *non videntur, qui errant consentire*: ff. *de regulis juris* l. 116.

Sic nullus est contractus, quo quis emit a rustico gemmam, suadendo illi, quod vendat non gemmam, sed vitrum; error enim est circa substantiam.

Sic nullus est contractus, quo quis ducit Bertam, putans ducere Cajam; quia error est pariter circa substantiam.

Sic nullus est pariter contractus, si error versetur circa circumstantias, & accidentia, ita objectum immutantia, ut omnino impediant consensum: v. g. si vendas vinum, ita aqua dilutum, quod numquam emisset emptor, si id rescivisset; si loco pecoris sani vendas pecus scabiosum, quod numquam emerem, si id cognovissem; tunc enim error ille, licet circa accidentia, impedit consensum & proinde contractum.

Monit.

Monit. Notandum maxime, quod qualitas, quæ eſt accidentalis rei, poteſt eſſe ſubſtantialis contractui; & proinde quod error circa illam qualitatem reddit contractum invalidum: quod contingit quoties illa qualitas ignorata eſt hujusmodi, quod ſi fuiſſet cognita, non initus fuiſſet contractus; quia, ut ait D. Th. error illius qualitatis redundat in errorem ſubſtantiæ, & perſonæ.

Sic qui contrahit cum plebejo, putans contrahere cum filio Regis, invalide contrahit; quia error ille, etſi error qualitatis, redundat in perſonam, ut ait D. Th. ſupplem. q. 51. a. 2. ad 5.

Item qui contrahit cum ſerva, quæ nequit reddere debitum conjugale, putans contrahere cum libera, quæ poteſt reddere, cum libet, debitum conjugale, invalide contrahit; error enim ille redundat in perſonam. D. Th. ibid.

§. II.

De contractibus jure naturæ validis ex parte perſonarum contrahentium.

Conſect. 1. Omnis contractus libero plene conſenſu elicitus, eſt validus jure naturæ, & proinde in foro conſcientiæ obſervandus, ſive nobis oneroſus ſit ſive utilis; quia deliberatus conſenſus ſufficit ad inducendam obligationem coram Deo. Hoc pacto uti poſſumus ſi ſit utile, & ei pariter ſtare debemus ſi ſit oneroſum, juxta regulam 55. juris Canonici: *commodum qui ſentit, onus ſentire debet, & e contra.*

Sic in foro conſcientiæ, non ſecus ac rebus noſtris, uti poſſumus ea conventione, qua ſine dolo & fraude alii ſe nobis obligarunt; verum enim jus habemus circa ea, quæ nobis voluntario conſenſu obligata ſunt.

Itaque, ſi quid debeam Titio, & Titius mihi obligatus ſit conventione libera, eo pacto uti poſſum, non quidem ut inſtituam actionem in foro civili, ſed ut exceptionem in eodem foro opponam, qua dum Titius aliquid exigit a me, ego viciſſim exigam id præſtari a Titio quod inter nos convenit. Ut enim ait jus civile L. 7. ff. de pactis §. 4. *Nuda pactio obligationem non parit, ſed parit exceptionem.* Item, ſi Titius mihi debeat aliquid ex vi ſolius pacti ſolo jure naturæ validi, & debitum jam acceperim,

possum in foro conscientiæ rem acceptam retinere; nam ut dicit jus civile L. 10. ff. de obligationibus & actionibus, Naturales obligationes dant jus, *ut soluta pecunia repeti non possit*. Item si mihi Titius aliquid ex pacto naturaliter valido debeat, pro assecuratione debiti vel fidejussorem possum exigere, vel pignus retinere tamquam fidejussorem, ut patet ff. L. 16. §. 3. de fidejussoribus. *Fideijussor*, inquit jus, *accipi potest, quoties est aliqua obligatio civilis vel naturalis, cui applicetur*. Pignus pariter possum accipere, si non habeam fidejussorem. *Ex quibus casibus*, inquit jus, *naturalis obligatio consistit, pignus perseverare constitit*. L. 14. ff. de pign. & hypot. Item, si mihi Titius aliquid debeat, non ex gratitudine, sed ex justitia rigorosa, & sim in his circumstantiis, ut rem debitam nequeam coram judice persequi, possum juxta eos, qui habent compensationem ut licitam, possum, inquam, uti æquali compensatione: ut enim habet jus civile ff. L. 6. de compens. *Etiam quod natura debetur, venit in compensationem*. Demum illud pactum solo jure naturæ validum ita renovari & in constitutum deduci poterit, ut in foro externo exigi valeat: ita enim habet jus Civile L. 1. ff. de constituta pecunia: *Debitum ex quacumque causa potest constitui*. L. 1. ff. de novationibus: Quæcumque præcessit obligatio *verbis novari potest - - - ut puta, si pupillus sine tutoris auctoritate promiserit*.

Sic pariter in foro conscientiæ servari debent omnia pacta, omnes promissiones, omnes contractus, quibus solo jure naturali obligamur aliis, quamvis nobis aliunde onerosæ sint illæ conventiones; dicit enim scriptura: *Vir fidelis laudabitur*; & ut indicet nullam spem lucri posse nos a servanda conventione dispensare, addit: *Qui autem festinat ditari*, scilicet omittendo pacta & contractus, *non erit innocens*: Prov. 28. v. 20. Et Lucæ 16. v. 10. iniquus habetur, qui etiam in minimo fidelis non est. *Qui fidelis est*, inquit, *in minimo, & in majori fidelis erit: & qui in modico iniquus est, & in majori iniquus erit.*

Itaque standum fideliter his pactis, his conventionibus, his contractibus, qui fiunt sine scripto, sine testibus, & demum absque ulla juris solemnitate, quibus, v. g. vel privatim, vel publice, vel in mercati-

catibus, vel in nundinis, vel alibi venduntur, emuntur, commutantur res exigui valoris; puta, comestibilia, v. g. fructus, carnes, vinum, oleum &c. comparantur res usuales, v. g. libri, calami, &c. nefas enim est, homines conventionibus suis non stare etiam circa hæc minima, de quibus nihil lex in particulari determinat; sufficit enim, quod homines inter se libere consenserint. *Quid enim est*, inquit jus civile, *tam congruum fidei humanæ, quam ea, quæ inter ipsos placuerunt, servare?* L. 1. ff. de pactis.

Consect. 2. Sistendo intra jus naturæ, omnis contractus, etiamsi involuntarius, *secundum quid*, est validus, modo sit *absolute voluntarius;* quia ad contractum validum jure naturæ requiritur, & sufficit consensus absolute voluntarius. Etenim qui *involuntarie secundum quid*, sed *voluntarie absolute* recipit Baptismum, vel Ordines, valide suscipit utrumque Sacramentum: Ergo a pari qui *involuntarie secundum quid*, sed *absolute voluntarie* contractum init, valide contrahit jure naturæ.

Sic qui ex metu vel juste, vel injuste incusso, contrahit, modo metus usum rationis non absorbeat, valide jure naturæ contrahit; quia, quod ex metu volumus, absolute volumus: de hoc ita D. Th. 1. 2. q. 6. a. 6. *Sed contra est*, inquit, *quod Gregorius Nicenus dicit, & etiam Philosophus, quod hujusmodi, quæ per metum aguntur, sunt magis voluntaria quam involuntaria --- sunt enim voluntaria simpliciter, & involuntaria secundum quid --- sicut projectio mercium in mare fit voluntaria tempore tempestatis propter timorem periculi.*

Sic etiam qui ex fraude, dolo, ignorantia, & errore terminatis non ad substantiam rei, sed ad accidentia, & relinquentibus usum libertatis, contrahit, jure naturæ valide contrahit; ad valorem enim contractus sufficit, quod fiat cum deliberato consensu; fit autem contractus cum deliberato consensu; quoties dolus, error, & ignorantia, non ad substantiam rei, sed accidentia rem parum immutantia, terminantur; æque enim interveniret consensus, ut supponimus, sive adesset error, sive abesset. Itaque vali-

dus

dus eſt contractus, qui fit errore, & dolo, & ignorantia terminatis ad accidentia; quia ille error non facit involuntarium *ſimpliciter*, ſed involuntarium *ſecundum quid*. Et ita valide contrahit qui ducit Bertam, quam putat nobilem & divitem, licet nec ea nobilis ſit, nec dives: error enim ille eſt circa accidentia. Valide etiam contrahit, qui emit vinum gallicum putans emere hiſpanicum; quia error pariter eſt circa accidentia; de hoc late ſcribit Gratianus 19. q. 1. Can. *quod*, ubi ſic habetur: *Verum eſt, quod non omnis error conſenſum excludit; ſed error alius eſt perſonæ, alius fortunæ, alius conditionis, alius qualitatis. Error perſonæ eſt, quando hic putatur eſſe Virgilius, & ipſe eſt Plato. Error fortunæ, quando hic putatur eſſe dives, qui eſt pauper, vel e converſo. Error conditionis, quando putatur eſſe liber, qui eſt ſervus. Error qualitatis quando putatur eſſe bonus, qui malus eſt. Error fortunæ & qualitatis conjugii conſenſum non excludit. Error vero perſonæ, & conditionis, conjugii conſenſum non admittit.*

Conſect. 3. Infantes, adulti, pupilli, puberes, minores, &c. qui jure civili vulgo habentur inhabiles ad contrahendum ob defectum libertatis in eis vulgo præſumptum, ſiſtendo intra jus naturæ, valide contrahunt, modo actu vere libero conſentiant, tum quia ad contractum jure naturæ validum requiritur, & ſufficit conſenſus plene liber, tum quia leges, quæ prædictas perſonas inhabiles ad contrahendum determinant, utpote fundatæ in præſumptione, nullum vigorem habent, niſi cum revera adeſt præſumptio, in qua fundantur, ſcilicet, cum abeſt libertas ad contrahendum ſufficiens.

Quando autem & quomodo pactis & conventionibus in foro conſcientiæ erga homines ſeſe obligare valeant infantes, adulti, explicat D. Th. dum determinat, quando & quomodo ſeſe votis erga Deum obligare poſſunt: eadem enim eſt utrobique obligatio eo ſolo diſcrimine, quod votum nexum Religionis inducat, conventio vero nexum fidelitatis. Sic autem loquitur ſanctus Doctor 2. 2. q. 88. a. 9. in corp. *Eſt ergo*, inquit, *dicendum, quod ſi puer vel puella*

la ante pubertatis annos nondum habeat usum rationis, nullo modo potest se voto obligare. Si vero ante pubertatis annos attingit usum rationis, potest quidem, quantum in ipso est, se obligare, sed votum ejus potest irritari per parentes, quorum curæ manet adhuc subjectus. Ita & potest se pactis, & conventionibus obligare, quæ a parentibus irritari quidem possunt: sed sicuti vota non irritata a parentibus ligant puerum erga Deum; ita & pacta non irritata ligant puerum erga eos, quibus sese obligavit, modo aliæ conditiones ad validum contractum necessariæ observentur.

Quando autem & quomodo, pactis & conventionibus in foro conscientiæ, pupilli, & minores obligari valeant, possumus colligere ex variis juris civilis textibus, quibus constat contractus a pupillis & minoribus initos, quamvis invalidos jure civili, obligationem tamen quamdam naturalem pupillis & minoribus imponere, in duobus præcipue casibus, scilicet 1. Quando pupilli, & minores illos contractus pleno consensu inierunt, vel re obligati sunt. 2. Quando pupilli & minores ex illis contractibus ditiores facti sunt. In primo enim casu oportet, ut conventionem libere initam, quantum in ipsis est, observent: in secundo vero casu oportet, ut si velint contractum rescindi, id, in quo facti sunt per illum contractum ditiores, restituant.

De primo autem casu sic habes. L.52. de obligationibus & act. *Nudus consensus sufficit obligationi* §. 9. Et rursus: *Pacti conventionisque fides servanda:* L. 7. C. de pactis. Quod adeo verum, quod si pupillus dolo aliquid egerit, apud judicem conveniri potest, ut expresse dicitur, ff. *depositi vel contra:* L. 1. §. 15. Sic enim habet lex: *An in pupillum, aqud quem sine tutoris authoritate depositum est, depositi actio detur, quæritur, sed probari oportet, si apud doli mali jam capacem deposueris, agi posse, si dolum commisit.* Si vero obligatus fuerit, non erit necessaria tutoris auctoritas, ut habetur L.46.ff.de obligationibus & actionibus. *Furiosus, & pupillus,* inquit jus, *ubi ex re actio venit, obligantur etiam sine curatore, vel tutoris auctoritate, veluti si communem fundum habeo cum his, & aliquid in eum impendero, vel damnum*

in

in eo pupillus dederit; nam judicio communi dividendo obligabuntur.

De fecundo vero fic habes in reg. juris 206. *Jure naturæ æquum eft, neminem cum alterius detrimento, & injuria fieri locupletiorem.* Et quamvis ea, quæ pupillus agit fine authoritate tutoris, & minor fine authoritate curatoris, jure civili invalida habeantur; tamen id, in quo locupletiores facti, reftituendum eft, & ob id coram judice conveniri poffunt. *Pupillus*, inquit jus, *conveniri poteft in id, in quo factus eft ditior*: L. 3. ff. de negotiis geftis. Et rurfus L. 5. ff. de authoritate a confenfu tutorum: *Pupillus vendendo fine tutoris authoritate non obligatur, fed nec in emendo, nifi in quantum locupletior factus eft.*

ARTICULUS II.

De contractibus folo jure naturæ validis, vel invalidis præcife ex parte rerum, quæ funt materia contractus.

Prop. unica. Ut contractus fit folo jure naturæ validus ex parte rerum, quæ futuræ funt materia contractus, eæ res debent effe primo in commercio hominum: fecundo in poteftate contrahentium: tertio debent ad rigidam æqualitatem reduci.

Prob. 1. Res, quas contractibus fubjicimus, debent effe in commercio hominum, ut earum dominium poffimus ipfi acquirere, vel eas ad alios ipfi valeamus transferre; non enim ob alium finem fiunt contractus. Ideo res communes, *quarum ufus communis eft omnibus hominibus, proprietas nullius*, ut aer, aqua profluens, mare, &c. res publicæ, *quarum ufus communis eft omnibus, proprietas vero Reipublicæ*, ut viæ, flumina, &c. res univerfitatis, quæ ad civitatem aliquam pertinent, & ufibus populi deftinantur, ut forum, ftadia, &c. res quæ nullius funt, nec effe poffunt, ut funt *res Deo facræ*, materia effe non poffunt eorum contractuum, qui per privatos homines ineuntur.

2. Res, quas contractibus fubjicimus, debent effe in noftra poteftate; nemo enim poteft in alium transferre plus juris, quam habeat: ideo ait Juft. lib. 3. inftit. tit. 20. *Res, quæ dominio noftro fubjicitur, in fti-*

stipulationem deduci potest sive mobilis, sive soli; minime vero ea, quæ nostri juris non est.

3. Res, quæ sunt materia contractus, ad rigidam, quantum fieri potest, debent æqualitatem reduci, ut a contrahentibus servetur justitia, quæ unicuique reddit quod suum est.

Consectaria hujus Doctrinæ.

§. I.

De contractibus, qui jure naturæ non sunt validi præcise ex parte rerum.

Consect. 1. Nullus est contractus, in quo res, quæ non sunt in commercio hominum, contractui subjiciuntur; res enim contractui eatenus subjicitur, quatenus est in commercio hominum; ut habes de verb. oblig. L. 83. ff. §. 4. Si subjiciam contractui *sacram, vel religiosam rem, vel usibus publicis in perpetuum relictam, ut forum, & basilicam, aut hominem liberum, inutiliter stipulor.* Ideo jure naturæ nulli sunt contractus simoniaci, quibus venduntur, aut emuntur res spirituales, aut spiritualibus annexæ; quia non sunt in commercio hominum. Nulla pariter est conventio, qua emitur a cliente, & venditur a judice sententia justa, vel injusta; quia actus judicialis non est in commercio hominum, ut emi possit aut vendi.

Consect. 2. Invalidæ sunt jure naturæ illæ conventiones, quibus subjicimus contractui res, quæ sunt quidem in commercio hominum, sed quæ non sunt in nostra potestate, nisi interveniat consensus & approbatio illius, sub cujus potestate eæ res sint; obligare quippe non potes quod tuum non est.

Sic servi, id est *mancipia*, quoquo modo servi facti sint, sive jure belli, quia capti sunt in bello, sive jure emptionis, quia se ipsos vendiderunt, sive jure nativitatis, quia ex matre serva nati sunt; hi, inquam, jure naturæ contrahere non possunt contractum, quo de se ipsis, vel rebus ad ipsos spectantes disponunt; quia & ipsi, & ea quæ habent, sui juris non sunt, sed dominorum - - - ut docet Justin. lib. 1. instit. titul. 7. *In potestate*, inquit, *dominorum sunt servi.*

Sic

Sic Monachi & Moniales non possunt contrahere valide jure naturæ, neque contractu, quo suam personam obligent, v. g. vendendo se, vel locando suas operas, &c. quia per votum obedientiæ non sunt sui juris, sed Communitatis; neque contractu, quo res temporales vel acquirant, vel ad alios transferant, nisi id faciant nomine Communitatis, quia per votum paupertatis incapaces sunt & dominii sibi acquirendi, & dominii in alios transferendi, cum nihil possint habere proprium, ut habetur in Trid. sess. 25. cap. 2. de reform.

Sic filiifamilias, nondum emancipati, id est, quamdiu sunt sub potestate patris, jure naturæ non possunt contrahere circa ea, quæ sunt sub potestate patris: v. g. Filius non potest aliquid in detrimentum patris stipulari, puta, vendere bona patris, debita nomine patris mutuo accipiendo contrahere.

Sic uxor non potest bona mariti, nec vice versa maritus bona uxoris contractu jure naturæ valido alienare; quia neuter habet bonorum alterius dominium.

Sic demum generaliter nullus potest de bonis, quorum non est dominus, contractu jure naturæ valido disponere.

Consect. 3. Illiciti sunt semper jure naturæ, & aliquando invalidi omnes contractus, in quibus res non reducuntur, quantum fieri potest, ad rigidam æqualitatem: de quo ita D. Th. *Lex divina*, inquit, *nihil impunitum relinquit, quod sit virtuti contrarium; unde secundum divinam legem illicitum reputatur, si in emptione, venditione, & in aliis contractibus non sit æqualitas justitiæ observata; & tenetur ille qui plus habet recompensare, si sit notabile damnum: quod ideo dico, quia justum pretium rerum non est punctualiter determinatum, sed magis in quadam æstimatione consistit, ita quod modica additio vel minutio non videtur tollere æqualitatem justitiæ.*

Sic emptio, venditio, mutuum, societas, &c. & demum omnis contractus, in quo non servatur æqualitas, est jure naturæ illicitus, ut dicetur agendo de quolibet contractu in particulari.

Monit. Si tanta esset inæqualitas, ut pars læsa præsumeretur non consensisse contractui, tunc inæ-

inæqualitas ob defectum consensus redderet contractum non solum illicitum, sed etiam invalidum.

§. II.

De contractibus, qui ex parte rerum præcise validi sunt jure naturæ.

Consect. 1. Validi sunt jure naturæ illi omnes contractus, in quibus nostris conventionibus subjicimus ea, quæ sunt in commercio hominum posita. Hujusmodi sunt

Primo. Res corporales, quæ tangi possunt, ut sunt 1. Res mobiles, puta, aurum, vestis. 2. Res immobiles, puta, fundus, vel pensio annua fundi. 3. Res se moventes, ut animalia.

Secundo. Res incorporales, quæ tangi non possunt, quæque in jure consistunt, ut hæreditas, obligatio, servitutes.

Hæc enim omnia & conventionibus acquiri, & in alios transferri possunt.

Consect. 2. Validi sunt jure naturæ illi contractus, quibus res in commercio hominum positas, quæque sunt in nostra potestate, legitimæ conventioni subjicimus, licet etiam simus sub potestate alterius, modo illi cui subjicimus, non noceamus.

Sic servi stipulari possunt circa factum, quod præcise suam personam respiciat, si factum illud nihil domino noceat: v. g. mancipium alicujus artis peritum potest promittere se illius artis præcepta traditurum; licet enim obligationem civilem sibi imponere nequeat, potest tamen naturalem obligationem contrahere: ut habetur L. 31. ff. *De regulis juris. Quod attinet*, inquit regula, *ad jus civile, servi pro nullis habentur: non tamen & jure naturali; quia quod ad jus naturale attinet, omnes homines æquales sunt.*

Sic Monachi, Monialesve, licet nequeant neque personam suam aliis tradere, neque operas suas locare, possunt tamen de actibus suis interioribus stipulari: v. g. preces divinas alicui promittere, possunt de fama sibi injuste ablata restitutionem exigere, vel eam, si per hoc non noceant Communitati, condonare; neutri enim juri per vota sua renunciarunt.

Sic pupillus, & minor, ſine conſenſu eorum, quibus ſubjiciuntur, poſſunt de rebus contrahere, modo conditionem ſuam meliorem faciant: *quia*, inquit jus, *meliorem ſuam conditionem facere ei*, id eſt pupillo, *etiam ſine Tutoris authoritate, conceſſum eſt:* L. 28. ff. *de Pactis.*

Sic filiusfamilias poteſt ſine conſenſu patris de rebus ſuis caſtrenſibus, aut quaſi caſtrenſibus abſolute diſponere; quia eorum habet dominium.

Poteſt & ſe alteri obligare, modo id non ſit in præjudicium patris, vel alterius, ut habetur L. 39. ff. de obligationibus & actionibus: poteſt ergo alteri locare ſuas operas, quando pater his non indiget; *quia pietatem liberi parentibus, non operas debent:* L. 10. ff. de obſequiis, parentibus & patronis.

Poteſt alio proficiſci, ut aliquam artem addiſcat: poteſt de ſua vocatione vel ad ſtatum religioſum, vel ad ſtatum clericalem deliberare, & voto ſolemni ſe aſtringere, ut docet D. Th. 2. 2. q. 88. art. 9. in corp. *Poſt annos autem pubertatis*, inquit, *poſſunt jam ſe voto Religionis obligare vel ſimplici vel ſolemni, absque voluntate parentum.*

Sic uxor ſine conſenſu mariti poteſt de bonis paraphernalibus pro libito diſponere; quia eorum habet dominium.

Sic demum quilibet homo poteſt valide pacta inire circa ea, quæ ſub ejus ſunt dominio & poteſtate.

Conſect. 3. Liciti ſunt omnes illi contractus, quibus res in commercio hominum poſitas, & noſtræ poteſtati ſubjectas, legitimæ conventioni ſubjicimus, modo æqualitatem vel abſolutam, vel proportionatam obſervemus.

Sic licite in commutationibus res unius generis cum aliis alterius generis commutamus, v. g. vinum cum oleo, frumentum cum veſtibus, &c.

Sic licite in emptionibus res cujuscumque generis pretio æſtimabiles cum certa pecuniæ ſumma comparamus.

ARTICULUS III.

De Contractibus ſolo jure naturæ validis, vel invalidis ex parte modi contrahendi.

Prop. unica. Ut contractus ex parte modi contrahendi ſit jure naturali validus, requiritur & ſufficit quod uter-

uterque contrahentium in sua conventione nullas conditiones apponat legi naturali repugnantes.

Prob. 1. Ex jure Canonico, cap. *Antigonus* de pactis, ubi sic habetur: *Universi dixerunt, pax servetur, pacta custodiantur.* Ubi glossa hæc addit: pacta enim, quæ neque dolo, neque adversus leges, neque quibus fraus alicui fiat, ut legitima observanda sunt. Ergo ut contractus legitimi habeantur, requiritur, & sufficit quod nullas conditiones legi contrarias contineant.

2. Ex jure Civili. L. 7. ff. *de Pact.* §. 7. ubi sic habetur: *Ait Prætor: pacta conventa, quæ neque dolo malo, neque adversus leges, plebiscita, Senatus-Consulta, edicta Principum, neque quo fraus cui eorum fiat, facta erunt, servabo.* Ergo ad validum contractum requiritur & sufficit, ut non sit contra legem *naturalem*, si consideretur prout est obligatio naturalis, *civilem* prout est obligatio civilis.

3. *Rat.* Contractus vim habet legis, quam sibi contrahentes reciproco consensu imponunt, juxta istam regulam civilis juris: *Legem enim contractus dedit:* L.23. ff. Et juxta istam regulam juris Canonici, *Contractus ex conventione legem accipere dignoscuntur:* Reg.85.in 6. Atqui ut lex positiva sit justa & valida requiritur & sufficit, quod nihil jubeat contra legem naturalem, alias, ut dicit Aug. lib. 1. de lib. arbit. *Lex esse non videtur, quæ justa non fuerit:* Ergo, ut contractus sit validus, requiritur & sufficit, quod nihil contineat legi naturali contrarium, seu oportet, ut contrahentes nullas apponant conditiones juri naturali repugnantes.

Consectaria hujus Doctrinæ.

§. I.

De Contractibus jure naturali invalidis ex parte modi contrahendi.

Consect. 1. Nullæ sunt conventiones, quibus violatur jus naturale in Decalogo contentum, v. g. conventiones, quibus homines se se obligant ad pejerandum, blasphemandum, occidendum, furandum, fornicandum, &c. nullum enim potest esse vinculum iniquitatis: nulla autem potest esse major iniquitas, quam ea, quæ contra

legem æternam committitur: injusta est ergo, & omnino invalida infelix illa societas, qua initum cum Deo pactum infringimus: quod flebiliter his verbis luget Isaias: c. 34. v. 5. *Et terra*, inquit, *infecta est ab habitatoribus suis: quia transgressi sunt leges, mutaverunt jus, & dissipaverunt fœdus sempiternum.*

Consect. 2. Nullæ sunt pariter hæ conventiones, quibus nocetur Reipublicæ; v. g. qualia sunt pacta, quibus tempore belli ministrantur arma hostibus, victualia eis venduntur, aut alia in eorum gratiam fiunt, quæ Reipublicæ nocere possunt; contractus enim in bonum publicum instituti sunt. Ergo toties sunt nulli, quoties contra publicam utilitatem vergere possunt: quod expresse docet jus civile, C. *De Pactis*, L. 6. *Pacta*, inquit, *quæ contra leges, constitutionesque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere indubitati juris est.*

Consect. 3. Nullæ habendæ sunt pactiones illæ, quibus contra leges aliquid turpiter vel datur vel accipitur: ut sunt pactiones simoniacæ contra Religionem de emenda, vel vendenda re spirituali, vel spirituali annexa: pactiones iniquæ contra justitiam, quibus de emenda vel vendenda justitia convenit inter judicem & alterum ex litigantibus. Nullæ etiam habendæ sunt sceleratorum illorum hominum pactiones, quibus jus sibi ipsis dicentes sicarios adigunt ad occidendos eos, a quibus injuriam vel acceperunt, vel accepisse imaginantur; quibus conducunt homines, qui inimicorum domos comburant, aut eorum bona labefactent: contractus enim invalidi omnino sunt, cum non ad fovendam utilem hominum societatem ineuntur. *Omnia*, enim, *quæ contra bonos mores vel in pactum, vel in stipulationem deducuntur, nullius momenti sunt:* C. *de inutilibus stipulationibus*, L. 4. *Immo generaliter traditur, rerum inhonestarum nullam esse societatem:* L. 57. ff. *Pro socio.*

Consect. 4. Nullius vigoris sunt eæ conventiones, quibus nocetur Ecclesiæ: v. g. pacta, quibus suppetiæ feruntur infidelibus, hæreticis, schismaticis, &c. in detrimentum Religionis; etenim, ut contractus validi sint, primo in bonum privatorum, deinde in bonum Reipublicæ, tandem in bonum Religionis ordinari debent. Eo forte spectat Scriptura, dum intendens non solum

pri-

privatam Judæorum utilitatem, sed insuper publicum totius Synagogæ bonum, istud frequenter Judaico populo inculcat. *Non inibis*, inquit, *cum eis*, id est gentibus, *fœdus*, *nec misereberis earum*. Saltem jus Canonicum eas conventiones expresse & damnat, & invalidas declarat. *Juxta legitimas*, inquit, *sanctiones pactum turpe, vel rei turpis, aut impossibilis, de jure, vel de facto, nullam obligationem inducit*: Cap. *Pactionis*, de Pactis.

Consect. 5. Rejiciendæ sunt, ut nullæ, omnes illæ conventiones, quibus apponitur conditio, quæ est vel contra honestatem, vel contra substantiam contractus qui initur. Sic qui apponeret hanc conditionem inhonestam sponsalibus: Volo te in uxorem, modo filios nasci numquam permittas, invalide contraheret. Item, qui apponeret hanc conditionem contra naturam matrimonii: Volo te in uxorem ad certum tempus, & non ad totam vitam: sicut & qui donaret ea conditione, ut non fieret ejus, cui donatur. *Donari enim non potest nisi quod ejus sit, cui detur*: L. 9. ff. §. 3. *de donationibus*. Hujusmodi enim conditiones pugnant contra naturam contractus qui initur.

Consect. 6. Demum juxta jus Canonicum, toto titulo de Pactis, pacisci valide non possumus, quoties *periculum animæ* initur; *turpitudo vitii* incurritur, *Ecclesiæ damnum* infertur: tunc enim pactum legi naturali adversatur.

Sic nullæ sunt pactiones, quibus Beneficium pro pecunia resignatur; quia committitur simonia: Cap. *Cum pridem*, *de pactis*. Nullæ pariter sunt eæ pactiones, quibus providetur de succedendo post mortem Prælati in ipsius Ecclesia: Cap. *Accepimus*, de Pactis. Invalidæ etiam sunt eæ conventiones, quibus de rebus quibuscumque spiritualibus obtinendis cavetur; vitanda enim est omnis de rebus spiritualibus conventio: Cap. *Pactionis*, de Pactis. Invalidæ autem sunt prædictæ pactiones, quippe per eas *periculum animæ* infertur.

Sic nullæ pariter sunt pactiones, quibus quis promittit se crimen aliquod commissurum, aut de crimine commisso non acturum: Can. 8. *Unusquisque* 2. 2.q.4. quia tunc *turpitudo vitii* incurritur.

Sic nullæ ſunt conventiones, cum quid Eccleſiæ redditibus detrahitur, vel ei gravamen adjicitur: Cap. *Plerique* De Pactis. Et Can. 42. *Si quis Laicus*, 16. q. 1. Tunc enim *damnum Eccleſiæ* infertur.

§. II.

De Contractibus jure naturæ validis ex parte modi contrahendi.

Conſect. unicum. Toties valide jure naturæ contrahimus, quoties absque dolo, fraude, de re ex ſuo genere bona vel indifferenti, quæ ſit in commercio hominum, & in noſtra poteſtate, pactum inimus; quia tunc in nullo legem naturalem infringimus, quin e contra civilem ſocietatem utiliter fovemus.

Sic valide res bonas, vel indifferentes promittimus, vel nobis promitti curamus.

SECUNDA SECTIO EJUSDEM CAPITIS.

In qua determinatur an contractus, qui ex vi juris naturalis ſunt invalidi, poſſint per jus poſitivum civile fieri validi; & an illi contractus, qui ſunt jure naturæ validi, fiant aliquando per jus civile poſitivum invalidi.

ARTICULUS I.

An Contractus jure naturæ invalidi poſſint per jus civile poſitivum fieri validi.

Prop. unica. Contractus jure naturæ invalidi & nulli, numquam poſſunt fieri validi per jus poſitivum civile.

Prob. 1. Authoritate juris civilis; ſic enim habetur L. 29. ff. de regulis juris: *Quod initio vitioſum eſt, tractu temporis convaleſcere non poteſt*, quod locum maxime habere debet in his, quæ ex vi legis naturalis ſunt vitioſa: ergo contractus jure naturæ invalidi, non poſſunt per jus poſitivum civile fieri validi.

2. Ex D. Thom. 2.2. q. 10. a. 10. *Jus*, inquit, *divinum, quod eſt ex gratia, non tollit jus humanum, quod eſt ex naturali ratione:* Atqui ut patet ex dictis, ratio humana ſuggerit, aliquos contractus eſſe jure naturali invali-

validos: Ergo invaliditatem ab illis contractibus jus divinum non potest tollere; a fortiori id non poterit jus positivum civile.

3. Ratione desumpta ex D. Thom. 1. 2. q. 94. a. 5. Jus naturale potest concipi, ut mutabile dupliciter: primo per additionem: secundo per subtractionem: per additionem quidem, eo sensu, quod legi naturali superaddatur alia lex, v. g. Mosaica, Evangelica, vel civilis; per subtractionem vero, quod legi naturali detrahatur aliquid; puta, ut id, quod lege naturali prohibitum est, non amplius sit prohibitum, aut ut id, quod eadem lege est imperatum, non sit amplius imperatum: Atqui lex naturalis potest quidem mutari per additionem: quia revera legi naturali superadduntur leges positivæ: sed mutari nequaquam potest per detractionem; quia quod per legem naturalem declaratur intrinsece malum, non potest per aliam legem declarari bonum; nec pariter quod per legem naturalem declaratur virtuosum, per aliam legem vitiosum declarari potest: Ergo lex naturalis non potest per legem positivam mutari: ergo contractus, qui ex vi juris naturalis sunt invalidi, non possunt fieri validi per jus positivum civile.

4. Ratione desumpta ex jure civili. Contractus sunt jura naturalia, quæ sibi contrahentes reciproco consensu declarant, seu, ut dicunt, *intimant:* Sed ex Justiniano, *naturalia jura, quæ apud omnes gentes peræque observantur, divina quadam providentia constituta, semper firma, atque immutabilia permanent.* L. 1. Inst. t. 2. Ergo contractus, qui jure naturali sunt invalidi; non possunt fieri validi per jus positivum civile.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Omnes illi contractus, qui jure naturæ sunt invalidi ex parte personarum, v. g. ob defectum consensus, nequaquam possunt per jus civile fieri validi: licet enim jus civile possit restringere consensum contrahentium apponendo certas conditiones ob publicam utilitatem necessarias; non tamen potest supplere internum consensum: est enim actio libera, cujus soli contrahentes sunt domini.

Sic, si nobis constet defuisse consensum in parte nobis-

biſcum contrahente, non poſſumus uti contractu ab illa inito, quantumvis jus civile contractum illum approbet: v. g. non poſſumus rem involuntarie donatam retinere, quamvis illa donatio fuiſſet publica, ut vocant, inſinuatione munita.

Conſect. 2. Omnes illi contractus, qui ſunt invalidi jure naturæ ex parte rerum, vel quia eæ res, quas facimus materiam noſtrorum contractuum, non ſunt in commercio hominum, vel quia non ſunt in poteſtate noſtra, vel quia ſunt in longe diſpari æqualitate; hi inquam, contractus numquam poſſunt per jus civile fieri validi: jus enim civile poteſt quidem determinare res, ut ſint vel non ſint materia contractuum; ſed ubi acceſſit hæc determinatio, non poteſt efficere, ut id quod non erat materia contractus, dum inita eſt conventio, fiat materia contractus poſt initam conventionem.

Sic, ſi conſtet nobis, ſimoniacam fuiſſe reſignationem ejus Beneficii, quod nobis judices adſcripſerunt, Beneficium illud retinere non poſſumus; quia Beneficium Eccleſiaſticum non poteſt ſimoniace obtineri.

Sic pariter, ſi nobis conſtet rem nobis venditam non fuiſſe in poteſtate illius, qui eam nobis vendidit, non poteſt a nobis retineri, quamvis jus civile eam venditionem validam declaret.

Sic pariter non poſſumus in emptione vel venditione non reducere rem ad juſtum pretium, quamvis jus civile non reſcindat emptionem & venditionem, niſi quando eſt infra vel ſupra dimidium juſti pretii; jus enim civile non poteſt efficere, id juſtum eſſe, quod ab intrinſeco injuſtum eſt, ut fuſe dicemus ubi de venditione.

Conſect. 3. Omnes illi contractus, qui ſunt invalidi jure naturæ ex parte modi contrahendi, quia ſcilicet modus ille contrahendi eſt difformis legi naturali, non poſſunt fieri validi per jus civile poſitivum; jus enim civile non poteſt rectum efficere quod jus naturale iniquum declarat.

Sic quamvis jus civile uſuras ex vi mutui declararet licitas, non tamen liceret uſuras injuſte acceptas retinere.

ARTI-

ARTICULUS II.

An Contractus, qui sunt jure naturali validi, possint per jus civile declarari in certis circumstantiis invalidi.

Prop. unica. Contractus jure naturali validi, delati ad forum contentiosum, declarantur aliquando per jus civile positivum invalidi.

Prob. rat. Ut contractus humani sint jure civili validi, requiritur primo, quod habeant eas conditiones, quas requirit jus naturale, & insuper quod habeant aliquas solemnitates, quas exigit jus civile; quia plura requiruntur ad validitatem contractus civilis, quam ad validitatem obligationis pure naturalis: Ergo quoties contractus, jure solum naturali validi, carebunt hujusmodi solemnitatibus, declarabuntur invalidi per jus civile.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Contractus improprie dictus, qualis est donatio, testamentum, quamvis validus jure naturæ, poterit tamen declarari invalidus, si careat solemnitatibus jure civili requisitis.

Sic, ut donatio sit valida jure naturæ, sufficit, quod fiat libere, & sit de re, quæ sit in nostra potestate, & in commercio hominum posita; attamen eadem donatio declarabitur nulla & invalida per jus civile, si res donata quingentos aureos excedat, & non fuerit insinuata, ut dicemus infra de donatione.

Sic, ut testamentum sit validum jure naturæ, sufficit, quod fiat libere, & de re, quæ sit in nostra potestate; attamen idem testamentum, quantumvis liberum, declarabitur nullum per jus civile, si fiat absque certo numero testium, & absque aliis solemnitatibus per jura requisitis, ut dicemus infra de testamentis.

Consect. 2. Contractus proprie dictus, qualiscumque sit, validus est jure naturæ, modo interveniat verus consensus & versetur circa res, quæ conventionibus nostris subjici possint; jure vero civili non censetur validus, nisi adsint certæ conditiones jure civili requisitæ.

Sic contractus, qui *re* perficiuntur, v. g. mutuum, com-

commodatum, depofitum, pignus, quamvis ex folo confenfu funt validi jure naturæ, non cenfebuntur tamen perfecti juxta jus civile, nifi, præter confenfum, interveniat actualis rei traditio.

Sic contractus *innominati*, qui *verbis* perficiuntur, quales funt *do* ut *des*, &c. licet jure naturæ folo confenfu fint validi, tamen per jus civile declarabuntur invalidi, nifi intervenerit certa verborum folemnitas.

Sic contractus, qui folo *confenfu* perficiuntur, etiam juxta jus civile, ut emptio & venditio, locatio & conductio, focietas & mandatum, non cenfentur completi, nifi, præter confenfum, interveniat publica aliqua folemnitas.

SECTIO TERTIA.

Quæ & quanta fit authoritas Legis civilis circa contractus jure naturæ validos.

ARTICULUS UNICUS.

An lex civilis, qua contractus jure naturæ validi declarantur invalidi, obliget in confcientia.

Prop. unica. Lex civilis, qua vel ob bonum publicum, vel ob privatorum utilitatem, contractus jure naturæ validi, declarantur invalidi, obligat in confcientia.

Prob. 1. Ex Scriptura. *Per me Reges regnant, & legum conditores jufta decernunt:* Prov. 8. v. 15. Ergo, fi parendum fit legi civili juftum decernenti, parendum eft eidem legi, quando ob publicum bonum, & privatorum utilitatem declarat invalidos eos contractus, qui, fi vigorem fuum haberent in fingulis cafibus, vel bono publico, vel privatorum utilitati nocerent: tales autem funt contractus, quos, etfi jure naturæ validos, lex civilis declarat aliquando invalidos: puta v. g. contractus, qui fiunt ex gravi metu injufte incuffo &c.

2. Ex D.Thom.1.2.q.100. a.2. in corp. *Lex humana*, inquit, *ordinatur ad Communitatem civilem, quæ eft hominum ad invicem:* atqui, ut dicit D.Thom.ibidem, *homines ordinantur ad invicem per exteriores actus*, quales funt contractus, *quibus homines fibi invicem communicant; hujusmodi autem communicatio pertinet ad rationem juftitiæ*, quæ maxime viget in contractibus, *& ideo*

lex

lex humana non proponit præcepta , nisi de actibus justitiæ. Atqui juxta eumdem D. Thom. parendum est præceptis a lege humana impositis : Ergo parendum est his præceptis, quæ lex civilis circa contractus dirigendos statuit.

3. *Rat.* Prima ratio. Ex dictis ubi de lege, Lex naturalis, utpote vaga, est observanda juxta modum, secundum quem determinatur per legem positivam, modo illa determinatio nihil mali contineat; lex enim naturalis, quasi determinatur & applicatur per legem positivam. Sic lex naturalis observabatur olim a Judæis juxta determinationem legis Mosaicæ; modo observatur a Christianis juxta determinationem legis Evangelicæ; viget demum apud singulos populos, juxta rectam determinationem illius Reipublicæ, cujus sunt membra; Atqui determinatio, qua jus civile restringit stipulantes ad certos limites & modos contrahendi, est recta, cum sit propter bonum publicum, & propter privatorum utilitatem, puta, quando irritat contractus ex vi, metuve injusto initos, & alia hujusmodi: Ergo ea determinatio est in foro conscientiæ observanda : ergo ut nulli habendi sunt illi contractus, quos jus civile declarat invalidos, quamvis *semper non omnium, quæ lex jubet* circa contractus, *ratio reddi possit.*

Secunda ratio. Quando præcepta exterius opposita concurrunt, & simul observari non possunt, illi præcepto insistendum est, quod majus bonum inducit; quia lex censetur semper inclinare ad majus bonum: Atqui majus bonum est, ut ea facultas vaga, quam habent homines contrahendi pro libito, restringatur per legem juxta utilitatem publicam, quam ut liberæ nostræ determinationi relinquatur: v. g. melius est, ut homo matrimonium contrahat secundum leges sapienter institutas, quam secundum privatam suam libidinem : melius est, ut de bonis suis disponat juxta præscriptum Reipublicæ, quam juxta privatum affectum : Ergo observanda est potius ea lex, qua contractus restringuntur ad certos limites, quam ea licentia, qua vago nostro arbitrio relinquerentur.

Tertia ratio. Lex quælibet inferior ligat juxta modum, secundum quem determinatur a superiori ; v. g. lex

lex œconomica ligat juxta modum civitatis, in qua eſt familia: lex civitatis ligat juxta præſcriptum regni, in quo eſt civitas: Ergo lex arbitraria, quam ſibi contrahentes reciproco conſenſu imponunt, non ligat niſi juxta determinationem legis civilis, cui ambo contrahentes ſubjiciuntur: Ergo contractus, licet naturali jure validi, poterunt eſſe invalidi, ſi per jus civile declarantur invalidi.

Confectaria hujus Doctrinæ.

Dum examinantur contractus jure naturæ validi, attendendum eſt in foro conſcientiæ, non ſolum quid lex naturalis jubeat, ſed inſuper inſpiciendum quid lex civilis præſcribat, ut utriusque legis ſtatuta obſerventur: ſicuti enim in obſervantia Sabbati inquirimus, non ſolum quid lex naturalis inſpiret, ſed etiam quid lex poſitiva jubeat; ita in celebratione contractuum videndum non ſolum, quod lex naturalis præcipit, ſed etiam id quod lex civilis circa contractus aut vetat, aut præſcribit.

Sic videndum, quinam ſint contractus jure naturæ validi, quos lex civilis approbat; quinam vero ſint, quos improbat; quinam ſint illi contractus, quos jus civile irritat; quinam vero ſint, quos irritandos declarat; rurſus quinam ſint illi contractus, quos lex civilis nullos abſolute efficit; quinam vero ſint illi, quos ex ſola præſumptione ut nullos habendos judicat: quæ ſingula ſequentibus paragraphis expendentur.

§. I.

De Contractibus jure naturæ validis, quos jus civile approbat, & in ſuo vigore naturali relinquit.

Prop. unica. Jus civile non irritat, ſed in ſuo robore naturali relinquit omnes contractus minus ſolemnes, absque metu, dolo & fraude initos.

Prob. Jus civile nihil circa prædictos contractus decernit: ergo relinquit illos in ſuo robore naturali.

Confectaria hujus Doctrinæ.

Confect. 1. Modo obſervata fuerit lex naturalis, ut validi habendi ſunt omnes illi contractus minus ſolemnes,

nes, quibus jus civile nullos appoſuit limites, & pro quibus nullas conditiones præſcripſit; tunc enim jus civile cenſetur approbare omnes hujusmodi conventiones juri naturali conformes.

Sic valida eſt, v. g. donatio rei mobilis, puta, pecuniæ, ſupellectilis, & facta, ut dicunt, de manu ad manum; quia jus civile non reſtringit niſi ſolemniores donationes, quæ fiunt coram notario, tabellione &c.

Sic valida eſt promiſſio, etiam absque ſcripto, quæ ſit infra centum libras; quia lex declarat invalidas eas ſolum promiſſiones, quæ ſunt ſine ſcripto ſupra centum libras.

Sic demum validi ſunt omnes contractus minus ſolemnes, qui fieri ſolent ſine ſcripto, ſine notario, ſine teſtibus, modo nihil habeant contrarium legi naturæ; quia hujusmodi contractibus lex civilis nullas conditiones apponit, eosque ita relinquit in contrahentium arbitrio, ut ſi in ſumma minima interveniret læſio, non exciperet querelam illius, qui peteret in integrum reſtitui: L. 3. ff. *De in integrum reſtitutionibus.*

Conſect. 2. In reſolvendis caſibus, qui eos contractus reſpiciunt, quos ineunt homines absque ulla juris ſolemnitate in mercatibus, in nundinis, quos pariter vulgo ineunt ruſtici locando ſuas operas, quos ineunt etiam mercatores in emendis, vendendisque mercibus, & demum quos ſinguli inimus ſine notariorum, tabellionumve adjutorio; non debemus ad juris civilis præſcripta recurrere, ſed ſolum obſervare, an intervenerint conditiones jure naturali requiſitæ, & debemus de illis contractibus præciſe ſecundum jus naturale judicare.

§. II.

De Contractibus ob vim & metum, ſecundum quid involuntariis, qui jure civili reprobantur.

Prop. unica. Contractus initi ex metu, non levi vel reverentiali, ſed gravi & injuſte incuſſo, quamvis jure naturali ſint validi, ſunt tamen jure civili vel irriti, vel irritandi.

Prob. 1. Ex jure civili. *Ait Prætor, quod metus cauſa geſtum eſt, ratum non habebo:* L. 1. ff. *quod metus cau-*

ſa;

sa; & rursus: *si liberum esset, noluissem; tamen coactus volui; sed per Prætorem restituendus sum:* L. 21. ff. *quod metus causa* §. 5. Ergo quod fit ex metu gravi & injuste incusso, reddit contractum vel irritum, vel irritandum.

2. *Rat.* Leges debent malorum malitiam punire, & pusillorum timiditatem juvare, ut dicit jus civile: & hoc quidem juste, *ne vel illis malitia sua sit lucrosa, vel istis simplicitas sit damnosa:* ff. l. 1. *de dolo malo.* Ergo optime legibus cautum est, ut contractus ex metu gravi & injuste incusso initi vel de facto irritentur, vel irritandi declarentur.

Consectaria hujus doctrinæ.

Consect. 1. Contractus ex metu levi, etiam injuste incusso, non redditur vel irritus, vel irritandus; quia jus civile judicat hujusmodi metum nihil nocere libertati: de quo ita habetur L. 5. & 6. ff. *quod metus causa. Metum decipiendum Labeo dicit, non quemlibet timorem, sed majoris malignitatis. Metum autem non vani hominis, sed qui merito & in hominem constantissimum cadat, ad hoc edictum pertinere dicimus.*

Consect. 2. Contractus ex metu reverentiali, etiam injuste incusso, non redditur vel irritus, vel irritandus; quia metus ille, nisi adsit violentia, non præsumitur nocere libertati: de quo ita jus civile ad metum arguendum - - *Senatoria dignitas adversarii tui sola non est idonea:* L. 6. C. *de his, quæ vi metusve causa.* Quod enim publice fit, non videtur timore extortum; *cum*, inquit lex, *potuerit jus publicum invocare, & adire aliquem potestate præditum, qui utique vim eum pati prohibuisset.* L. 23. ff. *quod metus causa.*

Consect. 3. Contractus, qui ex metu vel levi, vel reverentiali, vel etiam gravi, sed injuste incusso initur, non redditur vel irritus, vel irritandus; quia tunc nulla injuria fit parti, cui metus incutitur, ut habetur L. 3. ff. *quod metus causa* §. 1. - : *Vim*, inquit, *accipimus atrocem, & eam, quæ adversus bonos mores fiat; non eam, quam magistratus recte intulit, scilicet, jure licito, & jure honoris, quem sustinet.*

Sic

Sic validus est contractus, etiam jure civili, qui initur ex metu incusso a judice minitante mortem defloratori, nisi virginem defloratam a se in uxorem ducat.

Confect. 4. Solus metus gravis, & injuste incussus efficit contractum aliquando irritum, aliquando irritandum, ut habetur ff. toto titulo, *quod metus causa.*

Monit. Quinam contractus, ex metu injuste incusso initi, sint irriti ipso facto, quinam vero irritandi, colligere poteris ex versibus sequentibus.

Tutor, judicium, dos, sacrum, copula, votum:
Hæc ex vi facta, de jure scias fore nulla.
Cætera jus patitur, sed postea restituentur.

Explicantur prædicta Carmina.

Hæc vox, *tutor*, significat, quod authoritas tutoris per metum extorta reddat contractum ipso jure nullum, ut habetur L. 1. ff. de authoritate tutorum. *Tutor*, inquit, *si invitus retentus sit per vim, non valet quod agitur.*

Hæc vox, *judicium*, significat, quod jurisdictio ex metu prorogata reddit nullum id, quod ex tali jurisdictione fit, ut habetur *de judiciis*, ff. L. 2. *Si cum restitisset*, inquit, *quivis ex litigatoribus, viribus Præturæ compulsus est, nulla jurisdictio est.*

Hæc vox, *dos*, significat, quod contractus dotis vi promissæ vel solutæ est nullus: ita habetur L. 21. *quod metus causa. Si dos*, inquit, *metu promissa sit, non puto nasci obligationem; quia est verissimum, nec talem promissionem dotis ullam esse.*

Hæc vox, *sacrum*, significat, quod traditio rei Ecclesiasticæ, vi metuve extorta, nulla sit; & juramentum de rebus Ecclesiæ non repetendis nullum est: Cap. *pervenit*, de jurejurando, ubi asseritur, *ipsum Episcopum nullius juramenti vinculo super hoc posse constringi.*

Hæc vox, *copula*, significat, quod contractus matrimonii, imo & sponsaliorum, juxta multos, si vi & metu fiant, ipso jure sunt nulli, ut patet ex cap. *requisivit*, de sponsalib. ubi sic habetur: *Cum libera debeant esse matrimonia, monenda est potius mulier, quam cogenda, cum coactiones difficiles soleant exitus frequenter habere.*

Hæc vox, *votum*, ſignificat, quod profeſſio in Religione approbata, ſi vi metuve injuſte incuſſo fiat, eſt ipſo jure nulla, ut habetur cap. *prælatum*, de iis quæ vi metusve cauſa fiunt, ubi decernitur: *Quod ſi quis timore mortis, poſtea ratum non habens, Religionem profiteatur, exire, & matrimonium contrahere poteſt.* Ita in argumento capitis.

Hæ voces, *cætera jus patitur, &c.* denotant, quod alii contractus ex vi metuve initi non ſint de facto irriti, ſed ſolum irritandi. Quod ut pateat, ſit

§. III.

De Contractibus ex præſumptione doli vel metus initis, qui per jus civile declarantur nulli.

Prop. unica. Quoties contrahentes vel dolo, metuve decepti ſunt, aut præſumuntur decepti; toties per jus civile reſcinduntur contractus; & pars contrahens, quæ aut decepta eſt, aut decepta præſumitur, per ſententiam judicis reſtituitur in integrum, id eſt, in priorem ſtatum.

Prob. 1. Ex jure civil. L. 1. ff. *de in integrum reſtitutionibus*, ubi ſic habetur: *Utilitas hujus tituli non eget commendatione, ipſe enim ſe oſtendit. Nam ſub hoc titulo, plurifariam Prætor hominibus vel lapſis, vel circumſcriptis ſubvenit, ſive metu, ſive calliditate, ſive ætate, ſive abſentia inciderunt in captionem.* Ergo jus civile in integrum reſtituit eos, qui decepti ſunt, vel qui præſumuntur decepti, relinquendo conſcientiæ cujuslibet examinandum, an revera deceptus ſit, nec ne.

2. *Rat.* Æquitas naturalis poſtulat, ut, quantum fieri poteſt, deceptiones a quocumque contractu amoveantur, quod ſi aut caſu, aut malitia acciderint, reparentur: Atqui illud fit per reſtitutionem in integrum: Ergo optimo jure lex civilis ſtatuit reſtitutiones in integrum.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Quando revera in contractibus intervenit aut vis, aut metus, aut deceptio, pars decipiens debet in conſcientia prævenire ſententiam judicis, partemque deceptam in integrum reſtituere, & damnum illatum reparare; quia, ut dicit D. Thom. dare occaſionem

damni

damni, semper est peccatum: deinde nemini sua fraus debet patrocinari: demum ratio & æquitas naturalis postulat, ut ipsimet his, quos decepimus, succurramus. Sic latro, qui metu mortis extorsit pecuniam, non potest eam retinere, sed ante sententiam judicis debet eam reddere. Sic qui dolo, aut fraude, aut metu alium impulit ad contractum, quo vel resignatum est Beneficium Ecclesiasticum, vel venditus est fundus, vel donatum est aliquid, &c. debet ipse sibi jus dicere, & præveniendo sententiam judicis partem contrahentem, quæ aut decepta est aut coacta, in integrum restituere.

Consect. 2. Quando revera in contractibus non intercessit vis, metus, aut deceptio, sed solum præsumptio deceptionis, aut coactionis, tunc pars, quæ decepta aut coacta præsumitur, uti non potest in foro conscientiæ Beneficio restitutionis in integrum; quia lex civilis non dat hujusmodi Beneficium, nisi supposita deceptione: ut habetur L. 3. ff. *de in integrum restitutionibus. Omnes*, inquit, *in integrum restitutiones, causa cognita a Prætore, promittuntur, scilicet, ut justitiam earum causarum examinet, an veræ sint, quarum nomine singulis subvenit.* Deinde contractus ille est validus jure naturæ, & haberetur ut validus jure civili, si cognosceretur talis, qualis est: ergo in foro conscientiæ est observandus. Demum numquam licet mentiri, præcipue in instrumentis publicis: ergo non licet coram judice persequi deceptionem, aut coactionem, cum revera nulla intercessit deceptio aut coactio.

Sic pupilli, qui sunt sub potestate tutoris, minores, qui sunt sub potestate curatoris, uxores, quæ sunt sub potestate mariti, si sine dolo, fraude, aut coactione contraxerint, non possunt, in foro conscientiæ, partes, cum quibus contraxerunt, coram judice compellere; si vero id contra æquitatem naturalem faciant, ad compensationem damni illati tenebuntur.

Quomodo vero partes inique compulsæ se gerere debeant, sequentibus Consectariis videbitur.

Consect. 3. Quando conventiones sunt jure naturali validæ, & ex sola præsumptione doli vel fraudis, vel coactionis, declarari solent invalidæ, eadem pacta in foro conscientiæ vigent, donec accesserit sententia ju-

 dicis

dicis irritantis ea pacta, & ea nulla declarantis, & partem, quæ præsumitur decepta, in integrum restituentis. 1. Quia jus naturale suum semper retinet vigorem, donec aliter per jus positivum explicetur. 2. Quia lex positiva infligens pœnam non ligat, nisi post juridicam sententiam, secundum formam juris prolatam & intimatam.

Sic possum retinere in conscientia quod sponte, & consensu plene libero, datum est mihi a pupillo proximo pubertati, a minore, a muliere conjugata, donec judex eam donationem irritam declaraverit.

Sic possum retinere in conscientia quod a pupillo, minore, muliere conjugata plene consentientibus, consecutus sum contractu utrimque oneroso, v. g. emptione, commutatione, ludo non prohibito, &c.

Confect. 4. Quando pacta, v. g. promissiones, contractus, valida sunt jure naturæ, sed ex falsa præsumptione doli, fraudis, aut coactionis per sententiam juridice prolatam & intimatam, declarata sunt nulla, tunc, ad vitandum scandalum, rescindenda sunt illa pacta, dissolvendæ conventiones, & rescindendi contractus; quia tunc maxime observare oportet illud D. Pauli: *ut quid non magis injuriam patimini.* Pars, quæ mentita est dolum, vel fraudem, vel coactionem, tenebitur in foro conscientiæ damnum omne reparare, quod suo mendacio causavit: & pars, quæ inique compulsa est coram judice, poterit in foro interno exigere damnum omne, quod patitur, & in foro externo postulare id, in quo pars altera contrahens ditior facta est, ut supra diximus.

§. IV.

De contractibus omnino voluntariis, qui declarantur nulli per jus civile.

Prop. unica. Contractus, qui apud homines solent fieri cum solemniori apparatu, quamvis sint jure naturæ validi; tamen jure civili declarantur invalidi, si careant solemnitatibus per legem civilem requisitis.

Prob. 1. Ex jure civili: L. 29. ff. *De pactis*, ubi sic habetur: *Contra juris civilis regulas pacta conventa rata non habentur.*

2. Rat.

2. *Rat.* Ad legem civilem pertinet corrigere non solum contractus secundum quid involuntarios, qui dolo, vel metu extorquentur; sed etiam contractus plene voluntarios, qui consensu quidem plene libero, sed non satis prudenti, ineuntur: debet enim lex omnibus, quantum fieri potest, providere: Atqui omnibus providetur, declarando invalidos aliquos solemniores contractus, qui Reipublicæ nocerent, si in singulis casibus observarentur pro libito contrahentium, ut patet ex matrimoniis clandestine initis, ex testamentis sine testibus factis: Ergo optimo jure lex civilis declarat contractus solemniores, etiamsi plene voluntarios, omnino invalidos.

Hoc autem facit jus civile duplici via. Primo quidem, declarando personas aliquas inhabiles ad contrahendum. Secundo, exigendo aliquas solemnitates; quibus cessantibus, contractus, quantumvis liberi sint, nulli & invalidi habeantur.

Consectaria hujus doctrinæ.

Consect. 1. Nulli sunt contractus illi, qui ineuntur a personis, quæ per jus civile declaratæ sunt inhabiles ad contrahendum; nullus enim est major defectus quam inhabilitas: de hoc ita loquitur Jus Civile L. 5. C. *De legibus. Nullum enim*, inquit, *pactum, nullam conventionem, nullum contractum inter eos videri volumus subsecutum, qui contrahunt, lege contrahere prohibente.*

Sic validi sunt contractus nuptiarum initi ab his, qui secundum jura sunt habiles ad contrahendum, v. g. ab his, qui sunt sui juris; invalidi vero, si ineantur ab his, qui sunt incapaces contrahendi, v. g. ab his, qui sunt juris alieni, quique sine consensu eorum, quibus subsunt, attentant nuptias contrahere; de quo ita Justinianus Lib. 1. Instit. tit. 10. *de Nuptiis. Justas autem*, inquit, *nuptias inter se cives Romani contrahunt, qui secundum præcepta legum coeunt: masculi quidem puberes, fœminæ autem viri potentes, sive patres familiarum sint, sive filii familiarum, dum tamen, si filii familiarum sint, consensum habeant parentum, quorum in potestate sunt; nam hoc fieri debere & civilis, & naturalis ratio suadet, in tantum ut jussus parentis præcedere debeat.*

Sic nullæ ſunt donationes, nulla teſtamenta eorum, qui declarati ſunt inhabiles tum ad donandum, tum ad teſtandum. *Non enim*, inquit Juſtinianus lib.2.inſt.tit. 12. *omnibus licet facere teſtamentum - - Ii enim, qui alieno juri ſubjecti ſunt, teſtamenti faciendi jus non habent* - - De hoc fuſius infra, ubi de donatione & teſtamentis.

Sic jure Canonico nulla ſunt vota ſolemnia ante decimum ſextum annum, & expletum integre annum noviciatus elicita; quia ante illud tempus homo declaratur inhabilis ad profeſſionem Religioſam: Trid. ſeſſ. 25. c. 15. *de regularibus*.

Confect. 2. Contractus ſolemniores initi a perſonis, etiam habilibus ad contrahendum, ſunt nulli, ſi careant ſolemnitatibus jure civili requiſitis; quia jus civile poteſt illas conditiones contractibus apponere: quilibet enim, utpote pars Reipublicæ, debet ſubjici legibus Reipublicæ: de quo ita jus civile, l. 5. C. *De legibus & conſtitutionibus. Quæ lege fieri prohibentur, ſi fuerint facta, non ſolum inutilia, ſed & pro infectis etiam habeantur - - Sed & ſi quod fuerit ſubſecutum ex eo, vel ob id, quod interdicente lege factum eſt, illud quoque caſſum, atque inutile eſſe præcipimus*.

Sic teſtamentum non ſubſcriptum pro infecto habetur: l. 21. C. *de teſtamentis*; de quo plura ubi de teſtamentis.

Sic contractus coram Notario ineundi nulli ſunt, ſi non ſint ſubſcripti a Notario, a teſtibus, & a contrahentibus, ſi ſciant ſcribere: de quo ita jus civile, l. 17. C. *de fide inſtrumentorum &c. Contractus*, inquit, *venditionum & permutationum, vel donationum &c. - - quas tamen in ſcriptis fieri placuit - - Non aliter vires habere ſancimus, niſi inſtrumenta in mundum recepta, ſubſcriptionibusque partium confirmata, etſi per Tabellionem conſcribantur, etiam ab ipſo completa, & poſtremo a partibus abſoluta ſint.*

Sic promiſſio, ultra centum libras, ſcripto non obfirmata, nullius eſt vigoris, ut patet ex edicto Molinenſi art. 54.

Monit. Sunt inſignes Theologi, qui docent, quod leges civiles, quæ irritant eos contractus, qui ſunt plene voluntarii, non obligent in foro interno, ſed ſolum in foro externo: & proinde, quod per illos contractus *natura-*

turaliter validos, & *civiliter* solum invalidos, vere coram Deo transferatur & acquiratur rerum dominium: atque ideo, quod hæreditas obtenta per testamentum *naturaliter* validum, & *civiliter* nullum, possit tuto in conscientia retineri, & quod res data per donationem naturali jure validam, sed jure civili irritam, possit pariter absque scrupulo retineri; quia, inquiunt, quilibet ita est dominus rerum suarum, ut de eis valeat pro libito disponere. Hæc sententia ex dictis modo, & ex dictis ubi de rerum dominio, videtur parum probabilis: ut tamen sequamur, non solum id quod est magis probabile, sed etiam quod est magis tutum, hac cautione possemus uti.

Quoties lex civilis irritans contractum, jure naturali validum, nobis lucrum affert & damnum alteri infert, aut nobis infert damnum & alteri lucrum, toties possemus cum eo, cum quo potest esse contentio, ex æquo & bono judicio prudentis, & eruditi Theologi componere, ut sic uterque tutus esset in conscientia: v. g. defertur mihi hæreditas ab intestato, quam testator vere & sincere volebat dare Titio, & de facto dedit; sed per testamentum nullum jure civili, Titio defertur hæreditas jure naturali, mihi defertur jure civili; ut uterque nostrum tutus sit in conscientia, eligatur Theologus, qui rem serio examinet, & utrique partem hæreditatis, juxta jus cuilibet conveniens, dividat. Quod dixi de testamento, de aliis contractibus dictum puta.

CAPUT III.

Quam obligationem in foro conscientiæ contractus inducant.

Vidimus hactenus quæ requirantur & sufficiant, ut contractus sint in utroque jure, scilicet naturali & civili, validi: videndum modo quam obligationem inducant.

ARTICULUS I.

De obligatione inducta per contractus.

Prop. unica. Contractus ultro citroque acceptatus; & ex integro completus, vim habet legis, quam sibimetipsis imponunt contrahentes, eosque obligat in conscientia.

Prob. 1. Ex Script. Divus Paulus ſcribens ad Coloſſenſes, & loquens de mutua conventione, quæ intervenit inter ſervos & dominos, & proinde de quocumque alio contractu, ſic habet: *Qui enim injuriam facit*, non ſtando ſcilicet juſtis conventionibus, *recipiet id, quod inique geſſit: & non eſt perſonarum acceptio apud Deum:* ad Coloſſ. 3. v. 25. Ergo cum illi, qui non ſtant conventionibus, inique agant, & puniendi ſint; conſequens eſt, quod contractus obligent in conſcientia.

2. Ex jure Canonico, Can. *Juramenti*, ubi ſic habetur: *Dominus inter juramentum & loquelam noſtram*, quia ſcilicet contrahendo nos obligamus, *nullam vult eſſe diſtantiam; quia ſicut in juramento nullam convenit eſſe perfidiam; ita quoque in verbis noſtris* promiſſoriis *nullum debet eſſe mendacium: quia utrumque & perjurium, & mendacium divini judicii pœna damnatur.* Quem locum Gloſſa in caput *Antigonus* citans, ſic concludit: *Igitur nuda pactio obligationem non parit, ſed parit exceptionem; quia mortaliter peccat recedendo a pacto.* Ergo contractus obligant in conſcientia,

3. Ex jure civili, L. 23. ff. *de regulis juris. Hoc ſervabitur*, inquit, *quod initio convenit: legem enim contractus dedit.* Ergo contractus obligat in conſcientia.

4. *Rat.* Contractus eſt ultro citroque obligatio, tam ſecundum jus naturale, quam ſecundum jus poſitivum civile, & canonicum. Ergo obligat in conſcientia; quia triplex illud jus obligat in conſcientia.

Conſectaria hujus doctrinæ.

Conſect. 1. Contractus ita ligant contrahentes in conſcientia, ut nullatenus poſſint, niſi ex reciproco conſenſu, a conventionibus ſuis reſilire. *Sanximus*, inquit jus, *nemini licere adverſus ſua pacta venire:* L. 29. C. *de Pactis.*

Conſect. 2. Qui pacta non ſervat, primo obligatur ad culpam, ſecundo ad pœnam, ſcilicet ad reparationem damni; ſicuti qui violat legem & culpam committit, & pœnam incurrit: de quo ita jus civile: *Quoniam contractus fidem fregit, quanti tua intereſt præſtare cogetur:* L. 6. C. *de hæreditate, vel actione vendita.*

Sic

Sic qui contra pactum rem non reddidit vel eo loco, vel eo tempore, quibus daturus erat, debet ſolvere juxta pretium, quo valuiſſet, res tali loco, vel tali tempore. Sic merx aliqua, quæ certo die dari debuit, tanti æſtimanda eſt, quanti fuiſſet æſtimata eo die quo dari debuit, & eo in loco quo dari debuit. Sic ſi venditor completo contractu nolit rem venditam tradere, ſi pereat apud ipſum, peribit non emptori, ſed debitori, & in pœnam fidei violatæ venditoris periculum erit. *Cum venditor*, inquit jus civile, *moram adhibuerit* - - - æquum eſt moram venditori nocere: L. 17. *de periculo & commodo rei venditæ.*

Conſect. 3. Contrahentes poſſunt ſibi quaslibet conditiones, modo non ſint legibus contrariæ, apponere; quia ſicuti lex arbitraria ligat juxta arbitrium legislatoris, modo non repugnet bono communi; ita & conventiones ligant juxta arbitrium contrahentium, *Contractus legem ex conventione accipiunt*, ut dicitur: L. 1. ff. §. 6. *Depoſiti, vel contra.*

Sic contrahentes poſſunt vel abſolute, vel conditionate, vel pœnaliter ſe obligare; quia ad quod libuerit, ſunt liberi. Contrahunt abſolute, cum nullam apponunt conditionem: v. g. vendo tibi fundum meum. Contrahunt conditionate, cum aliquam apponunt conditionem: v. g. vendo tibi fundum meum, ſi avunculus conſentiat. Contrahunt pœnaliter, cum ſibi mutuo infligunt mulctam aliquam, ſi pactis non ſteterint: v. g. vendo tibi fundum meum, & ſi pactis non ſtetero, ſolvam centum libras. Contractus abſoluti obligant abſolute, conditionati juxta modum conditionis, pœnales juxta pœnam præſcriptam, ſicuti diximus de legibus.

Conſect. 4. Contractus ligant contrahentes juxta rationalem intentionem contrahentium, ſicuti lex ligat juxta intentionem rationalem legislatoris; juxta illud juris. *In conventionibus contrahentium voluntatem potius, quam verba ſpectari placuit;* L. 219. ff. *de verborum ſignificatione.*

Sic pacta injuſta, vel quia perſonæ contrahentes ſunt inhabiles, vel quia non ſunt liberæ, vel quia ad aliquid iniquum & impoſſibile ſe obligarunt, non ſunt obſer-

obſervanda; intentio enim obligandi in illis circumſtantiis non eſt rationalis.

Sic contrahentes, quantumvis liberi, non poſſunt apponere contractibus conditiones inhoneſtas, impoſſibiles, vel contractui ineundo ſubſtantialiter contrarias; quia talis intentio eſſet irrationalis; juxta illud juris: *Non ſolum ſtipulationes impoſſibili conditione applicatæ nullius momenti ſunt; ſed etiam cæteri quoque contractus*: L. 31. ff. *de obligationibus & actionibus.*

Sic contrahentes poſſunt mutare contractuum conditiones, quæ per leges appoſitæ ſunt, modo lex contrarium non prohibeat, & modo illæ conditiones ſint in favorem contrahentium: ad hoc enim ſunt liberi. *Omnes enim licentiam habent his, quæ pro ſe introducta ſunt, renuntiare*: L. 29. C. *de Pactis.*

Sic lex emptionis & venditionis eſt, quod venditor teneatur ad evictionem rei venditæ: id eſt, tenetur emptorem liberare ab omni lite, quæ circa rei venditæ poſſeſſionem moveri poſſet: tamen emptor poteſt illum eximere a tali onere vendendo viliori pretio.

Sic lex mutui eſt, ut mutuatarius monitus teneatur ad reparandum lucrum ceſſans, & damnum emergens: mutuator poterit mutuatarium a tali conditione eximere, & damnum, quod patitur ex mutuo, mutuatario condonare.

Dixi modo conditiones ſint in favorem contrahentium, & legi non contrariæ; ſi enim legi adverſentur, tunc injuſta eſt conventio.

Conſect. 5. Cum in contractibus intentio contrahentium non eſt aperta, interrogandi ſunt contrahentes: ſi fieri non poſſit, inſpiciendus eſt mos regionis in ſimilibus contractibus, & juxta confeſſionem contrahentium & morem regionis, de obligatione contractus eſt judicandum: ſicuti, dum latet intentio legis, eam vel reſponſo Legislatoris, vel ex legitima conſuetudine educimus: etenim, ut dicit lex, *quod factum eſt, cum in obſcuro ſit, ex affectione cujusque capit interpretationem*: L. 168. ff. *De regulis juris. Si non appareat quod actum eſt, erit conſequens,*

ut

ut id ſequamur, quod in regione, in qua actum eſt, frequentatur: L. 34. ff. *de regulis juris.*

Conſect. 6. Si verba contractus ſint manifeſte contraria intentioni contrahentium, eorum intentio, ſpretis verbis, ſervanda eſt, ſicut non verba legis, ſed intentionem Legislatoris ſervamus; quia, ut dictum eſt: *In conventionibus contrahentium voluntatem potius quam verba ſpectari placuit:* L. 219. ff. *De verborum ſignificatione.*

Conſect. 7. Si verba contractus exprimant aliquam rem mobilem, vel immobilem tradendam eſſe, & non expreſſe determinent gradum perfectionis rei quæ tradenda eſt, non rem ſupremam, non infimam, ſed mediam illius generis dari oportet; quia ſicuti intentio legislatoris id quod communiter geritur inſpicit; ita & intentio contrahentium, juxta illud: *In obſcuris inſpici ſolet quod vero ſimilius eſt, aut quod plerumque fieri ſolet:* L. 114. ff. *de regulis juris.*

Sic ſeptem jugera agri promiſiſti Titio in tali loco; non ſufficit dare fundum deteriorem, nec teneris dare opimiorem; ſatisfacis dando fundum medii pretii.

Sic vinum, oleum, frumentum promiſiſti; nec melius dari oportet, nec deterius dari ſufficit, ſed medium & vulgare dare convenit.

Sic artificem promiſiſti; non hominem conſummatæ ſcientiæ teneris dare, nec indoctum, ſed ſufficit a te offerri vulgaris eruditionis.

Sic emis pannum communi pretio; nec a te ſupremum pretium exigi poteſt, nec a te dari infimum, ſed medium conventionibus & datur, & recipitur.

Sic mutuo das frumentum, vinum, &c. non licebit debitori tuo deteriorem rem, quæ ex eodem genere ſit, reddere tibi, veluti vinum novum pro vetere, nec tibi licet rem, longe meliorem exigere, ſed ſimili re contentus ſis oportet.

Conſect. 8. Si verba contrahentium, ſecluſo omni dolo, ſint ambigua, juxta circumſtantias loci, temporis & perſonarum, decet ea interpretari; quia ſicut intentionem legis ex variis circumſtantiis interpretamur; ita & intentionem contrahentium. *In ambiguis orationibus,*

 ma-

maxime sententia expectanda est ejus, qui eas protulisset: L. 96. ff. *de regulis juris.*

Sic conventio certi negotii non se extendit ad negotia alterius generis: v. g. societas inter duos mercatores circa vinum, non extendenda est ad lucrum, quod alter mercatorum faciet circa frumentum.

Sic ultima variarum expensarum computatio ad negotia ejus generis, de quibus agitur, & non ad alia negotia alterius generis extenditur.

Consect. 9. Si verba contractus ex mala fide alterius contrahentium sint ambigua, rigide contra dolose agentem sunt interpretanda; quia nemini sua fraus debet patrocinari.

Sic in contractu venditionis & locationis, si ambigua oratione rei venalis vitia abscondantur, v. g. servitutes fundi, morbi pecoris, fraus debet nocere venditori; juxta illud juris: *Veteribus placuit pactionem obscuram, vel ambiguam venditori & ei, qui locavit nocere, in quorum fuit potestate legem apertius conscribere:* L, 39. ff. *de Pactis.*

Consect. 10. Si in contractibus solutionis, debiti, & traditionis rei exprimitur locus & tempus, standum erit pactis; si non exprimatur, standum erit consuetudini: quia sicuti legem expressam sequimur, dubiam per consuetudinem interpretamur; ita pacta sequimur, dubia per consuetudinem Regionis interpretamur.

Sic debita solvenda sunt die & loco condicto: depositum, legatum die & loco condicto restituenda sunt; ita tamen ut dilatio currat usque ad ultimum tempus, v. g. usque ad ultimam diem mensis designati.

Si nec locus, nec tempus exprimantur, debitum statim reddendum est eo in loco ubi initus est contractus: juxta illud: In omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur, præsenti debetur: L. 14. ff. de regulis juris.

ARTICULUS II.

De extensione obligationis inductæ per contractum.

Prop. unica. Contrahentes nedum obligant se ad id, quod expresse est conventum, sed etiam ad id, quod necessario connexum est cum conventione.

Prob.

Prob. Sicut in lege, quando duo necessario connectuntur, si lex præcipiat unum, præcipit & aliud; alias minus recta esset intentio legislatoris: ita in conventionibus, quando duo necessario connectuntur, qui se obligat ad unum, se obligat pariter ad aliud, nisi expresse contrarium exprimatur; quia alias intentio contrahentium esset irrationalis. Sic qui init contractus emptionis, venditionis, mutui, &c. tenetur subire ea omnia quæ necessario tales contractus comitantur. *Si nihil convenit, tunc ea præstabuntur*, inquit lex, *quæ naturaliter insunt hujus judicii potestate:* L. 12. ff. §. 1. *de actionibus empti & venditi.*

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Quando leges præscribunt aliquas conditiones in certis contractibus apponi, qui contrahunt, debent illis conditionibus acquiescere, nisi tales conditiones essent in favorem contrahentium, & lex permitteret ut contrahentes iisdem conditionibus derogare possent; quia hæ conditiones sunt accessoriæ contractibus vigore legis connexæ; juxta illud: *Ea quæ sunt moris & consuetudinis, in bonæ fidei judiciis debent venire:* L. 31. ff. *de ædilitio edicto:* §. 20. Et sicut accessoria legum observamus, ita & contractuum.

Sic qui init matrimonium, debet inire juxta leges, v. g. non ad tempus, sed ad mortem usque alterius partis: item tenetur impedimenta & dirimentia, & impedientia devitare; nam si contrahat cum aliquo impedimento dirimente, invalide contrahit; si vero contrahat cum aliquo impedimento mere impediente, illicite contrahit, ut dicemus ubi de matrimonio.

Consect. 2. Quando contractus est mutuus, si una pars obligetur, altera pariter obligabitur; quia sicut leges æqualiter obligant sibi subditos, ita contractus mutuus vim habens legis, est ultro citroque obligatorius.

Sic in venditione, si venditor tradit rem venditam, emptor debet dare pretium rei venditæ.

Sic in permutatione, si unus det rem mutandam, alter pariter debet rem æqualis pretii dare.

Sic in locatione & conductione, locator debet dare rem locandam, conducens vero debet dare pretium juxta usum rei, quam conducit.

ARTICULUS III.

De rescissione contractuum.

Prop. unica. Toties rescindi potest contractus, etiamsi validus, quoties, si diutius perseveraret, non servaretur rationalis intentio contrahentium.

Prob. rat. Contractus eo fine initur, immo cum aliqua solemnitate publicus redditur, ut firmius observetur rationalis intentio contrahentium. Ergo tunc potest rescindi, cum contractus magis officeret quam proficeret intentioni contrahentium: & sicut tunc cessat lex, quando officit intentioni legislatoris; ita tunc cessare debet contractus, cum officit intentioni contrahentium.

Consectaria hujus Doctrinae.

Consect. 1. Contractus rescindi potest contraria conventione: sicut enim lex contraria lege irritatur, ita & contractus. *Nudi consensus obligatio dissolvitur contrario consensu:* L. 35. *de regulis juris;* quippe, *pacta novissima servari oportere, tam juris, quam ipsius rei aequitas postulat:* L. 12. C. *de pactis.*

Consect. 2. Contractus rescinditur interventu circumstantiae resolventis contractum ex conventione partium; quia talem sibi legem contrahentes statuerunt. Sic si aliquid statuerint contrahentes sub certa conditione, posita conditione observandum erit, minime vero non posita conditione; juxta illud: *Si quid ita venierit, ut nisi placuerit, intra praefinitum tempus redhibeatur, ea conventio rata habetur:* L. 31. §. 22. ff. *de aedilitio edicto.*

Sic, si vendideris fundum, sub pacto, quod poteris redimere illum, penes te est illum fundum, dato pacto, exigere ab emptore; juxta illud: *Si fundum parentes tui ea lege vendiderunt, ut sive ipsi, sive haeredes eorum emptori pretium quandocumque, vel intra certa tempora obtulissent, restitueretur, teque parato satisfacere conditioni dictae, haeres emptoris non paret, ut contractus fides servetur, actio praescriptis verbis, vel ex vendito tibi dabi-*

dabitur : L. 4. C. *de pactis inter emptorem & venditorem compositis.*

Consect. 3. Contractus rescinditur interpositione circumstantiæ impedientis contractum: v. g. si alter contrahentium probet vel ignorantiam, vel dolum, vel vim, vel metum intervenisse dum contrahebatur; quia hæ circumstantiæ impediunt contractum, ut dictum est.

Consect. 4. Contractus rescinditur ex interpositione nocumenti, etiam citra dolum contrahentium; quia tunc intentio rationalis contrahentium non servaretur. *Si nullus dolus intercessit stipulantis, sed ipsa res in se dolum habet*, tunc rescindi contractum convenit: L. 36. ff. *de verborum obligationibus.*

Sic cum hæreditas inter æquales hæredes inæqualiter bona fide dividitur, dum patet nocumentum, potest rescindi. *Sine judicio factis divisionibus solet subveniri*: L. 3. C. *communia utriusque judicii.*

Cum res venalis vitiosa bona fide venditur ut non vitiosa; dum patet vitium, debet venditio rescindi.

Sic qui emit bona fide rem furtivam, & durante bona fide eamdem rem vendit alteri: ut advertit rem a se venditam esse furtivam, debet rescindere venditionem, pretium acceptum reddere emptori, & rem ipsam furto ablatam reddere vero Domino, & a fure, si compareat, exigere pretium; si vero non compareat, pretium peribit primo emptori. Ita Sylvius. Debet rescindere venditionem; quia vendit rem alienam non suam: docet autem jus Canonicum, quod *id, quod nostrum est, sine pacto nostro ad alium transferri non potest*: L. 11. *de regulis juris* in 6. Debet pretium acceptum reddere emptori; quia non habet titulum quo illud retineat. Debet rem Domino reddere; quia res Domino clamat. Potest tamen a fure datum pretium exigere; quia fur non habet titulum, quod retineat.

Consect. 5. Rescinditur contractus eventu casus improvisi impedientis intentionem contrahentium; quia tunc observatur eorum intentio.

Sic contractus locationis domus rescindi debet, *si vicino ædificante obscurentur lumina cænaculi; si ostia fenestrasve nimium corruptas locator non restituat*: L. 25. ff. *locati & conducti.* §. 2.

Sic

Sic contractus venditionis rescinditur, si aliquis ex stirpe venditoris fundum eodem pretio emere voluerit ac emptor extraneus: ita edicta Regis Galliæ, ubi hæc consuetudo viget. De jure retractus dicetur ubi de venditione & emptione.

Confect. 6. Rescinditur contractus ex conventionum violatione facta per alterum contrahentium; quia alias intentio rationalis contrahentium non observaretur.

Sic venditio rescinditur: *si res vendita non tradatur in id, quod interest, agitur:* L. 1. ff. *de actionibus emptionis & venditionis*, id est, damnum illatum compensatur.

Monit. Circa formam in rescindendis contractibus servandam. Contractus possunt rescindi authoritate privata, si omnes contrahentes consentiant; quia sicuti sibi propria sponte hanc legem statuerunt, ita & possunt ab hac lege se eximere, & sibi hanc obligationem condonare.

Si alter contrahentium non acquiescat rescissioni, pars læsa judicem debet interpellare, & rescissionem contractus postulare, sed non authoritate propria contractum rescindere: ita habet jus. *Illud omne*, inquit, *ad judicis cognitionem remittendum est:* L. 135. ff. §. 2. *de verborum obligationibus.*

CAPUT IV.

De obligatione per promissionem inducta.

Promissio permiscetur in omnibus contractibus; ideo quæ sit ejus vis, quæ natura, hic explicabimus, antequam agamus de contractibus in particulari.

ARTICULUS I.

Quam obligationem inducat promissio.

Nota. Promissio generatim est spontanea & deliberata fidei obligatio facta alteri de re quapiam bona, licita & possibili. Qui promittit, vocatur promissor; hic, cui promittitur, vocatur promissarius.

Promissio alia est interna solum, alia externa solum; alia interna & externa simul.

Pro-

Promiſſio interna ſolum eſt actus interior voluntatis, ſoli Deo & promittenti cognitus, quo quis vult ſe alteri obligare: talis eſt promiſſio facta Deo ingrediendi Religionem: talis eſt promiſſio interna, qua aliquid deſtinatur Eccleſiæ vel pauperibus; nam promiſſio interna Deo ſoli poteſt fieri, qui ſcrutatur corda; minime vero homini, qui cogitatus alterius non cognoſcit, niſi per ſigna exteriora: unde dicit D. Th. 2. 2. q. 88. a. 1. *Promiſſio, quæ fit ab homine, homini non poteſt fieri, niſi per verba, vel ſigna quæcumque exteriora.*

Promiſſio externa ſolum eſt actus exterior, quo quis ſimulat ſe obligare alteri abſque animo interiori obligandi ſe: talis eſt promiſſio exterior illius, qui volens decipere Virginem, promittit ei matrimonium; interius tamen ſecum determinat non inire cum illa matrimonium.

Promiſſio interna ſimul & externa eſt actus interior, quo quis ſe obligat alteri, manifeſtans promiſſum ſigno aliquo exteriori, v. g. nutu, verbis, inſtrumentis: tales ſunt promiſſiones, quibus vulgo ſe obligant homines.

Prop. 1. Promiſſio data, & acceptata, vera & non ſimulata, facta ſpontanee & deliberate cum animo obligandi ſe, ligat promittentem in conſcientia.

Prob. 1. Ex Script. *Nubes & ventus & pluviæ non ſequentes, vir glorioſus & promiſſa non complens.* Prov. 25. v. 14. id eſt, vir non ſtans promiſſis & ſterilis, ſicut ventus & nubes ſine pluvia. Qua reprehenſione indicatur, peccare eum, qui promiſſis non ſtat.

2. Ex Aug. *Fides, quæ etiam hoſtibus promittitur, ſervanda eſt.*

3. Ex D. Th. *Si quis non facit quod promittit, tunc videtur infideliter agere per hoc, quod animum mutat:* 2. 2. q. 110. a. 3. ad. 5.

4. Ex jure Canonico. *Studioſe agendum eſt, ut ea quæ promittuntur, opere compleantur:* de pact. cap. *Qualiter.*

5. *Rat.* Stare promiſſis pertinet vel ad juſtitiam, vel ad veracitatem: Ergo ad aliquam virtutem: ergo peccat qui illam virtutem violat: ergo promiſſio obligat in conſcientia. Dixi, promiſſio data a promittente, & accepta a promiſſario, vel ab alio, qui ejus vices ſubeat: etenim L. 1. ff. *de Pact.*

Dici-

Dicitur, nullum esse contractum, nullam obligationem, quæ non habeat in se conventionem, id est, mutuum consensum: deinde ad valorem promissionis requiritur, non solum, ut res promissa sit grata promissario, sed etiam quod gratum sit rem talem ei promitti a tali, quod certe penitus ignoratur quamdiu promissarius non acceptavit promissum.

Prop. 2. Promissio simplex, data & acceptata, etsi non juramento firmata, modo serio facta sit, & acceptata, obligare videtur sub reatu peccati mortalis. Peccatum autem illud potest fieri veniale vel ob indeliberationem ex parte agentis, vel ob parvitatem materiæ ex parte objecti, juxta principia jam statuta.

Prob. 1. Ex jure Can. cap. *Antigonus*, de pact. ubi sic habetur: *Antigonus Episcopus dixit, aut inita pacta suam obtineant firmitatem, aut conventus (si se non cohibuerit) Ecclesiasticam sentiat disciplinam. Dixerunt universi: pax servetur, pacta custodiantur:* Ergo cum violatio nudi pacti subjiciatur ecclesiasticæ disciplinæ, debet esse grave peccatum: & glossa ibidem addit, quod nuda pacta obligent sub mortali peccato.

2. *Rat.* Prima ratio. Peccatum, quod aliqua ratione in materia gravi opponitur vel justitiæ, vel fidelitati, ex suo genere est peccatum mortale; quia hujusmodi virtutibus tota nititur societas humana: Atqui non stare promissis opponitur vel justitiæ, vel fidelitati; quia fides in promissis non solum ad æquitatem pertinet, sed est totius æquitatis fundamentum: Ergo promissio simplex, etiamsi non sit juramento firmata, obligat sub mortali.

Secunda ratio. Promissio facta Deo obligat sub mortali; non quia est actus religionis, sed quia est officium justitiæ: Ergo & promissio, quæ fit homini; quia quantum ad hoc munus justitiæ, sunt ejusdem generis promissio facta Deo, & promissio facta homini. Ita Soto.

Tertia ratio. Apud omnes gentes violator fidei tamquam scelestus habetur: Ergo consensus ille publicus omnium gentium denotat delictum grave incurri in violatione fidei, & proinde infringendo promissa.

Con-

Consectaria hujus Doctrinae.

Consect. 1. Peccat peccato infidelitatis, juxta omnes, quicumque, exterius promittens, non habet interiorem animum promittendi; quia fallit promissarium, dum aliud verbis exprimit, & aliud mente gerit: non tamen ligatur promisso; quia nullum est promissum, sine animo interiori promittendi: ratione tamen scandali, si quod fit, vel damni promissario illati ex hac promissione, tenetur fictis etiam stare promissis, cum jus naturale præcipiat, ne proximo detur occasio scandali, damnumve aliquod inferatur. Hujus fidelitatis servandæ exemplum habemus in Josue, inquit Ambr. licet enim deceptus esset a Gabaonitis: *Tamen pacem, quam dederat, revocandam non censuit; quia firmata erat Sacramenti religione; ne, dum alienam perfidiam redargueret, suam fidem solveret.* Can. *Innocens.* 2. 2. q. 4. & quamvis juramentum fuerit præcipuum motivum standi promissis, tamen coram Deo ex vi solius promissionis obligatus fuisset; quia coram Deo & nudum promissum, & promissum firmatum juramento non multum distant.

Consect. 2. Peccat peccato infidelitatis simul & perjurii quicumque non habens interiorem animum exequendi quod promittit, firmat juramento fictam promissionem. Peccat 1. peccato infidelitatis; quia fallit promissarium. 2. Peccato perjurii; quia jurat contra veritatem, & tenetur servare promissa, non vi promissi, quia nullum est, sed vi juramenti, quod emisit; si non stet promissis juramento firmatis, peccatum erit mortale; quia perjurium est semper peccatum mortale, etiam in materia levi, ut diximus, ubi de perjurio.

Consect. 3. Peccat peccato infidelitatis, immo & injustitiæ, juxta aliquos, quicumque habens animum promittendi, non exequitur promissionem datam & acceptatam; quia fallit promissarium in re debita, ratione promissi: quod peccatum erit mortale, si nocumentum illatum proximo sit insigne; veniale vero, si damnum sit exiguum: injustitia enim & infidelitas in materia levi sunt peccatum veniale, in materia vero gravi sunt peccatum mortale.

Confect. 4. Peccant ſinguli contrahentes, ut dictum eſt, qui non exequuntur quæ contrahendo promiſerunt, niſi forte promiſiſſent ea, quæ leges vetant; alioquin nulla eſſet fides, nulla ſecuritas. Dixi, niſi promiſiſſent ea, quæ leges vetant: etenim contrahentes ſunt membra Reipublicæ, & proinde in contractibus ad nihil poſſunt ſe obligare, quod ſit legibus contrarium, nullumque poſſunt ſibi onus imponere, niſi juxta beneplacitum Reipublicæ.

Sic ſiſtendo intra jus naturæ, & in foro conſcientiæ, contrahentes debent a Confeſſariis adduci ad exequendum ea, quæ promiſſa ſunt, modo non ſint contra leges: nec excuſari poſſunt coram Deo ex eo quod contractus illi non habeant in foro exteriori omnes juris ſolemnitates; quia etſi non obligantur vi contractus civilis, obligantur vi promiſſionis naturalis, modo in promiſſione nec dolus, nec fraus intervenerit. Sic deflorator, qui corrupit virginem, promittendo ei matrimonium, tenetur eam ducere in uxorem, ſi valide id fieri poſſit; quia promiſſio ligat promittentem: ſed ſi dolus intervenerit, v. g. ſi ipſa ſe virginem dixerit, cum revera non eſſet virgo, non tenetur eam ducere in uxorem; quia ipſa potius decepit, quam decepta ſit. Si pariter virgo ſit longe inferioris conditionis, non tenetur eam ducere, tunc enim decipi voluit; ſi tamen, ſtante illa conditionis diſparitate, deflorator ſincere promiſerit, vel virgo bona fide matrimonium ſperaverit, tenetur deflorator eam ducere in uxorem, niſi ipſa virgo prudenter credere potuerit fraudulentam eſſe hujusmodi promiſſionem.

ARTICULUS II.

Quibus in caſibus promiſſio non liget.

Prop. unica. Promiſſio non ligat coram Deo, quoties facta eſt contra legem naturalem, immo contra legem poſitivam, quæ directe reſpicit bonum commune; ligat vero, ſi ſit contra legem poſitivam, quæ reſpiciat bonum privatum ipſius promittentis, niſi eſſet periculum, vel damnum alicujus tertii.

Prob. 1. Ex jure Can. *In malis promiſſis reſcinde fidem*: Can. *In malis* 2. 2. q. 4. Mala autem promiſſa ſunt, quæ ſunt contra leges: Ergo.

2.

2. Ex jure Civ. *Societas flagitiosæ rei nullas habet vires : ff.* leg. 35. *de contrahenda emptione :* Ergo promissa contra leges non ligant.

3. *Rat.* Homo est quidem dominus rerum suarum, sed cum subjectione ad Rempublicam : proinde nihil potest promittere, nisi juxta leges in Republica vigentes.

Dixi, si quid promittat contra leges respicientes directe bonum commune, promissio erit nulla ; quia promittens non potest privata authoritate evertere bonum commune.

Sic Clericus promittens se renunciaturum privilegiis Clericorum, non tenetur stare huic promisso ; quia nequit renuntiare huic privilegio communi. Sic promittens se venditurum frumentum hostibus Reipublicæ, non tenetur vendere.

Bene tamen si lex positiva respiciat bonum privatum promittentis ; potest enim renuntiare quilibet suo juri privato.

Sic uxor, quæ promittit se fore dote sua contentam, nec paterna bona petituram, tenetur stare promissis, modo non faciat præjudicium filiis suis, licet leges civiles ejus promissum rescindant. Idem dicendum de alienatione fundi dotalis, de donatione inter virum & uxorem, inter filium & patrem, de contractu minoris absque curatore : idem de promissione solvendi pecuniam creditam ludo.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Promissio de re vetita vel jure naturali, vel jure positivo, est nulla, & observari non debet. *In malis promissis fidem observari non expedit: De reg. jur. in* 6. *reg.* 69. Et D. Thom. 2.2. q. 110. a. 3. ad 5. *Si promisit id quod manifeste est illicitum, promittendo peccavit, mutando autem propositum bene facit.* Ideo si promiseris falsum testimonium, injustam vexationem, ad nihil teneris. *Quod turpi ex causa promissum est, veluti si quis homicidium vel sacrilegium se facturum promittat, non valet :* Instit. lib. 3. *de inut. stip.* §. 23.

Consect. 2. Promissio facta de re impossibili est nulla ; quia ad impossibile nemo tenetur. *Impossibilium nulla est obligatio : ff. de reg. jur.* 185.

 Sic,

Sic, si promiseris aliquid absolute impossibile, v. g. te volaturum, te numquam manducaturum, vel aliquid hypotetice impossibile, v. g. te daturum eleemosynas, quas dare poteras, dum esses dives, quas modo largiri non potes, factus pauper, non ligaris promisso.

Consect. 3. Promissio, quæ per rerum naturam impleri non potest, veluti si promissa sit res, quæ non existit, nec existere potest, ut hippocentaurus, aut res quæ desiit existere, ut jumentum mortuum, aut id quod non est in hominum commercio, est nulla, ut habetur lib. 1. Inst. de inut. stip. in prin.

Consect. 4. Promissio facta non sponte, sed coacte, non ligat; etenim qui per vim vel fraudem extorsit promissionem, faciendo alteri injuriam, excidit a jure exigendi, immo & recipiendi quod ei promissum est a promissore, cui vim intulit: & proinde promissarius tenetur promittentem restituere in statum pristinum, & iste habet jus requirendi absolutionem a promisso: deinde promissio, juxta leges, debet esse libera. *Quæ vi metusve causa fiunt, carere debent robore firmitatis*: Cap. *ad audientiam*, de his quæ vi metusve causa, &c. Et D. Thom. 2. 2. q. 89. a. 7. ad 3. *Obligatio, qua quis obligatur homini, cui aliquid promittit, tollitur per coactionem; quia ille, qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissum non servetur* -- Sed si promissionem coactam juramento firmaverit, ne sit perjurus debet petere dispensationem juramenti, eique debet concedi juramenti dispensatio: etenim qui ad juramentum injuste coegit, non debet ex juramento emolumentum percipere, ut docet idem Doctor ibidem.

Consect. 5. Promissio facta sine prævisione circumstantiarum, quæ si fuissent prævisæ, facta non fuisset, non ligat in illis circumstantiis non prævisis; quia tunc non censetur libera: de quo ita D. Thom. 2. 2. q. 110. a. 3. ad 5. *Ad hoc quod homo teneatur facere quod promisit, requiritur quod omnia immutata permaneant: alioquin nec fuit mendax in promittendo; quia promisit quod habebat in mente, subintellectis debitis conditionibus: nec etiam est infidelis, non implendo quod promisit; quia eædem conditiones non extant:* ut si quis, inquit Sylvius, promiserit alicui ensem, & ille postea fiat insanus: se

ducere

ducere talem, & hæc postea fornicetur: se mittere triticum, & regis prohibitio superveniat, non tenetur solvere promissum.

Consect. 6. Promissio facta a persona inhabili ad faciendum id, quod promittitur, est nulla; quia in promissis non est major defectus, quam defectus capacitatis in promittente.

Sic promissio facta a persona jure naturali incapaci, v. g. ab amente, a furioso, ab infante, est nulla; quia ex jure naturali sunt incapaces obligandi se: Lib. 3. tit. 20. Inst. *de inut. stip.* §. 8. & 9.

Sic promissio dandi pecunias, facta ab eo, qui vovit paupertatem; promissio famulandi facta ab eo, qui vovit obedientiam; promissio facta sponsalium ab eo, qui vovit castitatem, est nulla: promittens tamen dolose si damnum pariat promissario, tenetur reparare: unde Sapiens ait: *Non spondeas super virtutem tuam: quod si spoponderis, quasi restituens cogita:* Eccli. 8. v. 16.

Sic, juxta Sylvium, qui post emissum simplex votum castitatis aut Religionis, corrumpit virginem sub spe matrimonii, non obligatur ad matrimonium, sed debet votum suum implere; quia obligatio voti simplicis major est quam promissio homini facta, etiam juramento firmata: unde votum simplex dirimit sponsalia; potest enim damnum reparare dotando illam virginem, aut in decenti alio statu collocando.

CAPUT V.

De Contractibus in particulari, & primo de Contractibus, quibus transfertur rerum dominium.

ARTICULUS I.

De emptione & venditione.

Nota 1. Permutatio præcessit emptionem & venditionem; quippe ante monetarum inventionem omnes contractus fiebant permutationibus; juxta illud juris: *Origo emendi vendendique a permutationibus cœpit:* L. 1. ff. *de contrahenda emptione. Unusquisque secundum necessitatem temporum, ac rerum, utilibus inuti-*

lia permutabat : ibid. Sed inventa moneta frequentior esse cœpit emptio & venditio ; & ideo ante permutationem agemus de emptione & venditione.

Nota 2. Venditio est contractus, quo traditur res venalis pro justo pretio, sed ut alii dicunt, alienatio rei pro justo pretio.

Emptio est contractus, quo acquiritur res venalis per justum pretium, vel ut alii dicunt, comparatio rei pro justo pretio : *Si pecuniam dem ut rem accipiam, emptio & venditio est* : L. 5. §. 1. ff. *de præscriptis verbis*.

Res venalis est res quælibet pretio æstimabilis in commercio hominum posita, sive sit immobilis, ut fundus ; sive mobilis, ut suppellex ; sive corporalis, ut fundus, & suppellex ; sive incorporalis, ut jus in re, & ad rem.

Pretium est certa pecuniæ quantitas, secundum ejus valorem considerata ; quippe *pretium in numerata pecunia consistere debet* : Inst. lib. 3. tit. 24. §. 2. *de emptione & venditione*.

Pretium aliud est legitimum, aliud naturale.

Pretium legitimum est illud, quod a Republica præscribitur. Pretium hoc consistit in indivisibili, nec augeri potest, nec minui.

Pretium naturale est illud, quod pendet ex vulgari hominum æstimatione. Hoc pretium consistit in aliquo divisibili, & augeri & minui potest.

Illud pretium habet tres gradus, infimum, medium, & supremum : emptor non potest descendere infra infimum : venditor non debet ascendere ultra supremum : pie uterque aget, si sistat in medio.

Sic, si modius frumenti væneat viginti ad summum assibus, & ad minus quindecim assibus, vigesimus erit supremum pretium, & decimus quintus erit infimum pretium, as decimus septimus erit medium pretium.

§. I.

De his, qui possunt vendere & emere.

Prop. unica. Vendentes proprio nomine debent actu habere dominium, vel possessionem rei quæ venditur, & debent posse acquirere dominium, vel possessionem pre-

pretii quod rependitur; venditio enim non semper transfert dominium rei, sed aliquando solum possessionem: ut patet in fure rem furtivam vendente.

Ementes proprio nomine debent actu habere dominium pretii quod rependitur, & debent posse acquirere dominium vel possessionem rei quæ venditur: nec illis venditio, nec illis emptio debet esse per leges prohibita.

Ementes & vendentes alieno nomine, id est jussu alterius, uti procuratores, debent solum habere mandatum sibi a vero domino commissum.

Prob. rat. Cum nemo transferre in alium valeat nisi jus quod habet, cum nemo pariter acquirere possit dominium, vel possessionem cujus est incapax: si emptio & venditio fierent aliter quam exposuimus, emptor non posset acquirere dominium, vel possessionem rei quam emit, nec venditor dominium vel possessionem pretii quod accipit: & ita emptio & venditio suo fine frustrarentur & proinde emptio & venditio debent fieri ab his solum, qui juxta leges sunt capaces emendi & vendendi, si proprio contrahant nomine.

Consectaria hujus Doctrinæ.

De his qui non possunt vendere.

Consect. 1. Vendere non possunt proprio nomine nec valide, nec licite, qui hic subjiciuntur.

1. Servi seu mancipia, sine consensu domini; quia quæcumque habent, domini sunt: & si quid vendant de suo peculio, id faciunt cum clara vel præsumpta voluntate domini.

2. Monachi, sine consensu Communitatis; quia nihil habent proprium in particulari: sic quidquid possident, nomine Communitatis possident.

3. Prodigi, tales a judice declarati, sine consensu judicis; quia lex eis vetat venditionem.

4. Pupilli, sine consensu tutoris; quia lex contractus omnes pupilli, initos sine consensu tutoris, irritos declarat, nisi contraherent in sui incommodum.

5. Minores, sine consensu curatoris bona immobilia & mobilia pretiosa; quia lex pariter illos contractus, initos sine consensu curatoris, irritos declarat; minores tamen possunt sine consensu tutoris cætera vende-

 re,

re, puta, fructus qui ex prædiis nafcuntur, & jure ea bona vendunt, quæ per moram fierent deteriora.

6. Filiifamilias non poffunt vendere ea, quorum habent reftrictum dominium, etiam cum confenfu Patris; quia fi in tali venditione interveniffet fraus, filius deceptus non haberet actionem in patrem, ficut pupillus læfus habet actionem in tutorem: filii tamen familiæ poffunt vendere ea, quorum habent abfolutum dominium, v. g. bona caftrenfia; bona vero adventitia & profectitia poffunt vendere venditione folum poft emancipationem valitura.

Confect. 2. Licite vendere non poffunt qui ex metu injufto, ex violentia injufta, ex dolo, ex ignorantia terminata ad fubftantiam rei, adiguntur & coguntur ad vendendum; quia nequeunt ex dictis contrahere: ergo neque vendere; ideoque qui emunt ab hujusmodi perfonis, tenentur contractum refcindere, & rem tali emptione acquifitam reddere.

Confect. 3. Poffeffores malæ fidei non poffunt licite vendere rem, quam mala fide poffident; quia cum non fint illius rei domini, nullam transferunt poffeffionem his, qui bona fide credunt acquirere proprietatem.

Sic fures, raptores, non poffunt licite vendere rem furto vel rapina acquifitam.

Sic ufurarius non poteft vendere rem mobilem vel immobilem immediate per ufuram acquifitam; quia cum fur non fit dominus rei furtivæ, nec ufurarius rei ufurariæ, non transfert dominium in emptorem, qui tamen bona fide credit illud acquirere.

Res vero, quas fur & ufurarius acquirunt per fuam induftriam, occafione tamen furti & ufuræ vendi poffunt; quia fur & ufurarius funt illarum rerum domini, obligati tamen ad reftitutionem. Sic, fi fur aliquid lucretur pecuniis furto ablatis; & fundum emat, poterit fundum illum vendere, & fructus quos ex illo percipiet, modo reparet damnum furto fuo illatum. Iterum ufurarius poterit vendere poffeffiones, quas ufuris comparavit, modo reparet damnum; quia cum res illæ non emanent immediate a furto vel ufura, funt illius a quo acquiruntur, & ita ab eo vendi poffunt, modo reparetur integrum damnum - - *Poffeffiones*

nes

nes, inquit D. Thom. *quæ de usuris sunt comparatæ, non sunt eorum, quorum sunt usuræ, sed illorum qui eas emerunt*: 2.2.q.78. a. 3. ad 2. *Illud quod acquiritur de pecunia usuraria debetur acquirenti*. Notat tamen idem doctor, quod res emptæ mediate ex furto & usura, debent vendi, ut fiat restitutio, si aliter fieri nequeat. *Et hoc secundum quantitatem usuræ acceptæ.*

Consect. 4. Possessor dubiæ fidei non potest licite vendere absolute, sed solum manifestando suum dubium; quia cum non sit verus dominus, deciperet emptorem.

Consect. 5. Possessor cum onere restituendi, v. g. hæres fiduciarius, non potest rem sibi fiduciario commissam vendere; quia non est illius dominus: L. 7. cap. *de rebus alienis non alienandis.*

De his qui non possunt emere.

Consect. 1. Tutores non possunt emere a pupillis, nec Curatores a minoribus; quia præsumitur deceptio. *Tutor rem pupilli emere non potest - - idem porrigendum ad Curatores*: L. 24. ff. *de contrahenda emptione.*

Consect. 2. Procuratores non possunt emere res, quarum curam gerunt, si eas emant a veris dominis, qui eis talem curam commiserunt; quia alias præsumitur deceptio. Ibid.

Consect. 3. Judices & omnes, qui juri reddendo incumbunt, non possunt eas lites, quas judicaturi erant, emere; quia præsumitur eos uti authoritate juridica ad deceptionem: ita Regum Galliæ edicta.

§. II.

De his quæ emi & vendi possunt.

Prop. unica. Ea solum emi, & vendi possunt, quæ juxta leges acquiri possunt; alia vero nec emi, nec vendi possunt.

Prob. 1. Ex jure civili. *Omnium*, inquit, *rerum, quas quis habere, vel possidere, vel persequi potest, venditio recte fit; quas vero natura, vel gentium jus, vel mores civitatis commercio exuerunt, earum nulla venditio est*: L. 35. §. 1. ff. *de contrahenda emptione.*

2. *Rat.* Venditio & emptio non alio fine fiunt, quam ut rerum venalium acquiratur dominium, vel saltem possessio. Ergo ea solum & emi & vendi possunt, quorum dominium, vel saltem possessio acquiri potest.

Consectaria hujus doctrinæ.

De his quæ emi & vendi possunt.

Consect. 1. Vendi & emi possunt quæ hic subjiciuntur. Res mobiles, ut supellectilia, fructus, &c. Res immobiles, ut v. g. vinea, ager, &c. Res incorporales, ut jus in re & jus ad rem. Debita, hæreditates, res nondum existentes, sed futuræ, v. g. *fructus futuri, & partus futuri recte emuntur.* L. 8. ff. *de contrahenda emptione.* Res in spe, ut cum emitur certus piscium captus, vel avium; *quia tum spei emptio est:* ibid. Principale & accessorium, res simul congestæ, & res disjunctim sumptæ; quia horum omnium dominium acquiri potest, vel possessio.

De his quæ emi & vendi nequeunt.

Consect. 2. Vendi & emi nec licite, nec valide possunt quæ hic subjiciuntur. Res quæ non sunt in commercio hominum, v. g. res communes, aer, scilicet, & mare: res Universitatis, ut viæ publicæ: res spirituales, ut Sacramenta: res spiritualibus annexæ, ut Beneficia: bona dotalia, etiam consentiente uxore: bona substituta, durante substitutione.

Consect. 3. Licite vendi non possunt res perniciosæ, & optimis moribus contrariæ, vel ex se, vel ex pravo ementium usu, quando prævidetur pravus ille abusus; non quod res venales non sint, cum suum habeant pretium, sed quia sunt perniciosæ ementibus. Contractus autem debet esse in bonum & non in perniciem contrahentium.

Sic idola non possunt vendi paganis, Synagogæ Judæis, libri obscœni proclivibus ad impudicitiam, venena his, qui prævidentur eis abusuri vel ad homicidia causanda, vel ad abortus procurandos: nec cibi vendendi sunt eis, qui sunt fracturi jejunium, vinum his qui eo sunt inebriandi, arma his qui præliantur in bello injusto, pigmenta utentibus ad lasciviam -- fuci ve-

ro, aleæ, & taxilli, chartæ luforiæ, quia his uti posſunt homines ob honeſtum finem, vendi poſſunt ſine peccato iis, qui probabiliter judicantur talibus rebus non abuſuri: ita Sylvius in D. Thom.

§. III.

De modo, ſecundum quem res emi & vendi poſſunt.

Prop. unica. Res emi vel vendi poſſunt abſolute, vel conditionate, vel in perpetuum, vel ad certum tempus, vel conjunctim, vel disjunctim, modo inter contrahentes conveniat.

Prob. rat. Contractus poſſunt fieri juxta rationalem voluntatem contrahentium: ergo poſſunt fieri modo ſupra explicato; quia prædictæ intentiones rationales ſunt & nullis legibus contrariæ.

Conſect. 1. Venditio abſoluta & in perpetuum non eſt illicita, modo fiat juſto pretio.

Sic neceſſario & ſemper apud omnes res conſiſtentes in ſolo uſu, qualia ſunt vinum, frumentum, oleum, venduntur abſolute; quia hæc, utpote ipſo uſu conſumanda, non poſſunt vendi ad certum tempus.

Sic aliquando & pro libito contrahentium res non conſiſtentes in ſolo uſu, quales ſunt, fundus, ſuppellex, jus in re, & ad rem, venduntur abſolute; quia ita placet contrahentibus.

Conſect. 2. Venditio conditionata, & ad certum tempus, non eſt illicita, modo fiat juſto pretio.

Sic apud Judæos venditio fundi ruralis erat conditionata ex præſcripto legis Moſaicæ, ut perennis eſſet in Tribu & familia quælibet poſſeſſio fundi, quem Deus dederat. *Cuncta*, inquit Deus per Moyſem, *regio poſſeſſionis veſtræ redemptionis conditione vendetur*; Lev. c. 25. v. 24.

Ut autem venditio ad certum tempus ſit licita, res vendita easdem debet ſubire vices toto illo tempore, quo vendita manet, quas ſubit proportionaliter res abſolute vendita; quia hoc facit venditio conditionalis pro certo tempore, quod in perpetuum facit venditio abſoluta: & ita ſicut res vendita abſolute fructificat, & perit perpetuo emptori; ita res vendita conditionate, debet pro illo tempore perire, & fructificare emptori.

Con-

Confect. 3. Res acervatim congestæ possunt vendi vel in universum, vel in singula.

Sic cum totum vinum, totum frumentum, grex integer venditur, venditio in universum vocatur.

Sic cum certæ mensuræ vini, frumenti venduntur, certa capita gregis, venditio in singula dicitur - - Emptio facta in universum completur post conventum pretium - - Emptio facta in singula non completur, nisi cum vendita *annumerata, appensa & admensa sunt:* ut dicitur L. 34. ff. §. 5. *de contrahenda emptione.*

Confect. 4. Principale & accessorium possunt vendi, sed diversimode: vendito principali accessorium censetur vendi; sed vendito accessorio non censetur vendi principale; quia accessorium sequitur naturam principalis, minime vero principale naturam accessorii.

Sic cum immobilia venduntur, simul etiam cum eis venduntur, quæ eis sunt annexa, nisi expresse ex venditione distrahantur: v. g. vendito fundo, fructus pendentes censentur venditi; juxta illud: *Fructus pendentes pars fundi videntur:* L. 44. ff. *de rei venditione.*

Vendito ædificio, res inservientes ædificio venditæ censentur, nisi expresse distrahantur, v. g. claves, portæ, fenestræ, ut docet jus civile. *Labeo generaliter scribit ea, quæ perpetui usus causa in ædificiis sunt, ædificii esse:* ut dicitur L. 17. §. 7. ff. *de actionibus emptionis & venditionis.*

Sic cum mobilia venduntur, venduntur omnia, quæ eis erant annexa, dum exponerentur venditioni: v. g. si equus exponatur venditioni, cum suis ornamentis, dum venditur equus, venduntur *& ornamenta:* ut dicitur L. 38. *de ædilitio edicto.*

Confect. 5. Venditio coacta, & renitente irrationabiliter domino, non est illicita, modo fiat authoritate juridica; quia possunt contingere casus, in quibus æquitas exigit rem vendi invito domino; & ejus resistentia est irrrationabilis, cum sit contra legem.

Sic fundus necessarius publico ædificio, potest vendi authoritate judicis, renitente possessore: L. 31. ff. *de communi prædio.* Idem jubet Philippi edictum an. 1303.

Sic penuriæ tempore qui habent annonam, inviti coguntur eam vendere: ut statuitur L. 2. ff. *de lege Julia de anno-*

annona. Ibi enim *pœna ſtatuitur adverſus eum, qui contra annonam fecerit, ſocietatemve coierit, quo annona fiat carior.*

Sic *cum via publica vel fluminis impetu, vel ruina amiſſa eſt, vicinus proximus viam præſtare debet:* L. 4. ff. *quemadmodum ſervitutes amittuntur.*

Sic bona debitorum authoritate judicis venduntur ſub haſta ad ſatisfaciendum creditoribus.

Sic bona, quæ dividi non poſſunt, v. g. domus exigua, munus venale, magiſtratura, ſi ad plures pertineant, venduntur, ut cuilibet jus habenti pro rata ſui juris pretium dividatur.

§. IV.

De Pretio.

Prop. 1. Major vel minor rei dignitas non eſt menſura pretii rerum, ſed communis hominum æſtimatio; ſeu quod idem eſt, pretia rerum, non ſecundum ipſarum naturam æſtimanda ſunt, ſed quatenus veniunt in uſus humanos, & quatenus æſtimantur in foro publico: itaque pretium juſtum erit, quod vel a poteſtate publica eſt præſcriptum, vel communi hominum æſtimatione determinatum.

Prob. 1. Authoritate Aug. Res viventes ſunt præſtantiores, quam res inanimatæ; tamen, ut ait Aug. L. 11. c. 16. de civit. Dei. *Mallet homo frumentum domi habere, quam mures:* Ergo pretium rerum non debet ex earum natura, ſed ex ipſarum uſu & æſtimatione hominum penſari.

2. *Rat.* Cum omnia, quæ in mundo ſunt, propter hominem facta ſint, juxta prudens judicium tanti æſtimari debent, quantum hominibus inſerviunt vel ad eorum vitam fovendam, uti ſunt victus & veſtitus, vel ad honeſtam voluptatem procurandam, uti viridaria, concentus, &c. vel ad ejus dignitatem oſtendendam, uti magiſtratus, munera publica, &c. Ergo pretium rerum deſumi debet vel a poteſtate publica determinante, vel a prudentium hominum æſtimatione.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Res viventes, licet præſtantiores rebus non

non viventibus, non tamen pluris vendi debent, sed res tum animatæ, tum inanimatæ vendi debent juxta utilitatem, quam homini conferunt juxta prudentium æstimationem; quia hæc sola est mensura pretii.

Sic domus, licet inanimis, pluris vendi solet, quam equus, licet animatus; quia domus est equo utilior.

Sic nonnumquam equus vænire pluris potest quam mancipium; quia licet homo sit omnibus rebus corporalibus præstantior, tamen equus potest esse mancipio utilior.

Consect. 2. Ad explorandum justum pretium multa attendenda sunt. Sed omnia, habita ratione usus hominum, æstimatione prudentium pensanda sunt: v. g. attendenda sunt hæc omnia: major vel minor rei venalis utilitas, major vel minor rei venalis copia, major vel minor emptorum & venditorum frequentia; quia hæc omnia efficiunt, ut res vel pluris vel minoris æstimetur. Sic major rei venalis utilitas auget pretium, minor vero utilitas minuit pretium; quia reddit eam usui humano magis accommodatam: v. g. vinum est carius aqua, quia est rarius & utilius. Sic penuria rei venalis auget pretium; quia reddit rem magis utilem: abundantia vero minuit; quia reddit rem minus utilem: & ita triticum pluris venditur, quando est raritas frumenti; minoris, quando est abundantia: & ita tempore belli pluris venduntur equi & arma, quam tempore pacis, & hoc provenit, vel ex pluralitate emptorum, vel ex eo quod equi tunc sunt magis necessarii. Sic venditorum atque emptorum frequentia minuit pretium, vel auget; quia facit res vel magis, vel minus utiles: v. g. ubi sunt multi emptores, & pauci venditores, emuntur carius; si sint multi venditores & pauci emptores, res venduntur vilius.

Prop. 2. Peccat, & ad restitutionem tenetur qui sine causa pretio æstimabili rem pluris justo pretio vendit, aut minoris justo pretio emit: non peccat tamen, nec ad restitutionem tenetur, si id faciat cum causa pretio æstimabili, v. g. ob lucrum cessans, vel ob damnum emergens.

Prob. 1. Ex Script. *Quando vendes quidpiam civi tuo, vel emes ab eo, ne contristes fratrem tuum, sed juxta numerum*

merum annorum jubilæi emes ab eo, & juxta supputationem frugum vendet tibi: Lev. 25. v. 14. Quo denotatur res esse vendendas, & emendas justo pretio.

2. *Rat.* D. Thom. *Quod pro communi utilitate inductum est, non debet esse magis in gravamen unius, quam alterius: & ideo debet secundum æqualitatem rei inter eos contractus institui. Quantitas autem rei, quæ in usum hominis venit, mensuratur secundum pretium datum -- & ideo, si vel pretium excedat quantitatem valoris rei, vel res excedat pretium, tolletur justitiæ æqualitas; & ideo carius emere, vel vendere rem vilius, quam valeat, est secundum se injustum & illicitum,* & proinde obligans ad restitutionem: 2. 2. q. 77. a. 1. & ideo D. Thom. addit: *& tenetur ille, qui plus habet, recompensare ei, qui damnificatus est, si sit notabile damnum:* Ibidem.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Non licet rem pluris vendere ob commodum, quod emptori accedit, si nullum inde detrimentum venditor accipiat; quia hæc causa non est pretio æstimanda a venditore: ita D. Thom. *Utilitas, quæ alteri accrescit, non est ex venditione, sed ex conditione ementis; nullus autem debet vendere alteri quod non est suum, licet possit ei vendere damnum, quod patitur: ille tamen qui ex re alterius multum juvatur, potest propria sponte aliquid vendenti supererogare, quod pertinet ad ejus honestatem:* 2. 2. q. 77. a. 1.

Sic equus non potest vendi pluris justo pretio ex eo, quod sit maxime necessarius emptori, qui longum iter inire cogitur.

Sic pharmacum non potest pluris justo pretio vendi ex eo, quod sit maxime necessarium emptori graviter ægrotanti.

Consect. 2. Licet rem pluris solito vendere ob damnum, quod venditor patitur ex eo, quod privet se re, quam vendit; adeo ut non solum res æstimari possit quanta in se sit, sed etiam quanti venditori valebat; quia hæc causa pretio est æstimabilis a venditore: unusquisque enim potest vendere quod suum est: adde, quod nemo tenetur propriam rerum jacturam pati, ut alteri rem gratam faciat: ita D. Thom. ibid. *Alio modo*

loqui

loqui possumus de emptione & venditione, secundum quod per accidens cedit in utilitatem unius, & detrimentum alterius; puta, cum aliquis multum indiget habere rem aliquam, & alius læditur, si ea careat. Et in tali casu justum pretium erit, ut non solum respiciatur ad rem, quæ venditur, sed ad damnum, quod venditor ex venditione incurrit. Et sic licite poterit aliquid vendi pluris quam valeat secundum se, quamvis non pluris valeat habenti, præcipue si rogetur ad vendendum, & gratum faciat emptori.

Sic, si fundus absolute in se valeat centum nummos, sed mihi, quia volo hic aut domum construere, aut aliquid aliud moliri, valeat nedum centum, sed etiam viginti supra, possum eo pretio, scilicet viginti supra centum vendere.

Sic qui habet frumentum mense Octobri quod non vult vendere nisi mense Majo, potest dare frumentum mense Octobri, & tamen illud vendere eo pretio, quo æstimabitur mense Majo; quia damnum illud, quod patitur, est pretio æstimabile: debet tamen aliquid minuere de pretio ob varios casus, quibus frumentum diu servatum minuitur.

Confect. 3. Non licet infra justum pretium rem mobilem, vel immobilem, v. g. agrum, vineam, suppellectilia, ob inopiam & necessitatem vendentis emere; quia inopia non debet esse motivum nocendi proximo, sed ei potius opitulandi. *Si quis alicui in necessitate constituto*, inquit D. Thom. *venderet rem aliquam multo amplioris quam valeret, idem dic, si emeret vilioris, esset injusta venditio; sicut usurarii mutuatio est injusta*: D. Thom. - - de malo q. 13. a. 4. ad 7.

Confect. 4. In foro interiori & conscientiæ quodlibet damnum illatum reparandum est, adducendo res ad accuratam & rigidam æqualitatem. In foro exteriori venditiones & emptiones tunc tantum rescinduntur, quando sunt infra dimidium justi pretii; alioquin quod deest justo pretio rependendum est: ita D. Thom. *Lex humana populo datur, in quo sunt multi a veritate deficientes; & ideo lex humana non potuit prohibere quidquid est contra virtutem, sed ei sufficit, ut prohibeat ea, quæ destruunt hominum convictum; alia vero habeat quasi licita, non quia ea approbet, sed quia ea non punit.*

Sic

Sic ergo ea lex habet quasi licitum, pœnam non inducens, si absque fraude venditor rem suam supervendat, aut emptor vilius emat, nisi sit nimius excessus; quia tunc etiam lex humana cogit ad restituendum, puta, si aliquis sit deceptus ultra dimidiam justi pretii quantitatem. Sed lex divina nihil impunitum relinquit, quod sit virtuti contrarium; unde secundum legem divinam illicitum putatur, si in emptione & venditione non sit æqualitas justitiæ observata. Hanc decisionem ita explicat Sylvius, in 2. 2. q. 77. a. 1. ad 1.

Licet leges civiles rescindant tantum emptionem & venditionem, quando pretium excedit dimidium justi pretii; tamen in foro interiori non licet emere, vel vendere injusto pretio, etiam infra dimidium justi pretii: v. g. si ager valeat centum libras, non licet centum & triginta, vel centum & quadraginta vendere, licet non excedatur dimidium justi pretii. 1. Quia in tali conventione non servatur æqualitas. 2. Quia conservare justitiam est de necessitate salutis, ideoque per leges civiles talis obligatio solvi non potest. 3. Leges civiles non approbant hujuscemodi conventiones, sed non improbando tolerant: si vero non permittant rescissionem, vel actionem contra fraudatores, ideo quia non possunt omnibus casibus providere. Hoc item tolerant in odium litium; quia alioquin valde implicarentur, eisque satisfacere judici esset impossibile.

§. V.

Quomodo emptores & venditores debeant se gerere in actuali emptione & venditione.

Prop. unica. Dum fit emptio & venditio, contrahentes non debent se mutuis dolis decipere, sed mutuo commercio juvare, venditor tradendo rem venalem emptori utilem & non noxiam, emptor tradendo monetam probatam & non fucatam.

Prob. 1. Ex Script. *Nemo circumveniat in negotio fratrem suum; quoniam vindex est Dominus*: 1. ad Thess. c. 4. v. 16.

2. Ex Ambrosio. *Regula justitiæ manifesta est, quod a vero declinare virum non deceat bonum, nec damno injusto allicere quemquam, nec doli aliquid annectere*: lib. 3. de offic. c. 21.

3. *Rat.* Venditio & emptio excogitata sunt ut homines mutuo se juvent commercio : ergo iniquum est, quod se decipiant.

Consectaria hujus Doctrinæ.

De obligatione manifestandi vitium rei venalis.

Consect. 1. Venditor sciens rei venditæ vitium occultum & damnosum emptori, tenetur illud manifestare, etiam si non interrogetur ab emptore; quia tenetur ex justitia non ponere causam damni: ita docet D. Thom. *Si hujusmodi vitia sint occulta, & ipse non detegat, erit illicita & dolosa venditio, & tenetur venditor ad damni recompensationem:* 2. 2. q. 77. a. 3. Idem habet jus civile: vendens enim animal, & non patefaciens vitium latens, tenetur redhibitoria : L. 1. §. 8. ff. *de ædilitio edicto.* Et ibid. §. 1. dicitur: *Certiores faciant emptores, quid morbi sive vitii unicuique sit.*

Sic, si mala fide vendatur equus furiosus, domus ruinosa, pharmacum noxium, morbidum pecus, lignum putridum, debita incerta; venditor damna, suo silentio secuta, tenetur reddere, vel rescindere contractum, si emptor voluerit; vel si id emptor non exigat, venditor tenetur restituere quanti minoris res valebat cum tali vitio.

Sic, si bona fide vendatur res vitiosa, tenetur venditor, cognito vitio, partem pretii restituere pro rata vitii gravitate, vel levitate, sed non tenetur reparare damna secuta; quia fuit causa non rea, sed innocens damni secuti: de quo ita jus civile: *Si quidem ignorabat venditor illius rei, minime teneri : si sciebat, etiam damni quod ex eo contigit:* L.45. ff. *de contrahenda emptione.*

Sic, si architectus vendat, aut adhibeat vitiosa ligna, tenetur ad ædium corruentium restitutionem; quia ex officio tenetur scire vitium rei, quam vendit.

Sic, si pastor pecora contagiosa vendat, tenetur ad gregis mortui ex contagione pretium persolvendum; quia tenetur scire id, quod vendit.

Sic, si bona fide vendatur res furtiva ab eo, qui eam bona fide emit a fure, hoc ipso quod patet rem esse furtivam, venditor, ut dictum est, tenetur pretium emptori restituere, & rem a se venditam vero domino reddere - - - te-

- - tenetur reddere pretium; quia non acquisivit ejus dominium: tenetur rem reddere domino; quia res domino clamat, nec potest pretium datum furi a domino rei ereptæ exigere: ut habetur L. *Incivilem*, C. *de furtis. Incivilem rem desideratis*, inquit, *ut agnitas res furtivas non prius reddatis, quam pretium fuerit solutum a dominis. Curate igitur cautius negotiari, ne non tantum in damna hujusmodi, sed etiam in criminis suspicionem incidatis.*

Consect. 2. Venditor de rei vendendæ vitiis, etiam non damnosis, interrogatus vel in genere, vel in specie, expresse, aut tacite, tenetur ea manifestare; quia, si tunc ea occultaret, dolus daret causam contractui; juxta illud juris: *Veteribus placet pactionem obscuram vel ambiguam venditori & qui locavit nocere, in quorum fuit potestate, legem apertius conscribere*: L. 39. ff. *de Pactis.* Exemplum habemus ejus bonæ fidei, quæ in contractibus vigere debet, inquit Ambros. in Raguele, a quo cum Tobias peteret filiam Saram in conjugem, Raguel nihil eorum tacuit, quæ filiæ contigerant.

Consect. 3. Venditor sciens vitium occultum rei venalis, sed non damnosum, nec periculosum emptori, quodque vitium non reddat notabiliter rem venalem minus utilem ad eum usum, ad quem emitur, non tenetur etiam interrogatus manifestare vitium, sed sufficit si diminuat pretium rei, quæ venditur; quia potest quilibet suis commodis consulere, quando nulli fit præjudicium, ut contingit in proposito.

Si tamen interrogetur, vel prævideat rem alteri venum iri dolose, tenetur aperire: quia nullo in casu licet vel mentiri, vel dare occasionem damni.

Consect. 4. Venditor non tenetur rei venalis vitium manifestum emptori semper aperire, nisi emptor esset rudis & ignarus: ne peccat, modo propter illud vitium subtrahat de pretio quantum oportet; quia nullo modo videtur emptorem decipere, non occultando vitium, cum penes emptorem sit illud cognoscere, non excedendo in pretio, cum pro modo vitii pretium minuat: ita D. Th. *Si vitium sit manifestum, puta, cum equus est monoculus, vel cum usus rei, etsi non competat venditori, potest tamen esse conveniens aliis, & si ipse propter hujusmodi vitium subtrahat quantum oportet de*

pretio, non tenetur ad manifestandum vitium rei: ibid. a. 3.

Confect. 5. Mercator prænoscens vel casu, vel industria sua futuram magnam copiam mercium, eaque ratione pretium minuendum, reticendo id quod casu vel sua industria cognovit, potest suas merces pretio præsenti vendere, modo fraude aut dolo non impediat, ne innotescat copia mercium superventura, & modo uni soli non venderet omnes suas merces, qui eas merces servaret cum ingenti suo damno, & cogeretur eas revendere longe inferiori pretio; nemo enim tenetur fortuitos casus alteri aperire: deinde præsens pretium est justum. Sic Joseph Gen. 41. cum prævidisset famem futuram in tota Ægypto, frumenta emit vili pretio tunc communi, ut postea idem frumentum carius venderet. Dixi, modo non intervenit fraus; quia nemini fraus sua patrocinatur.

§. VI.

De obligatione vitandi dolum.

Prop. unica. Emptor & venditor debent omnem omnino fraudem & dolum abjicere, & bona fide contrahere.

Prob. 1. Ex Scrip. Nihil est, a quo Scriptura frequentius homines dehortetur, quam a dolo & fraudibus in contrahendo: sic enim habet Levit. 19. v. 35. *Nolite facere iniquum aliquid in judicio: in regula, in pondere & mensura: statera justa, & æqua pondera sint, justus modius, & æquus sextarius. Ego Dominus.* Et Isaias 1. v. 22. *Argentum tuum versum est in scoriam, & vinum tuum mixtum est aqua.* Et demum Paulus ad Thess. 4. v. 6. sic habet: *Ne quis supergrediatur neque circumveniat in negotio fratrem suum:* Ergo emptor & venditor omnem fraudem vitare, & bona fide contrahere debent.

2. *Rat.* In omni contractu debet bona fides abundare: Ergo a fortiori in emptione, & venditione, quibus contractibus nihil usitatius & magis necessarium.

Confectaria hujus Doctrinæ.

Confect. 1. Peccat venditor, & tenetur ad restitutionem, si in venditione decipiat emptorem, vel in *substantia*

ſtantia rei venalis, v.g. dans aquam pro vino, auricalcum pro auro, vitrum pro gemma; vel in *qualitate*, dans animal infirmum pro ſano, carnes corruptas pro incorruptis & integris, aromata antiquata pro recentibus; *vel in pondere & in menſura*, dans, v. g. minus modio pro modio, minus libra pro libra; quia in his ſingulis caſibus decipit emptorem, eique damnum affert, quod tenetur reparare.

Conſect. 2. Peccat emptor, & tenetur ad reſtitutionem, ſi decipiat venditorem vel in *ſubſtantia*, vel in *pondere*, vel in *quantitate* monetæ, quam tradit pro pretio rei, quam accepit a venditore: in qualitate, ſi tradat monetam veri metalli, & æqui ponderis, ſed falſam quoad formam non cuſam, ſcilicet, regia nota. Contrarium exemplum habemus in Abrahamo emente agrum in ſepulturam Saræ uxoris ſuæ. *Appendit enim pecuniam, quam Ephrem poſtulaverat, audientibus filiis Heth, quadringentos ſiclos argenti probatæ monetæ publicæ:* Gen. 23. v. 16.

Conſect. 3. Peccant emptor & venditor, cum ſubornant & interponunt perſonas, quæ ſub doloſis & fictis conditionibus efficiunt, ut res veneant vel infra, vel ultra debitum pretium; quia fraus omnis a contractibus exulare debet: ita D. Th. 2. 2. q. 77. a 1. *Fraudem adhibere ad hoc, quod aliquid plus juſto pretio vendatur, omnino peccatum eſt, in quantum aliquis decipit proximum in damnum ipſius.* Unde Tullius dicit. lib. 3. de officiis: *Tollendum eſt de rebus contrahendis omne mendacium. Non licitatorem venditor, nec qui contra ſe licitetur emptor opponat.*

Conſect. 4. Peccant monopolium privata authoritate exercentes; & toties ad reſtitutionem tenentur, quoties damnum inferunt: ita jus civile: *Si quis autem monopolium auſus fuerit exercere, bonis propriis ſpoliatus perpetuitate damnetur exilii:* lib. 4. C. tit. 39. *de monopolio:* L. 4. c. unica.

1. Peccant contra juſtitiam legalem; quia lex prohibet monopolium.

2. Peccant contra charitatem; quia non faciunt proximo quod ſibi vellent fieri.

3. Peccant contra juſtitiam commutativam, ſi excedant juſtum & vulgare pretium.

Monopolium autem privatum fit pluribus modis.

1. Quando mercatores conſpirant, ut nullus eorum emat ſupra certum pretium, quod ipſimet ſtatuunt: neque ullus vendat infra pretium, de quo inter ipſos convenit.

2. Quando unus vel plures emunt omnes merces unius generis, ut poſtea ſoli vendant certo pretio.

3. Quando unus vel plures impediunt, ne aliæ merces advehantur, atque ita ſuas vendant.

4. Quando artifices conſpirant, ne opus incœptum ab uno, & ab alio derelictum, ab aliquo alio perficiatur.

5. Qui artem Reipublicæ neceſſariam, etiamſi ſerventur indemnes, nolunt alios docere, niſi ea conditione, ut non communicetur aliis. Ita Sylvius.

Monopolium authoritate publica eſt illud, quod exercetur authoritate legitimi ſuperioris: & illud monopolium eſt juſtum, ſi fiat ob cauſas Reipublicæ utiles; quia expedit Reipublicæ, ut paſſim ab omnibus non vendantur certæ quædam merces.

§. VII.

Prop. unica. Contractus emptionis & venditionis cenſetur perfectus & completus, ſtatim atque de pretio, ejusque quantitate, reque tradenda, inter partes convenerit, niſi aliter ex mutuo conſenſu contrahentes diſpoſuerint, aut uſus aliter ſtatuat.

Prob. 1. Ex jure civili: *Emptio & venditio*, inquit Juſtinianus, *contrahitur, ſimul atque de pretio convenerit, quamvis nondum pretium numeratum ſit, ac ne arrha quidem data fuerit:* l. 3. Inſt. t. 24.

2. *Rat.* Emptio & venditio ſunt de numero illorum contractuum, qui ſolo conſenſu perficiuntur: ergo perficiuntur ex ſolo conſenſu, niſi aut conventione aliter cautum ſit, aut aliter ſtatuatur.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Emptiones & venditiones, quæ ſcriptura conficiuntur, non cenſentur completæ, niſi inſtrumenta emptionis fuerint conſcripta vel manu propria contrahentium, vel ab alio quidem ſcripta; & ſi per tabellionem fiunt, niſi & completiones acceperint, & fue-

fuerint partibus absoluta: donec enim aliquid deest ex his, pœnitentiæ locus est, & potest emptor & venditor recedere ab emptione & venditione sine pœna - - - Emptor tamen perdit quod dedit; venditor vero duplum restituere compellitur: ita Just. ibid. Consensus enim non censetur plenus, nisi hæc omnia accesserint.

Consect. 2. Licet res vendita non fuerit tradita, nec pretium acceptum, tamen in utroque contrahente certæ quædam oriuntur obligationes, a quibus non possunt citra peccatum se eximere. 1. Neutra pars potest, invita altera, contractum illum rescindere; ut habetur L. 5. C. de obligationibus & actionibus. 2. Periculum & commodum rei venditæ transit ad emptorem, ut habetur ff. L. 8. *De periculo & commodo rei venditæ.* 3. Demum emptor & venditor debent initis conventionibus stare, quod magis constabit ex paragrapho sequenti.

§. VIII.

De his, ad quæ tenetur emptor & venditor completo contractu.

Prop. unica. Completo contractu emptionis & venditionis, contrahentes debent mutuo sibi promissa exequi, venditor rem venditam tradendo, emptor vero justum pretium aut dando, aut assecurando; qui pacto non steterit peccat, & tenetur ad restitutionem damni.

Prob. 1. Ex jure civili: *Et in primis ipsam rem præstare venditorem oportet, hoc est, tradere:* L. 11. §.2.ff. *De actionibus emptionis & venditionis. Quod vendidi non aliter fit accipientis, quam si aut pretium nobis solutum sit aut satis eo nomine factum:* L. 19. ff. *De contrahenda emptione.*

2. *Rat.* Emptio & venditio non fit nisi eo fine, ut emptor rem emptam possideat, & venditor promissum pretium assequatur: ergo ille debet rem tradere; iste vero pecuniam vel tradere, vel securam præstare.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Præstanda a venditore.

Consect. 1. Venditor debet omnia, quæ sequuntur, fideliter exequi.

1. Rem venditam tradere, ut supra dictum est. 2. Debet tradere talem, qualem vendendam proposuit; & si non tradiderit talem, tenetur ad evictionem, id est teneter rem a se venditam coram judice tueri, si quis occasione illius litem emptori intentaverit. 3. Debet tradere loco & tempore condicto; juxta illud: *Is, qui certo loco dare promittit, nullo alio loco, quam in quo promisit, solvere invito stipulatore potest*: L. 9. ff. *de eo qui certo loco*. Si de loco, de tempore non conventum fuerit, tenetur statim tradere eo in loco, ubi facta fuit conventio; juxta illud juris: *Quoties in obligationibus dies non ponitur, præsenti die pecunia debetur*: L. 4. ff. *de verborum obligationibus*. Et rursus: *Ibi dari debet, ubi est quod legatur*: L. 33. *de judiciis*. Idem dic de re, quæ venditur. 4. Si venditor non tradat rem debitam loco & tempore condicto, tenetur restituere damnum juxta probabile nocumentum, quod contrahenti contulit: juxta illud: *Si res vendita non tradatur, in id, quod interest emptoris, agitur*: L. 1. ff. *de actionibus emptionis & venditionis*. Damnum autem illatum emptori debet pensari, non ex eo solum, quod ipse venditor acquisivit, sed ex eo quod emptor acquisiturus fuisset: L. 21. ff. *de actionibus emptionis & venditionis*: v. g. tenetur restituere fructus, quos percepisset ex fundo. Si emptor, v. g. coactus est emere frumentum ingenti pretio, venditor reparare illud damnum tenebitur. Si autem venditor non tradat rem venditam ex justa causa, puta, quia periculum est, ne pretium statutum non solvatur, potest rem venditam in pignus retinere, & tunc ad nihil tenetur, ut docet Jus civile. *Venditor pignoris loco quod vendidit retinet, quoad emptor satisfaciat*: L. 31. ff. §. 8. *de ædilitio edicto*. 5. Venditor, ut bonus paterfamilias, debet rem venditam quamdiu retinet curare; quia non alio fine in manibus ejus relinquitur; ita jubet jus civile. *Talis custodia desideranda est in venditore, qualem bonus paterfamilias suis rebus adhibet*: L. 35. §. 4. ff. *de contrahenda emptione*.

Sic, si venditoris incuria res empta perierit, tenebitur venditor restituere, nisi conventum fuerit, venditorem teneri tantum ex dolo, aut nisi emptoris mora, aut culpa causa fuerit, rem venditam traditam fuisse; juxta

juxta illud: *Dolum & culpam recipiunt mandatum pignore acceptum, locatum, commodatum & venditum:* L. 23. ff. *de regulis juris.*

De modis, quibus fit traditio a venditore.

Consect. 2. Toties res vendita tradita censebitur, quoties non censetur amplius sub custodia venditoris; & ita traditur sequentibus modis.

Mobilia traduntur. 1. Traditione, ut si frumentum, quod emisti, in eum, quem indicasti locum, translatum fuerit. 2. Clavis datione, ut si quis merces in horreo depositas vendiderit, simul atque claves horrei tradiderit emptori: L. 2. Inst. *de rerum divisione* §. 45. 3. Solo externo consensu, ut si rem tibi locatam, commodatam, aut apud te depositam vendidero, vel rem translatu difficilem, qualis est columna marmorea; tibi venditam declarem: L. 18. §. 2. ff. *de acquisitione vel rerum possessione.*

Immobilia traduntur. 1. Libera possessione; ut si libere permittam te possidere fundum meum tibi a me venditum. 2. Instrumentorum traditione, quibus constat ad me pertinere fundum, quem tibi vendidi. 3. Publico contactu, aut intuitu rei, quam tibi vendidi; ut si duxerim te in fundum tibi a me venditum, & declarem fundum illum jam tuum esse.

Incorporalia traduntur. 1. Cessione, ut si cedam alteri jus quod mihi debetur. 2. Patientia, ut permittam te uti servitute, quam tibi vendidi.

Præstanda ab emptore.

Consect. 3. Emptor debet omnia quæ sequuntur exequi. 1. Debet pretium condictum, aut æquivalens venditori tradere; quia non ad alium finem res venditur, nisi ut ejus pretium obtineatur; unde ait jus civile: *Quod venditur, non aliter fit accipientis, quam si aut pretium nobis solutum sit, aut satis eo nomine factum:* L. 19. ff. *de contrahenda emptione, & venditione.*

2. Debet pretium statutum loco & tempore condictis tradere; quia res tali conditione vendita est.

3. Si emptor ex culpa pretium statutum non tradiderit, tenebitur damnum reparare: quod damnum

emergens, ubi clare non conſtiterit, penſatur ſecundum intereſſe præſcriptum a Principe; juxta illud: *Venditori, ſi emptor in pretio ſolvendo moram fecerit, uſuras dumtaxat præſtabit, non omne omnino, quod venditor mora non facta conſequi potuit*: L. ult. ff. *de periculo & commodo rei venditæ*. Ubi vero clare conſtiterit, tenebitur emptor omne damnum ex mora culpabili reparare.

4. Emptor debet ſolvere uſuras ob dilatam ſolutionem. 1. Si ita cum cauſa conventum ſit, ſuppoſito titulo damni emergentis vel lucri ceſſantis. 2. Si venditor ſolutionem coram judice cum juſto titulo exegerit. 3. Si res empta ſit frugifera, v. g. ager, animal, vinea, &c. quia in illis caſibus venditor damnum patitur.

5. Si emptor ex mora, vel culpa ſua rem emptam apud ſe non recipiat condicto loco & tempore, ſi ea perierit, perit emptori; quia res domino perit. Si res fuit empta cum pacto retrovenditionis, ſi incuria emptoris res empta vel perierit, vel deterior facta fuerit, tenebitur eam reparare; quia res vendita ſub pacto retrovenditionis, eſt quaſi ſub cuſtodia acquirentis, & proinde tenetur eam reparare, ſi ex incuria deterior fiat.

§. IX.

De reſciſſione venditionis.

Prop. unica. Toties reſcindi poteſt venditio, quoties facta fuerit non ſervatis conditionibus contractus; & ſi non reſcinderetur, non ſervaretur rationalis intentio emptoris & venditoris.

Prob. ex dictis. Toties contractus reſcindi poſſunt, quoties non obſervatæ ſunt conditiones contractus; & ſi perſiſterent, non ſervaretur rationalis intentio contrahentium: Ergo toties debet reſcindi emptio & venditio, quoties non obſervatæ ſunt conditiones contractus.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Venditio reſcindenda eſt, ſi non tradatur a venditore res vendita, vel pretium rei venditæ

tæ ab emptore loco condicto, & tempore condicto; juxta illud: *Non impleta promissi fide, dominii tui jus in suam causam reverti conveniat:* L. 6. C. *de Pactis inter emptorem & venditorem compositis.*

Consect. 2. Venditio rescindi debet, 1. Si vitium non patens sed occultum, non tenue sed insigne, & emptori periculosum, usumque rei venditæ impediens occultatum fuerit; juxta illud: *Si quid tale fuerit vitii, sive morbi, quod usum ministeriumque hominis impediat, id dabit redhibitioni locum:* L. 1. §. 8. ff. *de ædilitio edicto.*

Sic, si fundi pestilens exhalatio, si servitus incommoda occultata fuerit, rescissio habet locum: sed si res fuerit vendita bona fide, *propter minimam causam inempta fieri non debet:* ut dicitur L. 54. ff. *de contrahenda emptione.*

2. Quando duo connexa veneunt, v. g. jumenta paria, si alterum sit inutile, potest venditio rescindi quoad singula; quia jumenta non separantur: ut dicitur L. 38. ff. §. ult. *de ædilitio edicto.*

3. Si res fuerit vendita cum pacto retrovenditionis, modo intra tempus præscriptum redimatur, venditio rescinditur, si pretium acceptum restituatur; quia ea conditione facta est emptio & venditio.

4. Rescissio venditionis sine ulla causa potest fieri mutuo partium consensu, ut dictum est. *Etenim quod consensu contractum est, contrariæ voluntatis adminiculo dissolvitur:* L. 1. C. lib. 4. tit. 45.

5. Cum sit redhibitio, aut rescissio venditionis, *oportet, ut omnia in integrum restituantur, perinde ac si neque emptio, neque venditio intercessisset*, ut dicitur L. 60. ff. *de ædilitio edicto.* Et ita emptor reddet fructus rei emptæ: venditor pretium, & lucrum ex pretio perceptum.

Monit. 1. Venditio vel emptio, quæ fit authoritate publica non potest rescindi, si forma juris observetur; quia hæc venditio censetur semper justa, & rationalis; juxta illud juris: *Dictum illud non pertinet ad venditiones fiscales:* L. 1. ff. ibid.

Monit. 2. Quando rescissio commode fieri non potest, & emptor aut venditor deceptus est, tunc per jus aliud offertur supplementum, scilicet, *actio quanti mino-*

minoris, qua fit, ut pretium & res vendita ad justam æqualitatem reducantur, & damnum quod alter contrahentium patitur, reparetur.

§. X.

De jure retractus.

Nota. Jus retractus est jus, quod habet aliquis, ut præferatur emptori ratione consanguinitatis, quam habet cum vendente.

Prop. unica. Jure retractus potest res vendita retrahi e manu emptoris, invito emptore & venditore.

Prob. rat. Toties res vendita potest retrahi e manu emptoris, quoties id legibus permittitur; quia contractus debent juxta leges iniri: Atqui legibus permittitur, ut jure retractus res vendita possit retrahi a manu emptoris per consanguineos venditoris, ut bona familiæ in ea familia permaneant: Ergo jure retractus res vendita potest retrahi e manu emptoris.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Ex parte rerum: quæ res possint retrahi & quæ non possint retrahi. Res tantum immobiles possunt retrahi: his adjunguntur annui redditus, census, pensiones perpetuæ, usufructus venditus, modo hæ res sint de genere & familia, & de majorum bonis, & non recenter acquisitæ a venditore: ita Gregorius Tolosanus: lib. 26. cap. 1. Retrahi non possunt res etiam immobiles, quæ hic subjiciuntur, 1. Res limitaneæ Regni non possunt retrahi a parente proximiori cui Princeps minus fidit; quia bonum Principis præfertur bono privato. 2. Res Regi venditæ, aut ad fiscum delatæ, sive ob crimen, sive per contractum; quia bonum Regis bono privato præfertur. 3. Res venditæ Ecclesiæ, vel ab Ecclesia; quia hæc proximos non habet. 4. Res hæredibus venditæ; quia jus familiæ non videtur mutatum. 5. Res venditæ pro augendis scholis & Ecclesiis; quia utilitati publicæ privata cedit. 6. Feuda vendita, ne vasalli cogantur habere dominum, quem nolunt. 7. Res donatæ, mutuatæ, commodatæ, locatæ, datæ in solutionem, res permutatæ, nisi in fraudem fieret permutatio,

tatio, non possunt retrahi; quia solus contractus venditionis dat jus retractus: ita Gregorius Tolos. ibid.

Consect. 2. Ex parte personarum: quinam possint uti jure retractus, & quinam non possint.

Jure retractus uti potest proximus, non remotior, sed propinquior; & si plures sint eodem gradu, omnes possunt, non modo ipsi proximi, sed etiam eorum hæredes necessarii, immo & extranei, si propinquus defunctus vel cœperit, vel dixerit se velle retrahere: cedere vero jus retractus extraneo proximus non potest.

Jure retractus uti non possunt, qui hic subjiciuntur. 1. Hi, qui sunt conjuncti cum venditore sola adoptione, vel affinitate. 2. Spurii non possunt bona patris naturalis retrahere. 3. Qui jure civili pro mortuis habentur, ut deportati. 4. Hi, qui res redhibendas emere non possunt; unde non retrahunt, qui munera & officia, quæ rebus retrahendis hærent; præstare non possunt, v. g. femina feudum non femineum, persona Ecclesiastica feudum temporale: ita Gregorius Tolos. ibid.

Consect. 3. De modo utendi jure retractus. Proximus retrahere volens rem venditam debet primo extra judicium emptorem interpellare, ut secundum consuetudinem loci huic juri satisfaciat; & si recuset, instituere actionem in rem scriptam. 2. Pretium æquale cum legitimis impensis restituere, vel saltem offerre realiter in pecunia numerata; idque in domo emptoris, vel eo absente, debet pecuniam deponere apud personam publicam; & hoc nomine & jure retractus; totumque illud fieri debet intra annum & diem a tempore venditionis, nisi brevius vel longius tempus consuetudo admittat: ita idem Gregorius Tolos. ibid.

§. XI.

De Jure evictionis.

Nota. Jus evictionis est jus, quod habet verus dominus rei, ut rem suam ab alio venditam authoritate judicis recuperet.

Prop. unica. Jure evictionis legitimus dominus rei potest rem suam ab alio venditam e manu emptoris judicis authoritate retrahere.

Prob. Quilibet poteſt authoritate judicis rem ſuam ubicumque fuerit perſequi: Ergo poteſt eam recuperare, quando, ipſo invito, vendita eſt a non vero domino; quia nemo poteſt in alium transferre plus juris, quam ipſe habet.

Conſectaria hujus doctrinæ.

Conſect. 1. Ex parte rerum. Res quælibet ſive mobilis, ſive immobilis, vendita a non vero domino, poteſt per verum dominum evinci, id eſt, authoritate judicis retrahi; quia res quælibet domino ſuo clamat.

Conſect. 2. Quoad perſonas. Quando quis vendidit rem alienam, ſive bona fide, ſive mala fide vendiderit, ſolus dominus rei venditæ poteſt eam evincere; quia ille ſolus jus habet rem illam exigendi.

Conſect. 3. Ex parte modi evincendi. Quando res a vero domino exigitur per evictionem ab emptore, emptor debet præmonere venditorem, ut juſtis defenſionibus utatur: ſi id ommittat, venditor non tenebitur ad evictionem; quia emptor in cauſa eſt, cur ſe venditor non defenderit.

Monit. Ideo ea, quæ pertinent ad venditionem & emptionem, multis executus ſum; quia ſcilicet hæc ſingula poſſunt eſſe regula eorum omnium, quæ dicenda ſunt de aliis contractibus, ut patebit ex dicendis.

ARTICULUS II.

De Permutatione.

Nota. Permutatio eſt contractus, qua res cum alia re vel ejusdem ſpeciei, vel alterius permutatur, v. g. vinum cum vino, vinum cum oleo, &c.

Prop. unica. Eædem requiruntur conditiones in permutatione, quæ in venditione, his exceptis, quæ diſtinguunt permutationem ab emptione & venditione.

Prob. rat. Permutatio eſt vicina emptioni, ut habetur L. ultima ff. de rerum permutatione: *Ariſto ait: quoniam permutatio vicina eſt emptioni:* Ergo iisdem conditionibus conſtare debet, quibus emptio & venditio, ſive res, ſive perſonæ, ſive modus permutandi examinentur, modo excipias ea, in quibus permutatio differt ab emptione & venditione.

Con-

Convenit autem permutatio cum emptione & venditione ſequentibus modis.

1. Utrobique transfertur dominium, aut poſſeſſio rei. 2. Utrobique debetur evictio. 3. Utrobique debet dari id, de quo conventum eſt.

Differt autem permutatio ab emptione & venditione ſequentibus modis.

1. Emptio & venditio perficiuntur ſolo conſenſu; permutatio vero rei traditione. 2. In emptione & venditione datur pretium pro re; in permutatione vero res pro re. 3. Vendi res aliena poteſt; permutari non poteſt.

Conſectaria hujus doctrinæ.

Conſect. 1. Quoad permutantes. Permutantes debent habere dominium rerum, quas exponunt permutationi; quia per permutationem transfertur rerum dominium. *Ideoque Fedius ait, alienam rem dantem, nullam contrahere permutationem:* L. 1. ff. de rerum permutatione §. 3.

Conſect. 2. Quoad res permutandas. Hæ ſolum res poſſunt permutari, quæ ſunt in commercio hominum, quæque ſunt in noſtra poteſtate, & quæ ad æqualitatem redactæ ſunt; alias contractus vel foret nullus, vel illicitus, ut dictum eſt de contractibus in communi.

Conſect. 3. Quoad modum permutandi. In actuali permutatione permutantes non debent ſe mutuis dolis decipere, ſed debent vitia rerum permutandarum, ſi quæ habeant, manifeſtare, ut dictum eſt de emptione & venditione.

ARTICULUS III.

De Cambio monetarum.

Cambium eſt permutatio pecuniæ pro pecunia. Ille, qui in gratiam alterius cambit, dicitur campſor: is vero in cujus gratiam fit cambium, campſarius appellatur.

Campſor alius eſt publicus, alius privatus.

Campſor publicus eſt ille, qui authoritate Reipublicæ ſtatuitur, & hic tenetur cambire pecunias omnibus, & ſingulis poſtulantibus.

Campſor privatus eſt ille, qui quibus vult, & non aliis cambit pecunias. Si Reſpublica ſtatuat campſores publi-

publicos, privati non poſſunt exercere artem cambiendi; quia ſtandum eſt legibus Reipublicæ.

Prop. I. Toties cambium eſt licitum, quoties diverſæ monetæ, cambio expoſitæ, reducuntur ad æqualitatem, quoties campſoris cura juſto pretio compenſatur, & lucrum ceſſans, aut damnum emergens reparatur.

Prob. Ratione. Juſtitia nihil aliud exigit, quam ut res, quæ ſunt materiæ contractuum, reducantur ad æqualitatem, & proinde quod labor contrahentium compenſetur, & lucrum ceſſans, aut damnum emergens reparetur --- Ergo toties cambium monetaram erit licitum, quoties prædictæ conditiones obſervabuntur: & proinde cambium erit licitum in ſequentibus caſibus, licet aliquod lucrum moderatum accipiatur.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

De caſibus, in quibus licitum eſt cambium.

Conſect. I. Licitum eſt cambium minutum, in quo pecuniæ pretioſiores cum vilioribus commutantur; aut vice verſa, cum viliores cum pretioſioribus commutantur; v. g. aurum datur pro argento, argentum pro ære, pecunia unius loci pro pecunia alterius, v. g. moneta Galliæ pro moneta Hiſpaniæ, aut vice verſa, diverſo utriusque monetæ penſato pretio; quia in tali cambio campſori juſtus eſt titulus ſumendi aliquid. I. Labor campſoris in numeranda pecunia. 2. Diligentia in conquirenda pecunia omnis generis, ut præſto ſit dare omni exigenti monetam, quam poſtulaverit. 3. Officium cambiendi, in quo neceſſarii ſunt famuli, ſubeunda pericula, & alia hujusmodi: quæ ſingula ſunt pretio æſtimabilia.

Conſect. 2. Licitum eſt cambium per litteras, in quo campſarius, cui opus eſt, ut pecunia alio invehatur, eam pecuniæ ſummam hic, v. g. Toloſæ campſori prius ipſe campſarius numerat, quam poſtea campſor, litteris datis, alibi, v. g. Pariſiis refundit per ſuos, ut loquuntur, correſpondentes: etenim hoc in caſu campſor juſtum habet titulum ſumendi aliquid. Titulus ille eſt, I. Realis, aut virtualis transvectio pecuniæ. 2. *Aſſecuratio*, ut dicunt, pecuniæ acceptæ; ſuſcipit enim in ſe onus *aſſecurandi* pecuniam per vias vel longas, vel diffi-

difficiles transvehendam. 3. Officium campſoris eſt onus habendi correſpondentes: quæ omnia ſunt pretio æſtimabilia: licet autem non transferat pecunias, ſed quas jam habet, alibi exhibeat; tamen ſemper poteſt aliquid accipere; quia hoc per accidens habet; & id fructus eſt ejus induſtriæ.

Conſect. 3. Cum eædem monetæ ſunt inæqualis valoris in diverſis locis propter copiam monetarum in uno loco, & penuriam in alio; tunc licitum eſt, inquit Soto, pecuniam ab uno in alterum locum cambire, habito reſpectu copiæ, quæ eſt in uno, & inopiæ quæ eſt in alio: Ita ſcilicet, ut hic, v. g. Toloſæ, ubi eſt inopia argenti, dem minorem ſummam; & illic, v. g. Pariſiis, ubi eſt copia argenti, majorem ſummam recipiam, dummodo non pallietur uſura, nihilque recipiatur ratione temporis; tunc enim dati, & accepti æqua eſt æſtimatio; nam poteſt contingere, quod hic Toloſæ, ubi eſt raritas monetæ, centum nummi pluris æſtimentur, quam centum & decem Pariſiis: ſicuti centum cadi olei, hic Toloſæ ubi eſt penuria olei, pluris valent, quam centum & decem cadi olei Narbonæ, ubi eſt copia olei: ergo ſicuti abſque injuſtitia, centum & decem cadi olei, quos Narbonæ habes, poſſunt mutari cum centum cadis olei, quos hic Toloſæ habeo; ita & de moneta idem dici poteſt, inquit Soto: & quamvis ego videam diſparitatem eſſe maximam, quia moneta valorem habet ſtatutum a Principe, qui nec creſcere, nec decreſcere poteſt per voluntatem contrahentium; res vero uſualis valorem habet, qui creſcere & decreſcere poteſt: tamen non videtur omnino ſententia Soti reprobanda, eamque ego lectori vel approbandam, vel improbandam relinquo.

De Caſibus, in quibus illicitum eſt Cambium.

Conſect. 1. Illicitum eſt cambium, in quo datur præſens moneta, & intra certum tempus reſtituenda eſt eadem quantitas monetæ cum aliquo fœnore ratione expectati temporis; tunc enim non ſervatur æqualitas inter monetas, quæ commutantur: ſicut uſura eſſet, ſi mutares frumentum cum frumento ejuſdem ſpeciei & valoris, & ratione temporis aliquid ſupra datam

 men-

menſuram exigeres; tunc enim in cambio illo palliatur uſura; etenim hic contractus verum eſt mutuum, in quo recipitur aliquid ultra ſortem ratione dilatæ ſolutionis.

Conſect. 2. Illicitum eſt cambium, in quo mutans monetam cum moneta, dat monetam minoris valoris, & exigit monetam valoris majoris, vel ratione figuræ, v. g. ſi dares nummum gallicum, & exigeres nummum anglicum, qui, ut dicunt, conſtat ex puriore & altiore metallo; tunc enim non ſervaretur æqualitas in monetis: ſicuti ſi permutans triticum, dares commune, & exigeres longe melius.

Conſect. 3. Illicitum eſt cambium, in quo, imminente diminutione pretii monetarum, nolles dare, neque accipere monetam pretio ſtatuto a Principe, ſed dares computando altiori pretio & reciperes computando inferiori; quia non ſervaretur æqualitas: moneta enim legitimum habet a Principe pretium, quod nefas eſt vel excedere, vel non pertingere.

Prop. 2. Juſtum pretium campſoris publici eſt illud, quod ſtatuitur a Principe. Juſtum pretium campſoris privati eſt illud, quod vulgo ſumitur a viris probis ejusdem artis.

Prob. rat. Cambium menſurari poteſt ad inſtar emptionis & venditionis: Atqui in venditione juſtum pretium eſt vel illud quod ſtatuitur tum a lege tum a Principe, vel illud quod ſtatuitur communiter a viris probis: Ergo & in cambio.

Conſect. unicum. Sicut illicita eſt venditio vel emptio, quoties non ſervatur pretium vel ſtatutum a Principe, vel determinatum ab hominum æſtimatione; ita cambium erit illicitum, quoties campſor plus accipiet, quam vel conſuetudo, vel leges ſtatuerint.

CAPUT VI.

De Contractibus, in quibus non transſertur dominium rei, ſed transſertur uſusfructus.

ARTICULUS UNICUS.

De emphyteuſi & feudo.

Nota. Emphyteuſis eſt contractus, quo ſub onere penſionis annuæ transfertur uſusfructus, ſeu dominium utile

utile rei immobilis, retento dominio directo : L. 1. & 2. C. de jure emphyteusis. Dans fundum vocatur dominus; recipiens vocatur emphyteuta. Feudum est contractus, quo sub onere fidelitatis, & obsequii personalis transfertur dominium utile rei immobilis, retento dominio directo. Ibidem.

Dans fundum vocatur dominus: accipiens fundum vocatur feudatarius, seu vasallus.

Prop. unica. Dans fundum in feudum, vel emphyteusim, conservat tantum dominium directum, & solum potest exigere pensionem ab emphyteuta, fidelitatem vero vel obsequium personale a feudatario. Accipiens vero fundum vel in feudum, vel in emphyteusim, acquirit solum dominium utile, & tenetur solvere vel pensionem, si sit emphyteuta, obsequium vero personale, si sit feudatarius.

Prob. rat. Hæc est natura contractus feudi, vel emphyteuseos: cum enim nec vera venditio sit, nec vera locatio, non traditur dominium directum rei, ut vulgo fit in venditione, nec traditur solus usus rei, ut vulgo fit in locatione ad certum tempus; sed feudator retinet dominium directum rei, & feudatarius acquirit usumfructum, seu dominium utile sub onere obsequii personalis. Item emphyteuta retinet dominium directum rei, emphyteutarius acquirit usumfructum, seu dominium utile, sub onere pensionis: ergo dans fundum debet retinere dominium directum, & accipiens debet solvere quod promisit; quilibet enim debet stare conditionibus contractus a se initi. Totum illud colligitur ex L. 1. cap. de jure emphyteutico.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Quoad personas. Hi soli possunt dare in feudum, qui sunt veri domini fundi: & hi solum possunt accipere in feudum, qui possunt acquirere dominium utile; quia ille contractus non fit ob alium finem - & ita qui sunt incapaces dominii, nequeunt dare, vel accipere in feudum.

Consect. 2. Quoad res. Res solum immobiles, quæ cultu possunt fieri meliores, possunt dari in feudum vel emphyteusim, v. g. agri, vineæ, immo ædificia; minime

me vero res mobiles, v. g. veſtimenta, equi &c. -- quæ uſu poſſunt fieri deteriores; quia finis feudi, & emphyteuſeos eſt, ut fundi inculti, & ſteriles per culturam fiant meliores; ædificia vero conſerventur, & domino directo penſio ſolvatur.

Conſect. 3. Quoad modum & effectus, qui feudum comitantur tam reſpectu domini, quam emphyteutæ. Dominus, 1. Retinet ſemper dominium directum fundi. 2. Quotannis in recognitionem illius dominii penſionem accipit. 3. ſine illius conſenſu fundus non alienatur, & ſi velit emptori præfertur. 4. Cum alienatur, laudemium ei ſolvitur, Gallice *Lots & ventes*.

Emphyteuta, 1. Habet dominium non directum, ſed utile, & percipit omnes fructus fundi. 2. Tenetur ad meliorationes, & earum pretium poteſt exigere, dum invitus fundum dimittit. 3. Fundum non poteſt ſine conſenſu domini permutare, donare, legare, oppignorare. 4. Poteſt eo fundo non ſecus ac proprio uti.

Ex parte vero utriusque, ſcilicet domini, & emphyteutæ, hæ obſervandæ ſunt leges.

Si fundus datus in feudum, vel emphyteuſim, caſu aliquo pereat, v. g. inundatione, incendio, perit domino fundi. Si fundus pereant, pereunt feudatario; quia res quælibet domino ſuo perit. Feuda ſeu feudator, vel emphyteutans eſt dominus fundi: feudatarius, vel emphyteuta eſt dominus fructus.

Si fundus pereat ex toto, feudatarius eximitur a totali obſequio, & emphyteuta a totali penſione: ſi pereat ex parte, poteſt petere diminutionem vel obſequii, vel penſionis, vel fundum ſuperſtitem dimittere; quia penſio & obſequium fundantur ſupra fundum, ſicut acceſſorium ſupra principale.

Conſect. 4. De diſſolutione, reſciſſione contractus feudi, & emphyteuſeos. Feudatarius & emphyteuta poſſunt privari fundo, ſi violent ſtatutas conditiones feudis aperte contrarias; quia omnis contractus diſſolvitur, ſi non ſtetur conventis: & ita ceſſat feudum, & emphyteuſis, ſi negetur penſio vel obſequium perſonale. Si emphyteuta per triennium ceſſaverit a ſolutione, cadit ſuo jure: L. 2. C. de Jure emphyteuſis. Si emphyteuta Eccleſiaſticus ceſſet per biennium, cadit ſuo Jure: Nov.

Nov. 7. tit. 1. cap. 3. §. 2. Si vendatur res emphyteutica sine consensu domini : si non solvatur laudemium Gallice *Lots & ventes* : si feudatarius, & emphyteuta sit insigniter ingratus erga dominum : si fundum deteriorem faciat. Hæc omnia colligo ex Nov. 120. tit. 3. c. 8.

Si feudatarius, vel emphyteuta fundum meliorem fecerint, si ex culpa sua fundum deserant, vel quia sponte volunt deserere fundum, vel quia nolunt solvere pensionem, vel obsequium; tunc non poterunt meliorationis pretium exigere, sicuti de usufructuario dicitur.

CAPUT VII.

De Contractibus, quibus transfertur solus usus rei, v.g. de locatione & conductione, commodato & precario.

Nota. Usus rei transfertur aliquando gratis, aliquando pro pretio : usus rei transfertur gratis per commodatum & precarium : transfertur vero pro pretio per locationem & conductionem.

ARTICULUS I.

De Locatione & Conductione.

Nota. Qui dat usum rei, dicitur locator : qui accipit, dicitur conductor.

Locatio est contractus, quo res, vel persona ad usum justo pretio conceditur.

Conductio est contractus, quo res vel persona ad usum justo pretio comparatur.

§. I.

De Conditionibus requisitis ad locationem & conductionem.

Prop. unica. Eædem requiruntur conditiones in locatione & conductione, quæ in emptione & venditione, his exceptis, quæ possunt emptionem & venditionem a locatione & conductione distinguere.

Prob. Jure civili - - *Locatio & conductio est proxima emptioni, & venditioni, iisdemque regulis consistit; nam, ut emptio & venditio ita contrahitur, si de pretio convenerit; sic & locatio & conductio ita contrahi intelligitur, si merces constituta sit; & competit locatori quidem locati*

actio, *conductori vero conducti actio*; *Inst. lib.* 3. *tit.* 25. Ergo iisdem conditionibus constare debet, quibus constat emptio & venditio.

Conductio & locatio conveniunt cum emptione & venditione in sequentibus modis.

1. Uterque contractus est contractus bonæ fidei, ultro citroque obligatorius. 2. Uterque perficitur consensu. 3. Ut in emptione & venditione consensus est in rem & pretium, sic hic in rem, & mercedem. 4. Quod ut ibi pretium, sic hic merces in arbitrium tertii conferri potest. 5. Sicut in pecunia pretium rei sic in pecunia merces rei consistit.

Conductio, & locatio differunt ab emptione & venditione. 1. Quod in emptione res tantum datur; hic non res tantum, sed facta veniant. 2. In contractu emptionis, & venditionis proprietas alienatur; in locatione usus tantum venit. 3. Pretium tantum consistit in pecunia numerata; merces potest consistere in omni re fungibili. 4. Venditor egens re vendita a traditione non excusatur; bene tamen locator, si ea egeat. 5. Post contractum emptionis, & venditionis casus fortuiti ad emptorem spectant; non rei conductæ ad conductores. Hæc omnia educuntur ex toto titulo Locati, & toto titulo de contrahenda emptione.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Quoad locantes, & conducentes. Locans & conducens debet habere dominium rei, quam exponit contractui: ille rei quam locat, iste pretii quod rependit; quia nemo potest contractibus exponere quæ sui juris non sunt.

Consect. 2. Quoad res, quæ sunt materia locationis, & conductionis. Res locatæ debent esse utiles, & non perniciosæ conducenti; quia res perniciosæ ex commercio hominum excludi debent. Sic locari possunt 1. Res soli usui inservientes, ut domus habitanda, liber legendus, &c. -- 2. Res frugiferæ, ut agri, vinea, prata, stagna piscifera, fodinæ, &c. -- Operæ artificum, instructio magistrorum.

Locari non possunt res, quæ solo usu totaliter consumuntur, ut oleum, vinum, frumentum, moneta ipso

usu

usu consumenda; quia in his rebus usus non differt ab ipsa re; juxta illud juris: *Commodari non potest id, quod usu consumitur, nisi forte ad pompam, & ostentationem quis accipiat:* L. 3. ff. §. 6. commodari, vel contra. Eadem ratione locari nequeunt domus usurariis, lenonibus, & aliis hujusmodi, ut vetant leges tum civiles, tum Canonicæ.

Consect. 3. De æqualitate servanda in locatione & conductione.

Usus, & utilitas rei locatæ debent reduci ad æqualitatem cum pretio dato a conductore; quia alias contractus esset injustus, si pretium non æquivaleret usui & utilitati, & utilitas & usus pretio. Sic totum pretium debet restitui, si res locata nulli usui esse potuerit; debet vero reddi ex parte, si ex parte solum utilis fuerit, v. g. si domus pestilens locata fuerit, si equus inutilis locatus fuerit.

Sic pensio debet ex toto remitti, si citra culpam conducentis res frugifera omnino sterilis fuerit, ut dicit jus civile. *Si labes*, inquit, *facta sit, omnemque fructum tulerit, damnum coloni non esse - - sed damnum domini futurum*, ut habetur L. 15. ff. locati §. 3. Debet remitti ex parte, si ex parte sterilis fuerit, nisi aliter conventum fuerit inter contrahentes, juxta hanc regulam: colono unius tantum anni fit quædam remissio, si ingens sterilitas contingat; nulla vero fit remissio, si exigua sterilitas evenit. *Modicum damnum debet ferre colonus, cui immodicum lucrum non aufertur:* L. 26. ff. locati §. 6. Sic colono multorum annorum nulla fit remissio pensionis ob sterilitatem etiam ingentem unius anni; quia sterilitas unius anni per ubertatem multorum annorum compensatur. *Si uno anno remissionem quis colono dederit ob sterilitatem, deinde sequentibus annis contingit ubertas, nihil obesse domino remissionem, sed integram pensionem etiam ejus anni, quo remisit, exigendam:* L. 15. §. 4. locati.

Si locator & conductor contractum ineunt quo, servata æqualitate, & pensatis omnibus, minori pretio fundi conductor suscipiat in se omnem casum, omnem sterilitatem, standum est contractui, nullaque ei fieri debet remissio ob sterilitatem ex causis naturalibus provenientem. *Si quis*, inquit Jus civile, *fundum locaverit, ut*

etiam si quid vi majori accidisset, hoc ei præstaretur, pacto standum esse: L. 19. ff. §. 2. locati.

Confect. 4. Circa modum locandi, & conducendi. Si locationi, & conductioni admisceantur alii contractus, qui non sint contra naturam locationis & conductionis, pacta, & statuta illorum contractuum observanda sunt; quia nihil tam rationi congruum, quam statuta pacta observari.

Sic, si dominus locator fundi, & colonus conductor quamdam societatem ineant, *Partiarius colonus, quasi societatis jure & lucrum & damnum* societatis jure *patitur cum domino fundi*: L. 24. ff. locati. §. 6.

§. II.

Quid præstandum a Conductore.

Prop. unica. Conductor non potest uti re conducta, nisi juxta vel pactum, vel consuetudinem; & si ea abutatur, tenetur reparare damnum culpa sua, vel dolo suo proveniens; si vero ea non abutatur, non tenetur reparare damnum, quod solo casu evenit.

Prob. Ex jure civili. *In judicio tam locati, quam conducti, dolum & custodiam, non etiam casum, cui resisti non potest, venire constat*: L. 28. C. De locato: ergo si conductor vel contra pactum, vel contra consuetudinem, vel dolose, vel culpabiliter agat, tenetur damnum reparare.

Confectaria hujus Doctrinæ.

Sequitur, conductorem peccare, & teneri ad restitutionem in sequentibus casibus. 1. Si contra pactum agat: v. g. si ignem habeat, ubi non haberi conventum est, & incendium contingat, tenetur reparare damnum; *quia*, inquit jus civile, *non debuit ignem habere*: L. 11. ff. Locati. §. 1. Si fœnum paleamve ponat, ubi conventum erat non poni - - Si servus ignem deferens succendat, tenetur reparare; *quia ipse causam præbuit, inferendo contra conductionem*, inquit jus civile L. 11. ff. Locati §. 5. Si mulas, equos &c. rumpat opprimendo insueto onere L. 30. ff. Locati §. 2. Si colonus fundum ante præfixum tempus deserat: L. 24. ff. Locati. §. 2.

2. Si ex culpa sua, vel suorum, res conducta pereat, vel deterior fiat, tenetur reparare; quia culpam debuit præ-

præcavere. *Periculum*, inquit lex, *præstat, si qua ipsius, eorumque, quorum opera uteretur, culpa acciderit:* L. 25. ff. Locati. §. 7.

Si conductor inimicum injuste provocavit, & hic ex ira excidat fundi conducti arbores, conductor tenetur reparare: L. 25. ff. Locati §. 51. Si conductor levi metu percussus, latronibus, militibusve diripiendam exponat rem locatam, tenetur reparare; minime vero, si justo fuerit metu percussus: L. 27. ff. Locati. §. 1.

3. Si res conducta casu pereat, vel deterior fiat, conductor ad nihil tenetur; quia nemo tenetur casibus improvisis. Sic, si extra culpam & dolum res conducta pereat ignibus, aquis, latronibus, ad nihil tenetur conductor, quia *incendia, aquarum magnitudines, impetus prædonum a nullo præstantur*, ut habetur L. 23. ff. de regulis juris.

§. III.

Quid præstandum a Locatore.

Prop. unica. Locator tenetur efficere, quantum in se est, ut conductor pacifice, & commode juxta actionem re conducta fruatur; si hanc curam sine causa omittat, tenetur damnum hinc secutum reparare.

Prob. Ex jure civili. Hæ sunt leges locationis. *Plane, si forte dominus frui non patiatur, quod interest præstabitur:* L. 15. ff. Locati §. 8.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Ex quo sequitur, locatorem peccare, & teneri ad restitutionem in casibus sequentibus.

1. Si non stet pactis. *Si quid in lege conductionis convenit, si hoc non præstatur, ex conducto agetur*, ut dicitur: L. 15. ff. Locati §. 1.

2. Si res locata talis detur, ut ea uti pacifice & commode conductor non valeat, vel quia res non datur integra, sed solum ex parte, ut si non domus integra, sed solum aliqua ejus pars detur; vel quia non datur commoda: v. g. si fenestræ sint effractæ, ostia corrupta: L. 25. ff. Locati §. 2.

3. Si res conducta, ex dolo, vel culpa locatoris sit noxia conductori: v. g. *Si dolia vitiosa locaverit, dein-*

de vinum effluxerit, tenebitur ad id, quod intereſt, nec ignorantia ejus erit excuſata: L. 19. ff. Locati §. 1. quia debebat examinare dolia, antequam ea locaret. *Si ſaltum paſcuum*, inquit lex, *locaſti, in quo herba mala naſcebatur - - Quod intereſt, præſtabitur, ſi ſciſti: ſi ignoraſti, penſionem non petes.* Ibidem.

4. Si res locata ſine cauſa ante præfixum tempus a conductore auferatur, tenetur damnum hinc ſequens reparare; quia pacta non ſervat. Poteſt tamen res locata auferri a conductore, minuendo pretium penſionis pro rato tempore, quo conductor re locata ſpoliatur. 1. Si res locata ſit propriis uſibus ipſius locatoris neceſſaria: v. g. ſi ipſe locator velit domum ſuam, quam locavit, habitare: L. 3. C. de re locata. 2. Si res locata vendatur, vel legato donetur: ibid. 3. Si conductor penſionem non ſolvat, vel re conducta male utatur, & non tamquam bonus paterfamilias: L. 3. C. ibid. 4. Si conductor penſionem non ſolvat - - colonus ejicitur tunc penſionum debitarum nomine: ibid.

§. IV.

De locante ſuas operas.

Prop. 1. Qui locat ſuas operas, tenetur opus ſuſceptum juxta regulas artis perficere: ſi non faciat, tenetur damnum, ex ignorantia ſua, vel negligentia, vel dolo proveniens, reparare.

Prob. ex jure civili, ubi ſic habetur: *Poterit ex locato cum eo agi, qui vitioſum opus fecerit:* Lege 51. ff. Locati. §. 1. Ergo qui ſuas locat operas, tenetur opus ſuſceptum juxta regulas artis perficere.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Sequitur, quod hi omnes, qui hic ſubjiciuntur, peccant, & ad reſtitutionem tenentur.

1. Colonus, qui intempeſtivo tempore culturam adhibet; *quia*, inquit lex, *colonus curare debet, ut opera ruſtica ſuo quoque tempore faciat, ne intempeſtiva cultura fundum deteriorem faceret:* L. 25. ff. Locati. §. 5.

2. Paſtor negligenter armenta cuſtodiens: qui mercedem accipit pro cuſtodia alicujus rei, is ejus periculum præſtat.

3. Ve-

3. Vectores publici, v. g. nautæ, muliones, rhedarii, qui res a loco in locum deferendas suscipiunt, & integras non exhibent, habetur contra eos actio ex locato: L. 13. ff. Locati §. 2. & L. 25. §. ibid.

4. Fullones, sartores, qui non reddunt integra, quæ eis commissa sunt, etiam si vulgari casu perierint. *Si fullo vestimenta polienda acceperit, eaque mures roserint, ex locato tenebitur; quia debuit ab hac re cavere: & si pallium fullo permutaverit, & alii quod est alterius dederit, ex locato actione tenebitur, etiam si ignarus fecerit:* C. 13. ff. Locati. §. 6.

5. Artifices demum omnes, qui opus vitiosum efficiunt; quia locarunt se ut artifices: L. 9. ff. de Locato. §. 5.

Prop. 2. Artifex non tenetur ea damna reparare, quorum nullatenus est causa.

Prob. rat. Tunc artifex nullatenus est in culpa: ergo non debet damnum pati.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Sequitur, quod artifices ad nihil tenentur in subjectis casibus.

1. Si dominus voluerit artefactum fieri contra regulas, invito artifice præmonente; tunc enim debet vitium operis sibi imputare: L. 51. ff. Locati. §. 1.

2. Si dominus materiam dederit, circa quam artifex artem suam exercere coactus fuerit: si opus vitiosum fuerit ex conditione materiæ, & non ex incuria artificis. *Si gemma,* inquit lex, *includenda, data sit, eaque fracta sit, siquidem materiæ vitio factum sit, non erit ex locato actio, si imperitia facientis erit - - Nisi periculum in se artifex susceperit:* L. 13. §. 5. ff. Locati.

3. Si casus omnino imprævisus opus corruperit: v. g. si ædificium pene perfectum motu terræ conciderit. *Si soli vitio id acciderit, locatoris erit periculum; si operis vitio acciderit, tuum,* id est, artificis, *erit detrimentum:* L. ultima ff. Locati. In priori casu, in quo scilicet non est culpa, compensandæ erunt artificis operæ; minime vero in posteriori, in quo est culpa.

ARTI-

ARTICULUS II.

De commodato & precario.

Commodatum eſt contractus, quo res aliqua ad ſolum uſum gratuito conceditur pro determinato uſu, & pro determinato tempore, ea conditione, ut res eadem in individuo reſtituatur. Precarium eſt contractus, quo res aliqua ad ſolum uſum gratuito conceditur, non determinando uſum vel tempus. Diciturque precarium, *eo quod precibus petentis utendum conceditur, tamdiu is, qui conceſſit, patitur:* L. 1. ff. de precario quamdiu.

Prop. unica. Eædem requiruntur conditiones in commodato, & precario, quæ requiruntur in donatione, paucis exceptis, quæ diſtinguunt donationem a commodato & precario.

Prob. rat. Commodatum non eſt pignus, aut depoſitum; quia in pignore res datur ſecuritatis gratia, in depoſito cuſtodiæ gratia. Non eſt mutuum; quia in mutuo accipiens fit dominus rei acceptæ, in commodato accipiens poteſt tantum uti re accepta. Non eſt locatio; quippe locatio fit ſub certa mercede, commodatum autem fit gratuito. Ergo commodatum eſt gratuita donatio hujus rei, quæ commodatur: ergo eædem requiruntur conditiones in commodato, quæ in donatione.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. *Quoad perſonas.* Illi omnes commodare poſſunt, non ſolum qui habent dominium rei, ſed etiam ejus poſſeſſionem, ſive liberi, ſive patres, ſive filiifamilias: & quidem poſſunt commodare unicuique, modo ſperetur, quod res commodata non futura ſit ipſo uſu deterior; quia nihil ultra requiri poteſt a domino, niſi ut res ipſa reddatur. *Commodare poſſumus*, inquit jus civile, *rem etiam alienam, quam poſſidemus, tametſi ſcientes alienam poſſideamus:* L. 15. ff. Commodati vel contra.

Conſect. 2. *Quoad res.* Ea ſolum poſſunt commodari, quorum uſus diſtinguitur ab ipſis rebus; qualia ſunt omnia, quæ uſu non conſumuntur, ſive mobilia ſint, ut veſtes, &c. ſive moventia, ut equus, &c. ſive immobilia, ut domus &c.

Conſect.

Confect. 3. *Quoad modum.* Modus commodati præfigitur a commodante; cum enim commodatum fit donatio usus, donatoris est modum beneficio suo præscribere. *Modum*, inquit jus civile, *finemque præscribere ejus est qui beneficium tribuit:* L. 17. ff. Commodati. §. 3.

Si modus commodati & quoad usum, & quoad tempus non præscribatur a commodante, consuetudine mensurabitur; quia consuetudo est contractuum interpres, sicut & legum. Sic, si equum commodavero, si librum, &c. eis utendum est ad usus solitos & non insolitos, v. g. equo ad iter agendum, libro ad legendum; minime vero ad oppignorandum.

Si modus commodati nec expresse per conditionem a commodante impositam, nec per consuetudinem cognosci possit, per æquitatem judicari debet. Sic commodatum potest repeti ante præfixum tempus, etiam cum damno commodatarii, si simile damnum impendeat commodanti; quia æquitas postulat, ut dominus rei potius re sua utatur, quam alius. Sic commodatum non potest repeti ante tempus præfixum, vel nondum expleto usu, ad quem datum est; quia alias commodatum magis noceret, quam prodesset.

Confect. 4. *De obligatione commodatarii.* Commodatarius tenetur servare commodatum præ rebus suis, si sit pretiosius, vel æque pretiosum; æquitas enim postulat, ut commodatarius, in cujus utilitatem cedit commodatum, damnum patiatur potius quam commodans. Sed si res commodatarii sint longe pretiosiores re commodata, poterit commodatarius præferre res suas commodato; æquitas enim postulat, ut nemo patiatur ingentem jacturam in rebus suis, ut vitet minorem in alienis.

ARTICULUS III.

De Mandato.

Mandatum est quasi manudatum; fit enim cum quid alteri gerendum committitur.

Mandatum est contractus, quo negotium aliquod alicui gratuito gerendum committitur, & suscipitur. Qui committit negotium, dicitur mandans, seu mandator: qui suscipit negotium, dicitur mandatarius.

Prop.

Prop. unica. Eædem requiruntur conditiones in mandato, quæ requiruntur in locatione operarum, hoc solum discrimine, quod locatio operarum non est gratuita, mandatum vero debet esse gratuitum.

Prob. Ratione desumpta ex jure civ. *In summa sciendum est, mandatum, nisi gratuitum sit, in aliam formam negotii cadere; nam mercede constituta incipit locatio esse & conductio*, ut dicitur Lib. 3. Inst. tit. 27. §. 14. Ergo ob affinitatem, quam mandatum habet cum locatione & conductione operarum, eædem requiruntur conditiones in mandato, quæ in locatione & conductione operarum; hoc excepto, quod locanti operas ex justitia debetur compensatio, mandatario autem ex gratitudine solum debetur honorarium.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. *Quoad personas.* Mandans habere debet authoritatem circa rem, quam mandat: mandatarius vero debet habere dominium operarum, quas promittit; quia nemo potest exponere contractui, nisi quæ ipsius sunt.

Sic nemo potest aliena negotia alicui committere; quia ad id non habet authoritatem. Sic qui non sunt sui juris, v. g. Monachus, servus, &c. non possunt aliena negotia suscipere; quia non sunt domini suarum operarum.

Sic actus legitimi per solemnes legis actiones, coram judice expediendi, mandari non possunt privato homini; quia debent fieri per personam publicam: v. g. aditio hæreditatis: L. 9. ff. *De acquirenda hæreditate.* Adoptio. L. 24. ff. *De adoptione.* Emancipatio: Lib. 3. Inst. tit. 1. §. 12. Tutoris datio: L. 6. ff. *De Tutoribus.* Acceptilatio: L. 13. ff. *De acceptilatione*, non possunt committi nisi personis ad id per jura destinatis.

Consect. 2. *Quoad res.* Illa solum possunt mandari, quæ sunt honesta & licita, non turpia vel injusta; mandatum enim de re turpi non est obligatorium, etiamsi firmaretur juramento, ut habetur de regulis juris in 6. *Non est obligatorium*, inquit regula, *contra bonos mores præstitum juramentum:* Reg. 58.

Consect. 3. *Quæ æqualitas servanda in hoc contractu.*

Hono-

Honorarium datum a mandante, & mandatarii operæ non debent ex juſtitia, ſed ſolum ex decentia reduci ad æqualitatem; quia mandatum debet eſſe gratuitum: & ſi honorarium interveniat, debet eſſe non merces operarum, ſed gratuita compenſatio, quæ promiſſa accipi valeat, negata vero exigi non permittatur; nam ex jure civili, L. 1. ff. §. 4. Mandati vel contra, *Mandatum niſi gratuitum nullum eſt; nam originem ex officio atque amicitia trahit.* Mandans tamen tenetur ex juſtitia reſtituere mandatario omne damnum, quod paſſus eſt mandatarius in mandati executione, modo mandatarius mandantem de damno, quod paſſurus erat, præmonuerit. *Sumptus*, inquit lex, *bona fide neceſſario factos*, *etſi negotio finem adhibere procurator non potuit*, *judicio mandati reſtitui neceſſe eſt*: L. 56. ff. Mandati vel contra. §. 4. *Ne*, ut eodem titulo dicitur L. 15. *damno afficiatur is*, *qui ſuſcipit mandatum.*

Conſect. 4. *De modis*, *quibus mandatum poteſt fieri*

Mandatum variis modis dividitur. Aliud eſt voluntarium, quod ſponte ſuſcipitur. Aliud neceſſarium, quod ſuſcipitur imperio Magiſtratus. Aliud expreſſum, quod committitur expreſſa voluntate mandantis. Aliud generale, quod univerſa negotia mandatoris complectitur. Aliud tacitum, quod committitur per patientiam mandantis. Aliud ſpeciale, quod non niſi certum aliquod negotium attingit. Aliud mandantis cauſa; ut ſi mando, quod mihi fundum emas. Aliud mandatarii cauſa; ut ſi mando tibi, quod tibi fundum emas. Aliud extranei cauſa; ut ſi mando Petro, quod fundum emat Paulo. Aliud ſimplex; ut ſi mandem, quod unius tantum geras negotium. Aliud mixtum; ut ſi mandem, quod multorum geras negotia, v. g. tua & aliena, mea & tua: & in omnibus mandatis mandans & mandatarius debent juxta regulas mandati ſe gerere.

Conſect. 5. *De obligatione mandantis & mandatarii.*

Mandans debet permittere, ut mandatarius negotium ſuſceptum fideliter exequatur, & mandatarius debet illud exequi ſecundum formam præſcriptam; quia hæc ſunt utriusque contrahentis munia. Sic mandans poteſt, re adhuc integra, revocare mandatum: minime vero jam incœpta, modo mandatarius non excedat fines

nes mandati. Sic mandatarius, re integra, poteſt renunciare mandato; minime vero intempeſtive, & re jam incœpta.

CAPUT VIII.

De Contractibus, quibus ſola res traditur vel cuſtodienda, ut in depoſito, vel pro ſecuritate debitorum, ut in oppignoratione.

ARTICULUS I.

De Depoſito.

§. I.

Quid & quotuplex depoſitum.

Depoſitum eſt contractus, quo res aliqua alicui cuſtodienda traditur, ut integra reſtituatur: L. 1. ff. Depoſiti vel contra.

Depoſitum eſt duplex: judiciale, & privatum. Depoſitum judiciale eſt, cum res aliqua litigioſa committitur alteri, ut eam cuſtodiat, donec cognita cauſa conſtet, cui debeatur. Depoſitum privatum eſt, quando res aliqua committitur apud privatam aliquam perſonam, cui fidimus.

Perſona quælibet, cui prudenter fidere poſſumus, poteſt depoſitum ſervare; res vero quælibet, quæ cuſtodiri poteſt, eſt materia depoſiti.

§. II.

De munere Depoſitarii.

Prop. unica. Depoſitarius debet ſemper rem depoſitam quaſi ſuam inſpicere, ut eam cuſtodiat; debet vero eam quaſi non ſuam inſpicere, ne eam contrectet contra expreſſam, vel tacitam deponentis voluntatem.

Prob. rat. Nec proprietas, nec uſus rei conceduntur depoſitario, ſed tantum res illa traditur cuſtodienda: ergo depoſitarius debet eam illæſam deponenti ſervare.

Conſectaria hujus doctrinæ.

Conſect. 1. Depoſitarius peccat, & ad reſtitutionem tenetur, quoties ex ejus dolo, vel negligentia damnum aliquod deponenti enaſcitur; quia eſt in culpa, v. g. 1. Si res depoſita dolo, aut negligentia pereat, aut deterior fiat:

fiat: C. *Bona fide*, de deposito. 2. Si non adhibeat tantam curam in custodiendo deposito, quantam adhibet in rebus suis; quia præsumitur dolus. 3. Si hæres inscriptus rem testatori suo depositam dolose distrahat; quia nemini sua fraus patrocinatur. 4. Si re deposita, v. g. argento, utatur depositarius contra expressam voluntatem deponentis, si tali usu lucretur aliquid, tenetur damnum illatum reparare; quia est in culpa: L. 24. ff. Depositi vel contra: Et C. L. 4. ejusdem tituli, ubi sic habetur: *Si deposita pecunia, qui eam suscepit, usus est, non dubium est, etiam usuras debere præstare.*

Consect. 2. Depositarius non peccat, nec ad restitutionem tenetur, quoties seclusa ejus negligentia & dolo, damnum aliquod enascitur deponenti; tunc enim, ut supponitur, non est in culpa: v. g. si res deposita. 1. Pereat casu, puta, incendio, inundatione. 2. Si depositarius non valens simul & rem suam, & rem sibi depositam servare, præferat conservationem rerum suarum deposito. 3. Si hæres scriptus bona fide depositum distrahat; quia bona fides excusat: si tamen vendiderit depositum, tenebitur dare pretium acceptum; quia non potest locupletari re aliena: si non acceperit pretium, tenebitur dare deponenti actionem exigendi, vel pretium, vel depositum; quia debet impedire, ne deponens nocumentum patiatur. Si depositarius utatur re deposita cum expressa vel tacita voluntate domini, si aliquid lucretur, poterit retinere; quia dominus censetur solum exigere rem depositam sibi integram reddi.

Monit. Sequestratio est rei litigiosæ sequestro commissa custodia authoritate judicis; ideo ad eadem tenetur sequester, ad quæ tenetur depositarius. Insuper, si res deposita sit immobilis, puta fundus, tenetur sequester eam rem frugiferam efficere, & fructus deductis expensis vendere, & pretium in manu judicis collocare. Si res vero sit mobilis, v. g. fructus fundi, supellectilia, & alia hujusmodi, quæ servando, ut dicunt, servari nequeant, tenetur ea authoritate judicis vendere, & pretium in manu publica deponere, ut cedat in bonum illius, ad quem res sequestro commissa pertinet. Totum illud colligitur ex L. 2. ff. Depositi.

ARTICULUS II.

De pignore & hypotheca.

Hypotheca eſt contractus, quo res immobilis obligatur creditori in ſolutionem debiti, non facta traditione rei obligatæ. Pignus eſt contractus, quo res mobilis obligatur creditori in ſolutionem debiti, facta traditione rei oppignoratæ, juxta illud juris: *Proprie pignus dicimus quod ad creditorem tranſit, hypothecam, cum non tranſit*: L. 9. ff. §. 2. de pignoratitia actione.

Prop. 1. Traditio & acceptio pignoris & hypothecæ easdem fere requirunt conditiones, quas exigunt venditio & emptio, his exceptis, quæ venditionem & emptionem ab actione pignoratitia diſtinguunt.

Prob. rat. Traditio & receptio pignoris quamdam habent affinitatem cum emptione & venditione: etenim ſicuti venditor tradit rem emptori, & ab eo accipit pretium; ita oppignorans tradit rem creditori, & ab eo accipit pretium, cujus eſt debitor, eo ſolum diſcrimine, quod emptor accipiat rem in dominium, creditor vero accipiat rem ſolum in ſecuritatem debiti: Ergo traditio & acceptio pignoris & hypothecæ easdem fere debent habere conditiones, quas habent emptio & venditio.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. *Quoad perſonas.* Illi ſolum poſſunt tradere rem in hypothecam & pignus, qui poſſunt vendere: & illi ſolum poſſunt accipere rem in pignus vel hypothecam, qui poſſunt mutuo dare; quia oppignorans eſt quaſi venditor; & accipiens pignus & hypothecam eſt mutuator: & ita qui non poſſunt vendere, non poſſunt oppignorare: & qui non poſſunt mutuo dare, non poſſunt res ſub pignore vel hypotheca accipere. Vide dicta de venditione & mutuo.

Conſect. 2. *Quoad res* -- Illæ res ſolum poſſunt dari in hypothecam & pignus, quæ ſunt in commercio hominum, quæque ſunt in noſtra poteſtate, & quæ habent æqualitatem cum debito; ſi enim non ſint in commercio hominum, ſi non ſint in noſtra poteſtate, & ſi non

non adæquent debitum, decipitur creditor; si vero longe excedant debitum, fraudatur debitor.

Sic res omnes, quæ emi & vendi possunt, v. g. res mobiles, & immobiles, res corporales & incorporales, res actu existentes & futuræ, uti emi possunt, ita & in pignus vel hypothecam accipi; juxta illud juris: *Quod emptionem venditionemque accipit, etiam oppignorationem accipere potest*: L. 9. ff. de pignoribus & hypothecis.

Sic res omnes, quæ emi & vendi non possunt, tradi pariter nequeunt in pignus, vel hypothecam: tales sunt, v. g. res sacræ. *Omne enim*, inquit Scriptura, *quod Domino consecratur, sive homo fuerit, sive animal, sive ager, non vendetur, non redimi poterit: quidquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum erit Domino.* Lev. 27. v. 28. Sicuti vendi non poterit, ita nec oppignorari: de quo ita etiam Jus civile. *Sancimus*, inquit, *nemini licere sacratissima, atque arcana vasa vel ad venditionem, vel pignus trahere.* L. 21. C. de Sacro-Sanctis Ecclesiis. Id tamen licitum erit authoritate publica, pro causa publica, vel ad nutriendos pauperes tempore famis, vel ad repellendos hostes tempore belli, ut dicitur ibid.

Sic res alienæ, sicuti non possunt a nobis vendi, dissentiente domino, ita nec oppignorari; bene tamen consentiente domino, ut habetur L. 20. ff. de pignoratitia actione.

Sic res omnes, quas leges vetant vel alienari, vel oppignorari, etsi essent in nostra potestate, nequeunt tradi in pignus vel hypothecam: & ita oppignorari non possunt. 1. Res feudales; eas enim alienari lex vetat, de prohibita feudi alienatione per Fridericum. 2. Res dotales: C. L. unica de rei uxoriæ actione. 3. Res litigiosæ: L. 1. ff. *quæ res pignori, vel hypothecæ datæ.* 4. Res minorum: L. 1. C. *de prædiis & aliis rebus minorum, &c.* Res Fideicommisso obnoxiæ: L. finali. C. *communia de legatis.* 6. Res bello partæ, instrumenta artis, v. g. instrumenta aratoria, &c. L. 1. C. *quæ res obligari possunt pignori vel non.*

Consect. 3. *Quoad modum oppignorandi.* Modus dandi & accipiendi pignus talis debet esse, ut nec creditor rem sibi debitam perdat, nec debitor bis eamdem

ſummam reſtituat; is enim eſt pignorum & hypothecarum finis, ut creditor dormiat ſecurus, & debitor ſervetur illæſus.

Sic *debitor* peccat, & ad reſtitutionem damni illati tenetur in ſequentibus caſibus. 1. Si rem viliorem loco pretioſioris oppignoret, v. g. vitrum pro gemma, cuprum pro auro, rem ſterilem pro re frugifera: quibus fraudibus fit, ut debitum reddatur minus ſecurum: uti enim peccat, & ad damni reſtitutionem tenetur venditor, qui rem viliorem pretioſiori ſubſtituit; ita ad idem tenetur qui ſimilem fraudem committit oppignorando. 2. Si rem jam obligatam alicui creditori, novo creditori obliget, non præmonendo priorem creditorem, præcipue ſi res non ſit utroque debito pretioſior: uti enim peccat qui re jam vendita uni, eamdem vendit alteri; ita & qui rem uni oppignoratam alteri oppignorat. 3. Si rem pignori datam diſtrahat, dilapidet, vendat; etenim per hujusmodi fraudes creditor decipitur, & ſumma ab eo mutuo data minus ſecura redditur: & juxta Jus civile, debitor ſic decipiens creditorem, tamquam ſtellionatus aut furti reus puniendus eſt: L. 36. ff. de pignoratitia actione. Et ſi conventum ſit, quod debitori non licebit hypothecam vendere, ſi contra pactionem vendiderit, *certum eſt*, inquit Jus, *nullam eſſe venditionem, ut pactioni ſtetur*: L. 1. ff. de diſtractione pignorum & hypothecarum.

Sic *creditor* peccat, & ad reſtitutionem damni illati tenetur in ſequentibus caſibus. 1. Si rem pignori datam non cuſtodiat tamquam bonus paterfamilias: ait enim Jus civile: *Ea igitur, quæ diligens paterfamilias in rebus ſuis præſtare ſolet, a creditore exiguntur*. L. 14. ff. de pignoratitia actione. 2. Si rem pignori datam, tamquam ſuam habeat; non enim illius eſt dominus, ſed cuſtos; ait enim Jus civile: *Pignus manente proprietate debitori, ſolam poſſeſſionem transfert ad creditorem*: L. 35. eodem titul. 3. Si re pignori data utatur uſu quo fiat deterior; tunc enim debet damnum illud compenſare: ita enim jubetur L. 2. C. de pignoratitia actione, ubi ſic habet: *Quod ex operis ancillæ, vel ex penſionibus domus, quam pignori detineri dicis, perceptum eſt, debiti quantitatem revelabit*. Et L. 3. ejusdem tit. dicitur: *quod ſi agrum dete-*

deteriorem constituit, eo quoque nomine pignoratitia actione obligatur: quæ singula, ut fusius pateant, sit

§. III.

Quotuplex hypotheca & oppignoratio: quæ licita, & quæ illicita?

Prop. 1. Duplex præcipue distingui potest hypotheca, & oppignoratio: legalis scilicet, quæ a lege independenter à nostro consensu statuitur: & conventionalis, quæ libera contrahentium voluntate firmatur.

Prob. rat. Hypotheca & oppignoratio venditionem imitantur ex dictis: atqui duplex est species venditionis, altera legalis, quæ fit authoritate legis, etiam contra voluntatem possessoris, altera conventionalis, quæ fit ex conventione partium: ita & duplex est oppignoratio, altera legalis, altera conventionalis.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Toties intervenit hypotheca & oppignoratio legalis, quoties sunt bona, quæ ex æquitate naturali obligantur aliis; æquitas enim postulat, ut authoritate legis sint certæ res, quæ alias securas efficiant, ut sic bono tum publico, tum privato provideatur, & sceleratorum hominum fraudes, quantum fieri potest, impediantur. Sic ex vi legis, omnia seclusa conventione, bona, quæ hic subjiciuntur, nexu hypothecæ aliis obligantur.

1. Bona singulorum debentium tributa, obligantur fisco; decet enim tributa esse secura & firma: L. 1. C. quibus causis pignus & hypotheca contrahantur. 2. Bona Tutoris & Curatoris obligantur pupillis & minoribus, ne scilicet, qui res suas non gerunt, ab aliis fraudentur: L. 20. C. de administratione Tutorum. 3. Bona Consulum, & bona eligentium Consules, Reipublicæ obligantur, ne scilicet publicæ res male administrentur: L. 4. C. quo quisque ordine conveniatur. 4. Bona mariti obligantur pro dote uxoris, ut dos uxoris servetur indemnis: L. 1. §. 1. de rei uxoriæ actione. 5. Bona mariti, qui ducit in uxorem viduam, habentem filios

filios pupillos, si hic susceperit eorum tutelam, obligantur iisdem pupillis, si ante initas nuptias non petatur alius tutor : L. 6. C. in quibus causis pignus & hypotheca tacite contrahitur. 6. Bona patris obligantur pro bonis adventitiis filiorum, ne filii incuria patris fraudentur. 7. Bona defuncti obligantur pro expensis omnibus tum morbi, tum funeris : L. penultima ff. de religiosis & sumptibus funer. ne scilicet ægrotantes sine curatione decedant, & cadavera sint sine sepultura. 8. Domus ædificata vel reparata manet obligata mutuatori, qui dedit pecuniam ad hujusmodi constructionem vel reparationem : L. 7. C. qui potiores in pignore. 9. Bona testatoris manent obligata legatariis : ut scilicet legata non inutiliter absorbeantur : L. 1. C. communia de legatis. 10. Fundus emptus non soluto pretio manet obligatus venditori; injustum enim esset venditorem privari & re, & pretio rei : L. 13. ff. §. 8. de actionibus empti & venditi. Eadem ratione fundus emptus pecuniis mutuo acceptis manet obligatus mutuatori, modo constet pecunias numeratas esse eo fine, ut emeretur fundus, & de hoc fiat mentio in instrumentis emptionis. 11. Fundus feudalis manet obligatus domino, cum ejus fundi habeat directum dominium. 12. Supellectilia detenta in domo locata manent obligata pro pretio locationis : *illata & invecta pignori erunt obligata*, inquit Jus civile L. 2. ff. quibus causis pignus vel hypotheca tacite contrahatur. Demum generali ratione, quodlibet opus est obligatum suo artifici, meliorationes fundi colono, merces transvectæ vectori, &c.

Consect. 2. Toties intervenit hypotheca conventionalis, quoties contrahentes specialiter paciscuntur, se velle bona sua obligare : & hæc hypotheca est talis, qualem contrahentes inire volunt, cum omnino dependeat a rerum arbitrio.

Multiplex assignatur : alia est universalis, alia particularis, alia communis, alia specialis.

Hypotheca universalis ea est, qua omnia bona debitoris obligantur, ea scilicet, quæ alienari possunt, v. g. res præsentes, & futuræ ; nam res non venales, ut jus patronatus, feudum &c. non subjiciuntur hypothecæ universali.

Hy-

Hypotheca particularis ea eſt, qua bonum aliquod in particulari obligatur, & ultra illud bonum obligatio non extenditur: v. g. cenſualis penſio obligat ſibi fundum, in quo fundatur.

Hypotheca communis ea eſt, quæ non præfertur alteri, niſi ratione temporis, juxta hanc regulam: qui prior eſt tempore, potior eſt jure.

Hypotheca ſpecialis ea eſt, quæ ex ſpeciali privilegio præfertur alteri, qua fit, ut qui eſt poſterior tempore, ſit tamen potior jure.

Monit. Hypotheca legalis ſemper juſta præſumitur; lex enim nihil niſi juſtum præcipit: ſed hypotheca & oppignoratio conventionalis poſſunt eſſe injuſtæ; quia homines in ſuis contractibus ſolent iniquas conditiones aliquando apponere, niſi per legem corrigantur: quæ iniquitas ſequenti propoſitione apparebit.

Prop. 2. Toties illicita eſt hypotheca, vel oppignoratio, quoties creditor, præter ſecuritatem ſummæ mutuo traditæ, aliquid aliud exigit a debitore.

Prob. 1. Ex jure civili. *Creditor*, inquit jus, *qui pignus accepit, poſſeſſor non eſt, tametſi poſſeſſionem habeat aut ſibi traditam, aut precario debitori conceſſam:* Ergo non ſibi ſed debitori tenet: ergo non poteſt uti pignore, niſi ad ſolam ſecuritatem debiti.

2. Ratione deſumpta ex jure civili. Illud eſt privilegium pignoris & hypothecæ, ut det ſolum ſecuritatem creditori, nullum vero damnum afferat debitori: Ergo toties erit injuſta hypotheca & oppignoratio, quoties apponetur aliqua conditio oneroſa debitori. *Quod enim ex lege*, inquit jus, *datum eſt lucrum, privatus auferre modis omnibus non valet:* *Novella* 22. *cap.* 33.

3. Alia ratione. Toties injuſta eſt conventio, quoties legibus eſt contraria; quia ut dicitur L. 38. ff. de pactis: *Jus publicum privatorum pactis mutari non poteſt:* Atqui juxta leges creditor nihil poteſt exigere a debitore, niſi ſecuritatem debiti: Ergo injuſte agit, ſi conditiones oneroſas imponat debitori.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Peccat creditor, & ad reſtitutionem tenetur,

netur, si absque conventione utatur pignore, vel hypotheca, lucrumve aliquod percipiat, si lucrum illud non computet in solutionem debiti; quia tunc contra legem fructus percipit ex pignore; de quo ita jus can. C. *Quoniam* de usuris, ubi sic habetur: *Authoritate præsentium duximus injungendum, ut eos, qui de possessionibus, vel arboribus, quas tenere in pignore noscuntur, sortem, deductis expensis, receperunt, ad eadem pignora restituenda, sine usurarum exactione, Ecclesiastica districtione compellas.* Et C. *Cum contra*, *de pignoribus* dicitur: *Nos igitur attendentes, quod in talibus perceptio fructuum in solutione sortis accedat, cum secundum canonicas sanctiones fructus restitui, & in sortem debeant computari - - Ipsas possessiones restituendas esse decrevimus.* Illud idem expresse docet jus civile L. 1. *de pignoratitia actione. Fructus*, inquit, *ex pignore percepti imputantur in sortem, & si sufficiant ad totum debitum, solvitur actio, & redditur pignus. Quod si fructus debitum excedant, superflui redduntur, videlicet amota actione pignoratitia.*

Confect. 2. Illicita est conventio, in qua per *pactum legis commissoriæ* convenit inter debitorem & creditorem, quod res tradita in pignus, vel hypothecam, ad creditorem pertinebit, si intra certum tempus non persolvatur argentum mutuo traditum: hæc enim conditio onerosa debitori est contra naturam oppignorationis, cujus est solum securum reddere debitum. Ideo pactiones illas reprobat jus can. *Significante* de pignoribus, ubi sic decernitur: *Cum igitur pactum legis commissoriæ sit in pignoribus improbatum.* Illud idem expressius improbat jus civile L. 3. C. *de pactis pignorum*, ubi sic Constantinus populum alloquitur. *Quoniam*, inquit, *inter alias captiones, præcipue commissoriæ pignorum, legis crescit asperitas, placet infirmari eam, & in posterum omnem ejus memoriam aboleri.* Si quis igitur tali contractu laboret, hac sanctione respiret.

Confect. 3. Illicitum est pactum, in quo convenit, quod debitor non poterit rem hypotheca, aut pignore traditam vendere, & debitum luere; hæc enim conventio non esset traditio pignoris, sed alienatio:

ideo

ideo Constantinus lege supra citata hanc conventionem invalidam declarat, & jubet pignus reddi debitori, & summam mutuo traditam solvi creditori. *Creditores enim*, inquit, *re hypothecaria amissa, jubemus recuperare quod dederunt.* Immo jus civile eam conventionem, qua debitori interdicitur pignus a se datum vendere, ut æquitati naturali contrariam reprobat; sic enim habet L. 7. *de distractione pignorum & hypothecarum. Quæritur*, inquit, *si pactum sit a creditore, ne liceat debitori hypothecam vendere vel pignus: quid juris sit, & an pactio nulla sit talis, quasi contra jus sit posita, idque veniri possit, certum est venditionem esse nullam, ut pactioni stetur.* Ubi jus fatetur conditionem illam a creditore impositam debitori nullam esse.

Consect. 4. Aliquando licitum, aliquando illicitum est pactum *antichreseos*, in quo convenit, ut fructus pignoris cedant pro usuris pecuniæ mutuo datæ.

Illicitum est, si creditor nullum habeat titulum sumendi interesse; tunc enim *antichresis* est usura palliata, cum sumatur aliquid supra sortem, sine ullo titulo lucri cessantis, vel damni emergentis: atque ideo fructus percepti debent computari in sortem, ut dictum est.

Illicitum pariter est idem pactum, si creditor habeat titulum sumendi interesse, & fructus excedant usuras legitimas, ut loquitur Jus civile. Si plus acceptum est, *quam usurarum legitimarum ratio colligit, minime oportet:* L. 14. C. *de usuris.*

Licitum vero est pactum *antichreseos*, si creditor titulum habeat sumendi interesse, & fructus ex pignore percipiendi, deductis expensis, non excedant interesse; tunc enim fructus inserviunt ad compensandum vel lucrum cessans, vel damnum emergens. Eam conventionem licitam credit Papinianus: L. 10. ff. *de pignoribus & hypothecis*, eamque comparat cum venditione conditionata. *Nam*, inquit, *cum emptorem ususfructus tuetur Prætor, cur non creditorem tuebitur?* Et L. 17. C. *de usuris*, eadem conventio his verbis confirmatur. *Si ea*, inquit, *lege possessionem mater tua apud creditorem suum obligavit, ut fructus*

in vicem usurarum consequeretur, obtentu majoris percepti emolumenti, propter incertum fructuum eventum rescindi placita non possunt. Ubi lex duo exigit, & quod fructus sint incerti, & quod legitimas usuras non excedant.

Confect. 5. Creditor aliquando licite, aliquando illicite agit, quando exigit, quod ad solutionem summæ mutuo datæ vendatur pignus pro assecuratione debiti traditum.

1. Illicite agit, si exigat venditionem pignoris, etiamsi egeat pecuniis mutuo traditis; peccatque contra charitatem, durius exigendo quod debitum est, & immisericorditer vendendo pignus, quo forte debitor indiget: de quo ita Scriptura Exod. 22. v. 26. *Si pignus,* inquit, *a proximo tuo acceperis vestimentum, ante solis occasum reddes ei. Ipsum enim est solum, quo operitur, indumentum carnis ejus, nec habet aliud, in quo dormiat. Si clamaverit ad me, exaudiam eum; quia misericors sum.* Et Deuteron. 24. v. 12. *Sin autem* debitor *pauper est, non pernoctabit apud te pignus, sed statim reddes ei ante solis occasum, ut dormiens in vestimento suo benedicat tibi, & habeas justitiam coram Domino Deo tuo.*

2. Illicite agit creditor exigens vendi pignus, etiamsi egeat pecuniis mutuo datis, si in pignoris venditione non observet modum constitutum a lege: de qua ita Justinianus: L. 2. inst. tit. 8. *Ne creditores,* inquit, *justum persequi impedirentur, neque debitores temere suarum rerum dominium amittere viderentur, nostra constitutione constitutum est, & certus modus impositus est, per quem pignorum distractio possit procedere.* Itaque creditor in vendendo pignore, quæ sequuntur debet observare.

1. Sive conventum sit, sive non, quod res oppignorata vendi possit; tamen creditor illam licite potest vendere, debitore existente in mora solvendi.

Si nihil de ea venditione convenerit, post unam denuntiationem debitori testato factam, ut solvat debitum, & post expectatum biennium, creditor pignus vendere poterit. Si expresse inter partes convenerit de pignore non distrahendo, post factam trinam denun-

denuntiationem, cum cursu biennii, fiet condemnatio per judicem, petente creditore, ut pignus distrahatur. Si pignus non inveniat emptorem, nec luat debitor, creditor jure dominii poterit pignus retinere. Totum istud colligitur ex Cod. toto Tit. *De jure dominii impetrando.*

ARTICULUS III.

De Fide - jussione.

Fide - jussio est contractus, quo quis alienam obligationem suscipit implendam, si principalis contrahens non faciat quod spopondit. *Qui alieno nomine obligatur*, inquit jus civile, *fide-jussor vocatur*: L. 1. ff. §. 8. *De obligationibus & actionibus.*

Prop. unica. Eædem requiruntur conditiones in fide - jussore, quæ in principali contrahente.

Prob. rat. Fide - jussio est quasi accessorium contractus initi ab eo, qui principaliter obligavit: Ergo easdem subit obligationes; accessorium enim sequitur naturam principalis.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. *Quoad personas.* Illi omnes possunt fide-jubere, qui possunt contrahere, nisi a lege prohibeantur; quia fide - jussio est contractus specialis, qui aliquibus interdicitur.

Sic generaliter omnes, qui sunt sui juris, si per legem specialem non obest, possunt fide - jubere; quia possunt contrahere.

Sic fæminæ, licet contrahere possint pro seipsis, tamen prohibentur fide - jubere pro aliis per Senatus-Consultum Vellejanum, ob sexus imbecillitatem; quia levitate magis, quam libertate mulier videtur consentire. Non adjuvatur tamen mulier Vellejano, si ei renuntiet, si post biennium iterum se obstringat, & pignora det ad firmandam fide - jussionem; quia tunc plena libertate videtur fide - jubere.

Sic milites non possunt fide-jubere; quia, cum armis incumbant, non est æquum, *ut privatis negotiis occu-*

occupentur: L. 31. C. *De locato & conducto.* Sic minores non possunt fide - jubere propter privilegium, quod habent, restitutionis in integrum.

Consect. 2. *Quoad res.* Fide - jussio potest fieri pro re honesta, minime vero pro re inhonesta: sicuti pro re honesta, non vero inhonesta potest fieri contractus.

Sic fide - jussio contrahi potest, 1. Pro obligatione naturali & civili; quia id honestum est. *Fide-jussor,* inquit jus, *accipi potest, quoties est aliqua obligatio civilis, vel naturalis:* L. 16. ff. *De fide - jussoribus* §. 3. Item pro obligatione præsenti & futura. *Fide-jussor futuræ quoque actionis accipi potest,* ut dicitur L. 50. ff. *de periculo.* Immo etiam pro mulcta pecuniaria, quibuscumque hominum delictis inflicta, fide-jussio dari potest; quia hæc solutio nihil continet inhonesti: sed pro delicto personali fide-jussio non potest dari; quia inhonestum est spondere pro crimine, ut innuitur L. 46. ff. *De fide - jussoribus.* Æquum enim est, ut reus personaliter puniatur, injustum vero, si alius pro illo puniatur.

Consect. 3. *Quoad modum.* Fide - jussio talis est quoad modum, qualis est contractus; quia utpote accessorium contractus, naturam sequitur contractus.

Sic regulariter loquendo, fide-jussor ad idem se obligat, ad quod obligatur principalis contrahens; ita ut plus non debeat fide - jussor, sive quantitatis, sive rei, sive loci, sive temporis, quam debet principalis contrahens, ne plus sit in accessorio, quam in principali; juxta illud juris L. 34. ff. *De fide-jussoribus. Qui accessionis loco promittunt, in leviorem causam accipi possunt, in deteriorem non possunt.*

Sic liberato principali debitore, liberatur fide-jussor; quia fide - jussor est in supplementum debitoris principalis; juxta illud juris: *Fide - jussor obligari non potest ei, apud quem reus promittendo obligatus non est.*

Sic, si contractus principalis debitoris metu aut dolo initus fuerit, aut aliquo casu invalidus sit, si non ligetur principalis contrahens, non ligabitur fide - jussor. Sic demum, si ipse debitor principalis solverit, liberabitur & fide-jussor; juxta illud: *Non est ambigui*

bigui juris, electo reo & solvente, fide-jussorem liberari : L. 2. *de fide-jussoribus tutorum.*

CAPUT IX.

De Contractibus, quibus intervenit aliquod periculum, seu aliqua sors circa eas res, quæ sunt materia contractus.

Quatuor sunt contractus, circa quorum materiam intervenit semper aliqua sors, seu aliquod periculum. Hi contractus sunt ludus, assecuratio, sponsio, & societas: de quibus singulis in hoc capite agendum.

ARTICULUS I.

De Ludo & Loteria.

§. I.

De Ludo.

Nota. Ludus est triplex, recreativus, lucrativus, & mixtus ex utroque.

Ludus recreativus est ille, in quo sola intenditur mentis relaxatio, semperque est licitus, modo fiat in debitis circumstantiis. De eo agemus infra, ubi de vario hominum statu.

Ludus pure lucrativus est ille, in quo intenditur solum lucrum; & semper est illicitus, ut docet Sylvius post divum Th. 2. 2. qu. 158. art. 3. *Ludus enim,* inquit, *ad honestam recreationem ordinatur : culpa ergo est hoc ipso, quod per ludum magis intenditur lucrum quam recreatio : si lucrum ita ardenter intendatur, ut totam mentem occupet, est peccatum mortale,* inquit Testatus in cap. 6. Matth. *Qui,* inquit, *hac sola lucrandi intentione ludit, peccat mortaliter :* si lucrum minus ardenter expectatur, erit peccatum veniale; quia mens tunc non sistit in lucro, ut in fine ultimo.

Ludus mixtus ex lucrativo & recreativo est ille, in quo primario intenditur mentis relaxatio, secundario vero modicum lucrum expectatur: & de eo solum ludo hic agimus, soletque definiri contractus, quo ludentes inter se paciscuntur, ut victori cedat quod uterque deposuit.

Ludus

Ludus mixtus poteſt eſſe triplex. Primus eſt, qui ex ſola induſtria pendet, ut ludus pilæ, ludus globorum, &c. Secundus eſt, qui ſolo caſu & fortuna regitur, ut certus quidam ludus taxillorum & chartarum, diciturque alea. Tertius eſt, qui partim fortuna, partim induſtria nititur, ut nonnulli chartarum ludi.

Prop. 1. Ludus mixtus, in quo ludentes inter ſe paciſcuntur, ut victori cedat quod uterque depoſuit, eſt licitus, modo aliundè nulla prava circumſtantia vitietur, & modo ludus ille non omnino pendeat a caſu & fortuna, ſed magis pendeat ex induſtria quam ex caſu.

Prob. rat. Prædictus ludus eſt certamen duorum vel plurium ad animi oblectationem pertinens, in quo proinde ludentes paciſci ſolent, ut victori cedat modicum quid, quod depoſitum eſt: Atqui ille contractus ex ſe nihil includit vitii nec ex parte perſonarum, nec ex parte rerum, nec ex parte modi; etenim, ut ſupponimus, ludentes verum habent dominium rei, quæ ludo exponitur: res etiam expoſita eſt modica, quam licet ad mentis relaxationem exponere, ſicut ad levamen corporis modicum quid interdum exponimus: ludus, ut ſupponimus, non eſt per leges prohibitus; demum omnis fraus, omnis violentia ab eo ludo excluditur: Ergo prædictus contractus ludi ex nullo capite vitioſus eſt: ergo eſt licitus. Fiet vero illicitus, ſi prava aliqua circumſtantia vitietur; quia, ut toties diximus, bonum ex integra cauſa, malum ex quocumque defectu conſurgit.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. *Quoad perſonas.* Illi ſolum poſſunt ludo mixto ludere, qui verum habent dominium earum rerum, quas ludo exponunt: cum enim per ludum in victorem transferatur dominium rei, quæ ludo exponitur, illi ſoli poſſunt ludo lucrativo ludere, qui rerum, quæ ludo exponuntur, verum habent dominium.

Sic Religioſi, qui non habent rerum, quibus utuntur, dominium, ludo lucrativo non poſſunt ludere. 1. Quia injuriam faciunt Communitati, res Communitatis ludo exponentes. 2. Injuſtitiam cauſant colludentibus; quia

iſti

isti exponunt pecuniam propriam, illi vero alienam. 3. Scandalum pariunt Christianis. Nec est quod dicas, quod superior possit suis Religiosis licentiam dare, ut modicas res lucro exponant: hæc enim licentia non esset in ædificationem, sed in destructionem, nisi ita raro concederet, & ob aliquam causam, quam raro puto contingere posse.

Sic uxor, quæ non habet rerum dotalium aut ex dote provenientium dominium, non potest sine licentia mariti eas res ludo exponere: facit enim injuriam marito, res dotales contra ejus voluntatem dilapidando; colludentibus injustitiam causat, pecuniam propriam non exponendo, cum isti exponant propriam, demum scandalum parit familiæ. Immo uxor non debet res paraphernales ludo exponere contra mariti placitum: tum quia uxor debet marito morem gerere; vir enim caput est mulieris: tum quia maritus ex decentia est bonorum paraphernorum curator: Ergo æquum est, ut ea bona non exponantur ludo contra mariti voluntatem.

Sic filiifamilias, qui non habent bonorum non castrensium dominium, non possunt ludo bona non castrensia exponere contra parentum voluntatem. 1. Quia injuriam patri faciunt, consumendo ludis res ipsius. 2. Injustitiam faciunt fratribus, alienando res, ad quas isti jus habent titulo hæreditatis. 3. Fraudant colludentes, exponendo ludo pecuniam alienam, cum isti propriam exponant. Possunt tamen filiifamilias cum consensu parentum bona castrensia ludo exponere; quia sunt bonorum illorum domini; immo & possunt ludo exponere res exiguas, quas parentes dant ad honestam recreationem.

Sic Clerici non possunt eam portionem bonorum Ecclesiasticorum, cujus non sunt domini, ludo exponere; quia id vetat natura bonorum Ecclesiasticorum: de quibus ita Concil. Parisiens. 6. an. 829. ubi sic habetur C. 15. *Non sunt res Ecclesiæ, ut propriæ, sed ut Dominicæ, & a Domino commendatæ tractandæ. Quicumque ergo eas ad suos proprios usus, terrenosque honores,* & DELECTATIONES *detorquet, quanti sit discriminis, quantæque transgressionis, aperte adverti potest.* 2. Injuriam faciunt Clerici colludentibus; quippe isti pecuniam propriam

ludo

ludo exponunt, illi vero alienam. 3. Qui bona illa Ecclesiastica ludo lucratur, non potest ea retinere: etenim *Sancta Sanctorum sunt: nullus profanus ex eis comedet: qui comederit, morte morietur.*

Confect. 2. *Quoad res, quæ ludo exponuntur.* Ludo exponi non debet ingens pecuniæ summa, quæ vel rei domesticæ est necessaria, vel est sublevandæ pauperum inopiæ ex Dei institutione destinata. Peccant enim parentes contra justitiam œconomicam, quoties consumunt ludis res familiæ nutriendæ & educandæ necessarias: peccant vero contra charitatem, cum ludo exponunt res pauperibus elargiendas.

Sic modicæ tantum res ludo exponi possunt. Quantitas autem rei, quam ludis licet exponere, certo determinari non potest; hæc enim mensuranda est juxta cujuslibet dignitatem, conditionem, & facultates. Id unum ex Cod. Lib. 3. tit. 43. *de Aleatoribus* afferam, ut possit esse ad instar regulæ. *Sed nec permittimus*, inquit lex, *etiam in his ludis ultra unum solidum ludere, si multum dives sit, ut si quem vinci contigerit, gravem casum non sustineat. Non enim solum bella ordinamus, sed res ludicras.*

Nota, quod post examen diligens reperi, solidum argenteum circa tempus legis conditæ non excessisse valorem triginta assium nostræ monetæ.

Confect. 3. *Quoad naturam ludi.* Licet eo solum ludo mixto mentem recreare, qui legibus non interdicitur; quia leges, utpote in hac materia justæ, obligant in conscientia.

Sic ludi, in quibus vita corporalis præsenti periculo exponitur, non sunt liciti; quia legibus interdicuntur: tales sunt ludi, in quibus homines vel contra alios homines, vel contra feras cum magno vitæ corporalis discrimine decertant, ut sunt hastiludia, funambulorum ludus, & hujusmodi.

Confect. 4. *Quoad æqualitatem.* Illi ludi mixti sunt illiciti, in quibus non servatur æqualitas vel quoad personas ludentes, vel quoad res ludo expositas.

Sic qui in ludendo est altero colludente longe peritior, non potest licite cum eo ludere ludo lucrativo: & si aliquid lucretur, tenetur reddere; tunc enim non esset

esset æqualitas: & cum error dederit causam contractui, quod in eo ludo exponitur, injuste acquiritur, & proinde reddendum est.

Sic, qui ludit sine pecunia præsente, vel sine animo solvendi quod ludendo promittit, illicite ludit, nec potest lucrari pecuniam præsentem, quam alter colludens exponit; quia non est æqualitas in illo contractu: & si perdat quod promisit, modo modicum sit, tenetur solvere; quia promissio ligat in conscientia. Sed si debitum ludo contractum esset ingentis valoris, non teneretur solvere; quia leges vetant tales promissiones: ita edictum Ludovici XIII. *Declaramus omnia debita per aleam contracta, omnesque obligationes, ac promissiones propter ludum factas, quocumque fuco illitæ, aut persona tectæ fuerint, nullas esse, omnique effectu carere, & omnibus civilibus, atque naturalibus obligationibus vacuas esse.* Et jus civile, C. lib. 3. tit. 43. de aleatoribus, ubi sic habetur: *Nulla sequatur condemnatio, sed solutum reddatur.*

Sic qui exponit ludo lucrativo pecunias, quarum non habet dominium, v. g. Religiosus, Clericus, uxor, filiusfamilias, illicite ludit, nec potest alterius colludentis pecunias ludo acquirere: & si quid ipse lucratus fuerit, tenetur reddere; quia pecuniam, cujus non erat dominus, acquisivit, & proinde injuste: & si quid in ludo perdiderit, qui lucrati sunt, tenentur reddere; quia pecunia illa ludo exposita, non erat Clerici, Religiosi, filiifamilias, uxoris, sed ad alterum pertinebat, contra cujus voluntatem nec potest ludo exponi, nec a colludente accipi, vel retineri.

Consect. 5. *Quoad modum ludendi.* Qui in ludo lucrativo mixto vim, fraudem, & dolum intermiscent, peccant, & id, quod ludo acquirunt, tenentur restituere; quia contractus, quibus vis, fraus, & dolus interveniunt, nulli sunt, & dominium rei non transferunt.

Sic, qui vi aperta alium ad ludendum cogit, metu injusto, dicteriis &c. adigit, illicite ludit, & ludo rem acquisitam tenetur reddere; quia contractus tunc non est voluntarius. Si vero precibus ad ludum attrahat, ludus erit voluntarius; proinde retineri poterit, quod ludo citra fraudem acquiretur.

Sic qui fraude & dolo alium ludendo insigniter decipit, rem ludo acquisitam tenetur reddere; quia dolus & fraus circa substantiam contractum nullum efficiunt. Si vero, inquit Sylvius, intervenit solum ea industria, eaque solertia, quæ juxta leges ludi solet prudentum arbitrio permitti, res ludo acquisita servari potest.

Prop. 2. Ludus lucrativus, in quo vel sola intervenit sors, vel sors insigniter industriæ prævalet, est omnibus Christianis illicitus, præcipue quando in eo exponitur ingens pecuniæ summa.

Prob. 1. Ex jure canonico; sic enim habet Concilium Quinisextum can. 50. *Nullum omnino, sive Clericum, sive Laicum, ab hoc deinceps tempore alea ludere jubemus: qui secus fecerit, excommunicetur.*

2. Ex jure civili L. 1. ff. *de aleatoribus*, ubi sic habetur: *Senatus-Consultum vetuit in pecuniam ludere, prætterquam si quis certet hasta, vel pilo jaciendo, vel currendo, saliendo, luctando, pugnando, quod virtutis causa fiat.*

3. Ex jure Gallorum; sic enim decernit sanctus Ludovicus Gallorum Rex. *Inhibemus*, inquit, *districte, ut nullus omnino ad taxillos ludat, sive ad aleas, schachos.* Idem dicendum de chartis.

4. *Rat.* Ludus, in quo sors dominatur, aut insigniter industriæ prævalet, est ex natura sua prohibitus, quando ingens pecunia ludo exponitur: tum quia non decet Christianos sortibus dirigi, sed oportet eos divina providentia gubernari, & in ludis non fortunam spectare, sed industriam suam exhibere: tum quia ingens pecunia non ludo exponenda est, sed vel familiæ nutriendæ & educandæ insumenda, vel in eleemosynas expendenda.

Consectaria hujus doctrinæ.

Consect. 1. Ludus alearum est omnibus Christianis interdictus, & proinde ab ipsis etiam Laicis non est sectandus; ideo Concilium Eliberitanum can. 79. subjicit pœnitentiæ aleatores. *Si quis fidelis*, inquit, *alea luserit, post annum poterit communione reconciliari.* Et civile, C. de aleatoribus. Lib. 3. tit. 43. L. *Finali. Hac generali lege decernimus, ut nulli liceat in publicis vel privatis domibus vel locis ludere, neque in genere, neque in specie.*

Con-

Consect. 2. Ludus alearum districtius prohibetur Clericis, quam Laicis; Laicis enim prohibetur sub pœna excommunicationis comminatoriæ; Clericis vero sub pœna excommunicationis simul & suspensionis comminatoriæ, & in Clericis ebrietati æquiparatur, ut patet ex can. 42. & 43. *Apostolorum*, ubi sic habetur. *Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus aleæ atque ebrietati deserviens, aut desinat, aut certe communione privetur. Subdiaconus, aut lector similia faciens, aut desinat, aut communione privetur.* Et titulo *de vita & honestate Clericorum*, sic habetur: *Clerici ad aleas & taxillos non ludant, nec hujusmodi ludis intersint.* Quos canones innovat & confirmat Trid. SS. 22. c. 1. *de reform.*

Consect. 3. Ludus alearum strictius adhuc prohibetur his, qui domos suas ad prohibitos hujusmodi ludos fovendos locant; id enim prohibetur lege civili loco citato Codicis, & jure Gallorum: sic enim habet Sanctus Ludovicus. *Scholas*, inquit, *deciorum prohibemus, & prohibere volumus omnino: tenentes ea districtius puniantur. Fabricæ etiam deciorum prohibeantur.* Et edictum Ludovici 13. sic habet an. 1629. *Omnibus subditis nostris prohibemus, interdicimusque, ne domi suæ lusorum conventus admittant, atque habeant aleatorum receptacula, quæ Academiæ vulgo appellantur; eosque omnes, qui secus fecerint, vel qui adeo perniciosæ consuetudini domos suas prostituerint, ex hoc tempore infames, intestabiles, omniumque Regiorum officiorum obtinendorum incapaces declaramus.* Illud idem prohibetur jure canonico, hoc ipso quod prohibetur ludus; quod adeo verum est, ut Escobar tract. exam. c. 4. ita pronuntiet. *In foro*, inquit, *exponentem ludo aleæ, non solum peccare mortaliter, sed etiam, si lusores ad restitutionem teneantur, ipsum teneri satisfacere.* Ejus ratio haud dubie hæc est; quia locans domum suam ad ludendum, injustitiis, quæ in ludo committuntur, cooperatur. Ideo sanctus Carolus Borromæus in suis instructionibus ad Confessarios prohibet, ne absolutio impendatur locantibus domos suas ad ludendum.

Prop. 3. Qui alearum ludo deserviunt, seu ut dicunt, ex professo incumbunt, hi etiam a fortiori, qui quibuscumque aleatoribus domos suas ad ludendum

locant, sunt in statu peccati mortalis, & absolvi non debent, nisi prius resipuerint.

Prob. 1. Ex jure canonico. In allegatis supra canonibus Ecclesia excommunicationem minitatur Laicis, excommunicationem simul & suspensionem Clericis, qui aleæ deserviunt: Ergo status illorum est status peccati mortalis; quia excommunicatio & suspensio non nisi peccato mortali infligi debent.

2. Ex jure civili. Aleatores vocantur *infames*, *intestabiles*, *Regiorum Officiorum obtinendorum incapaces*: cum ergo pœnæ illæ sint graves, arguunt legislatorem sub pœna peccati mortalis frequentem alearum usum voluisse interdicere.

3. Ex Patribus. Author operis de aleatoribus vocat aleam *diaboli venabulum*, *delicti vulnus insanabile*, *crimen mortale*, *mali alveum*, *ubi dementia sine consideratione.* Sanctus Ephrem de abrenuntiatione sic habet: *Væ alearum lusoribus; quando quidem se a corpore & sanguine Domini nostri Jesu Christi alienos reddunt*, *sicut Spiritus Sanctus admonuit per Sanctos Apostolos*, id est, per canones Apostolis adscriptos. Sanctus Basilius homilia 8. in Hexametron ait, loquens de aleis: *Juramenta sunt illic, contentionesque pergraves, ac avaritiæ partus. Spiritus malignus assistit*, *furorem punctis & ossibus illis ludentium*, *insaniamque accendens.* Et Chrys. hom. 15. ad populum, sic ait: *Aleas tractare non videtur multis esse peccatum*, *sed infinita vitæ mala solet inferre.*

4. Ex Theologis. D. Bonaventura in speculo inferens causas, cur ludus alearum prohibetur sub mortali, sic habet: *Cum autem ludus satis videatur ex radice habere rationem peccati mortalis; quia scilicet ex avaritia videtur procedere; & quia ludo multa communicantur peccata, scilicet fraus, mendacium, perjurium, blasphemia, scandalum, amissio temporis, & ira frequenter.* Et Cajetanus in summa loquens de ludo alearum ait: *Etsi nullo jure positivo hujusmodi ludus interdictus foret, adhuc tamen lex naturalis manet prohibens, ne quis absque rationabili causa quidpiam assumat, cui sit annexum probabile peccati periculum, cujusmodi est ludus alearum, præsertim si principaliter ob lucrum institua-

stituatur. Et D. Raym. in summa lib. 2. tit. 2. sic habet: *Ex Canone Apostolorum colligitur, quod peccatum eorum, qui aleæ deserviunt, sit mortale, & grave, cum tales pœnæ non sint imponendæ cum levi crimine.*

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Laici debent ludum alearum, ut peccatum mortale habere, præcipue si frequenter illi insistant; sic enim habet Toletus lib. 3. c. 27. *Profecto ludus ratione multarum circumstantiarum frequentius est peccatum mortale; cum tamen magna est summa pecuniarum, vix a mortali excusatur.*

Et Angelus a Clavasio in sua summa, loquens de alea a Laicis etiam exercita, ait: *Alea est ludus diabolicus, qui operatione diabolica inventus est ad inducendum homines ad peccatum.*

Consect. 2. Clerici & Monachi debent ludum alearum ut peccatum mortale habere, & hoc potiori jure quam Laici: de hoc ita Soto lib. 4. de Justitia & jure q. 5.a.2. *Sacerdotibus*, inquit, *vix citra mortale uti licet ludis vetitis, ac præsertim Religiosis & Antistitibus - - Accidit, ut ludus sit peccatum propter scandalum personæ, qua ratione Clericis ob eorum honestatem interdicti sunt ludi alearum: debent namque luctui potius esse dediti, quam effusis gaudiis.* Et Navarrus in Manuali c. 20. docet: *Quod lege ad mortale obligante prohibentur Monachi, & Clerici Beneficiarii, vel in sacris Ordinibus constituti, ludere hujusmodi aleæ ludis, sive fortunæ illicitis notabilem quantitatem, præsertim de fructibus Ecclesiasticorum Beneficiorum - - quia in profanum & malum usum redditibus in pium destinatis utuntur.*

§. II.

De Loteria.

Nota. Loteria est pactum multorum aliquid in commune deponentium, cessurum his, quibus signa aliqua contigerint.

Prop. unica. Loteria non est de se illicita, sed potest fieri illicita ex circumstantiis. Ita docent Sylvius

vius in D. Th. 2. 2. q. 95. Natalis Alexander lib. 3. de pecc. reg. 18.

Prob. Loteria poteſt conſiderari multipliciter. 1. Ut ludus, quo ludentes exponunt aliquid ceſſurum illis, quibus aliquæ ſchedulæ ſorte obvenerint: ludus non eſt illicitus ex ſe: ergo neque loteria. 2. Ut contractus emptionis, quo inferentes certam pecuniam emunt jus ſortiendi & acquirendi illud, quod ſorte contigerit: emptio rei incertæ non eſt illicita: ergo neque loteria. Ut donatio conditionalis, qua inferentes certam pecuniam donant ſortientibus illud, quod ſors obtulerit: donatio non eſt illicita: ergo neque loteria. Poteſt tamen eſſe illicita ex circumſtantiis, ſi fiat aliter, quam debeat fieri; ex quo inferes, loteriam eſſe illicitam in ſequentibus caſibus.

1. *Quis.* Ratione perſonæ. Sic loteria, etſi ſecundum ſe licita, poteſt tamen eſſe illicita. Primo Monachis & Monialibus, quibus ratione voti paupertatis nihil licet nomine proprio acquirere, & proinde nihil licet per loteriam comparare. Secundo Clericis, quibus non licet loteriæ exponere eam pecuniam, quæ ex juſtitia debetur pauperibus. Sunt tamen caſus, in quibus nec Monachis, nec Clericis illicita erit loteria, v. g. ſi Monachi non proprio nomine ſed nomine communitatis exponant aliquid loteriæ. Item ſi Clerici exponant loteriæ id ſolum, cujus veri ſunt domini.

2. *Quid.* Ratione objecti. Ut ſi res, quæ per loteriam acquirenda proponitur, ſit contraria religioni, v. g. libri hæretici, fuci, pigmenta &c.

3. *Ubi.* Si fiat in loco ſacro.

4. *Quibus auxiliis.* Ratione rerum, quæ a ludentibus in loteriam inferuntur: ut ſi quis non habens rerum dominium exponat res pretio æſtimabiles, v. g. Monachus ſine licentia Superioris, infantes ſine licentia patris, uxores ſine licentia mariti; vel ſi qui habent rerum dominium, exponant id, quod neceſſarium eſt ſibi vel familiæ.

5. *Cur.* Ratione finis. Ut ſi quis non alio motivo quam cupiditatis & avaritiæ ducatur.

6. *Quo-*

6. *Quomodo.* Ratione modi. Ut si privatus instituat loteriam, & velit notabiliter plus lucrari per loteriam, quam per alium contractum. Immo illicita est loteria, quando Respublica eam instituit ob publicam causam, & lucrum non insumit in eam causam, pro qua statuta fuerat loteria. Illicita pariter est loteria, si non absit omnis fraus.

7. *Quando.* Ratione temporis. Si loteria fiat indebito tempore, uti de ludo dictum est.

ARTICULUS II.

De contractu Assecurationis.

Assecuratio est contractus, quo quis alienæ rei periculum in se suscipit, v. g. periculum ratis difficile æquor navigantis, periculum mercium, aut aliarum rerum periclitantium.

Prop. unica. Contractus assecurationis certo pretio initus, easdem requirit conditiones, quas requirit contractus emptionis & venditionis.

Prob. ratione. In assecuratione assecurans vendit certo pretio obligationem illam, qua obstringit se securam reddere rem aliunde maxime periclitantem. Assecuratus emit certo pretio certitudinem illam, qua res aliunde periculis exposita & salva, & secura redditur: Ergo assecuratio habet rationem emptionis & venditionis: ergo easdem requirit conditiones, quas emptio & venditio.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. *Quoad personas.* Illi solum possunt assecurationis contractum inire, qui possunt emere & vendere; quia assecuratio est quædam species emptionis & venditionis.

Consect. 2. *Quoad res.* Illæ solum res possunt exponi assecurationi, quæ possunt exponi venditioni; quia assecuratio est venditio.

Consect. 3. *Quoad modum* contrahendi in assecuratione. Modus essentialis huic contractui est, quod uterque contrahens sit incertus circa rem, quam exponit; quia assecuratio fundatur in incertitudine.

Sic, si assecurans certus esset rem esse in tuto, non posset pretium exigere; & si reciperet, teneretur restituere; quia falso titulo acciperet.

Sic, si assecuratus certus esset rem jam periisse, non posset pacisci, & si aliquid lucraretur vi illius pactionis, teneretur reddere; quia falso titulo acciperet.

Consect. 4. *Quoad pretium.* Pretium in assecuratione debet pensari secundum periculi proportionem; quia cum major vel minor incertitudo sit ratio vel augendi, vel minuendi pretium, debet crescere vel minui juxta periculi proportionem.

ARTICULUS III.

De Sponsione.

Sponsio est contractus, in quo duo de veritate aut eventu alicujus rei certantes, sibi invicem aliquid spondent, ut id ejus sit, qui veritatem assecutus fuerit: v. g. certo tecum centum libris urbem talem obsessum iri.

Sponsio est quasi quædam donatio conditionalis, qua contrahentes victori donant rem propositam. Victor ille dicitur, juxta cujus assertionem res evenit.

Prop. unica. Eædem requiruntur conditiones in sponsione, quæ in donatione conditionali.

Prob. ratione. In sponsione spondentes mutuo donant rem propositam victori, id est illi, juxta cujus assertionem res dubia eveniet: Ergo est donatio conditionalis: ergo easdem requirit conditiones, quas donatio conditionalis.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. *Quoad personas.* Illi solum possunt spondere, qui possunt donare, v. g. qui sunt domini rei, quam spondent; quia sponsio est quædam donatio.

Consect. 2. *Quoad res.* Res, circa quas fit sponsio, debent esse tales, ut jure naturali & positivo sponsioni exponi possint; alias illicita esset sponsio. Sic sponsiones sunt illicitæ, in quibus datur occasio spondentibus faciendi aut optandi aliquid contra legem: v. g. si spondeas cum meditante aliquod crimen, quod non audebit illud exequi; inflammas enim illum ad crimen re

re propofita : fi fpondeas de vita aut morte alicujus; das enim anfam aut optandi, aut machinandi mortem illius.

Confect. 3. *Circa modum*, quo fieri debet fponfio. Modus effentialis contractui fponfionis eft, quod uterque contrahens fit æque incertus de re, pro qua fpondet; quia fponfio fundatur in æquali incertitudine ex parte utriusque contrahentis.

Sic, fi alter fpondentium effet certus de re, pro qua fpondet, alter incertus, contractus effet illicitus; quia non effet æqualitas: unus enim exponeret fe periculo, minime vero alius.

Sic, fi ftante æquali incertitudine unus exponeret longe majorem fummam quam alius, illicitus effet contractus; quia effet inæqualitas.

ARTICULUS IV.

De contractu Societatis.

Societas eft conventio plurium ad negotiationem, quæftumque communem aliquid conferentium, v. g. pecuniam, operam, induftriam, eo onere, ut damnum & lucrum fit commune; juxta illud juris: *Societas cum contrahitur, tam lucri quam damni communio initur* : L. 67. ff. pro focio.

Societas eft multiplex: alia eft in mercibus vendendis & emendis: alia in agris colendis: alia in nutriendis animalibus, vel præcife ad culturam & ufum infervientibus, quales funt equi, muli, boves; vel præcife ad fœturam infervientibus, quales funt oves, capræ, porci; vel ad culturam & ufum fimul, & fœturam infervientibus, quales funt vaccæ, equæ, afinæ: alia eft in redditibus & vectigalibus colligendis; alia eft univerfalis ceu omnium bonorum: alia particularis ceu aliquorum tantum bonorum & negotiorum.

Contractus focietatis alius eft fimplex, alius mixtus.

Contractus focietatis fimplex eft ille, in quo reperitur folum focietas. Contractus focietatis mixtus eft ille, in quo contractui focietatis alius adjungitur.

§. I.

De contractu societatis simplici.

Prop. 1. Contractus societatis non est de se illicitus.

Prob. 1. Ex jur. can. *per vestras* de donat. inter vir. & mulier. ubi Inn. III. approbat contractum societatis his verbis: *Mandamus dotem restitui, vel saltem alicui mercatori committi, ut de parte honesti lucri dictus vir onera matrimonii possit sustentare.*

2. Ex jure civili. *Societatem coire & re, & verbis, & per nuntium posse nos, dubium non est:* L.4.ff.pro socio.

3. *Rat.* Negotiatio non est illicita, immo maxime utilis, ut commercium inter homines foveatur: Ergo contractus societatis negotiationem fovens non est illicitus in se spectatus.

Prop. 2. Ut contractus societatis sit licitus, debet fieri, 1. Inter personas habiles ad societatem. 2. Debet esse de rebus aptis ad societatem. 3. Debet servari æqualitas vel absoluta, vel proportionalis. 4. Capitale utriusque debet esse periculo obnoxium.

Prob. ratione. Ex principiis supra statutis, ut contractus sit licitus, debet, 1. Fieri inter personas habiles. 2. Debet esse de rebus, quæ sint apta materia contractuum. 3. Debet servari æqualitas. 4. Si capitale pereat, debet domino perire, & si fructificet, debet domino fructificare: juxta illud: *Res domino perit: res domino fructificat:* Ergo illud idem debet in societate reperiri; & proinde contractus societatis toties erit licitus, quoties prædicta quatuor includet.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. *Quoad personas.* Si attendantur contrahentes, contractus societatis potest iniri a quibuscumque personis sive æqualibus, sive inæqualibus, modo quatuor prædicta observentur.

Sic pauperes ineunt aliquando societatem cum divitibus, v. g. colonus cum nobili, rusticus cum mercatore, &c.

Consect. 2. *Quoad modum contrahendi.* Societas potest iniri vel absolute, vel conditionate, vel aliquorum bonorum, vel omnium, prout libuerit contrahentibus,

modo

modo quatuor prædicta obſerventur; quia quilibet contractus, ac proinde contractus ſocietatis poteſt fieri juxta voluntatem contrahentium.

Sic ſocietas fit aliquando in omnibus bonis, aliquando in certis bonis, ut docet jus civile: *Societates contrahuntur ſive univerſorum bonorum, ſive negotiationis alicujus, ſive vectigalis, ſive etiam rei unius:* L. 5. ff. pro ſocio. *In ſocietate omnium bonorum omnes res quæ coeuntium ſunt, continuo communicantur:* L. 1. ff. pro ſocio. In ſocietate vero ſpeciali ſola bona ſocietatis communicantur.

Sic ſocietas poteſt fieri licite vel abſolute vel ſub conditione; vel ad tempus, vel in perpetuum; vel apponendo pœnam contra infractores ſocietatis, vel non apponendo pœnam; quia contractus quilibet pendet a voluntate contrahentium. *Societas iniri poteſt ſub conditione:* L. 1. ff. pro ſocio. *Societas coiri poteſt vel in perpetuum, vel dum vivunt, vel ad tempus, vel ex certo tempore:* ibid. Immo ſi quis a ſocio pœnam ſtipulatus fuerit, pœna ſubeunda eſt.

Conſect. 3. *Quoad res.* Si attendantur res, quæ ſunt materia contractuum, ſocietas fieri poteſt circa eam materiam, ex qua poteſt aliquod lucrum percipi, modo obſerventur quatuor prædicta; quia contractus quilibet, & proinde ſocietas, circa debitam materiam eſt licitus.

Sic ſocietas circa merces vendendas & emendas eſt licita, ſervatis ſervandis, & fieri poteſt, 1. Ita ut unus conferat totam pecuniam, & alius conferat totam induſtriam. 2. Ita ut uterque conferat æqualem pecuniam, & æqualem induſtriam. 3. Ita ut unus conferat majorem pecuniæ ſummam & minorem induſtriam, & alius econtra conferat majorem induſtriam & minorem pecuniæ ſummam, & uterque juxta proportionem rei, quam exhibet, lucrum recipiat, & periculum ſubeat.

Sic ſocietas circa agros colendos, eſt licita ſervatis ſervandis, & fieri poteſt, 1. Ita ut unus conferat totum fundum, alter totam induſtriam & ſemina omnia. 2. Ita ut uterque conferat & mediam partem fundi, & mediam partem culturæ & ſeminum. 3. Ita ut unus & fundum totum exhibeat, & mediam partem ſeminum, & mediam partem animalium neceſſariorum ad arandum, &

& quilibet juxta proportionem recipiat lucrum, damnumque subeat.

Sic societas circa animalia ad solam fœturam inservientia, quales sunt oves, capræ, porci &c. est licita, servatis servandis. Fieri potest multipliciter. 1. Ita ut unus conferat totum capitale animalium, & alter totum capitale pascui & curæ. 2. Ita ut uterque conferat mediam partem capitalis animalium & mediam partem pascuorum & curarum. 3. Ita ut unus conferat totum capitale animalium & pascuorum; alter vero solam curam adhibeat, & uterque juxta proportionem recipiat lucrum, & damnum subeat.

Sic societas circa animalia ad solum usum inservientia, quales sunt equi, muli, boves, est licita, servatis servandis. Fieri potest multipliciter. 1. Ita ut unus totum capitale animalium conferat, alter vero totum capitale pascuorum & curarum, & quilibet lucrum proveniens vel ex incremento, si adsit, vel ex usu animalis, juxta suam proportionem recipiat. 2. Ita ut uterque mediam partem capitalis, pascuorum, & curarum apponat. 3. Ita ut unus totum capitale animalium & pascuorum ponat, alter vero solam curam, & quilibet lucrum juxta suam proportionem recipiat, & damnum subeat.

Sic societas circa animalia ad fœturam simul & usum inservientia, quales sunt vaccæ, equæ, asinæ, est licita, servatis servandis. Fieri potest multipliciter, uti dictum est de animalibus vel ad solum usum, vel ad solam fœturam inservientibus.

Sic societas circa vectigalia colligenda, & redditus, & census congregandos, est licita, servatis servandis. Fieri solet, cum multi operas suas uniunt, ut vectigalia, vel censuales redditus colligant, & lucrum & damnum commune sentiunt.

Prop. 3. Toties contractus societatis est illicitus, quoties non servatur æqualitas inter ea, quæ utrimque præstantur.

Prob. 1. Jure civili. *Societas cum contrahitur, tam lucri, quam damni communio initur*: L.67.ff.pro socio.

2. *Rat.* Rerum æqualitas requiritur in omni contractu; quia justitia violatur, quoties res, quæ sunt materia contractus, non reducuntur ad æqualitatem: Ergo æqua-

æqualitas in societate specialiter requiritur; quia est quædam quasi fraternitas; juxta illud: *Societas jus quodammodo fraternitatis in se habet*: L. 6. §. 3. ff. pro socio.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Illicita est societas, in qua alter sociorum nihil ponit, nec pecuniam, nec operas, nec instrumenta, v. g. navem, currus; nec animalia, ut equos, boves, oves, &c. & tamen lucrum aliquod percipit; quia non est æqualitas, & vocari solet societas leonina, ut habetur L. 29. ff. §. 2. *Pro socio.*

Sic nobiles, qui volunt aliquid lucri percipere ex societate mercatorum, vel eorum, qui colligunt vectigalia, ex eo solum, quod vel spondeant pro illis, vel eos sua auctoritate tueantur; peccant, & ad restitutionem lucri accepti tenentur.

Consect. 2. Illicita est societas, in qua uterque sociorum ponit aliquid, lucrum vero & damnum non est commune: adeo ut uterque lucrum accipiat, alter vero sociorum nullum damnum sentiat; quia non est æqualitas. *Iniquissimum societatis genus est*, inquit jus civile, *ex qua quis damnum, non etiam lucrum, expectat*: L. 67. ff. *Pro socio.*

Consect. 3. Illicita est societas, in qua uterque sociorum lucrum & damnum non partiuntur juxta legitimam proportionem; quia tunc non servatur æqualitas. *Æquum enim est*, inquit lex, *ut cujus æque participabit lucrum, æque participet & damnum*: L. 67. ff. *Pro socio.*

Consect. 4. Illicita est societas, in qua capitale utriusque socii æqualiter non periclitatur; quia tunc non servatur æqualitas. *Neque fiat pactio*, inquit Concilium Mediolanense primum, *ut sors salva sit, fructus vero communiter dividantur.*

Sic pecunia debet perire deponenti pecuniam, industria debet perire apponenti industriam, lucrum expectatum tum ex pecunia, tum ex industria, debet perire utrique, si non eveniat, sicut cedit utrique, si contingat. *Sicuti lucrum, ita damnum quoque commune esse oportet*: L. 52. §. 4. ff. *Pro socio.*

Prop.

Prop. 4. Ut diſtributio damni, vel lucri ad juſtam æqualitatem redigatur, debet fieri cumulus cujuscumque ſortis, v. g. pecuniæ, operarum, induſtriæ; & ſingulis æſtimatis juxta ſuum valorem, aſſignari debet cuilibet deponenti tantum lucrum, & tantum damnum, quantum exigit ſors depoſita.

Prob. 1. Conſtitutione Sixti V. quæ incipit *deteſtabilis. Contrahentes ſocietatem fructus, expenſas, & damna in commune conferant; & prout æquum & juſtum fuerit: ſibi communicent atque dividant.*

2. Jure civili. *Ita coiri poſſe ſocietatem non dubitatur, ut alter pecuniam conferat, alter non conferat; & tamen lucrum inter eos commune ſit; quia ſæpe opera alicujus pro pecunia valet:* L. 3. Inſt. tit. 26. §. 2. *De ſocietate. Quia ſæpe quorumdam ita pretioſa eſt opera in ſocietate, ut eos juſtum ſit conditione meliori in ſocietatem admitti:* ibid. 3. quia juſta æqualitas nec aliter cognoſci, nec aliter penſari poteſt, quam facto illo cumulo & illo examine.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Si pecunia depoſita ſit pretioſior opera, deponens pecuniam majus lucrum percipiet.

Si econtra induſtria ſit pretioſior, apponens induſtriam majus lucrum percipiet: ſi utrumque ſit æquale, uterque æquale percipiet lucrum, & æquale ſentiet damnum; quia in hoc ſita eſt æqualitas.

Conſect. 2. Quidquid alter ſociorum appoſuerit ad ſocietatem ſive pecuniæ, ſive induſtriæ, computabitur in ſortem, ſi datum vel factum fuerit cauſa ſocietatis; minime ſi ob aliam cauſam vel factum vel datum fuerit: de quo ita jus civile: *Eos dumtaxat ſumptus imputabit ſocietati, qui in eam penſi ſunt:* L. 52. ff. *Pro ſocio.* §. 15. in hoc enim ſervatur æqualitas.

Sic, ſi alter ſociorum cauſa ſocietatis damnum aliquod patiatur, vel quia iter agens pro ſocietate a furibus comprehenſus eſt, vulneratus eſt, ſpoliatus eſt &c. debet damnum illud expenſis ſocietatis compenſari; quia vacabat negotiis ſocietatis: ſi vero id contigerit, dum ſua, & non ſocietatis negotia gereret, damnum illud non compenſabitur.

Conſect. 3. Lucrum, damnumve per ſe ſequens ex ſocie-

cietate, commune erit; sed lucrum damnumve sequens per accidens ad societatem, & non ex societate, non erit commune, sed illius cujus occasione contigit vel lucrum, vel damnum: in hoc enim servatur æqualitas.

Sic, si quis vel pecunia, vel industria sua apposita societati, aliquid lucratur, vel damnum aliquod patiatur, totum erit societatis; quia pecunia, & industria apposita societati & perit, & fructificat societati.

Si quis vero vel pecunia, vel industria sua, sed non apposita societati, aliquid lucretur vel damnum aliquod patiatur, totum illud ejus erit, & non societatis: pecunia & industria non apposita societati perit & fructificat domino, & non societati.

Sic, si quis non ob societatem, sed occasione societatis, quia cognitus est vir probus, vir gratus, &c. ab aliquo institutus est hæres, aut quid ei donatum sit, illud non debet venire in medium societatis, sed in utilitatem propriam: L. 60. ff. *Pro socio.* Hoc ultimum non habet locum in societate omnium bonorum; in qua omnia fiunt communia sociis.

§. II.

De contractu societatis mixto.

Prop. I. Contractui societatis non potest adjungi alius contractus, qui leges societatis destruat; & si adjungatur, contractus ille mixtus erit illicitus. Ideo illicitus est contractus, in quo primo initur societas; secundo securum redditur capitale unius socii ab altero socio: tertio venditur lucrum incertum expectatum pro certo etiamsi minori.

Prob. I. Constitutione Sixti V. quæ incipit *Detestabile. Damnamus*, inquit, *& reprobamus omnes & quoscumque contractus, conventiones, & pactiones post hæc ineundos vel ineundas, per quos seu quas cavebitur personis pecunias, animalia, aut quaslibet alias res societatis nomine tradentibus, ut etiamsi fortuito casu quamlibet jacturam, damnum, aut amissionem sequi contigerit, sors ipsa seu capitale semper salvum sit, & integrum restituatur a socio recipiente, sive ut de certa quantitate vel summa in singulos annos, vel menses durante societate respondeatur; statuimusque hujusmodi contractus, conventiones, pactiones usurarios & illicitos censeri debere.* Nec

Nec dici poteſt, eam Conſtitutionem editam fuiſſe a Papa, non prout eſt caput Eccleſiæ, ſed prout eſt Dominus temporalis: quippe ibi ſummus Pontifex explicat jus divinum omnem prohibens uſuram, & mandat Ordinariis, ut eam Conſtitutionem publicam reddant, *& inviolate obſervari curent*, & contra inobedientes, *tamquam in publicos uſurarios procedant.* Nec eludi pariter poteſt hæc Conſtitutio, aſſerendo, quod non fuerit ab Epiſcopis recepta; quippe Clerus Gallicanus, an. 1578. & Conc. Burd. an. 1583. idem ex profeſſo docent, quod ſummus Pontifex: ergo ſignum eſt eam Conſtitutionem receptam eſſe in Gallia. Cujus acceptionis ſignum eſt, quod leges municipales Bituricenſes tit 17. a. 4. & Nivernenſ. c. 21. a. 3. & Borbonienſes ſocietatem illam, in qua omne periculum animalium eſt accipientis, tamquam leoninum declarant.

2. Ex facultate Pariſienſi, quæ an. 1665. damnavit ſequentem propoſitionem tamquam falſam & ſcandaloſam. *Si contractui ſocietatis ſuperaddantur contractus aſſecurationis capitalis, & venditionis lucri incerti pro lucro certo, ex vi horum licitum eſt exigere lucrum certum ſalva ſorte.*

3. Ex D.Th. 2.2.q.78.a. 2. ad 5. De ratione. *Contractus ſocietatis eſt, quod ſors depoſita periclitetur deponenti: ergo non poteſt ſecura reddi ab altero ſocio;* quia alias iſte contractus aſſecurationis deſtrueret contractum ſocietatis. En verba ſancti Doctoris: *Ille, qui committit pecuniam ſuam vel mercatori, vel artifici per modum ſocietatis cujusdam, non transfert dominium pecuniæ ſuæ in illum, ſed remanet ejus, ita quod cum periculo ipſius mercator de ea negotiatur, vel artifex operatur: & ideo licite poteſt partem lucri inde provenientis expetere tamquam de re ſua.*

4. Ex D. Anton. p. 2. tit. 7. §. 3. ubi ſic habet: *Talis contractus eſt illicitus, ex quo periculum ſpectat ad recipientem.*

5. *Rat.* Contractus ille ſocietatis mixtus pluribus titulis eſt illicitus. 1. Palliatur ſub illo contractu uſura; quoties enim mutuum a me petieris, dicam: nolo mutuare, ſed dabo tibi mille nummos ad ſocietatem; addam poſtea pactum de aſſecuratione ſortis & lucri moderati, donec ſortem reſtituas: quid eſt aliud, niſi

dare

dare mutuum, & vi mutui lucrum percipere, quod usurarium est? 2. In illo contractu societatis mixto res non perit domino, & tamen illi fructificat: quod injustum est. 3. In eodem contractu societatis mixto conditio utriusque socii est inæqualis, cum sors unius periclitetur, minime vero sors alterius: quod iniquum est, & societati repugnans.

Nec est quod dicas: sortem posse reddi securam a tertia persona, cur idem non poterit fieri a socio? Solutio aperta est. 1. Id non prohibetur fieri a tertia persona, bene tamen a socio. 2. Persona existens extra societatem non potest uti societate ad palliandam usuram, cum ipsa nihil mutui det; sed ille tantum qui societatem iniit, eo contractu utitur ad tegendam usuram, quam percipit revera ex mutuo sub ficto nomine societatis.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Illicitus est contractus societatis mixtus; in quo datur pecunia mercatori eo pacto, ut secura reddatur per mercatorem, & tamen qui dedit eam pecuniam lucrum aliquod percipiet. 1. Enim lucrum non potest percipi vi mutui; quippe hoc est usurarium. 2. Non potest pariter percipi vi societatis; ibi enim non est societas justa, ubi sors non perit deponenti: ita videtur determinatum cap. *Naviganti de usuris*, ubi sic habetur: *Naviganti, vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatem, pro eo quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem, usurarius censendus est.*

Consect. 2. Illicitus est contractus societatis, in quo datur fundus excolendus ab agricola, eo pacto, ut juxta proportionem dividantur fructus inter agricolam & fundi dominum: & insuper additur ea conditio, quod persolvatur aliquid a colono, etiamsi casu, v. g. grandine, nebula, &c. fructus fundi perierit; quia tunc industria coloni periclitatur, minime vero fundus domini.

Consect. 3. Illicitus est contractus ille societatis mixtus, in quo dantur animalia in societatem ea conditione, ut capitale vel in toto, vel in parte securum reddatur per recipientem, etiamsi citra dolum & negligentiam recipientis solo fortuito casu perierit; res enim de-

bet Domino perire: de quo ita Concilium Mediolanense I. P. 2. tit. de usuris. *In societate*, inquit, *animalium, quæ inæstimata alicui dantur ad custodiam, sive ut operas præstet, omnes casus etiam fortuiti semper sint periculo ejus, qui dederit, nisi id alterius socii dolo, vel magna negligentia accidisse constiterit; nec fiat pactum, ut sors sit semper salva etiam ex primis fœtibus, neve quidpiam certum præter sortem ex fructibus animalium quotannis solvatur.*

Consect. 4. Illicitus est ille contractus societatis mixtus, in quo ad salvandum capitale post societatem initam, supervenit fictus alius contractus vel mutui, vel venditionis; quia illi contractus sunt oppositi, unusque per alium destruitur.

Sic illicitus est contractus, quo primum dantur animalia in societatem, secundo dantur mutuo eadem animalia cum eo onere, ut talia restituantur, qualia data sunt; adeo ut ex vi mutui debeant reddi mutuatori eadem, vel similia animalia, ex vi vero societatis dans animalia possit partem lucri percipere; talis quippe pactio est injusta: nam si vigeat contractus societatis, æquum est, ut lucrum juxta dantis & accipientis proportionem dividatur; sed oportet, ut capitale pereat domino, si casu perierit.

Si vero vigeat mutuum, justum est, ut res pereat mutuatario recipienti, sed totum lucrum est mutuatarii; quia sicut res domino perit, ita & fructificat.

Sic illicitus est contractus, quo primo dantur animalia in societatem, secundo æstimantur, & venduntur socio cum eo onere ut eorum pretium restituat, & interim lucrum proveniens ex societate dividatur. Talis pactio est injusta; quia si vigeat contractus societatis, lucrum debet dividi secundum proportionem dantis & accipientis stante tali contractu; si capitale pereat casu, debet perire domino.

Si vero vigeat contractus emptionis, post emptionem capitale pertinet ad emptorem: ideo si pereat, debet perire emptori; si vero fructificet, totum lucrum est emptoris; quia sicut res domino perit, ita res domino fructificat.

Consect.

Confect. 5. Illicitus eſt contractus ſocietatis mixtus, in quo capitale ſecurum redditur ab uno ex ſociis, quamvis deponens capitale illud faciat non animo conſervandi, & exigendi capitale, ſi caſu pereat, ſed animo reddendi ſocium cautiorem in conſervando capitali. 1. Quia non licet mentiri maxime in contractu publico; hic autem deponens mentitur, fingens velle ſe exigere capitale, cum revera non vult, 2. Quia contractus ille, utpote uſurarius, ſcandalum parit. 3. Quia ſi contrahens decedat ab inteſtato, hæredes inſcii intentionis teſtatoris juxta rigorem contractus exigerent capitale, quamvis caſu perierit.

Prop. 2. Contractus ſocietatis poteſt uniri cum aliis contractibus, modo illi contractus leges veræ ſocietatis non deſtruant.

Prob. rat. Contractus ſocietatis poteſt fieri juxta beneplacitum contrahentium: Ergo poteſt fieri vel ſolus, vel ſimul cum aliis contractibus, modo illi contractus leges veræ ſocietatis non deſtruant.

Confectaria hujus doctrinæ.

Confect. 1. Licitus eſt contractus ſocietatis mixtus, quo quis valens inire ſocietatem cum alio, qui non habet pecunias, quibus ſocietatem ineat, 1. Dat illi mutuo pecuniam, v. g. centum nummos. 2. Ille ſimiliter centum nummos apponit, & ex ducentis illis nummis emuntur vel merces, vel animalia &c. quæ poſt emptionem nec ſunt mutuatarii, nec mutuantis, ſed indiviſim utriusque: & ſi pereant, pereunt utrique, & tamen mutuatarius remanet debitor centum nummorum. Ille contractus ſocietatis, etſi mixtus, eſt licitus, modo ſervetur æqualitas, & communio ſit lucri, & damni juxta proportionem dati & accepti; quia mutuum præcedens ſocietatem non deſtruit ſocietatem.

Confect. 2. Licitus eſt contractus ſocietatis mixtus, in quo quis, v. g. dives, volens inire ſocietatem cum alio, v. g. paupere, qui non habet materiam, qua ineat ſocietatem, dives dat pauperi non pecuniam, ſed rem, v. g. dat merces mercatori, dat animalia ruſtico. Hæ merces, & hæc animalia æſtimantur ab æquis æſtimatoribus, & per talem æſtimationem a divite implicite

venduntur pauperi quoad mediam partem, & retinentur a divite quoad aliam mediam partem; quia æſtimatio facta intuitu venditionis facit venditionem. Per contractum illum venditionis pauper remanet in omni caſu obligatus ad ſolvendum pretium illius medietatis, quam emit; poſtea & pauper, & dives ineunt ſocietatem, & quilibet ponit ſuam medietatem in ſocietate; tunc totus fundus ſocietatis pertinet indiviſim ad utrumque, & ſi perierit, perit utrique. Ille contractus eſt licitus, modo ſervetur æqualitas, & communio lucri & damni, juxta proportionem dati & accepti, venditio enim præcedens ſocietatem, non deſtruit ſocietatem, fundaturque ſupra hanc legem: *Æſtimatio venditio eſt*, L. *æſtimatio* ff. *ſoluto matrimonio*, & L. *plerumque* ff. *de jure dotium.*

Initur plerumque ſocietas hoc modo potiſſimum circa animalia, 1. Dives dat animalia non habenti. 2. Ea animantia æſtimantur absque intuitu expreſſæ venditionis. 3. Dans animantia ſe habet ut eorum dominum etiam poſt æſtimationem, ita ut neque aperte, neque tacite velit transferre eorum dominium in accipientem, quamvis non explicite dicat: nolo tibi vendere animantia: volo ſemper eſſe eorum dominus: & ſi indiguero, vendam, cum libuerit; ſed dicit tantum: do tibi animalia in ſocietatem, do, inquam, animalia ea conditione, ut ſi etiam fortuito caſu perierint, mediam eorum pretii partem ſolvas; lucrum vero, ſi quod eveniat, æqualiter inter nos dividemus. Hunc contractum Gallice vocant, *Gazaille*, *ſeu ſocietatem, ex qua dimidium damni, dimidiumque lucri percipitur.* Mitto alias circumſtantias, quæ reſpiciunt æqualitatem, vel inæqualitatem, in quibus poteſt ſervari, vel violari juſtitia, quæque circumſtantiæ variæ ſunt juxta varias locorum temporumve rationes.

Siſto in diſcutiendo prædicto contractu, qualem expoſui, & dico, hunc contractum eſſe illicitum hoc ipſo, quo quis retento ſibi totius rei in ſocietatem traditæ dominio, vult ut accipiens animalia mediam eorum partem etiam fortuito caſu, & nulla ſua culpa pereuntem, indemnem ſervet; eſt enim ille contrarius huic principio juris: *res domino perit;* nam quæcumque interve-

veniat æſtimatio, res non poteſt vendi nolente Domino.

Si tamen dominus vellet vel expreſſe, vel tacite per æſtimationem accipienti vendere mediam partem animalium, & accipiens noſceret ſe per prædictam æſtimationem fieri dominium medietatis emptæ, & traditæ in ſocietatem, per quam animalia collective ſumpta æque ad accipientem ac ad tradentem pertinerent; tunc contractus ille eſſet licitus, modo in aliis circumſtantiis ſervaretur æqualitas; tunc etiam poſſet dividi licite inter utrumque lucrum & damnum, ut ſupra dictum eſt. Quod de ſocietate animalium in iſto caſu diximus, de aliis rebus in ſocietatem traditis intelligi debet, ſcilicet, quod ſors æſtimata absque intuitu venditionis domino pereat.

§. III.

De mutua obligatione ineuntium ſocietatem.

Prop. unica. Statutis pactis & conventionibus, legibus ſocietatis conſentaneis, ſtatuta æqualitate rerum, de quibus initur ſocietas, ſociorum quilibet debet inſpicere fundum ſocietatis quaſi rem ſuam, ut eum conſervet & adaugeat; & inſpicere eumdem fundum ſocietatis quaſi rem alienam, ne ſibi aliquid fundi approprièt: qui ſecus egerit, peccat: & ſi damnum afferat, tenetur ad reſtitutionem.

Prob. 1. Ex jure civili. *In contractibus ſocietatis fides exuberet:* L. 3. C. *pro ſocio.* In prædictis autem officiis ſita eſt illa fidei exuberantia: Ergo prædicta debent obſervari ab his, qui ſocietatem inierunt.

2. *Rat.* Sumptis ſimul diverſis ſortibus ejusdem ſocietatis, nempe hinc pecunia, animantibus, paſcuis, & ſimilibus; inde induſtria, cura, labore, & hujusmodi pretio æſtimabilibus, quæ omnia ſimul collecta univerſum fundum ſocietatis conſtituunt: ille cumulus exurgens ex ſingulis ſortibus eſt omnium ſociorum collective, & disjunctive nullius: Ergo tenetur quilibet res illas quaſi ſuas curare, & ab illis quaſi alienis abſtinere. Quando autem damnum teneatur reparare qui fidem in ſocietate non ſervat, his verbis compendioſe explicat Antoninus: *In ſocietate damnum procedens*

ex natura rei traditæ pertinet ad tradentem, *sequens ex culpa negligentiæ ad suscipientem* , *ex fortuito casu spectat ad utrumque* : p. 2. tit. 1. c. 7. §. 39. nempe, ut quælibet pars sortis, quæcumque sit, suo domino pereat, scilicet, pecunia apponenti pecuniam, animal apponenti animalia, industria apponenti industriam.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. *Pro eo, qui tradit rem, quæ est materia societatis.* Qui apponit res, v.g. pecuniam, merces, pecora, debet res sanas, & non corruptas apponere, v.g. pecuniam veram, & non adulteratam, merces bonas, & non fucatas, pecora sana, & non morbida: quod si, quod conventum est, non attulerit, tenetur damnum & societati, & Reipublicæ enascens reparare; quia ex D. Thom. *Qui dat occasionem damni, & peccat, & tenetur ad restitutionem.*

Sic qui apponit res corruptas, si vitio suo pereant, damnum omne refunditur in eum, qui res adulteratas apposuit: v. g. si moneta adulterata fisco addicatur, si merces fucatæ putrescant, si animalia morbida pereant, totum illud imputabitur deponenti: juxta illud S. Antonini: *Damnum procedens ex natura rei traditæ pertinet ad tradentem.*

Consect. 2. *Pro apponente industriam in societate.* Qui apponit industriam, talem debet apponere, qualem suis rebus adhiberet; quia causa societatis non ipsius solius est, sed omnium simul sociorum: sic si res pereant vel culpa, vel dolo ipsius, tenebitur restituere.

Sic, si pastor pecora sibi commissa negligentia perire permittat: si mercator merces sibi traditas vel incuria corrumpi, vel indiligentia subripi sinat, ad restitutionem tenebitur: quia *custodiam præstare debuit:* L. 22. ff. *pro socio* §. 23.

Sic, si pastor ex dolo pecora morbida pro sanis substituat, aut ea inscio domino vendat, & mortua mentiatur: si mercator merces sibi traditas bonis adulteratas substituat, & eas labefactatas fingat, aut eas inscio socio vendat, & casu periisse simulet, ad restitutionem tenebitur; quia *socios inter se dolum & culpam præstare oportet:* L. 52. ff. *pro socio* §. 3. Si vero socius non minorem adhibeat industriam, quam rebus suis, tunc ad

nihil

nihil tenetur, imputentque sibi socii quod negligentem socium elegerint. *Sufficit enim talem diligentiam communibus rebus adhibere socium, qualem suis rebus adhibere solet quilibet homo prudens:* §. ult. instit. de societate lib. 3. tit. 26.

Consect. 3. *Pro utroque socio.* Neuter sociorum potest se gerere, quasi solus esset dominus fundi, cumulum societatis constituentis, sed solum quasi dominus una cum sociis; quia revera res societatis nullius est disjunctive, sed est omnium sociorum collective.

Sic neuter sociorum potest sibi privatim res societatis attribuere; si secus fecerit, reus furti habebitur. *Rei communis nomine cum socio furti agi potest, si per fallaciam dolo malo amovit, vel rem communem celandi animo contrectavit*, inquit Jus civile L. 43. ff. *pro socio.*

Sic neuter sociorum potest damnum causatum societati debitis officiis erga societatem compensare; quia compensatio non potest fieri ex aliunde debitis. *Non compensatur*, inquit lex, *compendium cum negligentia*: L. 26. ff. *pro socio.*

Sic neuter sociorum potest totum fundum societatis obligare, nisi deputetur a societate. *Nemo ex sociis potest plus parte sua alienare:* L. 68. ff. *pro socio.*

Sic neuter sociorum debet pati solus totum damnum societatis obveniens casu, sed omnes collective; quia omnes collective sunt domini. *Fatalia* autem *damna socii non coguntur præstare.*

Sic neuter sociorum potest quotam suam portionem nisi finita societate distrahere.

Consect. 4. *Circa dissolutionem societatis.* Neuter sociorum potest intempestive sine causa legitima dissolvere societatem, & qui injuste dissolvit, tenetur ad restitutionem damni; quia in omni contractu servandæ sunt pactiones: & qui violat justitiam, tenetur restituere. *Si intempestive renuntietur societati esse pro socio actionem:* L. 14. ff. *pro socio.* Dissolvitur autem justa de causa sequentibus modis.

1. Mutuo sociorum consensu; quia res iisdem causis dissolvitur, quibus constituitur: *Diximus, dissolvi societatem dissensu*, inquit lex, *hoc ita est, si omnes dissentiant:* L. 65. ff. *pro socio.* §. 3.

2. Si tempus desierit; quia non ultra extenditur obligatio societatis. *Quod si tempus finitum est, liberum est recedere; quia sine dolo malo id fit:* L. 65. ff. *pro socio* §. 6.

3. Si negotiis societatis impositus sit finis; quia non ultra patet obligatio. *Item si alicujus rei societas sit, & finis negotio impositus, finitur societas:* L. 65. ff. *pro socio* §. 10.

4. Si alter sociorum fiat insufficiens ad societatem persequendam, puta, quia egestate premitur, bonis suis cessit, morbis laborat, &c. quia tunc non potest pactis stare: *Dissociamur*, inquit lex, *egestate:* L. 4. ff. *pro socio. Item bonis a creditoribus venditis unius socii distrahi societatem, Labeo ait:* L. 65. §. 1. *pro socio.* Item *si quis bonis suis cesserit - - - Sed hoc casu, si adhuc consentiant in societatem, nova videtur incipere societas:* lib. 3. inst. tit. 26. *de societate.* §. 8.

5. Morte alterius sociorum; quia tunc non potest pactis stare. *Morte unius societas dissolvitur, etsi consensu omnium coita sit, plures vero supersint, nisi in coeunda societate aliter convenerint:* L. 65. ff. §. 9. *pro socio.* Hæres autem socii lucro & damno negotiorum ante mortem initorum communicat; minime vero negotiis post mortem testatoris initis seu ineundis, nisi novo consensu admittatur in societatem. Hæres, ait lex, *socius non fit, nisi fuerit adscitus, verumtamen omne emolumentum societatis ad eum pertineat, simili modo & damnum agnoscat:* L. 65. ff. *pro socio* §. 8.

6. Finita vel dissoluta societate fit computatio omnium expensarum, sortium, &c. ut cuilibet detur lucrum juxta debitam proportionem, & damnum pariter juxta eamdem proportionem quilibet patiatur; quia æqualitas non potest aliter observari: ideo ait lex: *Et si distracta esset societas, nihilominus divisio rerum superest:* L. 65. ff. *pro socio* §. 13.

§. IV.

De societate in matrimonio & in bonis dotalibus.

Matrimonium contractus est, qui societas conjugalis dicitur; quatenus contractus eisdem muniri debet conditionibus, quas in contractibus exigimus; quatenus vero

vero societas eisdem legibus subjacet, quibus aliæ societates: sed quia speciales possunt esse difficultates circa bona dotalia, ideo de his agemus.

Dum fæmina init matrimonium, potest habere bona dotalia, & bona paraphernalia. Bona dotalia sunt ea, quæ marito dantur ad sustinenda onera matrimonii, quorum usumfructum habet maritus. Bona paraphernalia sunt ea, quæ extra dotem sunt, quorum dominium & usum habet mulier. De utrisque agendum.

Prop. 1. Vir non habet proprietatem bonorum dotalium, sed usumfructum, & eorum tutelam. Itaque mulier habet bonorum illorum dominium proprietale; vir vero dominium utile, & curam bonorum illorum gerere debet.

Prob. 1. Ex jure civili. *Quamvis in bonis mariti dos sit, mulieris tamen est:* L. 75. ff. de jure dot. *Dotis fructum ad maritum pertinere debere æquitas suggerit:* L. 7. de jure dot. *In rebus dotalibus virum præstare oportet tam dolum quam culpam; quia causa sua dotem accipit:* L. 17. ff. de jure dotium. Ergo maritus non habet rerum dotalium dominium, sed solum usumfructum, & eorum tutelam.

4. *Rat.* Illa omnia exigit. 1. Natura bonorum dotalium, quæ illæsa conservari debent. 2. Debilitas sexus fæminei; fæmina quippe rebus gerendis impar, curatorem rerum suarum virum habere debet. 3. Illud pariter exigit officium viri erga uxorem; cum caput sit mulieris, sicut mulierem, ita & mulieris bona gubernare debet. Demum illa est intentio dotem constituentium; quippe si pater dotem constituat, ad eum dos reversura est, si dotata filia sine liberis decesserit: ergo dos debet præstari indemnis a viro. Si alii constituant, ut plurimum eamdem apponunt conditionem: ergo dos debet semper præstari indemnis cura viri.

§. V.

Vir non est proprietarius fundi dotalis.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Vir consentiente uxore, aut uxor consen-

 tien-

tiente viro, nequeunt bona dotalia vendere, nec oppignorare, nec eadem nova servitute onerare, vel ea bona servitute, qua gaudent, privare, nisi in ingenti necessitate, & hoc authoritate juridica: ita jubet Jus civile: *Fundum dotalem non solum hypothecæ titulo dare ne consentiente muliere maritus possit, sed nec alienare, ne fragilitate suæ naturæ in repentinam deducatur inopiam:* L. unica C. *de rei uxoriæ act.* §. 15. *Neque jus permittit servitutes fundo debitas posse maritum amittere, neque ei alias imponere:* L. 5. ff. *de fund. dotal.* Quod tamen illud liceat urgente necessitate, *Uxori*, inquit lex, *ob has causas dos reddi potest, ut sese suosque alat, ut parenti præstet alimoniam, aut egentem virum, fratrem, sororemve sustineat:* L. 13. ff. *de jure dotium.* §. 1.

Consect. 2. Soluto matrimonio, citra mortem alterius conjugatorum, maritus non potest dotem retinere; quia non est illius dominus: sed debet eam filiis conservare, si nati sint filii ex matrimonio; vel eam reddere uxori, si sit sui juris; aut ejus hæredibus, si defuncta est; aut eis, a quibus profecta est dos, si sit reversibilis, ut docet Jus. *Soluto matrimonio, solvi*, inquit, *mulieri dos debet:* L. 2. ff. *de soluto matrimonio. Si sui juris mulier est, dos ab ejus patre profecta, reverti ad eam debet. Si vero defuncta sit, ejus danda est hæredibus:* ibid.

Consect. 3. Maritus soluto matrimonio, debet restituere non solum dotem, sed etiam accessoria dotis; quia non est eorum dominus, sicuti nec dotis. *Quia ipse fundus*, inquit jus, *est in dote, quodcumque propter eum consecutus fuerit a muliere maritus, quandoque restituet mulieri de dote agenti:* L. 52. ff. *de jure dotium.*

Consect. 4. In restituenda dote, marito adjudicabuntur dona, si quæ ei facta sint ab uxore, & omnes expensæ non annuæ, sed extraordinariæ, factæ non ad voluptatem, sed ad utilitatem vel necessitatem; quia in omni restitutione æquum est, ut fiat compensatio eorum, quæ data sunt, cum his, quæ accepta sunt.

Sic, si conventum fuerit, quod dos in toto vel in parte apud maritum remanebit, conventio observanda erit.

Sic, si maritus expensas necessarias, v. g. ædificia rui-

ruitura sustinuerit, vel utiles, v. g. si novalia in fundo facta sint, hæ omnes expensæ compensari debent: *Ergo non tantum necessarias, sed etiam utiles impensas præstandas a muliere existimo*, inquit jus civile; L. ult. ff. *de fundo dotali.*

Sic expensas nec necessarias, nec utiles, sed ad solam factas voluptatem, jus jubet non debere compensari. *In voluptuariis vero, si voluntate mulieris factæ sunt, exactionem petere lex permittit*: C. L. 1. §. 5. de rei uxoriæ actione.

Sic annuæ expensæ vel ad arandum fundum, vel ad colligendos fructus, vel ad solvenda tributa, compensari non debent; quia, ut ait lex, *onus fructuum hæc impendia sunt*: L. 13. *de impen. usufruct.*

§. VI.

Maritus est usufructuarius bonorum dotalium.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Maritus rebus dotalibus quasi suis fruitur: sic habet jus: *Dotis fructum ad maritum pertinere debere æquitas suggerit: cum enim ipse onera matrimonii subeat, æquum est etiam eum fructus percipere*: L. 7. ff. *de jure dotium.*

Consect. 2. Maritus contra detentores bonorum dotalium habet actionem, etiam dissentiente uxore, non secus ac res propriæ essent. *De his*, ait lex, *quæ in dotem data ac direpta commemoras, mariti tui esse actionem nulla est dubitatio*: L. 2. cap. *de jure dotium.*

Consect. 3. Maritus acquirit dominium fructuum e dotalibus bonis provenientium; quia sunt quædam accessoria dotis; sed non fructuum extraordinariorum, qui non sunt accessoria dotis.

Sic annui redditus pertinent ad maritum, v. g. arbores caducæ, modo novæ conserantur: sic lapides in fundo crescentes quasi fructus habentur. Contra vero arbores ingentes, lapides ædificiorum non habentur quasi fructus; & nummi ex ea venditione recepti, sunt dotis: L. 32. ff. *de jure dotium.*

Consect. 4. Maritus non acquirit dominium fructuum a bo-

a bonis paraphernalibus provenientium; quia uti non eſt uſufructuarius illorum bonorum, ita nec eorum fructus debet ſuos facere; ut habetur in jure civili: *Hac lege decernimus, ut vir in his rebus, quas extra dotem mulier habet, quas Græci parapherna dicunt, nullam uxore prohibente habeat communionem:* L. 8. C. *de pactis conventis ſuper dote.*

§. VII.

Maritus eſt curator bonorum dotalium ex officio, & bonorum paraphernorum ex decentia, ſi hanc curam ei mulier commiſerit.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Maritus tenetur dotem præſtare indemnem, ſi dolo, culpa, vel negligentia perierit; tum quia eſt curator, tum quia eſt ſocietas in rebus dotalibus. *Virum*, inquit jus, *præſtare oportet tam dolum, quam culpam; quia cauſa ſua dotem accepit:* L. 17. ff. *de jure dotium.*

Conſect. 2. Maritus tenetur dotem rigore juris ab injuſtis detentoribus exigere, a patre vero, vel liberali donatore precibus poſtulare: ſi neglexerit, tenebitur præſtare; quia tale eſt officium curatoris. *Si non petierit*, inquit lex, *maritus, tenebitur culpæ nomine, ſi dos exigi potuerit:* L. 20. ff. *de pact. dotal.* §. 2.

Conſect. 3. Si mutet dotem in deterius, periculo ſuo mutabit; quia id periculi ſequitur perſonam curatoris. *Dotem, a patre & a quovis alio promiſſam, ſi vir novandi cauſa ſtipuletur, cœpit viri eſſe periculum, cum ante mulieris fuiſſet:* L. 35. ff. *de jure dotium.*

Conſect. 4. Si maritus uxori debita ſinat negligentia ſua præſcribi, tenebitur ſolvere; ſi negligat intereſſe exigere, tenebitur compenſare; quia hæc cura ſpectat ad curatorem. *Si petere neglexerit vir, cum id facere poſſet, rem periculi ſui fecit.* L. 16. ff. *de fund. dot.*

Conſect. 5. Quoties res æſtimata in dotem datur, toties maritus ſummam ſtatuti pretii præſtare tenetur indemnem; quia æſtimatio hæc facit venditionem, & ſocietas conjugalis reddit maritum tutorem pretii æſtima-

ſtimatarum rerum. *Maritus quaſi emptor & commodum ſentiat, & diſpendium ſubeat, & periculum expectet:* Lege unica C. *de rei uxoriæ actione.*

Confect. 6. Si uxor marito bonorum paraphernorum curam dederit, decet maritum eas res quaſi ſuas gerere, & de dolo, & de culpa teneri; quia ad hæc teneretur erga extraneum, a fortiori erga uxorem. *Dum autem,* ait lex, *apud maritum remanent eædem cautiones, & dolum & diligentiam maritus circa eas res præſtare debet, qualem circa res ſuas habere invenitur:* L. ultima in fine C. *de pactis conventis ſuper dote.*

CAPUT X.

De Mutuo & Uſura.

ARTICULUS I.

Quid ſit mutuum, quid uſura? an ſit peccatum & quale?

§. I.

Quid ſit mutuum?

Mutuum, ſi nomen ſpectes, eſt contractus faciens aliquid de meo tuum. Si rem conſideres, mutuum eſt contractus, per quem mutuans transfert in mutuatarium dominium & uſum rei, quæ per ipſum uſum integre conſumitur, ea lege, ut poſtea tantumdem ejusdem generis vel valoris reſtituat.

Res uſu conſumptibiles ſunt illæ, quarum uſus eſt earum conſumptio; ſicut vinum & panem conſumimus eis utendo ad victum. Monetam ipſo uſu quaſi conſumimus, dum ea utimur ad commutationes faciendas: unde in talibus non debet ſeorſim computari uſus rei a re ipſa; ſed cuicumque conceditur uſus, hoc ipſo conceditur & ipſa res.

Res uſu alteratæ, ſed non conſumptæ, ſunt illæ, quarum uſus non eſt earum conſumptio, ut ſunt ædes, veſtes, equi &c. & in iis non conſiſtit, nec fieri poteſt mutuum.

Qui dat mutuo, dicitur mutuator & creditor.

Qui accipit mutuo dicitur mutuatarius & debitor.

§. II.

§. II.

Quid & quotuplex sit usura?

Usura, late sumpta, est *Quælibet accessio, vel augmentum, vel fructus, qui ex aliqua re percipitur*: ita jus civile ff. de usuris.

Usura, stricte sumpta, est *Lucrum ex vi solius mutui proveniens.*

Usura alia est aperta, alia palliata.

Usura aperta est *Contractus mutui, cum pacto expresso lucri vi mutui.*

Usura palliata est ea, *Cujus turpitudo velatur aliquo prætextu honesto.*

Usura tam aperta, quam palliata, alia est realis, alia mentalis.

Usura realis est *Pactum externum accipiendi aliquod lucrum ex mutuo vel expresso, vel implicito.*

Usura mentalis est *Voluntas interna accipiendi aliquod lucrum vi mutui.*

Usura mentalis, alia est pure mentalis, alia mixta.

Usura pure mentalis est *Interna intentio percipiendi lucrum ex mutuo, absque exteriori datione, vel receptione.*

Usura mentalis mixta est *Intentio interna percipiendi aliquid ex vi mutui, conjuncta cum exteriori datione & receptione rei, quæ datur mutuo.* His positis sit

§. III.

Quale peccatum sit usura?

Prop. unica. Usura, seu lucrum proveniens ex vi solius mutui; est peccatum contra justitiam, ut docet Scriptura, monent Concilia, ratio naturalis dictat, jus civile & jus Gallorum ostendunt.

Prob. 1. Ex Scriptura. Deut. 23. v. 19. *Non FOENERABIS fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem, sed alieno.* Et Psal. 14. ubi dicitur: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo - - - qui jurat proximo suo, & non decipit, qui pecuniam suam non dedit ad USURAM.* Et ex Psal. 54. ubi, dum describitur urbis Babylonicæ iniquitas, dicitur: *Non defecit de plateis ejus USURA & dolus.* Et Ezech. c. 18. v. 13. *Ad USURAM dantem, & amplius recipientem*

tem numquid vivet? non vivet - - - morte morietur & sanguis ejus in ipso erit. Et c. 22. v. 12. civitati Jerusalem scelera ab ipsa commissa his verbis exprobrat: *USURAM & SUPERABUNDANTIAM accepisti, & avare proximos tuos calumniabaris, meique oblita es, ait Dominus.* Et Luc. c. 6. v. 34. *Si mutuum*, inquit, *dederitis his, a quibus speratis accipere; quæ gratia est vobis? nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, ut recipiant æqualia - - - mutunm date nihil inde sperantes. MUTUUM DATE, hoc ponitur inter consilia*, inquit D. Thom. NIHIL INDE SPERANTES, *hoc cadit sub ratione præcepti:* 2. 2. q. 78. a. 1. ad 4. Ergo ex Scriptura est peccatum contra justitiam.

2. Ex Patribus. Usura a multis Patribus comparatur cum homicidio, cum furto & rapina; sic enim habet Gregorius Nyssenus: *Malignam fœnorum excogitationem si quis apellet furtum & homicidium, non peccabit. Nam quid refert suffosso pariete quemquam erepta possidere, ac fœnorum necessitate illicita possidere?* Ambrosius vero idem habet lib. de bono mortis cap. 12. relatus 14. q. 5. can. 10. *Si quis*, inquit, *usuram acceperit, rapinam facit, vita non vivit.* Augusi. autem ibidem relatus, can. 11. ita scribit ad Macedonium epist. 54. *An crudelior est qui subtrahit aliquid, vel eripit diviti, quam qui trucidat pauperem fœnore?* Demum D. Thom. 2. 2. q. 78. a. 1. in C. sic concludit. *Dicendum*, inquit, *quod accipere usuram pro pecunia mutuata, est secundum se injustum; quia venditur id, quod non est, per quod manifeste inæqualitas constituitur, quæ justitiæ contrariatur:* Atqui homicidium, furtum, rapina, injustitia, cui usura comparatur, est peccatum: Ergo usura est etiam peccatum.

Respondent quidam his authoritatibus, eas usuras esse illicitas, quæ extorquentur a pauperibus; minime vero eas, quæ ex conventione exiguntur ab his, qui re nostra mutuata utuntur vel ad negotiandum, vel vivendum splendide.

Sed hæc assertio omnino falsa est. Primo Scriptura & Patres, ut patet ex locis allatis, vituperant omne genus usuræ, eamque cum furto & rapina com-

comparant: furtum autem peccatum eſt, ſive diviti, ſive pauperi res auferatur: ergo & uſura, ſive a paupere, ſive a divite eam accipias. Confertur etiam cum homicidio, quo pateat illicitam eſſe omnino & in ſingulis caſibus uſuram, niſi fiat authoritate Dei, quales erant uſuræ, quas Judæi a gentibus poterant exigere: ſicuti in omni caſu illicitum eſt homicidium. Ideo dicit Ambr. lib. de Tobia cap. 15. quod non minus crudeliter impetimur uſuris, quam gladiis. *Sine ferro dimicat*, inquit, *qui uſuram flagitat: ſine gladio ſe de hoſte ulciſcitur, qui fuerit uſurarius exactor inimici.* Nec aliter Ambroſius excuſat judæos ab uſuris, quas exigebant ex permiſſu Dei ab illis gentibus, quas deleturi erant, niſi ſupponendo, quod uſurarum exactio ſit certum genus belli. *Ubi*, inquit, *jus belli, ibi etiam jus uſuræ*: ibid. Demum & Scriptura, & Patres, & Concilia damnant etiam eas uſuras, quæ a negotiatoribus exiguntur, ut docet Ambr. ibidem. *Plerique*, inquit, *refugientes præcepta legis, cum dederint pecuniam negotiatoribus, non in pecunia uſuras exigunt, ſed de mercibus eorum tamquam emolumenta percipiunt.* Et ut indicet omnibus quaſcumque uſuras eſſe interdictas, addit illud Scripturæ; *Neque uſuram accipi*, ſcilicet a quocumque, *neque omnium rerum.*

3. Ex Conciliis. Nicæno Can. 18. Clerici *uſuram* accipientes dejiciuntur e Clero. Ex Illiberitano Can. 2. Et Clerici & Laici *uſurarii* ab Eccleſia projiciuntur. In Conc. Lateran. 2. & 3. Omnes *uſurarii* a Sacramentis arcentur, infames habentur, Chriſtiana ſepultura privantur, eorum oblationes rejiciuntur: can. 13. In Conc. Viennenſi: Omnes puniendi ſunt, ut hæretici, qui affirmaverint, *uſuram* non eſſe peccatum: Ergo uſura & omnibus & erga omnia interdicitur.

4. Ex jure civili. Juxta jus Civile triplex eſt uſura. *Lucratoria*, qua aliquid ſumitur ex vi mutui: L. 17. ff. de pactis. *Punitoria*, qua aliquid ſumitur non propter avaritiam petentium, ſed propter moram culpabilem non ſolventium: L. 17. ff. §. 2. *Compenſatoria*, qua præſtatur juſtum intereſſe: L. *Ead.* §. 1. de uſuris. *Lucratoriæ uſuræ* improbæ illicitæque ſunt:

sunt: L. 20. C. ex quibus causis infamia irrogatur, *quia lucrum est quærendum*, inquit lex, *ex ea re*, *cujus damnum aut periculum ad nos non spectat*: L. 67. ff. §. 1. *Pro socio*. *Punitoriæ usuræ* non sunt licitæ, nisi cum adest damnum præsumptum ex parte creditoris, culpa ex parte debitoris: Ergo jure civili illicita est usura, seu lucrum ex vi mutui.

Istud adeo verum est, ut ipsimet Pagani usuram longe magis noxiam habuerint, quam furtum, quam homicidium, quam seditionem. *Majores nostri*, inquit Cato de re rustica, *sic se habuerunt*, *& ita legibus posuerunt*, *furem dupli condemnari*, *fœneratorem quadrupli*. Et idem Cato apud Ciceronem 2. de offic. cum ille, qui quæsierat, dixisset: *Quid fœnerari*? *Tum Cato*: *quid hominem*, inquit, *occidere*? insinuans *usuram esse speciem homicidii*. Quocirca Tacitus Lib. 5. annalium vocat usuram: *Vetus urbis malum*, eo quod ex usuris seditiones oriantur, artes quiescant. Et ut ait Plinius: Vigeat solum *excogitata fœnore quæstuosa segnitia*. Usura ergo vermis est, qui & mutuatoris, & mutuatarii hæreditatem corrodit: mutuatoris quidem, ejus segnitiem fovendo: mutuatarii vero ejus omnem industriam consumendo; cum id omne, quod suo labore lucratur, vix solvendis usuris sufficiat.

Demum Justinianus L. unica C. de sententiis, quæ pro eo quod interest proferuntur, usuras omnes ad titulum lucri cessantis, & damni emergentis restrinxit. *Cum*, inquit, *pro eo quod interest*, *dubitationes antiquæ in infinitum productæ sint*, *Sancimus itaque in omnibus casibus*, *qui certam habent quantitatem vel naturam*, *veluti in venditionibus*, *locationibus & omnibus contractibus*, & proinde in mutuo, *hoc*, *quod interest*, *dupli quantitatem non excedere*: Ergo non debentur usuræ, nisi cum intervenit *interesse*, seu damnum. *In aliis autem casibus*, *qui incerti esse videntur*, *judices*, *qui causas dirimendas suscipiunt*, *per suam subtilitatem requirere teneantur*, *ut hoc*, *quod IN RE VERA INDUCITUR DAMNUM*, *HOC REDDATUR*, *& non ex quibusdam machinationibus*, *& immodicis perversionibus in circuitus inextricabiles redigatur* --- *& hoc non solum in DAMNO*, *sed etiam in lucro nostra amplectitur Constitutio*: Ergo ex jure

civili illicita eſt uſura, quæ non fundatur in LUCRO ceſſante, vel DAMNO emergenti.

5. Ex jure Gallorum prohibita eſt etiam *uſura* : ſic enim Sanctus Ludovicus edicit an. 1254. *Prohibemus*, inquit, *diſtricte, quod nullas uſuras faciant Barones, Seneſcalli noſtri, vel aliæ quæcumque perſonæ. Uſuram intelligimus, quidquid eſt ultra ſortem.* Eadem ſanxit Philippus IV. an. 1312. his verbis : *Edictum noſtrum confirmantes, quodcumque uſurarum genus interdicimus, utpote a Deo, ſanctisque Patribus prohibitarum.* Similem legem tulit Ludovicus XII. anno 1510. a. 4. *Ad evitandum ne quæ uſura in Regno noſtro patretur, omnibus Juri dicendo præfectis, Judicibusque præcipimus ---- ut in eos, quicumque uſuræ labe fuerint infecti, juxta legum præſcripta animadvertant.* Art. 65. *Prohibemus, ne quis Notarius ullum uſurarum contractum recipiat, alioquin de officii gradu deturbandus, atque mulcta arbitraria puniendus.* Eadem præcipit Carolus IX. an. 1567. *Uſuram interdicimus ad publicum bonum, atque Regni noſtri utilitatem, nec non ad ſubditorum noſtrorum ſolatium, ut vivere, & negotiari valeant, quin uſuris obruantur ; quemadmodum nonnulli in Regno noſtro malo dæmone acti, nulloque Dei metu coerciti quotidie facere conſueverunt.* Et Henricus III. ſic ſtatuit in Comitiis Bleſiis habitis : *Omnibus, & ſingulis cujuscumque generis, conditionisque fuerint, inhibemus, ne per ſe vel per interpoſitas perſonas fœnora exerceant.* Hinc patet uſuras & jure civili Romanorum & jure Gallorum prohiberi.

6. *Rat.* 1. Si aliquid juſte exigeretur ſupra ſortem in mutuo, vel hoc eſſet pro mutuatione, vel pro re mutuata, vel pro uſu : non pro mutuatione ; quia mutuatio non auget pretium rei mutuatæ, ſicut nec venditio auget pretium rei venditæ : non pro re mutuata ; quia modo reſtituatur eadem in genere, vel alia prorſus æquivalens, ponitur æqualitas ; ut cum mutuo dediſti centum, & redduntur tibi centum : non pro uſu rei mutuatæ ; quia uſus in rebus mutuatis non diſtinguitur a re mutuata : adde, quod completa mutuatione, uſus rei mutuatæ non eſt mu-

tua-

tuatoris, sed mutuatarii. Ergo in mutuo nihil accipi potest supra sortem ex vi solius mutui.

2. Vel res mutuo data est frugifera ratione sui, ut animalia; vel frugifera ratione industriæ, ut argentum; vel omnino sterilis, uti panis, vinum, &c. Si res mutuata sit frugifera ratione sui, fructus debet cedere in utilitatem mutuantis, qui est dominus rei mutuatæ; res enim domino fructificat. Si res mutuata est frugifera ratione industriæ mutuatarii, fructus debet cedere in utilitatem mutuatarii; quia est causa fructus enascentis ex sua ipsius industria. Si res sit omnino sterilis, injustum est exigere fructus ex re omnino sterili.

3. Qui accipit usuram, bis eamdem rem vendit, v. g. rem quatenus rem, & rem quatenus usualem: cum tamen res mutuo data ab usu non differat; & ita contra justitiam agit, & proinde peccat.

Ergo patet ex Scriptura, ex Patribus, ex Conciliis, ex jure civili tum Romano, tum Gallorum, & ex ratione, quod usura sit peccatum mortale contra justitiam commutativam.

ARTICULUS II.

Quinam sint tituli liciti sumendi, ut dicunt, interesse, *id est, aliquid supra sortem.*

Prop. 1. Toties mutuans potest aliquid supra sortem exigere a mutuatario, quoties ratione mutui perit aliquid mutuanti de bonis, quæ actu habebat, vel quæ probabiliter acquisiturus erat.

Prob. 1. Æquitas naturalis postulat, ut qui confert beneficium, præstetur indemnis: *Iniquum enim est, ut aliis benefaciendo, nobis noceamus.* Ergo mutuans potest aliquid exigere supra sortem, quando aliquid damni patitur ratione mutui.

2. In omni contractu, res, quæ sunt materia contractuum, debent reduci ad æqualitatem; adeo ut contrahentes ita se habeant, ut unus tantum rependat quantum alter ratione contractus vel dedit, vel amisit; alias enim justitia læderetur.

Ergo in contractu mutui mutuatarius tantum debet rependere, quantum mutuator ratione mutui vel de-

 dit,

dit, vel amiſit : ergo ſi mutuator ratione mutui vel verum damnum paſſus ſit, vel lucrum revera eventurum (idque ex cauſa mutui) non recepit, de hoc præmonitus mutuatarius tenetur reparare illud damnum ; & ita mutuans poteſt aliquid exigere ſupra ſortem in his caſibus, in quibus mutuum fuit cauſa *damni emergentis*, *vel lucri ceſſantis*.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Licitum eſt ratione *damni emergentis* ex mutuo recipere aliquid ſupra ſortem, ſervatis certis conditionibus infra recenſendis : etenim ſi damnum emergens mutuanti, & naſcens ex vi ſolius mutui, non reparetur, res, quæ ſunt materia contractus mutui, non reducerentur ad æqualitatem ; quia mutuatarius non tantum rependeret, quantum mutuans ex vi mutui vel dedit, vel amiſit.

Dixi, ſervatis certis conditionibus ; quia, ſecluſis illis conditionibus, *uſuram* ſapit aliquid recipere ratione damni emergentis.

Prima conditio eſt, ut mutuum ſit cauſa damni : nam ſi damnum veniat, aliunde, v. g. ex negligentia mutuantis, mutuatarius non tenetur reparare damnum, ſed mutuans debet illud ſibi imputare ob ſuam negligentiam.

Secunda conditio eſt, ut mutuans præmoneat mutuatarium de damno, quod patitur ex vi mutui ; quia forte poſſet iſte meliori conditione alibi res mutuo accipere ; & ſi caſu impræviſo damnum eveniat poſt mutuum jam peractum, præmonendus eſt mutuatarius, ut indemnem ſervet mutuatorem.

Conſect. 2. Licitum eſt ratione *lucri ceſſantis* ex mutuo recipere aliquid ſupra ſortem, ſervatis certis conditionibus infra recenſendis : quippe ſi lucrum proxime venturum mutuanti, & ceſſans ex vi mutui, non reparetur a mutuatario, res, quæ ſunt materia contractus mutui, non reducerentur ad æqualitatem ; quia mutuatarius non tantum rependeret, quantum mutuans ex vi mutui amiſit ; quippe lucrum ceſſans aliquo eſt pretio æſtimabile, ſicut damnum emergens: neque enim mercator paratam habens pecuniam ad negotiationem, ex

ex qua lucrum ut certum sperat, minus aliquando æstimat lucrum illud in spe, quam lucrum in re: & sicuti, si fureris triticum paratum ad statim seminandum, plus aliquando noces, quam si aliud furatus fueris, quia triticum seminale censetur pluris valere quam aliud; ista pecunia parata ad negotiationem plus aliquando æstimanda est, alia pecunia actu possessa.

Dixi, servatis conditionibus; quia, seclusis his conditionibus, usura esset aliquid accipere ratione lucri cessantis.

Prima conditio est, ut mutuum sit unica causa lucri cessantis: v. g. si non habeas nisi certam pecuniam vel negotiationi, vel emendo prædio destinatam, eamque des mutuo, tunc cessat tibi lucrum, quod mutuatarius debet compensare.

Secunda conditio est, ut non tantum exigatur ex mutuo, quantum potest in rigore sperari; quia debent deduci expensæ: & lucrum in spe non tanti debet æstimari, quanti æstimatur lucrum in re.

Prop. 2. Sistendo intra jus naturale, quando certa est quantitas lucri cessantis, & damni emergentis, tantum præcise potest recipi, & debet dari supra sortem, quantum est damnum emergens, vel lucrum cessans; quando vero incerta est hæc quantitas, sistendo intra terminos juris civilis, tantum potest recipi, & debet dari, quantum determinat jus civile.

Prob. prima pars. Quando aperta est omnino & mutuatario, & mutuanti quantitas damni emergentis, & lucri cessantis, sistendo intra jus naturale, sufficit, quod mutuatarius reddat mutuanti valorem nocumenti, quod mutuator passus est ex vi mutui vel ratione lucri cessantis, vel ratione damni emergentis; quia in mutuo, sicut & in aliis contractibus, satis est, quod res utriusque contrahentis reducantur ad æqualitatem.

Et ita dum statuta & edicta decernunt certam aliquam præstationem, v. g. quinque pro centum, non potest illa accipi a mutuante, si lucrum cessans, vel damnum emergens ex mutuo sit manifeste minus, quam quinque; quia edictum Principis supponit esse in mutuante titulum ad quinque, & semper includit hanc tacitam conditionem: ergo si non cessat mutuanti lucrum,

ut quinque ex centum mutuatis, usurarius est accipiendo quinque, & tenetur restituere id, quod accepit supra damnum emergens, vel lucrum cessans; manet enim semper obligatio naturalis.

Econtra potes accipere plura quam quinque, si manifeste lucrum cessans, vel damnum emergens ad plura quam ad quinque assurgat: etenim Regum edicta non prohibent fieri in foro interno quod fieri naturalis æquitas postulat; naturalis autem æquitas postulat, ut res, quæ sunt materia contractuum, reducantur ad æqualitatem exactam, quando ea certo & distincte potest cognosci.

Prob. secunda pars. Quando incerta est quantitas lucri cessantis, & damni emergentis, tunc commodius est contrahentibus, ut paciscantur de certa summa ad viri prudentis arbitrium; & hæc certa summa debet accipi juxta edicta Regum, & juxta terminos præscriptos a jure civili.

In hoc enim casu nihil fit contra æquitatem naturalem, & hic contractus utrique parti contrahenti commodus est: æstimatio autem præfinita ab edictis regiis debet censeri prudentissima; quippe nullus præsumi potest valorem pecuniarum examinasse exactius, quam examinarunt ii, qui præsunt constituendis Regum edictis.

Sic quoties incerta est quantitas lucri cessantis, vel damni emergentis, toties mutuans potest exigere a mutuatario interesse juxta præscriptum Principis; quia præscriptum illud censetur prudens, legitimum & justum.

Præscriptum autem Principis est hujusmodi; ita enim sanxit Carolus IX. in Comitiis Aurelianensibus ar. 60. cujus hæc sunt verba: *Iis autem, qui certa quadam pecuniæ summa damnati fuerint per syngraphas, aut obligationes debitas, adjudicabitur damnum atque interesse requisitum ob solutionis dilationem, recensendum a die, qua vadimonium illis fuerit denuntiatum, idque inter mercatores quidem ratione denarii duodecimi, inter cæteros vero decimiquinti: exceptis tamen agricolis, olitoribus, & conductitiis, erga quos debitores solvere tenebuntur duplum summæ illius, cujus debitores extiterint, quin judicibus liceat mulctam hanc moderari ---*

Ubi

Ubi nota, quod debitor tenetur solvere non usuras, sed damnum, & interesse compensare: & hoc solum post petitionem factam coram judice.

Et circa hanc petitionem non eadem est in Gallia consuetudo. In curia Burdigalensi mutuatarius condemnatur ad solvendum interesse ab eo die, quo mutuans juridice petiit debitum, etiamsi in sua petitione nullam fecerit expressam mentionem illius interesse. In curia Tolosana, si mutuatarius expresse obligaverit se se ad solvendum interesse & in obligatione aperte appareat justa causa sumendi interesse, tunc a die conventionis mutuatarius damnum emergens vel lucrum cessans solvere compellitur, si vero causa justa sumendi interesse non constat, solvere cogitur solum a die petitionis juridicæ. In Curia vero Parisiensi præter petitionem juridicam requiritur sententia judicis, & usuræ non nisi a die sententiæ solvuntur.

Monit. Stipulatio inter mutuantem & mutuatarium, quæ apud Tolosates sufficit ad exigendum interesse cum aperto titulo, petitio illa juridica, quæ apud Burdigalenses sufficit ad exigendum interesse, & illa sententia judicis, quæ apud Parisienses requiritur ad percipiendum interesse, non sunt titulus justus accipiendi interesse coram Deo, si aliunde non adsit lucrum cessans, vel damnum emergens: quia & stipulatio, & petitio, & sententia adscribentes coram hominibus interesse mutuanti, supponunt eum vere pati aut *lucrum cessans*, aut *damnum emergens*; alias interesse non adjudicarent: tunc enim non est *interesse*, sed *usura*, ut infra dicetur.

ARTICULUS III.
De usura mentali.

Prop. I. Quicumque sine pacto exteriori optat recipere aliquid supra sortem ex vi mutui, est usurarius mentaliter.

Prob. ratione. Ex dictis usurarius est, quicumque accipit aliquid ex vi mutui; quia usura est lucrum ex vi solius mutui proveniens: ergo qui mente solum lucrum illius meditatur recipere, est usurarius mentaliter.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. unicum. Usuram pure mentalem committit, qui nihil dat exterius, sed interius optat habere aliquid,

quod daret mutuo, v. g. frumentum, vinum, argentum, &c. ut ex mutuo lucrum faceret, & ditior fieret; quia usuram nutrit in mente.

Prop. 2. Usuram committit non pure mentalem, sed in aliquo realem, qui de facto dat aliquid mutuo, v. g. frumentum, vinum, argentum, &c. ea intentione, ut sibi aliquid pretio æstimabile rependatur ex vi mutui, quamvis non exprimat suam mentem exterius.

Prob. 1. Est usurarius in mente, ut patet ex Consectario præcedenti: & si quid recipiat ex vi mutui, tenetur restituere.

2. Urbanus Papa ait: *Qui non alias mutuo traditurus, eo proposito mutuam pecuniam credit, ut licet omni conventione cessante, plus tamen sorte recipiat, pro hujusmodi lucri intentione, quam habet, judicandus est male agere, & ad ea, quæ taliter sunt accepta, restituenda in animarum judicio efficaciter inducendus*: cap. *consuluit* extra *De usuris.*

Consect. unicum. Usuram simul & simoniam non mere mentalem, sed etiam in aliquo realem committit, qui aliquid dat mutuo, v. g. frumentum, vinum, &c. ea intentione, ut sibi, vel filio, vel amico conferatur Beneficium Ecclesiasticum: hic enim mente & usurarius, & simoniacus est; quia & usuram, & simoniam interius fovet, & re aliquo modo exequitur.

ARTICULUS IV.

De usura exteriori & aperta.

Prop. unica. Usuram exteriorem & apertam committunt quicumque paciscuntur sibi dari aliquid pretio æstimabile ex vi mutui.

Prob. ratione. Primo usuram committunt: quia intendunt aliquid sibi dari ex vi mutui. Secundo usura illa est exterior; quia pacto externo statuta est. Tertio usura illa est aperta & patens; quia nullo involucro tegitur. Ergo illi omnes, qui paciscuntur sibi dari aliquid pretio æstimabile ex vi mutui, veram, realem, & apertam usuram committunt.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Usuram realem & apertam committit, qui de facto dat mutuo aliquid, v. g. argentum, frumentum, &c.

&c. pacifcens fibi aliquid dandum fupra fortem, five illud fit munus a manu, five a lingua, five ab obfequio; quia ex pacto exigit aliquid ex vi mutui: ita D. Th. 2. 2. q. 68. a. 2. ad 3. *Si aliquis ex pecunia mutuata ex pacto expectet, vel exigat, quafi per obligationem pacti taciti, vel expreffi, recompenfationem muneris ab obfequio, vel a lingua, perinde eft ac fi exigeret, ac expectaret munus a manu; quia utrumque pecunia æftimari poteft; ut patet in iis, qui locant operas fuas, quas manu vel lingua exercent: fi vero munus ab obfequio, vel a lingua, non quafi ex obligatione rei exhibeatur, fed ex benevolentia, quæ fub æftimationem pecuniæ non cadit, licet hoc accipere, & exigere, & expectare.*

Confect. 2. Ufuram realem, & apertam committit, qui dat mutuo eo onere & pacto, quod mutuatarius emat merces apud fe, quod molat in fuo molendino, quod agros fuos colat, &c. eft *ufurarius* juxta Antoninum; quia hæc obligatio non fequitur neceffario gratiam mutui, præcipue fi ultra juftum exigat: & tunc tenetur ad reftitutionem totius damni ille, qui onus illud impofuit - - Ita Antonin. parte 2. tit. 1. c. 7. §. 5. & 8. *Si quis mutuat alteri ea intentione, vel pacto, ut eat ad molendinum fuum, furnum, vel apothecam fuam ad emendum, vel ut intret fcholas fub eo, & hujusmodi, alias non mutuaturus, ufuram committit, etiam fi non majori pretio vendit propter hoc, feu plus ab eo, quam ab aliis petit: ratio eft, quia commoditatem feu utilitatem inde recipit, quæ pretio æftimari poteft.*

Confect. 3. Ufuram apertam committit, qui Principi vel Magiftratui mutuum dat eo pacto, quod accipiat aliquod officium a Rege, vel ut eximatur a tributis folitis; quia accipit aliquid pretio æftimabile ex vi mutui: ita D. Thom. opufculo de regimine Judæorum ad Duciffam Brabantiæ: *Quod fi hoc pacto mutuum dant, ut officium accipiant, absque dubio pactum eft ufurarium; quia pro mutuo accipiunt officii poteftatem.*

Confect. 4. Reus ufuræ clamantis, ut dicunt, & apertæ eft, qui dat mutuo argentum, frumentum, &c. & cogit mutuatarium dare aliquid præter id, quod accepit: v. g. mutuans dat centum, & exigit centum & quinque, vel exigit fchedulam obligatoriam, qua teneatur folvere

 plus,

plus, quam accepit; quia tunc accipit aliquid ex vi mutui. Ideo damnata eſt hæc propoſitio per facultatem Pariſienſem tamquam falſa, ſcandaloſa, & uſuraria: *Majori cum animoſitate quam ratione condemnari obligatorias promiſſiones ad ſolvendum lucrum ſupra capitale.*

Conſect. 5. Uſuram pariter realem committit, qui mutuat fruges, argentum, &c. eo onere & pacto, ut ſibi idem, aut ſimile aliquando mutuo detur; quia accipit aliquid ex vi mutui: ita D. Thom. 2. 2. q. 68. a. 2. ad 4. *Licet mutuanti unum, ſcilicet, ſimul aliquid aliud mutuum recipere; non autem licet eum obligare ad mutuum in poſterum faciendum* - - Gratitudo tamen exigit, ut ſimilia officia rependamus, & ita ut mutuanti, cum indiguerit, mutuemus, ut notat ibid. D. Thom.

Conſect. 6. Reus eſt uſuræ apertæ, qui mutuo dat eo onere, quod mutuatarius non exiget reparationem honoris & famæ, quam juſte poteſt exigere: licet enim fama non ſit pecunia æſtimabilis, tamen obligatio reſtituendi famam poteſt pretio æſtimari, cum homines ſæpe illud onus argento redimant.

Dixi juſte: nam ſi injuſte exigeretur, poſſet quis mutuum dando absque uſura ſe redimere ab injuſta vexatione.

Conſect. 7. In crimen uſuræ apertæ labitur, qui mutuo dat fruges, argentum, quod alibi habet, eo onere, quod cum majoribus ſumptibus ad ſe deferantur: v. g. habes frumentum ruri, das illud mutuo, & exigis, quod mutuatarius vehat tibi frumentum in urbe reddendum; quia accipis aliquid ratione mutui, nimirum expenſas neceſſarias ad vehendum frumentum.

Conſect. 8. Non eſt immunis ab uſura aperta, qui mutuum dat ea conditione, ut mutuatarius, vel alius fidejubeat, vel ſpondeat pro ipſo in aliquo negotio; quia ſponſionem pecunia æſtimabilem ex vi mutui reportat: & ſi fidejuſſio damnum afferat mutuatario, mutuans tenebitur damnum reparare.

Conſect. 9. Non excuſari poteſt ab uſura aperta, qui pecunias mutuo dat ea conditione, ut eædem pecuniæ reddantur eo tempore, quo ſunt pluris valituræ; quia accipit aliquid ratione mutui, nimirum majus pretium pecuniarum. Vide legem *Rogaſti* de præſcriptis verbis.

Consect. 10. Veram & apertam usuram exercent, qui dant mutuo vinum, frumentum, &c. ea conditione, ut sibi venundetur ager, vinea, aut alia res, quæ alias non venderetur a mutuatario; accipiunt enim aliquid pro mutuo, nimirum utilitatem, quæ provenit ex fundo vendito: & si fundus involuntarie vendatur, tenentur contractum rescindere: si vendatur infra justum pretium, tenentur damnum reparare.

Consect. 11. Usurarii aperti & publici censendi sunt, qui dant mutuo argentum, aurum &c. ea conditione, ut ab ipsis emantur quædam sua jura desperata, aut inutilia, v. g. agri steriles, aut aliud quidpiam id genus; quia ex vi mutui imponunt onus mutuatario. 1. Onus emendi; quod nollet emere. 2. Onus emendi aliquid, quod non est utile emptori. 3. Onus emendi aliquid pluris, quam valeat; quo in casu ad reparationem omnis damni tenentur.

Consect. 12. Rei usuræ apertæ habendi sunt, qui mutuo dant cum eo pacto, ut mutuatarius vel totum mutuum, vel ejus partem a debitoribus ad solvendum tardis & difficilibus accipiat, ipsis vero mutuum solvat præsenti pecunia: ita Baldus: ita pariter Conc. Mediol. *Ne cui*, inquit, *liceat cum altero ita contrahere, ut is totam pecuniæ summam ei, qui dederit, solvat, cum ille partim pecunia dederit, partim nominibus debitis, quæ difficile exigi possunt, vel in rebus pluris, quam valeant, æstimatis.*

Consect. 13. Inter usurarios adnumerandi sunt publicani, & regiorum tributorum collectores, qui vel a civitatibus, vel a privatis civibus accipiunt aliquid pretio æstimabile, non ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, sed ratione dilationis, vel ex eo, quod mitius cum illis agant; quia accipiunt aliquid ex vi mutui. Ad illud redit, quod diximus ex D. Th. consect. 5. & 6.

Consect. 14. Toties usura committitur, quoties aliquid ex vi mutui accipitur, sive mutuum detur pauperi, sive detur diviti, etiam si dives utatur pecunia mutuata vel ad lucrum, vel ad delicias. 1. Quia usura nihil est aliud, quam lucrum ex vi mutui, undequaque veniat lucrum illud, sive a paupere, sive divite. 2. Sicuti furtum semper est peccatum, sive diviti, sive pauperi, rem, quæ tua non sit, auferas, quamvis gravius sit furari pauperi, quam diviti; ita exigere lucrum prop-

propter mutuum, peccatum eſt, ſive illud exigas a paupere, ſive a divite, quamvis gravius ſit uſuram exigere a paupere, quam a divite. 3. Divus Thomas docet, quod in neceſſitate licitum ſit accipere mutuum ab eo, qui uſuras exercet, *propter aliquod bonum, quod eſt ſubventio ſuæ neceſſitatis vel alterius*; peccare vero eum, qui ſine neceſſitate acciperet pecuniam ad uſuram, quia cooperaretur peccato uſurarii. Ergo ſupponit S. Doctor quod mutuatarius & mutuator peccant, quando ex mutuo conſenſu unus dat, alter vero recipit pecunias ad uſuram: quod enim eſt ab intrinſeco malum, ex mutuo contrahentium conſenſu permitti non poteſt; uſura autem eſt ab intrinſeco malum, ut docet D. Thom. q. 13. de malo a. 4. reducitur enim ad furtum. Et Alexander III. cap. *Super eo*, de uſuris, docet expreſſe, *quod crimen uſurarum utriusque teſtamenti paginæ deteſtentur.*

ARTICULUS V.

De uſura exteriori, ſed palliata ſub involucro alterius contractus diverſi a mutuo.

Prop. unica. Toties uſura palliata committitur, quoties mutuans & mutuatarius varios ineunt contractus, quibus id, quod mutuo datur, quod vocant capitale, ſalvum ſervatur, & intereſſe percipitur.

Prob. ratione. Tunc enim aliquid accipitur ex vi mutui ſub aliquo alio contractu involuti: ergo uſura palliata committitur.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Reus eſt uſuræ palliatæ quicumque ratione anticipatæ ſolutionis præciſe minus ſolvit, quam debeat: de quo ita D. Thom. his verbis: *Ille, qui ad certum terminum debet, ſi ante terminum ſolvat, ut ei de debito aliquid remittatur, uſuram committere videtur; quia manifeſte tempus ſolutionis vendit, unde ad reſtitutionem tenetur:* Op. 67.

Conſect. 2. Ille etiam reus eſt uſuræ palliatæ, qui ratione anticipatæ ſolutionis conjunctæ cum emptione aliquid emit minori pretio ob anticipatam ſolutionem, ut docet etiam D. Thom. *Si quis emptor*, ait, *velit rem*

emere

emere vilius, quam sit justum pretium, eo quod pecuniam ante solvit, quam possit ei res tradi, est peccatum usuræ; quia etiam istæ anticipatæ solutiones pecuniæ habent rationem mutui, cujus quoddam pretium est quod diminuitur de justo pretio rei: 2. 2. q. 78. a. 2. ad 7.

Consect. 3. Usurarius est usuræ palliatæ quicumque plus accipit, quam ei debeatur, & hoc ob dilatam solutionem; tunc enim accipitur aliquid ob dilatam solutionem, quæ est quasi quoddam mutuum: etenim non exigere mutuum, cum solvi debet, quid est aliud, quam dare mutuum pro certo tempore.

Consect. 4. Usuram palliatam exercet quicumque ratione dilatæ solutionis junctæ cum venditione, carius vendit merces suas ob dilatam solutionem, vel qui cogit emptorem ad solvendum plura, quam emerit; quia accipit aliquid ex vi mutui. *Si aliquis carius velit vendere*, inquit D. Thom. *quam sit justum pretium, ut de pecunia solvenda emptorem expectet, manifesta usura committitur, palliata tamen sub involucro venditionis; quia hujusmodi expectatio pretii solvendi habet rationem mutui:* ibid.

Consect. 5. Usuram palliatam committit qui contractum *Mohatra* vocatum init. *Qui vendit aliquid alicui certo pretio*, inquit Papa, *cum onere, quod idem sibi iterum vendatur minori pretio, qui contractus solet vocari mohatra, usuram committit.* Ita Innoc. XI. & Antonin. ait: *Talis contractus usurarius est, & omni malignitate, & duplicitate plenus:* 2. p. tit. 1. c. 8. §. 3. Eumdem contractum damnat c. 5. *Usura. Quia*, inquit, *geminata illa venditio non fit, nisi ut pallietur usura.*

Consect. 6. Usuræ palliatæ reus est qui nolens pecunias petenti mutuo dare, citra lucrum ex mutuo perceptum, cum petentis consensu simulat ab eo fundum emere, eumque fundum nomine non re emptum, eidem locare, ut per palliatam emptionem & locationem lucrum ex mutuo percipiat, v. g. quinque pro centum. *Ibi enim*, inquit Cajet. *non est vera venditio, nec vera emptio, sed mutuum palliatum sub dictis contractibus; secus esset, si super domo, vel agro constitueretur perpetuus census.*

Confect. 7. Usura palliatur sub contractu venditionis conditionatæ in sequentibus casibus. 1. Si venditio non fiat justo pretio. 2. Si venditor rem venditam redimere cogatur intra certum tempus; & nisi redemerit, res conditionate vendita censeatur absolute vendita. 3. Si res vendita debeat redimi majori pretio, quam fuerit vendita; quia in his omnibus casibus usura latet sub illis simulatis contractibus. Ita Conc. Mediol. sub Carolo Borrom. tit. de usura. *Ne*, inquit, *fiant contractus, ubi non antecedat emptio certæ rei immobilis pretio justo, vel ubi venditor redimere cogatur, vel ubi non possit redimere nisi post certum tempus.* Quomodo licita sit retrovenditio, dictum est supra ubi de venditione.

Confect. 8. Non excusatur ab usura palliata quicumque mutuo dat, & accipit pignus pro assecuratione mutui, & ex pignore accipit aliquod emolumentum: usuram enim vere committit, si non computet fructus in solutionem capitalis. *Si quis*, inquit D. Thom. *pro pecunia sibi mutuata, vel alia re usuali, v. g. pro frumento, pro vino mutuato, obliget rem aliquam, cujus usus pretio æstimari potest, debet usum illius rei ille, qui mutuavit, computare in restitutionem ejus, quod mutuavit; alioquin si usum illius rei, quasi gratis sibi superaddi velit, idem est ac si pecuniam reciperet pro mutuo, quod est usurarium:* 2. 2. q. 68. a. 2. ad 6. Idem dicitur c. *Conquestus* de usuris: *Et retinens pignus, nedum fructus receptos debet computare in sortem, immo eos, quos percepisset verus possessor.*

Confect. 9. Usuram palliatam exercent, quicumque mutuo dant, sed ea conditione, quod si intra certum tempus non reddatur mutuum, nec recuperari, nec repeti poterit pignus traditum pro assecuratione mutui: de his ita Conc. Paris. *Qui tempore necessitatis, nihil commodare pauperibus volunt, nisi acquirant fundum aliquod in pignus, fœneratores sunt:* C. 53. Et Concil. Mediolan. sic habet: *Prohibetur, ne res detur pignori conditione, ut si ad dictum tempus res redempta non sit, res libera sit emptoris, vel ejus, qui pignori accepit.* Idem vetat jus civile c. de Pact. Pig. & jus Can. cap. *Significante* de Pignoribus.

Confect. 10. Usuram sub ficto cambio tegit, qui mutuo dando pecuniam, idem recipit lucrum, quod solent campsores recipere, qui pecunias hic datas cum

aliis

aliis pecuniis in loco longe remoto dandis permutant; quia cambium illud eſt fictum ad palliandam uſuram excogitatum: ita de hoc cambio Carol. Borrom. *Ne fiant cambia*, ait, *cum litteræ ad locum deſtinatum non mittuntur, & ibi non ſit ſolutio, ſed uno & eodem loco pecunia datur, & accipitur.* Conc. Mediolan. de uſuris - - De cambio ſicco, minuto, & locali, dictum eſt ſupra, ubi de cambio monetarum.

Conſect. 11. Uſuram ſub ficta ſocietate tegit, qui dans pecunias ſuas in ſocietatem, ut dicunt, vult tamen, ut ſalva ſit ſors principalis, & ei aliquid quolibet anno pro emolumento pecuniæ in ſocietatem traditæ perſolvatur; quia ficta eſt ſocietas, quoties ſors principalis non periclitatur. Sic docèt Conc. Mediol.

Ne, inquit, *in ſocietate, in qua alter pecuniam confert, alter operas, lucri diſtributio conſtituatur, niſi per quotas partes.* 2. *Ne ultra eas certa pecuniarum ſumma, vel quid aliud conferenti pecuniam perſolvatur.* 3. *Ne fiat pactio, ut ſors ſalva ſit, fructusve communiter dividantur.* Concil. Mediol. ibid. Quomodo ineunda ſit ſocietas, dictum eſt ſupra.

Conſect. 12. Ratione injuſtæ æſtimationis. Uſurarius eſt contractus, quo dantur animalia, vel merces æſtimatæ ultra debitum pretium; quia æſtimatio pro venditione habetur: L. *Plerumque.* ff. de jure dotium. Cum ergo venditio ultra pretium debitum ſit uſura palliata: ergo & æſtimatio ultra debitum pretium.

Conſect. 13. Ratione æſtimationis conjunctæ cum ſimulata ſocietate. Uſurarius eſt contractus, quo animalia & merces æſtimantur debito pretio, ſed æſtimata debito pretio traduntur ſocietati eo pacto, quod integrum capitale non periclitabitur, ſed fructificabit deponenti; quia ſi æſtimatio ſit vera venditio, res æſtimata eſt vendita: ſi vendita, eſt emptoris: ſi eſt emptoris, debet fructificare emptori, & non venditori; quia res Domino fructificat: & ille, qui animalia & merces emit, tenetur ſolum reddere pretium, de quo conventum eſt.

Conſect. 14. Palliatur uſura ſub involucro ceſſionis, quoties accipitur aliquid ſupra ſortem ex vi ſolius ceſſionis alicujus ſummæ, cui debebatur intereſſe ratio-

ne lucri cessantis aut damni emergentis; cessionarius vero sine titulo damni emergentis vel lucri cessantis vult aliquid ultra sortem accipere: quia generalis regula est, quod non detur titulus sumendi interesse, nisi vel lucrum cessans, vel damnum emergens.

Sic Titius vendidit fundum frugiferum Sempronio: iste non habens pecuniam, qua solvat fundum, quem emit, promisit solutionem interesse Titio; qui licite illud interesse accipit, titulum enim habet: quia scilicet privatur fructibus fundi a se venditi. Titius cedit Mœvio debitam sibi summam a Sempronio: Mœvius ex vi solius cessionis non potest interesse accipere, nisi aliunde habeat titulum damni emergentis, vel lucri cessantis. Ita Cabassutius Lib. Theoricæ praxis cap. 7. num. 17.

Sic socer cedit genero summam sibi debitam, & ex ea summa constituit dotem: gener pro dote non soluta, & quam potest & vult modo aliquo utili collocare ad sustinenda onera matrimonii, potest interesse accipere; sed si maritus eam summam alteri cesserit, ex vi solius cessionis cessionarius non potest interesse accipere.

Confect. 15. Palliatur usura sub specie pecuniæ realiter numeratæ, & mutuo traditæ, quoties pecuniæ nondum persolutæ convertuntur in capitale, ex quo novum adhuc interesse percipiatur; hoc enim merito prohibet jus utrumque & civile & Ecclesiasticum, ne usuræ usuris supernascentes debitores opprimant: sic enim habet jus civile, L. *ut nullo modo* Cod. de usuris. *Hac apertissima lege definimus, nullo modo licere cuiquam usuras præteriti temporis, vel futuri in sortem redigere, & earum iterum stipulari; sed & si hoc fuerit usura subsecutum, usuras quidem semper usuras manere, & nullum usurarum aliarum incrementum sentire, sorti autem antiquæ tantummodo incrementum usurarum accedere.* Et Pius V. Constitutione de censibus, prohibet, ne census antea constitutus augeatur ex pensionibus debitis quidem, sed non solutis, quamvis ex jam solutis augeri possit.

AR-

ARTICULUS VI.

De aliquibus titulis sumendi aliquid supra sortem.

Hi tituli vulgo referuntur a Canonistis.

Præter titulum damni emergentis, & lucri cessantis, solent a quibusdem assignari alii tituli sumendi interesse: de quibus titulis hic agemus, non eos rejiciendo, sed explicando. Illi tituli possunt his carminibus comprehendi.

Funda, fide-jussor, pro dote, stipendia Cleri,
Sponte datum, sors indemnis, conventio pœnæ.

Prop. unica. Quando in mutuo suscipitur ex pacto aliquid supra sortem, toties debet intervenire vel damnum emergens, vel lucrum cessans, vel novus aliquis contractus superadditus mutuo, qui tamen non destruat naturam gratuiti mutui.

Prob. 1. Ex jure civili. Usuræ *lucratoriæ* sunt illicitæ: solæ usuræ *compensatoriæ* permittuntur: Ergo non est alius titulus sumendi interesse, nisi lucrum cessans, vel damnum emergens. Unde aptissime ait Corvinus in suis Aphorismis, ff. lib.22.tit. - - *Itaque*, inquit, *quotiescumque creditoris nihil interest, id est, nihil patitur damni, sciat toties se contra officium facere, & indulgentia legum abuti, si ex officio mutuationis, quod debet esse gratuitum, vel ante, vel etiam post moram, lucrum aucupetur.*

2. D. Thom. 2. 2. q. 78. t. 2. ad 1. non alios titulos percipiendi interesse admittit, nisi quando mutuator occasione mutui aut damnum patitur, aut non lucratur quod posset lucrari: qui duo tituli solent denominari, lucrum cessans, aut damnum emergens: Ergo omnes alii tituli suspecti habendi sunt, nisi ad istos reducantur.

3. *Rat.* In omni contractu res, quæ sunt materia contractuum, debent reduci ad æqualitatem, alias violaretur justitia commutativa: Ergo & in mutuo. v. g. Ergo mutuatarius non debeo plura rependere, quam accepi; si acceperim centum, debeo centum rependere: Ergo si quid ultra rependam ex pacto, hoc ideo re-

pendo, ut reparem vel damnum emergens, vel lucrum cessans mutuatoris; alias mutuator non habet jus exigendi quod rependo.

Quod si absit titulus lucri cessantis, vel damni emergentis, debet necessario intervenire novum pactum, quo adstringar rependere aliquid supra sortem: quod pactum justum erit, si non destruat gratuitum mutuum; injustum vero, si destruat gratuitum mutuum; quia contractus de una & eadem re inter personas easdem exerciti, sunt injusti, quando unus destruit alium.

Consectaria hujus Doctrinæ, in quibus explicantur singulæ voces prædictorum carminum.

Consect. 1. In quo explicatur hæc vox, *funda.* Cum dominus mutuo dat vasallo argentum, &c. & a vasallo suo remissis ei servitiis feudum in pignus accipit, potest fructus fundi sui licite accipere, nec tenetur eos computare in sortem; quia ex tali mutuatione & oppignoratione dominus damnum patitur, privat enim se servitiis sibi a vasallo exhibendis: deinde dominus habet dominium directum supra fundum sibi oppignoratum: Ergo potest licite fructus ejus accipere; quia res domino fructificat. Ita habetur c. *Insinuatione* de feudis. *Insinuatione præsentium declaramus, quod gageria, quam de fundo Ecclesiæ tuæ dignosceris recepisse, a te potest libere detineri, fructibus non computatis in sortem; ita videlicet - - Ut M. servitio feudi sit immunis.*

Consect. 2. In quo explicatur hæc vox, *fide-jussor.* Qui pro alio spondendo damnum aliquod patitur, vel quia solvit debitum, vel quia labores subiit &c. potest pro mutuo dato aliquid supra sortem accipere; quia fide-jussor (ut supponimus) damnum passus est. Ita docetur cap. *Pervenit* de fide-jussoribus: *Moneatis eosdem, ut memorato Clerico pecuniam, quam pro iis solvit, restituente, ipsumque servent indemnem, & damna etiam, quæ propter hoc pertulit, resarciant.*

Si vero fide-jussor nullum damnum pateretur spondendo, usurarius esset, si acciperet.

Consect. 3. In quo explicatur hæc vox, *pro dote.* Quando gener ob onera matrimonii sustinenda damnum

num patitur, potest accipere interesse, vel vice dotis accipere fundum, non computando fructus in sortem; quia nutriendo uxorem sine dote damnum patitur: onerosa quippe res est mulier nutrienda sine dote. Ita docetur cap. *Salubriter* de usuris. *Tunc generum ad fructus possessionum, quæ sibi a socero sunt pro numerata dote pignori obligatæ, computandos in sortem, non credimus compellendum, cum frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonii sustinenda.*

Quod si nihil damni pateretur vel quia nulla sustineret onera matrimonii, vel quia lubens voluisset accipere uxorem sine dote, vel quia fructus vel ex toto, vel in parte excederent onera matrimonii, tunc usurarius esset; quia non haberet titulum damni emergentis, vel lucri cessantis, nisi expresse conventum esset, quod loco pecuniæ dotalis numerandæ daretur fundus frugifer.

Ideo hæredes non sustinentes onera matrimonii debent computare fructus in sortem: vidua pariter, si non sustineat onera matrimonii, nec habeat, unde vivat, potest accipere interesse: ita Sylvius; dos enim est fundus debitus viduæ, sicut legitima debetur filiis. Ergo sicut legitima non mutuo data, sed remanens in manu hæredis, est fundus ex natura sua dans interesse; ita & fundus dotalis, non quidem datus mutuo, sed remanens in manu ejus, qui dotem constituit.

Consect. 4. In quo explicantur hæ voces, *stipendia Cleri.* Cum Clericus fundum Ecclesiasticum aliter redimere nequit, quam mutuando, & prætextu pignoris illum suscipiendo de manu Laici, tunc potest citra usuram vel non computare fructus fundi in sortem, vel dominium ipsius fundi exigere pro mutuo; quia tunc damnum patitur, nimirum iniquam detentionem fundi proprii: deinde mutuo utitur, non ad lucrandum, sed ad injustam vexationem redimendam. Ita habetur cap. *Plures* de usuris in fine.

Consect. 5. In quo explicantur hæ voces, *sponte datum.* Citra usuram potest accipi quod sponte offertur; quia usura est, cum aliquid, non ex gratitudine, sed ex necessitate & pacto exigitur: sed ne sub nomine spontaneæ obligationis usura lateat, attendat quisque ad hæc verba Hilarii super illud Psalmi: *Qui munera super in-*

 nocen-

nocentem non accepit. Ita David eam in muneribus docet servandam esse rationem, ut sumantur a nobis quæ sint grata & utilia offerentibus, non quæ nos faciant venales, nec insidiosa innocentibus sint, nec munerantibus sumptuosa, officio potius, quam cupiditate sumpta, honore magis ingesta quam metu, charitate magis suscepta, quam lucro.

Confect. 6. In quo explicantur hæ voces, *sors indemnis.* Postquam mutuator gratis mutuo dedit pecunias, frumentum, &c. si rogetur mutuans a mutuatario, ut mutuans sponte & nequaquam invitus suscipiat in se per novum contractum periculum sortis, potest absque vitio usuræ aliquid recipere, non ratione mutui, sed ratione periculi in se suscepti; quia suscipere periculum est contractus assecurationis, qui non est illicitus, ut infra dicetur: & hic contractus assecurationis non destruit contractum mutui; quippe mutuatarius potuisset susceptionem periculi tertiæ personæ proponere, & aliquid pro suscepto in se periculo offerre: Ergo & potest eandem conditionem proponere mutuatori; quia non est pejoris conditionis ex eo quod gratis mutuum contulerit. Totum istud debet provenire a mutuatario, & non a mutuante; quia si veniat a mutuante, ibi est usura palliata, ut dicitur cap. *naviganti vel eunti ad nundinas*, de usuris. Ita tenet Fagnanus explicans prædictum caput; tamen melius & tutius est nunquam pacisci de servando capitali indemni.

Confect. 7. In quo explicantur hæ voces, *conventio pœnæ.* Postquam mutuator gratis mutuo dedit argentum, aurum, &c. si timeat mutuatarium non soluturum ad condictum tempus, potest pœna conventionali cogere morosum debitorem ad solvendum condicto tempore, & aliquid exigere ultra sortem, si non solvat, non ratione mutui, sed ratione novi contractus, nimirum conventionalis pœnæ; quia interest publicæ utilitatis, ut pacta serventur; & pœnæ de quibus voluntarie conventum est, subeantur, non ante declarationem judicis, sed post declarationem juridicam, ut diximus ubi de lege pœnali. Punitorias ergo usuras duæ causæ licitas reddunt: ex parte creditoris præsumptum damnum, quod interesse vulgo nominant: ex parte

parte debitoris mora, non innocens, sed culpabilis, quæ cum delictum sit, puniri debet: ita habetur C. L. 22. de usuris.

Nota tamen, quod si creditor mallet debitorem potius incurrere pœnam, quam in termino solvere, esset usura, ut ait Scotus in 4. dist. 15. a. 2.

Si pœna apposita excedit interesse, præsumitur usura: Leg. *prædia* de actionibus empt. & vendit.

Præsumitur pariter usura, quando apponens pœnam consuetus est fœnerari: Leg. *Julianus*.

Quando mutuatarius non solvit in termino præfixo, non ex dolo, sed sine culpa, non potest in conscientia ab eo exigi pœna conventionalis; quia innocens non debet puniri.

Demum in praxi, tituli de periculo sortis, & de pœna conventionali, debent esse suspecti, & non nisi raro permittendi; scilicet quando constat mutuatorem non lucrum quærere, sed solam mutuatarii utilitatem peroptare, & solam capitalis assecurationem intendere.

ARTICULUS VII.

De variis titulis sumendi interesse, excogitatis a quibusdam authoribus.

Præter prædictos titulos excogitatos a Canonistis, quidam alios titulos excogitarunt, quos omnes recensebimus, & refutabimus.

Prop. unica. Falsus est omnis titulus sumendi interesse, nisi interveniat vel lucrum cessans, vel damnum emergens, ut patet ex dictis: ergo falsi sunt sequentes tituli, quos sola avaritia excogitavit.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. *Utilitas, quam capit mutuatarius ex mutuo, non est titulus sumendi interesse:* ex eo enim quod mutuatarius accipiat aliquid utilitatis ex re mutuata, nulla est ratio mutuatori recipiendi lucri; quippe illa utilitas debet cedere non in bonum mutuantis, sed in bonum mutuatarii: sicut iniquum esset aliquid exigere supra justum pretium rei venditæ propter utilitatem, quæ emptori ex re empta eveniret.

Confect. 2. *Delectatio, quæ provenit mutuatario, ex eo, quod res mutuo data aliquam delectationem sibi pariat, mutuatori eadem delectatio quasi eripiatur, est titulus falsus;* quia valor rei mutuatæ non debet pensari ex privata & inordinata privatorum hominum cupiditate, sed ex rationali hominum æstimatione: & sicut venditor non potest rem vendere supra justum pretium propter delectationem, quam capit in possessione rei; ita nec mutuans potest ob similem delectationem, qua privat se mutuando, aliquid exigere supra sortem.

Confect. 3. Dilatio solutionis ad certum tempus non est justus titulus sumendi aliquid supra sortem; quia de ratione mutui est, ut mutuator non possit repetere mutuum, nisi ad condictum tempus; quia dilatio seu tempus non est aliquid, quod ad mutuantem pertineat, & proinde pro eo nihil potest accipere: etenim Alex. VII. damnavit hanc propositionem: *Licitum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.*

Confect. 4. *Venditio rei usualis* non est titulus sumendi interesse. Quidam exigunt aliquid supra sortem, respicientes mutuationem quasi venditionem, & dicentes, quod sicuti in venditione potest res vendi supremo, medio & infimo pretio, v. g. vendi supremo pretio, & emi infimo; & res mutuata potest dari infimo pretio, & recipi supremo, & sic mutuatarium teneri aliquid dare supra sortem. Titulus ille est injustus; quia hic contractus non esset mutuatio, sed venditio.

Confect. 5. *Locatio rei mutuatæ* est falsus titulus. Quidam exigunt interesse ratione locationis rei mutuatæ, dicentes, quod res mutuata locatur, sicut equus locatur: & sicut datur aliquid pro locatione equi, ita & dari debet aliquid pro locatione pecuniæ. Ille titulus est falsus; quia aliud est mutuare, aliud locare: quia qui locat, est dominus rei locatæ, & ita potest ratione usus aliquid accipere; sed qui mutuo dat, non remanet dominus rei mutuatæ, & ita non potest pro illius usu aliquid recipere.

Confect. 6. *Major æstimatio pecuniæ numeratæ, quam numerandæ, est falsus titulus.* Quidam accipiunt aliquid ex mutuo, dicentes, quod pecunia numerata est pretiosior

tiosior numeranda. Ille titulus est falsus; quia idem est valor pecuniæ numeratæ & numerandæ: ideo damnata fuit sequens

Prop. Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, & nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem, quam futuram, potest creditor aliquid supra sortem a mutuatario exigere, & eo titulo ab usura excusari.

Consect. 7. *Periculum sorti intrinsecum* est falsus titulus sumendi interesse. Quidam recipiunt interesse, dicentes, quod res mutuo data præcipue pauperi homini non satis noto, periculo est obnoxia, & ita ratione illius periculi potest sumi aliquid supra sortem. Sed titulus ille est falsus, 1. ut dicit D. Th. opusculo 42. de usuris c. 6. *Ratio periculi etiam circa sortem non tollit rationem usuræ in mutuo*, ut probatur in capitulo *naviganti* de usuris. 2. Si fas esset usuram sumere ob periculum intrinsecum sortis, numquam a divite, semper vero a paupere liceret usuras accipere; quia sors semper periclitatur apud pauperes, raro vero apud divites. 3. Nihil aliud requiritur ex vi justitiæ, nisi ut res, quæ sunt materia contractus mutui, reducantur ad æqualitatem: Ergo injuste se gerit mutuator, qui ob periculum sortis exigit aliquid; aut saltem cum redditur mutuum, debet computare in sortem, quidquid a tempore mutuationis datum est.

Consect. 8. *Constitutio regia* est falsus titulus. Quidam exigunt interesse, quia Rex ita permittit; sed Rex non permittit, ut sumatur aliquid supra sortem, nisi quatenus supponit mutuatorem habere justum titulum vel damni emergentis, vel lucri cessantis: & dato quod permitteret, illa licentia non excusaret coram Deo, ut optime docet D. Thom. *Leges humanæ dimittunt aliqua peccata impunita propter conditiones aliquorum hominum imperfectorum, in quibus multæ utilitates impedirentur, si omnia peccata districte prohiberentur pœnis adhibitis; & ideo usuras lex humana concessit, non quasi æstimans eas esse secundum justitiam, sed ne impedirentur utilitates multorum.* Et *instit. l.* 2. *t.* 4. *Res, quæ usu consumuntur, neque ratione civili, accipiunt usumfructum.*

Consect. 9. *Status pupillorum* est falsus titulus sumendi interesse. Tutores vel Curatores pecuniam pupilli, vel

vel minoris non possunt mutuo dare, exigendo aliquid supra sortem: ita docet Conc. Meclinienſe post Concil. Mediol. tit. de usuris. *Quoniam usura jure divino & canonico omnibus Christianis sub pœna peccati mortalis interdicitur, neque facienda sint mala, ut eveniant bona, Synodus statuit, & ordinat, ne quis Tutor, aut Curator sub prætextu augendi patrimonii pauperum pupillorum, aut sub eorum curatela existentium, pecunias illorum sub certo lucro singulis annis ultra sortem recipiendo, mutuo det, retenta facultate repetendæ sortis,* declaratque hujusmodi contractus usurarios. Et constitutiones Aurelianenses an. 1002. sic habent: Tutores, atque Curatores Minorum statim ac perfecerint inventarium bonorum ad pupillos suos spectantium, curare tenentur, ut publica Judicum auctoritate vendantur peritura illorum mobilia; atque collectas inde pecunias consanguineorum, & amicorum consilio in bonorum immobilium, vel censu s emptione impendere. Ubi dicitur, bona mobilia pupillorum, non in mutuum esse collocanda, sed in emptione vel censu s, vel bonorum immobilium. Idem docet Sylvius in Binsfeldium, & probat multis Conciliis Provincialibus. Et talis est usus in Gallia juxta Bochelum in sua Bibliotheca, ubi sic habetur: *Hæc usuræ propositio Gallica lege lata generalis est, neque in pupillorum, aliorumque gratiam ullam exceptionem admittit. Ita post causam dictam cautum fuit edicto, die* 13. *Junii, Curia ad Augustinianorum ædes sedente.*

Vide Epistolam encyclicam sub num. XV. ad calcem Tomi IV.

ARTICULUS VIII.

De casibus, in quibus videtur usura committi, nec tamen revera committitur.

Prop. unica. Ut committatur usura, debet intervenire contractus vel explicitus, vel implicitus mutui; & ex mutuo debet immediate percipi res pretio æstimabilis.

Prob. Usura est lucrum ex vi mutui immediate proveniens: ergo si res proveniens ex mutuo non sit pecunia æstimabilis, qualis est amicitia, non erit usura: vel si lucrum reperiatur, & non sit mutuum, vel s. lu-

crum

crum veniat aliunde quam ex mutuo, non erit usura; usura enim est lucrum ex vi mutui, & non aliunde proveniens.

Consectaria hujus doctrinæ.

Consect. 1. Non est usurarius qui mutuat, ut sibi conciliet amicitiam & gratitudinem mutuatarii; quia amicitia & gratitudo non sunt res, quæ soleant apud homines pecunia æstimari. *Recompensationem eorum, quæ pecunia non mensurantur, licet pro mutuo exigere, puta, benevolentiam & amorem ejus, cui mutuatur, vel aliquid hujusmodi. ait* D. Thom. 2. 2. q. 78. a. 2.

Consect. 2. Non est usurarius qui mutuat, ut recuperet rem sibi injuste detentam, aut ut se liberet ab injusta vexatione, v. g. a litibus injustis; *quia* ut optime ait Cajet. *mutuator non acquirit alienum, sed in primo casu acquirit suum, in secundo conservat.*

Consect. 3. *Si quis*, inquit Sylvius in Binsfeld. *mutuet, intendens sibi comparare amicitiam alterius, ex qua deinde lucrum expectet, non est usura, immo nec alterius generis peccatum; quia lucrum non sequitur immediate ex mutuo.*

Consect. 4. Contractus census annui redimibilis ex parte recipientis pecunias, & irredimibilis ex parte dantis, non est usurarius, quamvis tantum lucrum recipiatur ex pecunia data, quantum recipitur ex pecunia mutuata; quia talis contractus non est verum mutuum, sed vera emptio pensionis.

Consect. 5. Mons pietatis, in quo quibuscumque egenis mutuo datur, & accipitur tantum aliquid pro expensis; si fiat juxta Constitutiones Pontificum, non est usura. Sed ut magis pateat, quid de censu & de monte pietatis sentiendum sit, fusius de utroque agendum.

ARTICULUS IX.

De Pensione censuali.

§. I.

De Natura Census annui.

Census, ut contractus, est pactum, quo acquiritur jus ad exigendam annuam pensionem. Qui obligatur ad solvendam illam pensionem dicitur *censuarius.* Qui

habet jus percipiendæ penſionis, dicitur *cenſualiſta*. Hæc definitio non aliter probatur, quam communi omnium doctorum conſenſu, qui cenſum ita definiunt.

§. II.

De varia Cenſus Diviſione.

Cenſus poteſt dividi multipliciter. 1. Ex parte rei, ſupra quam fundatur. Cenſus alius eſt realis, alius perſonalis, alius mixtus. Cenſus realis eſt jus percipiendæ penſionis ex re frugifera, v. g. ex domo, ex agro, ex prato, & perit pereunte re, ſupra quam fundatur.

Cenſus perſonalis eſt jus percipiendæ penſionis ex perſona induſtria ſua lucrum afferente, & perit mortua perſona, ſupra quam fundatur.

Cenſus mixtus eſt jus percipiendæ penſionis ex re ſimul & perſona; etenim res ſimul & perſona obligantur.

2. Ex parte durationis. Cenſus alius eſt perpetuus, alius temporalis. Cenſus perpetuus eſt ille, qui nullo tempore definito circumſcribitur. Cenſus temporalis eſt ille, qui ad certum tantum tempus eſt duraturus, v. g. ad decem annos, ad vitam.

3. Ex parte modi. Cenſus alius eſt conſignativus, alius reſervativus. Cenſus conſignativus eſt ille, quo quis retento bonorum ſuorum dominio directo & utili, aſſignat alteri aliquam penſionem ex illis eisdem bonis. Cenſus reſervativus eſt ille, quo quis transfert dominium utile bonorum ſuorum in alterum, reſervata ſibi annua penſione ſuper illis bonis.

4. Ratione ceſſationis. Cenſus alius eſt redimibilis, alius irredimibilis. Cenſus redimibilis eſt ille, qui refuſione certæ pecuniæ redimi poteſt. Cenſus irredimibilis eſt ille, qui refuſione pecuniæ redimi non poteſt.

5. Ratione rei, quæ percipitur. Cenſus alius eſt pecuniarius, alius fructuarius. Cenſus pecuniarius eſt ille, qui pecunia ſolvitur. Fructuarius eſt ille, qui fructibus penditur, v. g. vino, frumento, oleo.

Prop. 1. Cenſus annuus poteſt absque vitio uſuræ emi & vendi, modo obſerventur certæ conditiones.

Prob. 1. Authoritate Martini V. & Calixti III. Qui Pontifices interrogati de hujusmodi contractibus, dixerunt, licitos eſſe, ſervatis quibusdam conditionibus, ut patet ex eorum Bullis.

2. *Rat.*

2. *Rat.* Jus exigendi pensionem annuam est pretio æstimabile : ergo potest & emi & vendi absque vitio usuræ. Quando autem emitur pensio, non emitur pecunia, sed emitur jus exigendi talem pecuniæ quantitatem quolibet anno solvendam ; sicuti qui emit agrum, non emit fructus agri, sed jus percipiendi fructus quolibet anno nascituros : & licet pensiones collective sumptæ sint longe majoris pretii, quam summa, qua emptæ sunt ; tamen emptio non est injusta , quia non emuntur pensiones exigendæ, sed jus exigendi pensiones. Sicut licet fructus e prædio aliquo colligendi, sumpti simul intra omne tempus, quo fundus potest fructificare, possint esse in majori quantitate & valore, quam pretium, quod pro fundo datum est ; tamen emptio non censetur injusta, quia non emuntur fructus successive colligendi, sed jus percipiendi fructus quolibet anno nascituros.

Prop. 2. Quando statuitur pensio annua, eædem requiruntur conditiones, quæ in emptione & venditione.

Prob. ratione. Talis contractus est vera venditio. Qui dat argentum, ut acquirat jus pensionis, seu censualista, est verus emptor ; quia emit tale jus. Qui accipit argentum, ceu censuarius, subjiciendo se oneri solvendi pensionem , est venditor ; quia vendit talem obligationem : Ergo , cum talis contractus sit emptio & venditio , debet habere conditiones emptionis & venditionis.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Quoad personas. Censualista debet habere dominium argenti, quod numeratur ; quia est emptor. Censuarius debet habere dominium pensionis, quæ solvitur ; quia est venditor.

Consect. 2. Quoad res. Si census sit realis, res, super quam constituitur, non debet esse alteri obligata ; quia sicuti res jam vendita non potest vendi , ita neque res jam obligata potest de novo obligari. Debet insuper res esse pensioni assecurandæ sufficiens ; quia alias fraudaretur censualista, sicut fraudaretur emptor, si res venalis non responderet pretio.

Si cenſus ſit perſonalis, perſona, in qua fundatur, debet ſua induſtria eſſe ſufficiens aſſecurandæ penſioni; alias jus penſionis eſſet nullum, utpote non fundatum: ſicut iniqua eſſet venditio, ſi venderetur id, quod non eſt.

Conſect. 3. Quoad pretium. Jus penſionem percipiendi debet vendi & emi juſto pretio, quod tale judicatur vel per legem a Republica ſtatutam, vel per conſuetudinem. Solitum pretium eſt modo dare quinque pro centum.

Conſect. 4. Quoad modum ſtatuendi penſionem. Cenſus debet eſſe irredimibilis ex parte cenſualiſtæ & redimibilis ex parte cenſuarii; quia ita determinarunt Pontifices: etenim ſi cenſualiſta poſſet annuam penſionem recipere, & inſuper pro nutu capitale exigere, talis contractus degeneraret in mutuum conjunctum lucro, atque ita contractus eſſet uſurarius.

Conſect. 5. Quoad neceſſitatem numerandi pecuniam. Dum cenſus creatur, tunc pecunia debet actu & realiter coram teſtibus & Notario numerari. Hoc exigit Bulla Pii V. ad præcavendos diverſos modos fœneratorum, qui numerant nonaginta, & ſcribunt centum; qui numerant revera centum, & centum ſcribunt, ſed ex numerata ſubtrahunt decem aut plura: item centum conſtituunt ex mercibus venditis & pro arbitrio taxatis, ex uſuris non ſolutis, & aliis variis modis, quibus avaritia tegitur, & palliantur uſuræ. Non peccaretur tamen contra juſtitiam, ſi pecunia olim fuiſſet vel certo numerata, vel aliquo juſto titulo debita: ſed cavendum eſſet, ne quid falſi enuntiaretur in inſtrumento publico; quia numquam licet mentiri.

Conſect. 6. De rebus, ſuper quas conſtituitur cenſus. Falſum eſt, quod cenſus nequeat conſtitui, niſi ſuper unam rem determinatam; quia ex uſu communiter recepto conſtituitur generaliter ſuper omnia bona cenſuarii. Falſum pariter, quod cenſus nequeat conſtitui ſuper perſonas; quia uſus contrarius prævalet, qui cum nihil habet iniqui, obſervari poteſt: ita Soto Lib.6.q.5. Bullæ Pp. non exigunt has conditiones, ſed Bartholomæus Miranda eas ſuo judicio induxit.

ARTI-

ARTICULUS X.

De Monte Pietatis.

Mons Pietatis est cumulus rei usu consumptibilis, v. g. pecuniæ, frumenti, &c. ad mutuandum egentibus, ad certum tempus, sub idoneo pignore, in quo vel nihil accipitur, vel aliquid moderatum accipitur quolibet mense pro expensis necessariis.

Prop. unica. Montes pietatis sunt liciti, modo fiant cum conditionibus supra statutis.

Prob. 1. Ex Constitut. Pauli II. Sixti IV. Innocen. VIII. Alexandri VI. Concil. Lateranensis sub Leone X. ubi illi montes habentur ut liciti.

2. *Rat.* Tunc non committitur usura, quando aliquid sumitur ultra sortem pro indemnitate mutuantis; quia damnum emergens est titulus legitimus percipiendi interesse: Atqui ita est in proposito: Ergo non committitur usura in montibus pietatis.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Ut mons pietatis nomini suo plene responderet, mutuatarii nihil deberent dare præter pignus, quod refusa sorte intra annum, aut circiter, integrum ipsis restitui debet: ita docent Constitutiones supra citatæ.

Consect. 2. Mons pietatis retinet adhuc nomen suum, quando aliquid moderatum accipitur pro solis expensis necessariis ad conservandum montem: ibid.

Consect. 3. Mons pietatis in impietatem & usuram degenerat, si sumatur aliquid pro mutuo, pro adaugendo monte pietatis, aut pro fictitiis aliis titulis: ibid.

Consect. 4. Mons pietatis veram impietatem continet, si sub prætextu juvaminis egenorum fiat illis gravamen vel in fraudulenta subhastatione pignorum, vel in enormi pensitatione menstrua, vel in immoderato impendio ædificiorum, vel in excedenti numero ministrorum, & excedenti eorum stipendio: ibid. quia tunc sub nomine pietatis palliatur usura.

ARTICULUS XI.

In quo explicatur, quid requiratur in contractu mutui quoad personas, quoad res, quoad modum contrahendi.

Prop. unica. Ut mutuum sit validum, 1. Mutuator debet habere rei, quam mutuo dat, dominium & administrationem; mutuatarius vero debet posse mutuatæ rei dominium recipere. 2. Res mutuo data & acceptata debet esse ipso usu consumptibilis. 3. Mutui datio & acceptatio nihil debet habere, quod legibus adversetur.

Prob. rat. Ex dictis de contractibus in communi. 1. Personæ contrahentes debent esse habiles ad contractum, quem ineunt. 2. Res, quæ sunt materia contractus, debent esse in eo commercio, quod requiritur ad finem contractus, qui initur. 3. Modus contrahendi debet esse juxta leges: Ergo ut contractus mutui sit validus debet habere prædictas conditiones. 1. Enim, cum per mutuum transferatur rei mutuo datæ dominium, mutuator debet habere & rei illius dominium, & administrationem; mutuatarius vero debet posse illud recipere. 2. Cum finis mutui sit, quod res usu consumptibiles ab uno contrahente in alium transferantur, res mutuo datæ debent ipso usu consumi. 3. Demum, cum nullus contractus legi contrarius sit validus, si mutuum contra leges ineatur, nullius erit vigoris.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. *Quoad personas.* Illi solum possunt mutuo dare, qui possunt transferre dominium; quia contractus mutui non fit, nisi eo fine, ut mutuatarius acquirat rei mutuatæ dominium. Illi vero non possunt mutuo dare, qui non habent rerum dominium vel administrationem.

Sic paterfamilias potest mutuo dare res suas, filiusfamilias bona castrensia, uxor bona paraphernalia; quia hi omnes habent rerum prædictarum dominium, & administrationem.

Sic econtra paterfamilias non potest mutuo dare bona uxoris, nec uxor bona mariti, nec filius bona familiæ.

Sic

Sic tutores possunt res pupilli mutuo dare, & curatores res minoris, modo faciant conditionem pupilli & minoris meliorem; quia etsi non habent dominium earum rerum, habent tamen illarum administrationem; & agentes nomine vel pupilli, vel minoris, una cum pupillo & minore vere habent rei mutuo datæ dominium.

Administratores Reipublicæ possunt mutuo dare, modo ad id mandatum habeant, & modo conditionem Reipublicæ meliorem faciant; quia nomine Reipublicæ agentes, vere habent dominium rei, quam dant mutuo: L. 27. ff. de rebus creditis.

Sic si tutor, & curator & administrator Reipublicæ conditionem pejorem faciant illius, cujus curam gerunt, id damno suo faciunt, ut dicemus ubi de officio tutorum & curatorum. Illi iidem, qui possunt mutuo dare, quia habent rei mutuatæ dominium, possunt etiam mutuo accipere, quia possunt rei mutuo datæ dominium accipere: L. 2. ff. de rebus creditis §. penultimo.

Consect. 2. *Quoad res.* Illæ solum res possunt mutuo dari, quæ ipso usu consumuntur, *Mutui datio*, inquit jus civile, *consistit in his rebus, quæ pondere, numero & mensura consistunt*, id est, quæ ipso usu consumuntur: L. 2. ff. de rebus creditis.

Sic vinum, oleum, frumentum, &c. possunt mutuo dari; quia ipso usu consumuntur.

Sic etiam moneta, utpote excogitata ad commutationes faciendas, potest mutuo dari; quippe ipso usu quasi consumitur: & licet in se ipsa non pereat, dum ea utimur, perit tamen utenti; eam enim amplius non habet in sua potestate, ubi ea usus est.

Consect. 3. *Quoad modum.* Mutuum, quod est contra leges irritantes, est nullum: illud vero quod est contra leges prohibentes, est illicitum; quia ad leges solum pertinet vel irritare, vel prohibere contractus, qui Reipublicæ nocere possunt.

Sic contractus mutui manifeste usurarii, & ut tales declarati per leges, sunt in utroque foro nulli & invalidi: tales sunt contractus, quos supra recensuimus, tamquam manifestam usuram continentes.

Sic contractus palliatam usuram continentes, sunt illiciti in foro interiori; & in foro exteriori fiunt

an-

invalidi, si per sententiam judicis declarentur usurarii.

Sic contractus, quo mutuo datur argentum filiofamilias utriusque sexus ab eo, qui scit eum esse filiumfamilias, est invalidus & nullus; & filiusfamilias, qui mutuo accepit pecunias, non cogitur coram judice eas solvere ex vi *Senatus-Consulti Macedoniani*, in his scilicet casibus, in quibus viget Senatus-Consultum Macedonianum, cujus hæc sunt verba: *Placere, ne cui, qui filiofamilias pecuniam mutuam dedisset, etiam post mortem parentis ejus, cujus in potestate fuisset, actio petitioque daretur; ut scirent, qui pessimo exemplo fœnerarent, nullius posse filiifamilias bonum nomen expectata patris morte fieri.* Quod ut clarius pateat, sit

§.

De Senatus-Consulto Macedoniano.

Hujus Senatus-Consulti Macedoniani causam præbuit fœnerator Macedo, qui filiisfamilias mutuam pecuniam credere solebat ad luxum; unde tamen flagitiis obruti, ad quodvis flagitium impellebantur: quo Senatus-Consulto prohibitum est, ut non liceret pecuniam creditam petere post mortem patris, nec a filiofamilias sui juris facto, nec etiam ab ejus successoribus, aut sociis; ut sic improbi fœneratores eas pecunias perderent, quas prava fœnerandi intentione contra bonos mores filiisfamilias mutuo dedissent: ita L. 1. ff. de Senatus-Consulto Macedoniano.

Cessat tamen Senatus-Consultum Macedonianum in sequentibus casibus:

1. Si filiusfamilias pro patrefamilias publice habeatur, & in eo errore fuerit bona fide ille qui pecuniam mutuo dedit. *Si quis*, inquit jus, *patremfamilias esse credidit, quia publice paterfamilias plerisque videbatur, sic agebat, sic contrahebat, sic muneribus fungebatur, cessabit Senatus-Consultum.*

2. Si volente patre filiusfamilias pecuniam mutuo acceperit, vel mutuationem pater ratam habuerit. *Hoc amplius cessabit Senatus-Consultum*, inquit Lex 7. §. 15. *si pater solvere cupit; & quod filiusfamilias mutuum sumpserit quasi ratum habuerit.*

3. Si

3. Si pecunia accepta a filio insumpta fuerit his oneribus, quæ patri incumbebant, v. g. nutriendæ familiæ, solvendis debitis paternis. *Proinde*, inquit jus civile, *si accepit pecuniam, & in rem patris vertit, cessat Senatus-Consultum; patri enim non sibi accepit:* L. 6. ib. §. 12.

4. Si filiusfamilias, factus sui juris, debitum agnoverit, novaque stipulatione se obligaverit. L. 20. ff. ibid. *Si paterfamilias factus*, inquit jus, *novatione facta, eam pecuniam expromisit.*

5. Si debitum contraxerit erga debitorem, non pecunias accipiendo mutuo, sed emendo aliquid sibi necessarium, puta, vestes necessarias, libros necessarios, arma necessaria, &c. *Quia tamen*, inquit jus civile, *pecuniæ numeratio non occurrit, cessat Senatus-Consultum: quod ita est intelligendum, si non fraus Senatus-Consulto sit excogitata:* Lib. 2. ibid. §. 3.

6. Si mutuo pecunias acceperit, vel ad liberalem, vel ad mechanicam artem addiscendam. *Quod dicitur in eo*, inquit eadem lex, *qui studiorum causâ absens mutuum acceperat, cessare Senatus-Consultum: ita locum habet, si probabilem modum in mutuo non excessit:* §. 13.

Monit. 1. In his tamen casibus, in quibus in foro exteriori viget Senatus-Consultum Macedonianum, *Monet*, inquit jus, *obligatio naturalis:* L. 10. ff. ib. Atque ideo, si solutæ sint pecuniæ mutuo acceptæ, *Solutum non repetunt*, inquit jus, *qui ob pœnam creditorum actione liberantur:* L. 9. ff. §. 4. ib. 2. Id. in quo mutuatarii facti sunt ditiores, restituendum est; quia nemo potest damno alterius fieri locupletior. 3. Si filiusfamilias mutuando sincere promiserit solutionem, tenetur stare promissis, ut diximus, ubi de promissione.

ARTICULUS XII.

De pœnis usurariorum.

Usurariis aliæ destinantur pœnæ jure naturali, aliæ jure civili, aliæ jure canonico.

Jure naturali. 1. Usurarii tenentur restituere omne damnum, quod per usuras causatum est; quia juxta regulam juris: *Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.* 2. In eorum defectu eorum hæredes

ad eam reſtitutionem tenentur. Cap. *Tua nos* De uſuris. ubi ſic habetur: *Filii ad reſtituendas uſuras ea ſunt diſtrictione cogendi, qua parentes ſui, ſi viverent, cogerentur. Id ipſum etiam contra hæredes extraneos credimus exercendum.* 3. *Poſſeſſiones, quæ de uſuris comparatæ ſunt, debent vendi, & ipſarum pretia iis, a quibus uſuræ ſunt extortæ, reſtitui.* Cap. *cum tu*, De uſuris.

Jure Canonico uſurarii, ſi non reſtituant, ad communionem altaris non admittuntur: ſi in hoc peccato deceſſerint, chriſtiana ſepultura privantur, eorum oblationes ab Eccleſia non accipiuntur: ita habetur cap. *Quia in omnibus.* De uſuris. *Conſtituimus*, inquit, *ut uſurarii manifeſti*, id eſt, ut explicat Gloſſa, qui vel confeſſi ſunt uſuram, vel condemnati ſunt uſurarii, vel uſuram nulla tergiverſatione celare poſſunt, *uſurarii*, inquam, *manifeſti nec ad communionem admittantur Altaris, nec chriſtianam, ſi in hoc peccato deceſſerint, accipiant ſepulturam; ſed nec oblationes eorum quiſquam accipiat:* & qui eos ſepelierit, ipſo facto excommunicationem incurrit: & ab hac pœna uſurarius morti proximus non ſolvitur, niſi ſatisfactionem exhibuerit competentem: ita cap. *Eos.* de ſepulturis, Clement. I. ubi ſic habetur: *Qui uſurarios manifeſtos ſcienter ſepelire præſumit, ipſo facto excommunicationis ſententiæ ſubjacere decernimus.* Et cap. *Quia fruſtra* De uſuris, dicitur: *Uſurarius - - - niſi prius ipſe reſtituerit uſuras, quas ab aliis noſcitur recepiſſe, nullatenus audiatur.*

Jure civili uſurarii infames habentur: ita L. 2. C. ex quibus cauſis infamia irrogatur. *Improbum fœnus*, inquit jus, *exercentibus, & uſuras uſurarum illicite exigentibus, infamiæ macula irroganda eſt.*

CAPUT XI.

De quaſi contractibus.

Prooemium.

Ea eſt hominum conditio, ut neceſſario alii aliis indigeant, & proinde aliqui interdum cogantur permittere res ſuas geri etiam ab his, cum quibus nihil expreſſe contraxerunt. Sic, qui vel ob teneram

ram ætatem, ut pupilli, vel ob valetudinem, ut infirmi, vel ob longinquitatem, ut absentes, res suas curare non possunt, coguntur permittere easdem res ab illis administrari, qui præ summa, qua pollent, vi & industria, & sibi & aliis invigilare possunt. Hinc enascitur mutua obligatio inter eos, qui ministrant, & eos, quibus ministratur: quæ obligatio dicitur quasi contractus, eo quod ab obligatione contractuum non longe distat. De obligatione orta ex quasi contractibus hic agemus:

§.

Quid & quotuplex sit quasi contractus.

Quasi contractus est negotium, quod inter aliquos tacite, & sine expresso consensu gestum, obligationem parit simillimam obligationi contractuum.

Quasi contractus est multiplex: tutelæ administratio, negotiorum gestio, rerum communio, hæreditatis aditio.

Tutelæ administratio est quasi contractus, quo tutor & pupillus ad invicem obligantur; tutor, ut gerat vicem parentis; pupillus, ut subeat vices filii.

Negotiorum gestio est quasi contractus, quo ministrator, & is, cui ministratur, obligantur sicut mandans & mandatarius.

Rerum communio est quasi contractus, quo qui habent res communes obligantur ad invicem, sicut hi, qui inierunt simul societatem.

Hæreditatis aditio est quasi contractus, quo qui adit hæreditatem, & legatarii obligantur ad invicem, sicut donator & donatarius.

ARTICULUS I.

De munere Tutorum & Curatorum.

Tutor est ille, qui tuetur Personam pupilli, qui se præ ætate defendere non potest; tutor enim personæ, non rei datur.

Curator est ille, qui res minoris administrat. Juxta praxim juris tum Gallicani, tum Romani in paucissimis distant tutores a curatoribus; ideo de tutoribus & curatoribus hic simul agemus.

 Pu-

Pupillus eſt ille, qui nondum eſt aſſecutus annos pubertatis. Annus pubertatis in maſculis accedit poſt annum 14. in fœminis poſt 12. completum. Minor eſt ille, qui nondum aſſecutus eſt annum 25.

§. I.

De neceſſitate Tutorum & Curatorum.

Prop. 1. Neceſſitas publica poſtulat, ut ſtabiliantur tutores & curatores, qui erga pupillos & minores vices parentum gerant; & quod pupilli & minores tutores & curatores quaſi parentum loco habeant.

Prob. 1. Ex Script. D. Paulus neceſſitatem ſtatuendi tutores pro pupillis, & curatores pro minoribus, & mutuam eorum obligationem ſatis aperte indicat his verbis: *Quanto tempore hæres parvulus eſt, nihil differt a ſervo, cum ſit dominus omnium; ſed ſub tutoribus & actoribus eſt usque ad præfinitum tempus a patre.*

2. *Rat.* Experientia conſtat, quod pupilli præ ætate ſe defendere non poſſunt, neque minores præ inſcitia res ſuas adminiſtrare: Ergo ad communem matrem, ſcilicet ad Rempublicam ſpectat, ut tutores pupillis, & curatores minoribus provideat; cum illo tamen onere, ut tutoribus & curatoribus debitus honor exhibeatur; pupillis & minoribus debita cura impendatur, alias inſufficienter his defectibus provideretur: Ergo neceſſitas publica poſtulat, ut ſtabiliantur tutores & curatores.

Ex hoc generali principio ſequentes inferuntur propoſitiones.

§. II.

De his, qui tutela & curatela indigent.

Prop. Illata ex ſuperiore propoſitione.

Hi omnes tutela indigent, qui ſe & ſua defendere non poſſunt.

Hi omnes curatela indigent, quia bona ſua adminiſtrare non poſſunt.

Prob. Rat. Tutores non ob alium finem a Republica ſtatuuntur, quam ut perſonam & rem pupilli tueantur; curatores vero ſtatuuntur, ut eorum tueantur bona, qui ſuis rebus invigilare non poſſunt. Ex quo ſequitur, quod hi, qui hic ſubjiciuntur, egeant tutela vel curatela.

Con-

Confectaria hujus Doctrinae.

Confect. 1. Infantes tam masculi quam fæminæ egent tutela, donec pervenerint masculi ad annum 14. completum, fæminæ vero ad annum 12. completum; quia tempus pubertatis ita præfixum est a jure: Lib. 1. instit. tit. 22. Impuberes autem censentur se defendere non posse.

Confect. 2. Minores tam masculi quam fæminæ, qui 25. annum non excedunt, egent curatela; quia tempus minoritatis ita præfixum est a jure, & minores censentur rebus suis invigilare non posse: Lib. 1. inst. tit. 23.

Confect. 3. Amentes & furiosi curatoribus indigent; hi enim ob furiam vel amentiam res suas curare non valent. *Mente captis, quia rebus suis*, inquit Justinianus, *superesse non possunt, curatores dandi sunt:* Lib. 1. inst. tit. 13. *Furiosi, licet majores viginti quinque annis sint, tamen in curatione sunt:* ibidem. Furor autem & dementia debet juridice probari; quia posset quis dementiam fingere, ut onera civilia detrectaret; vel malitiose posset alicui amentia affingi, ut bonis suis spoliaretur.

Confect. 4. Curatores statuendi sunt prodigis, quibus juridice interdicitur bonorum administratio; quia male res suas administrant. *Lege*, inquit jus civile, *duodecim tabularum prodigo interdicitur bonorum suorum administratio :* L. 1. ff. de curat.

Confect. 5. Curatores dandi sunt his, qui surdi sunt & muti, & ob morbum debiles; hi enim ob infirmitatem naturalem rebus suis superesse non possunt. *Surdis & mutis*, inquit Justinianus, *& qui perpetuo morbo laborant, quia rebus suis superesse non possunt, curatores dandi sunt:* Instit. lib. 1. tit. 23. de curat.

Confect. 6. Bona testatoris, cujus hæreditas nondum suscipitur, item bona illius, qui ære alieno gravatus est, vel qui rebus suis cessit; hæc, inquam, bona sub cura curatoris alicujus juridice statuuntur, ne bona illa pereant, neve legitimi hæredes hæreditate debita, & creditores bonis suis orbentur.

Confect. 7. Communitas sive Ecclesiastica, sive civilis

 eget

eget tutoribus & curatoribus; quia utpote coalescens ex pluribus, singuli nequeunt res suas gerere, sed aliquem debent præponere rebus gerendis idoneum: ideo civitates reguntur per consules, collegia per syndicos &c. eædem autem sunt obligationes consulum, & syndicorum, quæ curatorum.

§. III.

De his, quibus tutela & curatela potest vel non potest committi.

Prop. unica. Hi tutores & curatores debent institui, qui sufficienter valent & personam, & res pupilli defendere, & negotia minorum administrare.

Prob. rat. Tutores & curatores non ob alium finem statuuntur a Republica, & destinantur ab Ecclesia, quam ut provideant his, qui se vel sua custodire non possunt: Ergo debent his dotibus præmuniri, quibus & personam pupilli tueri, & bona minoris valeant administrare.

Consectaria hujus doctrinæ.

Consect. 1. Hi jure naturali & civili tutores esse debent, qui utilius & personæ, & rebus pupilli providere possunt; quia hi utilius vices parentum gerunt. Sic pupillo dantur.

1. Tutores *testamentarii*, id est, ii, qui a patre testatore nominati sunt; juxta illud juris: *Permissum* enim *est parentibus liberis suis testamento tutores dare.*

2. Tutores *legitimi*, id est, consanguinei proximiores, quales sunt mater si velit, avia si velit, propinquior cognatione masculus: *ut qui sperant successionem minorum, iidem eadem tueantur bona, ne dilapidentur:* L. 1. ff. de leg. tut.

3. Tutores *dativi*, id est hi, qui a magistratu donantur: *Magistratus* enim *civitatis tutores, & curatores quamprimum dare curabunt*, si jam non dati fuerint, uti jubet jus civile: ibid.

Consect. 2. Hi jure naturali & civili eximuntur a tutela & curatela, qui sufficienter pupillis & minoribus providere non possunt; quia alias non satis per Rempublicam provideretur his, qui nec se, nec sua custodire

re possunt. Et ita sequentes personæ liberantur a tutela.

1. Fæminæ; quia sunt negotiis gerendis parum idoneæ. *Fæminæ tutores dari non possunt; quia*, ut docet jus civile, *id munus masculorum est*: Leg. ult. ff. de tut. Mater tamen & avia filiorum tutelam suscipere possunt; quia amor matris erga filios, & aviæ erga nepotes, supplet sexus infirmitatem.

2. A tutela & curatela excluduntur pupilli & minores, ut docet lex: *Qui enim ab aliis reguntur, aliorum tutelam vel curam subire non possunt*: lib. 1. inst. de excus. tut.

3. Tutores esse non possunt amentes, surdi, cæci, muti, perpetuo morbo laborantes; quia, inquit lex, eos, qui suis rebus invigilare non possunt, aliis rebus non decet præfici: quod his verbis jus civile expressit: *Cæcus, surdus, mutus, furiosus, aut valetudinarius deponere tutelam potest*: L. 40. ff. de excus. tut.

4. Septuagenarii propter eamdem rationem. *Excusantur a tutela & curatela*, inquit jus civile, *qui septuaginta annos compleverunt*: L. 2. ff. de excus. tut.

5. A tutela excusantur, qui quinque liberos legitimos viventes habent, qui tribus diversis tutelis onerantur, qui litteras nesciunt: ibid. quia hi omnes censentur pupillis vacare non posse. Personæ regio vel ecclesiastico privilegio exemptæ, quales sunt Religiosi, Clerici, Episcopi, & demum, qui gerendis Reipublicæ negotiis occupantur, & multi alii, quos jus eximit a tutela: lib. 1. inst. tit. 25.

Consect. 3. Tunc finitur tutela, quando vel pupilli non egent defendi, vel tutores non possunt eos tueri; quia tunc lex statuens tutores fine suo frustraretur. Sic tutela finitur sequentibus casibus.

Ex parte tutoris. 1. Morte naturali & morte civili; quia utraque mors impedit, ne rebus pupilli vacare possit. 2. Excusatione vel remotione juridica; quia tunc pariter non potest rebus pupilli invigilare. *Desinunt*, inquit jus, *esse tutores, qui vel removentur a tutela ob id, quod suspecti visi sunt, vel quia ex justa causa se excusant, & onus administrandæ tutelæ deponunt*: L. 40. ff. de excus. tut.

Ex parte pupilli. 1. Morte naturali & civili ejusdem pupilli; quia utraque mors reddit pupillum incapacem possessionis. *Finitur tutela morte pupilli*: lib. 1. inst. quibus modis finit. tit. 22. 2. Pubertate pupilli, vel ejus majoritate, cum pupilli & minores ad eam ætatem perveniunt, qua nec tutela, nec curatela opus est: ibid.

§. IV.

De munere tutoris quoad personam.

Prop. unica. Tutores debent necessaria tum corpori, tum animæ, pupillo ex ejus bonis providere.

Prob. rat. Tutores non possunt aliter obire vices parentum erga pupillos.

Non decet tamen, ut tutor id suis expensis faciat, quia non est vere pater; ideo sic habet Justinian. *Si egeni sunt pupilli, tutor de suo eos alere non compellitur*: instit. de educ. pupil.

Consectaria hujus Doctrinæ.

1. Tutores debent exequi subjecta munia. Providere victum & vestitum pupilli juxta ejus facultatem. *Modum autem patrimonii spectare debet Prætor, cum alimenta decernit*: instit. ibid.

2. Præceptores pupillo educando providere, cum tutor non rebus dumtaxat, sed etiam moribus pupilli præponatur. *In primis præceptoribus mercedes non quam minimas poterit, sed pro facultatibus patrimonii, pro dignitate natalium constituet*: L. 12. de admin. tut.

§. V.

De munere tutoris & curatoris quoad res temporales.

Prop. unica. Tutor & curator ea tantum gerere possunt, quæ prosunt pupillis & minoribus; minime vero ea, quæ eis officiunt.

Prob. Tutor & curator dati sunt loco parentum: ergo ea tantum possunt, quæ sunt utilia pupillis & minoribus; minime vero ea, quæ eis sunt noxia. *Tutor in re pupilli tum domini loco habetur, cum tutelam*

tam administrat, non cum pupillum spoliat: L. 7. §. 3. ff. pro empt.

Consectaria hujus Doctrinae.

Consect. 1. Tutor & curator possunt isthaec omnia, quae cedunt in bonum pupilli & minoris.

1. Lites incipere, incoeptas persequi, & finire. 2. Debita activa pupilli & minoris exigere, debita vero passiva solvere. 3. Bona mobilia vendere, v. g. suppellectilia, debita incerta &c. & eorum pretium utiliter statuere, iis mobilibus exceptis, quae sunt necessaria vel ad agrorum culturam, vel ad messis collectionem. 4. Bona immobilia vendere tunc tantum, cum mobilium venditio non sufficit ad solvendum creditori, qui non contentus usuris exigit sortem capitalem.

Consect. 2. Tutor & curator non possunt isthaec omnia; quia sunt contra bonum pupilli, vel minoris.

1. Fundo pupilli novam servitutem imponere, vel remittere servitutem, quam habet supra fundum alienum. 2. Actiones pupillis, vel minoribus calumniosas instituere. 3. Praedia pupillis vel minoribus inutilia acquirere. 4. Haereditatem pupillis vel minoribus onerosam acceptare vel adire. 5. Bona pupilli vel minoris gratuita largitione donare.

§. VI.

De securitate bonorum Pupilli & Minoris.

Prop. unica. Tutor & curator tantam debent in rebus pupilli & minoris administrandis curam adhibere, ut si quid vel dolo, vel culpa negligant, ad restitutionem teneantur; minime vero, si casu detrimenti aliquid eveniat.

Prob. 1. Ex jure civili. *Quidquid pupilli, dolo, vel lata aut levi culpa tutoris, aut curatoris, minoresve amiserint, vel cum possent, non acquisierint, hoc in tutela seu negotiorum gestorum utile judicium venire non est incerti judicii:* L. 7. C. cert. tut.

2. *Rat.* Tutor & curator, iste minoris, alter pupilli res ex officio administrare debent. Ergo si quod damnum ex illorum culpa patiantur pupillus & minor, tutor & curator ad restitutionem tenentur; omissio enim debiti officii obligat ad restitutionem.

Confectaria hujus Doctrinae.

Tutor & curator tenentur ad restitutionem in sequentibus casibus. 1. Si mobilia dolose vendita fuerint aut ipsi tutori, aut alicui interpositae personae. 2. Si mobilia vendi potuerint, & ex negligentia tutoris vel curatoris vendita non fuerint; debuerunt enim confestim officio suo defungi. 3. Si quod ex expensis necessariis anno quolibet residuum fuerit, utiliter non collocent, ad usuras solvendas tenebuntur. *Si comparare prædia tutores neglexerint, incipiunt in usuras conveniri.* Ib. 4. Si plures tutores simul tutelam gesserint; omnes in solidum tenebuntur; si disparate, quilibet tenetur pro rata parte illius rei; quæ ei commissa est. *Et si quidem omnes simul gesserunt tutelam, & omnes solvendo sunt; æquissimum erit actionem dividi inter eos pro portionibus virilibus, exemplo fidejussorum:* L. 1. §. 11. ff. de tut. & rat. distrah. 5. Si quid casu contigerit, tutor & curator ad nihil tenentur. *Sufficit tutori bene & diligenter negotia gessisse, etsi eventum adversum habuit quod gestum est:* L. 3. §. 7. de contr. tut.

Qua ratione gerendæ sint tutelæ & curatelæ.

Prop. unica. Tutor & curator eam prudentiam adhibere debent in rebus gerendis, ut nec sibi, nec pupillis, vel minoribus noceant, vel nocere præsumantur.

Prob. rat. Tutor & curator parentum personam sustinent erga pupillos & minores: ergo quemadmodum parentes debent liberorum, facultatibus consulere; ita & tutores & curatores. Cum autem ex Apostolo providere debeamus bona, non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus; ita se gerere debent tutor & curator, ut etiam hominibus certo constet de recta facultatum pupilli & minoris administratione. Quare quæ hic subjiciuntur, ab illis accurate servanda sunt.

Confectaria hujus Doctrinae.

1. Initio tutelæ inventarium facere debent. Tutores vel *curatores mox quam fuerint ordinati, sub præsentia personarum publicarum inventarium rerum omnium & instrumentorum solemniter facere curabunt:* L. 24. C. de

de admin. tut. ut constet, quid receperint, quid non receperint.

2. Durante tutela nihil agent sine consensu parentum & arbitrio judicum, ut constet, quo pacto se gesserint.

3. Finita tutela rationem reddent. *In omnibus, quæ fecit tutor, cum facere non deberet, item in his, quæ non fecit, rationem reddet, & hoc judicio* : L. 1. ff. de tut. & rat. distrah.

4. Finita tutela & curatela, si tutor & curator rebus pupilli & minoris *offecerint* vel dolo, vel negligentia, restituere conabuntur; quia rem pupilli salvam & indemnem esse decet.

5. Si tutor & curator solvere nequeant, id per hæredes tutoris & curatoris, vel per eorum fide-jussores præstabitur; quia res pupilli numquam perire præstat.

De hæredibus ita jus loquitur: *Hæredes eorum, qui tutelam vel curam administraverunt, si quid ad eos ex re pupilli vel adulti pervenit, restituere coguntur; in eo etiam, quod tutor, vel curator administrare debuit, nec administraverit, rationem reddere eos debere non est ambigendum* : L. ult. C. de hæred. tut.

De fide-jussoribus sic habet: *Manet fide-jussor obligatus ad supplendam indemnitatem* : L. 2. C. de fidejuss. tut.

6. His deficientibus nominator tutoris & curatoris tenebitur restituere.

§. VII.

De his, quæ pupilli & minores debent tutoribus & curatoribus.

Prop. unica. Pupilli & minores debent curatoribus, & tutoribus solvere quidquid juste pro illis impensum est.

Prob. rat. Iniquum est tutores & curatores causas aliorum gerere suo ipsorum periculo: ideo ait jus civile, si egeni sint pupilli, de suo eos alere tutor non compellitur: Ergo pupilli & minores debent tutoribus & curatoribus solvere quod eorum causa impensum est.

Con-

Confectaria hujus Doctrinæ.

Confect. 1. Debent ratas habere omnes juſtas expenſas. *Si tutela quis conveniatur*, inquit jus, *reputare poteſt id, quod in rem pupilli impendit:* L. 1. ff. de contract. tut. act. v. g. quod conſumptum eſt decenti educatione, cura tutelæ, victu & veſtitu matris & ſororis, pupilli & minoris, ſi hi non habeant aliunde, unde vivant.

Confect. 2. Debent damna omnia reſarcire, quæ tutor & curator paſſi ſunt ob adminiſtrationem tutelæ vel curatelæ; quia iniquum eſt tutores & curatores pupillorum & minorum cauſa egenos fieri.

ARTICULUS II.

De negotiorum geſtione.

Negotiorum geſtio fit, cum quis negotium abſentis & quidem ignorantis gerit ſine mandato, & ſponte ſuſcipit ſine mandato; quia ſi mandatum interveniat, mandatarius dici debet, & non procurator voluntarius: ſponte debet ſuſcipere; quia ſi juſſus faciat, curator dici debet, & non negotiorum geſtor.

Prop. unica. Negotiorum geſtores, & hi quorum negotia geruntur, eadem ſibi mutuo debent, quæ curatores, & minores.

Prob. Rat. Procurator voluntarius eſt quaſi curator rei, quam adminiſtrat: ergo ad eadem tenetur, ad quæ curator: & ille, cujus negotium geritur, eſt quaſi minor: ergo ad eadem tenetur erga procuratorem, ad quæ minor erga curatorem. *Cum quis negotia abſentis gerit, ultro citroque inter eos naſcuntur actiones:* Inſt. de obl. ex quaſi contract.

Confectaria hujus Doctrinæ.

Confect. 1. Hi egent procuratore voluntario, qui ignari rerum ſuarum, nemini poſſunt res ſuas committere; quia bonum publicum poſtulat, ut bona abſentium & ignorantium adminiſtrentur.

Confect. 2. Hi poſſunt eſſe procuratores voluntarii, qui poſſunt utiliter rebus aliorum providere; minime vero qui eis providere non poſſunt, ut dictum eſt de tutoribus.

Confect. 3. Procuratores voluntarii ea ſolum poſſunt, quæ

quæ prosunt his, quorum gerunt negotia; minime vero quæ eis officiunt, ut dictum est de tutoribus.

Consect. 4. Procuratores voluntarii tenentur ad restitutionem, si dolose vel negligenter negotium susceptum administrent. *Si negotia absentis & ignorantis geras, & culpam & dolum præstare debes*: L. 21. ff. de neg. gest. Tenetur insuper lucrum cessans, & damnum emergens solvere, qui aliena negotia gerit. *Usuras præstare cogitur, ejus scilicet pecuniæ, quæ purgatis necessariis sumptibus superest*: L. 13. ibid. - - Sive sint masculi, sive fæminæ, si negotia gesserint, possunt coram judice conveniri, ut rationem reddant gestionis: *nam & mulieres negotiorum gestorum agere posse, & conveniri non dubitatur*: L. 31. ibid.

Consect. 5. Quorum negotia geruntur, eadem debent, quæ minores erga curatores: & ita tenentur, 1. Rata habere, quæ gesta sunt. *Quod utiliter gestum est, necesse est apud judicem pro rato haberi*: L. 9. ff. ibid. 2. Restituere lucrum omne cessans, & damnum omne emergens ob negotii alieni gestionem. *Sumptuum factorum usuras præstare bona fides suasit*: L. 18. C. 16. Expensæ inutiles vel liberaliter concessæ non restituuntur. *Si quid utiliter - & non materna liberalitate expendisti*, inquit jus civile, *id negotiorum gestorum actione consequi potes*: L. 11. C. ibid.

ARTICULUS III.

De rerum communione.

Rerum communio fit, cum extra societatem expresse initam plures habent aliquid commune vel ex donatione, vel ex testamento, vel ex legato.

Prop. unica. Hi, qui secum habent rerum communionem, ad eadem tenentur, ad quæ obligantur hi, qui societatem inierunt.

Prob. rat. Rerum communio est implicita & interpretativa quædam societas: ergo ad eadem tenentur, qui secum habent rerum communionem; ad quæ tenentur qui societatem inierunt.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Hi dicuntur habere rerum communionem, quibus aliquid dono, vel testamento, vel legato datum est; & hi, quibus nequit fieri donatio, sunt incapaces communionis rerum.

Confect. 2. Rerum communitas poteſt eſſe vel in rebus mobilibus, vel in rebus immobilibus; quia poteſt eſſe earum rerum donatio.

Confect. 3. In rerum communione res debent reduci ad æqualitatem pro rata ſui juris parte. In re communi & commodum & incommodum, lucrum & damnum debet æqualiter diſtribui: bona omnia communia debent in cumulum redigi: nihil debet abſcondi: fructus omnes percepti debent computari: quilibet jus habens in re communi debet bonum commune, quaſi rem ſuam inſpicere, ut eam conſervet; & quaſi rem alienam habere, ne eam ſibi adſcribat.

Neuter poteſt intempeſtive rem communem diſſolvere, ſed tenetur eam dividere juxta præſcriptum donantis, ſi donator diviſerit; ſi non diviſerit, juxta conſenſum poſſeſſorum, ſi inter ipſos ita conventum fuerit; vel juxta ſententiam judicis, ſi inter ipſos non fuerit conventum.

ARTICULUS IV.

De hæreditatis aditione.

Hæreditatis aditio eſt, cum quis hæres ſuſcipit hæreditatem ſibi debitam.

Prop. unica. Qui adit hæreditatem, eo ipſo omnibus ſe obligat, quibus aliquid ex illa hæreditate debetur.

Prob. rat. Aditio hæreditatis eſt quaſi contractus, quo hæres ſumit in ſe omnes obligationes hæreditatis: Ergo qui adit hæreditatem obligatur erga omnes, quibus hæreditas aliquid debet.

Confectaria hujus Doctrinæ.

Confect. 1. Omnis, qui hæreditatem adit ſine prævia inventarii cautione, in ſolidum obligatur omnibus creditoribus & legatariis: L. 34. ff. de jure deliber. æquum enim eſt, ut qui unam cum teſtatore perſonam ſuſtinet, omnia ejus debita ſolvat, quantumvis ei damnoſa futura ſit hæreditas.

Confect. 2. Qui vult damnoſam non ſibi fore hæreditatem, poteſt uti indulto Juſtiniani, qui permiſit, ut intra triceſimum ab adita hæreditate diem confici queat inventarium; quo confecto, non ultra vires hæreditatis cre-

creditoribus & legatariis obligatur: C. L. fin. de jur. delib.

CAPUT XII.

De Donatione.

ARTICULUS I.

Quid & quotuplex sit donatio.

Donatio a nonnullis recensetur inter contractus; ideo post contractus hic agemus de donationibus.

Juxta jus civile donatio est mera liberalitas, quæ nullo jure cogente ex sola animi liberalitate defertur ad accipientem: L. 29. ff. de donationibus. Unde donatio sic potest definiri: *Donatio est libera alicujus rei datio*; dicitur enim L. 10. C. de donationibus: *Nec ignorans, nec invitus quisquam donat.*

Donatio alia est absoluta, alia conditionata.

Donatio absoluta ea est, qua aliquid donatur absolute & sine conditione; qualis est ista his verbis concepta: do agrum meum Titio.

Donatio conditionalis ea est, qua aliquid donatur sub conditione; talis est ista his verbis concepta: do agrum meum Titio, si lauream in Theologia consequatur.

Donatio iterum alia est omnino gratuita, alia remuneratoria.

Donatio gratuita ea est, qua res donatur omnino gratuito.

Donatio remuneratoria ea est, qua aliquid donatur in præmium accepti officii.

Donatio iterum alia est inter vivos, alia mortis causa.

Donatio inter vivos ea est, qua quis vult se vivo rem donatam alterius esse: v. g. rem dat ea mente, ut statim velit accipientis fieri id, quod datur L. 1. ff. de donationibus.

Donatio mortis causa ea est, qua quis sic donat, ut velit rem datam esse donatarii, non per vitam ipsius dantis, sed post ejus mortem: ibid.

Iterum assignatur a Juristis donatio propter nuptias: & hæc triplex est.

1. Donatio sponsalitia, qua sponsi ante nuptias sibi aliquid donant intuitu matrimonii.

2. Donatio favore matrimonii, qua pater, vel extraneus dat aliquid alteri conjugum, conjugii non conjugis nomine.

3. Donatio in favorem superstitis, qua conjux donat aliquid parti sibi superstiti.

ARTICULUS II.

Quæ conditiones requirantur, ut donatio sit valida.

Prop. unica. Ut donatio sit valida, quædam requiruntur conditiones & ex parte donatoris, & ex parte donatarii: quædam & ex parte rei donatæ, & ex parte modi donandi.

1. Donator debet habere & dominium, & administrationem rei, quam donat, debetque eam sponte, & non coacte donare. 2. Donatarius debet esse capax recipiendi dominii rei, quæ donatur, debetque eam, si sit adultus, libere acceptare. 3. Res danda debet esse in commercio hominum. 4. Modus per legem præscriptus in donationibus debet exacte observari.

Prob. rat. Donatio est modus acquirendi, & transferendi dominium rerum: ergo requirit certas conditiones authoritate legum constitutas; acquisitio enim & translatio dominii fieri nequit, nisi juxta modum præscriptum a legibus: & ita

1. Donator debet habere & dominium, & administrationem rei dandæ. Debet habere dominium; quia nemo potest in alium transferre plus juris, quam ipse habet: defectu cujus conditionis tutores, & curatores non possunt donare res pupilli aut minoris, quarum habent administrationem, minime vero dominium. Debet insuper donator habere administrationem una cum dominio: defectu cujus conditionis pupilli, & minores res suas donare non possunt, quarum quidem habent dominium, minime vero administrationem.

2. Donatarius debet esse capax dominii recipiendi; quia eo fine fit donatio, ut res data possideatur a donatario: defectu cujus conditionis res pretio æstimabilis data tali Religioso in particulari est nulla; quia ex Trid. Religiosus in particulari nihil potest habere proprium. Donatarius debet insuper habere libertatem; ut

ut libere acceptet donationem; *liberalitas* enim *non potest nolenti acquiri*: L. 19. §. 2. ff. de donationibus.

3. Res donata debet esse in commercio hominum; quæ enim extra commercium sunt, possideri non possunt, ut habetur L. 9. §. 3. ff. de donationibus. *Donari non potest, nisi quod ejus sit, cui datur*, inquit jus civile.

4. Modus donationis debet esse conformis legibus; donatio enim, quamvis sit jure gentium, tamen per jus civile dirigitur.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. I. *Ex parte donatoris.* Ut donator valide donet, debet habere & dominium, & administrationem rei, quam daturus est. Ergo valide donare non possunt, qui hic subjiciuntur.

1. Infantes, & deliri senes; intellectu enim carent, inquit Aristoteles, & proinde libertate, & administratione, quæ est necessaria ad donandum: L. 23. ff. de donationibus.

2. Furiosi, & mente capti: quia his, ut dicit Clementina -- *Si furiosus*, deest & animus dandi, & potestas administrandi.

3. Mancipium, sive sit servus vel jure belli, vel jure nativitatis, vel jure emptionis; quia non habet nec rerum dominium, nec rerum administrationem: L. 28. ff. de Pactis.

4. Monachus; quia voto abdicavit dominium rerum temporalium.

5. Pupillus & minor non possunt donare res suas etiam consentiente tutore & curatore; quia utpote exclusi a rerum suarum administratione res suas contractu lucrativo possunt augere, minime vero minuere donationibus. Id colligitur ex L. 7. ff. de donationibus.

6. Filiusfamilias, qui donare quidem potest bona castrensia, & quasi castrensia, minime vero bona profectitia aut adventitia; quia bonorum castrensium habet dominium & usumfructum, bonorum vero profectitiorum nec proprietatem habet, nec usum; bonorum vero adventitiorum proprietatem habet, & non usumfructum: L. 7. ff. de donat.

7. Uxor non potest donare res dotales etiam consen-

tiente marito; quia non habet rerum dotalium administrationem; & quia oportet rem dotalem manere indemnem, & donationibus non perire: L. 21. C. de donat. & toto titulo de fundo dotali ff. & Cod.

8. Prodigus donare non poteſt; quia per judicem ei interdicta eſt bonorum ſuorum adminiſtratio: L. 28. ff. de Pact.

9. Surdus ſimul & mutus a nativitate; quia ei per legem interdictum eſt donare, & inſuper bona ſua adminiſtrare: adminiſtratio quippe requirit, ut & verba audiantur, & proferantur: L. 1. ff. de obligationibus & actionibus. Si tamen nutibus & ſcriptis agant, valide paciſcuntur.

10. Illi donare non poſſunt, quorum bona ob infandum crimen juridice publicata ſunt: quales ſunt illi, qui damnati ſunt morte, vel exilio perpetuo, vel ad metalla, vel ad triremes. Reus etiam criminis capitalis poſt latam ſententiam, niſi ab hac ſententia appellaverit; L. 25. hi enim omnes non cenſentur habere rerum ſuarum dominium.

11. Donare non poſſunt fures & raptores eas res quas furto acquiſierunt; quia non habent earum rerum dominium.

12. Donatio facta ab eo, qui eſt ære alieno gravatus, eſt nulla: quia dat quod ſuum non eſt: aut ſi eſt valida, bona data manent ſemper ſubjecta hypothecæ creditorum. Sic donatio facta a tutore, a conſule &c. aut invalida eſt, aut ſi valida, bona illius manent ſubdita hypothecæ creditoris: L. 6. C. de adminiſtratione & periculo tutorum.

Conſect. 2. *Ex parte Donatarii.* Donationes fieri non poſſunt niſi iis, qui ſunt capaces acceptandi donationem, & acquirendi dominii; unde non poteſt fieri donatio his, qui hic ſubjiciuntur.

1. Infantibus, & quidem ob defectum deliberatæ acceptationis; hi enim donationem acceptare non poſſunt, inſcii, an donatio illis nocitura ſit, vel profutura: L. 5. de regulis juris.

2. Furioſis; hi enim infantibus comparantur. Infantes tamen & furioſi donationes acceptare valent, non quidem per ſe ipſos, ſed per tutores, modo hujusmodi do-

donatio futura sit ipsis utilis, & non damnosa: L. 26. donat. & toto titulo ff. de administratione & periculo tutorum.

3. Demum donatio facta Monacho, pupillo, minori est nulla, nisi acceptetur ab iis, sub quorum cura isti subjacent; quia Monachi, pupilli & minores, utpote aliis subditi, donationem acceptare nequeunt, inscii, an sit profutura, vel nocitura Communitati, cujus nomine agunt.

His vero, qui hic subjiciuntur, defectu dominii non potest fieri donatio.

1. Donatio facta alienigenæ jure Galliæ est nulla; quia alienigena non est capax dominii accipiendi in Gallia. 2. Donatio facta mortuis civiliter est nulla, v. g. damnatis ad triremes; quia hi non possunt acquirere rerum dominium.

Conject. 3. *Ex parte rei donatæ.* Res donata debet esse in commercio hominum, & in possessione donatoris; unde donari non possunt ea, quæ hic subjiciuntur, vel quia non sunt in commercio hominum, vel quia non sunt in possessione donatoris.

1. Donari non potest res sacra, res religiosa, nisi eo fine, ut serviat in finem sacrum; quia non est in commercio hominum: L. 83. ff. de verborum obligationibus.

2. Donari non possunt bona ecclesiastica; quia utpote extra commercium hominum posita, nonnisi certis conditionibus alienari possunt, ut patet ex cap. *Nulli* de rebus Ecclesiasticis non alienandis. 3. Res aliena furto vel rapina detenta, aut deposito accepta, donari non potest; quia non est in possessione donatoris; & hæc actio non esset donatio, sed furtum; non esset liberalitas, sed rapina. 4. Donatio omnium bonorum præsentium & futurorum est nulla; quia homo non ita est dominus rerum suarum, ut possit omnia sua dare, nihil sibi reservando, quod per testamentum suum dare possit. Ita Doctores juris communiter docent.

Confect. 4. *Ex parte modi donandi.* Res donanda dari debet juxta præscripta legum; homo enim est dominus rerum suarum cum subordinatione ad Rempublicam. Ergo invalida est donatio, quæ non est juxta præscripta legum: & ita nullæ sunt seqq. donationes.

1. *Ex parte donatarii.* Nulla est donatio facta alieni-

 genæ:

genæ: quia alienigena jure Gallorum eſt incapax dominii acquirendi in Gallia, ut ſupra diximus. Item donatio facta concubinæ, niſi ſit remuneratoria, & conſtet de ſervitio, eſt nulla: quia concubina cenſetur indigna omni donatione gratuita: L. 2. C. de donationibus inter virum & uxorem. Donatio facta tutori per pupillum, curatori per minorem, Medico per ægrotum, Procuratori, Advocato, Judici per clientem, Magiſtro per diſcipulum, Confeſſario per pœnitentem, eſt nulla; quia hæ donationes cenſentur extortæ. Donatio facta per patrem filio ſuo ex adulterio nato, item filio ſpurio, exceptis alimentis, eſt nulla.

Item ex parte donatarii donatio non valet, niſi tacite vel expreſſe acceptetur coram donatore per donatarium ipſum, vel per ejus procuratorem, vel naturalem, qualis eſt pater, vel per alium ad hoc ſpecialiter deputatum: ſicuti enim non eſt contractus, niſi ex conſenſu mutuo partium; ita non eſt donatio, niſi ex conſenſu mutuo donatoris & donatarii. Vult enim Juſtinianus donationem ſe habere *ad exemplum venditionis*, in qua requiritur utriusque contrahentis conſenſus.

2. *Ex parte modi donandi.* Donatio eſt nulla, ſi non fiat juxta conditiones præſcriptas a Principe. Sic donatio mortis cauſa eſt nulla, ſi non fiat mentio expreſſa vel tacita mortis, vel periculi mortis: L. 31. ff. de donationibus mortis cauſa. Item eſt nulla ſi deſit præſentia dantis & donatarii ob acceptationem requiſitam: L. 38. ff. ibidem. Item donatio mortis cauſa eſt nulla, ſi fiat ea conditione, quod erit irrevocabilis; quia privat donatorem factione teſtamenti. Demum in Gallia nulla eſt donatio ſive gratuita, ſive remuneratoria, ſive reciproca, ſive non reciproca, ſive intuitu matrimonii, ſive non, ſi caret inſinuatione: idque jubetur: C. L. 30. de donationibus. Eſt autem inſinuatio coram competente judice legitima donationis factæ publicatio.

Valet tamen donatio in ſequentibus caſibus ſine inſinuatione. 1. In magiſtro militum, cum res mobiles tam ſuas quam ex ſpoliis hoſtium habitas donat militibus: L. 34. C. de donationibus. 2. Cum quis donat pro reparatione domus: L. 36. ibid. 3. Cum donat pro redemptione captivorum, vel pro cauſa pia. ibid.

ARTI-

ARTICULUS III.

De Revocatione Donationis.

Prop. unica. Toties revocari poteſt donatio, quoties donator vel coacte, vel irrationabiliter cenſetur donaſſe.

Prob. rat. Lex utrumque requirit in donatore, ſcilicet, quod ſponte donet, & quod rationabiliter, & juſta de cauſa bona ſua largiatur: Ergo toties poteſt revocari, quoties vel coacte, vel irrationabiliter cenſetur facta donatio.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Donatio poteſt revocari in ſequentibus caſibus. 1. Quando donator exceſſit in donando, & adeo prodigus fuit, ut nihil ſibi retinuerit, ut teſtetur, quia hæc donatio cenſetur irrationalis: Leg. Finali. C. *de revocanda donatiane*; quia donator debet poſſe teſtari, & filii debent poſſe ſuccedere portioni legitimæ. 2. Si donatarius enormiter eſſet ingratus erga donatorem, v. g. ſi donatori atroces inferat injurias, ſi inopia preſſum non alat, ſi incarcerato non ſuccurrat: quæ ingratitudo debet prius probari coram judice, nam ante ſententiam judicis donatarius non tenetur reſtituere. Ibid. *Generaliter ſancimus omnes donationes*, inquit jus, *lege conſectas, firmas, illibatasque manere, ſi non donationis acceptor ingratus erga donatorem inveniatur*: L. ultima. C. de revocandis donationibus. Hæc regula locum non habet in donationibus factis Eccleſiæ; quia ingratitudo Prælati non poteſt officere Eccleſiæ, neque animæ donatoris, in cujus bonum cenſetur facta donatio. Non valet pariter eadem regula, cum donatio eſt remuneratoria; quia cenſetur facta ad compenſandum acceptum officium. Nec valet pariter, cum donator de ingratitudine non conqueſtus eſt, & per vitam non retractavit donationem: ibid. 3. Cum non ſervantur a donatario juſtæ & honeſtæ conditiones appoſitæ a donatore; quia donator non cenſetur donaſſe niſi hac conditione: ibid. 4. Si donator prole carens non exiguam, ſed magnam partem bonorum gratuito, & non remuneratorie donavit, poſtea naſcatur ei proles, aut filii abſentes redeant, aut filius naturalis illegitimus fiat legitimus per ſequens ma-

matrimonium; quia ex justa juris dispositione inest huic donationi hæc tacita conditio: res donata tua erit nisi nascantur mihi liberi, aut redeant quos credebam periisse, aut illegitimi efficiantur legitimi: ita vulgo Doctores juris civilis. 5. Si donatio facta est extraneo, tota revocari potest: si facta sit alicui ex parentibus, vel Ecclesiæ, revocari potest, non ex toto, sed ex parte, quantum necessarium est, ut proles nata congruam habeat hæreditatem. *Si donator postea susceperit liberos*, inquit jus, *totum quidquid largitus fuerat, revertatur in ejusdem donatoris arbitrio, ac ditione mansurum:* L.8.C. de revocandis donationibus. In Gallia filii adoptati supervenientes non revocant donationem. 6. Si donatio fuerit inofficiosa, id est contra officium paternæ pietatis: ut si pater tantum donet, ut filii priventur sua portione legitima; tunc enim pater donator potest revocare donationem: & si pater id non faciat, filii possunt exigere a judice revocationem donationis; quia jus habent, vivente patre, ut conservetur hæreditas, & ut mortuo patre eis adjudicetur.

Confect. 2. Donatio potest revocari, si fuerit facta errore terminato ad principale motivum donandi, minime vero errore terminato ad secundarium motivum donandi; quia error circa substantiam rei facit involuntarium: error vero circa accidentia non tollit voluntarium. Sic donatio facta ob causam præteritam vel præsentem, quæ vere non est, est nulla: v. g. si dem tibi aliquid, quia egisti causam meam apud Principem: si dem tibi aliquid, quia es pauper; si res ita non est, donatio est nulla, quia error est circa principale motivum. Item donatio facta per novitium monasterio, si ei voveat, revocatur hoc ipso quod non facta est professio.

Donatio vero valet, si cesset secundarium motivum: v. g. si dem, quia es pauper; licet simules pietatem, ut excites meam misericordiam, donatio valet, modo sis vere pauper, licet non sis vere pius; quia error est circa motivum secundarium.

Donatio isto modo præfixa: lego tibi talem fundum triginta jugerum, talibus finibus conterminum, valet donatio totius fundi, licet sint sive plura, sive pauciora jugera; quia error est circa accidentia. Donatarius

non

non poteſt jugera plura exigere, ſi ſint pauciora, nec tenetur reddere, ſi ſint plura; quia, ut optime ait Baldus, menſura in tali caſu non eſt limitans, vel præfigens extenſionem fundi, ſed ſolum deſignans locum & ſitum fundi. Idem dic de iſta donatione: Lego talia jocalia Petro, quæ æſtimantur centum nummis; ſi pluris valeant, non tenetur donatarius exceſſum reddere hæredi; ſi minoris valeant, non poteſt exigere defectum ab hærede: quia error eſt circa accidentia, nimirum circa valorem. Si vero donatio iſto modo præfigatur: Lego tot tibi jugera in tali fundo, lego tibi tot nummos ex argento, quod eſt in tali arca; donatarius non poteſt ultra exigere, quia menſura tunc eſt limitans, & præfigens rem legatam, & non ſolum manifeſtans.

Conſect. 3. Donatio extorta per metum ad id incuſſum injuſte, non valet, niſi juramento firmetur: quia eſt involuntaria: tunc donator tenetur donare, quia juravit; ſed donatarius tenetur reſtituere, quia per metum coegit.

Conſect. 4. Donatio mortis cauſa revocatur, ſi donatorem pœniteat, ſi donatarius moriatur ante donatorem; quia cenſetur facta hac conditione, quod donatarius non potiatur donatione niſi ſupervivat donatori.

ARTICULUS IV.

De variis conditionibus, quæ donationi apponi poſſunt.

Prop. unica. In donatione poſſunt variæ apponi conditiones, modo non ſint ſubſtantiæ donationum contrariæ.

Prob. rat. deſumpta ex jure. Donatio eſt contractus: L. 7. C. de donat. Ergo cum in omni contractu poſſint apponi conditiones, modo non ſint contra ſubſtantiam contractus, illud poterit pariter fieri in donatione.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. *Quæ conditiones non ſint contrariæ donationi.* 1. Donator poteſt rem ſuam donare vel abſolute, vel conditionate, vel quoad proprietatem, vel quoad uſum: uſum vero poteſt donare, vel ad ſemper, vel pro certo

tempore; quia quilibet liber eſt in ſuis donis. 2. Poteſt donator rem ſuam donare vel expreſſe obligando ſe oneri evictionis & ſolutionis intereſſe, vel nihil expreſſe dicendo de utroque onere; quia eſt liber in ſuis donis. 3. Si exprreſſe ſe ad illud onus obligaverit, tenetur: ſi expreſſe ſe ab illo onere exemerit, non tenetur; quia nemo poteſt invitus per contractum obligari. Si expreſſe de illo onere nihil dixerit, juxta æquitatem eximitur; quia non æquum eſt liberalitatem nocere donatori. Propter eamdem rationem, ſi quis mihi rem alienam donavit, & hæc evincatur, nulla mihi actio competit contra donatorem. Item, ſi quis mihi ſummam aliquam, aut rem frugiferam promiſit, is non tenetur uſuras ſolvere. *Cùm quis*, inquit jus civile, *donationis cauſa pecuniam, vel aliquid aliud promiſit, de mora ſolutionis pecuniæ uſuras non debere ſummæ æquitatis eſt:* L. 18. ff. de donat. Si tamen dolus intercesſerit, & damnum donatario acceſſerit, tenetur donator damnum reparare, ut dicit Labeo. Ibid. *Si quis mihi rem alienam donavit, inque eam ſumptus magnos fecero, & ſic evincatur, plane de dolo me poſſe adverſus eum*, id eſt, donatorem, *habere actionem conſtat.*

Conſect. 2. *Quæ conditiones donationi ſint contrariæ.* 1. Donatio non poteſt fieri ea conditione, quod pro libitu donatoris ſine conſenſu donatarii eadem donatio revocari poſſit; quia hoc eſt contra naturam donationis. Si donationes *perfectæ fuerint, temere revocari non poſſunt:* L. 2. Inſt. tit. 7. de donat. 2. Donatio non poteſt fieri ea conditione, quod res donata non poterit exigi a donatario; quia donatio completa vim habet venditionis, & transfert rem ad donatarium, ita ut traditionis neceſſitas incumbat donatori: L. 35. C. de donationibus. 3. Donatio non poteſt fieri ea conditione, ut poſt completam donationem poſſint a donatore ſine conſenſu donatarii novæ apponi conditiones: *Quia perfecta donatio conditiones poſtea non capit:* L. 4. C. de donationibus, quæ ſub modo, &c.

CAPUT XIII.

De Teſtamentis, Codicillis & Legatis.

ARTICULUS I.

Quid Teſtamentum, Codicillus & Legatum: & quæ requirantur in Teſtamenti factione.

Donatio mortis cauſa ea eſt, ut diximus, qua quis ſic donat, ut velit rem donatam eſſe donatarii poſt mortem donatoris; quia donatio mortis cauſa habet affinitatem cum Teſtamento, Codicillo, Legato, Fideicommiſſo. Ideo de his omnibus hic agemus.

Teſtamentum, ſi nomen attendas, eſt teſtatio mentis: ſi rem inſpicias, teſtamentum eſt ultimæ voluntatis diſpoſitio, directaque hæredis inſtitutio; itaque teſtamentum duo importat. 1. Ultimam voluntatis diſpoſitionem. 2. Hæredis inſtitutionem. Inſtitutio hæredis eſt nominatio ſucceſſoris in univerſum jus teſtatoris.

Codicillus eſt ultima voluntatis diſpoſitio ſine inſtitutione hæredis.

Legatum eſt teſtatoris particulare donum ab hæreditate ſelectum.

Fideicommiſſum eſt ultima voluntatis diſpoſitio, qua teſtator hæredis ſui fidei committit aliquid alteri tradendum, v. g. vel integram hæreditatem, vel aliquid de hæreditate.

Teſtamentum eſt duplex, aliud in ſcriptis, aliud nuncupativum. Teſtamentum in ſcriptis, ſeu clauſum, eſt teſtamentum, quod teſtator, vel a ſe, vel ab alio ſcriptum, ſed ſua ſemper manu ſubſcriptum, tradit Notario coram ſeptem teſtibus idoneis, declarando ibi contineri ultimam voluntatis ſuæ diſpoſitionem.

Teſtamentum nuncupativum eſt illud, quo teſtator coram teſtibus idoneis articulata voce declarat ultimam voluntatis ſuæ diſpoſitionem, & hæredem ſuum nominat.

ARTICULUS II.

De Requiſitis ad valorem Teſtamenti.

Prop. unica. Eædem requiruntur conditiones in teſtamento, quæ requiruntur in donatione.

Prob. rat. Teſtamentum eſt ſpecies donationis: Ergo eædem requiruntur conditiones in teſtamento, quæ in donatione: & ita aliæ ſunt conditiones ex parte teſtatoris, aliæ ex parte hæredis, aliæ ex parte rei donatæ, aliæ ex parte modi faciendi teſtamentum. Quæ omnia ſigillatim percurremus.

ARTICULUS III.

De his, qui Teſtamentum valide facere poſſunt.

Prop. unica. Hi omnes teſtamentum poſſunt valide facere, qui domini ſunt rerum ſuarum, & qui liberam habent rerum ſuarum diſpoſitionem.

Prob. rat. Teſtator per teſtamentum transfert in hæredem bonorum ſuorum dominium: Ergo debet habere & dominium, & liberam bonorum ſuorum diſpoſitionem.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Hinc ſequitur, quod valide teſtari queant qui hic ſubjiciuntur. 1. Reges & ſubditi; quia illi altum, iſti vero ſubordinatum habent rerum ſuarum dominium. 2. Domini, & vaſalli; quia illi directum, iſti vero utile habent rerum ſuarum dominium. 3. Quicumque ſunt extra poteſtatem alterius; quia habent & dominium & liberam rerum ſuarum diſpoſitionem. Sic minores poſſunt facere teſtamentum ſine conſenſu curatorum, licet contrahere nequeant ſine eorum conſenſu; quia contractu conditionem ſuam pejorem facere poſſunt, minime vero teſtamento. Sic ſpurii poſſunt facere teſtamentum ſine conſenſu patris naturalis. Sic bello capti poſſunt facere teſtamentum: quia captivitas bellica apud Chriſtianos non inducit veram ſervitutem. 4. In Gallia excommunicati, hæretici tolerati poſſunt facere teſtamentum; quia habent & diſpoſitionem, & dominium rerum ſuarum. 5. In Gallia Clerici poſſunt facere teſtamentum de bonis ex Præbenda provenientibus; quia cenſentur coram hominibus habere bonorum illorum & dominium & diſpoſitionem: relinquitur enim eorum conſcientiæ horum bonorum diſpoſitio. 6. Cœcus a nativitate cum octo teſtibus valide teſtamentum facit. 7. Mutus ſimul & ſurdus, ſi ſciat ſcri-

ſcribere, valide teſtamentum conficit. 8. Spurii, modo alium a patre & avo, alium a matre & avia hæredem inſtituant; & ſi inteſtati decedant, bona eorum addicuntur Regi, aut domino, cujus ſunt vaſalli. Prædicti omnes, ſive ſani, ſive ægri, poſſunt valide teſtamentum condere.

ARTICULUS IV.

De his, qui teſtamentum non poſſunt valide facere.

Prop. 1. *Ex defectu dominii.* Teſtamentum valide facere nequeunt hi omnes, qui rerum ſuarum non habent dominium.

Prob. rat. Teſtator per teſtamentum transfert in hæredem rerum ſuarum dominium: Ergo teſtamentum facere nequit qui illud dominium non habet.

Conſectaria hujus doctrinæ.

Hinc ſequitur, quod teſtamentum facere nequeunt, qui hic ſubjiciuntur. 1. Servi, id eſt mancipia, ſive ſint ſervi a nativitate, ſive ſint bello capti, ſive ſe venire paſſi ſint; quia hujusmodi ſervi nullum habent rerum ſuarum dominium. Vigebat olim triplex illa ſervitus, ſed jam apud Chriſtianos abolita eſt. 2. Religioſus profeſſus; quia per votum ſolemne renuntiat dominio rerum temporalium; bene tamen ante profeſſionem: ita jus Gallorum: *Ordonances d' Orleans* art. 19. *de Blois.* art. 28. Religioſus extra Galliam, v. g. in Italia, poteſt cum licentia Papæ facere valide teſtamentum. 3. Filiusfamilias ſive ſit conjugatus, ſive non, ſi non ſit extractus e poteſtate paterna vel per emancipationem, vel per mortem naturalem, aut civilem patris, non poteſt, etiam conſentiente patre, valide teſtamentum facere de bonis non caſtrenſibus, aut quaſi caſtrenſibus; quia non habet bonorum illorum abſolutum dominium: de quo ita jus civile: *Qui in poteſtate parentis eſt, teſtamenti faciendi jus non habet:* L. 6. ff. *qui teſtamentum facere poſſunt.* Ratio Ulpiani hæc eſt: *quia nihil ſuum habet:* bene de bonis caſtrenſibus, id eſt, bello acquiſitis, aut quaſi caſtrenſibus, id eſt Clericatu, aut Magiſtratu, aut arte liberali comparatis; quia modi illi comparandi militiæ aſſimilantur: de quo ita jus civile: *Omnes omnino, quibus quaſi caſtrenſia peculia habere ex legibus conceſſum eſt, habeant licentiam in ea tantum*

tummodo ultimas voluntates concedere. L. ult. C. qui teſtamenta facere poſſunt. 4. Per ſupremam curiam damnatus vel ad mortem naturalem, vel ad mortem civilem, v. g. ad perpetuas triremes, ad perpetuum exilium; quia hi non habent rerum ſuarum dominium. Miles tamen damnatus ad mortem ob delictum præciſe contra regulas militiæ, valide teſtari poteſt. De utroque caſu jus civile ſic habet: *Edicto Prætoris bonorum poſſeſſio his denegatur, qui rei capitalis damnati ſunt, neque in integrum reſtituti ſunt:* L. 13. ff. de bonorum poſſeſſionibus. Si tamen non damnatus ſit, ſed ſolum accuſatus, vel a ſententia appellaverit, teſtamentum facere poteſt. *Si quis poſt accuſationem, in cuſtodia fuerit defunctus indemnatus, teſtamentum ejus valebit:* L. 9. ff. qui teſtamenta facere poſſunt, & L. 13. ibid. 5. Alienigena non poteſt facere teſtamentum in eo regno, in quo eſt alienigena, ſed bona ejus addicuntur fiſco. Sicuti enim peregrini capere non poſſunt hæreditatem: L. 1. C. de hæredibus inſtituendis; ita nec teſtamentum facere: bene tamen, ſi litteris Principis factus fuerit regnicola. In Occitania omnes extranei habentur pro regnicolis. Item mercatores extranei Lugduni commorantes. Hi licet extranei valide teſtamentum faciunt; *Quia cives allectio facit:* L. 7. C. de incolis. 6. Fugitivus a Regno, ſi extra Regnum domicilium elegerit, non poteſt teſtari de bonis, quæ poſſidet in Regno, quod deſeruit; quia aufugiens amittit bonorum ſuorum dominium; bene tamen, ſi diſceſſerit e Regno animo redeundi; quia diſceſſio ad tempus non aufert rerum dominium.

Prop. 2. *Defectu libertatis & plenæ deliberationis.* Teſtamentum facere nequeunt quicumque non habent plenum uſum libertatis, neque liberam bonorum ſuorum diſpoſitionem.

Prob. 1. Ex jure civili. *In eo qui teſtatur*, inquit, *ejus temporis, quo teſtamentum facit, integritas mentis, non corporis ſanitas exigenda eſt:* L. 2. ff. qui teſtamenta facere poſſunt.

2. *Rat.* Teſtator per teſtamentum transfert in hæredem bonorum ſuorum dominium: ergo libere debet illud efficere: ergo ſi plena libertate non fruatur, non poteſt facere teſtamentum.

Confect.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Hinc ſequitur, quod teſtari non poſſunt, qui hic ſubjiciuntur.

1. Amens, niſi per lucida intervalla, furioſus, phreneticus, ebrius; quia hi omnes carent uſu rationis: teſtamentum tamen factum ante furorem, amentiam, ebrietatem &c. firmum & ratum eſt: L. 9. C. eodem titulo. 2. Pupillus, etiam ſi doli capax; quia non cenſetur habere uſum rationis: de quo ita Juſtinianus: *Teſtamentum non poſſunt facere impuberes; quia nullum eorum animi judicium eſt*: L.2.Inſtitutionum tit 12. quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum.§.1.-- 3. Qui in teſtamento condendo deceptus eſt errore terminato ad ſubſtantiam; quia teſtator tunc non cenſetur libere voluiſſe; v. g. ſi loco Titii hæredis ſcribatur Sempronius: minime vero, ſi deceptus fuerit errore terminato ad accidentia; v. g. ſi ſcribatur: Titius nobilis hæres eſto, licet Titius non ſit nobilis. 4. Qui in teſtamento condendo coactus eſt timore injuſte incuſſo; quia tunc non cenſetur libere voluiſſe: attamen preces & blanditiæ non reddunt teſtamentum invalidum. 5. Teſtamentum non facit qui proponens teſtamenti factionem, eam non complevit, ſed teſtamentum ſine ſubſcriptione, ſine temporis deſignatione, Gallice *ſans datte*, deſeruit; quia non cenſetur complete voluiſſe. 6. Mutus ſimul & ſurdus non caſu, ſed a nativitate, non poteſt valide teſtari; quia non cenſetur plenam habere libertatem: bene tamen, ſi ſit ſurdus ſolum, vel mutus ſolum, modo ipſe ſuum ſcribat teſtamentum. De utroque caſu ita jus civile: *Surdus & mutus teſtamentum facere non poſſunt; ſed ſi quis poſt teſtamentum factum valetudine, aut quolibet alio caſu mutus, aut ſurdus eſſe cœperit, ratum nihilominus permanet teſtamentum.* L. 6. §. 1. ff. qui teſt. facere poſſ. *Si ponamus hujusmodi litteras ſcientem, omnia quæ priori interdicimus, hæc ei manu ſua ſcribenti permittas*: L. 10. C. eodem titulo. 7. Prodigus, cui per Magiſtratum interdicta eſt bonorum ſuorum diſpoſitio; quia non cenſetur plenam habere libertatem; & quia Reipublicæ intereſt, ne quis re ſua male utatur: de quo ita jus: *Is; cui lege bonis interdictum eſt, teſtamen-*

mentum facere non potest; sed & si fecerit, ipso jure non valet. Quod tamen interdictione vetustius habuerit testamentum, hoc valebit: L. 18. ff. qui test. facere poss.

Tamen in favorem causæ piæ testari potest prodigus; quia non censetur rebus suis male uti, si in causas pias impendat. Id possunt etiam mutus & surdus; quia si signis exprimant se velle res suas Deo consecrare, lex nedum vetat, sed permittit testamenti factionem.

Item in favorem filiorum testari possunt. 1. Filiusfamilias; quia dando filiis, dat iis, quibus pater, cui subjicitur, dare tenetur. 2. Pupillus, quia dando filiis, quos aliquando suscipiet, dat iis, quibus ut demus, natura suggerit. 3. Prodigus; quia dando filiis, non censetur rebus suis male uti.

ARTICULUS V.

De his, qui institui possunt hæredes.

Prop. unica. Ut testamentum sit validum ex parte hæredis, is qui hæres instituitur, debet posse recipere rerum dominium & tempore, quo fit testamentum, & quo moritur testator, & quo aditur hæreditas.

Prob. rat. Testamentum fit eo fine, ut hæres accipiat hæreditatem: ergo is, qui instituitur hæres, debet posse accipere rerum dominium; & ita hæredes institui possunt omnes, qui possunt accipere rerum temporalium dominium.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Hinc sequitur, quod hæredes institui possunt, qui hic subjiciuntur.

1. Liberi & nati, & nascituri, modo in lucem edantur. *Sancimus*, inquit jus civile, *si vivus perfecte natus est, licet illico postquam e terra cecidit, vel in manibus obstetricis decessit, nihilominus testamentum rumpit*, scilicet, si præteritus fuerit: L. 3. C. de posthumis hæredibus instituendis. Cogniti & incogniti; nam ut dicit idem jus: *extraneum penitus ignotum hæredem quis instituere potest:* L. 11. C. de hæredibus instituendis. Si extraneum ignotum possit quis hæredem instituere, a fortiori propinquum: de quo ita habetur lib. 2. Instit. tit.

14. §. 12. *Ii, quos numquam testator vidit, hæredes institui possunt, veluti si fratris filios peregrinantes, ignorans qui essent, hæredes instituerit: ignorantia enim testantis inutilem institutionem non facit.* 3. Non modo privati institui possunt hæredes, sed etiam communitas, cum onere amortizationis, ut dicunt; quia Communitas dominium rerum valide acquirit, modo privilegium adhoc a Principe obtinuerit; de quo ita Justinianus, C. de hæredibus instituendis L. 8. *Collegium*, inquit, *si nullo speciali privilegio subnixum sit, hæreditatem capere non posse dubium non est*: Ergo si habeat privilegium, id poterit. 4. Exules ad certum tempus e Regno, immo & exules in perpetuum non quidem a Regno, sed e Provincia hæredes institui possunt; quia dominium possunt acquirere. 5. Homo accusatus, sed nondum damnatus, sive sit innocens, sive reus; quia si absolvatur, sibi acquirit hæreditatem, si condemnetur acquirit fisco. 6. Spurius potest esse hæres alterius testatoris a patre, vel avo, matre, vel avia; quia soli patri & avo, matri & aviæ prohibetur constituere hæredem spurium suum, & spurius potest instituere hæredem alium quemcumque a patre & avo. 7. Homo, qui vovit paupertatem extra Religionem approbatam, v. g. devoti aut devotæ viventes extra claustra: ita Chopinus. Item Eremitæ, Hospitalarii, non viventes intra claustra: ita Fevretus. 8. Communitas Politica, Communitas Ecclesiastica, Communitas Monastica, nisi lex aliqua obstet, potest hæres institui. *Collegium, si nullo speciali privilegio subnixum sit, hæreditatem capere non posse dubium non est*: L. 8. C. de hæredibus instituendis. 9. Institui hæredes possunt hi etiam, qui testamentum facere non possunt, modo dominium vel sibi, vel aliis possint acquirere, v. g. furiosi, muti, infantes, servi: de quo Justinianus: *Furiosus, & mutus, & posthumus, & infans, & filiusfamilias, & servus alienus testamenti factionem habere dicuntur; licet enim testamentum facere non possint, attamen ex testamento res sibi vel aliis acquirere possunt*: L. 2. Inst. tit. 19. §. 4.

ARTI-

ARTICULUS VI.

De his, qui hæredes inſtitui non poſſunt.

Prop. unica. Illi hæredes inſtitui non poſſunt, qui vel ex jure naturali, vel ex jure poſitivo non poſſunt acquirere bonorum temporalium dominium.

Prob. Teſtamentum fit eo fine, ut hæres acquirat dominium bonorum pertinentium ad teſtatorem: Ergo illi hæredes inſtitui non poſſunt, qui ſunt incapaces acquirendi dominii vel ex ſe, vel ex ſtatuto legum.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Hinc ſequitur, quod omnes, qui hic ſubjiciuntur, nequeant hæredes inſtitui. Ex vi juris naturalis, aut gentium hæredes inſtitui non poſſunt 1. Amentes; quia ob defectum perennem rationis ſunt incapaces dominii, & ad Rempublicam ſpectat eis tutores eligere. 2. Religioſi; quia jam ob votum paupertatis, inquit Rebuffus, pro mortuis habentur, & nullus Religioſus poteſt bona temporalia poſſidere, niſi ad ſummum in communi. In Regno Franciæ Monaſteria numquam ſucceſſerunt, neque ſuccedunt, ut docet Fabri. Sic Monachi facti Epiſcopi non poſſunt ſuccedere; quia ſunt Religioſi. Sic mendicantes Religioſi, ſic Clerici regulares, ſic Jeſuitæ, ſic milites Jeroſolymitani non poſſunt ſuccedere. Religioſi tamen jure antiquo Juſtiniani poterant ſuccedere, nullo impedimento ex ſanctimoniali converſatione generando, ſive ſoli, ſive cum aliis ad ſucceſſionem vocantur: L. 56. C. de Epiſcopis & Clericis, 3. Teſtatoris mancipia non a ſe manumiſſa; quia ſervi non habent dominium.

Ex vi juris poſitivi hæredes inſtitui non poſſunt, 1. Filius ſpurius, id eſt, natus ex ea, cum qua teſtator non poterat habere conjugium, non poteſt inſtitui hæres ſui patris, nec ſui avi: & vice verſa pater, & avus non poſſunt eſſe hæredes filii ſpurii; quia jus illicitam illam copulam punire voluit: Novell. 89. cap. ult. Attamen parentes collaterales poſſunt habere eos & hæredes, & teſtatores: Novel. 89. cap. 15. Ita jus civile inceſtuoſos filios perhorreſcit, ut vetet illos a ſuis

a ſuis parentibus nutriri; in quo tamen corrigitur a jure canonico. 2. Apoſtatæ, hæretici & eorum fautores poſt latam ſententiam; quia jus voluit incapaces eſſe dominii, qui recedunt ab Eccleſia. Ita Auth. *Credentes*, ubi ſic habetur: *Hæreticus aut fautor hæreticorum &c. ſit inteſtabilis, ut nec teſtandi liberam habeat facultatem, nec ad hæreditates ſuccedat*: C. de Hæret. 3. Civitas hoſtium, quia cives *non debent bonis ſuis hoſtes Reipublicæ adjuvare.* 4. Communitas Judæorum; quia hoſtis eſt Eccleſiæ. 5. Damnatus per ſupremam curiam morte naturali vel civili; quia eſt incapax dominii: L. 17. ff. de pœnis. 6. Hæres aut legatarius, qui convincitur teſtatorem occidiſſe, ad ejus uxorem acceſſiſſe, ei inſigniter nocuiſſe, vel decumbenti in lecto, aut in carcere detento non ſuccurriſſe; quia meretur ob ingratitudinem deſtinata hæreditate privari. 7. Servus adulterii convictus cum domina ſua, ejusdem dominæ hæres inſtitui non poteſt: ita Inſt. lib. 12. tit. 14.

Ex vi præſumptæ ſuggeſtionis teſtamenti hæredes inſtitui non poſſunt.

1. Qui ſcripſerunt teſtamentum, non poſſunt ejus teſtamenti, quod ſcripſerunt, emolumentum aliquod percipere. 2. Tutores non poſſunt inſtitui hæredes pupillorum, nec curatores ſuorum minorum. 3. Medicus non poteſt inſtitui hæres ſui ægroti, nec judex ſui clientis, nec magiſter ſui diſcipuli, nec concubina ſui amaſii, nec Communitas religioſa Novitii, qui in ea ſuſcipitur: ita Bordeau in notis ad Lovetum.

ARTICULUS VII.

De requiſitis in teſtamento ex parte teſtium.

Prop. unica. Ut teſtamentum ſit validum ex parte teſtium, requiritur certus numerus teſtium, & certæ dotes in teſtibus.

Prob. Leges determinarunt certum numerum teſtium in quolibet teſtamento, & certas dotes in teſtibus, ut omnis fraus & dolus tolleretur: Ergo hæc omnia ſunt neceſſario obſervanda, ut teſtamentum ſit validum. Ex quo ſequentia inferuntur.

Confectaria hujus Doctrinae.

Numerus teftium jure Romano civili, ubi viget, eft ille.

1. In teftamento cœci requiruntur octo teftes. In alio teftamento, five fcripto, five nuncupativo requiruntur feptem teftes. 3. In teftamento ruftici rure facto fufficiunt quinque teftes. 4. In teftamento, five rure, five in urbe, five fiat tempore peftis, fufficiunt quinque, immo aliquando duo teftes. 5. In teftamento patris & matris erga filios legitimos fufficiunt duo teftes: vel teftamentum a folo patre fcriptum, aut a cunctis fubfcriptum filiis --- fi fit fcriptum ab extraneo, ad minus requiruntur duo teftes. 6. In teftamento defcendentis erga afcendentes, fi defcendens liberis careat, fufficiunt duo teftes, vel teftamentum propria manu fubfcriptum, aut a cunctis afcendentibus fubfcriptum; minime vero, fi fint defcendentes. 7. In teftamento facto coram Principe, vel coram judice, fufficit unus teftis cum Notario. 8. In teftamento militari fufficiunt duo teftes: miles autem cenfetur is, qui vel in caftris eft, vel vadit ad caftra, vel exit e caftris cum licentia ad tempus: & miles cenfetur per annum ab obtenta licentia; minime vero ille, *qui habet abfolutam licentiam.* 9. In teftamento ob caufas pias fufficiunt duo teftes: ita lib. 2. Inft. tit. 10. 10. In certis locis, v. g. Tolofæ, Montis - Peffulani fufficiunt duo teftes. 11. In teftamento, ubi viget Jus canonicum, fufficiunt duo teftes & Parochus, aut quatuor teftes fine Parocho: *Cap. cum effet* extra de teftamentis. 12. In teftamento, in quo inftituuntur hæredes ii, quibus competit hæreditas ab inteftato, fufficiunt quinque teftes.

Dotes teftium. Teftes in teftamento debent effe non cœci, non furdi, non muti, non furiofi, non pupilli teftatoris, vel hæredis, nec fratres, nec cognati: qui non fint nec fub hæredis, nec fub teftatoris poteftate pofiti: non infames, quales funt hiftriones, adulteri, lenones; fed mafculi, puberes, ad hoc rogati & vocati, finguli eodem tempore fubfcribentes, videntes teftatorem, omnes proprio figillo vel communi confignent: lib. 2. Inft. tit. 10. Iftud ultimum ufu contrario abrogatum eft, & loco figilli quisque fuum nomen

fcri-

ſcribit. Quas dotes hic ſtrictim recenſuimus, eas habes fuſe deſcriptas apud Juſtinianum loco citato.

Itaque qui hic ſubjiciuntur, teſtes in teſtamento eſſe non poſſunt. 1. Mulier. 2. Impuberes. 3. Servi, id eſt, mancipia. 4. Monachi Profeſſi. 5. Furioſi, niſi in dilucidis intervallis. 6. Prodigi. 7. Muti. 8. Surdi, qui omnino non exaudiunt. 9. Legibus improbi, id eſt notati infamia. 10. Peregrini; teſtes enim debent eſſe cives Romani. 11. Pater in teſtamento filii, & vice verſa filius in teſtamento patris. 12. Frater in teſtamento fratris. Demum hæres non poteſt eſſe teſtis in teſtamento, in quo conſtituitur, bene tamen legatarius, ut habetur L. 20. qui teſtamenta facere poſſint.

ARTICULUS VIII.

De nullitate teſtamenti ob varias cauſas.

Prop. unica. Ut teſtamentum ſit validum ex parte formæ, plures requiruntur conditiones, quibus omiſſis, teſtamentum eſt nullum.

Prob. Teſtamentum eſt juris publici: Ergo nullum erit, ſi careat conditionibus a jure requiſitis.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. *Ex parte hæredis.* 1. Hæres debet nominatim exprimi, & non ſolis ſignis deſignari: L. 29. *jubemus*, C. de teſtam. 2. Hæres ſive unus, ſive multiplex, debet eſſe univerſorum bonorum cum onere ſolvendi legata; quia alias teſtator partim teſtatus, partim inteſtatus decederet: teſtamentum tamen militis poteſt eſſe tantum aliquorum bonorum.

Conſect. 2. *Ex parte teſtatoris.* Requiritur, quod teſtator non ſuſpendat ſuum teſtamentum conditionibus aut impoſſibilibus, aut inhoneſtis; ſed ſi quas apponat conditiones, oportet, ut ſint honeſtæ & poſſibiles: impoſſibiles enim & inhoneſtæ conditiones pro nullis habentur: L. 2. ff. de hæredibus inſtituendis. Conditio eſt impoſſibilis, cum ponitur pro conditione aliquid, quod fieri non poteſt v. g. Titius hæres eſto, ſi volaverit. Conditio eſt inhoneſta, cum ponitur aliquid pro conditione, quod lege

 pro-

prohibetur, v. g. Titius hæres esto, si patrem non aluerit.

Confect. 3. *Ex parte testamenti scripti & nuncupativi.* 1. Ut validum sit testamentum scriptum, debet vulgari idiomate scribi. Gallice in Gallia, Italice in Italia, & charactere vulgari. 2. Sufficit, quod sit scriptum vel propria manu testatoris, vel manu alterius, modo non scribatur manu ipsius hæredis, aut manu ipsius Parochi, si Ecclesia instituatur hæres, aut manu alicujus, qui sit membrum ejus Communitatis, quæ hæres instituatur.

Ut testamentum nuncupativum sit validum, testator debet vel per se, vel per alium, quem testator approbet, voluntatem suam declarare coram testibus, non disjunctive, sed collective præsentibus: debetque testamentum nuncupativum intra decem annos a morte testatoris scribi, alias pro nullo haberetur; quia testes censentur non posse firmiter ultra illud tempus revocare quæ facta sunt ---- Si scribatur, vivente testatore, non est necesse, quod obsignetur a testatore.

Testamentum scriptum deficiens suis solemnitatibus non valet pro nuncupativo, nec nuncupativum deficiens suis valet pro scripto, nec testamentum pro codicillo, nisi testator ita expresserit: immo testamentum imperfectum non valebit pro substitutione, etiam si testator expresserit; quia substitutio est accessorium testamento, quo deficiente, debet deficere.

Si testamentum sit multiplex, & non constet, quale sit prius, quale posterius, vel utrumque careat solemnitatibus requisitis, neutrum testamentum est validum.

ARTICULUS IX.

De nullitate testamenti ob præteritionem hæredis, qui juxta leges præteriri non poterat.

Prop. unica. In institutione testamentaria filiorum descendentium, & avorum ascendentium, testamentum est nullum, si non instituantur descendentes, aut his deficientibus ascendentes, nisi reddatur causa, quare non instituantur.

Prob. Jus naturale dictat, quod pater filiis provideat hæreditatem, & quod filius carens posteris patri suo re-

refundat hæreditatem: Ergo testamentum est nullum, si reticeantur omnino ascendentes, & descendentes.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Sequitur, quod testamentum est nullum in sequentibus casibus. 1. Si pater prætereat filium legitimum, sive marem, sive fœminam, sive emancipatum, sive non emancipatum, sive natum, sive posthumum; quia jus habent ad hæreditatem. 2. Si mortuis liberis prætereat nepotes per virilem sexum genitos, sive neptes, sive nepotes, sive emancipatos, sive non emancipatos, sive natos, sive posthumos; quia habent jus ad hæreditatem. 3. Si mater prætereat filium; quia etsi mater non habeat filium sub potestate, tamen filius habet jus ad hæreditatem matris. 4. Si testator careat descendentibus, si prætereat patrem, vel matrem; quia etsi solatium sit exiguum succedere filio, hoc tamen debitum est patri. 5. Si testator careat omnino descendentibus, nec habeat patrem & matrem. Si habeat avum, vel aviam, atavum, vel ataviam, vel proavum, vel proaviam, &c. debet deficiente proximiore ascendente remotiorem hæredem instituere; quia ascendentes usque ad tritavum & tritaviam habent jus ad hæreditatem. Si autem hæredes necessarios nominare omiserit, hæres necessarius, sive descendens, sive ascendens, potest accusare testamentum, in quo injuste præteritus est; & testamentum declarabitur nullum a judice, & hæreditas dividetur juxta regulas successionis ab intestato. De quibus regulis infra.

Consect. 2. Hæres necessarius præteritus non potest accusare testamentum, quoties fuit causa exhæredandi, aut quoties renuntiavit juri suo; quia si dedit occasionem præteritioni, debet sibi imputare; si renuntiavit juri suo, debet pariter sibi imputare: itaque hæres necessarius juste exhæreditatus non potest accusare testamentum. Causæ exhæredandi sic exprimuntur in Novella 125. c. 3. 1. Si filius parentibus manus violentas injecerit. 2. Si graves eis injurias intulerit. 3. Si criminalibus causis, quæ non sunt adversus principem, eos accusaverit. 4. Si vitæ parentum insidiari tentaverit. 5. Si novercæ aut concubinæ patris sese im-

immmiſcuerit. 6. Si calumniator contra patrem extiterit. 7. Si pro patre in carcere exiſtente fide-juſſor exiſtere noluerit, aut captivum redimere negaverit. 8. Si patrem teſtamentum condere prohibuerit. 9. Si ſtatum vivendi inhoneſtum elegerit, v. g. filius hiſtrionicum, filia meretricium exercuerit. 10. Si filius minor triginta annis, & filia minor viginti quinque annis ſine conſenſu patris matrimonium inire tentaverit.

Eædem cauſæ, quæ valent ad exhæredandum filium, valent ad exhæredandum patrem.

Hæres neceſſarius, qui renuntiavit hæreditati, non poteſt accuſare teſtamentum in ſequentibus caſibus. 1. Si tacuit per triginta annos. 2. Si teſtamentum, in quo præteritus eſt, approbaverit, v. g. ſi fuerit Advocatus pro hærede. 3. Si bona hæreditatis recuſaverit. 4. Si ut legatarius ſuſceperit legatum a teſtatore datum per idem teſtamentum, in quo ut hæres nominandus erat. 5. Si præteritio facta in teſtamento proſit potius, quam noceat. 6. Si præteritio facta ſit non ex induſtria, ſed caſu.

Hæres neceſſarius aſcendens, v. g. pater, avus; aut deſcendens, v. g. filius, nepos, non poſſunt accuſare teſtamentum, ſi præteriti non fuerint, licet æquam portionem non acceperint; ſed poſſunt ſolum poſtulare a judice ſupplementum legitimæ.

Frater, & ſoror poſſunt accuſare teſtamentum, in quo præteriti ſunt, ſi hæres inſtitutus ſit perſona inhoneſta, quales ſunt perſonæ, quæ hic ſubjiciuntur, v. g. homo damnatus morte naturali, vel civili, hiſtrio, magus, leno, meretrix, ſpurius; quia in tali caſu frater, & ſoror ſunt hæredes neceſſarii.

ARTICULUS X.

De revocatione teſtamenti.

Prop. unica. Teſtamentum quibuscumque ſolemnitatibus munitum poteſt ad libitum teſtatoris revocari.

Prob. Teſtamentum pendet ex libera teſtatoris voluntate: ergo ſemper revocari poteſt, donec mors acceſſerit.

Con-

Consectaria hujus doctrinae.

Consect. 1. Testamentum potest revocari, etiamsi factum sit coram Principe, etiamsi Princeps declaraverit testamentum illud irrevocabile, etiamsi testator promiserit, immo juraverit, se non revocaturum, immo etiamsi dixerit bona omnia, quæ habet, ad hæredem a se institutum pertinere; quia nemo potest eam sibi legem statuere, ut non possit a priori voluntate recedere; L. 2. ff. de legatis & fidei - commissariis: L. 16. 3. Attamen testamentum in contractu matrimoniali conditum non poterit revocari; quia gerit vices donationis.

Consect. 2. Testamentum prius factum in favorem sive hæredum necessariorum, sive extraneorum, revocatur. 1. Donatione inter vivos: 2. posteriori testamento; quia posteriora derogant prioribus.

Consect. 3. Testamentum prius perfectum revocatur per posterius perfectum; sed prius imperfectum non revocatur per posterius imperfectum, sed utrumque nullum est; quia caret solemnitatibus requisitis: a fortiori testamentum perfectum conditum cum septem testibus non revocatur per testamentum imperfectum conditum cum quinque testibus. Tamen testamentum militare imperfectum revocat prius testamentum non militare licet perfectum; quia ex privilegio testamentum militare imperfectum censetur validum. Quod si miles declaraverit, se velle utrumque testamentum valere, prius & posterius testamentum valebunt in eo, in quo opponuntur; quia miles potest decedere cum duplici testamento.

Consect. 4. Testamentum prius factum revocatur per secundum: attamen requiritur specialis derogatio. 1. Si prius testamentum contineat clausulam derogatoriam, quæ debet expresse enuntiari. 2. Si sit in favorem filiorum.

Consect. 5. Ut testamentum prius factum revocetur, sufficit. 1. Ut testator coram septem testibus, aut coram totidem testibus, qui sufficerent ad testamentum, declaret, se nolle factum prius testamentum valere; quia res eisdem causis dissolvitur, quibus constituitur.

2. Si decem anni fluxerint, sufficit, ut id dicat coram tribus testibus. 3. Ut testator factum testamentum laceret. 4. Ut universali datione bona sua largiatur.

CAPUT XIV.

De Hæreditatibus, quæ ab intestato deferuntur.

Hactenus de hæreditatibus, quæ ex testamento deferuntur, egimus: jam de his, quæ ab intestato deferri possunt, agendum.

ARTICULUS I.

In quo traduntur quædam notiones necessariæ ad explicandas hæreditates ab intestato.

§. I.

Quis intestatus: & quot, & qui possint ejus bonis succedere?

Intestatus est ille, qui hæreditatem relinquens, *aut omnino non fecit testamentum, aut non jure fecit, aut quod fecerat, ruptum irritumque factum est, aut si ex eo nemo hæres existit:* Ita Justinian. lib. 3. Inst. tit. 1.

Sic Titius habens bona temporalia, non cogitat de condendo testamento, & moritur nullo facto testamento; vel facit testamentum sine debitis solemnitatibus juris; aut faciens testamentum cum solemnitatibus juris, reticet posthumum, qui ei annascitur; demum hæres designatus recusat hæreditatem. In his singulis casibus Titius dicitur mori intestatus.

Homini intestato succedere possunt 1. Descendentes. 2. Ascendentes. 3. Collaterales. 4. Maritus, vel uxor. 5. Fiscus. Descendentes sunt hi, qui a nobis ortum ducunt. Ascendentes vero hi, a quibus nos ortum ducimus. Collaterales sunt hi, qui sicut & nos ex eodem sanguine orti sunt. Uxor & maritus sunt hi, qui matrimonio conjunguntur. Fiscus est aut Respublica, aut Regnum, in quo decedit intestatus.

§. II.

Qui & quot descendentes?

Descendentes sunt hi, qui a nobis vel immediate, vel mediate ortum ducunt. Et hi sunt 1. Liberi. 2. Nepotes

potes & neptes. 3. Pronepotes & proneptes. 4. Abnepotes & abneptes. 5. Adnepotes & adneptes. 6. Trinepotes & frineptes.

Liberi, alii sunt naturales solum, alii legitimi solum, alii naturales simul & legitimi, alii legitimati, ut dicunt.

Liberi naturales solum sunt hi, qui ex illegitimo concubitu nati sunt, qui nascuntur ex coitu meretricio, vel incestuoso. Qui nascuntur ex coitu meretricio, id est, ex ea fœmina, cum qua iniri poterat conjugium, possunt fieri legitimi. Qui nascuntur ex coitu incestuoso, id est, ex ea fœmina, cum qua iniri nequit conjugium, nequeunt fieri legitimi.

Liberi legitimi solum sunt hi, qui nobis fiunt filii via legis, scilicet per adoptionem.

Liberi naturales simul & legitimi sunt hi, qui oriuntur a nobis ex legitimis nuptiis.

Liberi naturales legitimati sunt hi, qui orti ex illegitimo, sed non incestuoso concubitu, fiunt legitimi vel per rescriptum Principis, vel per sequens matrimonium initum cum ea, cum qua habitus fuit illicitus concubitus.

§. III.

Qui & quot ascendentes?

Ascendentes sunt hi, a quibus vel immediate, vel mediate ortum ducimus. Et sunt 1. Pater & mater. 2. Avus, & avia. 3. Proavus & proavia. 4. Abavus & abavia. 5. Atavus & atavia. 6. Tritavus & tritavia.

Parentes alii sunt naturales solum, alii legitimi solum, alii naturales simul & legitimi, alii legitimati, ut diximus de liberis; eodem enim modo de parentibus ratiocinandum, quo de filiis.

§. IV.

Qui & quot collaterales?

Collaterales sunt hi, qui ex eodem sanguine, ex quo & nos, orti sunt; vel qui ex eodem sanguine oriuntur, ex quo ascendentes nostri nati sunt.

Sic considerando rem descendendo, collaterales sunt, 1. Fratres & sorores. 2. Fratrum & sororum filii. 3. Fratrum & sororum nepotes & neptes. 4. Fratrum & soro-

sororum pronepotes & proneptes. 5. Fratrum & sororum abnepotes & abneptes.

Sic considerando rem ascendendo, collaterales sunt. 1. Fratres & sorores tum patris & matris meæ, eorumque filii & filiæ, nepotes & neptes, pronepotes & proneptes, abnepotes & abneptes. 2. Fratres & sorores tum avi, tum aviæ, eorumque filii & filiæ, nepotes & neptes, pronepotes & proneptes. 3. Fratres & sorores tum proavi, tum proaviæ, eorumque filii & filiæ. 4. Fratres & sorores atavi & ataviæ.

§. V.

Quid sit in stirpes & in capita succedere?

Successio fit in capita, quando tot partes fiunt hæreditatis, quot sunt capita succedentium: v. g. tot fiunt partes, quot sunt capita filiorum.

Successio fit in stirpes, quando tot fiunt partes hæreditatis, quot sunt capita; & cujuslibet capitis portio dividitur his, qui caput illud repræsentant: v. g. Titius habens duos filios moritur intestatus: alter ex illis filiis moritur relinquens quatuor filios, qui sunt nepotes Titii. Tota hæreditas Titii dividetur in duas partes æquales: una dabitur filio Titii superstiti, & altera pars dividetur æqualiter quatuor nepotibus: filius succedet in capita, nepotes vero in stirpes.

§. VI.

In quot partes soleat dividi hæreditas?

Hæreditas solet dividi in duodecim partes, sicuti *as* dividitur in duodecim denarios. Juristæ solent diversas hæreditatis portiones hoc modo exprimere. *As*, seu qui est hæres ex *asse*, succedit duodecim partibus, seu toti hæreditati. *Deunx*, undecim. *Dextans*, decem. *Dodrans*, novem. *Bes*, octo. *Septunx*, septem. *Quincunx*, quinque. *Triens*, quatuor. *Quadrans*, tribus. *Sextans*, duabus. *Uncia*, uni tantum parti ex duodecim.

ARTICULUS II.

Quis sit ordo successionis ab intestato ex Novella Imperatoris?

§. I.

§. I.

Quo ordine ſuccedant deſcendentes?

Regula prima. Si, qui decedit inteſtatus, relinquat ſolum liberos ex juſtis nuptiis procreatos, hi omnes liberi ſive mares, ſive fæminæ ex æquo ſuccedunt, ſive in ſingulos æqualiter dividitur hæreditas: liberi in capita, iſtorum vero filii in ſtirpes ſuccedunt: ita Novell. 118. c. 1.

Regula ſecunda. Si, qui decedit inteſtatus, relinquat ſolum filios legitimos, ſed diverſimode legitimatos, iſthæc obſervanda ſunt.

Filii legitimati per ſequens matrimonium, ſive nati ex eadem, ſive ex alia matre, una cum filiis naturalibus & legitimis æqualiter ſuccedunt & in allodialibus, & in feudalibus: Novell. 89. c. 8.

Filii naturales legitimati per reſcriptum Principis tantum, ſuccedunt patri, nullis extantibus liberis naturalibus & legitimis ſimul; non tamen in feudo, niſi id in reſcripto contineatur.

De filiis legitimis per adoptionem, aut legitimatis per oblationem curiæ nihil dico; eorum enim notitia parum inſervit in praxi pro caſibus conſcientiæ.

Regula tertia. Si, qui decedit inteſtatus, relinquat filios naturales non legitimatos, hæc obſervanda ſunt.

Filii inceſtuoſi, id eſt, nati ex ea, cum qua iniri nequit matrimonium, nec ſuccedunt, nec eis jure civili alimenta debentur: *Authentica ex complexu, C. de inceſtuoſis nuptiis;* ſed Jure canonico ab hæreditate repelluntur, & eis providetur nutrimentum. Et merito quoad hoc jus civile per canonicum corrigitur. *Naturalia enim jura,* inquit Juſtinianus, *civilis ratio perimere non poteſt;* Lib. 3. tit. 1. §. 11.

Filii naturales tantum, non extantibus filiis legitimis, vel legitima uxore; ſuccedunt in duabus unciis una cum matre dividendis: in reliquis partibus ſuccedunt proxime cognati: Novell. 89.

Filii naturales tantum, extantibus filiis legitimis, vel uxore legitima, non ſuccedunt; alendi tamen ſunt boni viri arbitrio: ita Novell. 29. c. 12. matri tamen una cum filiis legitimis ſuccedunt.

§. II.

§. II.

Quo ordine ſuccedant aſcendentes?

Regula prima. Si, qui decedit inteſtatus, non relinquat neque deſcendentes, neque collaterales, id eſt, neque liberos, neque fratres vel ſorores, aſcendentes proximiores ſuccedunt: v. g. pater & mater ſuccedunt æqualiter, & quidem in capita; ſicuti liberi tam maſculi, quam fæminæ ſuccedunt æqualiter in capita: deficiente patre, ſuccedunt avus & avia ex parte patris, & deficiente matre, ſuccedunt avus & avia ex parte matris, ſed in ſtirpes.

Regula ſecunda. Si, qui decedit inteſtatus, non relinquat liberos, ſed ſuperſtites relinquat aſcendentes, v. g. patrem & matrem, & collaterales, v. g. fratres & ſorores, aut eorum filios; fratres & ſorores una cum aſcendentibus proximioribus ſuccedunt, nepotibus ulterioribus excluſis.

Regula tertia. Si, qui decedit inteſtatus, non habeat parentes legitimos, ſed ſolum naturales, non extantibus ei liberis & collateralibus, eo modo ei ſuccedunt aſcendentes naturales, quo ipſe eis ſuccederet.

§. III.

Quo ordine ſuccedant collaterales?

Regula prima. Si, qui moritur inteſtatus, non relinquat aſcendentes, vel deſcendentes, ſed ſolum fratres aut ſorores naturales, vel legitimos, vel legitimatos, vel mortuorum fratrum & ſororum filios; & fratres & ſorores viventes, & demortuorum fratrum & ſororum filii ſuccedunt æqualiter; ſed fratres & ſorores viventes ſuccedunt in capita; filii vero demortuorum fratrum vel ſororum in ſtirpes ſuccedunt.

Regula ſecunda. Si, qui moritur inteſtatus, non relinquat neque aſcendentes, neque deſcendentes, neque fratres & ſorores, neque fratrum aut ſororum liberos; cognati ulterioris gradus ex ſola gradus prærogativa ſuccedunt in capita.

§. IV.

Quo ordine ſuccedat maritus, & uxor, & fiſcus?

Re-

Regula unica. Si, qui decedit intestatus, non relinquat neque ascendentes, neque descendentes, neque collaterales usque ad decimum gradum, marito succedit uxor, & maritus uxori. Et si, qui decedit intestatus, non relinquat nec vir uxorem, nec uxor virum, succedit fiscus.

§. V.

De formula testamenti publici a Parocho aut ejus Vicario conscribendi.

Quoniam sæpissime contingit, ut Parochi præcipue rurales, eorumque Vicarii cogantur conficere testamenta propter defectum Notariorum; hoc enim eis licet in tali casu per edictum Regium Henrici III. Blesiis datum anno 1579. a. 63. ne errent in hujusmodi confectione testamentorum, ideo placuit hic inserere subjectam formulam.

Formula testamenti, quod a Curato, vel ejus Vicario excipi potest.

In Dei Nomine hodie &c. in loco &c. ante vel post meridiem coram me NN. Presbytero & Curato, vel Vicario Parœciæ &c. constitutus fuit NN. incola hujus &c. qui in lectulo in tali domus suæ cubiculo ægrotans quidem corpore, sed mente sanus, judicio, & memoria valens, videns, audiens, cognoscens, & loquens, considerans nihil quidem morte certius esse, hujus autem hora nihil incertius, ad prævertendas lites, quæ post decessum suum possent suboriri, facit, vimque habere jubet præsens hoc suum testamentum, ut sequitur. Primum dictus NN. Testator se ipsum signo Crucis signans veniam a Deo deprecatus est, & Sanctos Sanctasque Aulæ Cœlestis obtestatus, ut pro se velint intercedere, dixit se in Parœciæ N. Cæmeterio velle tumulari &c. Quod spectat ad honores funeris hujus, arbitrio hæredis sui, inferius appellandi, relinquit; quoad vero preces pro se effundendas jubet tot &c. Sacrificia celebrari. Donat, & legat NN. summam NN. solvendam &c. qua in re hunc facit, instituitque hæredem suum particularem, ita tamen ut velit, eum nihil præterea ex bonis suis petere, & exquirere &c. In omnibus autem, singulisque mobilibus, immobilibusque bo-

nis

nis suis, nominibus, juribus, vocibus, actionibus præsentibus, atque futuris idem NN. Testator fecit, & instituit, ac ore proprio nominavit generalem, universalemque hæredem NN. ut utatur, fruatur, atque disponat tum in vita, tum in morte de universis dicti Testatoris bonis, & hæreditate, prout ipsi visum fuerit, atque placuerit, post obitum ipsius Testatoris, qui dixit, declaravitque superius dicta solam esse, extremamque voluntatem suam, quam vult, ac jubet valere in formam Testamenti, Codicilli, Donationis, & alterius cujuspiam dispositionis mortis causa, eo meliori modo, quo secundum jura valere poterit, delens, revocans, & antiquans alia quæcumque Testamenta, Codicilla, & Donationes mortis causa, quæ antea fecisse potuit, atque explicite omnia legata pia, fundationes, & clausulas derogatorias, quæ in dictis dispositionibus possent contineri, & quas in præsenti exprimeret, si meminisset: volens, atque intelligens præsens hoc esse solum, extremum, validumque suum Testamentum. de quo dictus Testator rogavit tum Testes inferius nominandos ab illo satis cognitos, & quos ipse jussit accersiri, ut hujus actus meminisse velint; tum ipsum me Curatum, *aut* Vicarium, ut illud excipere vellem propter absentiam NN. loci hujus Notarii, *vel* quod hoc in loco nullus adest Notarius: quod egi, recitavi, atque transegi in ejusdem Testatoris domo coram NN., & NN. &c. die, & anno quibus supra.

Qui talia conficiunt testamenta, monendi sunt, 1. Quod debeant adhibere testes septem, qui sciant & possint, quantum fieri poterit, consignare instrumentum, aut saltem debet fieri mentio de causa, propter quam non consignarint, de hoc requisiti. Idem dici debet de Testatore, qui etiam, si fieri potest, debet consignare, aut saltem debet fieri mentio de causa, propter quam non consignavit, de hoc requisitus. 2. Debent observare, quod ipsi non possunt institui hæredes, aut legatarii in eo testamento, quod conficiunt. 3. Debent facere in testamento mentionem de omnibus filiis & filiabus, etiam posthumis, aut posthumabus testatoris, alioquin testamentum nullum esset; aut si desint, debent nominare patrem & matrem, & alios ascendentes, in linea recta. Quod si testator exhæredaret quemquam illorum,

rum, deberet fieri mentio de cauſa, ob quam hoc facit. 4. Debent quamprimum hujusmodi teſtamentum ſic confectum tradere alicui ex Notariis publicis, qui illud tranſcribet in ſuo chartulario, ut qui indigebunt tali teſtamento, poſſint ad illud recurrere.

§. VI.

De formula teſtamenti clauſi.

Cum poſſit etiam plerumque fieri, quod iidem Parochi, aut eorum Vicarii rogentur aliquando ab iis, qui ſuam in ipſis collocant fiduciam, ut velint ſibi teſtamentum, quod vocant clauſum, conficere, ſuasque ultimas voluntates in ſcriptis redigere, operæ pretium viſum eſt etiam hujusmodi teſtamenti formulam hic ſubjicere, ne quis in re tanti momenti propter ſuam imprudentiam aut decipiat alios, aut ipſe decipiatur.

Formula teſtamenti clauſi.

Ego infraſcriptus NN. talis conditionis habitans in &c. perfecta corporis valetudine, ac mentis ſanitate, *vel* æger corpore, *prout res tulerit*, ſenſibus omnibus, judicio atque memoria valens, videns, audiens, cognoſcens, & loquens, ad prævertendas lites, quæ bonorum meorum cauſa poſt obitum meum ſuboriri poſſent, teſtamentum meum feci, ut ſequitur. Primum me ipſum ſigno Crucis ſignavi, a Deo veniam deprecatus ſum, Sanctos Sanctasque oravi, ut pro me velint intercedere. Volo humari corpus meum &c. arbitrio hæredis mei infra nominandi permittens quidquid ad funeris honorem pertinet; atque præcipiens ut pro requie animæ meæ tot celebrentur Sacrificia &c. Dono, lego NN. &c. atque in omnibus, ſingulisque bonis meis mobilibus & immobilibus, nominibus, juribus, vocibus, actionibusque cum præſentibus tum futuris facio, inſtituo, & nomino generalem, atque univerſalem hæredem meum NN. ut illis utatur, de illis faciat, atque diſponat poſt obitum meum quodcumque ipſi viſum fuerit, atque placuerit tam in vita, quam in morte. Et hæc eſt extrema voluntas mea, quam valere volo in formam Teſtamenti, Codicilli, Donationis, aliorumque diſpoſitionum mortis cauſa eo meliori modo,

quo

quo ſecundum jura valere poterit, antiquans, revocans, & abrogans alia omnia Teſtamenta, Codicilla, Donationes, aliasque diſpoſitiones cauſa mortis, quas antehac feciſſe potui; atque explicite omnia legata pia, fundationes, & clauſulas derogatorias, quæ illic poſſent contineri, & quas modo, ſi meminiſſem, exprimerem; volens, atque jubens præſens hoc eſſe ſolum, extremum, validumque teſtamentum meum, quod propria manu ſcripſi, *vel* quod manu amica, fidelique ſcribendum curavi. Quod poſtquam legi relegique de verbo ad verbum, cum illud voluntati meæ conforme deprehenderim, in extrema qualibet pagina, nec non in fine totius dicti teſtamenti ſignavi. Factum in loco tali &c. tali die &c.

Supra formulam ſuperius ſcriptam iſthæc obſervanda veniunt. 1. Neceſſarium eſt, ut teſtamentum clauſum valeat, quod Teſtator ſciat legere & ſcribere, quod ipſum ſcribat, & conſignet ſuo chirographo omnes ejus paginas; aut ſi fecerit ſcribi per manum ſibi fidelem, ipſe ſaltem conſignet omnes paginas, & ſua propria manu concluſionem teſtamenti ſcribat, in qua mentionem faciat, quod ipſe fecerit ſcribi teſtamentum per manum ſibi fidelem. 2. Hujusmodi teſtamentum, ſic ſcriptum, & exacte obſervatum, debet ſuperſcribi per Notarium publicum, aut ſaltem defectu Notarii per Parochum, aut ejus Vicarium, ſi hæc ſuperſcriptio fiat in extremo vitæ periculo; & in ea ſuperſcriptione debent obſervari eædem ſolemnitates, quæ ſervantur in teſtamentis publicis conficiendis, & adhibendi teſtes ſeptem ſicut in illis. 3. In iſto teſtamento, ſicut & in publico, omnes filii & filiæ Teſtatoris nominandi ſunt; & iis deficientibus, nominandi ſunt omnes aſcendentes, & deſcendentes in linea recta. 4. Ille, cujus manu utitur Teſtator ad ſcribendum teſtamentum, non poteſt eſſe hæres, nec legatarius, ſicuti nec ipſius frater aut ſoror, nec pater aut mater. Quod ſi ille, qui ſcripſit teſtamentum, ſit Religioſus, tunc nec ipſa Religio, nec ullus privatus ejusdem Religionis poteſt eſſe hæres, aut legatarius in illo teſtamento.

TRACTA-

TRACTATUS XVI.

DE VARIIS SPECIEBUS INJUSTÆ ACCEPTIONIS VEL DETENTIONIS BONI ALIENI.

Si attendamus modum accipiendi vel detinendi injuſte rem proximi, duæ ſunt generales ſpecies injuſtæ acceptionis & detentionis, ſcilicet, furtum & rapina. Per furtum res proximi occulte accipitur vel detinetur. Per rapinam res proximi palam & renitente domino violenter eripitur.

Si attendamus rem alienam, quæ accipitur vel detinetur injuſte, quatuor ſunt ſpecies injuſtæ acceptionis, ſcilicet, peculatus, abigeatus, plagiatus, & ſacrilegium.

CAPUT I.

De Furto.

Nota. Furtum eſt occulta & injuſta ablatio vel detentio rei alienæ invito rationabiliter domino. Variæ ſunt ſpecies furti.

1. Furtum ſimplex eſt actus, quo quidpiam alicui privato clanculum ſubripitur.

2. Peculatus eſt actus, quo quis ex publicis pecuniis intervertit aliquid aut uſurpat.

3. Abigeatus eſt actus, quo, non res inanimes, ſed pecora e locis, in quibus paſcunt, abiguntur & rapiuntur.

4. Plagium eſt actus, quo non res vel pecora, ſed homo, ſive ſervus, ſive liber, abducitur.

5. Sacrilegium eſt actus, quo vel ſacrum de ſacro, vel ſacrum de non ſacro aufertur. Sacra res dicitur ea, quæ cultui divino mancipatur, ut Eccleſia, vel res Eccleſiæ.

ARTICULUS I.

Quod & quale peccatum ſit furtum?

Prop. unica. Furtum eſt peccatum ex ſuo genere mortale.

Et ita peccat mortaliter quicumque privata authoritate aufert bonum alienum invito rationabiliter domino, ſi rem auferat deliberate, & res ablata ſit notabilis.

*Prob.*1. Ex Script. *Et dixit ad me, hæc eſt maledictio, quæ egreditur ſuper faciem omnis terræ, quia omnis fur, ſicut ibi ſcriptum eſt, judicabitur, & omnis jurans ſimiliter judicabitur:* Zachariæ 5. Paulus vero ait: *Neque fures, neque adulteri regnum Dei poſſidebunt*: 1. ad Corinth. 6. Ergo cum furtum mereatur Dei maledictionem, & excludat a Regno Cœlorum, eſt peccatum mortale.

2. Furtum in omni lege tamquam grave peccatum prohibetur, ut patet inductive: nam in lege naturali ſola inſtigante conſcientia Jacob vult furtum morte puniri; ita enim Laban alloquitur: *Quod autem furti me arguis, apud quemcumque inveneris Deos tuos, necetur coram fratribus noſtris:* Gen. 31. Fratres Joſeph eidem pœnæ ſe addicunt. *Apud Quemcumque,* inquiunt, *fuerit inventum ſervorum tuorum quod quæris, moriatur:* Gen. 44. In Lege Moſaica dicitur: *Non furtum facies.* Jus civile fures pœnis corporalibus addicit. Jus canonicum Epiſt. ad Amphilochium canone 61. fures a communione per longum tempus excludebat. Ergo cum furtum tam gravibus pœnis ſubjiciatur, debet eſſe ex ſuo genere mortale peccatum.

3. Furtum eſt contrarium juſtitiæ, quæ ſuum unicuique tribuit: ergo, cum juſtitia ſit virtus ad ſalutem neceſſaria, furtum contrarium juſtitiæ debet eſſe peccatum mortale.

Hinc patet, enumeratas omnes ſpecies furti in materia gravi, & cum plena deliberatione, eſſe peccata mortalia.

Confectaria hujus Doctrinæ.

De Speciebus Furti.

Confect. 1. Furtum ſimplex eſt peccatum mortale: de quo ita Abacuc. cap. 2. *Væ qui multiplicat non ſua, uſquequo & aggravat contra ſe denſum lutum:* innuens quod ſicut homo infixus luto emergere non poteſt; ita fur ex peccato ſuo vix poteſt emergere.

Confect. 2. Peculatus eſt peccatum mortale: de quo ita Joannes apud Lucam 3. *Nihil amplius, quam quod conſtitutum eſt vobis, faciatis.*

Confect. 3. Abigeatus, de quo tit. 47. digeſt. eſt etiam peccatum mortale.

Confect.

Confect. 4. Plagium eft peccatum mortale : de quo Exod. 21. *Qui furatus fuerit hominem, & vendiderit eum, convictus noxæ morte moriatur.*

Confect. 5. Sacrilegium eft etiam peccatum mortale, de quo ita Jofue loquens de facrilegio Achan: *Anathema in medio tui Ifrael, non poteris ftare coram hoftibus tuis, donec deleatur ex te qui hoc contaminatus eft fcelere:* Jofue 7.

ARTICULUS II.

In quo percurruntur varii cafus, in quibus furtum committitur.

§. I.

De furtis commiffis ab extraneis omnino.

Confect. 1. Peccant peccato furti hi, quos hic fubjicio.

1. Pauperes, qui aliquid fubripiunt divitibus, quamvis divites ob rem fubtractam grave non ferant incommodum. Catechifmus Trid.

2. Pauperes, qui furantur vel in gravi, vel in levi neceffitate; quia debent potius pati illam neceffitatem quam furari: non peccant tamen, fi in extrema neceffitate fumant quod eft ad vitam neceffarium. Sic enim difcipulos fuos colligentes fpicas, quibus nutrirentur, excufat Chriftus. Utrumque docuit Innocentius X. damnando fequentem propofitionem: *Permiffum eft furari, non folum in extrema neceffitate, fed etiam in gravi.*

3. Pauperes, qui extra neceffitatem extremam ligna cædunt, vel cæfa auferunt, vel pecora in alieno fundo contra voluntatem domini nutriunt.

4. Qui exiguis furtis deveniunt ad quantitatem notabilem: v. g. fartores particulas panni a diverfis fubripientes: textores particulas fili a diverfis furantes: molitores a diverfis exiguam quantitatem grani aufe rentes: mercatores utentes falfis ponderibus, menfuris & ulnis: venditores, qui rem venalem tantifper labefactant; quia hi omnes nocumentum ingens afferunt

Reipublicæ, & ingens emolumentum acquirunt, quod retinere nequeunt absque peccato mortali. Ita Innoc. XI. damnando iſtam propoſitionem : *Non tenetur quis ſub pœna peccati mortalis reſtituere quod ablatum eſt per pauca furta, quantacumque ſit & magna ſumma totalis.*

5. Demum qui furantur aliquid quantumvis exiguum cum ea intentione, ut ad ſummam aliquam ingentem perveniant, licet talem ſummam non acquirant; quia intentio illa prava facit, quod furtum, quod erat veniale, ſit mortale.

§. II.

De furtis uxorum erga maritos, & maritorum erga uxores.

Confect. 1. Peccant uxores peccato furti, quando auferunt bona mariti; quia auferunt ea, circa quæ non habent dominium. Ita docet Aug. Epiſt. ad Ediciam: *Mulierem conjugatam non licet dicere, facio, quod volo de me, cum & ipſa non ſit ſua, ſed capitis ſui, hoc eſt viri.* Et non legitur Saram domeſticis rebus tamquam dominam uſam fuiſſe, ſed econtra ſolitam fuiſſe Abraham dominum ſuum nuncupare.

Et ita peccat uxor ſubripiens aliquid de ſua dote, vel de pretio, quod acquirit vulgari ſua induſtria: ſubripiens pariter aliquid de re domeſtica, ſi ſubripiat, ut ludat, ut ſuperbius, quam par eſt, veſtiatur, ut reſervet ſibi poſt mortem mariti, ut vel parentibus vel pauperibus copioſius, quam par eſt, diſtribuat: & tenetur ea reſtituere & damnum illud reparare per bona dotis ſuæ poſt mortem mariti, vel per bona paraphernalia, ſi habeat: quod ſi non habeat bona paraphernalia, & marito non ſupervivat, tenetur petere a marito condonationem, ſi præſumat quod ſit eam impetratura, vel defectum reſtitutionis per pœnitentiam compenſare; cum enim uxor non ſit domina prædictorum bonorum, verum furtum committit, cum ea uſurpat.

Confect. 3. Peccant peccato furti mariti, qui bona, quæ ſunt extra dotem, ab uxoribus auferunt, & ipſa dilapidant.

§. III.

§. III.

De Furtis filiorum-familias erga patres, & patrum erga filios.

Consect. 4. Peccant peccato furti filii-familias, quando auferunt bona parentibus; quia auferunt ea, circa quæ non habent dominium. *Qui substrahit aliquid a patre suo & a matre, & dicit hoc non esse peccatum, particeps homicidæ est:* Prov. 28. quia scilicet, gerens se quasi esset verus paternorum bonorum possessor, indicat satis manifeste se optare mortem patris. Reos veri furti censet Justinianus eos omnes filios, qui aliquid a patre invito subripiunt: ita enim habet lib. 4. Instit. tit. 1. §. 13. *Hi*, inquit, *qui in parentum, vel dominorum potestate sunt, si rem eis subripiunt, furtum quidem faciunt, & res in furtivam causam cadit.* Et S. Antoninus parte 2. tit. 1. c. 11. §. 1. *Si filius-familias abstulit aliquid de bonis parentum contra voluntatem eorum, furtum commisit; & si est quid notabile, mortale est - - & ad restitutionem tenetur cohæredibus, nisi pater dederit, vel cohæredes ipsos tantumdem subripuisse certo sciat.* Et ita furti reus est filius-familias, qui subripit patri aurum, argentum, frumentum, &c. ut ludat, ut epuletur, &c. Parentes peccant peccato furti, si filiis subripiant, aut labefactent quæ eis a jure conceduntur.

§. IV.

De Furtis dominorum erga servos, & servorum erga dominos.

Consect. 5. Peccant peccato furti domini, qui servis alimenta convenientia non præbent; dignus est enim operarius cibo suo: item si mercedem justam, dummodo fideliter famulati fuerint, non solvant; id enim stricte prohibet Deus: *Non morabitur*, inquit, *apud te opus mercenarii usque mane:* item etiam si ante elapsum terminum temere & sine causa e domo expellant; quo casu tenentur ad integram solutionem.

Consect. 6. Peccant peccato furti servi rapientes bona dominorum, aut non ea custodientes; quia non habent jus circa bona dominorum, & quia ex officio tenentur ea bona custodire, exemplo Jacob, qui die ac nocte vigilabat, ut oves Laban custodiret. *Diu noctuque*, inquit,

inquit, *æſtu urebar, & gelu, fugiebatque ſomnus ab oculis meis, ſicque per viginti annos in domo tua ſervivi tibi:* Gen. 31. v. 4. Et ita peccant famuli, qui ſubripiunt panem, vinum, carnes, &c. ut epulentur lautius, ut dent parentibus ſuis, ut dent operariis, qui eos adjuvant, dum illi interim a labore debito quieſcunt; ut dent ſartoribus, ſutoribus &c. quos talibus munuſculis remunerant ob officia, quæ ab eis accipiunt.

Item peccant peccato furti famuli, & ancillæ, & opifices, qui facta conventione cum dominis ſuis, perſuadentes ſibi laborem ſuum ultra id, de quo conventum eſt, eſſe æſtimandum, aliquid accipiunt compenſationis nomine; ſtare enim debent initæ conventioni: eis quippe reponi poteſt illud Evangelii; *Amice non facio tibi injuriam, nonne ex denario conveniſti mecum? tolle quod tuum eſt, & vade.* Rem ita determinat Innocent. XI. damnando hanc propoſitionem: *Famuli & famulæ poſſunt occulte heris ſuis ſubripere ad compenſandam operam ſuam, quam majorem judicant ſalario, quod recipiunt.* Ob eamdem rationem filius nondum emancipatus, adminiſtrans bona parentis, non poteſt clam accipere idem ſalarium, quod pater dare cogeretur extraneo.

Peccant pariter peccato furti famuli, ancillæ, & opifices, qui locantes operas ſuas non laborant juxta condictum; quia ſicuti juſtitiam violat qui opus mercenariorum non remuneratur, juxta illud: *non remanebit apud te opus mercenarii usque mane;* ita juſtitiam violant mercenarii, qui juxta condictum opus injunctum vel ſuſceptum non perficiunt: jubet enim Paul. ad Epheſ. 6. v. 6. ut ſint *non ad oculum ſervientes, quaſi hominibus placentes; ſed ut ſervi Chriſti facientes voluntatem Dei ex animo.*

Si famuli, ſi ancillæ, ſi opifices ſine magna difficultate reſtituere non poſſunt, jubeantur compenſare officiis, & obſequiis extraordinariis, quantum poſſunt.

ARTICULUS III.

Quandonam ablatio rei alienæ furtum dici non debeat?

Prop. unica. Furti reus haberi non poteſt, qui rem exteriorem accipit iis in caſibus, in quibus jus naturale vel poſitivum illud permittunt.

Prob.

Prob. 1. Ut supra dictum est, homo est dominus rerum suarum dependenter a Republica: Ergo hoc ipso quod quis accipit secundum jura, juste accipit: ergo non peccat: ergo furti reus haberi non potest. 2. Irrationalis est voluntas domini detinentis in his casibus, in quibus jus vel naturale vel positivum permittunt, ut auferatur: Ergo furti reus non est, qui tunc bonum alterius aufert.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Furti rei non sunt qui alienum accipiunt ex justa causa. Sic qui hic subjiciuntur, sunt a crimine furti immunes. 1. Qui expresso Dei jussu aliquid auferunt; quia Deus est Dominus omnium; v. g. a furto excusantur Judæi jussu Dei sumentes spolia Ægyptiorum; tum quia Deus eis ea adjudicaverat, quod utique poterat vel ratione supremi Dominii, quod habet supra omnia, vel ex justo judicio, quo voluit impios punire, auferendo eis bona, & ea Judæis adjudicando, juxta illud: *Justi tulerunt spolia impiorum:* Sapient. 10. vel voluit laborem Judæorum compensare, juxta illud: *Reddidit justis mercedem laborum suorum:* Sap. 10. v. 17. Si tamen Moyses sua sponte jussisset, aut Hebræi sua sponte fecissent, profecto peccassent, juxta Aug. lib. 2. contra Faustum 72.

2. Qui accipiunt aliquid authoritate Judicis. Ita D. Thom. *Accipere rem alienam vel occulte, vel manifeste, authoritate Judicis hoc decernentis, non est furtum; quia jam fit sibi debitum, per hoc, quod sententialiter sibi est adjudicatum:* 2. 2. q. 66. a. 5. ad 1.

3. Qui accipit alienum, non contradicente domino, vel quia dominus sponte consentit, vel quia accipiens jocose accipit; furtum enim est ablatio rei alienæ contradicente domino.

4. Qui accipit alienum, etiam contradicente domino, si hoc fiat in bonum ipsius domini: v. g. qui aufert alicui pecunias, ne eas ludo dilapidet, abscondit librum hæreticum, ne eum legat, aufert pugionem, ne se confodiat; tunc enim ablatio rei nociture non est furtum, sed officium.

5. Qui accipit aliquid invito irrationabiliter domino; quia

quia si dominus sine causa contradicat, non est furtum, sed debitum juste acceptum.

Sic non peccat uxor, si de bonis familiæ aliquid retineat, ut modeste se vestiat, ut moderatas det eleemosynas, ut rei domesticæ provideat, ut prodigo marito ansam ludendi subripiat; ita enim fecisse prudens Abigail legitur, cum Davidi occurrit cum muneribus.

Sic non peccant filiifamilias, qui retinent aliquid ex familia, ut sibi suppeditent quæ sunt necessaria ad victum & vestitum.

Non peccant pariter famuli, si male nutriti accipiant quæ sunt absolute necessaria, ut nutriantur. Prædicta autem ita intelligenda sunt, ut hæc necessaria & petita fuerint, & injuste negata.

Conject. 2. Non peccant qui accipiunt aliquid ex justa compensatione, id est, certis conditionibus infra referendis circumscripta; tunc enim non fit injuria debitori, cum teneatur ex justitia dare quod ei aufertur; non fit injuria Judici, cum supponatur vel nolle, vel non posse rem vero domino adjudicare. Justam illam compensationem ita exprimit Cajetanus. *In casu, quo quis non potest juris via rem suam recuperare aut propter paupertatem egentis, aut propter dignitatem detinentis, aut propter defectum judicis, vel probationum, aut propter scandalum, & absque scandalo potest quis secreto rem suam recuperare, non creditur reus furti; quia tunc non proprie jus sibi ipsi dicit, sed jus naturale circa rem suam exequitur, ex quo per jus civile illam recuperare prohibetur: tenetur tamen efficere, ut qui detinebat, sciat se non teneri ad illius restitutionem, ne si ad pœnitentiam conversus fuerit, damnum incurrat ipse, aut ejus hæres, restituendo.*

Idem videtur docere cap. *bona fides*, de deposito, ubi vetatur compensationem fieri in deposito. *Licet*, inquit, *compensatio admittatur in aliis contractibus, si causa, ex qua postuletur, sit liquida.*

Ut autem compensatio illa sit licita, sequentes requiruntur conditiones. 1. Ut debita sint paria; ideo debita incerta non possunt compensari cum certis. 2. Ut compensatio non fiat cum deposito; quia, ut ait Gregorius IX. *contra depositum non admittitur compensatio.*

3. Ut

3. Ut fiat in re ex juſtitia & non tantum ex gratitudine debita. 4. Ut in compenſatione nihil ſupra debitum accipiatur. 5. Ut ad recuperandam rem ſuam non poſſit alia via adhiberi. 6. Ut abſit ſcandalum, & ſcandali periculum. Ita compenſationem juſtam explicat Soto de juſtitia & jure lib. 5. q. 3. a. 3. ad 1. & D. Antoninus 2. P. tit. 15. §. 2.

Sunt tamen qui contrarium tueantur. 1. Quia, ut ajunt, prætermittitur ordo juris, & peccatur contra juſtitiam legalem - - 2. Quia licet Jacob potuiſſet retinere idola Laban ad compenſationem juſtam, tamen Laban exigenti idola reſpondit - - *Quod autem furti me arguis, apud quem inveneris Deos tuos, necetur coram fratribus noſtris:* Gen. 31. Ubi videtur inſinuare, juſtam etiam compenſationem furti ſpeciem habere.

Monit. Quid in illa ſententiarum varietate Confeſſarius in praxi obſervabit.

Si interrogetur, antequam facta ſit compenſatio, 1. Numquam ſuadebit compenſationem occultam propter periculum ſcandali. 2. Si interrogetur, an ſit licita compenſatio, reſpondebit, licitam eſſe juxta plures Theologos, modo obſerventur conditiones ſupra ſtatutæ; juxta alios non eſſe licitam. 3. Si interrogatur poſtquam Pœnitens propria authoritate compenſatione uſus eſt, examinabit, an occurrerint ſupradictæ conditiones, & an bona fide id pœnitens fecerit. Si id bona fide fecerit, in hac hypotheſi pœnitentem peccati non arguet, nec obligabit ad reſtitutionem, ſed eum monebit periculi, cui ſe expoſuit. Si vero reperiat requiſitas conditiones non fuiſſe obſervatas, ſi pœnitens peccaverit contra juſtitiam commutativam, v. g. ſi pœnitens uſus eſſet compenſatione circa rem non debitam titulo juſtitiæ, eum peccati arguet, obligabitque ad reſtitutionem, cum non ſuum, ſed alienum acceperit. Si vero pœnitens peccaverit ſolum contra juſtitiam legalem, eum peccati arguet, ſed ad reſtitutionem non obligabit, cum non alienum, ſed ſuum acceperit.

ARTICULUS III.

De Rapina.

Rapina eſt aperta & injuſta ablatio rei alienæ, invito rationaliter domino, & eſt peccatum mortale.

Prop. unica. Peccant mortaliter quicumque palam auferunt bonum alienum, invito rationaliter domino, & longe gravius quam qui furatur; ideo est circumstantia mutans speciem, aperienda in confessione.

Prob. 1. Ex Script. Michææ c. 2. *Væ qui cogitatis inutile - - Concupierunt agros, & violenter tulerunt, & rapuerunt domos, & calumniabantur virum, & domum ejus, virum & hæreditatem ejus. Idcirco hæc dicit Dominus: Ecce ego cogito super familiam istam malum.* Quæ omnia denotant rapinam esse peccatum mortale: Ergo est peccatum mortale. 2. Exemplo Achab rapientis violenter vineam Naboth. 3. Reg. c. 21. cui crimen istud rapinæ ita exprobravit Elias: *Hæc dicit Dominus: occidisti, insuper & possedisti.* 3. Ratione. Per rapinam palam & violenter mihi bonum attribuo: quatenus mihi alienum attribuo, pecco contra justitiam: quatenus utor violentia, addo circumstantiam transferentem furtum ad speciem rapinæ: Ergo rapina est peccatum mortale: ergo rei sunt peccati mortalis qui hic subjiciuntur.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Rapaces sunt qui injusta imponunt tributa: contra quos ita loquitur Michæas c. 3. *Audite principes Jacob & duces domus Israel - - Qui violenter tollitis pelles eorum desuper eis, & carnem eorum desuper eis, & carnem eorum desuper ossibus eorum. Qui comederunt carnem populi mei & pellem eorum desuper excoriaverunt, & ossa eorum confregerunt, & conciderunt sicut in lebete, & quasi carnem in medio ollæ.* Et ita rapaces sunt Principes, qui contra jus aliquid auferunt a subditis: ita D. Thom. 2. 2. q. 66. a. 8. ad 3. *Si vero aliquid Principes indebite extorqueant per violentiam, rapina est, sicut & latrocinium;* ideo ait Aug. lib. 4. de civit. Dei c. 4. *Remota justitia, quid sunt regna, nisi magna latrocinia? quia latrocinia quid sunt, nisi parva regna?* Et Ezechielis 22. *Principes ejus in medio illius, quasi lupi rapientes prædam:* unde ad restitutionem tenentur, sicut & latrones: & tanto gravius peccant, quam latrones, quando periculosius & communius contra publicam justitiam agunt, cujus custodes sunt positi.

Con-

Confect. 2. Rapaces funt qui Regibus & thefauri ærarii cuftodibus injufta tributa, & injuftas leges fuadent: de quibus ita Salvianus lib. 5. de gubernatione Dei. *Decernunt potentes, quod folvant pauperes: decernit gratia divitum, quod pendat turba miferorum: ipfi in nullo fentiunt quod decernunt*: de quibus ita Raymundus lib. 2. titulo de raptoribus. *Si aliqui damnificati funt occafione talis legis vel ftatuti, tenentur conditores & eorum hæredes ad reftitutionem: tenentur etiam in folidum qui induxerunt Principes ad condendum tales leges. Item omnes obfervatores peccaverunt mortaliter, & tenentur ad reftitutionem eorum, quæ talium legum occafione lucrati funt.*

Confect. 3. Item rapaces funt qui in comitiis vel præfidentes, vel fuffragium ferentes, imponunt vectigalia ultra Regis petitum & Regni neceffitatem, ut ditiores fiant: de quibus ita Salvianus ibid. *Exactionis publicæ nomen in quæftus proprii emolumenta verterunt, & indictiones tributarias prædas fuas effe fecerunt.*

Confect. 4. Rapaces pariter funt qui in conventibus urbium imponunt onera ultra quam conftitutum fit: de quibus idem dici poteft, quod dictum eft de aliis.

Confect. 5. Rei rapinæ funt Publicani, qui aliquid extorquent ultra id, quod conftitutum eft, contra illud Joannis Bapt. prædicantis in deferto: *Nil amplius, quam conftitutum eft vobis, faciatis.* Quod peccatum adeo grave eft, ut in jure civili in pœnam triplum debeat reftitui: Lege *locatio* digeftorum 39. tit. 4. *Per vim vero extortum cum pœna tripli reftituitur.*

Confect. 6. Rapaces funt qui artem militarem exercentes, ultra præfcriptum ftipendium recipiunt, aut vi extorquent, contra illud Joannis Bapt. *Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti eftote ftipendiis veftris.* Et ita rapinæ rei funt.

Præfecti exercitus, qui ftipendia fubalternorum ducum retinent. Item duces fubalterni, qui ftipendia militum, aut equitum a Rege ftatuta vel minuunt, vel ex toto ufurpant: qui completas legiones vel cohortes non habent, & tamen pro abfentibus militibus contra vetitum Principis ftipendia exigunt: quique milites abfentes per fervos fupplent.

Duces,

Duces, qui a civibus exigunt aliquid, ut milites contineant, ut non tranſeant per loca a Rege præſcripta. Item milites, qui ab hoſpitibus exigunt aliquid, ut tranquille vivant.

Omnes demum, ſive præfecti, ſive duces, ſive milites, qui ultra Regis juſſum, vel permiſſum, bona vel Regni, vel hoſtium, v. g. fruges, domos, vineas dilapidant, comburunt; ſecus ſi illud faciant juſſu Regis, cujus eſt examinare, an bellum ſit juſtum vel injuſtum.

Conſect. 7. Rapaces ſunt qui ſua abutentes dignitate, rem alienam auferunt, v. g. agros, vineas pauperum injuſtis titulis ſibi appropriant: de quibus ita Script. Proverb. 23. *Ne attingas parvulorum terminos, & agros pupillorum ne introeas; propinquus enim illorum fortis eſt, & ipſe judicabit contra te cauſam illorum.*

Conſect. 8. Rapinæ rei ſunt qui cogunt pauperes etiam invitos, ut res ſuas vendant: de quibus ita Concilium Arelatenſe 5. canone 22. *Ne comites, vel Vicarii, ſeu judices, vel centenarii ſub mala occaſione vel ingenio res pauperum emant, nec per vim tollant, aut quolibet argumento ſubripiant.*

Conſect. 9. Rapinæ crimen committunt potentes, qui a mercatoribus pretioſas emunt merces, poſtea pretium ſolvere negligunt, & interim mercatores ad inopiam aut ceſſionem bonorum adigunt: de quibus ita Pſalmiſta: *Mutuabitur peccator, & non ſolvet.*

Conſect. 10. Rapinæ crimen incurrunt iniqui Judices, qui pauperes, pupillos, & viduas oppreſſas a Magnatum tyrannide non eripiunt, cum poſſunt: de quibus ita Iſaias 1. *Pupillo non judicant: cauſa viduæ non ingreditur ad illos.* Et Jeremias 5. *Numquid ſuper his non viſitabo, dicit Dominus.* Item judices, qui juſtum modum litigandi non admittunt, aut injuſtum non rejiciunt. Quis ſit juſtus, quis injuſtus litigandi modus paucis expreſſit Bernardus loquens de appellatione lib. 3. de conſideratione cap. 2. *Iniqua autem omnis appellatio, ad juſtitiæ inopiam non coegit. Appellare, non ut graves, ſed ſi graveris, licet.*

Conſect. 11. In crimen rapinæ labuntur inique litigantes, quales ſunt 1. Divites, qui pauperes ad tribunal vocant, ut impediant, ne res ſuas valeant obtine-

tinere : quam violentiam ita insectatur Ecclesiastes 5. *Si videris calumnias egenorum, & violenta judicia, & subverti justitiam in Provincia, non mireris super hoc negotio; quia excelso excelsior est alius, & super hos quoque eminentiores sunt alii, & insuper universæ terræ Rex imperat servienti.*

2. Pauperes, qui tempore famis, & sterilitatis mutuo accipiunt, & tempore messis & fœcunditatis persolvere renuunt, & creditores litibus instituendis & expensis faciendis exponunt.

3. Litigantes sive pauperes, sive divites, qui falsas expensas computant, fictas, ut vocant, præsentationes mentiuntur, aut unam præsentationem pluribus litibus accomodant, & multiplicem ejusdem præsentationis solutionem exigunt. De quo multo plura alibi, ubi de litibus.

4. Procuratores & Notarii, qui easdem falsas expensas scribunt, & solvendas curant.

Confect. 12. Rapaces sunt adulterantes monetas; quia est quædam necessitas utendi monetis. Falsitas in monetis potest contingere tripliciter.

1. In metallo, quando falsum metallum pro vero apponitur, v. g. auricalcum pro auro, stannum pro argento.

2. In pondere, quando non ponitur in moneta pondus metalli sufficiens ad valorem, quem debet habere moneta.

3. In figura & charactere, quando character Regius fingitur. Vitium illud ita execratur Ecclesia, ut illius criminis conscios excommunicatione percutiat - - - *quicumque monetam falsam* scienter fecerit, aut studiose expenderit, tamquam maledictus, & pauperum virorum oppressor, & civitatis turbator a fidelium communione separetur : Concil. Later. I. sub Calixt. II. can. 15.

Immo si quis adulterinam monetam habeat, quamvis eam ignoranter receperit, non potest ea uti, nec aliis eam tradere, etsi deceptus non potest alios decipere. Ita Synodus Turon. cap. 8. tit. 79. *Pecuniam si quis adulterinam aut minus probatam receperit, quamvis ignoranter, authorque sibi sit incognitus, alteri tradere*

dere non præſumat, cum id fieri nequeat ſine ſpecie mali.

ARTICULUS III.

De Furto ſacrilego.

Nota. Furtum ſacrilegum eſt illud, quo aliquid ſacrum injuſte accipitur, vel retinetur; vel quo aliquid profanum in loco ſacro injuſte accipitur.

Prop. unica. Furtum ſacrilegum eſt peccatum mortale longe gravius quam furtum vel rapina.

Prob. rat. Per furtum ſacrilegum violatur juſtitia, & inſuper Religio offenditur: Ergo furtum ſacrilegum eſt peccatum mortale longe gravius quam ſimplex furtum & rapina, cum duplicem virtutem lædat; minime vero furtum & rapina.

2. Ex Concilio Troslejano can. 14. contra ſacrilegos: *Sit eis clauſa porta cœli, aperta janua inferni, cum nullo Chriſtiano partem habeant omnino vel ſocietatem: ſed & de reliquiis ciborum illorum nihil detur pauperibus, quin potius projiciatur canibus, donec per dignam & humilem pœnitentiam, & congruam emendationem lætificent Eccleſiam, quam per ſacrilegia & nefanda ſcelera exacerbaverunt:* Ergo cum tam ingentes nec furto nec rapinæ deſtinentur pœnæ, furtum ſacrilegum eſt peccatum mortale gravius furto & rapina.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Qui vaſa Deo ſacra, v. g. calices, patenas, ſindones ſubripiunt, ſunt rei furti & ſacrilegii. Quam grave ſit illud peccatum, patet exemplo Achan, qui juſſu Joſue lapidatus fuit, eo quod ex anathemate Jerico aliquid ſubripuiſſet: Joſue 2.

Conſect. 2. Rei pariter ſunt furti & ſacrilegii, qui res ad Eccleſiam pertinentes, v. g. agros, vineas, domos, juriſdictiones, cenſus, decimas, oblationes, legata pia ſibi appropriant, aut quocumque modo lædunt, aut minuunt: de quibus ita Troslejanum Concil. can. 4. *Res & facultates Eccleſiæ ſunt vota fidelium, pretia pecca-*

peccatorum, patrimonia pauperum: si quis illas rapuerit, damnationis Ananiæ & Zaphiræ particeps erit; & oportet tradere hujusmodi satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini.

Consect. 3. Rei sunt furti & sacrilegii, qui paupertatem professi, aliquid ex bonis toti suæ societati communibus subripiunt; quia agunt contra justitiam subripiendo, & contra votum vitium proprietatis committendo: ita docet Aug. in regula ad servos Dei & in regula Monachorum.

Consect. 4. Rei sunt furti & sacrilegii juxta Magistrum, juxta Antoninum, & juxta Suarem, qui aliquid non sacrum in loco sacro furantur. Sunt rei furti, quatenus accipiunt alienum: sunt rei sacrilegii, quatenus violant immunitatem loci sacri, in quo res omnis sive sacra, sive profana debet esse in tuto posita.

TRACTATUS XVII.

DE RESTITUTIONE.

PROOEMIUM.

Quæ in hoc tractactu dicturi sumus, ad septem capita reduci possunt. 1. Agetur de his, quæ requiruntur, ut quis obligetur ad restitutionem, vel ut ab ea eximatur. 2. Explicabitur, quinam sint illi, qui licet damnum proximo inferant, tamen ab omni restitutione dispensantur; & hoc vel quia sine culpa nocent proximo, vel quia si nocent culpabiliter proximo, non violant justitiam commutativam. 3. Agetur de his, qui ob violatam justitiam commutativam per culpam vel theologicam, vel civilem obligantur ad restitutionem. 4. Inquiretur quinam sint illi, qui obligati ad restitutionem, possunt tamen absque peccato vel restitutionem omittere omnino, vel eam saltem ad aliquod tempus differre. 5. Explicabitur

bitur quæ ſit materia reſtitutionis, ſeu quibus in rebus debeat fieri. 6. Determinabitur quantitas reſtitutionis. 7. Demum concludetur, quomodo fieri debeat reſtitutio.

CAPUT I.

Quæ requirantur, ut quis teneatur ad reſtitutionem, vel ut ab ea diſpenſetur?

ARTICULUS I.

Quid, & quotuplex ſit reſtitutio: & quotuplex ſit proximi bonum, cui nocere poſſumus: & quotuplex ſit culpa, qua nocemus proximo?

§. I.

Quid, & quotuplex ſit reſtitutio?

Reſtitutio *generatim* eſt redditio rei, quocumque modo res illa reddatur. Sic Medicus dicitur ægrotum reſtituere in priſtinam ſanitatem, quam amiſerat. Sic amicus dicitur reſtituere ſuum amicum in dignitatem, ex qua deciderat. Reſtitutio *ſtricte* eſt actus juſtitiæ commutativæ, quo res aliena vero domino redditur, vel damnum illatum reparatur.

§. II.

De Bonis variis, quæ homo poſſidet.

Homo poſſidet bona corporis, bona animæ, bona fortunæ, bona ſpiritualia. Bona corporis ſunt ea, quibus anima unitur corpori. Hujusmodi ſunt ea omnia, quæ ſpectant ad vitam corporalem, v. g. corpus cum ſuis membris, anima cum ſuis facultatibus naturalibus.

Proximo nocemus quoad bona corporis, verberando, mutilando, occidendo, incarcerando, animum male afficiendo: puta, ſi quis daret alteri potionem, qua aut in inſaniam, aut in aliam mentis alienationem incideret.

Bona

Bona animæ sunt ea, quibus honor debitus, & bona fama apud homines conservatur. Hujusmodi sunt omnia, quæ ad bonum nomen conducunt.

Proximo nocemus quoad bona animæ, si contumeliis inhonoremus proximum, si detractione, aut calumnia famam illius minuamus.

Bona fortunæ sunt res omnes exteriores, quæ in commercio hominum habentur. Hujusmodi sunt res immobiles, ut fundus; res mobiles, ut supellectilia &c.

Proximo nocemus quoad bona fortunæ, si res illius mobiles, vel immobiles aut accipiamus, aut detineamus, aut damno minuamus.

Bona spiritualia sunt omnia dona supernaturalia, quæ ad salutem conducunt. Hujusmodi sunt gratia, virtutes, sacramenta &c.

Proximo nocemus quoad bona spiritualia, si eum talibus bonis aut spoliemus, aut ne assequatur impediamus.

§. III.

De variis modis, quibus nocemus proximo.

Proximo nocere possumus quoad bona corporis, fortunæ, animæ, & salutis, vel *inculpabiliter*, vel *culpabiliter*.

Nocemus *inculpabiliter*, cum absque culpa ex parte nostri damnum aliquod contingit proximo, v. g. si amens incendat domum vel sylvam proximi. *Culpabiliter* vero, cum ex culpa aliqua nocemus bonis proximi, v. g. si quis ex malitia mutilet proximum, auferatve illius bona &c.

Proximo nocemus culpabiliter duplici modo: vel *culpabiliter civiliter*, vel *culpabiliter theologice.*

Proximo nocemus *culpabiliter civiliter*, cum ei nocemus per culpam jure civili reprobatam, etiamsi aliquando simus innoxii coram Deo: tales sunt actiones noxales, quæ ex delicto aut quasi ex delicto per jus tantum civile reprobato nascuntur.

Proximo nocemus *culpabiliter theologice*, cum ei nocemus per culpam jure divino vel Ecclesiastico reprobatam: tales sunt omnes actiones proximo damnosæ, & divinæ legi contrariæ.

Proximo nocemus *culpabiliter theologice*, vel peccando contra *justitiam commutativam*, vel peccando contra *alias virtutes*.

Proximo nocemus peccando contra *justitiam commutativam*, quoties *volentes*, inquit D. Thom, *inæquale*, id est iniquum, *inferimus contra jus alterius nolentis*: 2. 2. q. 59. a. 1. uti, quando nocemus honori per contumeliam, famæ per detractionem, libertati per vim & metum, & fraudem, vitæ per occisionem, & mutilationem, bonis spiritualibus per scandalum, dando occasionem peccandi, bonis vero temporalibus per injustam aut acceptionem, aut detentionem &c.

Proximo nocemus peccando contra *alias virtutes*, quoties violantes aliquam virtutem diversam a justitia commutativa, damnum aliquod inferimus proximo quoad bona vel corporis, vel animæ, vel fortunæ, vel salutis, v. g. quoties ex odio, ex invidia non succurrimus proximo: quoties ex ingratitudine accepta beneficia non compensamus, & malum econtra pro bono reddimus.

§. IV.

De multiplici culpa tam civili quam theologica, qua possumus nocere proximo.

Culpa generatim est defectus concomitans actionem humanam.

Culpa alia est theologica, alia juridica, seu civilis.

Culpa *theologica* est actus difformis legi: & peccatum, quo Deus offenditur.

Culpa *juridica* est omissio debitæ diligentiæ circa rem proximi: ex qua omissione sequitur damnum proximo, aliquaudo cum offensa Dei, aliquando sine offensa Dei:

Culpa juridica est triplex: *lata*, *levis*, *&* *levissima*.

Culpa *lata* est ea, quam regulariter omnes communiter vitant: qualis est culpa illius, qui extra domum librum sibi commodatum quasi pro derelicto expositum relinquit.

Culpa *levis* est ea, quam regulariter homines ejusdem professionis vitant: qualis est negligentia illius, qui librum sibi commodatum relinquit in suo cubiculo, ostio tamen aperto.

Cul-

Culpa *leviſſima* eſt ea, quam homines diligentiſſimi vitare ſolent: talis eſt culpa illius, qui librum ſibi commodatum relinquit in cubiculo, quod clavi obſeravit, non tamen exacte obſervavit, an fores eſſent clauſæ, illud iterum atque iterum manu tentans.

ARTICULUS II.

De bonis, quorum injuſta ablatio inducit obligationem reſtitutionis:
ſive
Quibus in rebus locum habeat reſtitutio.

Prop. unica. Reſtitutio locum habet primo in bonis fortunæ: ſecundo in bonis corporis: tertio in bonis externis, quæ in honore & fama conſiſtunt: quarto demum in bonis ſpiritualibus, quæ ad pietatem pertinent. Sed, ut ſit locus reſtitutioni faciendæ, præceſſiſſe debuit læſio vel corporis, vel fortunæ, vel honoris & famæ, vel pietatis & gratiæ contra proximum noſtrum.

Prob. 1. Ex Scriptura. Quoties Scriptura loquitur de peccatis, quæ obligant ad reſtitutionem, toties agit de his peccatis, quibus nocetur proximo vel quoad corpus, vel quoad fortunam, vel quoad honorem & famam, vel quoad pietatem, ut patet hac inductione. Ut enim muniat vitam noſtram corporalem ab omni nocumento, ſic habet: *non occides.* Ut conſervet corporalem integritatem, ſic ſubjungit: *non mœchaberis.* Ut ſervet nobis famam intactam, hæc præcipit: *non loqueris contra proximum falſum teſtimonium:* Exod. 20. Ut vero bona ſpiritualia ad pietatem pertinentia tutetur, iſtud ſæpiſſime inculcat: *non pones fratri tuo offendiculum.* Ergo ex Scriptura, ut ſit locus reſtitutioni faciendæ, præceſſiſſe debuit læſio vel corporis, vel fortunæ, vel honoris & famæ, vel pietatis & gratiæ contra proximum noſtrum.

2. *Rat.* Reſtitutio poteſt dumtaxat locum habere poſt læſionem eorum bonorum, quæ noſtra dici poſſunt; reſtitutio enim eſt redditio boni noſtri, quodque nobis injuſte ablatum eſt: Atqui bona corporis, ut vita, & integritas corporalis; bona fortunæ, ut res mobiles, & immobiles; bona externa, ut honor & fama; bona

 ſpiri-

ſpiritualia, ut pietas & gratia, noſtra dici poſſunt, cum ad ea omnia jus aliquod habeamus. Ergo ut ſit locus reſtitutioni faciendæ, præceſſiſſe debuit læſio vel corporis, vel fortunæ, vel honoris & famæ, vel pietatis & gratiæ contra proximum.

Confectaria hujus Doctrinæ.

Confect. 1. *De bonis corporis.* Injuſtus homicida, mutilator, percuſſor, tenentur damnum illatum congrua ratione compenſare; bonum enim corporis auferunt injuſte: nam licet homo ipſe non ſit dominus vitæ ſuæ, aut membrorum ſuorum, ſed dominium illud ad Deum pertineat, jus tamen habet, ut ei nemo injuſte in his noceat. Quapropter ſi quis ei quoad vitam noceat, tenetur ad aliquam compenſationem & pro damno corporali, quod intulit, & pro damnis realibus ex damno perſonali ſequentibus. Ita D. Th. *Quando*, inquit, *id quod eſt ablatum, non eſt reſtituibile per aliquid æquale, debet fieri recompenſatio, qualis poſſibilis eſt: puta, cum aliquis alicui abſtulit membrum, debet ei recompenſare vel in pecunia, vel in honore aliquo, conſiderata conditione utriusque perſonæ, ſecundum arbitrium boni viri*: 2. 2. qu. 62. a. 2. ad 1.

Confect. 2. *De bonis animæ.* Qui poſitive inhonorat aliquem, eum contumeliis afficiendo, vel aliquem privative inhonorat, denegando reverentiam debitam, tenetur reſtituere honorem debitum vel ab eo petendo veniam, ſi contumelia præceſſerit, vel exhibendo reverentiam debitam, quam omiſit; quia abſtulit bonum animæ, nimirum honorem.

Item injuſtus detractor, vel calumniator, tenentur reſtituere; auferunt enim injuſte proximo bonum animæ, nimirum famam, quæ longe præſtat divitiis: *Melius eſt enim*, inquit Scriptura, *nomen bonum, quam divitiæ multæ*: Prov. 22. v. 1. Ergo ſi divitiæ injuſte ablatæ ſint reſtituendæ, multo magis honor & fama. Ut autem ſit ſtricta obligatio reſtituendi famam, hæc quatuor juxta Silvium requiruntur: quod quis famam vere abſtulerit: quod abſtulerit injuſte: quod ea non ſit recuperata: quod infamatus non ceſſerit juri ſuo, neque remiſerit obligationem reſtituendi: in 2. 2. q. 62. art. 2.

Con-

Consect. 3. *De bonis fortunæ.* Qui injuste accipit, vel injuste detinet bona fortunæ, tenetur ad restitutionem; injuste enim aufert proximo bona temporalia, quæ ad ipsum pertinent.

Consect. 4. *De bonis spiritualibus.* Qui vi, metu, fraude, dolo induxit alium ad peccandum, ad aliquam restitutionem obligatur; abstulit enim proximo bonum spirituale, scilicet gratiam; quia, ut optime ait D. Th. *Licet bona spiritualia ablata non sint proprie objectum restitutionis, quia nullus spiritualiter moritur, nisi propria voluntate peccando;* tamen, ut ait Silvius, quando adhibitæ sunt fraudes, vis, aut metus, quæ sunt contra justitiam, tunc facienda est aliqua restitutio: damnum enim illatum proximo cum violatione justitiæ, inducit obligationem restituendi. Restitutio autem fiet, si quibus potuerimus modis proximum a peccando retrahamus, eique bona spiritualia, quibus culpa nostra caruit, procuremus.

CAPUT II.

De iis, qui absolute excusantur ab omni restitutione coram Deo, licet inferant damnum proximo.

ARTICULUS I.

An absolute excusentur a restitutione hi, qui nocent proximo absque omni culpa etiam veniali.

Prop. unica. Illi omnes, qui nocent proximo absque culpa theologica, seu peccato proprie dicto; excusantur ab omni restitutione coram Deo: a fortiori illi, qui nocent proximo juste, exequendo munus suum.

Prob. 1. Ex Script. Num. 35. v. 22. ubi Deus loquens de homicidio casuali & innoxie commisso, homicidam ad nullam restitutionem obligat; sic enim habet: *Quod si fortuito, & absque odio & inimicitiis quidquam horum fecerit*, id est, percusserit, vel occiderit proximum; *liberabitur innocens de ultoris manu:* Ergo si requiratur culpa, ut obligetur quis ad restitutionem pro homicidio, requiritur etiam, ut quis obligetur ad restitutionem pro alio damno illato.

2. Ex Greg. IX. *Si culpa tua*, inquit, *datum est damnum, vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus forte* opem

opem tulisti, aut hæc imperitia tua, sive negligentia evenerunt, jure super his satisfacere te oportet; nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo verisimiliter injuriam posse contingere, vel jacturam. Secus est tamen in illo dicendum, qui ut non accideret, de contingentibus nihil omisit : Cap. *Si culpa. De injuriis:* Ergo ubi nulla est culpa, ibi non est obligatio restitutionis, licet per accidens proximus damnum patiatur.

3. Ex D. Th. qui loquens de eo, qui habet rem alienam apud se depositam, ait: *Si ei subtrahatur res absque sua culpa, non tenetur ad restitutionem;* 2. 2. q. 62. a. 6. in corp.

4. *Rat.* Obligatio restitutionis oritur vel ex re ipsa, quam quis habet aut in specie, aut in ejus lucro ex ea proveniente immediate, quo lucro factus est ditior: vel ex injuriosa actione, ut docet D. Th. 2. 2. qu. 62. a. 5. Ergo, qui damnum dedit absque omni culpa, nullatenus restituere tenetur; non quidem ratione rei, cum rem non habeat, nec lucrum a re immediate perceptum; non ratione actionis injuriosæ, quia, ut supponimus, nullam actionem injuriosam commisit: ergo nulla ex causa tenetur ad restitutionem, qui absque omni culpa nocuit proximo. Restitutio, juxta multos, est quasi pœna peccati: ergo ubi nullum est peccatum, ibi non debet esse restitutionis obligatio; quia ubi non est culpa, ibi non debet esse pœna.

Ex quo sequitur, quod excusantur a restitutione omnes, qui hic subjiciuntur.

Confectaria hujus Doctrinæ.

Confect. 1. In quo explicatur, quod eximatur a restitutione ille, qui innoxie nocet proximo quoad bona corporis. Qui occidit, percutit, mutilat omnino involuntarie, v. g. qui occidit ductus amentia, abstractus phrenesi, sopitus somno: qui occidit hominem, putans inculpabiliter se occidere feram, eximitur ab omni restitutione; in his enim singulis casibus nullatenus peccavit.

Item, qui occidit, mutilat, percutit voluntarie quidem, sed juste; v. g. qui occidit in bello justo, qui occidit defendendo se cum moderamine inculpatæ tutelæ:

læ: judex qui ex zelo justitiæ addicit reum morti, immunis est ab obligatione restituendi; quia in his casibus non solum innocenter proximo nocuit, sed etiam justum operatus est.

Consect. 2. In quo explicatur quomodo ab obligatione restitutionis eximatur, qui innocenter nocuit proximo quoad bona animæ. Ad restitutionem famæ non tenentur, qui juste famam proximo auferunt: v. g. qui juridice malefactores accusant, vel puniunt: qui juxta præceptum correctionis fraternæ unum vel duos testes adhibent ad corripiendum fratrem: qui amico consulentes, ei detegunt infidelitatem servi, ne admittat eum in obsequium, vel ne ei nimium fidat: qui aperiunt improbos mores alterius, ne honesta filia ipsum accipiat in matrimonium; ibi enim nullum est peccatum. Ita Silvius in D. Th. 2. 2. q. 62.

Item qui insignia quædam crimina & pœnas illis inflictas propter utilitatem publicam narrant passim, immo scripto ad posterorum notitiam transferunt. Ita idem Silvius.

Consect. 3. In quo explicatur, quomodo nulla sit obligatio restituendi in eo, qui sine omni culpa nocet proximo quoad bona fortunæ. Ad restitutionem damni temporalis non tenentur, qui sine culpa accipiunt, aut detinent bonum proximi, aut impediunt lucrum ei obventurum, aut ei damnum inferunt, v. g. amens, phreneticus, dormiens: qui rem proximi accipit, eamque comburit; immo sanus mente, qui comburit silvam proximi, putans inculpabiliter suam comburere: possessor bonæ fidei, qui rem alienam & ejus fructum bona fide consumit, nihilque retinet, in quo sit factus ditior: qui ex zelo Dei impedit, ne Beneficium indigno conferatur, vel curat, ut digniori conferatur, excluso indigno, vel minus digno. Item qui faciunt aliquid licitum, ad quod casu sequitur damnum proximo; verb. g. qui fodit foveam in loco remotissimo, in quam casu vel proximus vel animal proximi præceps labitur: qui in extrema necessitate vel palam vel furtim accipit, quod est necessarium ad sustentandam vitam; quia in illis omnibus casibus nullum est peccatum; nulla proinde obligatio restitutionis. Unde Jacob merito conqueritur

contra Laban, quod etsi nullam in custodiendis gregibus culpam committeret, tamen ab eo totius damni reparatio exigeretur. *Ego*, inquit, *damnum omne reddebam: quidquid furto peribat, a me exigebas:* Gen. 31. vers. 30.

Confect. 4. In quo ostenditur, quod a restitutione eximatur is, qui innoxie nocet proximo quoad bona spiritualia. Qui ex rationabili causa quempiam retrahit ab ingressu, vel professione Religionis, ad nihil tenetur; quia nullatenus peccat. Causæ autem rationabiles retrahendi a Religione sunt istæ: v. g. 1. Si conjugatus post consummationem matrimonii vellet Religionem ingredi non consentiente conjuge. 2. Si, qui retrahitur a Religione, non credatur idoneus ad statum Religiosum. 3. Si in loco, quem vult ingredi, non servetur regularis disciplina. 4. Si per ejus ingressum is, qui retrahit, privetur magno spirituali commodo. 5. Si propter extremam Reipublicæ vel parentum necessitatem alicui professio dissuadeatur, ut tantisper exeat e monasterio. Ita Silvius in D. Thom.

ARTICULUS II.

An absolute eximantur ab omni restitutione hi, qui nocent proximo, peccantes quidem mortaliter, sed violando virtutem diversam a justitia commutativa.

Prop. unica. Illi omnes, qui damnum afferunt proximo, peccantes mortaliter contra virtutem diversam a justitia commutativa, sunt quidem rei coram Deo, sed non tenentur ad restitutionem damni, quod proximus passus est.

Prob. 1. Ex D. Th. qui loquens de restiturione, sic habet. *Restitutio est actus commutativæ justitiæ, quando scilicet res unius ab alio habetur vel per voluntatem ejus, sicut in mutuo, vel deposito; vel contra voluntatem ejus sicut in rapina & furto:* 2. 2. qu. 62. a. 1. in C. Ergo ubi non est violatio justitiæ commutativæ, ibi non est obligatio restitutionis.

2. *Rat.* Tres sunt tantum causæ restitutionis: injusta acceptio, injusta detentio, & injusta rei læsio: per injustam enim acceptionem usurpamus alienum: per injustam detentionem alienum invito domino detinemus:

per

per injustam vero læsionem rem alterius deteriorem facimus; nec alia excogitari potest ratio, quæ inducat obligationem restituendi: Atqui injusta læsio, injusta acceptio, injusta detentio opponitur justitiæ commutativæ: Ergo sola actio contraria justitiæ commutativæ obligat ad restitutionem; & ex peccato in alias virtutes commisso non oritur obligatio ad restitutionem.

Ex quo sequitur, quod hi, qui hic subjiciuntur, non teneantur ad restitutionem, licet noceant proximo per peccatum mortale.

Consectaria hujus doctrinæ.

Consect. I. In quo ostenditur, quod sola charitas violata non inducit obligationem restitutionis, eo quod sola justitia commutativa violata talem obligationem inducat.

Sic eximuntur a restitutione, qui indigenti pauperi negant eleemosynam: v. g. dives, qui negat alimoniam esurienti: Medicus non conductus, qui negat ægroto necessarium remedium: Causidicus non conductus, qui negat litiganti consilium necessarium; etsi enim ex tam dura & immiti denegatione sequatur vel mors, vel damnum corporale proximi, hujusmodi tamen homines non tenentur ad restitutionem; quia non peccarunt contra justitiam commutativam, sed solum contra charitatem: quippe hi sunt quasi homicidæ, juxta illud Ambros. *Si non pavisti, occidisti.*

Sic eximitur ab obligatione restituendi famam, qui publice diffamatum in uno loco, diffamat in alio, ad quem ejus infamia brevi & certo esset perventura; quia peccat solum contra charitatem. Item qui ex timore mundano detractorem non audet corripere; quia peccat solum contra charitatem, nisi detractor sit ei subditus.

Sic etiam a restitutione eximitur ille, qui sine vi, fraude, dolo, aliisve modis illicitis, absque violatione justitiæ impedit alium a consecutione boni, non ex justitia, sed ex decentia quadam largiendi, etiamsi illud impedimentum ex odio posuerit; quia peccat solum contra charitatem.

Sic quoque eximitur a reſtitutione, qui ſolis precibus impedit, ne pauper eleemoſynam conſequatur, ne Clericus Beneficium obtineat, ne alicui legatum vel hæreditas donetur: ita Silvius. Demum qui poteſt & debet, non ex officio, ſed ex ſola charitate impedire damnum proximi, & non impedit vel ex negligentia, vel ex odio, vel ex alio pravo motivo, non obligatur ad reſtitutionem; quia non peccat, ut ſupponitur, contra juſtitiam, ſed ſolum contra charitatem: v. g. qui non impedit incendium domus proximi: qui tacet, vel non obſtat, cum fures domum proximi diripiunt.

Sic ſimiliter eximitur a reſtitutione, qui exigit & accipit pretium, ut faciat aliquid, ad quod tenetur ex charitate ſolum, vel ut omittat aliquid, quod non opponitur juſtitiæ; quia in utroque caſu non peccat contra juſtitiam: ita Silvius. v. g. qui ſine cauſa juſta nudis ſuaſionibus, absque ulla vi, fraude, dolo vel metu impedit aliquem ab ingreſſu Religionis, vel Novitium a profeſſione, nec perſonæ nec Religioni tenetur reſtituere; quia peccat ſolum contra charitatem. Primo non tenetur reſtituere erga perſonam; quia volenti non fit injuria. Item nulla reſtitutione tenetur erga Religionem; quia Religio non habet ſtrictum jus ad perſonas nondum profeſſas. Ita Silvius.

Conſect. 2. Sola juſtitia legalis, ſola caſtitas violata, non inducunt obligationem reſtitutionis; quia ſola juſtitia commutativa violata talem inducit obligationem.

Sic qui peccant contra juſtitiam legalem, etiamſi lucrum conſequantur, non tenentur ad reſtitutionem: verb. grat. qui rem ſuam ab alio injuſte detentam accipit, cum poteſt per viam juris eam ſibi vindicare, peccat quidem, quia jus ſibi ipſe facit; ſed non tenetur reſtituere, quia ſuum accipit.

Sic qui in re ſibi debita utitur compenſatione alioquin illicita, non ſervatis conditionibus legitimæ compenſationis, peccat quidem, quia contra juſtitiam legalem jus ſibi dicit, & quod ſuum eſt, illicite accipit; ſed facta contra ſolam juſtitiam legalem æquali compenſatione, non tenetur reſtituere: tunc enim non alienum, ſed ſuum retinet.

Sic

Sic etiam qui peccat contra solam castitatem: v. g. qui corrumpit virginem ultro se se offerentem, aut leviter rogatam sponte consentientem, non tenetur ad restitutionem erga virginem; quia erga illam nullatenus violat justitiam commutativam; juxta enim regulas juris canonici: *Damnum, quod quis sua culpa sentit, sibi debet, non aliis imputare*: Reg. 86.

Confect. 3. In quo ostenditur, quod qui turpiter quidem, sed non injuste acquirunt aliquid, non tenentur ad restitutionem, modo per leges non obstet, quo minus vere acquirant; quia, ut supponitur, non violant justitiam commutativam.

Sic, qui aliquid ex lenocinio, meretricio, &c. citra omnem fraudem, & injustitiam acquirit, non tenetur ad restitutionem lucri turpiter acquisiti; quia non violat justitiam commutativam: ita D. Th. *Quando actus*, inquit, *quo quis lucratus est, lege prohibitus est, non autem ipsum lucrum, sicut est in meretricio, vel similibus, tunc de tali lucro potest fieri eleemosyna*; quia qui acquirit, non tenetur ad restitutionem: in 4. Dist. 15. q. 3. a. 2. Et 2. 2. q. 32. a. 7. in C. sic habet idem Doctor: *Quod enim mulier meretricium exerceat, turpiter agit, & contra legem Dei: sed in eo quod accipit, non injuste agit, nec contra legem.*

Circa illud D. Thomæ principium duo sunt maxime attendenda. Primum est, quod *turpe lucrum* ex luxuria acquisitum restringendum est ad solum meretricium legibus toleratum; minime vero extendendum ad adulterium, aliasque nefandas libidines legibus non toleratas, quibusve leges nullam relinquunt mercedem, sed econtra pœnam infligunt; quippe meretricium toleratur, ut pejora mala removeantur; ob alias vero libidines, cum nedum tolerentur, sed puniantur, pretium retineri non potest. Id videtur docere Aug. his verbis, lib. 2. de Ord. cap. 4. *Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus.*

Secundum est, quod ubi leges meretricium interdicunt, & meretricibus pretium impendi prohibent, tunc meretrices turpe illud lucrum retinere non possunt; leges enim, quæ inhabiles reddunt ad acquirendum, observandæ sunt in conscientia.

Con-

Consect. 4. In quo ostenditur, quod violatio solius justitiæ distributivæ non obliget ad restitutionem, nisi interveniat simul violatio justitiæ commutativæ; quia, ut supponitur, sola violatio justitiæ commutativæ obligat ad restitutionem.

Sic, inquit Silvius, in provisionibus Beneficiorum & dignitatum Ecclesiasticarum: *Si quis prætermisso notabiliter digniore, conferat Pastoratum minus digno, tenetur ad restitutionem damnorum, quæ inde obveniunt Ecclesiæ*; quia collator inique distribuens beneficia Ecclesiastica peccat erga Ecclesiam contra justitiam commutativam; tenetur enim ex officio providere Ecclesiæ ministros digniores. *Probabile vero est*, inquit idem Silvius, *quod non teneatur restituere digniori* Beneficium collatum minus digno; quia Clericus dignior *nondum habet strictum jus ad illum Pastoratum, contra quem proinde peccatur violatione solius justitiæ distributivæ, etsi violetur justitia commutativa respectu Ecclesiæ.* Ita Silvius in Annotationibus in Binsfeld. ubi de restitutione.

Sic in distributione officiorum pure civilium, si quis, prætermisso notabiliter digniore, conferat magistratum civilem minus digno, tenetur Reipublicæ restituere damna, quæ ex illa injusta distributione sequuntur; quia peccat erga Rempublicam contra justitiam commutativam: tenetur enim ex officio dignioribus conferre magistraturam civilem. Probabile vero est, quod ad nullam restitutionem teneatur erga eum, quem ad magistraturam non evexit; quia is nondum habet strictum jus ad illam dignitatem.

ARTICULUS III.

An obligentur, vel eximantur a restitutione hi, qui violantes justitiam commutativam, nocent proximo per actum, qui est tantum peccatum veniale.

Prop. I. Qui violando justitiam commutativam nocent proximo per peccatum dumtaxat veniale, obligantur ad restitutionem.

Prob. 1. Ex jure can. cap. *Culpa*, de injuriis: ubi absque distinctione peccati mortalis vel venialis decernitur, quod si quis culpa sua damnum alteri active intulerit, teneatur ad illud resarciendum: ita enim habet

habet Decretalis. *Si tua culpa*, inquit, *datum est damnum, aut hæc imperitia tua, sive negligentia evenerunt, jure super his satisfacere te OPORTET.* Cum ergo ubi lex non distinguit, etiam nec nos distinguere debeamus, sequitur, quod obligatio restituendi nascatur ex culpa etiam veniali.

2. Ex jure civili, ubi per legem Aquiliam ff. lib. 9. tit. 2. decernitur, quod qui contra jus proximo nocuit per culpam etiam *levissimam*, immo licet nocere noluerit, tamen teneatur ad resarciendum damnum illatum proximo: Ergo obligatio restituendi oritur ex culpa etiam veniali & levissima.

3. *Rat.* Juxta Augustinum *non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum*: Ergo obligatio restituendi oritur ex peccato etiam veniali, cum neutrum peccatum tam veniale, quam mortale remitti possit, nisi restituatur ablatum; nulla enim post furtum est vera pœnitentia sine restitutione, aut restitutionis affectu.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Qui leviter nocuerunt proximo vel quoad bona corporis, vel quoad bona fortunæ, vel quoad famam, vel quoad bona spiritualia, etsi nocuerint per peccatum, quod sit veniale ob parvitatem materiæ, tenentur tamen ad integram restitutionem damni illati, si velint consequi remissionem peccati illius venialis, per quod nocuerunt proximo; quia non remittitur peccatum etiam veniale, nisi restituatur ablatum.

Sic quantumvis exiguum sit damnum illatum proximo, reparandum est, ut obtineatur remissio peccati.

Consect. 2. Qui notabiliter nocuerunt proximo vel quoad bona corporis, vel quoad bona fortunæ, vel quoad famam, vel quoad bona spiritualia, etsi nocuerint per peccatum, quod sit veniale ob defectum plenæ deliberationis, tenentur tamen ad restitutionem; quia non remittitur peccatum etiam veniale, nisi restituatur ablatum.

Sic infans, qui ante usum rationis sine plena deliberatione ingens damnum intulit proximo, v. g. rem pre-

pretiofam vel infregit, vel in flumen projecit, &c. grandior factus, revocans in memoriam damnum a fe illatum aliis, tenetur ad reftitutionem.

Prop. 2. Qui damnum intulit proximo per peccatum dumtaxat veniale, obligatur ad reftitutionem fub mortali, fi damnum refarciendum fit notabile; fub veniali vero, fi damnum fit leve.

Prob. ratione. Injufta rei alienæ detentio eft peccatum mortale, fi materia fit gravis, veniale vero, fi materia fit levis, ut patet ex dictis, ubi de diftinctione peccati mortalis & venialis: Atqui omiffio reftitutionis in eo, qui contra jus nocuit proximo, eft injufta detentio rei alienæ: Ergo eft peccatum mortale, quando materia eft gravis; veniale vero, quando materia eft levis: Ergo qui damnum intulit proximo per peccatum dumtaxat veniale, ad reftitutionem tenetur fub mortali, fi damnum refarciendum fit notabile; fub veniali vero, fi damnum refarciendum fit leve: non quidem ratione damnificationis, quæ, ut fupponitur, eft peccatum veniale tantum, & ex quo proinde, fpectato quatenus veniali, non poteft obligatio oriri fub mortali; fed ratione injuftæ detentionis, quæ eft mortalis in materia gravi, venialis vero in materia levi: detentionis, inquam, quæ non femper requirit, ut res ablata, vel labefactata detineatur a rapiente, vel labefactante, ut patet exemplo illius, qui gemmam alterius projecit in flumen; fed ad quam fufficit, ut verus dominus re vel rei pretio per alienam culpam fit fpoliatus.

Confectaria hujus Doctrinæ.

Confect. 1. Obligatio reftitutionis poterit urgere fub mortali eum etiam, qui nocendo proximo non peccavit nifi venialiter, fcilicet, quoties damnum illatum proximo per peccatum veniale eft ingens & infigne; quia obligatio reftitutionis petitur ex quantitate rei reftituendæ: Ergo fi res reftituenda fit magni valoris, obligabit ad reftitutionem fub mortali.

Sic, qui hic fubjiciuntur, licet peccaverint folum venialiter nocendo proximo, peccant mortaliter non reftituendo: v. g. Medicus, qui ex negligentia veniali

niali fuit causa, quod ægrotus obierit, cujus curam gerebat, non ex charitate solum, sed ex justitia: Advocatus, qui ex negligentia veniali occasio fuit litis imprudenter susceptæ, & ingentium expensarum: & alii hujusmodi, qui per culpam venialem insigniter nocent proximo.

Confect. 2. Obligatio restitutionis poterit tantum urgere sub veniali eum, qui nocendo proximo peccavit mortaliter, scilicet, quoties damnum illatum proximo per peccatum ex affectu peccantis mortaliter, est exiguum & leve; obligatio enim restitutionis petitur ex quantitate rei restituendæ: Ergo si res restituenda sit exigui valoris, obligabit ad restitutionem solum sub veniali.

Sic qui hic subjiciuntur, licet peccaverint mortaliter nocendo proximo; peccant tamen solum venialiter, non restituendo: v. g. qui ex pravo & mortali odio leviter nocuit proximo vel in corpore, vel in fortuna, vel in honore, tenetur ad restitutionem solum sub veniali.

CAPUT III.

De his, qui ob culpam vel theologicam, vel civilem obligantur ad restitutionem.

ARTICULUS I.

Quæ sit culpa theologica, quæ obligat ad restitutionem, sive cujus speciei debeat esse peccatum obligans ad restitutionem damni illati.

Prop. unica. Quicumque peccat contra justitiam commutativam, obligatur ad restitutionem, si damnum proximo quoquo modo inferat; sive per *actionem*, efficiendo aliquid noxium; sive per *omissionem*, negligendo aliquid ex justitia debitum proximo; sive, quod idem est, peccatum quodlibet oppositum justitiæ commutativæ obligat ad restitutionem.

Prob. 1. Ex Script. Præcepta obligantia ad restitutionem sunt isthæc: *non occides: non mœchaberis: non furtum facies: non loqueris contra proximum falsum testimonium*, &c. Atqui peccata, quibus hæc præcepta violantur, opponuntur justitiæ commutativæ: Ergo pec-

peccatum quodlibet oppositum justitiæ commutativæ obligat ad restitutionem.

2. Ex Concilio Lambethensi an. 1330. c. 2. ubi sic habetur: *In furto, in rapina, fraude, simonia, & maxime detentione decimarum, seu abstractione alicujus juris Ecclesiastici, diligenter sibi caveant Sacerdotes, ne aliquibus injungant pœnitentias, nisi cum satisfactione & restitutione facienda injuriam passis; cum non remittatur peccatum, nisi restituatur ablatum:* Atqui prædicta peccata sunt contra justitiam commutativam: ergo peccatum quodlibet oppositum justitiæ commutativæ obligat ad restitutionem.

3. Ex D. Thom. 2. 2. q. 62. a. 1. arg. sed contra, ubi sic habetur: *Restitutio ablationi opponitur: sed ablatio rei alienæ est actus injustitiæ circa commutationes: ergo restitutio ejus est actus justitiæ, quæ est in commutationibus:* & proinde peccatum obligans ad restitutionem, est peccatum oppositum justitiæ commutativæ.

4. *Rat.* Qui peccat contra justitiam commutativam, alienum vel accipit, vel detinet, sumendo voces illas *accipere & detinere* tam pro actione, quam pro omissione, quibus nocetur proximo: Atqui illud peccatum est contra commutativam justitiam, quæ reducit res ad justam æqualitatem: ergo omne peccatum contra justitiam commutativam obligat ad restitutionem. Ex quo sequitur, quod hi, qui hic subjiciuntur, tenentur ad restitutionem.

Consectaria hujus Doctrinæ.

§. I.

De his, qui damnum inferunt per actionem injustam.

Consect. 1. Qui injuste nocent proximo quoad corpus, tenentur ad restitutionem; peccant enim contra justitiam commutativam, quæ vetat, ne proximo noceamus in bonis corporis.

Sic qui privata authoritate voluntarie occidit, mutilat, percutit, incarcerat, &c. obligatur ad restitutionem illius damni corporalis, quod proximo infertur,

&

& damni realis, seu impensarum, quæ ex injusta illa læsione sequuntur.

Ita enim habet Scriptura, erudiens Judices circa restitutionem pro damno corporali faciendam. Et quidem homicidam voluntarium morti addicit: *qui percusserit, & occiderit hominem*, inquit, *morte moriatur*: Lev. 24. v. 17. Et rursus: *non accipietis pretium ab eo, qui reus est sanguinis, statim & ipse morietur*: Num. 35. v. 31. Percussorem vero ea læsione puniendum præcipit, qua ipse læsit: *qui irrogaverit*, inquit, *maculam cuilibet civium suorum; sicut fecit, sic fiet ei: fracturam pro fractura, oculum pro oculo, dentem pro dente restituet: qualem inflixerit maculam, talem sustinere cogetur*, damnatus scilicet a judice. Lev. 24. v. 19. Impensas autem ab innoxio homicida & percussore exigit: *operas ejus*, id est, percussi, vel occisi, *& impensas in medicos restituet*: Exod. 21. v. 19.

Sic qui defloravit virginem reluctantem, vel tantum sub spe dotis promissæ, aut matrimonii pariter promissi consentientem, tenetur ad restitutionem: peccavit enim contra justitiam commutativam, quæ vetat, ne vim virgini faciamus, quæque jubet, ut sponte promissa pendamus: de quo ita habet Scriptura, Exod. 22. v. 16. *Si seduxerit quis virginem desponsatam, dormieritque cum ea, dotabit, & habebit eam uxorem.*

Sic adulter & adultera tenentur ad restitutionem, cum certo scitur ex adulterio secutam esse prolem; uterque enim peccavit contra justitiam commutativam, quæ vetat legitimis hæredibus substitui, aut permisceri extraneos, & illegitimos. Sic autem habet Scriptura instruens judices in foro contentioso judicantes. *Si dormierit*, inquit, *vir cum uxore alterius, uterque morietur, id est, adulter & adultera, & auferet malum de Israel*: Deut. 22. v. 21. Instruens vero Confessarios in foro interiori judicantes inculcat, quam grave sit adulterium ob solam, quam inducit, hæredis legitimi confusionem. *Sic & mulier omnis*, inquit, *relinquens virum suum, & statuens hæreditatem ex alieno matrimonio, - - Ex alio viro filios statuit sibi*: Eccles. 23. v. 32. quo nihil scelestius, quodque oportet per restitutionem reparari.

Confect. 2. Quicumque nocet proximo quoad ejus famam, tenetur ad reſtitutionem; peccat enim contra juſtitiam commutativam, quæ vetat, ne injuſte lædatur fama proximi: ideo jubet & futurum prædicit Scriptura, ut quicumque famam proximi læſerit, eam etiam cum ſua ipſius confuſione reparare teneatur: id innuit Pſal. 108. v. 29. *Induantur qui detrahunt mihi, pudore; & operiantur ſicut diploide confuſione ſua.*

Sic calumniator, & iniquus detractor, qui injuſte denigrant famam proximi, quocumque modo id faciant, tenentur ad reſtitutionem; quia peccant contra juſtitiam commutativam, quæ vetat, ne injuſte auferamus proximo bonam famam quibuscumque divitiis longe præſtantiorem; juxta illud Prov. 22. v. 1. *Melius eſt bonum nomen, quam divitiæ multæ.*

Sic ad reſtitutionem famæ ablatæ tenentur qui his verſibus exprimuntur.

Imponens, augens, manifeſtans, in mala vertens:
Qui negat, aut minuit, reticet, laudatve remiſſe.

Confect. 3. Qui injuſte nocent proximo quoad bona ſpiritualia, tenentur ad reſtitutionem, ſi ita noceant, ut peccent contra juſtitiam commutativam; juſtitia enim vetat, ne ſimus aliis offendiculo. *Sine offenſione*, inquit Paulus, *eſtote Judæis, & gentibus, & Eccleſiæ Dei:* 1. ad Cor. 10. v. 32.

Sic qui vi, dolo, fraude, &c. impellunt alios ad peccatum, vel ab exercitio virtutis avertunt, tenentur ad reſtitutionem damni illati; tunc enim peccant contra juſtitiam commutativam, quæ vetat, ne vi, dolo, fraude, metu, &c. contra proximum utamur.

Confect. 4. Quicumque nocent proximo quoad bona temporalia, vel per injuſtam acceptionem, vel per injuſtam detentionem, tenentur ad reſtitutionem; peccant enim contra juſtitiam commutativam, qua cavetur, ne alienum injuſte accipias, vel detineas. Et juxta Joan. Apoc. 9. v. 21. damnantur inferno hi, qui per reſtitutionem, ſi eis poſſibilis erat, non egerunt pœnitentiam a furtis ſuis. *Non egerunt*, inquit, *pœnitentiam ab homicidiis ſuis, neque a veneficiis ſuis, neque a fornicatione ſua, neque a FURTIS ſuis.*

Sic

Sic ratione injustæ acceptionis ad restitutionem tenentur fures, qui occulte accipiunt rem alienam: rapaces, qui eam per vim violentam auferunt: sacrilegi, qui rem Deo sacram accipiunt, quoquo modo id faciunt, sive clam, sive palam; quia hi omnes peccant contra justitiam commutativam per injustam *acceptionem.*

Similiter ad restitutionem tenentur quicumque accipiunt rem proximi per involuntariam dationem; involuntaria autem datio repugnat justitiæ commutativæ: & ita restituendum est id, quod usurarius ex vi mutui accepit, id quod meretrix supra debitam mercedem blanditiis extorsit, id quod compellens ad ludum lucratus est in ludo; hujusmodi enim dationes non sunt voluntariæ, sed involuntariæ; & proinde ob injustam *acceptionem* obligant ad restitutionem.

Sic etiam ad restitutionem tenentur quicumque exigunt accipiuntque pretium aliquod, ut faciant id, ad quod tenentur ex justitia, vel ut omittant id, quod omitti nequit absque injustitia; ea enim *acceptio* est injusta: & ita restituere tenetur id, quod accepit, v. g. Judex, ut ferret justam sententiam; *non enim licet,* inquit Aug. *judici vendere justum judicium:* 11. q. 3. testis, ut ferret verum testimonium; quia ex Aug. 13. q. 1. *testimonia vendenda non sunt:* depositarius, ut redderet depositum; commodatarius, ut redderet commodatum; inventor, ut redderet rem inventam; debitor, ut redderet rem debitam. Hi enim omnes prædicta tenentur præstare ex justitia; & proinde nihil possunt exigere, ut suo satisfaciant officio. Itaque si quid exigant, peccant contra justitiam commutativam; atque adeo obligantur ad restitutionem. Ad restitutionem etiam obligatur qui exigit, & accipit aliquid, ut non furetur, ut non occidat, ut non calumnietur, aut ut quodvis aliud damnum non inferat proximo; prædictas enim actiones, utpote iniquas, quilibet ex justitia omittere tenetur.

Sic ratione injustæ detentionis ad restitutionem obligatur quicumque rem alienam sine justo titulo invito vero domino retinet. *In promptu causa est,* inquit Cajet. *quia res illa non est ipsius, sed alterius; atque per hoc non est retinenda, sed danda illi, cujus est: si enim non redderetur vero domino, ille minus haberet de*

 suo,

ſuo , & damnum pateretur , quod conſtat eſſe iniquum : V. reſtitutio.

Conſect. 5. Ad reſtitutionem damni illati tenetur quicumque rem proximi deteriorem efficit, licet qui damnum infert, nullum inde emolumentum percipiat; damnum quippe inferendo peccat contra juſtitiam commutativam : de quo ita habet Scriptura, Exod. 22. v. 5. *Si læſerit quispiam agrum, vel vineam - - damni æſtimationem reſtituat.* Et D. Thom. 2. 2. q. 62. a. 4. in corp. ſic habet : *Damnum dicitur ex eo, quod aliquis minus habet quam debet habere - - Et ideo homo tenetur ad reſtitutionem ejus , in quo aliquem damnificavit.*

Sic ad reſtitutionem tenentur qui hic ſubjiciuntur. 1. Magnates , qui beſtias alunt, quæ aliis nocere ſolent; peccant enim mortaliter , ſi beſtiæ notabiliter noceant, & novum peccatum addunt , ſi non reſtituant. Ita Navarrus. 2. Venatores, qui vel per ſe ipſos , vel per canes, equos, &c. rem proximi, v. g. agros, vineas, ſegetes, arbores, &c. lædunt. 3. Paſtores, qui permittunt vineas, prata, ſegetes depaſci a pecoribus, quibus cuſtodiendis præficiuntur. 4. Demum omnes illi , qui damnum inferunt proximo; violant enim juſtitiam commutativam.

Conſect. 6. Ad reſtitutionem tenentur quicumque injuſte impedit per actionem juſtitiæ commutativæ contrariam, v. g. vi, dolo, fraude , calumnia, ne proximus conſequatur bonum ei largiendum ex mera etiam liberalitate; utens enim vi, fraude, dolo, peccat contra juſtitiam commutativam , qua vetatur , ne quis alteri vim inferat , neve ullum dolo , fraudeve decipiat.

Sic Titius Clericus dignus eſt , cui Beneficium conferatur : tu vi, fraude, dolo, calumnia impedis illam collationem , teneris reparare damnum , quod Titio intuliſti.

Sic Paulus apud ſe ſtatuit conferre legatum Petro : tu injuſte impedis , ne Petrus legatum illud conſequatur , vel vi retinendo Notarium , vel fraude Notarium alio mittendo , vel calumnia denigrando Petrum apud Paulum ; teneris tunc ad reſtitutionem damni illati : quia in ſingulis illis caſibus agis contra juſtitiam commutativam. Utrumque caſum ita exlicat D. Thom. 2. 2. q. 62. a. 2. ad 4. *Dicendum,* inquit, *quod aliquis poteſt*

test impedire aliquem, ne habeat Præbendam, idem dic proportionaliter de legato, *multipliciter. Uno modo juste: puta, si intendens honorem Dei, vel Ecclesiæ, procuret, quod detur alicui personæ digniori; & tunc nullo modo tenetur ad restitutionem, vel aliquam recompensationem faciendam. Alio modo injuste: puta, si intendat ejus nocumentum, quem impedit propter odium, vel vindictam, aut aliquid hujusmodi; & tunc si impedit, ne Præbenda detur digno, consulens, quod non detur, antequam sit firmatum quod ei detur, tenetur quidem ad aliquam recompensationem, pensatis conditionibus personarum & negotii secundum arbitrium sapientis: non tamen tenetur ad æquale; quia illam nondum fuerat adeptus, & poterat multipliciter impediri. Si vero jam firmatum sit, quod alicui detur Præbenda, & aliquis propter indebitam causam procuret, quod revocetur; idem est, ac si jam habitam ei auferret; & ideo tenetur ad restitutionem æqualis, tamen secundum suam facultatem.*

§. II.

De his, qui damnum inferunt per omissionem injustam.

Consect. 7. Quicumque omittit id, ad quod tenetur ex justitia, v.g. ex officio, ex contractu, ex quasi contractu, obligatur ad restitutionem totius damni, quod ex ejus omissione sequitur; tunc enim officium suum omittens, peccat contra justitiam commutativam, ut docet D. Thom. his verbis: *Manifestum est*, inquit, *quod quicunque negligit habere, vel facere id, quod tenetur habere, vel facere, peccat peccato omissionis:* 1. 2. q. 76. a. 2. in corp. Et alibi, scilicet 2. 2. q. 62. a. 7. in corp. docet, quod qui per omissionem est causa etiam indirecta injustæ læsionis, obligatur ad restitutionem, scilicet, ut ait S. Doctor, *quando aliquis non impediat damnum, si possit, & debeat impedire:* Ergo omissio contraria justitiæ commutativæ obligat ad restitutionem damni, quod ex ea sequitur.

Sic qui ex *ignorantia culpabili* omittit aliquid sui officii, tenetur reparare damnum, quod ex tali omissione sequitur: v. g. Judex, Medicus, Causidicus, Confessarius, Parochus, artifex, &c. tenentur reparare damnum, quod causant ex ignorantia artis, quam exercent,

& ex omiſſione officii, ad quod tenentur. *Imperitia quoque*, inquit Juſtinianus, *culpæ adnumeratur : veluti ſi Medicus ideo ſervum tuum occidit, quia male eum ſecuerit, aut perperam ei medicamenta dederit:* Lib. 4. Inſtit. tit. 3. ad leg. Aquiliam §. 7.

Sic etiam qui *ex negligentia culpabili* omittit aliquid ſui officii, tenetur reparare damnum, quod ex tali negligentia ſequitur: v. g. Judex, Cauſidicus, Medicus, Confeſſarius, Parochus, artifex tenentur reſtituere damnum, quod cauſant ex negligentia, quam ex juſtitia tenentur vitare: v. g. ſi Judex negligat examen legum, & contra leges judicet; ſi Medicus negligat ægrotum, & ægrotus moriatur; ſi nauclerus ſomno vel incuria omittat curam navis, & navis naufragium ſubeat; ſi mulio mulas magno impetu ruentes retinere negligat, & ex impetu mularum damnum aliquod proximo enaſcatur: in ſingulis illis caſibus & ſimilibus urget obligatio reſtitutionis; quippe juxta legem Aquiliam quisquis damnum infert, ad reſtitutionem tenetur; & eximitur tantum a reſtitutione, *ſi modo culpa ejus nulla inveniatur:* Lib. 4. Inſt. tit. 5. ad legem Aquiliam §. 3.

Sic pariter qui *per imprudentiam culpabilem* omittunt cautionem, quam debent adhibere, tenentur reparare damnum, quod ex tali omiſſione ſequitur; & qui vulgarem negligunt adhibere prudentiam, damnum ſecutum ex ſua ipſorum imprudentia, juxta etiam jus civile, tenentur reparare: v. g. *ſi per luſum*, in loco aut in tempore indebitis exercitum, a jaculantibus ſervus tuus fuerit occiſus, jaculatores ad reſtitutionem tenentur: L. 9. ff *Ad legem Aquiliam. Si putator ex arbore - - machinarius ex machina, non proclamaverit, ut caſus ejus, quod projiciebat, vitari poſſet:* L. 31. ibid. ſi damnum ſecutum fuerit, qui id imprudenter fecit, tenebitur reparare. Si incendium non caſu, ſed ex imprudentia habitantium evenerit, tunc ii, qui imprudenter egerunt, damna ex incendio ſecuta reſarcire tenebuntur: L. 3. ff. *de officio præfecti vigilum.*

Sic ſimiliter, qui *per moram culpabilem* omittunt ea, ad quæ tenentur ex juſtitia, debent reparare damnum, quod ex tali omiſſione ſequitur; peccant enim contra juſtitiam commutativam: v. g. ſi venditor rem a ſe ven-

venditam, depositarius rem sibi depositam, conductor rem locatam, ultra legitimum tempus invito domino retineat, etiam si res pereat casu, tenetur ejus pretium vero domino reddere; hi enim omnes sunt in mora culpabili, ut expresse docet jus civile. *Quod te mihi*, inquit, *dare oporteat, si id postea perierit, quia per te factum erit, quominus id mihi dares, tuum fore id detrimentum constat:* L. 5. ff. *de rebus creditis.*

Sic quoque, qui per *injustam detentionem* impediunt, ne res ad verum & legitimum dominum perveniat, tenentur reparare damnum ex tali injusta detentione proveniens; peccant enim contra justitiam commutativam, quæ vetat alienum invito domino retineri: v. g. si quis animalia, puta, aves, canes, &c. quæ vere animum habent redeundi ad dominum suum, violenter retineat: si quis navem in fluvio remoretur; si quis rem mobilem vel immobilem alterius sibi attribuat, vel in pignus aut hypothecam debitorum invito domino accipiat: si res illæ pereant, tenetur eorum pretium solvere; est enim causa damni *ob injustam detentionem.*

§. III.

De his, qui damnum inferunt proximo per acquisitionem, quæ secundum jura habetur nulla & invalida.

Confect. 9. Quicumque acquirunt, aut lucrantur aliquid pretio æstimabile per actiones, quas jus vel civile solum, vel canonicum jure civili firmatum, lucratorias esse prohibet, tenentur ad restitutionem totius illius lucri ex iniqua illa actione accepti; etenim cum hujusmodi actiones ex præscripto legis non sint lucratoriæ, nullumque dent titulum acquirendi, qui præcise ex vi earum actionum acquirunt, & sic acquisita retinent, peccant contra justitiam commutativam, sibi adscribentes id, quod jus vetat acquiri, immo id quod aliquando lex aliis adjudicat. Et ita ad restitutionem tenentur qui hic subjiciuntur.

1. Simoniaci tenentur ad restitutionem illius rei, quam via simoniaca consecuti sunt; nullum enim habent

bent titulum, quo illius rei dominium acquirant: Can. *Si quis Episcopus* 1. q. 1. & D. Thom. 2. 2. q. 10. a. 6. Et ita quidquid acquiritur pro collatione beneficii, pro collatione Ordinum, pro examine ordinandorum, pro visitatione Parochiarum, pro benedictione Ecclesiarum, &c. retineri non potest, sed vel Ecclesiæ, vel pauperibus dandum est: D. Thom. ibid. ad 4.

2. Clerici beneficiati sine legitimo titulo tenentur dimittere beneficium sine institutione canonica susceptum, & fructus ex eodem beneficio perceptos; quia juxta regulas juris canonici in 6. *Beneficium Ecclesiasticum sine institutione canonica obtineri non potest.* Et ita beneficium dimittere, & fructus beneficii dare pauperibus tenetur filius illegitimus Clerici, qui beneficium obtinuit in eadem Ecclesia, in qua pater deservit, immo qui pensionem obtinuit super beneficio, quod pater habuit; ea enim institutio non est canonica, juxta Trid. sess. 25. cap. 15. Item qui plura habent beneficia incompatibilia; ea enim institutio non est canonica, juxta Trid. sess. 7. cap. 1. & 3. Immo qui plura suscipit beneficia, etiam non incompatibilia, quando unum sufficit ad congruam & honestam sustentationem, aut quando quis suscipit beneficium sine animo retinendi; tunc enim coram Deo non censetur esse canonica institutio, quæ verum titulum det retinendi beneficium, & fructus beneficii in hujusmodi Clericos vere transferat.

3. Clerici beneficiati cum institutione canonica & legitima, sed officium beneficio annexum non exequentes, tenentur fructus acceptos restituere; etenim illi negligentes Clerici fructus quidem possunt percipere in foro externo, sed in foro interno fructus illos non possunt licite suos facere; beneficium enim propter officium. Et ita qui non resident in Ecclesia, in qua tenentur residere, pro rato tempore absentiæ: qui non recitant horas canonicas, quas tenentur recitare, pro rata omissione, tenentur tantumdem de fructibus beneficiorum restituere: Trid. sess. 6. c. 1. Vide quæ infra dicemus de Clericis.

4. Beneficiati prodigi, qui redditus beneficiorum post honestam sustentationem superstites in usus vel inutiles, vel pravos insumunt; quia non habent verum domi-

dominium bonorum Ecclesiasticorum, qaæ sunt ipsis superflua, ut dicemus ubi de Clericis. *Aurum quippe habet Ecclesia*, inquit Bernardus, *non ut servet*, *sed ut eroget. Clamant nudi*, *clamant famelici*, *conqueruntur*, *& dicunt: Dicite Pontifices*, *in fræno quid facit aurum? nostrum est quod effunditis*, *nobis crudeliter extrahitur quod inaniter impenditis:* Epist. 42. ad Episc. Senon.

5. Usurarii manifesti aut palliati tenentur ad restitutionem cujuscumque emolumenti per usuram manifestam aut palliatam acquisiti; usuræ enim lucratoriæ ex genere suo improbæ, nec dant titulum acquirendi; L. 20. C. *Ex quibus causis infamia irrogetur.* Vide dicta de usuris.

6. Ludentes tenentur restituere ea, quæ ludo per leges vetito lucrati sunt. Vide dicta de ludo.

7. Judices justam vel injustam sententiam vendentes; ea enim injustitia non est titulus acquirendi.

§. IV.

De his, *qui ob cooperationem damni illati tenentur*, *vel non tenentur ad restitutionem.*

Prop. unica. Illi cooperatores obligantur ad restitutionem, qui peccantes contra justitiam commutativam sunt causa efficax damni. Illi vero cooperatores excusantur a restitutione, qui vel non sunt causa efficax damni, vel si sint causa efficax, non peccarunt contra justitiam commutativam.

Prob. rat. Ex dictis constat, quod duo requirantur ad inducendam obligationem restituendi: primum est damnum illatum proximo; secundum violatio justitiæ commutativæ: Ergo ut cooperatores obligentur ad restitutionem duo requiruntur: quod influant efficaciter in damnum; & quod peccent contra justitiam commutativam, quorum alterum si defuerit, cooperatores eximentur a restitutione.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. In quo explicatur hæc vox, *jussio.* Mandans sive expresse, sive tacite, dicto scilicet vel facto,

ex quo ſubditi, v. g. vel famuli colligant actionem injuſtam ei gratiam fore, ſi ex vi talis mandati ſequatur damnum, tenetur reſtituere; quia tunc jubens eſt cauſa efficax damni. Si dubitet, an juſſio injuſta fuerit cauſa damni revera illati, tenetur etiam ad reſtitutionem; quia præſumptio eſt contra ipſum mandantem, cui incumbit onus probandi contrarium. Immo cum vacat rei illicitæ, eſt cauſa damni fortuiti, quod ex ejus mandato ſequitur: v. g. mandat Joannes, ut occidatur Petrus; Paulus loco Petri occiditur; tenetur ad reſtitutionem damni ſequentis ex Pauli morte, licet hæc contra intentionem mandantis eveniat. Mandat, ut verberetur Paulus: vulneratur Paulus, aut occiditur contra voluntatem mandantis; tenetur ad reſtitutionem damni hujusmodi cædis aut mutilationis, quæ contra ejus intentionem contingit, ſed tamen ex injuſto ejus mandato ſecuta eſt; & proinde eſt illius cauſa moralis. Minime vero, ſi mandans retractet mandatum, etiamſi mandatarius privata ſua malitia injuſtum mandatum exequatur; quia tunc non eſt cauſa damni.

Item, ſi quis malum non jubeat, ſed gaudeat de damno illato proximo, peccat; quia gaudet de malo: ſed non tenetur reſtituere; quia gaudendo non eſt cauſa mali.

Conſect. 2. In quo explicatur hæc vox, *conſilium.* Conſulens damnum inferri, v. g. promiſſionibus, precibusque ad actionem proximo nocivam inducens, tenetur ad reſtitutionem; quia eſt cauſa damni.

Minime vero, ſi qui conſuluit damnum, totis viribus retractet ſuum perniciosum conſilium, & eum præmoneat, cui damnum paratur; quia tunc non eſt cauſa damni: & ſi ille, qui accepit conſilium, noceat, hoc in privatam ejus malitiam, & non in conſulentem debet refundi.

Item ſi conſulens dato conſilio non noceat, ſed proſit: v. g. ſi furi parato furari nummos decem Petro, ſuadeat, ut tantum furetur eidem Petro quinque; quia tunc non eſt cauſa efficax damni, ſed econtra cauſa eſt, cur Petro minus noceatur.

Conſect. 3. In quo explicatur hæc vox, *Conſenſus.* Conſenſus, qui eſt cauſa efficax damni, obligat ad reſtitu-

stitutionem; quia influit in damnum: minime vero consensus, qui non est causa; quia non influit in damnum.

Sic cum bellum injustum proponitur, qui consentiunt causando, v. g. Rex, & hi, qui sunt Regi a Consiliis, obligantur ad restitutionem; minime vero qui consentiunt non influendo, v. g. subditi, lætando ob commoda ex bello eventura.

Sic in Consistorio, in Capitulo, in Universitate, ubi secreto feruntur suffragia, quicumque votis suis secretis cooperatur injustæ electioni, tenetur ad restitutionem, uti semper contingit, quoties ad valorem actionis necessum est omnes simul consentire: & quando requiritur solum, ut major pars consentiat, illi solum tenentur ad restitutionem, qui influunt in electionem injustam; minime vero qui non dant suffragium injustum.

Sic quando suffragia dantur publice, primi qui vident suo suffragio se posse injustitiam impedire, tenentur ad restitutionem; quia influunt in injustam electionem: minime vero postremi, si certo illis constet se non posse votis suis injustam electionem impedire; quia non influunt efficaciter in damnum: debent tamen injustæ actioni adversari, quantum possunt; dicit enim Scriptura: *Noli fieri judex, nisi virtute valeas irrumpere iniquitates.*

Consect. 4. In quo explicatur hæc vox, *palpo.* Qui verbis adulatoriis pellicit ad malum, & laudat malos de eorum peccato perpetrando, vituperat bonos ob virtutem, & hujusmodi sermonibus est causa efficax damni, obligatur ad restitutionem; quia est causa damni: minime vero si adulatio non sit causa damni, sed solum laudibus suis aliquam lætitiam afferat malo; quia tunc non influit in damnum.

Consect. 5. In quo explicatur hæc vox, *recursus.* Qui refugium dat malefactori ut malefactori, vel præbendo securitatem antequam fiat injusta actio, vel promittendo securitatem postquam facta erit mala actio, tenetur ad restitutionem; quia influit in damnum: minime vero qui recipit malefactorem non ut malefactorem, sed ut hominem, non ut animos addat ad malum, sed ut ad meliorem vitam deducat; quia non influit in damnum.

Consect.

Confect. 6. In quo explicatur hæc vox, *participans.* Qui participat ad injuſtam acceptionem per actionem ab intrinſeco malam, tenetur reſtituere : quia eſt cauſa damni : qui vero participat per actionem indifferentem, non tenetur reſtituere ; quia non eſt cauſa mali.

Sic qui cooperatur damno, furando, rapiendo, inſtrumenta præbendo ad furtum & rapinam, tenetur reſtituere ; quia hæ actiones ſunt ex ſe malæ, & in damnum illatum efficaciter influunt.

Sic qui inviti actioni jam factæ ſuperveniunt, v. g. ruſtici, qui prædas a militibus congeſtas inviti transferunt in caſtra, non tenentur ad reſtitutionem ; quia non ſunt cauſa damni.

Confect. 7. In quo explicantur hæ voces, *mutus, non obſtans, non manifeſtans.* Qui poteſt, & ex rigore juris debet loqui, debet obſtare dum fit damnum, debet manifeſtare dum factum eſt, & tamen non facit, tenetur reſtituere ; quia eſt cauſa damni : qui vero vel non poteſt, vel ad id non tenetur ex juſtitia, non obligatur ad reſtitutionem ; quia non eſt cauſa efficax damni.

Sic qui ex officio, vel ex pacto tenentur impedire damnum, & non impediunt, cum poſſunt, tenentur reſtituere. Tales ſunt, v. g. Reges, qui a ſubditis ſuis non avertunt hoſtium incurſus, latronum deprædationes. Tales ſunt cuſtodes publici, qui non manifeſtant eos, qui lignantur, piſcantur contra prohibitionem Principis, vel Reipublicæ : de quibus ita Iſaias : *Principes tui infideles, ſocii furum.* Tales ſunt etiam famuli, qui res ſibi ab heris commiſſas permittunt vel ab extraneis ſubripi, vel ab aliis domeſticis male conſumi. Hi enim omnes obligantur ex officio ad impediendum, ne hujusmodi damna proximo obveniant. Tales ſunt pariter hi, qui cum damnum factum eſt, *non obſtant*, ne damnum illatum a furibus ad ſe confugientibus invito domino retineatur : de quibus ita Aug. epiſt. 54. can. *Si res aliena* 14. q. 6. ubi ſic habetur : *Illud vero*, inquit, *fidentiſſime dixerim eum, qui pro homine ad hoc intervenit, ne male ablata reſtituat, & qui ad ſe confugientem, quantum honeſte poteſt, ad reſtituendum non compellit, ſocium eſſe fraudis & criminis.*

Sic qui ex charitate ſolum tenentur impedire damnum

num proximi, & non impediunt etiamſi poſſint, peccant quidem tacendo, & non obſtando; quia agunt contra charitatem: ſed non tenentur ad reſtitutionem; quia non agunt contra juſtitiam.

Confect. 8. Cooperatores debent reſtituere juxta modum & ordinem, quem habuerunt influendo in damnum; cooperatores quippe obligantur ad reſtitutionem ob id ſolum, quod efficaciter in damnum influunt: Ergo debent reſtituere juxta modum & ordinem, quem habuerunt influendo in damnum; & ita reſtituere de bent hoc modo.

Primo. Si plurss damnum intulerint absque conſenſu mutuo, quisque tenetur reparare illud ſolum damnum, quod ipſemet intulit; cum enim ſejuncti fuerint in damno inferendo, ita ſejungi debent in damno reparando. Si plures ſimul, & conſenſu mutuo, & ſe invicem juvando, damnum intulerint, ſinguli in ſolidum tenentur totum damnum reparare; uti enim conjuncti fuerunt in damno inferendo, ita & conjungi debent in damno reparando.

Secundo. Iſto ordine debet fieri reſtitutio.

Prior omnibus debet reſtituere ille, apud quem eſt res ablata, ſive ſit in ſpecie, ſive ſit in valore; etenim, ut vulgo dicitur, res quælibet domino ſuo clamat.

2. Si res nec in ſpecie, nec in valore ſit apud aliquem ex his, qui damnum intulerunt, qui damnum imperavit, debet prius quam alii cooperatores reſtituere; magis enim influit quam alii: quippe mandans eſt quaſi cauſa principalis, alii vero cooperatores ſunt quaſi cauſa inſtrumentalis.

3. Qui damnum intulit exequendo mandatum, debet prius reſtituere quam ille, qui conſuluit; in damnum enim magis influit ille, qui mandatum proximo damnoſum exequitur, quam ille qui conſuluit.

4. Qui conſuluit debet prius reſtituere quam ille, qui furem vel recepit, vel tutatus eſt.

5. Qui recepit eum, qui damnum cauſavit, prior debet reſtituere quam ille, qui tacuit: quippe qui recipit furem, magis influit ſecuritatem dando, quam ille, qui tacuit non impediendo. Recipiens furem influit quaſi *poſitive:* qui tacet influit ſolum *negative.*

6. Qui

6. Qui tacuit, dum damnum fiebat, tenetur ad restitutionem priusquam ille, qui non manifestat, dum factum est damnum; magis enim est influere negative, dum res fit, quam influere etiam negative, dum res facta est.

Monit. Qui damnum passus est, non debet quasi per ambages omnes prædictos cooperatores percurrere; sed potest eum primo compellere, apud quem res sibi ablata detinetur vel in specie, vel in valore: & si res ablata nec in specie, nec in valore subsistat, debet mandantem compellere, ut sibi damnum illatum reparet, & iste ad alios cooperatores recurrere poterit. *Uno tamen restituente illi, qui passus est damnum*, inquit D. Th. 2. 2. q. 62. a. 7. ad 2. *alius eidem restituere non tenetur; sed illi, qui sunt principales in facto, & ad quos res pervenit, tenentur aliis restituere, qui restituerunt.*

ARTICULUS II.

Quomodo, & quando ad restitutionem obliget culpa civilis, seu omissio debitæ diligentiæ circa rem alterius, ex qua omissione sequitur damnum proximi, aliquando cum offensa Dei, aliquando sine offensa Dei.

Prop. unica tripartita. Culpa civilis, licet noxia proximo,

Si sit omnino involuntaria, & non deducta ad forum contentiosum, ad nullam coram Deo restitutionem obligat:

Si sit voluntaria, obligat coram Deo ad æqualem compensationem damni illati etiam ante sententiam judicis, immo nec deducta ad judicem.

Si vero sit deducta ad forum contentiosum, sive voluntaria, sive involuntaria sit, post latam sententiam obligat, primo ad æqualem compensationem damni illati, secundo ad pœnam inflictam a judice: ante latam vero sententiam ad nullam pœnam obligat, sed solum ad æqualem compensationem, si sit voluntaria; ad nullam vero restitutionem, si sit omnino involuntaria.

Probantur ratione singulæ partes.

1. Culpa civilis omnino involuntaria, & non deducta

cta ad forum contentiosum, ad nullam coram Deo restitutionem obligat; ubi enim nullum est peccatum, ibi nulla est in foro interiori obligatio restitutionis, ut diximus in superiori capite art. 1.

2. Culpa civilis voluntaria, & proinde theologica, seu verum peccatum, etiam non deducta ad forum contentiosum, & ante quamcumque judicis sententiam obligat coram Deo ad æqualem compensationem; quia juxta Aug. *non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.* Sed quamdiu res non deducitur ad forum contentiosum, ad nihil ultra obligat nisi ad æqualem compensationem ut docet D. Thom. 2. 2. q. 62. a. 3. in C. his verbis: *Cum aliquis*, inquit, *injuste accipit rem alienam, duo sunt ibi consideranda; quorum unum est inæqualitas ex parte rei - - aliud autem injustitiæ culpa - - Quantum ergo ad primum adhibetur remedium per restitutionem, in quantum per eam inæqualitas reparatur, ad quod sufficit, quod restituat tantum, quantum habuerit de alieno.*

3. Culpa mere civilis, & involuntaria deducta ad forum contentiosum post latam a judice sententiam, obligat juxta præscriptum a judice, tum quoad compensationem, tum quoad pœnam inflictam a judice: sententia enim judicis lata secundum formam juris obligat in conscientia; ante vero latam sententiam, si culpa civilis fuerit omnino involuntaria, ad nihil obligat: pœnæ enim non sunt subeundæ nisi post sententiam judicis. Resolutionem istam explicat D. Thom. ibid. his verbis: *Quantum ad culpam*, quæ reperitur in læsione proximi, *adhibetur remedium per pœnam, cujus inflictio pertinet ad judicem. Et ideo antequam sit condemnatus per judicem, non tenetur restituere plusquam* injuste *accepit; sed postquam condemnatus est, tenetur pœnam solvere.*

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Quando illatum est proximo nocumentum aliquod per culpam civilem, tunc Confessarius potest pœnitentem dispensare ab omni restitutione; si culpa civilis fuerit omnino involuntaria; ubi enim non est voluntarium, ibi non est peccatum, nec proinde obligatio restitutionis. Si vero culpa civilis fuerit voluntaria,

taria, etsi non deducta ad forum contentiosum, debet obligare pœnitentem ad integram restitutionem; quia ubi est peccatum noxium proximo, ibi est obligatio restituendi. Demum si culpa civilis sit deducta ad forum contentiosum, & judex sententiam tulerit, Confessarius debet obligare pœnitentem, ut sententiæ judicis acquiescat; quia sententia lata secundum formam juris obligat in conscientia.

Confect. 2. Quando illatum est proximo nocumentum aliquod per culpam civilem, tam Confessarius, quam judex debent leges consulere. Confessarius quidem, ut justam & æqualem compensationem præscribat, quam ex mente legum poterit expiscari; judex vero, ut pœnas imponat legitimas & proportionatas, quas ex legibus poterit addiscere. Ideo in gratiam tum Confessarii, tum judicis, proponemus quæ jus civile determinavit circa damnum illatum proximo per culpam civilem.

ARTICULUS III.

Quinam juxta leges civiles ob damnum illatum proximo obligantur primo ad restitutionem, secundo ad aliquam pœnam.

Prop. unica. Quicumque contra jus nocet proximo vel per actionem inferendo damnum, vel per omissionem negligendo id, ad quod tenetur, obligatur juxta jus civile, primo ad æqualem compensationem damni, secundo ad pœnam aliquam.

Prob. 1. Ex jure civili Instit. lib. 3. toto titulo de obligationibus, ubi expresse dicitur, nos obligari erga proximum quatuor modis: ex contractu, ex quasi coutractu, ex delicto, ex quasi delicto: Atqui hæc quadruplex obligatio, quatenus naturalis, exigit compensationem æqualem; quatenus civilis, importat pœnam subeundam, ut habetur eodem titulo: Ergo quicumque nocet proximo, non satisfaciendo obligationibus, quibus erga ipsum obligatur, tenetur primo ad æqualem compensationem, secundo ad pœnam inflictam a judice.

2. *Rat.* Quicumque contra jus nocet culpabiliter proximo, bis peccat: primo lædit bonum privatum proximi, cui nocet: secundo lædit Rempublicam, cujus bo-

num

num publicum offendit: Ergo ad duo juxta leges obligatur: primo ad æqualem compenſationem, ut ſatisfaciat proximo, cui nocuit; ſecundo ad pœnam, ut ſatisfaciat Reipublicæ, cujus ſtatuta infregit.

Conſectaria hujus doctrinæ.

Conſect. 1. De obligationibus ortis ex *contractu*. Quicumque nocent proximo, non ſatisfaciendo obligationibus ortis ex contractu, tenentur primo ad æqualem compenſationem, ſecundo ad pœnam; quia ſunt in culpa, quæ nocet proximo.

Sic emptores & venditores, mutuatores & mutuatarii, deponentes & depoſitarii, qui vel iniquas apponunt ſuis contractibus conditiones, vel æquas conditiones jam appoſitas exacte non obſervant, obligantur & ad compenſationem damni, quod inferunt proximo, & ad pœnam, quam meretur eorum infidelitas.

Conſect. 2. De obligationibus ortis *ex quaſi contractu*. Quicumque nocent proximo non ſatisfaciendo obligationibus ortis ex quaſi contractu, tenentur primo ad æqualem compenſationem, ſecundo ad pœnam inflictam a judice; ſunt enim in culpa, qua nocent proximo.

Sic qui nocent proximo per negotiorum geſtionem, per tutelæ adminiſtrationem, per rerum communionem, ſcilicet deteriorem efficiendo rem, quam habent cum aliis communem, per hæreditatis aditionem, per indebiti ſolutionem; tenentur primo ad æqualem compenſationem damni, ſecundo ad pœnam, quam meretur eorum infidelitas.

Conſect. 3. De obligationibus ortis ex maleficio. Quicumque nocent proximo per delictum, id eſt, per offenſionem contra jus illatam, obligantur primo ad æqualem compenſationem, ſecundo ad pœnam; ſunt enim in culpa, qua nocent proximo.

Sic fures, raptores, &c. obligantur primo ad compenſationem æqualem, ſecundo ad pœnam inflictam a judice. Olim fures & raptores obligabantur ad quadrupli reſtitutionem; jam vero damnantur vel ſuſpendio, vel triremibus, vel publica flagellatione.

Conſect. 4. De damno *per legem Aquiliam vetito*. Quicumque damnum infert rebus animatis, vel inanimatis ad

ad proximum pertinentibus, tenetur primo ad æqualem compenſationem, ſecundo ad pœnam inflictam a judice; ita enim habet lex Aquilia: *Si quis alienum hominem*, v. g. mancipium, *aliamve quadrupedem, quæ e pecudum numero ſit, injuria occiderit, quanti ea res in eo anno plurimi fuerit, tantum domino dare damnetur - - - Item in omnibus rebus, quæ anima carent, damnum per injuriam datum hac parte vindicatur. Si quid enim uſtum, aut raptum, aut fractum fuerit, actio ex hoc capite conſtituitur*, qua ſcilicet & damnum reparatur, & juſta pœna infligitur. *Inſtitut. lib.* 4. tit. 3. §. 13.

Confect. 5. De damno illato *per injuriam*. Quicumque damnum inferunt proximo per injuriam, id eſt, per actionem dolo malo cum alterius contumelia commiſſam, obligantur primo ad æqualem compenſationem, ſecundo ad pœnam inflictam a judice; ſunt enim in culpa, qua nocent proximo.

Sic qui per injuriam realem inferunt manus contra corpus proximi aut aliorum, qui ad proximum pertinent, puta, contra corpus uxoris, filiorum, aut ſervorum, tenentur primo exhibere ſatisfactionem, deinde pœnam inflictam a judice ſubire, v. g. carcerem, exilium pati, mulctam pecuniariam ſolvere; id enim meretur eorum audacia.

Sic qui per injuriam verbalem, v. g. per verba atrocia, per libellos famoſos inhonorant proximum, tenentur primo ad æqualem ſatisfactionem, deinde ad ſubeundam pœnam inflictam a Judice, v. g. ad injuriarum retractationem, ad publicam libelli famoſi combuſtionem; id enim meretur eorum tum in loquendo, tum in ſcribendo procacia.

Confect. 6. De damno illato *ex quaſi delicto*. Quicumque nocent proximo ex quaſi delicto, id eſt, per actionem, aut omiſſionem, quæ ſine dolo & intentione agentis contigit, tenentur primo ad æqualem compenſationem, ſecundo ad ſubeundam pœnam inflictam a Judice: licet enim ex pravo affectu non egerint, tamen ſunt in culpa, qua proximo nocuerunt.

Sic qui nocuit proximo aut dejiciendo, aut effundendo id, quod dejici, aut effundi non oportebat; aut male ſuſpendendo ea, quæ alibi aut aliter ſuſpendi o-

por-

portebat; aut animalia noxia non retinendo, tenetur ad æqualem compensationem, & ad pœnam inflictam a Judice; id enim meretur ejus imprudentia. Et ut hæc materia clarius pateat, sit

Consect. 7. De damno causato *ex projectis, vel effusis.* Quicumque damnum causat vel projiciendo, vel effundendo id, quod projici aut effundi non oportebat, tenetur damnum reparare, & sententiam Judicis subire; ita enim habet jus civile: *Prætor ait: de his, qui dejecerint, vel effuderint: unde in eum locum, quo vulgo iter fiet, vel in quo consistetur, dejectum, vel effusum quid erit, quantum ex ea re damnum datum, factumve erit, in eum, qui ibi habitaverit, in duplum, judicium dabo:* L. 1. ff. *de his qui effuderint, vel dejecerint.*

Sic, si unus sit tantum habitator ea in domo, ex qua dejectum & effusum est id, quod nocuit, ille solus *suam suorumque culpam præstare debet:* L. 6. ibid. v. g. præstare debet culpam filiorum, scholasticorum, hospitum, tyronum &c.

Sic, si plures in eodem cœnaculo habitent, unde dejectum est aut effusum id, quod nocuit, in quemvis in solidum actio dabitur; tunc enim impossibile est scire quis dejecerit: si vero plures divisim cœnaculum habitent, actio in eum solum dabitur, qui babitat eam partem, unde res noxia effusa est, aut dejecta: L. 5. ib.

Consect. 8. De damno causato ex *ruina ædificiorum.* Quando damnum provenit ex lapsu ædificiorum ruinas minitantium, si ædium domini præmoniti omiserint eam ruinam præcavere, tenentur primo ad æqualem compensationem damni, secundo ad certam pœnam; quia sunt in culpa, quæ nocuit proximo. Si ædificium, inquit lex, non casu fortuito, v. g. vi tempestatis, sed defectu fulcri labatur, dominus ædificii damnum omne reparabit: L. 7. ff. *de damno infecto.*

Consect. 9. De damno causato *ab animalibus* dominum habentibus. Domini, quorum animalia damnum aliquod intulerunt, tenentur aut damnum illud raparare, aut ipsum animal ei, qui læsus est, cedere: ita enim habet Justin. lib. 4. Inst. tit. 9. *Animalium nomine, quæ ratione carent, si qua lascivia, aut pavore, aut feritate pauperiem fecerint, noxalis actio lege duodecim ta-*

bularum prodita est; quæ animalia si noxæ dedantur, proficiunt reo ad liberationem.

Sic, si animal pascendo noceat pratis, vineis, campis, arboribus dominus animalis reparare cogitur damnum illatum: L. 1. ff. *Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.*

Sic, si equus vel mulus &c. impetu suo necuerint, damnum solvet, qui debebat retinere: ibid.

Sic qui boves cornupetas, equos calcinosos, canes rabidos, ursos feroces habent, tenentur de damno illato, sive feræ illæ ultro damnum inferant, sive inferant concitatæ ab aliis feris; quippe si inferant ultro, domini earum, qui eas retinere debuissent, tenentur de damno illato; si vero inferant damnum concitatæ ab aliis feris, domini ferarum concitantium tenentur de damno illato: ita habet jus civile: *Et si alia quadrupes aliam concitaverit, ut damnum daret, ejus, quæ concitarit, nomine agendum erit:* ibid.

ARTICULUS IV.

Quandonam judex soleat ad integram restitutionem, immo ad aliquam pœnam damnare eos, qui de damno illato accusantur.

Prop. unica. Toties Judex solet ad integram restitutionem, & insuper ad aliquam pœnam damnare eum, qui accusatur, quoties in eo, qui in judicium vocatur, præsumitur dolus, vel culpa; minime vero, si absit omnis dolus, & omnis culpa.

Prob. 1. Scriptura Levit. 12. ubi habetur, quod si Judex invenerit rem datam alicui cum ipsius fraude periisse, ille, cui res data est, duplo damnabitur. Si vero adhibito juramento constet, illum non extendisse manum in rem proximi, *ille reddere non cogetur:* Ergo qui vocatur in judicium pro damno illato proximo, ad restitutionem, & insuper ad pœnam damnatur, si in eo præsumatur fraus; minime vero, si nulla sit præsumptio fraudis.

2. Rat.

2. *Rat.* Ad judicem pertinet omnem dolum punire, & negligentiam omnem mulctare, ne malitiose vel ignoranter proximo noceatur: Ergo judex & potest, & debet juxta præscriptum legis, 1. ad integram restitutionem, 2. ad aliquam pœnam damnare eum, in quo vel dolus, vel culpa præsumitur; debet vero & a pœna, & restitutione eximere eum, qui est innocens.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. *De his, quæ casu contingunt.* Nemo obligari potest vel ad pœnam, vel ad restitutionem ob ea, quæ casu eveniunt; *quæcumque* enim, ut habet jus civile, *casu sine culpa accidunt, a nullo præstantur*: L. 23. ff. de regulis.

Sic quoties res perit *casu* citra omnem dolum & culpam detinentis, perit non in damnum detinentis, sed in damnum domini: v. g. si res commodata, deposita, vendita, oppignorata &c. pereat *casu*, perit domino; ut enim habetur in jure civili, *rapinæ*, *tumultus*, *incendia*, *aquarum magnitudines*, *impetus prædonum*, &c. *a nullo præstantur*; L. 23. ff. de reg. juris.

Sex sunt tamen casus, in quibus negotiorum gestor tenetur præstare, & restituere ea, quæ forte casuve pereunt; ut habetur ff. de negotiis gestis. 1. Si gessit negotia pupilli. 2. Si accessit animo deprædandi. 3. Si ad nova negotia se ingessit. 4. Si casum in se specialiter recepit. 5. Si culpa præcesserit casum. 6. Si fuit in mora.

Consect. 2. *De his, quæ ex dolo contingunt.* Quicumque dolo malo operatur, obligatur & ad pœnam, & ad restitutionem eorum, quæ ex dolo eveniunt: obligatur ad pœnam ut satisfaciat fraudi; obligatur ad restitutionem, ut reparet damnum: ut enim vulgo dicitur: nemini sua fraus patrocinari debet.

Sic, si quis *dolo malo* rem alienam detineat, v. g. fur, raptor, & hæc pereat *casu*, perit in damnum retinentis, teneturque pœnam aliquam subire, & rem, quæ periit, una cum suis fructibus restituere.

Sic, si quis *dolo malo* invito domino rem alterius contrectet, v. g. si contra, vel præter voluntatem domini depositarius utatur re deposita, commodatarius abuta-

 tur

tur re commodata, venditor retineat rem venditam: si hæ res pereant *casu*, pereunt in damnum detinentis, teneturque pœnam aliquam subire, & rem, quæ periit, una cum fructibus restituere.

Confect. 3. *De his, quæ ex culpa contingunt.* Quicumque ex culpa vel lata, vel levissima damnum infert, obligatur 1. ad restitutionem: 2. ad pœnam; ad restitutionem quidem, ut damnum reparetur; ad pœnam vero, ut culpa puniatur: æquum enim est, ut damnum quodcumque resarciatur, & culpa quælibet puniatur.

ARTICULUS V.

Ex qua culpa teneatur quis ad restitutionem ratione contractus, vel quasi contractus, ratione officii vel gratuiti, vel lucrativi.

Prop. unica. In præscribenda restitutione, quæ oritur ex culpa, quæ committitur in violatione contractus, aut quasi contractus, in omissione officii vel gratuiti, vel lucrativi, attendenda est natura contractus, aut quasi contractus, qui infringitur, natura officii, quod omittitur, & gravitas culpæ, quæ committitur, ut juxta conditionem contractus & officii, & juxta gravitatem culpæ pensetur restitutio.

Prob. rat. Quando restitutio est facienda ob culpam commissam in violatione contractus, aut quasi contractus, in omissione officii vel gratuiti, vel lucrativi, hæc obligatio originem ducit ex duplici capite: primo ex nexu contractus, aut quasi contractus, qui infringitur, ex qualitate officii, quod omittitur: secundo ex gravitate culpæ, quæ committitur. *Ergo* in præscribenda hujusmodi restitutione pensanda est natura contractus, aut quasi contractus, qui infringitur, qualitas officii, quod omittitur, & gravitas culpæ, quæ in hacce violatione aut omissione perpetratur; ut sic juxta regulas æquitatis præscribatur restitutio, pensatis omnibus, quæ eam obligationem aut leviorem, aut firmiorem possunt efficere.

Confectaria hujus Doctrinæ.

Confect. 1. *De restitutione orta ex violatione contractus,*

ctus, aut quasi contractus. Quando res alteri tradita perit non casu, sed ex culpa, hæ regulæ sunt observandæ.

Si contractus aut quasi contractus sit in utilitatem solius recipientis, ut fit in commodato, recipiens commodatum tenetur ad restitutionem etiam ex levissima culpa; æquitas enim postulat, ut quoties res datur in utilitatem solius recipientis, iste, utpote commodum ex re data solus capiens, teneatur diligentiam exactissimam adhibere, & proinde ad restitutionem ex culpa etiam levissima obligetur.

Si contractus sit in utilitatem solius dantis, ut fit in deposito, recipiens tenetur ad restitutionem solum ex lata culpa; æquitas enim exigit, quod recipiens, utpote solus onera sustinens, & utilitatem nullam expectans, teneatur tantum communem diligentiam adhibere, & proinde ad restitutionem solum ex lata culpa teneatur.

Si contractus sit in utilitatem utriusque & dantis, & recipientis, ut fit in oppignoratione, recipiens tenetur ad restitutionem ex culpa levi & lata; cum enim uterque & dans, & recipiens commodum ex contractu expectent, sufficit, ut recipiens exactam diligentiam adhibeat.

Sic, si res commodata pereat, cum data sit in utilitatem solius recipientis, perit in damnum solius detinentis, etiamsi pereat ex levissima culpa; a fortiori si pereat ex levi, vel lata culpa: ita enim habet Jus canon. *Cum gratia sui quis tantum commodatum accepit, de levissima etiam culpa tenetur:* cap. *Cum gratia.* De *commodato.*

Sic, si res deposita pereat, cum data sit in utilitatem solius dantis, si pereat solum ex culpa levissima & levi, perit in damnum domini; perit vero in damnum detinentis, quando perit ex lata culpa, quæ dolo malo comparatur: sic enim habet Jus civile: *Is, apud quem res aliqua deponitur, ex eo solum tenetur, si quid dolo commiserit:* lib. 3. Inst. tit. 15. §. 3.

Sic, si res locata, conducta, oppignorata, vendita pereat, cum data sit in commodum utriusque dantis & accipientis, perit in damnum domini, si pereat ex levissima culpa; perit vero in damnum detinentis, si pereat ex levi & lata culpa: ita enim habet Jus civile lib.

lib. 3. Inſt. tit. 15. §. 4. loquens enim de oppignoratione ſic decernit: *Placuit ſufficere ſi ad eam rem*, ſcilicet oppignoratam, conductam, venditam, *cuſtodiendam*, *exactam diligentiam adhibeat: quam ſi præſtiterit, & aliquo caſu fortuito rem amiſerit, ſecurum eſſe, nec impediri creditum petere.*

Conſect. 2. *De reſtitutione orta ex omiſſione officii.* Quando omiſſio officii eſt damnoſa proximo, ſequentes poſſunt ſtatui regulæ.

Si officium vel publicum, vel privatum uon obliget ad exactiſſimam diligentiam aut ex vi conventionis, aut ex periculo rei, quæ adminiſtratur, tunc omittens officium tenetur ad reſtitutionem ſolum ex *culpa levi & lata*, minime vero ex *leviſſima*; quia ſufficit, ut diligentiam communem adhibeat.

Si officium vel publicum, vel privatum obliget ad exactiſſimam diligentiam aut ex vi conventionis, aut ex periculo rei, quæ adminiſtratur, tunc omittens officium tenetur ad reſtitutionem etiam *ex leviſſima culpa*; quia tunc oportet, ut exhibeat ſe diligentiſſimum.

Sic ob *levem* & *latam culpam*, minime vero ob *leviſſimam*, ad reſtitutionem damnari ſolent negligentes Medici, Advocati, Judices, Parochi, Artifices, Famuli, Nautæ, Caupones, Stabularii, & alii hujusmodi, quoties in officio, quod exercent, delinquunt; *ex officio* enim & *profeſſione* communem ſaltem tenentur diligentiam adhibere: ideo de his dicit Jus canon. *Si culpa tua*, inquit, *damnum eſt datum --- jure ſuper his ſatisfacere te oportet:* cap. *Si culpa tua. De injuriis & damno dato.*

Sic Theologi, Juriſconſulti, Sacerdotes ad reſtitutionem damnari ſolent, ſi ex lata culpa & dolo pravum conſilium dederint, determinantes aliquem teneri ad reſtitutionem qui non tenetur, vel non teneri, qui revera tenetur: id enim videtur expreſſum in 62. Regula Juris in 6. *Nullus ex conſilio*, *dummodo fraudulentum non fuerit*, *obligatur*, & quia lata culpa dolo æquiparatur: ergo prædicti ex *lata culpa* ad reſtitutionem obligantur. Addiderim & ego eosdem ſæpe ad reſtitutionem adſtringi ex *levi culpa*; quia tanto muneri non debent ſe immiſcere, niſi ſaltem communi diligentiæ adhi-

hibendæ pares sint: temeritas enim illa lata culpa est, quæ dolo æquiparari potest.

Sic ad restitutionem damnari solent etiam ex *levissima culpa*, quicumque ultro ad aliquid præstandum se se offerunt, qui se promittunt diligentissimos; impediunt enim, ne id munus diligentiori committatur: id ita decernit Jus civile lib. 3. Inst. tit. 28. §. 1. *Eo in casu*, inquit, *ad exactissimam diligentiam compellitur reddere rationem.*

Ex *levissima* etiam culpa ad restitutionem damnari solent, qui suas operas locant in re, quæ singularem diligentiam postulat, v. g. in transferenda columna, quæ sine magno periculo transferri nequit, in adamante expoliendo, & in aliis similibus rebus, quæ tales sunt, ut facile frangi possint; in his enim conventionibus expressa aut tacita habetur promissio eorum, qui suas operas locant, fore se diligentissimos: ita habetur: L. *Si merces*, lib. 19. ff. tit. 2. §. 7.

CAPUT IV.

Quinam sint illi, qui post violatam justitiam commutativam, & ob id obligati ad restitutionem, possunt tamen absque peccato vel restitutionem omnino omittere, vel eam ad tempus differre.

ARTICULUS UNICUS.

De causis, quæ etiam post violatam justitiam commutativam vel tollunt obligationem restitutionis, vel eam saltem ad tempus suspendunt.

Prop. unica. Illud obligatos ad restitutionem excusat a restitutione vel absolute, vel hic & nunc facienda, quod efficit, ut creditor nequeat exigere rem restituendam, nisi sit irrationalis & iniquus exactor.

Prob. 1. Script. Exod. 22. v. 25. sic habetur: *Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgebis eam quasi exactor:* Ergo sicut in aliquibus casibus creditor non potest juste exigere solutionem; ita etiam in aliquibus casibus qui læsus est,

 non

non poteſt exigere reſtitutionem: Ergo ſicuti ſolutionem, ita & reſtitutionem omittere, vel differre poſſumus, quoties ille, qui exigit, haberetur irrationalis & iniquus exactor.

2. Ex Jure canonico, cap. *Odoardus* de ſolutionibus. Ubi Gregorius IX. ex profeſſo definit, quod ſi Odoardus, qui propter debita fuerat excommunicatus, vel in toto, vel in parte non poſſit ſolvere, ſit ab excommunicatione abſolvendus, recepta prius ab eo idonea cautione, ut ſi ad pinguiorem fortunam devenerit, debita prædicta perſolvat; quia ſcilicet eo in caſu creditor eſſet exactor iniquus & irrationalis.

3. Ex D. Thom. 2. 2. q. 62. a. 8. ad 2. ubi ſic habetur: *Quando aliquis*, inquit, *non poteſt reſtituere, ipſa impotentia abſolvit eum ab inſtanti reſtitutione facienda; ſicut etiam totaliter a reſtitutione abſolvitur, ſi omnino ſit impotens:* Ergo toties obligatus ad reſtitutionem ab ea vel omnino, vel ad tempus eximitur, quoties impotens eſt ad reſtituendum, & quoties creditor iniquus exactor haberetur.

4. *Rat.* Reſtitutio eſt actus virtutis moralis, ſcilicet juſtitiæ commutativæ: ergo debet regulari per rationem; quia virtus eſt recta ratio: debet etiam dirigi per charitatem; quia finis præcepti eſt charitas. Atqui & ratio & charitas vetat, ne exigatur reſtitutio, quoties creditor iniquus exactor haberetur; etenim obligatio dandi non poteſt urgere, quando eſt iniquitas exigendi: Ergo reſtitutio toties vel omitti omnino, vel ad tempus differri debet, quoties creditor exactor iniquus haberetur.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Neceſſitas extrema, vel gravis excuſant a reſtitutione; iniquus enim eſſet creditor, qui debitum exigeret a debitore extremam vel gravem neceſſitatem patiente: ratio enim dictat, quod ad impoſſibile nemo teneatur; & proinde quod iniquitas ſumma ſit, ſi exigas a debitore, quod tibi ſolvere nequaquam poteſt.

Sic neceſſitas extrema vel tua, vel uxoris, vel filiorum, vel parentum, immo & aliquando fratrum, libe-

liberat te, quamdiu durat, ab omni restitutione, etiamsi creditor eamdem necessitatem extremam patiatur; quia in extrema necessitate omnia sunt communia quoad usum, & potior est conditio possidentis: Ita Sylvius in 2. 2. q. 62. a. 8.

Si tamen creditor ex tua injusta ablatione extremam necessitatem patiatur, debes illum ex bonis suis ei injuste ablatis juvare; quia non decet iniquitatem tibi prodesse, dum alter, qui ex tua injustitia damnum passus est, in simili necessitate ex tua etiam culpa versatur: Sylvius ibid.

Sic gravis necessitas permittit tibi dilationem restitutionis, etiamsi creditor sit in simili necessitate, modo ea necessitas ex tua culpa debitori non obvenerit; gravis enim necessitas, inquit Sylvius, vicina est extremæ.

Consect. 2. Ingens damnum nascens ex restitutione excusat a restitutione, modo creditor simile damnum non patiatur ob omissam aut dilatam restitutionem; creditor enim iniquus exactor haberetur, si cum ille damnum non patitur, restitutionem a debitore exigeret cum maximo damno illius vel in salute, vel in vita, vel in honore, vel in bonis fortunæ: ita enim jubet ipsummet jus civile lib. 50. ff. de regulis juris, reg. 173. ubi sic habetur: *In condemnatione personarum, quæ in id, quod facere possunt, damnantur, non totum, quod habent, extorquendum est, sed & ipsorum ratio habenda est, ne egeant.*

Sic excusaris a restitutione, si non possis restituere sine salutis dispendio, v. g. si videas, quod ob restitutionem, quam meditaris facere, & ob inopiam, quam restituendo incurres, uxor lapsura sit in adulterium, filiæ tuæ prostituent se &c. Item excusaris a restitutione, si non possis restituere, nisi exponendo te periculo perdendi vitam, periculo manifestandi secretum crimen, quo cognito vel ad mortem damnaberis, vel infamiam incurres; salus enim æterna, vita etiam temporalis, immo & bonum nomen, præponderant facultatibus temporalibus: & proinde iniquus esset creditor, qui restitutionem boni temporalis exigeret cum damno tuæ salutis, tuæ vitæ, tui honoris.

Sic

Sic excusaris a restitutione, si eam facere nequeas, nisi perdendo duplo majus quam debeas, quando creditor similem jacturam ex dilatione restitutionis non patitur; iniquum enim videtur, quod creditor exigat debitum cum tanta bonorum temporalium debitoris jactura: si tamen creditor similem jacturam pateretur, teneris restituere; quia in pari causa melior est conditio creditoris.

Consect. 3. Lapsus a priori statu juste obtento excusat a restitutione, modo creditor ex dilatione restitutionis similem jacturam non patiatur; irrationalis enim esset creditor, qui exigeret debitum, cujus solutio statum vel a piis parentibus acceptum, vel justis mediis acquisitum omnino disturbaret; sufficit enim, ut debitor statum suum minuat, expensis parcat, & omnibus, quibus poterit, modis creditori satisfaciat: ut enim optime ait Scotus in 4. Dist. 15. qu. 2. *Creditor debet magis velle, ut vitetur magnum incommodum proximi restituentis, quam modicum incommodum suum in illa modica dilatione.*

Si tamen debitor statum acquisierit mediis injustis, & publice notis, tenetur statim restituere etiam cum talis status dispendio; decidere enim a tali statu non infamia est, sed decus, inquit Sylvius: nec is dicendus est statum suum amittere, sed ad priorem reverti; nec ille amittit sua, sed reddit aliena.

Rursus si statum illum novum acquisierit mediis injustis, sed incognitis, non tenetur statim a conditione illa, licet injuste obtenta, cum sui diffamatione decidere, sed debet sumptibus parcere, sibi necessaria denegare, ut quam citissime eis, quibus occulte nocuit, occulte impendat quod eis debetur; injustus enim esset creditor, qui exigeret publicum fieri crimen, quod occultum est: quod forte eveniret, si iste a statu suo volens decideret subito; sed æquissimus est creditor, qui exigit ei occulte reddi, quod occulte sublatum est.

Consect. 4. Cessio bonorum excusat debitorem a restitutione; est enim cessio dimissio bonorum omnium in manibus creditorum; injustus esset autem creditor, qui a debitore restitutionem exigeret, cum omnia

nia ipsius debitoris bona in sua potestate haberet. Lex vero Julia illud beneficium debitoribus indulsit, *ut cedendo bonis, vinculorum, servitutis, carcerisque injurias subterfugere possint*, inquit Cujacius, lib.3. observ. c. 39. Qui cedunt bonis suis, debent omnia sua bona usque ad quadrantem indicare, & indicata relinquere; alias ut rei furti puniri possent: L. 4. Cod. *Qui bonis cedere possunt;* ex humanitate tamen vestes quotidianæ eis relinquendæ sunt: L. 1. C. ibid. Ex Caroli V. Constitutione præter vestem & lectum cum suis ornamentis, & ex rebus mobilibus, quantum satis est ad usus necessarios, minoris pretii relinquitur; durius enim esset debitorem omni veste & necessaria supellectili spoliare: a fortiori relinquenda sunt ea, quæ sunt absolute necessaria ad sustentandam vitam, verb. gr. instrumenta artis, quibus, qui bonis cessit, victum & vestitum lucrabatur.

Cessio non liberat omnino debitorem a restitutione, sed tantum impedit, ne a creditoribus inquietari possit. Ideo qui cessit bonis, manet semper coram Deo obligatus ad restitutionem, donec creditores omne debitum acceperint: L. 4. ff. de Cessione bon. Si postea ad locupletiorem fortunam perveniat, tenetur uti his bonis, quæ post cessionem acquisivit, ut creditoribus satisfaciat; obligatio enim restituendi fundatur in jure naturæ, quod utique semper viget.

Consect. 5. Legitima præscriptio excusat a restitutione: quia Respublica utpote bonorum domina transfert dominium legitime præscribentibus. Quæ sint conditiones legitimæ præscriptionis, diximus supra.

Consect. 6. Compensatio legitima excusat a restitutione; quia compensatio est actio, qua quis sumit quod suum est: quod licitum est cum certis conditionibus, ut jam dictum est ubi de furto.

Consect. 7. Condonatio libera, & non coacta excusat a restitutione; quia quilibet potest dare alteri quod suum est.

Condonatio debet habere sequentes conditiones. Debet fieri ab eo, qui sit dominus rei, cujus fit remissio: & ita filiusfamilias, pupilli, Religiosi, qui

non habent dominium, condonare non possunt; qui enim nihil habet, libertatem rei alienæ dare non potest: Can. Abbat. dist. 54. 2. Debet esse libera; quia qui coactus dat, non censetur dare: unde si quis vi, minis extorserit remissionem, non excusatur a restitutione. 3. Debet fieri sine fraude, sine mendacio, sincere exponendo omnia: v. g. qui petit condonationem, debet exponere qualitatem rei ablatæ vel detentæ, statum suum sine fuco, sine mendacio; quia nemini sua fraus patrocinari debet. 4. Personæ, quibus fiunt condonationes, non debent esse ex Jure positivo incapaces hujus condonationis: sic visitatores, qui accipiunt aliquid præter sumptus necessarios; judices, qui aliquid extorquent a clientibus; inquisitores, qui aliquid accipiunt ab his, qui accusantur; Canonici, qui accipiunt quotidianas distributiones, licet choro non interfuerint: hi omnes non excusantur a restitutione ob condonationem illis factam; quia lex vetat eis fieri condonationem.

Consect. 8. De condonatione circa famam. Diffamatus non potest condonare restitutionem famæ sibi ablatæ, si sit persona publica, immo si sit persona privata, quando diffamatio vergit in præjudicium tertii; quia nemo potest condonare id, cujus non est dominus: qui autem gerit personam publicam, non est dominus suæ famæ; immo nec privatus, quando ejus diffamatio vergit in præjudicium tertii.

Sic Episcopus, Sacerdos, Parochus, Prætor civilis diffamati non possunt condonare restitutionem famæ, sed tenentur exigere reparationem.

Sic privatus homo diffamatus, cum ejus diffamatio vergit in præjudicium tertii, v. g. pater diffamatus cum præjudicio familiæ, non potest condonare restitutionem.

Sic homo privatus diffamatus circa crimen inducens diffamationem Ecclesiæ, vel Reipublicæ, non potest condonare restitutionem. Homo privatus diffamatus, quando nullum est præjudicium tertti, juxta Sotum & Sylvium potest condonare restitutionem; quia est dominus suæ famæ; juxta Cajetanum, non po-

potest; quia non est dominus famæ suæ, sicuti nec vitæ suæ.

CAPUT V.

De materia restitutionis, sive de rebus, in quibus fieri debeat restitutio.

ARTICULUS UNICUS.

An res ablata, vel alia similis sit restituenda.

Prop. unica. Quoties fit restitutio, toties res ipsa ablata debet restitui, si possit; vel si non possit, debet restitui alia æquivalens, & non longe absimilis.

Prob. rat. Restitutio est actus justitiæ commutativæ, per quam res aliena redditur vero domino, & damnum illatum reparatur: ergo, si res ablata existat, debet eadem reddi domino; si vero non subsistat, debet reddi æquivalens non longe absimilis, ut sic damnum compensetur.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Quoties res aliena existit in natura, illa eadem restituenda est, & non sufficit, quod valor ejus restituatur; res enim quælibet domino clamat.

Sic qui lædit proximum in corpore, injuste incarcerando, debet ei reddere libertatem: qui lædit in honore, inhonorando, debet debitam reverentiam rependere: qui lædit in fama, diffamando, debet calumniam retractare: qui lædit, inducendo ad peccatum, debet scandalum reparare: qui lædit in bonis temporalibus, detinendo rem corporalem vel incorporalem, mobilem vel immobilem, debet statim rem detentam reddere.

Consect. 2. Quoties res ipsa ablata non potest restitui, debet restitui quid simile & æquivalens; quia aliter damnum reparari non potest: ideo ait Script. *Qui percusserit animal, reddet vicarium:* Lev. 24. Sic qui

qui damnum intulit proximo, bona illius destruendo; debet bona destructa reparare, si possint reparari.

Sic qui damnum intulit proximo, bona illius consumendo, debet bona consumpta æstimare & valorem illorum reddere.

Consect. 3. Quoties restitui non potest res ejus ordinis, cujus erat res ablata, v. g. amputato brachio, non potest reddi brachium, tunc reparatio debet fieri per rem alterius ordinis vel inferioris, vel superioris: hoc innuit Scriptura Exod. 21. *Si percusserit quispiam oculos servi, aut ancillæ, & lippos eos fecerit, dimittet eos liberos pro oculo, quem eruit;* ubi oculus erutus libertate compensatur. Et Divus Thom. *In quibus non potest recompensari æquivalens, sufficit, quod ibi recompensetur, quod possibile est. Sicut patet de honoribus, qui sunt ad Deum & ad parentes :* 2. 2. q. 62. a. 2.

Sic, ut optime monet Cajetan. post D. Thom. damna vitæ, membrorum, sanitatis, libertatis, honoris, famæ, jurium, fructuum, seminum, damni emergentis vel lucri cessantis, & similium, restituenda sunt, ut possibile est, in bonis aliquibus loco damnorum, ita ut boni viri arbitrio satisfactum reputetur, quantum ad quid.

Sic cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare vel in pecuniis, vel in aliquo honore, considerata conditione utriusque personæ, secundum arbitrium boni viri: D. Thom. ibid.

Sic cum aliquis sustulit alicui sanitatem corporalem, integritatem virginalem, debet illa bona per res alterius ordinis compensare, v. g. per pecunias, per exhibitionem honoris, per preces erga Deum fusas.

Sic cum quis lædit proximum in bonis animæ, v. g. inducendo vel in errorem, vel in peccatum, restitutio debet fieri hoc pacto, inquit Cajetan. v. restitutio. *De bonis autem animæ*, inquit, *si pertinent ad partem intellectivam, ut si quis damnificavit, docendo aliquem falsa, tenetur restituere, docendo vera, vel saltem significando illi, quod falsa sint, quæ docuit: si autem pertinent ad partem affectivam,*

ut sunt illa, quæ pertinent ad mores, quæ non possunt ab invito tolli, nec ab altero restitui; tunc tenetur dare operam ad reducendum eumdem ad bonos mores, si potest, vel saltem orationibus, jejuniis, eleemosynis juvare illum, ut resipiscat.

CAPUT VI.

De quantitate restitutionis.

sive

Quantum crescere debeat restitutio, ut perveniatur ad æquale.

ARTICULUS I.

Ostenduntur quædam notiones ad mensurandam quantitatem restitutionis necessariæ.

§. I.

De variis modis, quibus res aliena & acquiri, & possideri potest.

Res aliena & acquiri, & haberi potest tripliciter, scilicet, bona fide, mala fide, dubia fide.

Res aliena acquiritur, & possidetur bona fide, quando ex ignorantia inculpabili credimus rem, quam acquirimus, vel possidemus, justo titulo acquiri & possideri, licet in rei veritate res illa vel male acquiratur, vel male possideatur.

Res aliena acquiritur, & possidetur mala fide, quando eam vel falso titulo acquirimus, vel falso titulo possidemus, scientes rem illam vel male acquiri, vel inique possideri.

Res aliena acquiritur, & possidetur dubia fide, quando dubium probabile suggerit, locum esse timendi, ne res, quam acquirimus, vel possidemus, falso titulo acquisita fuerit, vel falso titulo possideatur.

Res aliena potest haberi vel in seipsa, vel in sui valore. Res habetur in seipsa, cum habetur res in sua natura, v. g. equus, liber, &c. Res habetur in sui valore, cum non habetur res in sua natura, sed habetur illius pretium, vel habetur res propria conservata, quæ consumpta fuisset, nisi intervenisset usus rei alienæ.

§. II.

Qui & quot possint esse fructus unius & ejusdem rei?

Fructus alii sunt naturales, alii industriales, alii mixti.

Fructus naturales sunt ii, quos res ipsa fert quasi sine ullo hominum labore, ut fœtus animalium, arborum fructus, sylvarum, & pratorum germina.

Fructus industriales sunt illi, quos hominum profert industria, quasi sine ullo naturæ adjutorio, ut sunt fructus ex negotiatione percepti.

Fructus mixti sunt illi, qui æque ex industria hominum, quam ex germinatione rerum emanant, ut segetes, quæ serendo gignuntur, oleum, vinum, quæ non sine multa industria, istud ex uvis, illud ex olivis exprimitur.

ARTICULUS II.

De æqualitate, quæ reperiri debet in restitutione facienda.

Prop. unica. In foro interiori restitutio debet solum fieri secundum damnum illatum proximo; sed in foro exteriori restitutio debet fieri, non solum secundum damnum illatum parti læsæ, sed secundum mulctam legitime inflictam a judice.

Prob. rat. Restitutio in foro interiori debet reparare solum damnum illatum; in foro vero exteriori debet reparare culpam commissam: Ergo reus antequam sit condemnatus per judicem, non tenetur restituere plus quam accepit; sed postquam condemnatus est, tenetur damnum solvere, & pœnam subire.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Quamvis vita, honor, virginitas essent bona, quæ ablata nullam jure naturæ inducerent obligationem restituendi; tamen, post latam judicis sententiam, reus tenetur solvere quod præscripsit judex, sive pro homicidio, sive pro mutilatione, sive pro defloratione, sive pro adulterio.

Consect. 2. Confessarius in foro interiori judicans, debet ad isthæc omnia attendere. 1. An res ablata sit

sit sine pretio, ut vita hominis: an sit pretio æstimabilis, ut res in commercio hominum positæ. 2. An sit certi pretii, ut fundus: an incerti, ut res, quæ consistunt in jure. 3. An sit sterilis, ut argentum: an frugifera, ut fundus, animalia. 4. An secum trahat lucrum cessans & damnum emergens, vel solam sui importet ablationem. Item attendat Confessarius, an qui debet restituere, sit possessor bonæ, vel malæ, vel dubiæ fidei; juxta enim illa omnia diversæ statuuntur regulæ, quibus restitutio ad æqualitatem reducitur.

ARTICULUS III.

De mediis, quibus restitutio reduci potest ad æqualitatem.

Prop. prima. Ut restitutio fiat ad æqualitatem, & res quæ ablata est, & res quæ redditur, debent considerari in se, & in omnibus adjunctis, & juxta omnium illarum rerum circumstantias æstimari.

Prob. rat. Tunc restitutio fit ad æqualitatem, cum res ablata, & reddita, ad invicem comparatæ, æqualis sunt valoris apud homines, ut patet: Atqui ut sint æqualis valoris & res quæ ablata est, & res quæ redditur, debent in se & in adjunctis circumstantiis considerari, ut neutra aliam excedat: Ergo, cum fit restitutio, res quæ ablata est, & res quæ redditur, debent in se & in circumstantiis adjunctis æstimari, & ad æqualitatem reduci.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Res, quæ sunt determinati pretii, ut pecuniæ; res omnes, quarum pretium fixum est a Republica; res, quæ sunt determinati numeri, ut oves mille, mille nummi, &c. determinatæ mensuræ, ut mille cadi vini, olei, &c. determinati ponderis, ut mille libræ plumbi, ferri, &c. debent primo restitui in eadem quantitate, secundo quantum fieri potest in eodem valore, ut sic res, quæ ablata est, & res, quæ redditur, non se excedant, sed ad perfectam æqualitatem reducantur.

Consect. 2. Res, quæ non sunt pretio æstimabiles apud homines, ut est vita, sanitas, integritas virginalis, ho-

honor, fama, debent ad aliquod pretium reduci ad arbitrium viri prudentis, & juxta illud pretium debet fieri restitutio parti læsæ. Arbitrium autem censebitur prudens, quando vita, sanitas, honor, fama reducentur ad idem circiter pretium, quod statuerunt judices infligentes mulctam parti læsæ attribuendam: atque ideo pro damno personali vitæ ablatæ, sanitatis alteratæ, virginitatis corruptæ, honoris læsi, famæ denigratæ; eadem circiter summa pecuniæ poterit exigi in foro interiori ab eo, qui læsit, ad quam judex eum damnasset in foro exteriori, si actio illa deducta fuisset ad forum contentiosum; sic enim res, quæ ablata est, & res, quæ redditur, non censebuntur se excedere.

Consect. 3. Res, quæ sunt crescentis & decrescentis pretii, modo majoris, modo minoris emuntur, ut sunt res usuales, v. g. frumentum, vinum, oleum; res, quæ sunt materia artis, v. g. linum, lana, metalla, debent reddi juxta vulgare pretium, non ascendendo ad supremum, nec descendendo ad infimum; eo enim pacto res ablata & reddita non se excedunt, sed, ut fieri potest, ad æqualitatem reducuntur.

Consect. 4. Res, quæ sunt voluntarii pretii, ut libri, picturæ, margaritæ, canes, si res similes haberi non possunt, debent reddi juxta pretium communius, quo ut plurimum emi, & vendi solent a cordatis hominibus; hoc enim pacto res ablata & reddita ad æqualitatem reducuntur.

Consect. 5. Res, quæ sunt frugiferæ, vel sponte sua, ut animalia fœcunda, qualia sunt oves, vaccæ, quales sunt etiam sylvæ, prata; vel quæ sunt frugiferæ partim ex natura, partim ex industria, ut fundus, qui aratur, & seritur: illæ, inquam, omnes res debent æstimari una cum fructibus, & valor tum rei, tum fructuum debet reddi deductis expensis; alias enim res non reducerentur ad justam æqualitatem.

Consect. 6. Res, quæ sunt in spe frugiferæ, ut arbores recens plantatæ, semina terræ mandata, merces negotiationi expositæ, animalia recenter nata, debent æstimari secundum probabilem earumdem rerum utilitatem; *tale enim damnum non oportet compensari ex æquo;*

æquo ; quia minus est habere aliquid virtute, quam habere actu, inquit D. Th. 2. 2. q. 62. a. 4.

Confect. 7. Res , quæ sunt omnino steriles, ut res usuales , argentum, aurum , vinum , oleum, frumentum, si factæ sunt frugiferæ per industriam accipientis , debent æstimari secundum valorem , quem habent ex se, & non secundum utilitatem , quam ob industriam accipientis acquisierunt ; res enim exacte ad æqualitatem reducentur, si detur quod ablatum est , etsi non reddatur , quod per industriam acquisitum est.

Confect. 8. Res, quæ secum trahunt lucrum cessans, & damnum emergens , ut pecuniæ ablatæ negotiatori , instrumentum artis ablatum artifici , debent æstimari , non solum in se ipsis , sed etiam una cum lucris cessantibus & damnis emergentibus ; alias non esset æqualitas inter rem ablatam , & redditam.

Prop. 2. Ut restitutio fiat ad æqualitatem , res ablata debet æstimari, non juxta utilitatem , quam lædens percepit , sed juxta detrimentum , quod læsus passus est.

Prob. ratione. Tunc restitutio fit ad æqualitatem , quando damnum illatum compensatur : Ergo in restitutione facienda non attendi debet emolumentum , quod lædens percipit , sed damnum , quod læsus patitur ; solet enim plerumque evenire, ut lædens nihil lucri percipiat ex injusta sua actione , ut contingit in homicidio , stupro, adulterio , incendio.

Confectaria hujus Doctrinæ.

Confect. 1. *De quantitate restitutionis propter læsionem corporalem.* Qui injuste occidit, mutilat, percutit, debet aliquid restituere , primo pro damno personali , deinde pro damno reali ; alias enim restitutio non reduceret res ad æqualitatem , cum læsus & damnum personale , & damnum reale passus fuerit.

Damnum personale est ipsa vita ablata, membrum abscissum , vulnus inflictum : quæ omnia æstimari debent arbitrio viri prudentis , ut pro illis fiat restitutio.

Damnum reale est vel lucrum temporale cessans, vel damnum temporale emergens ob injustam illam

occisionem, mutilationem & percussionem: quod damnum pariter æstimari debet, ut pro illo pariter damno compensatio fiat.

Sic solvendæ sunt non expensæ solitæ funeris, hæ enim evenissent, etiam si mors naturalis contigisset; sed expensæ extraordinariæ funeris, si quæ factæ sint, expensæ factæ in curatione & medicamento vulnerati, vel occisi; hæ enim damnum pariunt ex injusta actione emergens.

Sic rependenda sunt lucra, quæ homo occisus vel vulneratus, ex arte sua, vel suo commercio assecutus fuisset probabiliter; tunc enim est lucrum cessans.

Confect. 2. *De quantitate restitutionis propter stuprum illatum.* Qui Virginem invitam & reluctantem vel vi, vel fraude defloravit, debet reparare & damnum personale, & damnum reale, & damnum honoris; alias enim restitutio non reduceret res ad æqualitatem: ita D. Thom. 2. 2. q. 62. art. 2.

Damnum personale est ipsa viuginitas ablata injuriose: damnum reale est lucrum temporale cessans, vel damnum temporale emergens ob talem deflorationem: damnum honoris est ipsa virginis & parentum diffamatio: hæc omnia æstimanda sunt, & juxta prudentum æstimationem compensanda.

Sic pro virginitate erepta *tenetur deflorator*, inquit Sylvius, *ad arbitrium prudentis vir; aliquid tribuere, ut sic satisfaciat pro injuria, nisi remissionem obtinuerit:* in 2. 2. q. 62. & Salmanatic. *In quocumque eventu debet Confessarius, inquiunt*, aliquam pœnam pecuniariam *violatoribus divitibus imponere virgini defloratæ solvendam.*

Sic pro damno reali, 1. Solvendæ sunt a defloratore omnes expensæ necessariæ ad occultandam deflorationem, ad nutriendam & educandam prolem, si fœtus nascatur. 2. Solvendum est augmentum dotis necessarium, ut virgo deflorata æque decenter nubat, ac si hæc injuria ei violenter non illata fuisset.

Sic pro damno honoris ablati tum virgini, tum parentibus virginis, deflorator tenetur virginem a se corruptam, si non sit disparis conditionis, in uxorem ducere: aut si nolit virgo, aut ille sit longe superio-

ris conditionis, tenetur eam dotare; quia non potest aliter honoris illius reparare jacturam.

Consect. 3. De quantitate restitutionis faciendæ propter adulterium. Cum ex adulterio scitur certo secutam esse prolem, adulter & adultera tenentur ad restitutionem omnium damnorum realium, & ad reparationem injuriæ factæ parti læsæ, si ei hæc injuria innotuerit: alias enim restitutio non reduceret rem ad æqualitatem.

Damnum reale ex adulterio sequens est damnum illatum vel patri putativo, qui nutrit filium spurium, vel legitimis hæredibus, quibus substituitur spurius, quando ejus parentes non sunt pauperes.

Damnum personale est injuria illata adulteræ, si vi coierit, & injuria illata marito, si ipse resciverit adulterium, quamvis ipsa consenserit.

Sic reparanda est injuria tam marito, quam adulteræ illata; quia injuste ablatus est honor : de quo ita Sylvius : *Etiamsi ex adulterio non sequatur proles, ille, qui vim, fraudem, aut minas adhibuit, tenetur pro tali injuria satisfacere ad arbitrium viri prudentis. Si ex adulterio non sequatur proles, adulter & adultera tenentur satisfacere marito pro injuria, si ipse resciverit adulterium; si autem non resciverit, non tenentur; quia hæc satisfactio non est facienda, nisi per signa doloris, veniæ petitionem, quæ fieri non debent, quando hanc injuriam maritus ignorat:* In 2. 2. q. 62.

Sic adulter & adultera tenentur reparare omnia damna realia, quando secuta est proles: verb. g. 1. Adulter & adultera tenentur nutrire prolem, eamque educare. 2. Si proles spuria dotetur, vel hæres instituatur in damnum legitimorum hæredum, debent illud damnum reparare adulter & adultera. *Singuli*, inquit Sylvius, *pro rata, uno autem deficiente alter in solidum obligatus est: quia uterque est illorum damnorum causa. Hæc conclusio*, inquit idem Sylvius, *debet intelligi, quando adulter & adultera invicem provocant. Alioquin si adulter adulteram provocavit, & ad adulterium induxit, ipse in solidum obligatur ad omnia damna, eo quod sit causa principalis - - ipso tamen deficiente, adultera tenetur in solidum; quia vo-*

luntarie fuit cooperata ad damnificationem. Sylvius.

Adulter tenetur ex ſuis bonis ſatisfacere : adultera ex bonis paraphernalibus, ſi habeat, vel debet induſtria ſua damnum compenſare. 1. Diligentius adminiſtrando rem familiarem. 2. De cultu corporis detrahendo. 3. Spurium inducendo ad religionem, vel ad ſtatum Eccleſiaſticum, ſi idoneus ſit. 4. Multis demum orationibus, & aſſidua pœnitentia Deum flectendo.

Dixi, ſi certo ſciatur ſecutam eſſe prolem ex adulterio, obligatio eſt reſtituendi; nam adulter & adultera ad nullam reſtitutionem tenentur, ſi moraliter certi ſint prolem natam non ex adulterino concubitu proveniſſe: ſi dubitent cum fundamento, tenentur ad aliquam reſtitutionem; res autem tamdiu eſt dubia, quamdiu non ſunt certa argumenta contra ſuadentia, qualia eſſent, ſi maritus eſſet abſens tempore conceptionis. Quamdiu res eſt dubia, filius non tenetur leviter credere matri aſſerenti eum eſſe ſpurium. Quod ſi mater in mortis articulo verſata, & Eccleſiæ Sacramentis munita, nullo aliunde flagrans odio in filium, ei declararet eum eſſe ſpurium - - quamvis in foro externo ſemper præſumitur pro thoro, & filius pro hærede habeatur; tamen filius in tam aperta & ſincera matris confeſſione videtur obligari in conſcientia, ut ſeſe gerat, tamquam illegitimum.

Confect. 4. De quantitate reſtitutionis faciendæ ob famam læſam. Ut reſtitutio famæ fiat ad æqualitatem, eadem fama debet reddi diffamato, quæ ei ſubtracta eſt: & damnum perſonale & reale, ſi quod creatum eſt, reparari; alias non fieret ad æqualitatem, ſicut in reſtitutione temporalium tanta ſumma reſtitui debet, quanta ablata eſt.

Sic, ſi falſo proximum mendacem dixeris, debes eum declarare veracem; ſi injuſtum aſſerueris, debes juſtum proclamare. Non ſufficit ad reparationem famæ ablatæ narrare pœnitentiam ejus, qui diffamatus eſt; quia narrando pœnitentiam, fama aliquando non reparatur, ut patet exemplo virginis defloratæ, cujus fama non reviviſcit, licet pœniteat. Ita Sylvius.

Sic,

Sic, si diffamando proximum, temporale nocumentum ei attuleris: v. g. diffamando virginem, in causa sis, cur dos adaugenda sit, debes ipse dotem adaugere: si diffamando artificem, in causa sis, quod familiam nutrire non valeat, debes ipse familiam nutrire.

Sic, si proximum diffamando, injuste innocentem morti addici feceris, debes etiam cum vitæ propriæ dispendio innocentem a morte liberare; quia æquius est reum calumniatorem mori, quam innocentem perire.

Sic, si proximum diffamaveris calumniando, debes te calumniatorem declarare iis, ad quos pervenit calumnia; verbis, si calumnia facta sit verbis; scripto, si calumnia facta sit scripto.

Confect. 5. *De quantitate restitutionis faciendæ ob honorem læsum.* Ut restitutio honoris fiat ad æqualitatem, honor idem, qui ablatus est, aut denegatus, debet reddi; quia alias non fieret ad æqualitatem.

Sic, qui ignoranter læsit honorem alterius, satisfacit, ignorantiam confitendo. Ita fecit Paulus, Act. 23. *Nesciebam fratres, quia princeps est Sacerdotum*; addens statim, *populi tui Principem non maledices.*

Sic qui *private* inhonoravit proximum, non exhibendo ei reverentiam, quam debebat, satisfacit debitam exhibendo reverentiam, v. g. salutando si omiserit salutationem, visitando si invisere omiserit.

Sic qui *positive* inhonoravit proximum, satisfacit vel per veniæ petitionem, vel per manifestationem amicitiæ, prout opportunius judicabitur; non enim ut plurimum decet, ut superior veniam petat ab inferiori in vulgaribus injuriis, ne, inquit Aug. Epist. 109. *dum nimia servatur humilitas, regendi frangatur authoritas.* Tanta tamen potest esse injuria, ut non solum requiratur veniæ petitio, sed alia signa honoris, & submissionis adhibenda sint, non solum ab æquali, sed etiam a superiore.

ARTICULUS IV.

De quantitate restitutionis faciendæ a possessoribus malæ fidei.

Prop. unica. Ut restitutio reducatur ad æqualitatem, acceptor, & possessor malæ fidei tenentur & rem

ipſam, & fructus rei nedum perceptos, ſed etiam ex incuria neglectos, attamen a vero domino percipiendos; demum omne lucrum ceſſans, & omne damnum emergens reparare, ſive poſſeſſor malæ fidei eo ſit factus ditior, ſive non, ſive res ablatæ exiſtant, ſive non exiſtant.

Prob. primo ex jure canonico. *Mandamus, quatenus ſi vobis conſtiterit de præmiſſis, prædictum Archidiaconum ablata prænominati Monaſterii fratribus cum integritate reſtituere, damna plenarie reſarcire, & de illatis injuriis competenter ſatisfacere compellatis, proviſuri, ut non tantum fructus a novo & violento poſſeſſore perceptos, ſed quos, ſi iis poſſidere fuiſſet licitum, poſſeſſores veteres percepiſſent, reddi faciatis eisdem.* De reſtitut. ſpoliatorum cap. *gravis.*

2. Ex jure civili. *Domum, quam ex matris ſucceſſione ad te pertinere, & ab adverſa parte injuria occupatam eſſe oſtendis, Præſes Provinciæ cum penſionibus, quas percepit, aut percipere poterat, & omni cauſa damni dati, reſtitui jubebit:* L. *domum* C. de rei vend.

3. *Rat.* Injuſtus acceptor & injuſtus detentor non poteſt aliter damnum illatum reparare: quippe cum rem alienam injuſte acceperit, non poteſt eam detinere; & cum injuſte detineat, non poteſt ejus fructus ſibi attribuere, ſed debet & rem & fructus rei vero domino reddere; quia res & domino clamat & domino fructificat.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Qui accipit rem alienam injuſta ſubreptione, v. g. occulte furando, vel palam rapiendo, tenetur & rem reddere, & omnia damna illata reparare; quia eſt injuſtus acceptor.

Conſect. 2. Qui accipit rem alienam injuſta donatione, v. g. hæres ſive neceſſarius, ut filii, ſive non neceſſarius, ut extranei, tenentur reſtituere bona omnia, & fructus bonorum, quæ ex hæreditate obveniunt, ſi ſciant eſſe injuſte acquiſita, v. g. furto, rapina, uſura; quia hæreditatis aditio non dat jus ad bonum alienum: nemo enim transferre poteſt in alium plus juris, quam ipſe habeat: quod adeo verum eſt, ut ſi quis hæ-

hæres crederet initio se accepisse hæreditatem, in qua nihil sit nisi juste acquisitum, si tamen deinde advertat, esse aliquid injuste acquisitum, debet reddere, quia cum sit successor universalis, unam & eamdem personam facit cum testatore.

Consect. 3. Qui accipit rem alienam injusto contractu, v.g. emit mala fide rem furtivam, tenetur reddere rem furtivam una cum fructibus a vero domino percipiendis, nec potest pretium datum exigere a domino, sed solum a latrone; quia emptio facta mala fide non dat titulum: de quo ita sanctus Raymundus lib. 2. de raptoribus: *Quando quis mala fide emit, tenetur indistincte ad restitutionem, nec liberatur vendendo, vel alias rem alienando alteri, vel etiamsi res pereat morte, vel alio casu, vel sibi violenter auferatur, vel furtive subtrahatur, vel alio simili modo. Et hæc est ratio, quia furtum commisit, contrectando rem alienam invito domino, & semper est in mora restituendi; unde nec pretium, quod dedit, poterit accipere ab illo, cujus est res, nec expensas, quas ibi fecit: & omnem utilitatem, quam ex illa re habuit, tenetur restituere.*

Consect. 4. Qui rem alienam mala fide accipit aut possidet, v. g. furto, donatione injusta, contractu iniquo, si hæc res casu aliquo pereat, quo apud verum dominum non periisset, a fortiori, si pereat culpa injusti possessoris, tenetur eam injustus possessor solvere domino; quia est injustus detentor: si vero æque periisset apud dominum, juxta Covarruviam, non tenetur solvere; quia si æque peritura erat, in hoc nullum damnum fecit domino.

Consect. 5. Qui rem alienam mala fide accipit, aut possidet, tenetur & omnes fructus perceptos extantes aut consumptos restituere; quia illi fructus domino clamant: tenetur etiam restituere omnes fructus percipiendos a vero domino, etsi ex negligentia non fuerint ab injusto possessore percepti; quia est causa injusta talis damni: demum debet omne lucrum cessans, & damnum emergens compensare; quia est causa illius nocumenti. Sic, si dominus, retenta sua re per culturam, per negotiationem accepturus fuisset centum florenos, etsi injustus possessor vel minus

vel

vel omnino nihil perceperit, tenetur tamen centum florenos reddere. De fructibus vero, quos neque possessor malæ fidei percepit, neque verisimile est dominum percepturum fuisse, quamvis potuissent a diligentiori aliquo possessore percipi, probabile est, quod ante sententiam judicis non teneatur in conscientia eos solvere: ita Sylvius.

Consect. 6. Qui rem alienam mala fide accipit aut possidet, tenetur eam una cum fructibus propriis expensis in manibus veri domini collocare, deductis tamen illis expensis, quas verus dominus fecisset; quia secus non repararetur damnum illatum proximo: æquitas enim postulat: ut qui damnum passus est, præstetur indemnis, & qui damnum fecit, gravetur.

Consect. 7. Qui in ipso possessionis exordio bonam fidem habuit, & ex post facto in possessorem malæ fidei degeneravit, tenetur omnes restituere fructus, quos perseverante mala fide percepit, sicut & quilibet alius iniquus rei alienæ possessor aut detentor; ab illo enim tempore est possessor malæ fidei.

Consect. 8. Qui initio mala fide accepit per errorem conscientiæ, & postea, deposito errore conscientiæ, videt se justum habere titulum possidendi, pœniteat peccati, quod commisit possidendo contra conscientiam; sed non tenetur ad restitutionem, quia non possidet contra justitiam.

ARTICULUS V.

De quantitate restitutionis faciendæ a possessore bonæ fidei.

Prop. unica. Ut restitutio reducatur ad perfectam æqualitatem, acceptor & possessor bonæ fidei non tenetur, durante bona fide, restituere rem alienam, neque fructus illius, sed potest & rem, & fructus rei, durante bona fide, alienare, consumere; sed cessante bona fide ante præscriptionis tempus tenetur & rem ipsam, quam habet, & totum illius rei, quod retinet, & id omne, in quo factus est ditior, restituere.

Prob.

Prob. ratione. Bona fides est justus titulus acquirendi: ergo quamdiu durat bona fides, acceptor & possessor bonæ fidei potest de rebus alienis non secus ac de suis disponere, & ita absque onere restitutionis potest rem alienam vendere, dare, consumere, &c. sed cessante bona fide ante præscriptionis tempus res dignoscitur aliena: ergo hoc ipso tenetur & rem ipsam, & totum illius rei, quod retinet, & id omne, in quo factus est ditior, restituere, deductis expensis; alias enim injuste detineret alienam rem: tenetur rem restituere, quia res domino clamat: tenetur fructus restituere; quia res quævis domino suo fructificat: expensæ debent deduci; quia locupletari non debet aliquis cum alterius jactura.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Si quis bona fide accipiat rem alienam, nesciens esse alienam, sive accipiat, quia ei gratis datur, vel quia ei venditur, potest de ea re & de ejus fructibus quasi de suo disponere; quia est possessor bonæ fidei.

Consect. 2. Si quis bona fide consumat rem alienam usualem, nesciens esse alienam, & ipso usu non fiat ditior, ad nullam restitutionem tenetur; quia est consumptor bonæ fidei.

Sic manducans bona fide res furto subreptas, nesciens esse subreptas: utens bona fide vestibus subreptis, nesciens esse subreptas; si ob id rebus suis non pepercerit, ad nihil tenetur; si vero pepercerit, & aliquid lucri fecerit, tenetur restituere lucrum perceptum & adhuc permanens.

Sic donatarius bonæ fidei, emptor bonæ fidei, non tenetur, 1. Rem donatam sibi, vel sibi venditam solvere, si consumpserit. 2. Non tenetur fructus naturales vel civiles ex re donata, vel empta provenientes, si consumpti fuerint, restituere.

Consect. 3. Si quis bona fide accipiat rem alienam, & advertat esse alienam re adhuc integra, hoc ipso tenetur eam reddere; quia alias detineret alienum.

Sic donatarius bonæ fidei, emptor bonæ fidei, hoc ipso quod advertit se detinere alienum, debet illud reddere tale, quale accepit.

Con-

Confect. 4. Si quis bona fide accipiat rem alienam, & re consumpta in se, sed remanente in valore, advertat se accepisse alienum, tenetur totum pretium illius rei reddere.

Sic, si donatarius vendiderit rem, quam dono acceperat, & pretium rei venditæ apud se habeat, tenetur non rem, quam non habet, sed pretium rei, quod habet, reddere.

Sic emptor bonæ fidei, qui vendidit rem furtivam pluris, quam emerat, non tenetur rem reddere, quam non habet, sed pretii excessum, quem habet, tenetur reddere.

ARTICULUS VI.

De quantitate restitutionis faciendæ a possessore dubiæ fidei.

Prop. unica. Ut restitutio reducatur ad perfectam æqualitatem, possessor, qui initio fuit bonæ fidei, postea factus est dubiæ fidei, tenetur adhibere prudentem diligentiam, ut cognoscat, quisnam sit dominus verus rei, quam dubia fide possidet, & reddere eam vero domino hoc ipso, quod illum noverit.

Prob. ratione. Dubium tollit bonam fidem, & facit iniquum possessorem; qui enim agit in dubio, peccat, quia se exponit periculo injustum detinendi, etiamsi revera injustum non detineat: & peccat, quamdiu stante dubio non nititur verum inquirere dominum; qui enim amat periculum, peribit in illo. Ergo possessor dubiæ fidei tenetur adhibere prudentem diligentiam, ut cognoscat verum possessorem, & rem, quam dubia fide possidet, eidem reddere.

Consectaria hujus doctrinæ.

Consect. 1. Qui bona fide accipiunt hæreditatem, quam putant juste partam, sive hæres sit necessarius, ut filius, sive non necessarius, ut extraneus; si postea dubitent, an delata hæreditas sit injuste parta, nec ne, tenentur diligenter inquirere dominum, eique restituere, quod injuste ablatum est.

Con-

Consect. 2. Emens bona fide, & postea dubitans, an res a se empta sit ablata, nec ne, tenetur inquirere verum dominum, eique restituere.

Consect. 3. Cum initio possessio incepit a bona fide, & postea supervenit dubia fides, illis in casibus dubiæ fidei, si possessor adhibita diligenti inquisitione non possit verum dominum invenire, potest rem vel donatione acceptam, vel emptione acquisitam retinere, & fructus ejus facere suos, donec dubium magis elucidetur: immo potest eam vendere, modo emptorem præmoneat de dubio: nec tenetur ob solum dubium se spoliare, & rem alteri reddere; quia in dubiis melior est conditio possidentis, quando bona fide incepit possessionem.

Consect. 4. *Qui dubitans rem esse alienam, tamen eam accipit, peccat mortaliter; quia agit in dubio, & tenetur diligenter inquirere, an vere furtiva sit: quo comperto, debet eam cum fructibus etiam consumptis restituere illi, ad quem pertinet: neque potest eam tradere ei, a quo accepit;* quia res domino clamat: ita Sylvius.

Si vero post diligentem inquisitionem remaneat dubium, tenetur cum eo, de quo dubitat, an sit ipsius, plus minusve dividere pro quantitate dubii, & inclinationis, quam habet de illo, quod res ipsi debeatur: & si sit personæ notæ, suam partem ei tribuat; si ignotæ, pauperibus; ita Sylvius.

Consect. 5. *Qui dubitat rem quampiam esse alienam, & tamen eam abripit per viam donationis, permutationis, emptionis, eo animo, ut veritatem inquirat, & cum constiterit esse alienam, eam suo domino tradat, non peccat; quia dominus non potest rationabiliter esse invitus contra eum: potius ei beneficium facit, quam injuriam, cum alioquin ea res fortasse numquam esset ei restituenda; & tenetur veritatem inquirere, ut eam reddat domino; & interim potest eam retinere cum voluntate reddendi, quando constiterit esse alienam:* ita Sylvius.

CA-

CAPUT VII.

Quo pacto debeat fieri restitutio.

ARTICULUS I.

Cui personæ debeat fieri restitutio.

Prop. unica. In restitutione res ablata debet ei reddi, qui ex ablatione, vel detentione injusta damnum patitur.

Prob. 1. Ex Scriptura. Lucæ 19. vers. 8. Zachæus - - - protestatur se velle ei, quem læserit, compensationem excedentem exhibere: sic enim habet: *Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus: & si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum:* Ergo restitutio facienda est ei, qui læsus est.

2. Ex D. Thom. 2. 2. q. 62. art. 6. *Qui habet ultra id, quod suum est, debet ei subtrahi, & dari ei, cui deest, scilicet, injuste ablatum, secundum formam commutativæ justitiæ:* Ergo restitutio debet fieri ei, qui damnum passus est.

3. *Rat.* Restitutio eo tendit, ut damnum reparetur: Ergo res ablata debet reddi ei, qui ex injusta ablatione, vel detentione damnum pateretur.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. In restitutione orta ex homicidio, mutilatione, percussione, pretium damni personalis debet dari læso; quia hic solus damnum ex homicidio passus est: & ita si obierit, debent pro illo fundi preces, offerri sacrificia: & si supervixerit mutilationi, & percussioni, pretium damni personalis illi dari debet.

Pretium damni realis debet dari læso, si supervixerit; quia hic damnum patitur: si obierit, dari debet suis hæredibus necessariis; quia hi damnum pati censentur, cum sint una & eadem persona cum defuncto: immo debet dari hæredibus necessariis & creditoribus; quia homicidium istud est causa, cur illi hæreditatem sibi destinatam non obtineant, & cur isti rem sibi debitam non acquirant.

Consect. 2. In restitutione orta ex adulterio, pretium damni realis debet dari illi, qui damnum patitur.

Pre-

Pretium nutritionis, & educationis debet dari illi patri putativo, qui infantem spurium sibi suppositum nutrivit; quia non pater putativus, sed veri parentes debent nutrire filium. Pretium nutritionis dari debet Xenodochio, si Xenodochii expensis sustentetur; quia, ut optime monet Cajetan. *Bona hujusmodi hospitalium non in divitum, sed pauperum adminiculum sunt; & quantum consumitur a non pauperibus, tantum indigentibus adimitur. V. Adulterium.*

Si filius spurius fuerit dotatus, aut hæres institutus ab eo, qui non est vere pater, in præjudicium legitimæ prolis, vel legitimi hæredis, pretium hæreditatis, aut donationis debet reddi vero hæredi; quia ille damnum passus est.

Consect. 3. In restitutione orta ex stupro, pretium virginitatis ablatæ, & honoris ablati debet dari virgini corruptæ; quia hæc damnum passa est: pretium vero dotis, quæ a parentibus adaugeri debuit ob stuprum violenter illatum, parentibus debet restitui in ea quantitate, juxta quam crevit dos ratione stupri.

Consect. 4. In restitutione orta ex diffamatione, fama debet restitui ei, a quo ablata est, & pretium damni realis secuti ex diffamatione debet reddi diffamato; quia ille damnum reale patitur: & si damnum reale extendatur ad alios, puta, cum pater diffamatus ob diffamationem non potest aliquid lucrari, ut nutriat filios; tunc pretium damni realis debet dari pueris, qui damnum patiuntur ex illa patris sui diffamatione.

Consect. 5. In restitutione orta ex ablatione & detentione bonorum temporalium, res ablata vel detenta debet reddi ei, a quo juridice exigi potest, etiamsi non sit verus illius dominus; quia si ei res non redderetur, pateretur damnum, cum ab illo res exigi juridice posset.

Sic depositum reddi debet depositario; quia ejus est illud custodire: pignus debet reddi creditori; quia ejus est in assecurationem debiti: commodatum reddi debet commodatario; quia ejus est ad usum: vestis sarcienda est reddenda sartori, lintea lavanda lotori; quia ejus est quoad illum usum, & quia juridice procedendo, ab eis ea res ablata exigi potest, & tenentur eam reddere.

Confect. 6. In reſtitutione rei furtivæ, acquiſitæ per emptionem vel donationem, res furtiva vel per emptionem, vel per donationem accepta, debet reddi vero domino; quia res domino clamat.

Sic qui emit mala fide rem furtivam, non poteſt eam retinere, non poteſt furi reddere; ſed vero domino debet una cum damno emergenti reſtituere.

1. Non poteſt eam retinere, nec alteri dare aut vendere; quia aliena eſt.

2. Non poteſt furi reddere exigendo datum pretium; quia reddendo furi dominus re ſua privaretur, & particeps furis fieret, qui eam in manibus furis reponeret.

3. Debet eam vero domino reddere una cum ſuis fructibus, reparando lucrum ceſſans, & damnum emergens; quia res domino clamat, res domino fructificat.

4. Debet rem furtivam in manibus veri domini collocare ſuis expenſis; quia participando furtum, debet pœnam furto debitam ſubire.

Sic qui dubia fide emit rem furtivam a fure, ſtante dubio, debet verum dominum inquirere, & domino comperto rem reddere debet, nec datum pretium poteſt exigere a domino, ſed ſolum a fure.

1. Emendo peccat, quia agit in dubio, niſi emeret eo fine, ut rem furtivam vero domino redderet; quia tunc negotium ageret illius, cui res ablata eſt,

2. Stante fide dubia debet verum dominum inquirere; quia dubia fides non dat titulum poſſidendi, ſed imponit obligationem verum dominum inquirendi.

3. Non poteſt furi reddere; quia pro certo habet, quod non ad furem pertineat.

4. Non poteſt exigere pretium a domino, cui redditur; quia emens in dubio animo retinendi, poteſt tantum a fure pretium exigere, minime vero a domino, cujus negotium gerere nequaquam intendebat.

Sic qui emit rem furtivam bona fide, ſtante bona fide, poteſt de ea quaſi de re ſua diſponere; ſed ceſſante bona fide, non poteſt rem furtivam retinere, non poteſt eam vendere, vel dare, non poteſt furi reddere, ut ab eo exigat pretium; ſed tenetur vero domino reddere, & pretium a fure exigere.

1. Stan-

1. Stante bona fide, potest de ea rè quasi de sua disponere; quia bona fides dat titulum possidendi.

2. Cessante bona fide, non potest rem furtivam retinere; quia non ejus est, nec ipsius reputatur, sed ut aliena haberi debet.

3. Non potest furi reddere; quia non pertinet ad furem, & quia dominus juste exigit eam sibi reddi, & non furi; & si res deferatur ad judicium, judex jubebit eam reponi in manibus domini, & non in manibus furis.

4. Non potest exigere pretium à domino; quia nullum habet titulum, çum non emerit rem nomine domini, sed suo nomine.

5. Qui emit rem furtivam bona fide, eamque bona fide vendidit, si re a se vendita cognoscat eam esse furtivam, & habeat valorem rei venditæ, debet rescindere contractum, exigere rem venditam ab èmptore, reddendo ei perceptum a se pretium, & ipsam rem vero domino reddere: debet rescindere contractum; quia est invalidus, cum vendiderit rem non suam, sed alienam - - - debet rem domino reddere: quia res domino clamat; sicuti qui dedit monetam adulteratam, debet falsam repetere, & dare bonam - - - Si autem inique contradicente emptore, vel alio quocumque modo non possit recuperari res, debet extans illius pretium reddere.

Confect. 7. In restitutione facienda ignoto, mortuo, absenti, hæc sunt observanda. Quaçumque ex causa contingat restitutionem faciendam esse ignoto, mortuo, vel absenti: mortuo succedit hæres; quia hæres est una persona cum defuncto: ignoto omnino & simpliciter substituuntur pauperes: absenti nemo substituitur, sed absens debet admoneri, ut de re sibi restituenda disponat: ita D. Thom. 2. 2. q. 62. a. 5. ad 3.

Sic, si dominus, cui debebat fieri restitutio, obierit, inquirendi sunt hæredes, & eis debet bonum ablatum restitui juxta jus cujuslibet hæredis.

Si dominus sit ignotus in particulari, & non in communi, facienda est restitutio his, quibus probabiliter damnum illatum præsumitur: v. g. milites, qui urbem

vastaverant, tenentur restitutionem facere oppidanis: qui minutatim vendendo carnem, vinum, oleum fraudavit emptores, debet restituere illis, qui ad ejus officinam solebant accedere, considerans, qui plus minusve solitus esset emere: ita Sylvius.

Si dominus sit ignotus & in particulari, & in communi, post diligentem inquisitionem facienda est restitutio pauperibus, secundum judicium viri prudentis: *Etenim si dominus sit vir probus, præsumitur*, inquit Sylvius, *velle, ut illa bona data in eleémosynam cedant in utilitatem spiritualem illius: si sit malus, Respublica censetur injustam domini voluntatem corrigere, & ita bona illa pauperibus erogare, ut sic cedant in bonum Reipublicæ.*

Quod si dominus aliquo tempore ignotus, postea compareat, en quid opus facto. Si compareat post diligentem inquisitionem, pauperes monendi sunt, ut reddant, quod acceperunt, si non consumpserint, vel si eædem res in aliquo Xenodochio repositæ fuerint. Si compareat, & diligens inquisitio non facta fuerit, ille, qui omisit talem diligentiam, debet restituere.

Si dominus, cui debetur restitutio, sit absens, is debet moneri, & isto pacto est procedendum. Si res restituenda absenti sit exigui momenti, & dominus tam remote distet, ut arbitrio viri prudentis censeatur ratum habendum a domino, quod res illa detur pauperibus, aut in pia opera expendatur, tunc danda est pauperibus.

Si res restituenda sit magni valoris, & mitti non possit nisi magnis sumptibus, debet mitti sumptibus ejus, qui injuste accepit; quoniam ipse semper fuit in mora, & in causa iniqua, cur dominus rem suam non possideat. Si vero habeat rem sine injusta acceptione, puta, quia invenit, quia apud eum deposita est; debet mitti sumptibus domini, si dominus exigit eam sibi mitti; vel debet in loco tuto deponi, donec ea commodius reddi possit domino.

Consect. 8. In restitutione facienda de rebus inventis hæc sunt observanda. Res inventa, quæ non est primi occupantis, qualia sunt, quæ nullius sunt, & quæ non habentur pro derelictis a vero domino, sed quam verus

verus dominus præsumitur inquirere, reddenda est vero domino; quia res domino clamat: & si post diligentem inquisitionem verus dominus non compareat, pauperibus aut danda est, aut destinanda, deponendo eam in aliquo Xenodochio. Si inventor sit in extrema vel gravi necessitate, potest eam retinere, ut diximus, ubi de furto circa res inventas.

1. Si res inventa sit nullius, aut pro derelicto habeatur, potest retineri ab inventore; etenim ea est primi occupantis.

2. Si res inventa sit alicujus, qui eam non abjecerit, quin immo quærat, ei reddenda est; ad illum enim pertinet, qui eam nedum abjecit, sed etiam sollicite quærit.

3. Si dominus post diligentem inquisitionem non compareat, res danda est, vel destinanda pauperibus; præsumitur enim eam esse domini voluntatem, ut res perdita convertatur in opera misericordiæ, ut prosit ad salutem animæ, cum non inservit ad bonum corporis.

4. Si inventor sit pauper, potest rem inventam, quæ pauperibus danda est, tamquam pauper retinere; quia ex eo quod invenerit, non est deterioris conditionis, quam alii pauperes. Si tamen res magni sit pretii, habita ratione inventoris, debet eam aliis pauperibus communicare; solus enim ipse non totum jus habet ad rem inventam.

Confect. 9. De restitutione facienda circa res incertas, id est, quarum dominus ignoratur. In restitutione facienda circa res incertas hæc sunt observanda.

Si hæc bona incerta sint acquisita per contractus illicitos, v. g. per usuras, debent dari pauperibus: ita determinavit Alexander III. Cap. *cum tu De usuris*, ubi mandat, usuras his, a quibus extortæ sunt, vel eorum hæredibus restitui, vel, iis non superstitibus, pauperibus erogari; in hoc enim Papa sequitur sententiam Augustini relati canone. *Qui habetis* 14. q. 8. *Qui habetis*, inquit, *de malo, facite inde bonum.* Si bona incerta sint acquisita mediis innoxiis, v. g. inventione, dono, ubi apparent non esse nostra, danda sunt pauperibus, ubi diximus de rebus inventis.

ARTICULUS II.

Qualis ordo servandus, quando sunt plures, quibus fieri debet restitutio.

Prop. unica. Quando debitor non potest omnibus & singulis creditoribus satisfacere, potest vero aliquibus, iste ordo servandus est. Illi prius fieri debet restitutio, qui intimius jus habet vel in re, vel ad rem.

Prob. rat. Ordo justitiæ postulat, ut qui potior est in jure, prior etiam sit in accipienda solutione: Ergo illi prius debet fieri restitutio, qui habet jus intimus vel in re, vel ad rem.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Quicumque habet rem alienam in specie, quocumque titulo habeat, ante omnia rem illam alienam vero domino debet restituere; quia res domino clamat.

Sic res depositæ, res furto vel rapina occupatæ, si adhuc extent, sunt ante omnia restituendæ: quia hujusmodi res, ut notat Cajetan. non computantur inter bona restituentis; quia illarum dominium numquam fuit translatum in eum, qui eas occupat.

Sic res empta & possessa, sed nondum soluta, si adhuc in sua specie extat, reddenda est illi, a quo empta est; quia, ut notat Cajet. licet translatum fuerit dominium in eum, qui emit; subjecta tamen manet ipsamet res empta obligationi, donec soluta fuerit, & censenda est quasi non fuerit inter bona emptoris.

Sic pignora extantia data ad assecurationem debiti, debent reddi soluto debito; quia pignoris dominium non translatum fuit in mutuo dantem.

Consect. 2. Prius solvenda sunt debita certa, quam incerta; quia debita certa jure naturæ debentur creditori, incerta vero jure positivo debentur pauperibus.

Sic si nocuisti Titio, teneris ei prius satisfacere, quam erogare pauperibus rem, quam invenisti, & cujus dominus est incognitus.

Conſect. 3. Prius ſatisfaciendum eſt creditoribus realibus, quam perſonalibus, id eſt, his, qui habent actionem in rem, quam his, qui habent ſolum actionem in perſonam; quia jus in re intimius eſt, quam jus ad rem.

Sic ſi habes equum furtivum, qui a te bona fide emptus eſt, & quem daturum te Petro promiſiſti, debes equum illum prius reſtituere ei, a quo ſublatus eſt, quam ei dare, cui a te promiſſus eſt.

Conſect. 4. Prius ſolvenda ſunt quæ debentur ex juſtitia rigoroſa, quam ea, quæ gratuito promittuntur; quia debitum eſt prius promiſſione; & quia nemo poteſt licite promittere ea, quæ data eum efficiunt incapacem ſolvendi debita.

Sic ſi omnia tua bona vix ſufficiunt ad ſatisfaciendum creditoribus: voluntarie promiſiſti te daturum centum florenos Titio, debes ſolvere prius debita, quam adimplere promiſſum.

Conſect. 5. Inter creditores reales, privilegiatis, ut dicunt, prius ſatisfaciendum eſt, quam non privilegiatis; & inter creditores non privilegiatos, illis prius eſt ſatisfaciendum, qui priores ſunt; quia qui prior eſt tempore, potior eſt jure, ut dictum eſt, ubi de hypotheca.

Conſect. 6. Debita ex contractibus per ſe juſtis, qui contrahentem faciunt ditiorem, puta, contractus mutui accepti, emptionis &c. prius ſunt ſolvenda, quam reſtituendæ ſint uſuræ injuſte acceptæ: ſi enim hujusmodi contractus juſti priores ſint tempore uſuris injuſte acceptis, hoc ipſo quod ſunt priores, magis obligant contrahentem, quam reſtituendæ uſuræ; qui enim prior eſt tempore, potior eſt jure. Si vero prædicti contractus juſti ſuperveniant uſuris injuſte acceptis, magis iterum obligant contrahentem, quam reſtituendæ uſuræ injuſte acceptæ; quia debita ex his juſtis contractibus ſuſcepta invito ſimpliciter domino retinentur: uſuræ vero quamvis injuſte acceptæ, domino ſecundum quid conſentiente, retinentur, nec pauperiorem faciunt contrahentem ad ſolvendas uſuras minus potentem.

Sic uſurarius vel ante, vel poſt uſuras injuſte acceptas, emit fundum, & non ſolvit pretium: poſt vero tactus dolore cordis, vult & uſuras reſtituere, & pretium fundi empti ſolvere..

Si non poteſt ſingulis, quibus obligatur, facere ſatis, debet prius ſolvere pretium fundi empti, quam uſuras injuſte acceptas reſtituere; quia venditor jus habet intimius in bona uſurarii, quam mutuatarius.

Confect. 7. Debita ex contractu, qui contrahentem reddit pauperiorem, qualis eſt donatio, non ſunt ſolvenda ante uſuras reparatas, ſed ſolum poſt uſuras reparatas; quia mutuatarius jus habet intimius in bona uſurarii, quam donatarius; quia iſte nihil damni paſſus eſt ab uſurario, maxime vero mutuatarius.

Sic ſi uſurarius vel ante uſuras, vel poſt uſuras promiſit aliquid, debet prius uſuras reddere, quam promiſſis ſtare.

Confect. 8. In ſolutione & reſtitutione facienda ſervandæ ſunt leges civiles, & municipales, quoties juri naturæ non adverſantur; quia debent præſumi illæ leges latæ ob publicam utilitatem: ſic obſervanda ſunt quæ diximus ubi de hypotheca.

ARTICULUS III.

De tempore quo debet fieri reſtitutio.

Prop. unica. Quoad præparationem animi, ſtatim reſtitutio decernenda eſt: quoad executionem, facienda eſt tempore congruo.

Prob. 1. Ex Scriptura. Ille qui conducit mercenarium, non poteſt differre reſtitutionem, juxta illud Levit. 16. *Non morabitur opus mercenarii tui usque mane apud te:* Ergo neque aliis reſtitutionibus faciendis poteſt fieri dilatio: ideo Abimelech reſtitutionem Saræ ſuo viro reddendæ non diſtulit, ſed *ſtatim de nocte conſurgens vocavit omnes ſervos ſuos - - - & vocavit Abraham, reddiditque illi Saram uxorem ſuam:* Gen. 20. v. 8.

2. *Rat.* Non licet manere in peccato, etiam modico tempore, juxta illud; *Tamquam a facie colubri fuge pecca-*

peccatum : Ergo neque manere in animo non restituendi; quia animus non restituendi est peccatum, cum sit detentio rei alienæ invito domino, & præcepto negativo repugnet.

3. Præceptum restitutionis est secundum formam verborum affirmativum: *alienum restitues*; secundum sensum est negativum: *non detinebis alienum*: Ergo ut observetur præceptum restitutionis, *ad semper* & *pro semper* deponendus est animus non restituendi, & congruo tempore restitutio est exequenda; quia præcepta negativa obligant *ad semper* & *pro semper*; affirmativa vero obligant *ad semper*, sed non *pro semper*.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Detentor rei alienæ tamdiu est in peccato, quamdiu non est in proposito sincero & efficaci dato, proxime occasione restituendi; quia restitutio est statim decernenda.

Consect. 2. Detentor rei alienæ potens restituere, & non restituens, non est absolvendus, quia est in statu peccati.

Consect. 3. Executio restitutionis debet fieri opportuno loco & tempore. Quod affirmativum est in præceptis negativis, prudenter est exequendum: *Non enim*, inquit Cajetanus, *oportet surgere media nocte ad restituendum, sed cum prudentia actum restituendi exercere, servando congruas circumstantias loci & temporis.* Abimelech autem etiam media nocte surrexit; erat etenim periculum incontinentiæ ex parte ipsius, quod promptissime erat removendum.

ARTICULUS IV.

Quandonam vel omnino omitti, vel ad tempus suspendi possit, & debeat restitutio necessario facienda?

Prop. unica. Toties restitutio aut omnino omitti, aut saltem ad tempus suspendi potest, quoties imprudenter facta noceret spiritualiter vel ei, cui fieret, vel

vel ei, a quo fieret; & quærenda media, quibus absque ullo nocumento ſpirituali fiat reſtitutio.

Prob. 1. Ex Script. Ex D. Paul. ad Rom. 3. Non ſunt facienda mala, ut inde eveniant bona: ergo quantumvis præceptum reſtitutionis urgere videatur, non eſt facienda reſtitutio in his circumſtantiis, in quibus noceret ſpiritualiter aut ei, cui fieret, aut ei, a quo fieret.

2. Ex D. Thom. 2. 2. qu. 62. a. 5. ad 1. ubi ſic habetur: *Quando res reſtituenda apparet eſſe graviter nociva ei, cui reſtitutio facienda eſt, vel alteri, non ei debet tunc reſtitui; quia reſtitutio ordinatur ad utilitatem ejus, cui reſtituitur: omnia enim, quæ poſſidentur, ſub ratione utilis cadunt. Nec tamen debet ille, qui detinet ſic rem alienam, ſibi appropriare, ſed vel reſervare, ut congruo tempore reſtituat, vel etiam alteri tradere tutius conſervandam.* Quod maxime debet intelligi, cum nocumentum eſt ſpirituale.

3. *Rat.* Reſtitutio eſt actus virtutis moralis, ſcilicet juſtitiæ: ergo debet regulari per rationem, quia virtus eſt recta ratio: debet etiam dirigi per charitatem; quia finis præcepti eſt charitas: ergo toties poteſt, immo etiam debet omitti, aut ſuſpendi, quoties nocitura eſt ſpiritualiter, vel ei, cui fieret, vel ei, a quo fieret: quippe & ratio, & charitas dictant, tunc non urgere præceptum, quod ſine detrimento ſpirituali obſervari non poteſt.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Toties aut omittenda, aut ſuſpendenda eſt reſtitutio, quoties res reſtituenda noceret ei, cui fieret, maxime ſi ei noceret ſpiritualiter: bonum enim ſpirituale proximi eſt præferendum bono temporali, quod ei ex reſtitutione poſſet evenire.

Sic non reſtituendus eſt liber hæreticus hæretico: liber laſcivus impudico: argentum ei, qui illud conſumpturus eſt ludis, commeſſationibus, impudicitiis &c. tunc enim reſtitutio noceret ſpiritualiter ei, cui fieret.

Sic quando paterfamilias ſolet bona familiæ dilapidare, reſtitutio non eſt facienda patrifamilias, qui

ea bona male consumit, sed uxori, quæ eadem bona in utilitatem familiæ impendit. Item quando Prælatus Ecclesiasticus bona Ecclesiæ in pravos usus insumit, non ei, sed pauperibus, quorum bona illa sunt, debet fieri restitutio. Item cum quis usurus est bonis suis ad opprimendos innocentes, non ei restituenda sunt bona, quibus innocentes opprimat, sed alicui tradenda, qui eis sancte utatur in bonum ipsiusmet possessoris: in istis tamen casibus ea cautela adhibenda, qua fiat, ut debitor bis idem solvere non obligetur.

Consect. 2. Toties aut omittenda est, aut differenda restitutio, quoties imprudenter facta noceret spiritualiter restituenti; quia bonum nostrum spirituale præferendum est bono temporali proximi.

Sic si non potes restituere, nisi occultum tuum crimen detegendo, debes crimen tuum occultare, & interim per alium restituere: de quo ita D. Thom. 2. 2. q. 62. a. 6. ad 2. *Dicendum, quod homo, etsi non teneatur crimen suum detegere hominibus, tenetur tamen crimen suum detegere Deo in Confessione: & ita per Sacerdotem, cui confitetur, potest restitutionem facere rei alienæ.*

Sic si contra ordinem Juris prodidisti crimen proximi, verum quidem, sed occultum; non potes famam restituere, nisi per mendacium, debes omnino a mendacio abstinere; & quantum poteris citra mendacium proximo satisfacere: de quo ita D. Thom. 2. 2. q. 62. a. 2. ad 2. *Cum aliquis*, inquit, *prodit crimen alterius contra ordinem debitum, tunc tenetur ad restitutionem famæ, quantum potest, sine mendacio tamen: utpote quod dicat se male dixisse, vel quod injuste eum diffamaverit; vel si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare, sicut in aliis dictum est.*

TRAC-

TRACTATUS XVIII.

DE
OCTAVO DECALOGI PRÆCEPTO.

Octavum præceptum his verbis exprimitur : *Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium:* Exod. 20. v. 16. Hoc præceptum duo facit : unum jubet, & aliud vetat. Jubet, ut veritatem ſectemur in communi colloquio, in judiciis, in pactis, in doctrina. Vetat, ut omne mendacium fugiamus.

Jubet inſuper, ut famam tum noſtram, tum proximi illibatam ſervemus. Vetat vero, ne tantiſper eam labefactemus. Itaque agemus de veritatis amore, & de odio mendacii, de cura boni nominis, & de fuga diffamationis.

CAPUT I.

De veritatis amore.

ARTICULUS I.

Quando oporteat veritatem occultare aut manifeſtare?

Nota 1. Quod veracitas eſt virtus, qua homo ſe talem exhibet exterius, qualis eſt interius.

Nota 2. Quod loquela, & ſilentium maximam prudentiam poſtulant; quia juxta Scripturam: *Tempus eſt tacendi, tempus eſt loquendi.* Tenemur veritatem tacere, dum nocet; manifeſtare, dum prodeſt. Liberum vero nobis eſt veritatem indifferentem aut manifeſtare aut occultare; ideo quo pacto gerere nos oporteat in veritatis manifeſtatione, aut occultatione, ſequentibus expediemus.

Prop. 1. Homo non tenetur ſemper omnem veritatem præcognitam alteri manifeſtare; ſed poteſt eam ali-

aliquando sapienter occultare, scilicet, quoties Jus habet eam occultandi.

Prob. 1. Ex Script. *Totum spiritum suum profert stultus: sapiens differt, & reservat in posterum:* Prov. 29. v. 11. Ergo sapientis est veritatem aliquando occultare.

2. Ex August. *Verum occultavit Dominus, cum discipulis nondum idoneis dixit:* Multa habeo vobis dicere, sed nunc non potestis portare illa. *Et Apostolus cum ait:* Non potui loqui vobis quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus: *Unde manifestum est non esse culpandum verum aliquando tacere: falsum autem dicere non videtur concessum esse perfectis*, super hæc verba: *Perdes omnes qui loquuntur mendacium:* Psal. 5. v. 6. Ergo &c.

3. *Rat.* Homo est dominus suæ cogitationis exterius exprimendæ: ergo non tenetur eam omnibus manifestare, sed tantum quando judicat prudenter eam esse manifestandam. Manifestare autem veritatem præcognitam est actus positivus, ut dicunt: Ergo non est in omni casu exercendus; quia præcepta affirmativa non obligant *ad semper & pro semper*, sed solum quoties ordo virtutis exigit.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Quilibet homo potest in scientiis naturalibus ea, quæ labore suo cognovit, sibi secreta reservare, & iisdem pro libitu uti; quia jus habet utendi iis, quæ invenit studio suo. Sic Philosophus, Mathematicus, Medicus, &c. possunt sibi solis reservare secreta, quæ studio suo invenerunt; nec tenentur ea publici juris facere, nisi ita exigeret bonum universale: ita egisse videtur Jacob, dum non manifestavit Laban arcanum, quo sibi fœtus nascebantur unicolores, vel discolores; qui ut pactionem injustam Laban præcaveret, *Ita omnia temperavit, ut & ipse sui laboris fructum acciperet, & Laban non penitus spoliaretur*, inquit Hieron. in quæst. Hebraica: secretum autem illud fuisse naturale concedit Hieronymus ibidem.

Consect. 2. Quilibet homo potest ea occultare, quæ manifestata aut sibi, aut suis damnum aliquod positive inducerent, aut lucrum aliquod impedirent; quia quili-

quilibet habet jus præcavendi, quod sibi videtur nociturum.

Sic in bello ea, quæ ad impugnandos inimicos parantur, sunt eis occultanda. Unde inter cætera documenta rei militaris, hoc præcipue ponitur, de occultandis consiliis, inquit D. Thom. ne ad hostes perveniant: 2. 2. quæst. 40. art. 3. Ideo Josue occultavit insidias, quas paraverat contra urbem Hay.

Sic in mercandi exercitio non tenetur quis mercium vel penuriam vel abundantiam, quam solus cognitam habet, aliis patefacere; sed potest ea notitia uti, ut merces emat, quas scit brevi raras fore, aut eas vendat, quas novit brevi abundantes fore.

Consect. 3. Quilibet homo potest reticere veritatem, quoties ipsemet aut majus aut æquale damnum pateretur ex loquela, quam proximus ex silentio; quia ordo charitatis non exigit, ut magis amemus proximum quam nos ipsos.

Sic Abraham loquens de Sara partem veri dixit, scilicet, *soror mea est*, & partem tacuit, scilicet, quod conjux ejus esset: Genes. 20. v. 2. & 12. Simile quid fecit Samuel: 1. Reg. cap. 16. v. 5. ad duo venerat, scilicet, ad ungendum David, & ad sacrificandum; unctionem tacuit, & sacrificium declaravit: *Ad immolandum Domino veni.* Idem præstitit Jeremias, dum totum colloquium, quod habuerat cum Sedechia, tacuit: Jerem. 33. v. 24.

Consect. 4. Quilibet homo potest etiam in donis supernaturalibus ea occultare, quorum manifestatio non judicatur aliis necessaria; ideo ait David Psal. 38. v. 9. *Obmutui, & humiliatus sum, & silui a bonis.*

Prop. 2. Homo tenetur præcognitam veritatem toties occultare, quoties ex veritatis manifestatione honor Dei & utilitas proximi contrarie subtraherentur.

Prob. 1. Ex Scriptura. *Multa habeo*, inquit Christus, *vobis dicere, sed non potestis portare modo.* Quasi diceret: sed illa vobis non manifesto, quia honor Dei & utilitas vestra id modo non postulant.

2. Ex

2. Ex Greg. Magno. *Laudandi sunt simplices, quod studeant nunquam falsa dicere; sed admonendi sunt, ut noverint non numquam vera reticere; sicut enim semper dicentem falsitas lædit: ita non numquam quibusdam audita veritas nocuit - - - - Sic ut fallaciam semper utiliter vitant; ita veritatem sempet utiliter proferant:* Pastor. parte 3. admon. 12. Ergo toties veritas debet occultari, quoties manifestata potest nocere.

3. *Rat.* Homo nihil potest agere, quod honori Dei vel utilitati proximi contrarietur; quia præceptum istud: divinum honorem non retardabis, utilitatem proximi non impedies, est negativum obligans ad semper & pro semper: Ergo oportet toties veritatem occultare, quoties ex ejus manifestatione sequeretur vel diminutio honoris divini, vel diminutio utilitatis proximi.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Veritas est occultanda, quoties prævidetur deridenda ab audientibus; quia ita exigit honor Dei: ideo Christus ita Apostolos præmonuit: *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos:* idque exemplo suo ostendit; tacuit enim coram Herode, a quo veritatem spretum iri prævidebat.

Consect. 2. Veritas est occultanda, quoties excedit captum audientium; quia hoc exigit utilitas proximi, cui noceret circa veritates excedentes instrui: *Altiora te ne quæsieris.* Sic doctrinam suam temperabat Christus, qui dicebat discipulis: *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo;* Joan. 16. v. 12.

Consect. 3. Veritas est occultanda, quoties ex veritatis manifestatione tumultus prævidetur secuturus; quia hoc exigit aut honor Dei, aut utilitas proximi: de quo ita D. Thom. *Si turbatio infidelium oriatur de confessione fidei manifesta, absque aliqua utilitate fidei, vel fidelium, non est laudabile in tali casu fidem publice confiteri:* 2. 2. q. 3. art. 2. ad 3.

Consect. 4. Veritas est occultanda, quoties ex veritatis manifestatione secutura est injusta denigratio

famæ

famæ proximi; quia charitas erga proximum exigit, ut ejus famam curemus: de hoc ita Sapiens: *Remove a te os pravum, & detrahentia labia sint procul a te:* Proverb. c. 4. v. 24.

Confect. 5. Veritas est occultanda quoties ex veritatis manifestatione sequeretur revelatio secreti naturalis, cum hanc revelationem non jubet vel bonum publicum, vel præjudicium tertii; quia fidelitas erga proximum postulat, ut arcana commissa occultemus: *Qui ambulat fraudulenter, revelat arcana: qui autem fidelis est, celat amici commissum,* inquit Sapiens, Proverb. 11. v. 13. & cap. 25. v. 9. *Secretum extraneo ne reveles.*

Prop. 3. Homo toties tenetur veritatem præcognitam manifestare, quoties id exigit ordo virtutis, seu ita postulant honor Dei promovendus, & utilitas proximo procuranda.

Prob. 1. Ex Script. ad Ephes. 4. v. 12. *Veritatem,* inquit Paulus, *facientes in charitate, crescamus in illo per omnia:* v. 25. *propter quod deponentes mendacium loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo, quoniam sumus invicem membra:* Ergo veritas est manifestanda, quoties id exigit ordo charitatis seu virtutis.

2. Ex Chrysostomo. *Veritatis proditor non solum ille habetur, qui transgrediens veritatem, palam mendacium pro veritate loquitur; sed etiam ille, qui non libere pronuntiat veritatem, quam libere pronuntiare oportet, aut non libere veritatem defendit:* in Matth. homil. 25.

3. *Rat.* Tunc præcepta affirmativa urgent, quando ita exigit ordo virtutis; Ordo autem virtutis est, ut honor Dei promoveatur, & utilitas proximi procuretur: Ergo tunc manifestanda est veritas, cum ita postulant honor Dei promovendus, & utilitas proximi procuranda.

Confectaria hujus Doctrinæ.

Confect. 1. Manifestanda est veritas, quoties per veritatis manifestationem virtus incrementum accipit, aut per ejus occultationem virtus damnum patitur; quia ita exigit ordo virtutis. Et ita non occultanda,

da, ſed econtra manifeſtanda veritas eſt, cum per veritatis manifeſtationem docenda eſt fides, erigenda ſpes, fovenda charitas, defendenda religio, conſervanda juſtitia, aut aliquid explicandum, quod ad Evangelium pertineat. Exemplum hujus zeli habemus in Paulo dicente: *Non erubeſco Evangelium*: ad Rom. 1. v. 16. & rurſus: *Væ mihi, ſi non evangelizavero*: 1. Corinth. 9. v. 16.

Conſect. 2. Manifeſtanda eſt veritas, quoties debita legitimis ſuperioribus obedientia manifeſtationem præcipit veritatis, & occultationem veritatis vetat; quia ita exigit ordo virtutis. Et ita non occultanda, ſed econtra manifeſtanda veritas eſt, cum ita jubet ſuperior Eccleſiaſticus vel politicus, vel domeſticus, non propter privatum ſui commodum, ſed propter bonum commune: quapropter lapidatus eſt Acham, quia juſſus a legitimo ſuperiore, Joſue ſcilicet, *veritatem* Reipubl. neceſſariam noluit prompte aperire, ſed peccatum ſuum tunc ſolum cónfeſſus eſt, quando fors ſuper ipſum cecidit: Joſ. 7.

Conſect. 3. Manifeſtanda eſt veritas, quoties bonum publicum vel Eccleſiæ, vel Reipublicæ manifeſtationem veritatis exigunt, & reticentiam veritatis prohibent. Et ita manifeſtanda eſt diſſeminatio occultorum errorum contra fidem, machinatio occulta contra religionem, occulta proditio contra Principem; ſic Cuſai remanſit cum Abſalon, ut machinationes Abſalonis contra David proderet: 2. Reg. 17.

Conſect. 4. Manifeſtanda eſt veritas, quoties ex manifeſtatione veritatis ſecutura eſt liberatio innocentis, ex reticentia vero ſecutura eſt injuſta condemnatio illius: ſic Daniel innocentiam Suſannæ contra duos calumniatores oſtendit: Daniel 13.

Conſect. 5. Manifeſtanda eſt veritas, quoties circa veritatem interrogamur ſecundum ordinem juris vel in foro contentioſo per judicem tum politicum, tum Eccleſiaſticum; quia ita exigit ordo virtutis: & ita illi tenentur dicere veritatem.

1. Pœnitens cum interrogatur a Confeſſario circa ea, quæ ad bonum ſpirituale ipſius conducunt.

2. Reus, cum interrogatur a judice secundum ordinem juris, scilicet, cum adest semiplena probatio.

3. Testes, cum interrogantur circa ea, de quibus debent testimonium ferre.

Prop. 4. Quoties homo vult aliis suos conceptus vel verbo vel facto manifestare, ita debet esse sincerus, & candidus, ut nihil agat, aut dicat contra veritatem.

Prob. 1. Ex Script. *Veritatem tantum & pacem diligite*, ait Zach. 8. v. 19. *Propter quod*, inquit Paulus, *deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo; quoniam sumus invicem membra:* ad Ephes. 4. v. 25. Ergo homo ita sincerus esse debet, ut numquam lædat veritatem.

2. Ex Lactantio: *Est enim nefas eum*, id est Christianum, *qui veritati studeat, in aliqua re esse fallacem, atque ab ipsa, quam sequitur veritate discedere ---- Nec aliquando committet, ut lingua interpres animi a sensu & cogitatione discordet:* lib. 6. c. 18.

3. *Rat.* Div. Thom. *Dicendum quod quia homo est animal sociale, naturaliter unus homo alteri debet id, sine quo societas humana servari non posset. Non autem possent homines ad invicem convivere, nisi sibi invicem crederent, tamquam sibi invicem veritatem manifestantibus; & ideo virtus veritatis aliquo modo attendit rationem debiti:* 2. 2. quæst. 109. art. 3. ad 1. Et ita cum homo alteri vult suos conceptus manifestare, ita debet esse sincerus & candidus, ut nihil agat contra veritatem.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Homo tenetur in omnibus, præcipue in sequentibus casibus, veritatem sectari.

1. In communibus colloquiis, sive de rebus necessariis, sive de rebus indifferentibus loquatur; alias periret omnis colloquiorum fiducia.

1. In omnibus actibus forensibus, sive sententiam pronuntiet, ut judex; sive testimonium ferat, ut testis; sive aggrediatur, ut actor; sive se defendat, ut reus

reus : quia alias periret omnino justitia, si in foro liceret mendaciis proximum opprimere.

3. In omnibus pactis & conventionibus, quibus ineuntur contractus ultro citroque obligatorii ; quia alias periret omnino commercium, si contrahentibus liceret sese mutuis dolis decipere.

4. In docendi exercitio ; quia alias magis noceret, quam prodesset docendi exercitium, si licitum esset Doctoribus discipulos falsa edocere.

In prædictis casibus tantus esse debet sinceritatis amor, ut ab æquivocatione & restrictione mentali abstinendum sit : quod ut magis pateat, sit

ARTICULUS II.

De Æquivocatione & Restrictione mentali.

Æquivocatio generatim est pravus usus terminorum, qui destinantur ad exprimendos mentis conceptus.

Æquivocatio est duplex : verbalis, & mentalis.

Æquivocatio verbalis fit, cum verba ambigua sumuntur in uno sensu a proferente, & in alio sensu ab audiente, (intentione fallendi audientem : ut si de gente Gallus interrogatus, an sit Gallus, nec ne ? respondeat se non esse Gallum, id est pullum gallinaceum.

Æquivocatio mentalis est, cum verba, quæ unum & simplicem sensum patiuntur, per tacitam restrictionem aut reservationem in mente factam commutantur a loquente in sensum plane diversum : ut si Sacerdos interrogatus, an sit Sacerdos ? respondeat, se non esse Sacerdotem, subintelligendo Jovis, aut Balaam, aut alterius falsi Dei : interrogatus, an sit Rex in urbe ? respondeat, ita est, subintelligendo in sui imagine.

Prop. 1. Quando verba sunt clara, & non ambigua, tum in se, tum ratione circumstantiarum, æquivocationes verbales, & restrictiones mentales sunt illicitæ.

Probat. 1. Ex Script. *Qui ſophiſtice loquitur, odibilis eſt:* Eccl. 37. v. 23. quippe, ut ait Auguſtin. in Enchirid. cap. 17. *Usque adeo rationalis natura refugit falſitatem, & quantum poteſt devitat errorem, ut falli nolint etiam quicumque amant fallere.*

2. Ex Auguſtin. *Verba propterea ſunt inſtituta, non per quæ invicem homines fallant, ſed per quæ in alterius quisque notitiam cogitationes ſuas perferat: verbis ergo uti ad fallaciam*, ut fit in æquivocatione & reſtrictione mentali, *non ad quæ conſtituta ſunt, peccatum eſt:* in Enchirid. cap. 22.

3. Ex Fromacio anno 400. *Dominus inter juramentum & loquelam noſtram nullam vult eſſe diſtantiam; quia ſicut in juramento nullam convenit eſſe perfidiam; ita quoque in verbis noſtris nullum debet eſſe mendacium:* Can. Juramenti hæc cauſa: Ergo ſicuti perjurium eſt peccatum, ita æquivocatio & reſtrictio mentalis.

4. Ex Clero Gallic. Æquivocatio & reſtrictio excuſari non poſſunt exemplo alicujus Sancti; tum quia, ut ait Aug. lib. contra mendac. cap. 9. *Non omnia quæ a ſanctis, vel juſtis viris legimus facta, transferre debemus in mores;* tum quia damnata eſt iſta propoſitio a Clero Gallicano anno 1700. *Patriarchæ, & Prophetæ, Angeli, ipſe Chriſtus, nedum viri juſti & ſancti æquivocationibus, ſive amphibologiis, & reſtrictionibus mentalibus uſi ſunt.*

5. *Rat.* Expreſſio facta cum æquivocatione verbali & reſtrictione mentali, 1. Opponitur enuntiationis fini, qui eſt manifeſtare, quod habemus in mente. 2. Provenit ex intentione fallendi, cum opinionem veritati contrariam alterius animo nitatur ingenerare. 3. Omnem inter homines ſocietatem diſſolvit, cum, permiſſa æquivocatione, & reſtrictione, futuri ſimus ſemper inſcii, an homines ita ſentiant, ut loquuntur: Ergo & æquivocatio verbalis, & reſtrictio mentalis ſunt peccata.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Non eſt utendum æquivocatione vel reſtri-

ſtrictione, cum nulla ſubeſt cauſa, niſi ſola voluntas, vel recreatio; quia damnata eſt hæc propoſitio ab Innocentio XI. & Clero Gallicano: *Si quis vel ſolus, vel coram aliis, ſive interrogatus, ſive propria ſponte, ſive recreationis cauſa, ſive quocumque alio fine, juret ſe non feciſſe aliquid, quod revera fecit, intelligendo intra ſe aliquid aliud, quod non fecit, vel aliam viam ab ea, in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur, nec eſt perjurus.* Ergo ſemper æquivocationem & reſtrictionem committitur ſemper mendacium; & ſi interveniat juramentum committitur perjurium, ut definit Papa, & Gallicani Præſules.

Conſect. 2. Non eſt utendum æquivocatione vel reſtrictione mentali, cum ſubeſt ſola utilitas vel corporis curandi, vel honoris tuendi, vel rei familiaris conſervandæ; quia damnata eſt ſequens propoſitio: *Cauſa juſta utendi his amphibologiis eſt, quoties id neceſſarium, aut utile ad ſalutem corporis, bonorum, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium actum virtutis, ita ut veritatis occultatio cenſeatur tunc expediens & ſtudioſa.*

Conſect. 3. Non eſt utendum æquivocatione vel reſtrictione mentali, cum a nobis exigitur juramentum authoritate publica; quia damnata eſt ſequens propoſitio: *Qui, mediante commendatione, vel munere, ad magiſtratum, vel officium publicum promotus eſt, poterit cum reſtrictione mentali præſtare juramentum, quod de mandato Regis a ſimilibus ſolet exigi, non habito reſpectu ad intentionem exigentis; quia non tenetur fateri crimen occultum.*

Conſect. 4. Non eſt etiam utendum æquivocatione vel reſtrictione mentali, cum interrogamur a legitimo ſuperiore, etiam extra rigorem juris, & non exacto a nobis juramento: quia ſi in communi colloquio non liceat proximum æquivocationibus & reſtrictionibus fallere, a fortiori nec ſuperiorem.

Prop. 2. Quando verba ſunt aut in ſe ipſis, aut ex circumſtantiis ambigua, tunc proferens poteſt ea ſumere in eo ſenſu obvio, licet audiens ea recepturus ſit in alio ſenſu obvio diverſo ab eo, in quo ſumuntur

tur a proferente, modo proferens, juftam caufam habeat reticendi eam veritatem, quæ occultatur audienti.

Prop. 1. Ex Script. Hæc vox *foror*, juxta Orientales, in fenfu obvio duo fignificat, & eam quæ ex eodem patre, vel eadem matre nata eft, & eam, quæ nobis aliqua cognatione juncta eft. Abraham dicens Saræ: *Dic obfecro, quod foror mea fis*, non eft mentitus juxta Auguftin. Enchyrid. c. 17. licet Abraham fumeret hanc vocem *foror* in uno fenfu, audientes in alio: Ergo absque mendacio poffumus fumere verbum ambiguum in uno fenfu obvio, licet audiens fit accepturus in alio.

2. Ex Aug. lib. contra mendacium c. 17. In iftis duobus cafibus non eft mendacium: *Sive ubi tacetur verum nec dicitur falfum; five ubi fignificatio verax aliud ex alio vult intelligi: quod genus figuratorum, vel dictorum, vel factorum abundat in Prophetis*: Ergo non fum mendax, etfi verum taceam, & quamvis utar vocibus ambiguis diverfa fignificantibus, etfi fumam ea verba ambigua in uno fenfu, & is, cui loquor, in alio.

3. *Rat.* Quando verba funt ambigua, & in ufu hominum diverfa fignificant, poteft eis quilibet uti juxta fignificationem obviam & fibi opportunam; jus enim habet: Sicuti quando res eft publica, poteft ea uti juxta utilitatem fibi opportunam, & convenientem, v. g. fitiens utitur aquis ad bibendum, dum alius eisdem utitur aquis ad lavandum corpus: Ergo & poteft proferens uti termino juxta unam fignificationem obviam, dum audiens fumit eumdem terminum juxta aliam fignificationem obviam.

Sic Athanafius interrogatus a fatellitibus: an inde longe abeffet Athanafius: refpondit eum non longe abeffe, & ita illos contrarium curfum tenentes effugit. Athanafius fumebat vocem illam *longe* in uno fenfu, fatellites vero in alio.

Sic Elifæus a Syriæ militibus, an hæc effet civitas, in qua erat Elifæus, *dixit ad eos: Non eft hæc via, neque ifta eft civitas, fequimini me, & oftendam vobis virum quem quæritis* - - *Duxit ergo eos in Samariam:*

4. Reg.

4. Reg. 6. v. 9. Hæc integra phrasis sumebatur in uno sensu ab Elisæo, in alio vero a militibus non habentibus jus interrogandi.

Prop. 3. Quando verba sunt ambigua aut in seipsis, aut in circumstantiis, tunc proferens debet ea sumere in eo sensu, in quo audiens ea recepturus est, si interveniant vel conventio, vel juramentum, vel proferens teneatur impedire aut ex charitate, aut ex justitia, ne proximus decipiatur per hæc verba ambigua.

Prob. 1. Ex Script. *Non mentiemini, nec decipiet unusquisque proximum suum*: Lev. 19. v. 11. id est, ut exponit Menochius, non negabitis veritatem in deposito, credito, aliove quovis contractu, aut debito: Ergo non licet uti verbis ambiguis in alio sensu, quam sumantur ab audiente, cum intervenit vel simplex conventio, vel conventio juramento firmata, vel obligatio impediendi, ne proximus verbis ambiguis decipiatur.

2. Ex August. lib. de conflictu vitiorum & virtutum cap. 19. can. *Nec artificioso*, ubi sic habetur: *Nec artificioso mendacio, nec simplici verbo oportet decipere quemquam: quia quolibet artis modo mentiatur, os quod mentitur, occidit animam*: Ergo non licet artificiose uti verbis ambiguis ad decipiendum proximum in prædictis casibus.

3. *Rat.* Quoties intervenit vel conventio simplex, vel conventio juramento firmata, vel obligatio impediendi, ne proximus verbis nostris decipiatur, toties proximus juste præsumit, nos ad mentem ipsius interrogantis responsuros: Ergo in illis casibus non licet uti verbis ambiguis sumendo ea in uno sensu, dum proximus sumit in alio.

Consect. unicum. Numquam licet contrahere cum æquivocatione, jurare cum æquivocatione, docere cum æquivocatione, testari cum æquivocatione; quia in his casibus omnis ambiguitas fugienda est.

Prop. 4. Quando jocose loquimur, & jocus noster audientibus obvius est, tunc possumus sumere verba contra sensum obvium sine mendacii vitio.

Prob. 1. Ex Script. Joseph absque mendacio juxta

Interpretes ironice & jocose alloquebatur fratres suos: *Cur sic agere voluistis? an ignoratis, quod non sit similis mei in augurandi scientia?* Gen. 44. v. 15. Ergo licet absque peccato aliquando jocose loqui exemplo Joseph. Quod si contenderet quis Joseph esse mentitum, tunc factum illud non esset imitandum.

2. Ex Aug. *Cum autem quæ non sunt, tamquam joco dicuntur, non reputantur mendacia:* in lib. q. Gen. c. 44. q. 145.

3. *Rat.* Tunc non est mendacium, quando audiens ex modo loquendi intelligit, nos aliter sentire quam loquimur.

Consect. unicum. Cum advertimus his, quæ jocose dicimus, proximum nostrum decipi, statim corrigendus est sermo noster; vetat enim charitas, ut proximum nostrum decipi permittamus.

CAPUT II.

De Mendacio.

ARTICULUS I.

An Mendacium sit semper illicitum?

Mendacium est vitium, quo homo aliter se exhibet exterius, quam sit interius.

Prop. unica. Mendacium semper & in omni casu est peccatum.

Prob. 1. Ex Scriptura. *Mendacium fugies:* Exod. c. 23. v. 7. *Non mentiemini, nec decipiet unusquisque proximum suum:* Lev. 19. v. 11. *Propter quod deponentes mendacium loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo:* Ephes. 4. v. 15. *Nolite mentiri invicem:* Coloss. c. 3. v. 9. Ergo mendacium est semper & in omni casu prohibitum.

2. Ex Lactantio an. 217. *Numquam mentiendum est; quia semper nocet, aut fallit:* Epit. c. 6.

3. Ex Aug. *Elucet itaque discussis omnibus nihil aliud, illa testimonia Scripturarum monere, nisi numquam esse omnino mentiendum:* Lib. de Men. c. 21.

4. *Rat.* Mendacium multas includit deformitates.

1. Nocet mentienti; quia spoliat mendacem omni au-

authoritate & fide, & inhabilem reddit ad officia tum christiana, tum civilia. *Melior est pauper*, inquit Scriptura, *quam vir mendax*: Prov. 19. v. 22.

2. Proximo non parum officit; quia eum falsitate imbuit: falsitas enim est malum mentis; veritas autem econtra est bonum mentis.

3. Reipublicæ obest; quia bonum Reipubl. consistit in mutuo hominum commercio, quod utique tollitur, si mutuis nos mendaciis decipiamus, & aliter quam sentimus mente, verbis loquamur.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Simulatio, adulatio, hypocrisis, jactantia, sunt peccata; quia vel sunt mendacia, vel includunt mendacium: non sunt tamen æqualis deformitatis; quia non æqualiter Deum offendunt, nec æqualiter proximo, vel Reipublicæ nocent.

Mendacium jocosum, officiosum, & perniciosum sunt peccata; quia ex Augustino, & D. Thom. sunt species mendacii: non tamen æqualis sunt deformitatis; quia non æqualiter offendunt Deum, nec æqualiter nocent vel proximo, vel Reipublicæ.

Mendacium jocosum est illud, quod nulli nocet, sed delectandi causa dicitur; & hoc est peccatum veniale, inquit Cajet. verbo *Mendacium*. Tale fuit mendacium Saræ negantis se risisse.

Mendacium officiosum est illud, quod sine ullius injuria dicitur, ut alicui prosit; & hoc est peccatum veniale, ait Cajet. Tale fuit mendacium obstetricum Ægyptiarum, quæ mentiebantur Pharaoni, ut infantulos Judæorum conservarent: Exod. c.1. v. 11. Item mendacium, quo Rahab exploratores liberavit, dicens: *Cum porta clauderetur in tenebris, & illi pariter exierunt - - persequimini cito, & comprehendetis eos*: Josue c. 2. v. 5.

Mendacium perniciosum est illud, quod injuriosum, aut nocivum est aut Deo, aut homini, & hoc est mortale ex suo genere: ita Cajet. Tale fuit mendacium Diaboli tentantis primos parentes. *Dixit autem serpens ad mulierem: nequaquam morte moriemini*: Gen. 3. v. 4.

Consect. 2. Simulatio est peccatum; quia est mendacium consistens vel in facto solum, vel in facto simul &

& verbo, quibus exterius exprimitur aliquid aliter, quam ſit in mente. Simulationem Scriptura ita vituperat: *Simulator ore decipit amicum ſuum; juſti autem liberabuntur ſcientia:* Prov. 11. v. 9. Talis fuit ſimulatio Abſalon, qui finxit iter in Hebron, ut ſacrificaret Domino; & tamen mente meditabatur concitare populum in patrem David: 2. Reg. 15. v. 6.

Conſect. 3. Hypocriſis eſt peccatum; quia eſt mendacium conſiſtens vel in facto ſolum, vel in facto ſimul & verbo, fingendo exterius ſanctitatem fictam & ſimulatam: quippe hypocriſis eſt mendacium, quo quis ſimulat perſonam juſti vel juſtioris, a quo nos deterret Scriptura dicens: *Ne fueris hypocrita in conſpectu hominum.* Eccleſ. 1. v. 26. & Chriſtus: *Væ vobis, hypocritæ.* Talis erat hypocriſis Phariſæorum, qui feſtucam in aliis videbant, & in ſe trabem non attendebant; qui quod erat de foris mundabant, minime vero quod intus erat: Lucæ 6. v. 41.

Conſect. 4. Adulatio eſt peccatum; quia eſt mendacium partim in facto, partim in verbo conſiſtens, quo excedimus in laude, vel complacentia erga proximum. De hoc ita Scriptura: *Melius eſt a ſapiente corrigi, quam ſtultorum adulatione decipi:* Eccl. 7. v. 65. Talis fuit adulatio Judæorum erga Herodem: *Populus autem acclamabat: Dei voces, & non hominis:* Act. 12. v. 22.

Conſect. 5. Jactantia eſt peccatum; quia eſt ſpecies mendacii, qua quis jactat & extollit ſe ſupra id, quod habet. *Laudet te alienus, & non os tuum: extraneus, & non labia tua*, ait Sapiens, Prov. 27. v. 2. Talis fuit jactantia Goliath contra David 1. Reg. 17. v. 8.

Conſect. 6. Ironia eſt peccatum; quia eſt ſpecies mendacii, quo quis affingit ſibi defectus, quos non habet; vel negat de ſe dotes, quas habet. *Eſt qui nequiter ſe humiliat, interiora ejus plena ſunt dolo*, ait Eccleſ. 19. v. 23. *Cum humilitatis cauſa mentiris*, inquit Aug. *ſi non eras peccator antequam mentireris, mentiendo efficeris - - nam quomodo eſt humilitas, ubi regnat falſitas?* Serm. de verbis Domini 182. alias 29.

Conſect.

Consect. 7. Nulla est occasio, in qua mentiri liceat, ut vel nobis, vel proximo bona vel spiritualia, vel temporalia conferamus: Aug. lib. contra Mendacium 29. sicuti non est furandum ad dandam eleemosynam; *quia non sunt facienda mala, ut eveniant bona.* Ideo dicit Eccles. cap. 7. v. 14. *Noli velle mentiri omne mendacium: assiduitas enim illius non est bona.*

Et ita non licet mentiri

1. Pro conservanda vita hominis breviter morituri: v. g. moriturus est pater ægrotans, si ei annuntietur mors filii defuncti, dicendo contra veritatem: filius tuus non est mortuus: Aug. ibid. c. 18.

2. Pro conservanda vita innocentis inique conquisiti ad mortem; sed dicendum: nec prodam, nec mentiar: Augustin. ibid. cap. 13.

3. Pro conservanda pudicitia involuntarie perdenda; quia castitas mentis, quæ servatur illæsa per veritatem, est præstantior, quam castitas corporis, si servetur intacta per mendacium: Aug. ibid. c. 7.

4. Pro æterna salute alicujus procuranda: ut obtineam per mendacium licentiam baptizandi puerum sine baptismo moriturum; sicuti non est mœchandum, ut baptizetur infans, ita nec mentiendum; Aug. ibid. c. 20. *Ad sempiternam vero salutem nullus ducendus est opitulante mendacio.*

5. Pro detegendis hæreticis Ecclesiam devastaturis, vel devastantibus. Sicuti non licet castitatem perdere, ut detegas hæreticum; ita nec veritatem: August. ibidem cap. 7.

6. Pro detractione reparanda. Si detraxeris, detegendo crimen verum, sed occultum, non potes dicere te mentitum; quia mendacium est malum: ita D. Thom. 2. 2. qu. 62. art. 2. ad 2. *Potest aliquis famam alicui auferre, verum dicendo, sed injuste: puta, cum aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum, & tunc tenetur ad restitutionem famæ, quantum potest, sine mendacio tamen, utpote quod dicat, se male dixisse, vel quod injuste diffamaverit.*

ARTICULUS II.

Quandonam mendacium sit peccatum mortale?

Prop. unica. Toties mendacium eſt peccatum mortale, quoties opponitur non ſolùm veracitati, ſed inſuper contrariatur virtuti ad ſalutem abſolute neceſſariæ, v. g. fidei, ſpei, charitati, juſtitiæ, religioni, bono publico; vel ſi mendacium cum ſcandalo, aut juramento conjungatur.

Prob. 1. Ex Script. *Perdes omnes, qui loquuntur mendacium:* Pſal. 5. v. 7. ſcilicet, perniciofum, ut explicat Auguſtin. in iſtum Pſal. *Omnibus mendacibus pars illorum erit in ſtagno ardenti & ſulphure, quod eſt mors ſecunda:* Apoc. 21. v. 8. Ergo cum mendacium perniciofum mortem æternam mereatur, debet eſſe peccatum mortale.

2. Ex D. Thom. 2. 2. q. 110. a. 4. in corp. ait: *Mendacium, quod non ſolum opponitur virtuti veritatis, ſed etiam virtuti fidei, & Religionis,* idem dic de aliis virtutibus ad ſalutem omnino neceſſariis, *hoc mendacium eſt graviſſimum & mortale.*

3. *Rat.* Toties actus legi difformis peccatum eſt mortale, quoties opponitur mediis ad ſalutem obtinendam ſimpliciter neceſſariis; quia grave peccatum eſt præcludere ſibi viam regni cœleſtis: Ergo mendacium erit mortale, quoties opponetur prædictis virtutibus, quæ ſunt ad ſalutem conſequendam omnino requiſitæ.

Conſectaria hujus doctrinæ.

Conſect. 1. Mendacium contrarium fidei, cujus veritatem aliquis tali mendacio occultat, vel corrumpit, ut loquitur Div. Thom. eſt mortale; quia opponitur virtuti Theologicæ.

Sic docere aliquid contra fidem eſt peccatum mortale. Tale eſt mendacium eorum, qui hæreticorum perverſa dogmata diſſeminant.

Sic docere aliquid contra bonos mores eſt peccatum mortale. Tale eſt mendacium Caſuiſtarum, qui ex privatis affectibus vel ſeveriorem, vel laxiorem do-

ctri-

ctrinam tradunt, contra illud Scripturæ: *Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonum:* Isaiæ 5. v. 20.

Consect. 2. Mendacium contrarium spei, quo quis vel desperationem, vel præsumptionem inducit, est peccatum mortale; quia opponitur virtuti theologicæ. Tale est mendacium eorum, qui falso asserunt, Deum non parciturum pœnitentibus, quia est justus; aut non punitturum impœnitentes, quia est misericors.

Consect. 3. Mendacium contrarium charitati vel erga Deum, vel erga proximum, quo Deus vel proximus injuriam gravem patitur, est peccatum ex suo genere mortale; quia opponitur virtuti theologicæ.

Sic in sequentibus actibus mendacium est peccatum mortale.

1. Adulatio contra charitatem Dei, qua vitium laudatur, probitas vero vituperatur: de quo ita Psalmista: *Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur.* Talis erat adulatio Judæorum Christi Religionem insectantium, ut adularentur Cæsari. *Hi omnes*, id est Christiani (ajebant,) *contra decreta Cæsaris faciunt, Regem alium dicentes esse Jesum:* Actor. 17. v. 7.

2. Hypocrisis contraria charitati erga Deum, qua vera pietas spernitur, & species virtutis ambitur, qua homo intendit esse malus, & simulat se esse bonum: de quo ita Paulus: *Sunt quidam habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes, & hos devita:* 2. Tim. 3. v. 5. Talis erat hypocrisis Pharisæorum, qui decimabant *Mentam & anetum, relinquentes quæ graviora sunt legis, judicium, misericordiam, & fidem:* Matth. 23. v. 23.

3. Adulatio contraria charitati erga proximum, qua palpatur proximus, ut ei noceatur; a quo nos ita dehortatur Sapiens: *Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis:* Prov. 27. v. 6. Talis erat adulatio Saulis erga Davidem, qui ut ei noceret blanditiis, eum alloquebatur.

4. Hypocrisis contraria charitati erga proximum, qua affectatur pietas, ut noceatur proximo, & paretur via ad officia civilia, vel Beneficia Ecclesiastica: de quibus hypocritis ita Bernard. *Intus Herodes, foris Joan-*

Joannes. Tales illi, quos ita Chriſtus alloquitur: *Væ vobis hypocritæ, quia comeditis domos viduarum, orationes longas orantes; propter hoc amplius accipietis judicium:* Matth. 23. v. 14.

5. Jactantia injurioſa Deo, qua quis ſeſe extollit contra Deum. Talis fuit jactantia Regis Tyrii dicentis: *Deus ego ſum:* Ezech. 28. v. 2.

6. Jactantia inſultans proximo. Talis fuit jactantia Phariſæi: *Non ſum ſicuti cæteri hominum, veluti etiam hic Publicanus:* Luc. 18. v. 11.

7. Jactantia pernicioſa virtuti, qua quis jactat & peccata quæ fecit, & quod pejus eſt, peccata quæ non fecit. Talis erat jactantia Auguſtini nondum baptizati, qui de peccatis, quæ non commiſerat, gloriabatur.

Conſect. 4. Mendacium contrarium religioni, quo vel negatur vera religio, vel falſa ſimulatur, eſt peccatum mortale; quia opponitur virtuti ad ſalutem ſimpliciter neceſſariæ. *Primum eſt capitale mendacium longeque fugiendum, quod fit in Doctrina Religionis; ad quod mendacium nulla conditione debet quisquam adduci*, inquit Auguſt. de mendacio c. 14.

Sic peccant lethaliter,

1. Qui negant veram religionem. Talis fuit Petrus, qui ter Chriſtum negavit, ſed ad galli cantum reſipuit.

2. Qui ſimulant falſam religionem, intus veram retinendo. Tales erant qui ſuadebant Eleazaro ſeni, ut ſimularet edere carnem porcinam.

3. Qui prædicant falſam religionem: uti faciunt politici, ut ſe accommodent Regum populorumque genio. Tales erant falſi Prophetæ, de quibus Jeremias c. 5. v. 31. *Prophetæ prophetabant mendacium, & Sacerdotes applaudebant manibus ſuis, & populus meus dilexit talia.*

4. Qui ventitant falſa ad religionem pertinentia: uti faciunt, qui falſa prædicant miracula, qui fictas proponunt indulgentias, qui falſas exponunt reliquias. Tales ſunt illi, qui libros apocryphos ſcripſerunt, quaſi religio egeret mendaciis.

Conſect.

Confect. 5. Mendacium contrarium justitiæ, quo nocetur notabiliter proximo vel quoad vitam, vel quoad honorem, vel quoad bona temporalia, est peccatum mortale; quia est contra virtutem ad salutem absolute necessariam.

Sic mendaces peccant mortaliter in sequentibus casibus.

1. Si noceant vitæ corporali. Tale fuit mendacium senum Susannam adulterii accusantium; lex enim adulteram morti addicebat. *Si quis mœchatus fuerit cum uxore alterius, & adulterium perpetraverit cum conjuge proximi sui, morte moriantur & mœchus, & adultera*: Lev. 20. v. 10.

2. Si noceant vitæ spirituali, v. g. si proximum ad peccandum mortaliter suo mendacio alliciant. Tale fuit mendacium Pseudo-Prophetæ, de quo 3. Reg. v. 18. *Ait illi: Ego Propheta sum similis tui, & Angelus locutus est mihi in sermone Domini dicens: Reduc eum in domum tuam, ut comedat panem & bibat aquam, & fefellit eum.*

3. Si noceant bonis temporalibus proximi: ut si auferant a proximo, v. g. hæreditatem, beneficium &c. Tale fuit mendacium Rachelis abscondentis idola patris sui, in sententia eorum, qui volunt Rachelem verum furtum commisisse auferendo idola patris. *Ne irascatur meus Dominus, quod coram te consurgere nequeo: quia juxta consuetudinem fœminarum nunc accidit mihi. Sic delusa sollicitudo quærentis est*: Genes. 31. v. 35.

4. Si noceant honori proximi, injuste diffamando. Tale fuit mendacium uxoris Putipharis dicentis de Joseph: *Ingressus est ad me, ut coiret mecum*: Genes. 39. v. 14.

Confect. 6. Mendacium oppositum publicæ fidei, quo fides publica læditur, est peccatum mortale, præcipue cum res deducta est, aut deduci potest ad forum contentiosum; quia publica illa falsitate insigniter nocetur bono publico, quod fieri nequit absque peccato mortali: insuper mendacium hoc solet vocari crimen falsi, quod in utroque jure punitur severis pœnis: quod indicat peccatum esse mortale.

Monit.

Monit. Fit autem crimen falſi tribus modis.

1. Per dictum: ut ſi teſtis falſum deponat: uti fecerunt viri diabolici, qui dixerunt falſum teſtimonium contra Naboth, imponendo ei blaſphemiam: 3. Reg. cap. 21. v. 13. vel ſi teſtis verum ſupprimat: ut fecerunt duo falſi teſtes contra Chriſtum, dicentes, hic dixit: *Poſſum deſtruere templum hoc, & poſt triduum reædificare illud:* Matth. c. 26. v. 61. Siquidem reticebant, quod Chriſtus de templo corporis ſui, non de templo Jeruſalem loqueretur. *Uterque enim reus eſt, & qui veritatem occultat, & qui mendacium dicit:* Auguſtin. canon. *Falſidicus.*

2. Per ſcriptum: ut ſi quis falſa confingat inſtrumenta, aut falſis utatur: item ſi quis vera inſtrumenta adverſæ parti profutura ſine cauſa abſcondat, aut ſupprimat; quia illud mendacium eſt contra fidem publicam: de quo ita capitulare, libro 7. cap. 196. Qui falſa Principum ſcripta detulerint, ut falſarii puniantur. *Tam ille qui ſubripit inſtrumentum, quam qui adverſario parem advocationis copiam ſubtrahit, iniquam oſtendit a ſe litem foveri:* & cap. *Pervenit*, extra de cogendis teſtibus: & ita non licet perditis primævis inſtrumentis ſimilia confingere.

Ubi nota, quod inſtrumentum poteſt eſſe falſum vel in ſubſtantia, vel in circumſtantiis: in ſubſtantia, ut ſi Titius ſcribatur hæres loco Sempronii, in circumſtantiis, ut ſi tempus pro tempore ponatur, quod Gallice ſolet dici, *antidate:* aut ſi locus pro loco ponatur.

3. Per factum: ut ſi quis monetam adulterinam cudat: ſi aurum vel argentum corrumpat: ſi pondera vel menſuras minuat: ſigillum falſum apponat: ſi duobus in ſolidum rem eamdem vendat; in quibus omnibus caſibus mendacium eſt peccatum mortale, quia publicæ fidei opponitur.

Conſect. 7. Mendacium, quod fit a perſona publica, cui ex officio incumbit veritatem tueri, eſt peccatum mortale, etiamſi non ſit alicui privato noxium: ita D. Thom. *Quia tenentur veritatem conſervare ex ſuo offi-*

officio in judicio & doctrina, contra quæ si mentiantur, erit mendacium, quod est mortale : 2.2.q. 110. a. 4. ad 5.

Et sic non excusantur a mortali Doctores, Theologi, Prædicatores, Judices, qui veritatem eis depositam tueri negligunt, eamque vel occultant erubescentes Evangelium, vel corrumpunt adulterantes verbum Dei.

Et sic non excusantur a mortali magistri, qui ex negligentia insigniter culpabili, vel ex odio veritatis, vel ex timore mundano, falsas opiniones docent, *Circa ea, quæ pertinent ad perfectionem scientiæ, & informationem morum*, ut loquitur Div. Thom. *Minime vero si falsa opinio ex mendacio generata sit circa aliquid, de quo non referat, utrum sic, vel aliter cognoscatur* : 2.2. quæst. 110. art. 4. in C.

Consect. 8. Mendacium quodcumque, juramento firmatum, est peccatum mortale; importat enim contemptum Dei: & sic non excusantur a peccato mortali.

1. Notarius falsitatem aliquam inferens in instrumento publico, etiam consentientibus partibus; quia juravit se ab omni falsitate temperaturum; & quia vitæ, aut saltem honoris periculum subit, si coram judice accusetur & falsitatis convincatur; exponere autem se lubenter tali periculo est peccatum mortale.

2. Ministri justitiæ, v. g. Advocati, Procuratores, Scribæ, Judices, Testes; quia hi vulgo jurant, se nihil contra veritatem acturos.

Consect. 9. Mendacium quodcumque cum gravi scandalo conjunctum, est peccatum mortale. Sic mendacium, inquit Divus Thom. *erit etiam peccatum mortale, dum scilicet aliquis non veretur propter scandalum publice mentiri* : 2. 2. q. 110. art. 4. in corp. Tale est mendacium publicum Episcopi, Sacerdotis, Religiosi, qui quocumque in casu mentiri non erubescunt; per hoc enim dignitatem suam maxime deprimunt: de quo Gregorius Papa VII. ad Alphons. Hispaniæ Reg. *Mendacium*, inquit, *in Sacerdotibus quasi sacrilegium conjicias.*

Confect. 10. Mendacium quodcumque conjunctum cum intentione mortaliter culpabili est peccatum mortale. Tale est mendacium etiam leve vel officiosum, & jocosum dictum intentione mœchandi, furandi, &c. ut supra diximus, ubi de distinctione inter peccatum mortale & veniale.

ARTICULUS III.

Quando mendacium sit peccatum veniale solum?

Prop. unica. Toties mendacium est solum peccatum veniale, quoties vel est indeliberatio ex parte dicentis, vel non est insigne nocumentum in persona, contra quam dicitur mendacium, vel non est in dicente animus fallendi; quia tunc non interveniunt requisita ad peccatum mortale: de hoc ita Cajetanus, verbo Mendacium: *Potest autem mendacium efficere, ut non pertingat ad peccati mortalis perfectionem tripliciter: vel propter imperfectionem actus ex parte dicentis, ut in primis motibus contingit, propter non deliberate consentire; vel propter imperfectionem actus ex parte nocumenti, ut in minimis contingit; vel propter imperfectionem ex parte formæ, ut contingit in detractione non animo detrahendi & similibus, ita quod mentiens in materia perniciosa; puta, in scientificis, non animo nocendi alicui, sed ex loquacitate, non putans inde aliquem notare, & concipere falsam doctrinam, quia non formaliter dicit perniciosum, non peccat mortaliter, nisi nocumentum sit adeo notabile, ut peccatum redeat in naturam suæ formæ*, id est, fiat perniciosum.

CAPUT III.

De fama & honore.

Fama est existimatio, quam habemus de aliquo ob ejus probitatem; quia vera fama innititur probitati, & Deo, & hominibus cognitæ, juxta illud Pauli: *Providemus bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus:* 2. ad Cor. c. 8. v. 11.

Honor est protestatio alteri exhibita ob virtutem & excellentiam illius; quia virtus & excellentia me-

merentur honorem, juxta illud Pauli ad Rom. 2. v. 10. *Gloria autem, & honor, & pax omni operanti bonum.* Diminutio famæ dicitur diffamatio. Diminutio honoris dicitur contumelia. Agemus 1. de cura conservandi famam. 2. De fuga diffamationis. Postea vero de cura conservandi honorem, & de fuga contumeliæ.

Fama absolute spectata acquiritur probitatis exercitio; deperditur vitio.

Fama spectata, prout est in mente cogitantis, conservatur, dum de nobis, vel de proximo bene sentimus; minuitur vero, cum male vel de nobis, vel de proximo sentimus.

Fama spectata, prout est in auribus audientium, conservatur, dum de nobis, vel de proximo recte loquimur; minime vero, cum de nobis, vel de proximo male habemus.

ARTICULUS I.

Quæ sit obligatio conservandi propriam famam?

Prop. 1. Quælibet persona publica tenetur propriam famam ex lege justitiæ conservare, & injustam infamiam repellere.

Prob. 1. Paulus 1. ad Timoth. 3. v. 2. ait: *Oportet Episcopum irreprehensibilem esse.* Et v. 7. *Oportet autem illum testimonium habere bonum ab iis, qui foris sunt, ut non in opprobrium incidat, & in laqueum Diaboli:* & ad Tit. 2. v. 15. *Nemo te contemnat:* Atqui hæc exigunt, ut Prælatus sit bonæ famæ: Ergo tenetur bonam famam summo studio tueri: & quia persona publica non est sui commodi, sed aliorum; ejus pariter fama non est sua, sed aliorum: Ergo ex justitia tenetur eam illibatam servare.

2. Ex D. Thom. *Illi, quibus incumbit ex officio, vel statu perfectionis, aliorum saluti providere, peccant, nisi infamiam propriam juxta posse repellant:* Quodlib. 20. art. 13. in corp.

3. *Rat.* Persona publica debet singulari cura tueri id omne, quod est necessarium ad gloriam Dei, & hominum salutem promovendam; quia ad id præcipue statuitur persona publica: Atqui bona fama ad id est omnino necessaria, ut patet: Ergo persona publica debet singulari cura famam tueri, non eo fine, ut in ea fama sibi complaceat, hoc enim malum est; sed ut gloriam Dei promoveat, & ut aliis vel exemplo, vel opera magis prodesse possit. Sic Paulus ait ad Gal. 1. v. 25. *Ecclesiæ Judæorum in me clarificabant Deum:* & 1. ad Thessal. 1. v. 7. eos laudat, *quod forma facti sint omnibus credentibus in Macedonia & in Achaja.*

Consectaria hujus Doctrinæ.

Hi, qui subjiciuntur, debent speciali cura propriam famam tueri.

1. Prælati omnes spirituales. 2. Prælati omnes civiles. 3. Prælati omnes domestici; quia omnibus, sed præcipue Prælatis dictum est: *Curam habe de bono nomine.*

Prop. 2. Quilibet etiam privatus tenetur propriam famam conservare motivo charitatis, quoties bonum Dei & utilitas proximi id exigunt, minime vero motivo cupiditatis, quando id solum suadet inanis gloriæ desiderium.

Prob. 1. Ex Script. *Curam habe de bono nomine:* Exod. 41. v. 15. *Conversationem vestram inter gentes habentes bonam, ut in eo, quod detrectant de vobis, tamquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum in die visitationis:* 1. Petri 2. v. 12. Ergo privati tenentur famam suam conservare.

2. Ex D. Thom. *Fama non est necessaria homini propter se ipsum, sed propter proximum ædificandum, & Deum honorandum. Appetere famam propter proximum,* vel propter Deum, *charitas est: appetere vero propter se ipsum, ad inanem gloriam pertinet.* Quodlib. 10. artic. 13. in corp. Ergo ex charitate tenemur famam nostram illibatam servare.

3. *Rat.*

3. *Rat.* Homo tenetur gerere curam bonorum temporalium; quia etsi sit illorum dominus, non ita est dominus, ut possit pro libito ea dilapidare, sed eis uti debet in gloriam Dei, in utilitatem tum sui, tum proximi: Ergo & tenetur curam gerere propriæ famæ; quia *melius est nomen bonum, quam divitiæ multæ:* Prov. 22. v. 1. Ergo privatus quilibet tenetur propriam famam curare in gloriam & in utilitatem spiritualem tum sui tum proximi.

Consectaria hujus doctrinæ.

Consect. 1. Debemus ambire gloriam, quæ in probitate consistit. *Qui gloriatur*, inquit Paulus, *in Domino glorietur:* 1. Cor. c. 1. v. 31. *Æmulamini charismata meliora:* 1. Cor. c. 12. v. 31.

Consect. 2. Debemus spernere gloriam, quam pravi homines volunt sitam esse in vitio. *Quid*, inquit David, *gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?* Psalmo 51. vers. 3. Et Isaias 3. vers. 9. objurgat eos, qui *peccata sua sicut Sodoma prædicaverunt.*

Consect. 3. Debemus proximo subtrahere omnem occasionem diffamandi nos; *quia non subtrahere hanc occasionem, esset scandalum activum*, inquit D. Thom. quodlib. 10. art. 13.

Consect. 4. Debemus linguas detrahentium compescere eo modo, quo debemus impedire furta, *scilicet, non alio modo, quam quo tenemur saluti proximi providere:* D. Thom. ibidem.

Consect. 5. Debemus probitatem exterius exercere, non ex hypocrisi, ut laudemur, sed ex charitate, ut ædificetur proximus, & laudetur Deus. *Vos estis lux mundi*, inquit Christus, *luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est:* Matth. 5. v. 16.

Monit. Ex D. Thom. Licet privato homini pati detrimentum famæ suæ, modo illud *non vergat in præjudicium aliorum;* quia tunc privatus non positi-

 ve

ve influit in sui ipsius diffamationem: sicut licet privato lacessito pati sui ipsius vulnerationem, aut occisionem, numquam vero licet se ipsum vulnerare aut occidere. *Sui arbitrii est*, inquit D. Thom. *detrimentum suæ famæ pati, nisi hoc vergat in periculum aliorum:* 2. 2. q. 73. art. 4. ad 1. *& ideo in hoc potest commendari, quod patienter proprias detractiones sustineat:* D. Thom. ibid.

ARTICULUS II.

Quam stricte prohibeatur diffamare se ipsum?

Prop. unica. Nulli privato homini, a fortiori publico, licet se ipsum diffamare vel imponendo sibi falsum crimen, vel extra rigorem juris crimen verum, sed occultum manifestando.

Prob. 1. Ex Scriptura. *Non loqueris contra proximum falsum testimonium:* Exod. 20. vers. 16. Ergo neque contra te ipsum; quia debemus nos plus quam proximum diligere.

2. Ex August. *Prohibetur quemquam adversum se falso testari, sicuti adversus proximum; quemadmodum alio præcepto*, Non occides, *una & proximi homicidium, & proprium prohibetur:* lib. 1. de civit. Dei c. 20. v. 20. & rursus: *Qui fidens conscientiæ suæ negligit famam suam, crudelis est:* August. ad fratres in eremo serm. 51.

3. *Rat.* Homo etiam privatus multo plus debet famam suam diligere, quam famam proximi; quia amor bene ordinatus incipit a se ipso: Atqui non possumus alios diffamare: Ergo multo minus nosmetipsos.

Homo etiam privatus non ita est dominus suæ famæ, ut possit eam pro libito prodigere; sed debet eam prudenter conservare; quia si ita non fecerit, Deus author famæ nostræ, Ecclesia custos ejusdem nostræ famæ, proximus nostræ famæ imitator, ex nostri diffamatione injuriam sustinent. Ideo dicit August. de bono viduit. cap. 22. *Nobis enim necessaria est vita nostra, aliis fama nostra: conscientiam bonam nobis debemus, bonam famam proximo:*

mo: Ergo non licet privato homini, a fortiori publico, se ipsum diffamare; quia persona diffamata ad omnia munia inutilis est.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Homo privatus diffamando se in materia gravi, peccat mortaliter juxta Cajetan. quia non est dominus suæ famæ: juxta Soto, peccat solum venialiter; quia etsi juxta ipsum sit dominus suæ famæ, non tamen potest eam pro libito prodigere.

Consect. 2. Homo privatus, etiam juxta Soto, peccat mortaliter diffamando se ipsum, si interveniat aliqua circumstantia, quæ mortaliter aggravet sui ipsius diffamationem, puta, si id faciat cum sequentibus circumstantiis. 1. Si turpitudinem suam jactitet; quia laudare se ob peccatum suum, est ingens flagitium. 2. Si infanda crimina occulta manifestet; quia dum crimen suum publicum facit, scandalum parit, nisi ex confessione publica tam ardens appareret pœnitentia, tam sincera humilitas, ut criminis manifestatio ædificationem potius quam scandalum pareret. 3. Si in judicio publico id faciat, etiam ob metum tormentorum; quia sicuti metus non excusat a voluntaria occisione sui, ita nec a sui ipsius diffamatione. 4. Si se ipsum diffamet calumniando se; quia mendacium est perniciosum. 5. Si se ipsum diffamet committendo perjurium; quia perjurium est peccatum mortale.

Consect. 3. Homo privatus diffamando se peccat multo gravius, si ejus diffamatio vergat in præjudicium tertii; quia tunc jus nullum habet supra suam famam cum fama aliorum conjunctam. Sic paterfamilias peccaret graviter, si crimen suum occultum publicum faceret, ex quo toti suæ familiæ ingens damnum enasceretur. Sic peccaret reus, qui complices occultos extra casus in jure expressos judici manifestaret. Quinam sint illi casus, dicetur ubi de reo.

Confect. 4. Persona publica diffamando se ipsam, multo gravius peccat quam persona privata; quia ejus diffamatio semper nocet bono publico. Sic Episcopus, Curatus, Religiosus, Magistratus diffamando se multo gravius peccant, quam si essent personæ privatæ; quia hæc diffamatio nocet vel Ecclesiæ, vel Reipublicæ.

ARTICULUS III.

Quæ sit obligatio conservandi famam proximi?

Prop. unica. Persona privata, a fortiori publica, debet gerere curam famæ proximi, & sese injustæ ejus diffamationi opponere quantum potest.

Prob. 1. Ex Scriptura. *Super argentum & aurum gratia bona:* Proverb. 22. v. 1. Sed tenemur curare bona temporalia proximi: ergo a fortiori ejus famam.

2. Ex August. *Multo misericordius operantur erga animas infirmorum, qui famæ bonæ servorum Dei consulunt, quam erga corpora egentium, qui panem esurientibus frangunt:* lib. de opere Monachali cap. 22.

3. *Rat.* Bona fama proximi inservit multum ad pietatem promovendam: Ergo & ea lege, qua tenemur pietatem promovere, tenemur & bonam proximi famam conservare.

Confect. 1. Quilibet tenetur bene sentire de proximo, omnem supicionem, omne dubium, omne judicium temerarium longe a mente abjicere, quibus labefactari possit fama proximi.

Confect. 2. Quilibet tenetur recte loqui de proximo, vitans omnem detractionem, omnem calumniam, quibus denigrari possit fama proximi.

ARTICULUS IV.

De prohibitione diffamandi proximum.

Quam stricte prohibeatur diffamare proximum?

Prop. unica. Omnis actio, qua insigniter diffamatur proximus, est peccatum ex suo genere mor-

mortale, tanto gravius, quanto atrocior est diffamatio.

Prob. 1. Ex Script. Actio nocens vitæ temporali proximi est peccatum mortale; quia est contra illud: *Non occides.* Actio nocens bonis temporalibus proximi est peccatum mortale; quia est contra illud: *Non furaberis:* Ergo actio nocens insigniter famæ proximi est peccatum mortale; quia est contra illud: *Non loqueris contra proximum falsum testimonium.*

2. Ex D. Thom. *Auferre alicui famam valde grave est; quia inter res temporales videtur fama esse pretiosior, per cujus defectum homo impeditur a multis bene agendis; & ideo detractio,* & proinde diffamatio, *per se loquendo, est peccatum mortale:* 2. 2. qu. 73. art. 2.

3. *Rat.* Quod pacem perturbat, justitiam & charitatem violat, est peccatum mortale; quia actio hæc opponitur virtutibus maxime necessariis: Atqui diffamatio pacem perturbat; nemo enim æquo animo patitur societatem illius, quem improbum suspicatur: charitatem violat; quia alteri facimus quod nobis nollemus fieri: justitiam lædit; quia alienum bonum, famam scilicet violat: Ergo diffamatio est ex suo genere peccatum mortale, tanto gravius quanto atrocior diffamatio; quippe sicuti furti peccatum crescit juxta nocumentum illatum bonis temporalibus; ita & diffamatio crescit juxta nocumentum illatum famæ.

Consect. 1. Diffamatio interior, quæ fit per dubia, suspiciones, & judicia temeraria contra probitatem proximi, etiamsi non aliis manifestentur, est peccatum; quia per hoc proximus apud nos diffamatur.

2. Diffamatio exterior, quæ fit per detractionem & calumniam, est peccatum; quia per hæc proximum apud alios exterius diffamamus.

CAPUT IV.

De diffamatione proximi apud nos interius facta per ſuſpiciones, per dubia, & judicia temeraria.

ARTICULUS I.

Quale peccatum ſint ſuſpiciones, dubia, & judicia temeraria facta contra probitatem proximi?

Prop. unica. Diffamatio interior, qua proximum apud nos ipſos injuſte diffamamus, eſt peccatum mortale, ſi interveniat plena deliberatio ex parte agentis, & gravitas ex parte rei, circa quam proximus apud nos diffamatur.

Prob. Ex dictis duo requiruntur ad peccatum mortale. 1. Deliberatio ex parte agentis. 2. Gravitas ex parte objecti: Ergo toties diffamatio etiam interior erit peccatum mortale, quoties hæc duo includit.

Confectaria hujus Doctrinæ.

Nota. Dubium eſt hæſitatio intellectus in neutram partem inclinans.

Confect. 1. Qui ſine fundamento dubitat de probitate proximi, etiam in materia gravi, peccat quidem, ſed non mortaliter: peccat, quia non licet dubitare de probitate proximi; *Charitas enim non cogitat malum:* non peccat mortaliter, quia dubium non importat plenum aſſenſum.

Nota. Suſpicio eſt inclinatio intellectus in unam partem potius quam in aliam propendens.

Confect. 2. Qui ex levibus indiciis malam de proximo habet ſuſpicionem, etiam in materia gravi, peccat quidem, ſed non mortaliter.

Peccat, quia ſuſpicio eſt actus voluntarius a recta ratione diſſonans; non enim debemus indiciis levibus ſuſpicari malum de proximo: ideo Paulus recenſet ſuſpicionem malam inter peccata: *Ex pugnis verborum oriuntur invidiæ, contentiones, blaſphemiæ, ſuſpiciones malæ:* 1. Tim. 6. v. 4.

Non

Non peccat mortaliter, quia ſuſpicio non eſt plenum, ſed inchoatum judicium; ſuſpicio enim ambiguitatem quamdam importat, judicium vero plenam determinationem. *Suſpicio*, inquit D. Thomas, *eſt quid imperfectum in genere judicii, & ideo eſt imperfectus motus, atque ideo non eſt mortale ex genere ſuo; quamvis ſi fiat ex odio, erit aliquando mortale*; Quodl. 12. qu. 22. art. 2.

Nota. Judicium diffamans proximum eſt aſſenſus firmus malum aliquod affingens proximo.

Conſect. 3. Qui male judicat de proximo, peccat mortaliter, ſi diffamet in materia gravi: venialiter vero, ſi diffamet in materia levi.

Peccat mortaliter, ſi diffamet in materia gravi; quia adſunt omnia requiſita ad peccatum mortale, ſcilicet, plenus conſenſus, & materiæ gravitas. *Cum aliquis pro certo malitiam alterius æſtimat*, inquit D. Thomas, *ex levibus indiciis, & hoc ſi ſit de aliquo gravi, eſt peccatum mortale, in quantum non eſt ſine contemptu proximi*; 2. 2. qu. 60. art. 3. in C.

Peccat vero venialiter, ſi diffamet, judicando male in materia levi; quia levitas materiæ excuſat a peccato mortali.

Nota. Judicium uſurpatum diffamans proximum eſt illud, quod fit ab eo, qui non habet authoritatem.

Conſect. 4. Judicium uſurpatum diffamans proximum apud nosmetipſos, judicando circa ea, quæ Deus prohibuit a nobis judicari, eſt peccatum mortale; quia eſt contra juſtitiam, & contra vetitum Chriſti: *Nolite judicare, ut non judicemini*; Matth. cap. 6. v. 1. *Nolite condemnare, & non condemnabimini*: Matth. 6. verſ. 3. Tale eſt judicium, quo judicamus de ſtatu æterno, quem quis habiturus eſt poſt mortem; illud enim ad ſolum Chriſtum pertinet, & poſt judicium univerſale patebit: de quo judicio ita Paulus: *Nolite judicare ante tempus, quoad usque veniat Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium*; 1. Corinth. 4. verſ. 5. Tale eſt judicium, quo de interna intentione proximi judicamus; hoc enim ad ſolum Deum pertinet, juxta illud: *Scrutans corda &*

renes

renes Deus. Tale eſt judicium, quo perſonam proximi in his, in quibus non nobis ſubjicitur, judicamus. *Tu quis es*, inquit Paulus, *qui judicas alienum ſervum? Domino ſuo ſtat, aut cadit:* ad Rom. 14. v. 4. *Tu quis es, qui judicas proximum?* inquit Jacobus 4. v. 13.

Nota. Judicium temerarium diffamans proximum eſt illud, quod fit ſine fundamento.

Conſect. 5. Judicium temererium, quo quis ſine ſufficienti fundamento affingit proximo aliquem defectum moralem, diffamans proximum, eſt peccatum mortale; quia ſine ſufficienti cauſa deſpicit proximum in corde ſuo. Judicium temerarium in re gravi eſt peccatum mortale, ait D. Thom. Tale eſt judicium, quo judicamus aliquem peccatorem eſſe, quia exterius punitur a Deo; uti amici Job, qui judicarunt Job incidiſſe in aliquod grave peccatum, quia manus Dei affligebat ipſum: uti Gentiles, qui judicarunt Paulum eſſe homicidam, quia videbant viperam ex ejus manu pendentem: Act. 28.

Tale eſt judicium, quo judicamus proximum talem eſſe, qualis nobis exhibetur ab ejus accuſatoribus: uti fecit Putiphar, qui Joſeph Patriarcham detruſit in carcerem, credulus nimium verbis mulieris, quæ Joſeph accuſaverat: Geneſ. 19.

Tale eſt judicium, quo ex actu exteriori vel bono, vel indifferenti, vel venialiter culpabili, intentionem longe ſceleſtiorem affingimus proximo: v. g. opera exterius bona aſſerimus fieri hypocriſi: opera indifferentia dicimus fieri pravo motivo: opera venialiter mala, v. g. motus indeliberatos iræ & impatientiæ, &c. in obſtinatum animum refundimus. Tale eſt judicium ſtulti: de quo Eccl. 10. verſ. 3. dicitur: *In via ſtultus ambulans, cum ipſe ſit inſipiens, omnes ſtultos æſtimat.*

Nota. Judicium malitioſum eſt illud, quod provenit ex pravo affectu.

Conſect. 6. Judicium malitioſum infamans proximum ex pravo affectu, eſt peccatum mortale, ſi materia ſit gravis, & pravus affectus pertingat usque ad malitiam mortaliter culpabilem; quia interveniunt duo

duo requisita ad peccatum mortale, scilicet malitia agentis, & gravitas materiæ.

Tale est judicium illius, qui alicui vitio deditus idem vitium affingit proximo.

Tale est judicium illius, qui affectus odio, invidia contra proximum, ea vitia affingit proximo, quæ optaret ab ipso committi.

ARTICULUS II.

De circumstantiis aggravantibus diffamationem interiorem factam per suspicionem, dubium, & judicium injustum.

Prop. unica. Gravitas suspicionis, dubii, & judicii injusti crescit, vel decrescit ex triplici capite.

1. Ex qualitate signorum, quibus suspicio, dubium, & judicium fundantur; quia hæc signa augent vel minuunt temeritatem in dubitante, suspicante, & judicante.

2. Ex pravitate cordis inclinantis ad suspicionem, dubium, & judicium; quia juxta affectum bonum vel malum, graviora fiunt, vel leviora suspicio, dubium, & judicium injustum.

3. Ex gravitate peccati, quod per suspicionem, dubium, & judicium temerarium affingitur proximo; quia juxta illam gravitatem diffamatio crescit.

Sic gravius peccat, qui vel judicat, vel suspicatur, vel dubitat sine ullo fundamento, quam qui idem præstat cum levi fundamento.

Sic gravius peccat, qui dubitat, suspicatur, judicat ex odio, ex invidia, quam qui idem præstat ex levitate.

Sic gravius peccat, qui temerarie suspicando, dubitando, judicando, affingit proximo peccatum mortale, quam qui affingit peccatum veniale.

ARTICULUS III.

De casibus, in quibus sine peccato possumus de proximo dubitare, suspicari & judicare.

Prop. unica. Dubium, suspicio, judicium sunt sine peccato, si fiant non animo diffamandi proximum, sed animo præcavendi mala, quæ nobis, aut aliis possent accidere. (a)

Prob. 1. Ex Script. Christus jubet, ut fratrem peccantem arguamus: Matth. 18. v. 15. *Si peccaverit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te, & ipsum solum.* Jubet Deus, ut subditos puniamus: *Maleficos non patieris vivere:* Exod. 22. vers. 18. Paulus monet, ut non communicemus operibus infructuosis: *Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum; magis autem redarguite:* Ad Ephes. cap. 3. vers. 11. Joannes vetat, ut non credamus omni spiritui: *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint:* 1. Joan. cap. 4. vers. 1. Ergo quilibet potest sine peccato dubitare, suspicari, & judicare, non animo diffamandi, sed animo præcavendi.

2. *Rat.* Actus, quo personas scelestas fugimus, quo sceleratos improbamus, disseminantes prava dogmata rejicimus, non est malus, sed est actus prudentiæ: Ergo licet prudenter dubitare, suspicari, & judicare, animo præcavendi mala, & non animo diffamandi proximum.

Con-

(a) Falsa est propositio, si intelligatur de dubio, suspicione, & judicio positivis: hi enim actus sunt contra charitatem, de qua dicitur: *Non cogitat malum.* Sed vera est propositio in eo sensu, quod quilibet potest prudenter, & sibi, & rebus suis præcavere, prævidendo omnia, quæ sibi nocere possunt, & non æqualem omnibus fiduciam adhibendo.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Licet examinare & judicare juxta regulas veritatis, & prudentiæ exteriora omnia proximi, quæ veram famam nec augent, nec minuunt; quia id nullatenus diffamat: & ita licet examinare & judicare, an proximus sit dives vel pauper, robustus vel debilis, ingratus vel doctus, acutus vel tardus ingenio, ægrotus an sanus, &c.

Consect. 2. Hæ cautiones adhibendæ sunt, dum de proximo judicamus.

1. Privatus debet in judicando de personis præmittere sui ipsius considerationem: *Hypocrita, ejice primùm trabem de oculo tuo, & tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui:* Matth. cap. 7. vers. 5. alias juxta Paulum non meretur excusationem, qui damnat in alio, quod in se ipso non damnat: *Propter quod inexcusabilis es, o homo omnis, qui judicas: in quo enim judicas alterum, te ipsum condemnas; eadem enim agis, quæ judicas:* ad Rom. 2. v. 1.

2. Debet maturam rei præmittere considerationem ad imitationem ipsius Dei, qui judicaturus Sodomitas ait: *Descendam & videbo:* Gen. 18 v. 21.

3. Debet res tales judicare, quales sunt: malas debet habere ut malas, bonas ut bonas; indifferentes ut indifferentes, juxta illud Joan. *Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate:* cap. 7. v. 24.

4. Res dubiæ & ambiguæ semper sunt in benigniorem partem interpretandæ: ita D. August. *Hoc loco: Nolite judicare, ut non judicemini: nihil aliud nobis præcipi existimo, nisi ut ea facta, quæ dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur.* De sermone Domini in monte lib. 2. c. 18. quia, ut inquit D. Th. *Melius est, ut aliquis frequenter fallatur, habens bonam opinionem de aliquo, quam ut rarius fallatur, habens malam opinionem de aliquo:* 2. 2. qu. 60, art. 4.

5. Nun-

5. Nunquam pravitas, quæ in facto exteriori, vel in externa ſpecie perſonæ apparet, debet attribui intentioni interius in corde latenti; quia, (ut optime monet Bernardus) ſi non poſſumus excuſare actionem, debemus excuſare intentionem; & quia, ut ait Cajetanus: *Judicium verum eſt licitum: judicium perſonarum quoad interius eſt illicitum.*

CAPUT V.

De diffamatione exteriori, qua per calumniam & detractionem proximum apud alios diffamamus.

ARTICULUS I.

Quale peccatum ſit diffamatio exterior?

Prop. unica. Diffamatio exterior, qua proximum apud alios diffamamus, calumniando, vel detrahendo, eſt peccatum ex ſuo genere mortale, ſi adſit deliberatio ex parte agentis, & gravitas materiæ ex parte rei, circa quam ſit diffamatio.

Prob. Ex dictis ſupra. Duo requiruntur ad peccatum mortale. 1. Deliberatio ex parte agentis. 2. Gravitas ex parte objecti: Ergo ſi in diffamatione exterius facta hæc duo reperiuntur, diffamatio illa exterior erit peccatum mortale. Duæ autem ſunt ſpecies exterioris diffamationis, ſcilicet, calumnia & detractio, quæ his verſibus continentur.

Imponens, augens, manifeſtans, in mala vertens,
Qui negat, aut minuit, reticet, laudatve remiſſe.

ARTICULUS II.

De calumnia.

Calumnia eſt impoſitio falſi malitioſe, & ſcienter facta.

Prop. unica. Calumnia eſt peccatum mortale, ſi adſit gravitas materiæ, & plena deliberatio.

Prob. 1. Script. *Non eris criminator, nec ſuſurro in populo. Ego Dominus:* Lev. 19. v. 16. Qua emphaſi denotatur, criminationem ingens eſſe peccatum, quod divinam vindictam acceleret.

2. Ex

2. Ex Concilio Arelatensi primo an. 314. can. 14. *De his, qui falso accusant fratres suos, placuit eos usque ad exitum vitæ non communicare:* Ergo est peccatum mortale; quia hæc pœnitentia solis lethalibus peccatis infligebatur.

3. *Rat.* Calumnia in materia gravi multum infamat proximum: Ergo est peccatum mortale. Fit autem calumnia quatuor modis. 1. Imponendo malum. 2. Augendo malum. 3. Negando bonum. 4. Minuendo bonum.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Explicans vocem istam *imponens*. Peccat mortaliter, qui imponit crimen falsum proximo, quocumque motivo id faciat: sive motivo inhonorandi proximum, uti fecerunt senes Susannam accusantes adulterii: Daniel 13. sive motivo falsam accusationem depellendi, uti faciunt vulgo, qui defendunt se contra falsos testes aut accusatores. 1. Quia numquam licet calumniari; cum calumnia sit natura sua malum. 2. Quia non sunt facienda mala, ut eveniant bona. 3. Quia Paulus ita jubet: *Benedicite persequentibus vos & nolite maledicere.* 4. Quia debemus Christum imitari, *qui cum malediceretur, non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur; tradebat autem judicanti se injuste:* 1. Pet. 2. 5. Quia damnata est sequens propositio: *Non peccat mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam & honorem defendat.*

Consect. 2. Explicans dictionem istam *augens*. Peccat mortaliter *augens*, id est, qui auget insigniter crimen commissum a proximo, quocumque motivo augeat; quia quantum ad illas circumstantias, quibus aggravat malum a proximo commissum, est vere calumniator. Talis fuit calumnia eorum, qui aggravantes Absalonis factum, non unum Ammonem occisum, sed omnes fratres ab illo trucidatos Davidi nuntiarunt.

Consect. 3. Explicans dictiones istas *qui negat*. Peccat mortaliter, qui negat bonum factum a proximo, si

ſi ea negatione intendat nocere famæ proximi; quia non minus eſt calumniator, qui negat probitatem proximi, quam qui ei affingit vitium. Tales fuere Phariſæi, qui dicebant: *Hic non ejicit dæmones, niſi in Beelzebub Principe Dæmoniorum*: Matth. 12. v. 24.

Conſect. 4. Explicans dictionem iſtam *aut minuit*. Peccat mortaliter, qui in re gravi minuit bonum factum a proximo; quia quantum ad illud bonum, quod minuit, eſt vere calumniator. Talis fuit calumnia illius Archiſynagogi, de quo loquitur Lucas, qui cum vidiſſet, quod Jeſus Sabbato curaſſet mulierem, quæ habebat ſpiritum infirmitatis annis decem & octo, & erat inclinata, nec omnino poterat ſurſum reſpicere, dicebat turbæ: *Sex dies ſunt, in quibus oportet operari: in his ergo venite & curamini, & non in die Sabbati*; his verbis volens minuere miraculum Chriſti.

ARTICULUS III.

De Detractione.

Detractio eſt injuſta manifeſtatio criminis veri, ſed occulti, facta animo denigrandi proximum.

Prop. unica. Detractio eſt peccatum mortale, ſi adſit plena deliberatio, & materiæ gravitas (a).

Prob. Ex Script. *Abominatio hominum detractor*: Prov. 24. v. 9. *Nolite detrahere alterutrum fratres mei*: Jacob 4. v. 11. Ergo cum detractio reddat nos abominandos, debet eſſe peccatum mortale.

2. Ex lib. de ſalutaribus documentis cap. 26. in appendice Auguſtini tom. 6. ubi ſic habetur: *Detrahentis & audientis, utriusque eſca mortis eſt animæ detractio; & ut brevius concludam, detractor & libens auditor Diabolum portat in lingua: Ergo detractio, cum ſit mors animæ & ſedes diaboli*, eſt peccatum mor-

---

(a) Hoc eſt verum: ſed in conſectariis ſequentibus omiſi vocem illam *graviter*, quæ debet ſemper ſubintelligi, ut peccatum ſit mortale.

mortale. Et ibid. cap. 32. *Detractio fornicatio est animæ* : Ergo est peccatum mortale sicut fornicatio.

3. *Rat.* Detractio in materia gravi multum diffamat proximum; quippe manifestat ejus crimen occultum: Ergo est peccatum mortale. Fit autem detractio quatuor modis. 1. Manifestando malum occultum. 2. Occultando bonum, quod necessum est manifestare. 3. Bonum vertendo in malam intentionem. 4. Laudando segniter bonum proximi, cum laudari necessum est.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Explicans dictionem istam *manifestans*, Peccat mortaliter *manifestans*, id est, qui sine causa manifestat malum próximi in his circumstantiis, in quibus nocet famæ proximi, sive sit primus, qui malum illud aperit, sive malum illud ab alio jam manifestatum, aliis manifestet; quia per hoc multum detrahit famæ proximi. Talis fuit actio Hebræi, qui homicidium a Moyse occulte, immo authoritate Dei commissum, publicum fecit, dicens: *Quis te constituit Principem & judicem super nos? num occidere me vis, sicut heri occidisti Ægyptium* : Exod. 2. vers. 14.

Ejusdem detractionis rei sunt.

1. Qui narrant amico injuriam sibi factam, ut consolationem accipiant; quia a Deo & non ab amico oportet consolationem expectare, uti faciebat David: *In me psallebant, qui bibebant vinum; ego autem orabam* : Psal. 68. vers. 16.

2. Qui ex levitate, aut loquacitate narrant, quæ possunt lædere famam proximi; quia linguam retinere oportet. *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir* : Jacob. 3. v. 2.

3. Qui laudat in uno genere, & vituperat in alio: v. g. qui dixit, proximum esse quidem liberalem, sed tamen impudicum. Hæc laus verum est vituperium. *Molliti sunt sermones super oleum, & ipsi sunt jacula*, inquit Psalmista.

4. Qui uni soli narrat crimen occultum; quia aliquando gravius est denigrari apud unum, quam apud multos.

5. Qui accusatus de crimine vero & sufficienter convictus, ita audacter negat, ut accusator & testes calumniatores habeantur. Hactenus Sylvius.

6. Qui sine causa manifestat crimen publicum ibi & apud eos, apud quos non erat delatum; quia tali manifestatione nocet famæ proximi: licet enim homo publice diffamatus, non habeat jus tuendi famam, ubi publica est ejus diffamatio; habet tamen jus eam conservandi & ibi & apud eos, ad quos diffamatio non pervenit. Ita Sylvius. Hæc diffamatio est longe gravior, quando parentes rei diffamantur; quia tunc nocetur parentibus innocuis, qui habent jus conservandi famam. Hæc diffamatio est etiam longe gravior, quando publice diffamatus per sanctitatem & pœnitentiam famam priorem recuperaverat.

Consect. 2. Explicans voces istas *in mala vertens.* Peccat mortaliter *in mala vertens*, id est, qui in re gravi bonum opus proximi in pravam intentionem detorquet; quia & nocet famæ proximi, & sine causa male de proximo judicat.

Talis erat detractio Core, Dathan, & Abiron, qui populi Judaici exitum ab Ægypto detorquebant in pravam libidinem dominandi, qua & Moysen & Aaronem detineri mentiebantur: *Numquid*, inquiebant, *parum est tibi, quod eduxisti nos de terra, quæ lacte & melle manabat, ut occideres in deserto, nisi & dominatus fueris nostri?* Num 16. vers. 13.

Consect. 3. Explicans voces istas *qui tacet, aut minuit bonum proximi.* Peccat, qui in re gravi bonum opus proximi aut tacet, cum necessum est, ut manifestetur, aut illud idem opus bonum minuit; quia eo silentio nocet famæ proximi. Talis erat detractio Judæorum Paulum insectantium, & bona ejus opera aut occultantium aut minuentium.

ARTICULUS IV.

De circumstantiis tum augentibus, tum minuentibus diffamationem exteriorem proximi.

Prop. unica. Omnis diffamatio exterior crescit, vel decrescit juxta circumstantias exteriores.

Prob. Ex dictis in Tractatu II. Omne peccatum exterius crescit per circumstantias exteriores: Ergo diffamatio exterior debet per illas circumstantias crescere, vel decrescere. Percurruntur illæ circumstantiæ.

Confectaria hujus Doctrinæ.

Confect. 1. Ex circumstantia *quis.* Diffamatio est eo gravior, quo dignior est persona diffamans, aut quo dignior est persona diffamata; quia quo persona diffamans est dignior, eo majorem meretur fidem; & quo dignior est persona diffamata, eo vilius deprimitur.

Sic Episcopus diffamans magis peccat quam Religiosus; Religiosus quam simplex Sacerdos; simplex Sacerdos magis quam Laicus; Magistratus magis quam plebejus.

Sic gravius peccat, qui diffamat Episcopum quam Religiosum; Religiosum quam simplicem Sacerdotem; Sacerdotem quam Laicum; nobilem quam plebejum. Ita nos a Magnatum detractione dehortatur Scriptura: *Diis non detrahes:* Exod. 22. v. 28. Et David *Nolite tangere Christos meos:* Psal. 104. In pœnam hujus detractionis exhibet nobis Scriptura Mariam lepra infectam, eo quod contra Moysen murmurasset.

Sic gravius peccat, qui diffamat Communitatem quam singularem personam: & inter Communitates gravius est diffamare Communitatem Religiosam quam Ecclesiasticam; Ecclesiasticam quam civilem.

Confect. 2. Ex circumstantia *quid.* Diffamatio eo est gravior, quo materia, in qua fit diffamatio, est gravior; quia per hoc ejus fama magis labefactatur.

Sic gravius peccat, qui diffamat de peccato mortali quam de veniali; & inter peccata mortalia gravius peccat, qui diffamat de peccato, quod nedum coram Deo, sed etiam coram hominibus turpe habetur, quam de eo, quod solum coram Deo exosum est.

Sic gravius peccat, qui diffamat de peccato, quod directe statui personæ opponitur, quam de peccato quod ejus statui non opponitur: v. g. gravius est dicere de judice, quod venalem habeat justitiam, quam dicere, quod sit superbus: gravius de Sacerdote dicere, quod sit impudicus, quam dicere quod sit avarus: gravius dicere de Nobili, quod sit proditor patriæ, quam quod sit procus.

Consect. 3. Ex circumstantia *ubi*. Diffamatio eo est gravior, quo est magis publica; quia quo est magis publica, eo apud plures fama labefactatur.

Sic gravius est diffamare in foro coram multis, quam domi coram paucis.

Consect. 4. Ex circumstantia *quibus auxiliis*. Diffamatio eo est gravior, quo plura secum trahit nocumenta; nam diffamatio semper nocet famæ, sed aliquando nocet aliis bonis.

1. Vitæ corporali, ut si innocens damnetur morti ob diffamationem injustam.

2. Vitæ spirituali, ut si innocens ob diffamationem arceatur ab aliquo statu, in quo saluti æternæ posset facilius vacare: v. g. Clericus arceatur ab Ordinibus, virgo a Monasterio.

3. Bonis fortunæ, ut si quis ob diffamationem privetur hæreditate debita, vel dignitate aliqua aut Ecclesiastica, aut civili.

4. Bono publico, ut si ob diffamationem Respublica privetur Magistratu pio & erudito, Ecclesia privetur clerico bonæ frugis, & optimæ spei.

Consect. 5. Ex circumstantia *cur*. Diffamatio eo est gravior, quo intentio diffamantis est pejor, & malignior; quia majorem includit malitiam.

Sic gravius peccat, qui diffamat ex odio & invidia, quam qui diffamat ex levitate & loquacitate: qui intendit honorem simul, & vitam, & fortunam auferre, quam qui intendit soli famæ nocere: de quo

quo ita D. Thom. 2. 2. qu. 72. art. 2. in corp. *In peccatis verborum maxime considerandum videtur, ex quo affectu aliquis verba proferat.*

Confect. 6. Ex circumſtantia *quomodo.* Diffamatio eo eſt gravior, quo modus diffamandi eſt magis voluntarius; quia denotat animum nocendi magis obſtinatum.

Sic gravius peccat, qui diffamat animo deliberato, quam qui diffamat leviter & imprudenter.

Confect. 7. Ex circumſtantia *quando.* Diffamatio eo eſt gravior, quo eſt diuturnior; quia magis nocet.

Sic diffamatio coram loquacibus eſt gravior, quam coram cordatis; quia iſti tacent, illi vero diffamationem aliis promulgant.

Sic diffamatio ſcriptis facta eſt gravior, quam diffamatio ſolis verbis expreſſa; quia ſcripta manent, verba vero volant.

ARTICULUS V.

De caſibus, in quibus ſine peccato poſſumus peccatum proximi manifeſtare.

Prop. unica. Non peccat, qui prudenter patefacit malum proximi vel occultum, vel publicum, ſi talis manifeſtatio fiat ob utilitatem publicam, vel privatam.

Prob. 1. Ex Script. Chriſtus Matth. 28. v. 16. jubet, ut poſt fraternam correctionem adhibitam, ſic procedamus: *Si te non audierit, adhibe tecum adhuc unum, vel duos, ut in ore duorum vel trium teſtium ſtet omne verbum: quod ſi non audierit eos, dic Eccleſiæ.* Ergo Chriſtus jubet, ut prudenter peccata proximi manifeſtemus, quando hæc manifeſtatio privata, vel publica poteſt eſſe utilis.

2. Ex D. Thom. *Si verba, per quæ fama alterius minuitur, proferat aliquis propter aliquod bonum neceſſarium, debitis circumſtantiis obſervatis, non eſt peccatum, nec poteſt dici detractio.* 1. 2. qu. 73. art. 2. in corp.

3. *Rat.* Quod fit in bonum publicum multorum, aut in bonum privatum alicujus, non eſt peccatum, nec poteſt dici detractio; quia hoc non fit animo denigrandi proximum: Ergo manifeſtatio peccatorum proximi propter utilitatem publicam, vel privatam non eſt peccatum, nec vera detractio.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Non peccant, qui manifeſtant peccata proximi ob utilitatem publicam, quales ſunt,

1. Qui ex zelo fidei manifeſtat hæreticum, ne latius ſerpat hæreſis: ut fecit Petrus Alexandrinus, qui prænuntiavit, quanta mala Arius Eccleſiæ cauſaturus erat.

2. Qui ex zelo charitatis manifeſtat peccatorem, cujus prava vita alios corrumperet; & ita impedit, ne virus illud latius ſerpat: ita fecit Baſilius, qui pravum Juliani Apoſtatæ animum iis, quibuscum ille vitioſus adoleſcens ſtudebat, aperuit.

3. Qui ex zelo Religionis manifeſtat impedimenta matrimonii, & per hoc impedit, ne partes inhabiles invalide matrimonium contrahant: ita fieri præcipit Eccleſia.

4. Qui ex zelo pro Eccleſia manifeſtat indignitatem Clerici, ut impediat, ne indignus recipiatur in Clero.

5. Qui ex zelo pro Republica manifeſtat indignitatem laici, ut impediat, ne indignus ad magiſtraturam admittatur.

6. Qui ex zelo juſtitiæ, cum non adeſt ſpes reſipiſcentiæ, accuſat reum coram judice, & efficit, ut puniantur illi, qui nos conturbant.

7. Qui ex amore veritatis hiſtoricæ narrat communia facta hominum, bella, homicidia, furta, & alia hujusmodi; quia fides hiſtorica non ſinit ea reticeri, qualia vidimus enarrari in Hiſtoria ſacra. Sed infanda & turpia facta reticenda ſunt: uti Moyſes reticuit crimen peſſimum, quo filii Jacob fuere accuſati a Joſeph coram patre ſuo.

Conſect. 2. Non peccant, qui ob utilitatem privatam manifeſtant malum proximi: quales ſunt,

1. Qui

1. Qui ex zelo charitatis consulit, *quo pacto* corrigendus est qui peccavit. Basil. in Reg. Brev. interrog. 25.

2. Qui ex zelo charitatis monet, notatve peccatorem, ne quis cum eo commisceatur: ita Paulus præmonuit Timoth. dicens: *Alexander ærarius multa mihi mala ostendit, quem & tu devita; valde enim restitit verbis nostris.*

3. Qui juxta regulas amicitiæ præmonet amicum, ne hominem vitiosum introducat in domum suam, eumve hospitio recipiat, ne hominem infidelem in servum conducat, ne fœminam rixosam in uxorem accipiat, ne homini loquaci arcanum suum committat &c.

4. Qui servando moderamen inculpatæ tutelæ manifestat crimen proximi, ut suam innocentiam tueatur: v. g. falso accusatus manifestat verum crimen accusatoris, judicis &c. si talis manifestatio inserviat ad ejus defensionem, minime vero si ad hoc nihil conducat. Procurator, Advocatus possunt pro clientibus facere, quidquid ipsis clientibus permittitur.

Consect. 3. Non peccat, qui aperit peccatum proximi ob spiritualem utilitatem vel illius, qui peccavit, vel illius, cui manifestatur peccatum; quia hæc manifestatio non fit animo proximum denigrandi.

CAPUT VI.

Diximus supra, quod honor religiosus debeatur Deo, Sanctis, & rebus sacris. Diximus pariter, quod quidam specialis debeatur patribus, magistratibus, & senibus. Jam dicturi sumus, quod honor quidam communis omnibus debeatur.

ARTICULUS I.

Quis honor debeatur proximo.

Prop. unica. Quilibet homo tenetur exhibere alteri homini honorem aliquem majorem, vel minorem juxta excellentiam, quam habet, qui honorandus est.

Prob. 1. Script. *Honore invicem prævenientes*: ad Rom. 12. *Omnes honorate*: 1. Pet. 2. Ergo quilibet debet proximo honorem aliquem exhibere.

2. Ex D. Thom. *In quolibet reperitur aliquid, ex quo poteſt aliquis eum ſuperiorem reputare, ſecundum illud ad Philip.* 2. In humilitate ſuperiores invicem arbitrantes, *& ſecundum hoc etiam omnes ſe invicem debent honore prævenire*: 2. 2. q. 103. a. 2. ad 3. Ergo quilibet debet proximo aliquem honorem exhibere.

3. *Rat.* Honor eſt proteſtatio quædam de excellentia bonitatis alicujus: Atqui nullus eſt homo, cui non inſit aliqua excellentia, exceptis damnatis obſtinatis in malo, qui ob talem obſtinationem merentur non honorem, ſed contemptum: Ergo nullus eſt, cui non debeamus honorem aliquem impendere.

Conſectaria hujus Doctrinæ.

Conſect. 1. Quilibet homo etiam Gentilis meretur aliquem honorem; quia ad imaginem Dei conditus eſt, & hæc imago non omnino deletur per infidelitatem: ita inquit D. Thom. *Cuilibet habenti imaginem Dei eſt exhibendus honor, niſi ſit confirmatus in malo*: in 3. Sent. diſt. 9. q. 2. a. 3. in corp.

Conſect. 2. Quilibet homo Chriſtianus majorem honorem meretur, quam Gentilis; quia nedum habet imaginem Dei in ſe acceptam a creatione, ſed inſuper habet characterem Chriſti: deſignatur enim, ut domeſticus Dei per baptiſmum, ut miles Chriſti per confirmationem, ut præfectus Eccleſiæ, ſi ſit in aliquo Ordine conſtitutus.

Conſect. 3. Quilibet homo virtuoſus meretur etiam majorem honorem, quam Gentilis, quam purus Chriſtianus; quia majorem habet excellentiam, quam Gentilis, quam ſimplex Chriſtianus.

Conſect. 4. Omnis perſona publica, etiamſi vitioſa, meretur honorem, non ratione peccati, quo inficitur, quia vitium meretur vituperium; ſed ratione dignitatis, quam obtinet: de quo ita D. Thom. *Perſona publica gerit typum, & locum, non ſui ipſius, ſed alterius, ſcilicet Chriſti in Eccleſia, & Reipublicæ, ut dominus in ſæcularibus dignitatibus: & ſic valor ejus non*

non computatur secundum personam, sed secundum eum, cujus loco præsidet - - - & ita ei honor exhibendus est, non propter se, sed propter eum, cujus locum obtinet; sicut adoratio imaginis refertur ad prototypon: quodlib. 8. a. 7.

ARTICULUS II.

De diminutione honoris, qui debetur proximo.

Honor debitus proximo minuitur per contumeliam, convitium, & improperium.

Nota 1. Contumelia est actio, qua proximo præsenti manifestatur defectus culpæ.

Nota 2. Convitium est actio, qua proximo præsenti manifestatur defectus culpæ & pœnæ.

Nota 3. Improperium est actio, qua proximo præsenti manifestatur ejus indigentia & minoratio.

Prop. unica. Verba contumeliæ, convitii, & improperii prolata, non animo jocandi, vel corrigendi, sed animo inhonorandi proximum, sunt ex se peccata mortalia, si adsit plena deliberatio ex parte agentis, & gravitas materiæ ex parte rei, quæ sunt objectum illorum verborum; sunt vero peccatum veniale, si interveniat vel indeliberatio, vel levitas materiæ.

Prob. 1. Script. *Qui dixerit fratri suo,* fatue, *reus erit gehennæ ignis:* Matth. 5. Ergo verba contumeliæ, convitii, & improperii sunt peccata mortalia, cum addicant inferno.

2. Ex Aug. Enchirid. cap. 78. ubi sic habet: *Quædam sunt peccata, quæ levissima putarentur: nisi in Scripturis demonstrarentur opinione graviora. Quis enim dicentem fratri suo,* FATUE, *reum gehennæ putaret, nisi veritas diceret?* Et lib. 21. de civ. cap. 27. *Si quis*, inquit, *præoccupatus fuerit hoc delicto, ut fratri suo fatue dicat:* Ergo ex Aug. *delictum* est contra proximos verbis uti injuriosis, quando nec joci causa, nec correctionis gratia proferuntur: ergo peccatum mortale; quia delictum sonat peccatum mortale.

3. *Rat.* In peccatis verborum maxime considerandum videtur, ex quo affectu aliquis verba proferat: cum ergo convitium, vel contumelia de sui ratione im-

importet quamdam dehonorationem, si intentio proferentis ad hoc referatur, ut per verba, quæ profert, honorem alterius auferat; hoc proprie & per se est dicere convitium, vel contumeliam; & hoc est peccatum mortale, non minus quam furtum & rapina; non enim homo amat minus suum honorem, quam rem possessam.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Contumelia, seu omnis actio, qua quis objicit proximo præsenti peccata mortalia, quæ commisit, est peccatum mortale, v. g. si objiciat ipsi, quod sit fur, potator &c. quia ea actione insigniter offendit proximum.

Consect. 2. Convitium, seu omnis actio, qua quis objicit proximo peccata, quæ commisit, & pœnas, quas ob talia peccata sustinuit, est peccatum mortale: ut si dicat proximo, quod sit impudicus, quod gerat in corpore signa impudicitiæ &c.

Consect. 3. Improperium, seu omnis actio, qua quis objicit proximo paupertatem, miseriam, ignobilitatem, eique exprobrat, quas ei suppetias contulit, est peccatum mortale, si hoc ingentem afferat proximo tristitiam, & inhonorationem: quia hæc exprobratio proximum gravi afficit tristitia: de hac actione ita Ecclesiast. 20. *Exigua dabit, & improperabit.*

Contumelia, convitium, improperium eisdem circumstantiis aggravantur, quibus aggravatur infamatio. Vide supra dicta.

ARTICULUS III.

De casibus, in quibus contumelia, convitium, improperium fiunt absque peccato.

Prop. unica. Verba contumeliæ, convitii, improperii prolata animo jocandi vel corrigendi, modo id fiat prudenter, non sunt peccata.

Prob. 1. Script. Deus Adamum irrisit, dicens: *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est:* sic enim acrius suæ admonebatur stultitiæ, qua divinitatem affectaverat. Deus in morte obstinatos peccatores irrisurus

rus est. *Et ego*, inquit, *in interitu vestro ridebo & subsannabo*: Prov. 1. v. 26. Deus irridebit damnatos: *Et innocens*, inquit Job, *subsannabit eos*: Job. 22. v. 19. Sancti irridebunt reprobatum: *Videbunt justi, & timebunt, & super eum ridebunt*: Psal. 51. v. 20. Christus irrisit Nicodemum: *Tu es magister in Israel, & hæc ignoras?* Joan. 1. v. 10. Christus discipulis euntibus Emaus dixit: *O stulti & tardi corde ad credendum*: Luc. 24. v. 25. Et Paulus ad Galatas 3. v. 1. ait: *O insensati Galatæ!* Ergo licet uti verbis contumeliæ, convitii, & improperii, cum ita justa aliqua causa exigit.

2. Ex D. Thom. *Sicut licet verberare aliquem, vel in rebus damnificare causa disciplinæ; ita etiam causa disciplinæ potest aliquis alteri, quem debet corrigere, verbum aliquod convitiosum dicere; & hoc modo Christus discipulos vocat stultos, & Apostolus Galatas insensatos*: 2. 2. qu. 72. a. 2. ad 2. Tamen, ut monet Aug. *raro & ex magna necessitate objurgationes sunt adhibendæ, in quibus non nobis, sed ut Domino serviatur, instemus*: ita refertur a D. Thom. loco citato.

3. *Rat.* Quod fit in bonum publicum multorum, vel in bonum privatum proximi, si fiat secundum regulas prudentiæ, non potest esse peccatum: Ergo verba contumeliæ, convitii, improperii prolata eo fine, ut peccatores a peccato deterreantur, vel eo fine ut convertantur, & erubescant, non sunt peccatum.

Consectaria hujus Doctrinæ.

Consect. 1. Verba dura, & contumeliosa, ironica &c. contra peccatores non sunt peccata, si judicentur necessaria ad peccantium vel terrorem, vel conversionem; jubet enim aliquando charitas nonnunquam aberrationes hominum irrideri, ut ab ipsis & rideantur & fugiantur. Inde præclara illa Augustini vox: *Hæc tu misericorditer irride, ut eis ridenda & fugienda commendes.* Inde etiam præclara illa Nazianzeni sententia: *Habet quoque spiritus mansuetudinis & charitatis suam vehementiam, suam iracundiam.*

Con-

Confect. 2. Verba dura, & contumeliosa, & ironica, &c. contra eos, qui perversa docent dogmata, non sunt peccata, si possint inservire vel veritati tuendæ, vel conversioni errantium: de hoc ita Tertullianus: *Multa sunt*, inquit, *sic digna revinci, ne gravitate adorentur. Vanitati proprie festivitas cedit. Congruit & veritati ridere; quia lætans: de æmulis suis ludere; quia secura est. Curandum plane ne risus ejus rideatur, si fuerit indignus. Cæterum ubicumque dignus risus, officium est.* Sacerdotes Baal sic Elias risu arguendos censuit: *Cumque esset jam meridies, illudebat illis Elias dicens: clamate voce majore: Deus enim est, & forsitan loquitur, aut in diversorio est, aut in itinere, aut certe dormit, ut excitetur.* Et Christus ipse Nicodemi fastum hac irrisione repressit: *Tu es magister in Israel & hæc ignoras?* ut docent Chrysostomus, August. & Cyrillus.

ARTICULUS IV.

De cooperantibus diffamationi & contumeliæ.

Prop. unica. Qui directe, vel indirecte cooperantur vel diffamationi, vel inhonorationi proximi, peccant tanto gravius, quanto actio est magis voluntaria, & magis influens in diffamationem.

Prob. 1. Script. *Digni sunt morte, & non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus*: ad Rom. 1. v. 32.

2. Ex Innocent. I. *Non multum interesse arbitror inter committentis animum, & consentientis furorem: addo amplius, plerumque dediscit errare, cui nemo consentit*: inter Epist. August. 93.

3. *Rat.* Qui cooperatur efficaciter malo, censetur causa mali: Ergo cooperatores vel diffamationis, vel inhonorationis, peccant tanto gravius, quanto efficacius concurrunt ad malum. Qui autem cooperantur, his versibus exprimuntur:

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Con-

Confectaria hujus Doctrinæ.

Confect. 1. Qui hic fubjiciuntur, directe influunt in diffamationem, vel inhonorationem proximi.

1. Qui expreffe jubet alicui, ut detrahat proximo, & inhonoret proximum; aut qui implicite id jubet, oftendens gratam fibi fore detractionem, aut inhonorationem proximi.

2. Qui confulit detractionem, calumniam, contumeliam, convitium, aut improperium.

3. Qui confentit pofitive, dum fit calumnia, detractio, contumelia, aut convitium, aut improperium.

4. Qui ad calumniam, detractionem, contumeliam, convitium, improperium excitat, laudando eum, qui aliquid eorum præftat.

5. Qui addit animos detractori, calumniatori, convitiatori, fovendo illius pravum affectum, fuppetias & auxilium promittendo.

6. Qui detrahit, calumniatur, convitiat, aut improperat fimul cum eo, qui hæc profert.

Confect. 2. Qui hic fubjiciuntur, indirecte influunt in diffamationem, & inhonorationem proximi.

1. Potens & debens ex officio impedire denigrationem, & inhoneftationem proximi, & non impediens, peccat contra juftitiam, fi fit perfona publica, & habens authoritatem fupra loquentem: & quidem mortaliter, fi taceat malo animo, & ex complacentia, & diffamatio aut contumelia gravis fit; quia hæc duo fufficiunt ad peccatum mortale: venialiter vero, fi id fiat ex indeliberatione, & materia fit levis; quia peccatum ex fuo genere mortale fit veniale vel ob indeliberationem agentis, vel ob levitatem materiæ: nullatenus vero peccat, fi ex prudentia taceat, differens correctionem usque ad aliud tempus magis opportunum.

Sic peccant, qui prave loquentes non arguunt: v. g. fuperior, fi non arguat fibi fubditum, pater, fi non arguat filium, dominus fervum, præceptor difcipulum, Epifcopus Diœcefanum, Curatus Parochianum: hujus correctionis exemplum dedit David,

vid, dicens: *Exiſtimaſti inique, quod ero tui ſimilis: arguam te, & ſtatuam contra faciem tuam:* Pſ. 49. v. 21.

2. Potens & debens ex charitate impedire denigrationem & inhonorationem proximi, & non impediens, peccat contra charitatem, non arguendo maledicnm: mortaliter quidem, ſi correctio omittatur, 1. Ab eo, qui poteſt & debet. 2. Si omittatur in caſu neceſſitatis. 3. Si omittatur ex defectu charitatis, v. g. ex timore mundano prævalente charitati, & materia diffamationis & inhonorationis ſit gravis, uti dictum eſt, ubi de correctione.

Nullatenus vero, ſi correctio omittatur ex juſta cauſa, vel quia correctio prævidetur magis nocitura quam profutura, vel ob alias cauſas.

Tunc tamen diffamatio, & inhonoratio aliquo ſigno poteſt diſſipari, v. g. ſigno triſtitiæ, ut monet Sapiens: *Ventus aquilo diſſipat pluvias, & facies triſtis linguam detrahentem:* Prov. 15. v. 22.

De reſtitutione famæ & honoris, diximus ubi de reſtitutione.

FINIS TOMI SECUNDI.

MORALIS
CHRISTIANA
BESOMBES

TOM II.